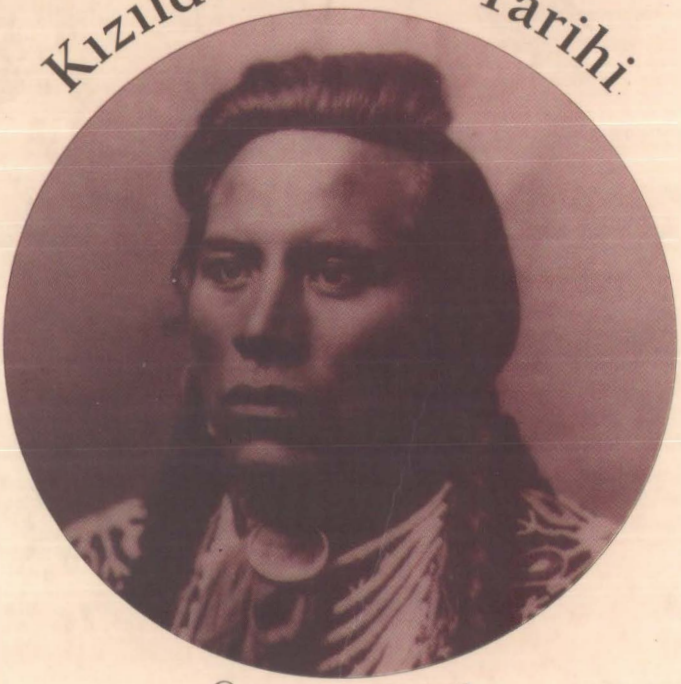
CLARK WISSLER

Kızılderililerin Tarihi

Çeviren: Ece Soydam

İMGE kitabevi

CLARK WISSLER Kızılderililerin Tarihi

İMGE kitabevi

Clark Wissler, 1870'te Indiana'da doğdu. Indiana Üniversitesi'ni bitirip Columbia Üniversitesi'nde antropoloji doktorası yaptıktan sonra, 1947 yılında ölünceye değin Amerikan Doğal Tarih Müzesi'nin Antropoloji Bölümünü yönetti. Wissler Amerikan Kızılderileri konusunda dünya çapında bir yetke sayılır.

Wissler'in başlıca yapıtları:
The American Indian
Man and Culture
Indian Cavalcade

Clark Wissler
Indians of the United States
© İmge Kitabevi Yayınları, 1996
Bu çevirinin tüm hakları saklıdır.
ISBN 975-533-154-9
1. Baskı: Nisan 1996

Yayıma Hazırlayan
Deniz Zeyrek

Kapak Tasarımı
Fatma Korkut

Dizgi
İmge Ajans

Kapak Baskısı
Pelin Ofset 418 70 93

İç Baskı ve Cilt
Zirve Ofset 229 66 84

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (90 312) 419 46 10 - 419 46 11
Faks: (90 312) 425 65 32

Clark Wissler

Kızılderililerin Tarihi

Çeviren: Ece Soydam

İMGE kitabevi

İÇİNDEKİLER

Gözden Geçirilmiş Baskıya Önsöz 9
İlk Baskıya Önsöz 11
Giriş 13

TARİHÖNCESİ AMERİKA'DA KIZILDERİLİLER

I Yerli Öncüler 19
II Taş Kaynatanların Yükselişi 35
III Çiftçiler ve Çömlekçiler 46
IV İnşaatçılar 57
V Büyük Piponun Gelişi 71

BÜYÜK KIZILDERİLİ AİLELERİ

VI Büyük Kızılderili Aileleri 87
VII Eski ve Geniş Algonkin Ailesi 93
Algonkinler Nasıl Yaşardı? Giysiler ve Genel Görünüş. Powwow. Atlantik Kabilelerinin Kaderi. New England'da Savaşlar. Delawarelerin Geri Çekilişi.
VIII Eski Kuzeybatı 116

Pontiac'ın Savaşı. Son Direniş. 1812 Savaşı. Keokuk ve Kara Atmaca.
IX Batıdaki Bufalo Avcıları 130
Karaayak Grubu. Arapaholar ve Cheyenneler.
X Kuzey ve Batı Algonkinleri 144
Naskapiler. Great Lakes Kabileleri. Batı Kıyısı Halkları. Olası Akrabalar. Algonkin Özellikleri.
XI Iroquois Ailesi 160
Altı Ulus Birliği. Huronlar. Erieler. Susquehannalar ve Tuscaroralar. Pawneelerle Anlaşmazlık. Altı Uluslar Nasıl Yaşardı? Mingolar ve Reis Logan. Mısırdiken. Kırmızı Ceket. Joseph Brant. Cherokeeler. Geride Kalan Cherokeeler. Sequoya.
XII Caddo Ailesi 189
Yenilikçi Petalasharo. Pawnee Köylerinde Yaşam.
XIII Güneydoğu Kabileleri 197
Natchezler. Choctawlar ve Chickasawlar. Seminoleler.
XIV Sioux Ailesi 213
Dakotalar. Assiniboinler. Tetonlar Nasıl Yaşardı? Doğu Dakotalarının Tarihi. Waneta. Amerika Birleşik Devletleri ile Savaş. Tetonların Tarihi. Büyük Bunalım. Hidatsalar ve Crowlar. Mandanlar. Güney Siouxları. Bazı Uzak Akrabalar.
XV Penutian Aileleri 247
Californialılar. Modoclar. Chinooklar. Nez Percéler. Reis Joseph.
XVI Nadene Aileleri 261
Totem Direkleri Yapanlar. Kuzeydeki Avcılar. Ovalarda Dolaşanlar. Apacheler. Navaholar.
XVII Aztec-Tanoan Aileleri 285
Pueblo Köyleri. Kiowalar ve Comancheler. Uteler. Çöl Kazıcıları. Pimalar ve Papagolar. Washakie ve Shoshoniler. Sacajawea, ya da Kuş Kadın.

ANA ÇİZGİLERİYLE KIZILDERİLİ YAŞAMI

XVIII Kızılderili Yaşam Biçimi 315
Nüfus Yoğunluğu. Kızılderililer Yok mu Oluyor? Yaşamın Günlük Akışı. Kadınların Yaptığı İşler. Kızılderili Kültür Bölgeleri.
XIX Beyaz Adam Kızılderilileşince 332
Doğanın Çocuğu Olarak Kızılderili
XX Beyaz Adamdan Üç İlginç Armağan 339
Silah. At. İçki.
XXI Kızılderili Aklının Gizemi 355
XXII Kızılderili Bölgesinde Yaşam 368
XXIII Kızılderili Boşuna mı Yaşadı? 386

Kaynakça 393
Dizin 412

Çizimler

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Önemli Kızılderili Kabilelerinin İlk Yaşadıkları Bölgelerin Haritası, ss 88-89

143. sayfadan sonra

New Mexico'daki Pueblo Bonito'nun Yeniden Yapımı
Doğu Algonkin Kızılderilileri
Bufaloların Tuzağa Düşürülmesi
Somon Balıkçıları

180. sayfadan sonra

Mohawk Reisi
Assiniboin Kızılderilisi
Tören Giysisiyle Bir Mandan Reisi
1879'da Bir Hidatsa Köyü

273. sayfadan sonra

California'da Kızılderili Yaşamı
Totem Direkleri
Koyun Yünü Eğiren Navaho Kadını
Mısır Diken Pueblo Kızılderilileri

309. sayfadan sonra

Güneydeki Ovalarda Atlı Kızılderililere Ait Bir Kamp
Önce Köpekler, Daha Sonra Atlarla Eşya Taşıma Yöntemleri
Bir Tören Dansında Mandan Kadınları
Yarısı Tıraşlı Kafalar Topluluğu'nun Dansı - Mandan

Gözden Geçirilmiş Baskıya Önsöz

Eldeki bilgilerin geçtiğimiz yirmi yıl içinde artmasına bağlı olarak, kitabın özgün metninde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler daha çok ilk ana başlıkta, özellikle birinci ve dördüncü bölümlerde yer almaktadır. İlk bölümde, buluntuların hangi zamana ait olduğunu belirleyebildiğimiz yeni yöntemler ile yeni bulunmuş ve değerli belge niteliği taşıyan çok sayıda yer gösterilmiştir. Ancak bu bölümün genel hatları yine de esas olarak Wissler'in yazdığı şekilde kalmıştır. İkinci ve üçüncü bölümler, eklenen bazı ayrıntılı veriler ya da isimler dışında aslının aynıdır. Dördüncü bölümde yer alan kültür sıralaması ise, bir kuşak öncesine göre önemli ölçüde artan bilgilere uyması açısından yeniden düzenlenmiştir.

Kızılderili aileleriyle ilgili olan ikinci bölümde, geçen uzun zamana karşın beklenenden çok daha az değişiklik yapılmıştır. Kızılderili dilleri hakkında tekrar tekrar o kadar çok sınıflandırma yapılmıştır ki artık bu konuda kesin olan tek kavram belirsizliktir. Bu yüzden Wissler'in altı bölümlük dil sınıflandırması korunmuştur. Örneklerin çoğunda kaynakça geliştirilmiş, çeşitli kabilelerle ilgili daha ayrıntılı başlıklar eklenmiştir. Batı Kıyısı halkları ile onların olası akrabaları olan Salishlerin ele alınmasında olduğu gibi, dilbilimsel tarih ve dil tarihlemesi konusundaki bilgiler de oldukça yenidir. Apacheler, Navaholar ve diğer güneybatı halklarıyla ilgili bölümlere de bazı eklemeler yapılmıştır. Farklı soylardan gelen kabilelerin listesinin yer aldığı sayfalar da yeniden düzenlenmiştir.

Ana Çizgileriyle Kızılderili Yaşamı, yani üçüncü bölümde ise esas değişiklikler nüfus, Kızılderili bölgelerindeki yaşam ve Kızılderililere karşı alınan tavır konularında yapılmıştır. Kızılderililer yok olma tehlikesiyle karşı karşıya

değildir. Tam tersine, nüfusları giderek artıyor; ancak Kızılderili kimliğini korumak kimi zaman sorun olabiliyor. Örneğin Miami kabilesine kısa bir zaman önce, üç dava sonucunda, 1854 yılında hükümete verdikleri Kansas topraklarında kurulan yerleşimler karşılığı olarak yaklaşık beş milyon dolar verildi. Ancak sorun, Miamilerin iki gruba ayrılmış olması: kabile kimliğini koruyan ve şimdi Oklahoma'da yaşayan gruba üç yüz bin dolardan fazla bir miktar ayrılıyordu. Buna ek olarak elli altı bin dolarlık bir miktar da Indiana'da yaşayan Miami Kızılderililerine veriliyordu. Ancak bu ikinci grup örgütlenmiş bir topluluk değil; o halde para nasıl dağıtılacak? Bu dağıtımın kişi başına yapılması gerekir; ancak önce bunun için gerekli koşulların açıklanması gerekmektedir.

Kızılderili bölgelerindeki yaşam, geçtiğimiz kuşak içinde oldukça büyük değişimlere uğradı; şimdi Kızılderililerin büyük bölümü Kızılderili bölgelerinde bile yaşamıyor. Bu son yirmi beş yıla ait belgeler de kitaba eklenmiştir. Son kuşak, Kızılderililere karşı alınan tavırda da bir değişime şahit oldu (belki de önyargılı olanlarınki dışında); Kızılderililer hükümetin "vesayet altındaki çocukları" olmaktan çıkıp hakları olan birer yurttaş durumuna geldiler ve bazı yanlış anlamalar da belki ortadan kalktı.

Okur, kitapta "yazar" olarak sözü edilen kişinin gözden geçirilmiş baskının editörü değil, Clark Wissler olduğuna dikkat etmelidir.

Büyük bir sabır göstererek çok sayıda kitabın kullanılmasını ve yeniden raflara konmasını sağlayan bayan Margaret Currier ile Harvard Üniversitesi'nin Peabody Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına, destek ve önerileri düzeltmelerin tümünde önemli bir yer tutan Richard Kluckhohn'a sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum.

L.W.K.

Cambridge, Mass.
Nisan 1965

İlk Baskıya Önsöz

Bu kitabın konusu, "sınır" Kızılderilileridir. Bazı kitaplar, Yeni Dünya'daki Kızılderili halklarını bir bütün olarak ele alırken, bazıları konuyu biraz daha daraltarak Kuzey Amerika kıtasının bütünündeki Kızılderilileri yeniden inceler. Ancak yalnızca Birleşik Devletler'deki Kızılderililer üzerine yoğunlaşan, ilerleyen sınıra karşı direnebilmek için verdikleri mücadelenin resmini çizen, yaşam biçimlerini ve beyazların arasında yaşamalarına bağlı olarak bu yaşam biçiminde meydana gelen değişiklikleri anlatan ve son olarak da biraz günümüzün Kızılderili kişiliği hakkında bilgi veren çok az sayıda kitap vardır.

Biz tüm bunları ilerleyen sayfalarda yapmaya çalıştık. Farklı kabileler, şimdiye kadar dil aileleri olarak gruplandırılmıştı; çünkü bu, en basit sınıflandırma biçimi ve okurların çoğu tarafından en kolay anlaşılan yöntem gibi görünüyordu. Bu farklı dil ailelerini oluşturan kabilelerin aslında komşu olması ve böylece coğrafi bölgeler oluşturması olasılığı oldukça ilginç bir durumdur. Bir dil ailesinin temel oluşumu, çoğunlukla bir coğrafi bölgeyi kapsar; bu bölgenin dışında kalan yerlerde ise bu aileye bağlı birkaç dağınık dil bulunur. İşte bu nedenle kabileleri dillere göre gruplandırmak, aynı zamanda onları coğrafi olarak da sınıflandırmak anlamına gelebilir. Bu yöntemin, okura Birleşik Devletler tarihinin sınır dönemindeki Kızılderililer hakkında genel bir fikir vereceğini umuyoruz.

Son olarak bu kitap, Amerikan Ulusal Tarihi Müzesi Bilim Dizisi adıyla tanınacak ve genel okuyucu kitlesi için hazırlanacak olan özel bir bilim dizisinin de ilkini oluşturuyor. Bu dizideki kitaplar, müzenin bilim ekibi üyeleri ve kuruluşun araştırma ve eğitim çalışmalarıyla yakından ilgili kişiler tarafından yazılacak. Müze ekibinin şimdiki etkinlik-

leri astronomi, jeoloji, biyoloji ve antropolojinin birçok dalını da kısmen kapsadığı için, dizinin sonuçta çok sayıda ciltten oluşacağı tahmin ediliyor.

Birleşik Devletler Kızılderilileri hakkındaki bu kitabın yazarı, Ulusal Tarih dergisinden alınan resimleri kullanma izni verdiği için Müze'ye ve bu kitabın kapağındaki renkli resmi - Kutenai Kızılderililerinden Reis Eneas Paul Koostatah'ın Mary Maaron tarafından çizilen portresini - çoğaltma izni verdiği için de Ulusal Tarih'e minnet borçludur. Metnin hazırlanışında, müzedeki sergilerden ve bunların açıklayıcı notlarından elde edilen bilgiler serbestçe kullanılmıştır; bu bilgiler konusunda yapılan bir incelemenin, metnin anlamı için de bir temel oluşturması gerekir. Geriye yapıcı eleştirileri için Albay Theodore Roosevelt'e, resimleri seçtiği için Paul Richard'a ve yazılarda yaptığı önemli düzeltmeler için Müze Müdürü Yardımcısı Bella Weitzner'a özel teşekkürlerimi sunmak kalıyor.

CLARK WISSLER
Bilim Personeli Dekanı
Amerikan Ulusal Tarih Müzesi

1939

Giriş

Amerikan olarak nitelenen yaşam biçimi, aslında sınır dönemine aittir. Amerikalıların neden Doğu'daki eski vatanlarına değil de Batı'ya dönmüş olduklarını anlamak, bir İngiliz için oldukça güçtür; ancak bu başından beri bu şekilde süregelmiştir. O yönde olanaklar ve özgürlük vardır. Hatta şimdi bile bu gelenek umutlarımızın ve düşüncelerimizin öyle bir parçasıdır ki, işler biraz kötü gidince hepimiz özlem dolu gözlerle batıya çeviririz bakışlarımızı. İlk sınırı, Pennsylvania ve Virginia'daki dağlar oluşturuyordu; sınır sonra Ohio ve Kentucky'ye, daha sonra Mississipi'ye, Missouri ve ovalara, Kayalık dağlara ve son olarak da California ve Columbia'ya kadar kaydı. Sınırla ilgili aklımıza gelen ilk şey, her zaman ve hatta şimdi bile Kızılderililer olmuştur. Avrupalı turistler hala onlarla karşılaşmayı bekler. Yakın zaman önce, filmleri fazla ciddiye alan bir Avustralyalı, Kızılderililerle yapılan gerçek savaşları izlemek için Waco'ya (Texas) bir bilet almıştı; kısa bir süre önce ise, daha bilgili olması beklenen okumuş bir Fransız, Batı'daki Kızılderili savaşları için hazırlandığını düşünerek New York'dan kendine bir kovboy takımı satın almıştı.

Bilgi sahibi kişiler, bize gerçek sınır döneminin on dokuzuncu yüzyılda sona erdiğini ve şimdi Washington'daki Beyaz Saray ile Kongre'nin canını sıkan şeyin, sahiplenecek ve tadını çıkaracak bir sınır bulunmaması olduğunu söylüyorlar. Görüntüsü hala gözlerimizin önünde olsa da, gerçeğini aradığımızda her şey bir seraba dönüşüyor. Bu durum bir zamanlar oldukça popüler olan "Herkes Hazırlanmış ama Gidecek Bir Yer Yok" şarkısını anımsatıyor. Bize anlatılanlara göre eski Amerikan ailelerini oluşturan, sınırdaki yaşamın vermiş olduğu altyapı ve geleneklerdi. Genişleyen sınır Mississipi'ye ulaştıktan uzun süre sonra, eski Amerikan ruhu Doğu'da gerçekten çok gelenek durumuna geldiği zaman, Atlas Okyanusu kıyısındaki şehirlerde kuru-

lan aileler, tüm bunların ne anlama geldiğini hiç anlamadılar ve bu nedenle eski Amerikan ideallerine duyulan saygıya içtenlikle katılmak yerine, kendilerini geri çektiler. Eski Amerikan ruhu ve sınırla ilgili gerçek ne olursa olsun, ünlü "katı bireycilik" terimi kuşkusuz bunu en iyi biçimde anlatıyor; bu dönemde yeni yetmeler ve kahramanlar, sınırları daralan ormanlara, ovalara ya da dağlık bölgelere akın ediyor, yerine ve zamanına göre, kendilerine bir kariyer yapmak ya da savaşa gitmek için, çoğu zaman yalnız ya da en fazla bir yol arkadaşıyla birlikte büyük bir hızla ilerliyorlardı. Bu yolculuklarda tehlikeler vardı, hem de fazlasıyla; çözülmesi gereken şaşırtıcı problemler ise, üstesinden gelindiği takdirde daha fazla güç ve cesaret veriyordu; ancak hepsinden önemlisi, hareket özgürlüğü ve yargılama bağımsızlığı vardı. Başlangıçtan beri sınırın en fazla göze çarpan özelliği Kızılderililerdi; onlar da bir bakıma bireyciydi ve zaman zaman en aşırı saldırganlığa uyacak kadar sert olabiliyorlardı. Sınırda yaşayanlar Kızılderilileri hemen hemen hiç akıllarından çıkaramıyor ve onlarla sık sık karşılaşıyorlardı.

Sınır tarihinde şiddet olaylarının baskın olması kaçınılmazdır; çünkü bu olaylar Kızılderililerin beyazlara uyum sağlama sürecinde yaşanan en uç noktalardır. Kızılderilileri her zaman bir ellerinde savaş baltaları, diğerinde de kafa derisi yüzecek bıçakları olan, beyazları da sürekli tetikte, ağaçtan ağaca koşarak saklanıp Kızılderilileri vuran insanlar olarak düşünürüz; ancak bu da bir uç noktalar meselesidir. Kızılderililer ve beyazlar aslında çoğu zaman dostça ilişkiler içinde olur, mallar, haberler ve ağaç oymacılığı konusundaki bilgilerini değiş tokuş eder, ara sıra da birbirlerinin evlerine konuk olurlardı. Bazen bir Kızılderili bir beyaz tarafından rahatsız edilir ve çoğu zaman haklı olarak onu öldürürdü; belki de bundan daha sık olarak bir Kızılderili, beyaz adam tarafından öldürülürdü. Bu tip olaylar genelde kalabalık bir grubun yaptığı misillemeyle sonuçlanır, bir Kızılderili çetesi bir ya da iki ev yakar, hayvanları vurur, yetişkin insanları öldürür ve çocukları da yanlarına alırdı. Beyazlardan oluşan bir grup ise yine bir ya da iki Kızılderili ailesini öldü-

rür ve daha fazla saldırgan eylem gerçekleştirilmemesi için, caydırıcı etki yapacağını umarak vahşet örnekleri sergilerdi. Birçok Kızılderili kafa derileri toplamaya çok meraklıydı; ama genelde Kızılderililere ait olanları tercih ediyorlardı. Ancak ara sıra beyaz kafa derisi istedikleri de oluyordu. Tüm bunlar hem Kızılderililerin hem de beyazların günlük yaşamlarında olabilecek şeylerdi; ancak çoğu zaman her biri yiyecek aramak, barınak, giyecek ve diğer ihtiyaçlarını karşılamakla meşguldü. Ciddi olaylar, iki taraftan birinin, topraklarını elinde tutmak ya da daha fazlasını elde etmek ve bazen olduğu gibi, avlanma haklarına bir sınır koymak amacıyla planlı bir baskı uygulaması durumunda doğardı. Sonuç genelde savaş olurdu. Çoğu zaman ilk saldırı Kızılderililerden gelirdi. Sınırdaki beyazlar ve daha geride yaşayan komşuları ise sık sık Kızılderili köylerine saldırarak intikam alırlardı. Bu arada hükümet de çoğunlukla bir anlaşmayla ve kısa bir barış süreciyle sonuçlanan görüşmelere devam ederdi. Bazen de önemli bir Kızılderili lideri, sınırdaki genişlemeyi kontrol altına almak amacıyla, daha büyük bir alanda, daha planlı akınlarla sonuçlanan bir savaş başlatırdı. Kızılderililer, ordunun işe el koyduğu her olayda savaşı kaybeder, ancak beyazlardan akıttıkları kan, çoğunlukla kendi döktüklerine göre daha fazla olurdu.

Anımsanması gereken bir başka nokta da Fransa, İngiltere ve İspanya'nın, toprak mülkiyeti konusunda aralıklı olarak savaş halinde olmalarıydı; bizim okuduğumuz Kızılderili savaşlarının çoğu, yalnızca bu Avrupa savaşlarının uzantılarıdır. Ohio ve Great Lakes bölgesindeki Kızılderili kabilelerinin çoğu Fransızlarla dosttular; bu nedenle Fransa ve İngiltere savaşmaya başladığında bu kabileler İngiliz sınırlarında yakma ve öldürme eylemlerine giriştiler. Iroquoislar ise İngilizlerle iyi geçiniyordu; böylece Kızılderililer her iki tarafta da savaşmaya başladılar, ki bu da beyaz dostları savaştığı için onların da birbirleriyle savaşması anlamına geliyordu. Fransızlar ve İngilizler geçici olarak barış içindeyken bile, Fransızlar Kızılderilileri İngiliz yerleşimlerine saldırılar düzenlemeye teşvik ediyordu. İngiltere'nin Kana-

da'yı ele geçirmesinin ardından, daha güçlü Kızılderili kabilelerinin bazıları Fransızlara duydukları sempati yüzünden İngiliz yerleşimlerine akınlar düzenleyip buraları yaktılar. Daha sonra Kanada'daki İngilizler, Kızılderilileri isyancı sömürgecilere saldırılar düzenlemeye ve bağımsızlıktan sonra da, Birleşik Devletler sınırına akınlar düzenlemeye teşvik ettiler. Olaylar içindeki bu küçük öğelere değinmemizin tek nedeni, Kızılderili yaşamının Amerikan sınırıyla karmaşık bir şekilde nasıl birbirine geçtiğine ve Kızılderili yaşam biçiminin Amerikan yaşamının şekillenmesinde oynadığı büyük role dikkat çekmek istememizdir. Ancak Kızılderili, yalnızca oyundaki kötü adam rolünü oynamıyordu; zaman zaman yöntemleri son derece şaşırtıcı olsa da, onlar aslında atalarımızın zaman zaman savaştığı dost rakiplerdi. Kızılderilinin savaş yöntemleri kendine özgüydü ve Avrupalınınkine benzemiyordu; bu nedenle İngilizler ve kolonilerde yaşayanlar, Kızılderililerle onların yöntemlerine göre savaştılar: ani baskınlar, katliamlar ve kafa derisi yüzmeler. Bunlar bugünlerde kulağa pek hoş gelmiyor; ama sonra da her fırsatta duyduğumuz, uygar halkların gelecekteki savaşlarının havadan yapılacağı, çoğu zaman yaş, cinsiyet ya da koşullar göz önüne alınmaksızın, yakmak, bozmak, öldürmek ve terörü yaymak için saldırılar düzenleneceği oluyor.

Ancak sınıra ait günler artık tarihte kaldı. Kızılderililer şimdi barış içinde yaşıyorlar; sayıları artıyor ve beyazlarla yapılan evlilikler ırk ayrılığını yavaş yavaş azaltıyor. Kızılderili, giderek daha çok beyaz komşuları gibi yaşamaya başlayacak, ama beyaz nüfusa karışıp topluluk geçmişini ve kabile geleneklerini unutması uzun zaman alacak. Yine de, geçmişin Kızılderililerı, bizim atalarımız böyle bir yerin varlığını öğrenmeden binlerce yıl önce Birleşik Devletler'e yerleşmiş, bu topraklarda yaşamak için gerekli yöntemlere dair birçok bilgi edinmiş, yabani bitkileri ıslah etmiş, böylece deneyim, bilgi ve başarıyla Birleşik Devletler'in kurulmasına yetecek kadar iyi bir ekonomik temel oluşturmuştu. İşte bu yüzden Kızılderilinin tarihimizde önemli bir yere sahip olduğu inkar edilemez.

TARİHÖNCESİ AMERİKA'DA

KIZILDERİLİLER

I. Bölüm

YERLİ ÖNCÜLER

Bir zamanlar Amerika kıtalarında insan ayağının değdiği hiçbir yer yoktu. Yine de burası boş bir dünya değildi; Amerika'daki hayvanların en büyükleri ve en güçlüleri olan geçmiş zamanların iri filleri mamutlar ve mastodontlar, Yeni Dünya'da neredeyse hiçbir şeyden korkmadan dolaşıyordu. Çalılar içinde sürünerek gezinen ve açık arazilerdeki uzun otlar arasında gizlenen büyük kediler vardı. Çayırlar ise bizon, geyik ve şimdi çoğunun nesli tükenmiş olan geviş getiren hayvan sürüleriyle doluydu. Vahşi atlar ve develerin sayısı bile çoktu. Bazı ilginç hayvanlar arasında, inekten büyük olan, mağaralarda yaşayan ve yiyecek bulmak için başka bölgelerde dolaşan büyük, bir tür yer tembel hayvanı vardı. İnsanoğlunun işgalinden uzak olan bu geniş topraklar hakkında başka ne söylenirse söylensin, buraya zengin bir vahşi yaşam verilmişti. Ancak burası Colomb'un binlerce yıl sonra bir Ekim sabahında gözlerinin önünde beliren dünyadan da oldukça farklıydı; Kanada'nın doğusu ile Birleşik Devletler'in kuzeydoğusu büyük buz kütleleri altında kalmıştı. Bu buz kütlelerinin yamaçları yaz aylarında eriyerek seller oluşturuyor, denize doğru akan sular geniş ve derin vadiler oyuyor, rüzgarların dağıtacağı büyük kum kümeleri meydana getiriyordu. İşte insanoğlunun hiç görmediği uzak bir Amerika'nın, erken Pleistosen denen zaman dilimindeki resmi böyleydi.

Colomb ve onu izleyenlerin buldukları, onlar için yeni bir dünyaydı, ancak az önce çizdiğimiz resimden farklıydı. Colomb, kuzeydeki kutup bölgesinden güneydeki Horn Burnu'na kadar dolu olan, insanlara ait bir dünya bulmuştu. Artık Buz Krallığı'na ait, bir zamanların görkemli şehirlerinin tek kalıntısı olan kutup bölgesi dışında hiçbir yerde büyük buz kütleleri yoktu. Bir zamanlar buzların hakim olduğu yerlerde, şimdi büyük ormanlar ve dere tepe ovalar vardı. Hayvanlar da değişmişti; çünkü ne İspanyollar ve Fransızlar, ne de İngilizler ilk vahşi atları, tembel hayvanı, vahşi develeri, filleri ya da zamanımızın fosil avcılarının oldukça iyi bildikleri diğer canlıları görebilmişlerdi. Ancak yerli Kızılderilinin de bunlar hakkında pek bir bilgisi yoktu. Avrupa'dan gelen atlar karşısında büyük bir şaşkınlık duymuş, gördüğü fil resimleri ise onda derin bir saygı ve korku uyandırmıştı. Kendi geçmişi hakkında acıklı bir cehalet içindeydi.

Böylece bu kayıp Kızılderili tarihini yeniden bulmak işi beyaz adama kalıyordu. Ancak bu, Yeni Dünya'nın bir meydan okuma olarak Avrupalının zekasına sunduğu pek çok bilmeceden yalnızca bir tanesiydi. Daha somut olarak sundukları ise, olanaklar, zenginlik ve maceraydı. Beyaz Amerika'nın, gelenekleriyle kültürümüzü oluşturan tüm eski aileleri, aslında kaşiflerin ve serüvencilerin torunlarıdır ve onların efsaneleri yaşamımıza o kadar derinden kazılmıştır ki, ne zaman birimizin birazcık boş zamanı olsa, ilk düşündüğümüz şey bir keşfe çıkmak olur. Halk arasında en büyük ödül ve alkışlar, yeni bir şeyler bulan kaşife gider. Dinozor yumurtaları bulmak, bir orduyu zafere götürmekten daha popülerdir. Ve Kızılderililerin gizemi, nasıl da heyecanlandırır insanı! Avrupa ve Amerika'daki ilk beyaz bilim adamları, Kızılderililerin Eski Dünya'dan geldiğini kabul ediyorlardı. Kuzey Pasifik Okyanusu'ndaki Rus kaşifler Alaska'nın Asya anakıtasına neredeyse değdiğini kanıtlayınca, bilginler Kızılderililerin bu kıtadan geldiğini söyle-

diler. Bu tip sözleri, bu konuda yazılmış en eski kitaplarda bulabilirsiniz. Smibert adındaki ünlü bir portre ressamı, 1739 yılında koloni valilerinin resimlerini yapmak üzere Boston'a gitmişti. Rus Mahkemesi'nde de resimler yaptığı için zaman zaman buraya gelen Sibiryalılara aşinaydı. Smibert Kızılderilileri gördüğü zaman, onlara Moğollar demişti. O günden bugüne, uzmanların derin araştırmalarına karşın, her şey Kızılderililerin Moğol soyundan geldiğini gösteriyor.

Ancak birçok alternatif teori de ortaya atıldı; kıtaların sürüklenmesi -Amerika kıtalarının Avrupa ve Afrika'dan ayrılışı- ya da bu insanların Atlantis ya da Mu gibi kayıp kıtaların halkları olması gibi. Bazıları Atlas ya da Pasifik Okyanuslarının teknelerle geçildiği teorisini tercih ederken, diğerleri de Kızılderililerin atalarının, İsrail'in on kayıp kabilesinden olduğuna inanıyordu. Bu teorilerin hiçbiri kabul edilmedi.

Genelde, Amerika'yı keşfeden ilk insanların Sibirya'dan geldiklerine inanılıyor. Jeolojik bilgilere göre, buzullar Pleistosen devresinde, ya da Buzul Çağı'nda, deniz seviyesine inerek Bering Boğazı boyunca karadan bir köprü oluşturmuştu; burada Asya ve Kuzey Amerika kıtaları şimdi bile birbirinden yalnızca atlama taşları gibi birçok küçük adanın bulunduğu 50 millik sığ sularla ayrılır. Son tahminlere göre Wisconsin, ya da son buzul döneminde, deniz seviyesi neredeyse 140 metreye düşmüştü; bu tip bir düşüş ise binlerce kilometre genişliğinde açık bir arazi oluşturabilirdi. Geçişler için, yolcuların kendilerinin bile farkında olmadığı, ancak kuşaklar sonra geçmiş olabilecekleri büyük alanlar oluşabilirdi. Hatta buzul devreleri arasında geçen kış aylarında, iklimin hemen hemen şimdiki gibi olduğu zamanlarda, Bering Boğazı'nın daralan yerlerinden bile geçilebilirdi; adalar arasındaki kısa mesafeli buzlar ise geçişi kolaylaştırıyordu.

Kızılderililerin kayıp tarihini yeniden bulmak için yola

çıktığımızı anımsarsak, en fazla merak uyandıran sorunun hala geçerli olduğunu görürüz: Asya'dan ilk geçiş ne zaman gerçekleşti?

Bu şaşırtıcı bir soru. Kızılderililerin ataları ne kitap yazmışlardı, ne de ilk Kızılderililer kayıt tutmuşlardı. Bu nedenle Amerika'nın bu keşfi, kuramsal olarak ele alınmalıdır. Böylece soru şu şekilde sorulabilir: Kanada'nın doğusu ve Birleşik Devletler'in buraya yakın bölgeleri üzerinde buzullar oluştuğu zaman da yerliler burada mıydı? Mamut ya da mastodontları gördüler mi? İlk vahşi atları? Develeri? Tembel hayvanları? Korkunç kama dişli kaplanları? Bilim adamları ve kaşifler, insanoğlunun bu hayvanlarla aynı zamanlarda burada yaşadığını kuşku bırakmayacak şekilde kanıtlamaya çalışıyor, bu insanlara ve onların yaptıklarına ait kalıntılar bulmak amacıyla uzun yıllardan bu yana mağaraları ve diğer yerleri araştırıyorlar. Bu bilimsel tartışmanın uzun ve etkileyici bir öyküsü var: kazanılan ve kaybedilen şöhretler, ihtiraslar yüzünden yıkılan dostluklar, dolandırıcılık ve yalancılıkla suçlanan uzmanlar; bir zamanlar hakkıyla yazılmış olan bu öykü, herhalde şaşırtıcı, insanüstü bir belge olurdu. Ancak bizi burada yalnızca yukarıdaki soruların yanıtları ilgilendiriyor. O halde hızla artan bilgiler ışığında önümüzde beliren öykü nedir?

Arkeoloji, uzun zaman boyunca ilk "kızıl Moğollar"ın nesli tükendiği bilinen hayvanları gördüklerine dair kesin bir kanıt bulamamıştı; ancak on yıl içinde bu savlar daha da güçlendi. 1940 yılına gelindiğinde, ilk insanların kartvizitlerini bıraktığı ve haklı bir üne kavuşan en az beş yer bulunmuştu: Fairbanks yakınlarındaki Alaska Üniversitesi kampüsü; Colorado'da Collins Kalesi; New Mexico'da Folsom; yine New Mexico'da Clovis; ve Güney Şili'de Fell's Mağarası. Sınırda yaşayan atalarımız "Ateş olmayan yerden duman çıkmaz" demişler. Bu beş yer de, Asya'dan başlayıp Horn Burnu'nda biten bir yolun, dağınık işaretleri işlevini görüyordu. O zamandan bu yana bu tarihe ek ışık tutan bir-

çok yer bulundu; örneğin Meksika Vadisi'ndeki yeni bir keşif, insanoğlunun Yeni Dünya'ya ilk ayak bastığı zaman konusundaki inançları kökten değiştirebilir.

Tarihleme konusundaki yeni teknikler de büyük ölçüde bilgimizi artırdı. Bu tip bir teknik, radyokarbonla tarihleme yöntemi, karbonun radyoaktif bir izotopu olan Karbon 14 (C14) ün, organik bir örnek içindeki miktarının ölçümünü içeriyor. Yaşayan her organizmada bulunan C14, ölümden sonra belli bir oranda parçalara ayrılıyor. Kalan C14'ün ölçümü, birkaç yüzyıldan binlerce yıla kadar isabetli, kuramsal olmayan kesin bir tarih veriyor. Diğer bir teknikle ise tahminler, bir zamanlar birbiriyle bağlantısı olan dillerin ayrılmaları için gereken süreye göre yapılıyor. Adım adım süren bir işlemle, şimdi tümüyle birbirinden ayrı olan dillerin geçmişteki bağlantıları gösterilebiliyor. Bu tip bağlantılar Latince kökenli diller ve Eski Dünya'nın diğer dillerinde gösterilmiştir; son araştırmalar Bering Boğazı boyunca da dil benzerlikleri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Eldeki bilgiler ışığında hayal gücümüzü yönlendirirsek, birkaç maceraperest yerlinin Sibirya'dan geçerek bol av buldukları Alaska'ya geldiklerini görebiliriz. Bunların bir bölümü şimdiki Alaska Üniversitesi kampüsünde kamp kurmuşlardı. Burada bulunan taştan yontulmuş uçlar ve kesici aletler, Moğolistan'da bulunanlarla kayda değer bir benzerlik göstermektedir. Ancak ne yazık ki Alaska'daki eserler donmuş gübre birikintileri içinde bulunmuş ve hangi zamana ait olduklarına dair kesin bir bilgi elde edilememiştir.

Alaska'nın av bakımından zengin olduğunu söylemiştik. Fosil bilimciler, Kanada ve bizim kuzeydoğu eyaletlerimizin büyük bölümü buzlarla kaplıyken bile, Alaska'daki Yukon ve Mackenzie Vadileri ile Meksika Körfezi'nin güneydoğusunda, geniş çayırlar bulunduğunu söylüyorlar. Kanada'da bu bölgenin büyük bölümü şimdi ormanlarla kaplı olsa da, atalarımız burada Kayalık dağların doğusundan Meksika'ya kadar inen geniş açık araziler bulmuşlardı.

Irmak boylarındaki daha ılıman iklimli vadileri izlemiş, onlardan önce oraya gelmiş olan, şimdi nesli tükenmiş geyik ve bizon türlerini avlayarak güneye doğru ilerlemişlerdi.

Uzun zaman boyunca, Asya'dan gelen ilk göçmenlerin, onlardan çok daha sonra Colomb'u izleyenlerin yaptığı gibi büyük bir göç başlattığı tahmin ediliyordu. İnsan toplulukları birbirinin peşi sıra bu topraklara girdiler. Ancak ilk gelenler, onları izleyenlerin gelişinden hoşlanmayarak, Daniel Boone ve onun yapısındaki kişiler gibi vahşi yaşamdaki özgürlüğe ulaşmaya çalıştılar.* Dilbilim araştırmaları ise, bu teoride bazı değişiklikler gösteriyor. Dilbilimcilerin, özellikle de Morris Swadesh'in çalışmaları, Kuzey Amerika'ya yerleşen insanların, önceden tahmin edilene göre çok daha az gruptan oluştuğunu gösteriyor; hatta yalnızca dört dil ailesi olduğu söyleniyor, ki bu diller arasında da bir bağlantı bulunabilir. Bu soru henüz tam olarak yanıtlanamamıştır, ancak zaman ve devam eden araştırmalar bize daha fazla ipucu sağlayacaktır.

Öncüler yine de geldiler ve sonunda bu hiç durmak bilmeyen insanların bir bölümü Colorado'daki Collins Kalesi ve New Mexico'daki Folsom çevresinde avın iyi olduğunu gördüler. Bu çevredeki topraklar, atalarımız ve çağımızın Ova Kızılderilileri tarafından avlananlara göre daha büyük ve belki de daha güçlü bizonlardan oluşan sürülerle doluydu. Bu hayvanlar, tarih boyunca bilinen *Bison americanus*'dan farklı oldukları için, bilim adamları tarafından *Bison taylori* olarak adlandırılır.

Kazı yapanlar, 1926 yılında New Mexico'da Folsom yakınlarında şimdi nesli tükenmiş olan *Bison taylori*'lerden

---

* Ç.N. 1734-1769 yılları arasında yaşamış Amerikalı bir şehir kurucusu olan Daniel Boone, 1796'da henüz boş bir bölge olan Kentucky'de Boonesborough şehrini kurmuştur. Ancak burası Birleşik Devletler'in mülkiyetine geçince, Missouri kıyısında kendine verilen topraklarda yaptığı bir kulübeye çekilmiştir. Romancı Fenimore Cooper, roman kişileri arasında birtakım takma isimlerle ona önemli bir yer vermiştir.

oluşan küçük bir sürüye ait iskeletler bulmuştu. Üç yıl süren araştırma boyunca (1926-28) yirmi üç hayvanın kemikleri, hepsi de birbirine yakın olarak, derin bir balçık ve çakıl katmanı altında ortaya çıkarılmıştı; kemiklerin uzun zamandan bu yana burada bulundukları ise çok açıktı. Duruş biçimleri, sürünün bir çıkmaza sürülüp öldürüldüğünü gösteriyordu. Kuyruk kemiklerinin büyük bölümünün kayıp oluşu ise, bu işte insan parmağının olduğuna dair bir ipucu niteliği taşıyordu; çünkü son zamanlarda bile yaygın olan bir yöntem uygulanmış ve hayvanların derileriyle birlikte kuyrukları da kesilmişti. Ancak daha kesin kanıtlar da vardı; kemiklerin arasında çoğu kırık olan yontulmuş ok uçları bulunuyordu. Bu tip bir kırık uç, hayvanlardan birinin kaburga kemiğini saran çamur içinde bulunmuştu; onun yakınında bir yerde bulunan bir diğer parça ise tam bir uç oluşturacak şekilde ilkine uyuyordu. Bunlar, kuşkusuz insanoğlu tarafından yapılmıştı. Kemik yığınının içine gömülü olarak bulunan diğer bir uç ise, bu konuda kuşku duyanları bile bunların ölüm araçları olduğu konusunda ikna ediyordu.

Bu yontulmuş uçlar, uzmanlar için yeniydi. Özgün bir tasarımla ustaca yapılmışlardı: her yüzün üzerinden boydan boya ince bir tabaka kaldırılmıştı. Bunlara doğal olarak Folsom uçları adı verildi.

Colorado yakınlarındaki Collins Kalesi'nde, 1924 yılında Folsom avcılarına ait bir kamp yeri bulundu. Folsom'daki buluntular ilk insanlara ait kalıntıların aranması çalışmalarını da hızlandırdı ve adını bulunduğu toprakların sahibinden alan Lindenmeier'da, 1934 ve 1938 yılları arasında kazılar yapıldı. Bu kazılarda *Bison taylori* kemiklerinin yanında çok sayıda Folsom ucu da bulundu. Bu insanların günlük yaşamlarında kullandıkları bıçak, çekiç, balta ve kazıcı aletler gibi taştan yapılmış birçok araç gereçle birlikte kemikten yapılmış bazı aletler de ortaya çıkarıldı; bir atölyeye ait kalıntılar ise, Folsom uçlarının yapımı ile ilgili ipuçları veriyordu. Ancak Texas'daki Lubbock yakınlarında yapılan ke-

şiflere kadar, radyokarbon tarihlemesi yapmaya uygun hiçbir cisim bulunamamıştı. Dört Folsom ucuyla birlikte bulunan yanmış kemikler üzerinde yapılan testler, 9883 350 yıl geriye giden bir tarih veriyordu. Lindenmeier'ın ise Lubbock'tan biraz daha eski olabileceği tahmin ediliyor. Folsom avcılarının, yaklaşık on bin yıl önce, şimdi Birleşik Devletler'in parçası olan ovalarda yaşamış olduklarını söylemek herhalde yanlış olmaz.

Folsom'daki keşiflerden birkaç yıl sonra, New Mexico'daki Clovis yakınlarında çalışan yol işçileri kemiklerden oluşan fosiller buldular. Bunu izleyen kazılarda ise taştan yapılmış aletler ortaya çıkarıldı. Bunlar Folsom'da olduğu gibi, şimdi nesli tükenmiş olan aynı bizon türünün kemikleri yanında bulunmuştu. Mamut kemikleriyle birlikte, biri omur, diğeri iki bacak kemiği arasında olmak üzere taştan uçlar ortaya çıkarılmıştı. Bir mamut dişinin hemen yanında bulunan kemikten yapılmış sapın, önceleri bir mızrak sapı olduğu düşünülmüş, ancak daha sonraki bir buluntu bu tip bir cismin fırlatılan sivri bir uç da olabileceğini göstermişti. Her iki durumda da, buradaki avcıların daha büyük hayvanların üstesinden geldiği görülüyor. Mamutun kafatası ve yanındaki kemiklerin duruşu, hayvanın ya kendi dikkatsizliği yüzünden bir bataklığa saplandığı, ya da kurnaz avcılar tarafından buraya sürüldüğü izlenimini vermektedir. Clovis'de kesin bir tarih saptanamasa da, "Clovis Yivli" uçların bulunduğu diğer yerlerden elde edilen stratigrafik bilgiler, bu insanların Folsom avcılarından belki bin ya da iki bin yıl önce yaşadıklarını gösteriyor. Bunun, mamutlarla ilk karşılaşmaları olduğuna inanmamız için de hiçbir neden yok. Birleşik Devletler'in diğer bölgelerinde de hem mamut hem de mastodont kemikleri, kuşku uyandıracak biçimde taştan aletlerle birlikte bulunmuştu. Nesli tükenen bu hayvanlara ait diğer kalıntıların Asya'da bulunması ise, bize Folsom avcılarının atalarının, bu hayvanları öldürmeyi kendi vatanlarında öğrenmiş olabileceklerini düşündürüyor.

Bu serüvenci avcıların Clovis'de kendilerine mamut ziyafeti çekmelerinin üzerinden fazla uzun zaman geçmeden, bu işgal hızla Güney Amerika'ya uzandı ve sonunda bu kıtanın en güney ucuna kadar ulaştı. Buraya gelenler, belki de insanoğlunun ayak basmadığı bakir topraklara giren son yerli öncülerdi. Burası da son duraklarıydı. Avladıkları hayvanlar arasında, şimdi nesli tükenmiş olan yer tembel hayvanı ve ilk vahşi atlar da bulunuyordu. Bu hayvanların kemikleri, Fell's Mağarası barınağında ve Şili-Arjantin sınırı yakınlarındaki Palli Aike Mağarası civarında, taştan ve kemikten yapılmış aletler ile birlikte ortaya çıkarılmıştı. Ateş yakılan yerler bulunmuş, buradaki kemiklerin çoğu yanmıştı; aletler ise görünüş olarak Kuzey Amerika'dakilerden pek de farklı değildi. Radyokarbonla tarihleme yöntemiyle, at ve tembel hayvan kemiklerinden elde edilen tarihler, 8639 450 yıl öncesine uzanıyor ve böylece Güney Amerika'da ilk insanların, sekiz bin yıldan uzun bir süre önce yaşamaya başladığını belirliyordu. İşte bu ilk avcılar, titrek ve parlak ateşin yanında dinlenmek ve günün olaylarını, hızlı atları nasıl pusuya düşürdüklerini, üstün zekalarıyla onların nasıl hakkından geldiklerini yeniden anlatmak için belki de burada, tarihöncesi kamp ateşlerinin etrafında toplanıyorlardı. En yaşlı adamın, eskiden çayırlara baktığında ne kadar çok at gördüğünü, ama önceki gün yalnızca birkaç gezinen hayvana rastlamak için çok uzaklara gittiğini anlatması, belki de kötümser bir işaret olarak görülüyordu. Yaşlı adam büyük olasılıkla, kızgın doğaüstü güçlere daha fazla kurban vermek ve onları yeniden kızdırmamak için daha dikkatli davranmak konusunda ısrar ediyordu. Yine büyük olasılıkla topraklarına çok sayıda yabancı kabilenin gelmesinden yakınıyor ve geleneklerine uygun olarak kendilerinin de güneye gitmeleri gerektiğini, ancak deniz - büyük geniş sular - bunu olanaksız kıldığı için böyle bir şey yapamayacaklarını söylüyordu. Ama mağaralar da oldukça iyiydi ve görünmeyen güçler merhametli oldukları takdirde,

kuşkusuz geçmişteki gibi yaşamaya devam edebilirlerdi.

Bu biraz hayal gücü olsa da, doğruluğu kanıtlanmıştır çünkü bu serüvenci insanlar hakkında çok az bilgimiz olmasına karşın, başarıları ana hatlarıyla mağara evlerinde kayıtlıdır. Böylece onları zaman diliminde bir yere oturtabiliyor ve bu ilk Amerikalıları Alaska'dan güney burnuna kadar izleyebiliyoruz. Onlar şimdi yaşadığımızdan oldukça farklı bir dünyada yaşıyorlardı; o zamanlara ait hayvan türlerinin büyük bölümü hala varlığını sürdürse de, daha ilginç olan diğer türler artık yaşamıyor. Elimizdeki kanıtların tümünü kullandığımızda, bu ilk avcıların, vahşi at, deve ve bazen de mamut sürüleriyle kaplı topraklara yayıldıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. İlginç, dev tembel hayvan ve nesli tükenmiş olan daha az etkileyici birkaç tür de bunlara eklenmelidir.

Bu yolcuların Horn Burnu'na giderken belli noktalardan tam olarak ne zaman geçtikleri konusu ise tartışmaya açıktır. Meksika Vadisi'ndeki yeni bir buluntu, yolculukların şimdiye kadar tahmin edilenden çok daha önce gerçekleşmiş olduğunu gösteriyor. Dr. Juan Armenta Camacho, Puebla kasabası yakınlarında, Wisconsin buzulundan daha eski olduğuna inanılan jeolojik birikimler içinde, oyulmuş mamut ya da mastodont kemikleri ve kemik ile taştan yapılmış diğer aletler bulmuştu. On beş santimetre uzunluğundaki bir kemik kalıntısının üzerindeki oymaların mamut ya da mastodontu, bizonu ve bir tapiri simgelediği düşünülüyordu. Buradan alınan örnekler, en az otuz bin yıl geriye giden Wisconsin öncesi tahminlerini doğrulamak umuduyla, radyokarbon tarihlemesine gönderildi. Bölgeyi inceleyen uzmanların bir bölümü, buluntuların gerçek olmadığına ve oyulmuş kemiklerin, daha yeni birikintilerden sürüklenerek, içinde bulundukları birikintilere gelmiş olduğuna inanıyorlardı. Yine de oymalardaki elişi açıkça görülebiliyordu; bu erken tarih doğrulandığı takdirde ise, insanoğlunun Yeni Dünya'ya ilk ayak bastığı zaman konusundaki birçok

düşünce değişebilecek. Vahşi atlarla beslenen ilk avcıların Horn Burnu'na Wisconsin buzlanmasından önce mi, bununla aynı dönemde mi, yoksa bundan sonra mı ulaştıkları sorusunu, bu konuda tahmin yürütecek kişilere bırakıyoruz; bu avcıların, vahşi atlar ve tembel hayvanlar yok olmadan önce Yeni Dünya'nın güney ucuna ulaşmış olduklarını ise iyi biliyoruz. Bu o kadar uzun bir süre önce gerçekleşmişti ki, en azından tarihteki Kızılderililer onlar hakkında hiçbir şey duymamışlardı.

Bir sonraki soru ise şu: Bu yerli öncüler nasıl insanlardı? Uzun zaman boyunca, bize daha fazla bilgi vermeye yetecek sayıda insan iskeleti bulunamamıştı; bunun bir nedeni, binlerce yıl önce, hayvanların sayısıyla karşılaştırıldığında pek de fazla insan bulunmamasıydı. Belki de ilk avcılar ölülerini gömmüyor, onları Ova Kızılderilileri gibi doğaya terk ediyorlardı. Bulunan sınırlı kanıtların büyük bölümü, bilimsel olarak nitelendirilmesi güç koşullar altında ortaya çıkarılmıştı. Ancak çok sayıda buluntu da, uzmanların saygısını kazanmıştı. Otoyol işçileri, Minnesota'daki tarihöncesi bir gölün kıyılarında, "Minnesota İnsanı"nın iskeletini toprağın altından çıkardılar; aslında on beş yaşlarında bir kıza ait olan bu iskelet, jeolojik olarak sekiz ila on iki bin yıllık birikintilerin içinden çıkarılmıştı. İskeleti inceleyen A.E.Jenks, ölçümler ve diğer gözlemlere göre bunun "şimdiki Asya Moğollarından çok Amerikan yerlilerine, özellikle de Eskimolara benzeyen ve gelişmekte olan Moğol tipinin erken, *Homo sapiens*'in de ilkel bir örneği" olduğunu açıklıyordu.[1] Florida, Melbourne ve Vero Sahili'nde, nesli tükenmiş hayvanlarla birlikte başka iskeletler de bulunmuştu; birikimlerin ve hasar görmüş kafataslarının durumu, uzmanlar arasında uzun ve hala sonuçlanmamış bir tartışmanın konusu olmuştu. Texas'taki Midland yakınlarında, dikkatle yapılan

[1] H.M.Wormington, *Kuzey Amerika'da Eski Çağ İnsanı*, Denver, Colorado, 1957, s.234.

bir kazıyla mükemmel bir belge elde edilmiş, çeşitli eşyalar ve kemik fosilleriyle birlikte, yine bir dişi olan "Midland İnsanı" kayıtlara geçirilmişti. Daha önce değindiğimiz, Şili'deki Palli Aike Mağarası'ndaki eşyalarla birlikte bulunan üç iskelette olduğu gibi, "Midland İnsanı"nın kafatası da nispeten uzun ve dardı. Birleşik Devletler'in diğer bölgelerinde bulunan iskelet parçalarında da bu tip ölçülere sık rastlanması, uzmanların aklını karıştıyordu. Bu tip bir kafatası, ne şekil olarak daha yuvarlak olan tipik Moğol kafatasına benziyordu, ne de Amerika Kızılderililerinin herhangi bir grubuna özgüydü. Boyd'un Yeni Dünya halkları arasında yaptığı kan grubu araştırmaları da şaşırtıcı sonuçlar verdi. Boyd, Güney Amerika Kızılderililerinin büyük bölümünün 0 grubu kan taşıdığını, A ya da B gruplarına rastlanmadığını keşfetmişti. Kuzeye, Amerika'nın güneybatısına ilerledikçe, az bir oranda A grubuyla birlikte yine 0 grubunun üstün geldiğini görmüş, daha kuzeye gittiğinde ise Yüksek Ovalar'daki Karaayak Kızılderilileri yine 0 ve A grubu üstün olsa da, çok az bir oranda B grubu kan örneği de vermişlerdi. Yalnızca Eskimolar (ki Kuzey Amerika'ya en son geldikleri kabul ediliyor) ve beyazlarla karıştıkları bilinen gruplar arasında kayda değer oranda B grubuna, yani Asya Moğolları arasında oldukça sık görülen bir kan grubuna rastlanmıştı. Ancak yine de jeolojik ve arkeolojik kanıtlar, bugünkü Amerika Kızılderililerinin atalarının Yeni Dünya'ya Asya'dan gelmiş oldukları inancını değiştiremedi. Hala önümüze çıkan şaşırtıcı sorular belki ilerde yanıtlanabilir.

Yaşam biçimine dönersek, resmin ana hatları yeteri kadar açıktır. İlk göçmenler göçebe avcılardı. Arkalarında ne kap kacak izleri, ne de yetiştirilmiş bitkiler bıraktılar. Barınakları ise kabaca yapılmış olmalıydı; çünkü bunlara ait hiçbir ize rastlanamadı. Gezgin avcılar olarak sahip oldukları her şeyi sırtlarında taşımak zorunda kaldıkları için, yükleri az ve basitti. Taştan kesici aletleri yontularak yapılmış

olsa da, Avrupa'da orta mağara döneminde ve hatta daha sonraları kullanılan aletlerle de benzerlik gösteriyor. Bu Yeni Dünya avcılarının, Avrupa'nın mağara dönemindeki en iyi taş işçileri kadar usta olmaları çok ilginçtir. Cilalı taşlara oldukça az rastlanırken, süs eşyalarının hiç bulunmaması da dikkat çekicidir. Tahtadan yapmış olabilecekleri aletler doğal olarak yok olmuştur. Arkalarında yemek için öldürdükleri hayvanlara ait çok sayıda kemik bırakmış olmalarına karşın, bunların büyük bölümüne en basit bir alet şekli bile verilmemiştir. O zaman ana çizgileriyle Avrupa'nın paleolitik kültürlerininkine benzeyen bir yaşam biçimiyle, diğer bir deyişle yerli Amerika'nın "Eski Taş Devri"yle karşılaşıyoruz. Yay ve ok kullanıp kullanmadıkları konusunda emin değiliz. Taştan yaptıkları uçları bizonlara ve hatta mamutlara fırlatmak için hepsinin de mızrak kullandığına inanmamızı sağlayacak geçerli nedenlerimiz var. Ancak mert bir halkın ataları olan bu becerikli ve cesur avcılar, yine de yeteri kadar insandılar. Bildikleri herhangi bir hayvanı evcilleştirmeye çalıştıklarına inanmamız için ise hiçbir neden yok; çünkü yanlarında köpek bile bulunmuyordu. Köpekleri benimseyen ya da Asya'dan getiren insanlar, görünüşte bu avcıların, yerleşim birimleri kuran daha yerleşik torunlarıydı.

Amerika'nın bu ilk avcılar tarafından keşfi, 1492 sonrasında olduğu gibi önemli sonuçlar doğuran büyük bir olaydı. İlk önceleri bütün topraklar hayvanlarındı. En iri hayvanların korkması gereken hiçbir şey yoktu, ama doğanın düzenini bozan ve onu yok eden insanoğlu geldiğinde, artık hiçbir yer güvenli değildi. İnsanoğlu, av hayvanlarını kovalamak için çayırları ve ormanları ateşe veriyordu. Tuzaklar kazıyor, kapanlar kuruyor, hayvanları kurnazca bataklıklara ve uçurumlara doğru sürüyor, ya da onları amansızca kovalayarak yoruyor ve gücüne boyun eğmelerini sağlıyordu. Avın bol oluşu, insanoğluna sağlıklı bir aile yaşamı kurması için gereken güvenliği ve barışı sağlıyordu; böylece sayı-

ları hızla çoğaldı ve çok geçmeden tüm kıtaya yayıldılar. Horn Burnu'na kadar ilerlediklerinde, öncü dönemi sonuna yaklaşırken, beraberinde Pleistosen devrinin görkemli hayvanları da göçüp gitti. Daha sonra, yerli yaşamının her bir dönemi, yerini yavaş yavaş diğerine bırakmaya başladı.

Mamutlar ve onlarla birlikte Pleistosen devrinde yaşamış olan diğer canlılar yok olduğu zaman, ilk avcılar yaşamaya devam ettiler çünkü Horn Burnu yakınlarındaki bazı mağaralarda biriken kalıntılar neredeyse bin yıldan daha uzun bir süreyi anlatıyordu; hiç kap kacak yapmamış ve geride Taş Devri aletlerinden başka hiçbir iz bırakmamış avcıların eseri olan bu kalıntılarda, beş belirgin kültür değişimi gözlenmişti. California ve daha kuzeye doğru, yaylalardan ovalara ve daha da kuzeyde Kanada'daki ormanlara kadar yayılan Kızılderililer, 1750'li yıllarda bile yalnızca birer avcıydılar ve hala büyük bölümü taştan ve kemikten yapılmış aletlere bağımlıydılar. Bir bakıma, ilk avcıların onlarla aynı çizgide giden torunlarıydılar; ancak yaşam biçimlerindeki bazı değişiklikler ve daha uygar komşularından aldıkları bazı özellikler nedeniyle, tembel hayvanın, vahşi atların, develerin ve mamutların yok olmasıyla birlikte, daha önce anlattığımız av yaşamının da son bulduğunu söylemek yanlış olmaz; en azından arkeologların yaptığı kazılar bunu gösteriyor.

İklim bilimciler, anlattığımız bu günlerden bu yana birçok önemli değişimin meydana geldiğini söylüyorlar. İlk avcılar geldiği zaman, buzlar büyük olasılıkla kutba doğru çekilerek yavaş yavaş eriyordu; hala da erimeye devam ediyor. Ovaların ve yaylaların bazı bölümleri kuruyor, rüzgar büyük kum fırtınalarına hız veriyordu. Buz kütlelerinin sınırlarındaki soğuk bölgelerde kozalaklı ağaçlar yetişmeye başlıyor ve böylece orman, geri çekilen buzu kuzeye doğru izliyordu. Yaprak dökmeyen bu ağaçların arkasından giderek genişleyen, beyaz adamın daha sonraları çiftliklerine yer açmak için kestiği, yaprak döken ağaçlarla dolu orman-

lar geliyordu. Bilim adamları, bu değişimleri sürekli gelişen pek çok yöntemle bulabiliyorlar. Bunlardan biri olanpolen tahlili yöntemi, temel olarak üç ilkeye dayanıyor: çiçek tozunun büyük miktarlarda yayılması, bozulmaya karşı dayanıklı olması ve değişik türlere ait çiçek tozlarının birbirinden farklı olması nedeniyle ayırt edilebilmeleri. Çiçek tozları, hem yeni hem de eski çağlardan kalma birikintilerden alınabiliyor. Tahlil sırasında, farklı türler tanımlanıyor ve verdikleri titreşimler kaydediliyor; bu veriler, stratigrafik sıralamaya göre düzenlendiğinde, zaman içinde meydana gelen değişimler görülebiliyor. İklim değişiklikleri ve ilk avcıların yaşadıkları çevre ile ilgili diğer bilgiler, jeoloji, iklim tarihi, paleontoloji, radyokarbon örnekleri ya da bunlarla diğer bilim dallarının bileşiminden elde edilebilir. Tüm bunlar, hayranlık uyandıran bu ilk avcılar hakkındaki bilgilerimizi arttırıyor.

Böylece bütün öncülerin ilkleri olan bu insanlardan ayrılıyoruz. Görünüşlerinin nasıl olduğunu tam olarak bilmiyoruz ama yüz hatları nasıl olursa olsun, genel vücut yapılarının neye benzediğinden emin olabiliriz. Aralarında güçsüz olan hiç kimse yoktu çünkü avlarını yürüyerek kovalıyor, zekalarını vahşi atların hızı ve fillerin gücüyle boy ölçüşecek düzeyde kullanabiliyorlardı. Yine de mızrak gibi güçlü bir kol, kendinden emin ve hızlı adımlar, keskin gözler ve dengeli bir sinir sistemi gerekliydi. Güçsüz olanlar ise ölüme mahkumdu çünkü yalnızca güçlü olanlar hayatta kalabilirdi. Bizim ölçülerimize göre cahildiler; ancak doğa koşullarında zeki ve kurnazdılar - hem de çevrelerindeki hayvanların hepsinden çok daha kurnaz.

II. Bölüm

TAŞ KAYNATANLARIN YÜKSELİŞİ

Avcıların Amerika'ya yayılmasından bir süre sonra yeni bir halk sahneye çıktı. Bu insanlar halen avcı olsalar da, daha az göçebeydiler ve daha yüksek bir yaşam standardına sahiptiler; en göze çarpan özellikleri ise, sıcak taşlarla yemek pişirmeleriydi. Tencere yerine tahtadan, ağaç kabuğundan ve deriden yapılmış kaplar, hatta çok sıkı örülmüş sepetler kullanıyorlardı. Ateşte ısıtılan ve tahta maşalarla tutulan büyük taşlar, kabın içine atılıyordu. Taşlar yeteri kadar sıcaksa, kabın içindeki yiyecekler çok geçmeden pişmeye başlıyordu. Soğudukça yeniden ateşe konan taşlar sıcak olanlarıyla değiştiriliyor ve bu böylece sürüp gidiyordu. Ahçının yapması gereken tek şey, ateşin yanında rahat rahat oturmak ve yemek pişene kadar taşları değiştirmekti. Bu avcılar nispeten lüks bir yaşam sürüyorlardı.

Nesli tükenmiş olan bizonları ve vahşi atları avlayanlar, bildiğimiz kadarıyla eti ateşte kızartıyor ya da çiğ yiyiyorlardı. Sıcak ya da soğuk herhangi bir çorba hayal bile edilmezken, sıcak su yalnızca bazı durumlarda, örneğin bir doğal sıcak su kaynağı bulunduğunda elde edilebiliyordu. Ancak taş kaynatanlar yine de aristokrat sayılırlardı; tüm bu lükse sahiptiler ve torunları bu yeni yemek pişirme yöntemi ile sıcak suyun rahatlığından o kadar hoşnuttular ki bu iş için kullandıkları sepetleri ve tahta kapları geliştirmeye devam ettiler - hatta bunu günümüze kadar yaptılar. Toprakları Birleşik Devletler ve Kanada'nın Pasifik kıyısında, kabaca Alaska'daki Copper Irmağı'ndan, Plateau'yu da içine alarak Güney California'ya kadar yayılan geniş bir bölgeyi kapsıyordu. Daha eski günlerde Birleşik Devletler ve Kanada'nın

büyük bölümüne yayılıp yayılmadıklarını bilemiyoruz; ancak ovalar ve Birleşik Devletler'deki Great Basin (Büyük Havza) ile Kanada'nın doğusunda, taş kaynatma, bir yemek pişirme yöntemi olarak biliniyordu. Çömlekçilik eski zamanların Kuzey Amerika'sında bilinmediği için, taş kaynatma bilinenden çok daha geniş bir dağılım göstermiş olabilir.

Bir kap içinde su kaynatmak bizim için o kadar olağan bir olay ki, bunun ne önemli bir buluş olduğunun farkına varamıyoruz. Ancak şundan emin olabiliriz ki insanoğlu bunu her zaman yapmamıştı; o bunu keşfetmek zorundaydı. Tüm buluşlarda olduğu gibi, bu da ilgili nesneler ve işlemler konusunda ilk keşifleri yapmayı ve uzun bir deneyime sahip olmayı gerektiriyor. Suyun ısıtılabileceğini, çorba yapılabileceğini, vb. keşfetmek için, içine su konabilecek tahta kaselerin, sepetlerin ya da diğer kapların da hazır olması gerekir. Sıcak taşların üzerine su dökülürse ne olacağının bilinmesi gerekir. Bunlardan sonra ihtiyacımız olan tek şey ise, suyla dolu bir kabın içine sıcak taş atıldığı zaman neler olacağını merak edecek, ortalama merak düzeyinin üzerinde gözlemci bir insan. Suyun ısıtılması bir kere başarılınca, arkasından yiyeceklerin kaynatılması da gelecekti. Ancak yeni bir çağ açan bu buluşun yapılabilmesi, binlerce yıl almış olabilir.

Ve bu keşif ne büyük bir lüks getirdi avcılara! Artık küçük çocuklar, yaşlılar ve hastalar için uygun yiyecekler vardı. Uzak yakın her yerde benimsenecek yeni bir yaşam biçimi oluşmuştu. Ancak taş kaynatanların tek başarısı bu değildi; zamanla müzelerde bulunan en güzel sepetleri yapmaya başladılar. California Kızılderilileri tarafından yapılan güzel sepetleri beğenen kişilerin belki de çok az bir bölümü, bunların çoğunun yemek kabı olarak yapıldığının farkına varabiliyor. Biz ilk avcıların bile kıl ve lifleri ip haline getirmeyi bildiklerini tahmin ediyoruz; ince dalları, uzun ve ince şeritler halindeki ağaç kabuklarını, otların yapraklarını, vb. da örebiliyorlardı - tıpkı çocuklarımızın anaokulun-

da uzun kağıt parçalarıyla yapmayı öğrendikleri gibi. Dünyada şimdiye kadar yapılan tüm dokuma ürünleri, işte bu temele dayanır; ancak bunu meydana getirmek için sayısız beyin ve sayısız parmak çalışmıştır. Bize önemsiz gibi görünmesine karşın, avcılar da kuşkusuz kendilerine düşeni yaptılar; hiçbir şey olmasa bile en azından geleneklerini korudular. Ancak bugüne kadar onların da sepet ördüklerine dair hiçbir kanıt bulunamadı. Sepet ya da herhangi bir dokuma örneğine ait izlere rastlamadan önce, Horn Burnu'na doğru inerken, Fell's Mağarası'nda, vahşi at avcılarını dört avcı kültürün izlediğini görüyoruz. Binlerce yıl boyunca pek çok ateş yakılmasına karşın, geriye tek bir yanık sepet kalıntısı bile kalmamıştır; oysa bitkisel maddeler ateşte yandığı zaman kömür haline gelir ve yok olmaz. Bu elbette olumsuz bir kanıt; ancak arkeologların da söyleyeceği gibi, Alaska'dan Horn Burnu'na kadar ilk avcıların hepsinin, sepet yapımında oldukça başarısız oldukları tahminini doğrulayan çok sayıda işaret bulunuyor. Ne olursa olsun, tek bir şeyden emin olabiliriz: iyi donanımlı bir müzeye yapılacak ziyaret, Amerika'nın en iyi sepet yapanlarının taş kaynatanlar olduğunu kanıtlayacaktır. Örneğin California'daki Pomoların ve Alaska'da Sitka yakınlarındaki Tlingitlerin yaptığı sepetlere, çoğu zaman güzel ve düzgün örgü bakımından en yüksek değer biçiliyor. Hatta en güzel Tlingit sepetlerinin bile bir bölümünün yemek pişirmek için kullanılan sıradan kaplar olduğunu öğrenen müze ziyaretçilerinin şaşkına döndüğünü görmüştük. Bir zamanlar bir denizcinin yüz yıldan uzun bir süre önce yazdığı öyküsünü okumuştuk; denizci, Kızılderili ahçıların, kenarları çok ince olan sepetlerini deniz kıyısında açtıkları küçük çukurlara yerleştirdiklerini ve sepetlerin dış kısımlarını nasıl kolayca kumla kapladıklarını anlatıyordu. Daha sonra bunların içine su, et ve sebzeler konuyor, birkaç tane sıcak taş da gerisini hallediyordu. İçinde su tutacak kadar sıkı bir sepet örmek modern bir beceri gibi görünebilir; ancak Kızılderili

kadınlar daha kısa bir zaman önce bile, California'dan Alaska'ya kadar her yerde bunu yapıyorlardı - aynı atalarının yüzyıllar ve yüzyıllar boyunca yaptığı gibi.

Bu sepetlerin doğal olarak başka kullanım amaçları da vardı; taş kaynatma da yalnızca bunların içinde yapılmıyordu. Ova Kızılderilileri bazen bir bizonun işkembesini alır ve ortasının sarkması için tahta bir kazığa asar, daha sonra su, et ve sıcak taşları bunun içine koyarlardı. Yazar bir keresinde bunun bir ineğin işkembesiyle yapıldığını görmüştü. Yaşlı Kızılderililer bu iş için çoğunlukla yerde bir çukurun içine bastırılan taze bufalo derisinin kullanıldığını söylemişlerdi. Yolculuk halinde olan bir av ya da savaş partisi, bazen akşamüzeri bir bufalo öldürür, sonra hayvanı ters çevirip ciğerini çıkarır, bu oyuk kabın içine su, kan ve hayvanın bazı yumuşak parçalarını koyar, daha sonra da şanssız hayvanın kendi bedenini, onu pişirmek için bir tencere olarak kullanarak sıcak taşlarla kendilerine bir ziyafet çekerlerdi. Belki de taş kaynatma yöntemini ilk kullanan avcılar, bunu bu şekilde yapıyorlardı; ancak bu yöntemin Amerika'da nasıl başlamış olduğunu hiç kimse bilmiyor. Eski Dünya'nın da bazı bölgelerinde bilinen ve kullanılan bu yöntemden, Yunan edebiyatında da söz edilir.

Halen hayatta olan kişilerin anımsadığına göre, Puget Sound yakınlarında ve daha kuzeyde yaşayan Kızılderililer, yarılmış tahtalardan, kaynatma işlemi sırasında içine sıcak taş koyacak kaplar yaparlarmış. Aynı Kızılderililerin bir bölümü de, sedir ağacı kütüklerinin içini oyarak ve dışına da istenilen biçimi vererek zarif kanolar yaparlarmış; ancak asıl zarif çizgiler kanonun kenarlarına biçim verilmesiyle elde edilirmiş. Bunu yapmak için, kanonun içi suyla doldurulur, kaynaması için suyun içine sıcak taşlar atılır ve tahta istenilen biçimin verilebilmesi için yeteri kadar yumuşayana dek beklenirmiş. Taş kaynatmanın her şeye rağmen, en az herhangi bir kaynatma yöntemi kadar etkili olduğunu göstermek için söz ediyoruz bütün bunlardan. Bu yöntem daha

uzun zaman alıyor olabilir ama bazı yararları da vardır - örneğin tahta kanoların kenarlarına biçim vermek gibi.

İnsanlar her yerde, ilkel ya da uygar olsunlar, daha önce yapmış olduklarını yapma eğilimi taşırlar. Demir ya da pirinç tencereler, taş kaynatanların eline geçmiş olsaydı, bunların yapımcıları tarafından nasıl kullanıldığını bilmedikleri için, yine içlerine sıcak taş atarak yemek pişirmek için kullanılacaktı; bu oldukça doğru bir tahmin. Kaynatma işleminin başka herhangi bir biçimde yapılabileceği düşüncesi, büyük olasılıkla taş kaynatanların çoğunun hiç aklına gelmemişti. Ateşin üzerine asılmış tencerelerle yemek pişiren insanlar görselerdi, herhalde tencerelerin sepetler ya da diğer kaplar gibi yanmaması karşısında büyük bir şaşkınlık duyarlardı; ancak bu yeni yemek pişirme aletlerinin böyle nitelikleri olduğunu kendi gözlemlerine dayanarak anlayınca, bu yeniliğe sahip olmayı isterlerdi.

Çömleklerin ilk olarak yemek pişirmek amacıyla mı, yoksa su ve diğer maddeleri koyacak kaplar olarak kullanmak amacıyla mı yapıldığı konusu, antropoloji profesörleri arasında bazı tartışmalara yol açmıştır. Biz bunun, kesin bir yanıtı olması beklenmeyen bilmecelerden biri olduğuna inanıyoruz. Ancak taş kaynatanların eline çömlek kaplar geçseydi, onları ateşe koymak yerine içlerine sıcak taşlar atarlardı demek, bize göre oldukça doğru bir iddia olur. Arkeologlar, buldukları çömleklerin ateşe dayanamayacak kadar basit yapılmış olduklarını sık sık söylemişlerdir. British Columbia'da yaşayan bugünkü Kutenai Kızılderilileri, annelerinin on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar çömlek kaplar yaptıklarını, ancak yemeklerini yalnızca bunların içine sıcak taşlar koyarak pişirdiklerini ve çömleklerin doğrudan ateşe konmadığını iddia ediyorlar. Bu arada bu Kızılderililer, Amerika'daki taş kaynatanların çoğunluğunun işgal ettiği bölge sınırları içinde yaşıyorlardı; onlar da başlangıçta taş kaynatanlar idiyseler, yemek pişirirken toprak kapları neden bu şekilde kullandıkları kolaylıkla açıklana-

bilir. Kuşkucu kişiler bunun tam tersinin gerçekleşmiş olabileceğini söyleyebilirler; belki de çömlek kullanan bir halk olan Kutenailar taş kaynatanların topraklarına gelmiş ve modaya uymak için daha yavaş olan taş kaynatma yöntemini kullanmışlardı. Yine de, yemek pişirirken ağaç kabuğundan yapılmış kapları ve sepetleri, çamurdan yapılanlara göre çok daha sık kullanıyorlardı. Her iki seçeneğin de doğruluğunu kanıtlayamadığımız için, hangisinin daha olası göründüğü konusunda karar vermeyi okurlara bırakıyoruz.

Şimdiye kadar elde edilen verilere göre, beyaz adam ilk geldiği zaman taş kaynatanların yaşadığı bölgede çömlek yapılmıyordu; arkeologlar burada herhangi bir zamanda çömlek yapanların yaşadığına dair pek fazla kanıt da bulamadılar. İlk beyaz tacirler, demir tencereleri getirerek bunların nasıl kullanıldığını gösterdiler. Taş kaynatan Kızılderililer bunların üstünlüğünü hemen fark ettiler; ancak bu tencerelerin bir sakıncası da vardı - yemeklerin tadı değişiyordu. Kabın içine sıcak taşlar konması, yemeğe ayrı bir lezzet katıyordu; bildiğimiz yemeklerin alıştığımız tatta olması konusunda ne kadar titiz olduğumuzu hepimiz biliriz. Bu nedenle onlar da önceleri yeni demir kaplarına sıcak taşlar koydular. Bunun, Kutenai bilmecesinin çözümüyle de bir ilgisi olabilir.

Yenilikleri düşündüğümüzde ise, Kanada'nın doğusundaki ormanlarda yaşayan Kızılderililer dikkat çekiyor. Bunlar çoğunlukla kayın ağacı kabuğundan yapılan kaplarda yemek pişirirler. Yolculuk yaptıkları zamanlarda, demir tenceresiz idare edebilirler. Bir kayın ağacının gövdesinden soyulan bir parça kabuğun, kutu biçiminde dikişsiz bir kap oluşturacak şekilde bükülmüş hali, tencere yerine kullanılabilecek iyi bir malzeme sağlar; ancak su kaynatmak isteyen kadınlar bu kabın içine sıcak taş atmazlar; kabı, demir bir tencere gibi ateşin üzerine asarlar. Bunun yapılamayacağını söyleyebilirsiniz ama bu Kızılderililer yapıyorlar. Ağaç kabuğu, suyun kaynama ısısında yanmayacaktır ve ateş

değmediği takdirde, ağaç kabuğundan yapılmış tencere gerektiği sürece su kaynatmaya devam edecektir. Şimdi bunu nasıl açıklayacağız? Taş kaynatanlar neden bu kadar basit bir şeyi gözden kaçırdılar? Belki de o kadar basit değildi. Acaba bizim aklımıza gelir miydi? Bu Kızılderililer ise ne taş kaynatıyor ne de çömlek yapıyorlardı; ancak güneydeki komşuları yemek pişirmek için toprak kaplar kullanıyordu. Belki de sorunun açıklaması budur. Toprak kapların ateşe konabileceğini bilen bu insanlar, ellerinde ağaç kabuğundan yapılmış kaplardan başka hiçbir şey olmadığı için bu şekilde denemeler yapmışlardı. Tüm bunlar böyle gerçekleşmemiş de olabilir; bu yalnızca bir olasılık. Gezginler, kuzeydeki bu Kızılderililerin kış mevsiminde ağaç kabuğu ve deriden yapılmış kapları ateşin yanına asarak, içme suyu elde etmek için kar erittiklerini anlatıyorlar bize. Buhar makinasının öyküsünde genç Watt'ın çaydanlığın kapağını kaldıran buhardan esinlenmesi gibi, düşünen bir Kızılderili de içinde kar olan ağaç kabuğundan tencereyi, giderek ateşe daha da yaklaştırarak su kaynatmış, böylece bir keşif yapmış olabilir. Ancak bu tamamen bir tahmin; çünkü orada olayı kayıtlara geçirecek bir tarihçi bulunmuyordu.

Taş kaynatılan bölge, beyaz adam tarafından bulunduğunda özellikle iki tür gıdayla, somon balığı ve meşe palamutuyla ayırt ediliyordu: meşe palamutları California ve Oregon'da, somon balıkları da Washington, British Columbia ve Alaska'nın güneyinde bulunuyordu. Bu Kızılderililerin tarihi bizim için Mısırlıların tarihi kadar önemli olsaydı, meşe palamutunun yerli California kültürünün ekonomik temeli olduğunu yazmamız gerekirdi. Mısır'da bu buğdaydı, ancak İncil'e buğday değil "mısır" olarak geçirilmişti. Böylece Mısır ve eski komşularının uygarlıkları ne ölçüde buğday üzerine kuruluysa, yerli California kültürü de o ölçüde meşe palamutuna dayanıyordu. Aralarındaki en önemli fark ise, buğdayın ekilmesi, meşe palamutunun ise yabani olarak ağaçlarda yetişmesiydi. Californialıların sorunları

hasatla başlarken, Mısırlıların önce topraklarını sulamaları, sonra sürüp ekmeleri, sulama kanallarıyla ilgilenmeleri ve kuşları kovalamaları gerekiyordu. İncil'de "alnının teriyle yiyeceksin ekmeğini" sözüyle anlatılmak istenen bu olsa gerek. Mısırlılar tarlalarda terlerken, California Kızılderilileri de avlanıp balık tutarlardı. Ama Kızılderilileri bekleyen asıl iş, meşe palamutları olgunlaştığı zaman başlardı. Bütün köy, palamut toplamak için ormandaki en gözde yere giderdi. Yetişkin ve genç erkekler, palamutları silkeleyerek düşürmek için ağaçlara tırmanırdı; kadınlar ve kızlar da bunları yerden toplar, önce depo olarak kullanılan yerlere, son olarak da köylerine götürürlerdi. Yılda yalnızca bir hasat olduğu için, buğdayda da yapıldığı gibi bir çeşit depolama gerekiyordu. Meşe palamutları depolandığı zaman, erkeklerin işi de biterdi; avlanmaya, balık tutmaya ve ara sıra da savaşmaya devam edebilirlerdi.

Kadın her yerde olduğu gibi, besleyendi; tadı acı olan ve pek de iştah kabartmayan bu meşe palamutlarını lezzetli yiyeceklere dönüştürmesi gerekirdi. Bu zahmetli süreç, burada anlatılamayacak kadar ayrıntılı çok sayıda beceri gerektiriyordu. Palamutlar ilk önce düz taşlardaki küçük delikler üzerinde dik duracak şekilde tutulur, daha sonra çekiçle ustaca dövülerek kabukları kırılırdı. İçler bir sepete konur, kabuklar ise atılırdı. Bu bir bakıma buğdayın harmanlanmasıyla aynı şeydi.

Kadın, önünde bir sepet dolusu soyulmuş meşe palamutuyla, un yapmaya başlardı. Dizlerinin arasında havana benzeyen düz bir taşla yere oturur, bunun üzerinde yine taştan bir tokmakla palamut içlerini döverdi. O dövdükçe, bu incelmiş un da vurduğu yerin etrafında birikirdi. Daha iri olan parçalar ise kadının elleri içinde toplanmak ve yeniden tokmağın altına girmek üzere kenarlara yuvarlanırdı. Bu işlem, eldeki bütün palamut içleri un haline gelene kadar, vur vur böylece sürüp giderdi. En sonunda iri parçaları son bir kez dövmek için ayırmak üzere kalbur gibi bir

sepet kullanılırdı.

İşlemin sonunda, bir sepet dolusu sarı meşe palamutu unu elde edilirdi. Sepet büyük olasılıkla çok güzel örülmüş ve üzerinde zarif desenler taşıyan bir sanat eseri olurdu. Bu tip çok sayıda sepet müzelerde görülebilir. Ancak meşe palamutu ununun tadı, içindeki, fazla alındığında zehirli olan tanen maddesi yüzünden acı olur. Ama Kızılderili kadınlar uzun zaman önce bu taneni yok etmenin bir yolunu bulmuşlardı. Kumun içine fazla derin olmayan, tepsi şeklinde bir çukur açılırdı. Un, hamur haline getirilir ve aynı bizim ahçılarımızın börek yaparken hamuru tepsiye yerleştirmeleri gibi, bu hamur da çukurun altına ve kenarlarına yayılırdı. Daha sonra bir sepette sıcak taşlarla su ısıtılır ve hamurun üzerine dökülürdü. Çok geçmeden meşe palamutu ununun içine sızan su, beraberinde tanenin bir kısmını da götürürdü. Kadın, meşe palamutu hamurunun tadının düzeldiğine karar verene kadar, çukurun içine birçok kez su dökülmesi gerekirdi.

Pişirme işlemi artık başlıyordu. Eğer ekmek isteniyorsa, hamur somunlara ayrılarak açık ateşte pişirilirdi. Temel besinlerden biri olan bu meşe palamutu ekmeği, uzun zaman saklanabilirdi. Konuklar geldiğinde yapılacak ilk iş, onlara büyük bir parça meşe palamutu ekmeği vermekti. Diğer taraftan, eğer çorba isteniyorsa, çorba sepeti yarısına kadar suyla doldurulur ve hazırlanmış olan hamurun bir kısmı bu suyun içine atılırdı. Bunlar, daha sonra sepete atılan sıcak taşlarla da karıştırılınca, istenilen çorba hazırlanmış olurdu. Daha güç beğenen Kızılderililer ise çorbanın içine birkaç nane yaprağı da atarlardı. Bu ne de olsa uygar bir sofra için bile yeteri kadar iyi görünüyor ve zorla beyaz adamın yatılı okullarına götürülen kız ve erkek Kızılderili çocukların, uygar denen yiyeceklerle donanmış sofralarda gözyaşı dökmelerini de mazur gösteriyor; çünkü orada ne meşe palamutu ekmeği ne de annelerinin yaptığı lezzetli çorba bulunuyordu.

Taş kaynatanların bir bölümünün nasıl yaşadığını anlatmakla kuşkusuz okurun sabrını zorladık; şimdi biraz da diğer bölümün nasıl yaşadığını anlatarak bir süre daha can sıkacağız. Bu insanlar somon balığı avlıyorlardı; bu balıklar yılın belli zamanlarında, türlerini devam ettirecek yumurtalarını bırakmak için bir yer bulmak amacıyla denizi terk ederek ırmaklar ve derelere akın ederdi. Böyle zamanlarda balık tutmak kolay olurdu; Kızılderililer derenin kenarında durur ve geçen balıkları ya kepçeyle çıkarır ya da mızraklarıyla vururlardı. Burada yine depolama sorunu ortaya çıkıyordu. Balıklar, saklanmak üzere kurutuluyordu. Bu işlemin ayrıntılarına girmeyeceğiz; ancak kullanılan yöntemler amaca hizmet ediyordu. Bu balıkçıların çoğunun adeti, kuru balıkları neredeyse pastırma kıvamına gelene kadar dövmekti. Bu ezme, kurutulmuş yemişler ya da ezilmiş köklerle de karıştırılabilirdi. Mevsimi geldiğinde, Washington ve Oregon'daki köyler oldukça gürültülü olurdu. Bu bölgeyi gezen ilk kaşifler olan Lewis ve Clark, buradaki seslerin onlara bir çivi fabrikasını anımsattığını söylemişlerdi. Başka bir deyişle, kadınlar ileride kullanmak üzere depoladıkları kaplarını ve sepetlerini büyük bir çalışkanlıkla dolduruyorlardı. Bu dövülmüş malzemeler, meşe palamutu ezmesinde olduğu gibi, bir sepetin ya da tahta bir kabın içinde, sıcak taşlar atılarak kaynatılıyordu. Bazı kültürlerde, kadınların işleri ve verimli oldukları alanın simgesi eğirme aletleridir; şimdi bizim gördüğümüz yaşam biçiminde ise bu simgenin basit bir taş havan olması gerekirdi.

Böylece taş kaynatan bu azimli insanlardan da ayrılıyoruz. İmparatorluklar ya da büyük şehirler kurma çabası içinde olmayan, ama kendi elişleri ve sanatlarında usta olan basit insanlardı bunlar. Oldukça uzun bir geçmişleri olduğuna kuşku yok; Roma alındığı zamanlarda, meşe palamutları döven ve somon balıkları kurutan bu kadınların çoğu, belki de Lewis ve Clark ansızın köylerine geldiği zaman da bu işleri aynı şekilde yapıyorlardı. Bu beyaz

adamların gelişi büyük bir heyecan yaratmış olmalıydı; ancak Lewis ve Clark'ın yazdıklarından yaptığımız tahminlere göre, bu kadınlar palamutları dövmeyi yalnızca bir an için bırakmışlardı. Bunun nedeni çağlar boyunca süregelen kültür birikimiydi. Yaşadıkları bölgenin arkeolojisi, taş kaynatanların çevreleriyle büyük bir uyum içinde olduklarını ve hemen hiç ciddi bir kıtlık yaşamadıklarını gösteriyor. Beyaz adam onların dünyasına hiç girmemiş olsaydı, kuşkusuz hala taş kaynatanlar olacaklardı.

III. Bölüm

ÇİFTÇİLER VE ÇÖMLEKÇİLER

Buraya kadar Amerika'nın öyle eski zamanlarına baktık ki, o sıralarda ne çömlek yapmak ne de bitki yetiştirmek biliniyordu. Bizim kendi kültürümüz çiftçiliğe ve hayvan yetiştiriciliğine dayandığı için yalnızca bahçeleri ve otlakları ciddiye alıyoruz; dünyada bir bitki dikmeyi hiç düşünmemiş olan zeki insanlar da olabileceği belki de hiç aklımıza gelmedi. Ancak bu tip insanlara gözden uzak yerlerde halen rastlanabiliyor. Taş kaynatmaktan mükemmel bir buluş olarak söz etmiştik; o günlerde öyleydi de. Bitkilerin, bir bahçede bakılarak daha fazla ve daha iyi ürün vermesinin sağlanabileceği keşfi de en az bunun kadar önemliydi. Ateşin bulunmasını en büyük buluş olarak kabul eden bazı bilim adamları, ikinci sıraya da tarımı yerleştirirler. Büyük olasılıkla da haklılar.

Tarımdan bir buluş olarak söz etsek de, bu yalnızca tek bir ilkel Edison'un eseri olamayacak kadar karmaşık bir iştir. İnsanoğlu ilk olarak ona yararı olan bitkileri koruyarak ve ekmek için en iyi tohumları seçtiğinde ürünün daha iyi olduğunu fark ederek, bu işe yavaş yavaş ve bilinçsizce girişmiş olmalı. En sonunda, kafalarındaki bilgiler ve zihinsel kavrama yetenekleriyle bitki yetiştirmenin temel kurallarını anlayan birkaç ilkel filozof sayesinde, tüm bunlar biçimlendi. Ancak biz burada tarıma adeta düşe kalka ulaşan yerli ya da ilkel avcılarla ve yabani bitkileri toplayan insanlarla ilgileniyoruz. Bunlar Asya'dan yola çıktıkları büyük göçte yanlarında hiçbir tohum getirmemişlerdi; bunu kesin olarak biliyoruz çünkü yetiştirdikleri bitkilerin hiçbiri Eski Dünya'da bilinmiyordu. Patates, tütün, mısır, domates, çiko-

lata, tapyoka ve daha çok sayıda yararlı bitki, 1492'den çok uzun zaman önce Amerika'da yetiştiriliyordu. Bu da tarihöncesi Kızılderililerimizin, en az bizim bildiğimiz çiftçiler kadar başarılı oldukları anlamına geliyor.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çok sayıda eski avcı kabilenin hangisinin ilk olarak çiftçiliğe başladığını bilmiyoruz ama arkeologlar bu resmi yeniden çizebilmek için tüm bilgileri araştırıyorlar. Missouri'nin Ozarkları'nda ve Kentucky'nin engebeli topraklarındaki kaya barınaklarında bulunan birikintiler, burada ilk olarak yetiştirilmiş bitkilerin çoğunun halen aynı ilkel yerleşim birimlerinin yakınlarında yabani olarak yetiştiğini gösteriyor. Bir kaya barınağında ya da bir mağara girişinde bulunan kalıntıların, bize çoktan yok olmuş insanların yaşamları hakkında verebileceği bilgi oldukça şaşırtıcıdır. Örneğin Kentucky'deki Menifee ilçesinde bulunan Newt Kash Hollow barınağında bu tip bir birikinti en alttan en üste kadar, ya da en eski katmanından en yenisine kadar incelenip tahlil edildiğinde, ilk önce tarıma yer verilmeyen bir Taş Devri avcılığı yaşandığını ve bu dönemin insanlarını, bir yan uğraş olarak tarım yapmaya başlayan avcıların izlediğini gösteriyordu. Çok sayıda yenilebilir bitki tohumuna ve bunların diğer parçalarına çeşitli yerlerde rastlanmıştı. Bunların, avcıların besinlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğu, birikintilerin içinde bulunan kurumuş dışkıların bir bölümünün tahlil edilmesi sonucunda belirlenmiştir. Birikintilerin içinde, gerçek avcılara ait bitkilerin yanısıra en çok rastlanan tohumlar, ayçiçeği (*Helianthus annuus*), dev kanarya otu (*Ambrosia trifida*), kazayağı ya da sirken (*Chenopodium sp.*) ve bataklık mürveri (*Iva ciliata*)dir. Missouri'de Ozark Kaya Yerleşimcileri olarak bilinen insanlar bu bitkileri yetiştirmeyi öğrenmişlerdi; kanarya otu, yaban tohumları, birçok yemiş ve meşe palamutu cinsi gibi çok sayıda diğer bitki türünü de ya yetiştiriyor ya da topluyorlardı. Ayı, geyik ve özellikle küçük memeli hayvanlar da yeniyordu, ancak orantılar diyetin daha çok

sebze ağırlıklı olduğunu gösteriyor.

Sözü edilen bitkilerin hepsi halen yabani olarak yetişiyor; ancak kaya barınaklarında bulunan tohumların çoğunun boyutu, bu yabani türlerinkinden çok daha büyük. Bitki bilimcileri bunun bitkilerin yetiştirilmiş ya da ıslah edilmiş olduğu anlamına geldiğini söylüyorlar. Sukabağı ve kabağın da burada bulunduğunu ve yetiştirildiğini, ancak yabani olarak büyümediklerini eklemeliyiz. Bunlar büyük olasılıkla güneyden getirilmişti.

Şimdi karşı karşıya olduğumuz insanlar halen avcı olan, görkemli kayaların içindeki basit barınaklarda yaşayan, ancak tohumlarını yemeyi öğrendikleri bazı yabani bitkileri ıslah eden ve bunları öğüterek bir çeşit un yapan, daha oturmuş alışkanlıklara sahip bir halktı. Ürettikleri bu bitkileri ve yetiştirme yöntemlerini yavaş yavaş geliştirdiler, ta ki bahçelerinden elde ettikleri yiyecekler onlara yeteri kadar güvenlik duygusu verene kadar. Artık asıl tehlike kendi türdeşlerinden, depoladıkları yiyeceklere ya da daha üstün olan mağaralarına göz diken düşman komşularından geliyordu. Bulunan kalıntıların içinde hiçbir çömlek izine rastlanmadığı için bu eski bahçıvanlar da taş kaynatanlar olabilirler, ancak bundan emin olamayız. Tohumlardan yaptıkları yemekleri küllerin içinde, avladıkları hayvanların etini de ateş üzerinde pişirmiş olabilirler. Yetiştirdikleri sukabakları da birçok amaç için kullanabilecekleri kaplar sağlayabilirdi; ya da örülmüş sepetler kullanıyor olabilirlerdi, ancak daha önce bulunmuş birikintilerde sepetler değil yalnızca dokumalar bulunmuştu -asıl sepetler daha sonraki dönemlerde ortaya çıktı.

Birikintilerin kalınlığına bakıldığı zaman, tarım yöntemlerinde çok az değişiklik meydana geldiği, uzun zaman, belki de yüzyıllar boyunca, her şeyin aynı şekilde yapıldığı ortaya çıkıyor; ancak daha üst katmanlara bakıldığında, birtakım değişimler açıkça görülebiliyor. İlk defa olarak bir miktar tütün, sonra mısır ve daha sonra da çömlekler ortaya çıkıyor.

Mısır, Meksika'nın başlıca bitkisel gıdası durumuna geldikten uzun zaman sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmış olmalı. Yapılan son araştırmalar, mısırın ilk olarak Meksika'da, güney Pueblo'da bir yerde, yaklaşık olarak M.S. 5000 yıllarında tarıma uygun hale getirildiğini gösteriyor. Güneye, Mezoamerika'ya ve daha sonra kuzeye, güney Arizona ve New Mexico halklarına kadar yayılması ise büyük olasılıkla M.S. 3000 yıllarında gerçekleşmişti; radyokarbon tarihlemesi yöntemiyle bu zamana ait olduğu belirlenen bir mısır kalıntısı, New Mexico'daki Yarasa Mağarası'nda bulunmuştu. Daha sonra çeşitli mısır türleri, İsa'dan birkaç yüzyıl önce, belki de kuzeye ve doğuya doğru Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölgelerine de yayılmıştı. Örneğin çeşitli mısır türleri, Meksika'nın doğu kıyılarından kuzeye doğru Texas'a, oradan da Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusuna yayılmış olabilir. Mısır, bitkisel bir gıda olarak kaya barınaklarında yaşayan çiftçilerimizin tarıma uygun hale getirdiği bitkilere göre daha üstündü çünkü yalnızca bir şekilde kullanılması bile yeterli olabilirdi; ancak mısırın yayılması ve insanların mısıra giderek daha fazla bağımlı hale gelmesi, büyük olasılıkla yavaş yavaş gerçekleşmişti. Günümüz Kızılderililerinin mitolojisi, mısırın nasıl tanrılardan armağan olarak geldiğini şiirsel bir biçimde anlatır. Birçok kabilenin törenlerinde Mısır Ana'yı, yani yaşamın kaynağını simgeleyen bir mısır tanesi kullanılırdı. Utah, Arizona ve New Mexico'da, sepet yapanlar zamanına ait basit ve küçük yamaç evlerinde mısır bulunmuş, daha sonra yine güneyden getirilmiş olan fasulyeler ortaya çıkarılmıştır. Daha sonraki dönemlerde yaşamış olan Pueblo Kızılderilileri, günümüzdeki torunları gibi büyük ölçüde mısıra bağımlıydılar. Onlar da Mısır Ana'dan büyük bir saygıyla söz ederlerdi; aslında bazı Kızılderililer, özellikle de Navaholar, tarlada yetişen mısırdan, tanrılara yakın yaşayan bir varlık olarak söz ederlerdi. Şimdi anlamaya başlıyoruz ki sonraki dönemlerin bu Kızılderili mısır yetiştirici-

leri, bu ürünün yetiştirilmesine sıkı sıkıya bağlı bir yaşam biçimi, ya da bir kültür oluşturmuşlardı. Mısırı ve mısırla olan ilişkilerini idealleştirmeleri ise mısırın değil, kendilerinin işine yarıyordu. Hatta Yeşil Mısır dansı ve diğer törenlerde mısırı canlandırmışlardı.

Şimdi kısa bir ara vermeli ve Stith Thompson'ın *Kuzey Amerika Kızılderililerinin Öyküleri*'nde olduğu gibi, mısır efsanelerinin ruhunu yakalamalıyız.

Mısırın Kaynağı

Uzun zaman önce, Kızılderililer ilk yaratıldığında, diğerlerinden çok çok uzakta yalnız başına bir adam yaşarmış. Ateşi bilmez, kökler, ağaç kabukları ve yemişlerle beslenirmiş. Bu Kızılderili çok yalnızmış, hiç arkadaşı yokmuş. Kökleri yemekten bıkmış, damak zevkini kaybetmiş ve günler boyunca rüyalar görerek güneşin altında yatmış. Uyandığı zaman yanında duran bir şey görünce ilk önce çok korkmuş. Ama bu şey konuştuğunda, kalbi mutlu olmuş çünkü bu, uzun açık renk saçları olan, yani bu özelliği hiçbir Kızılderiliye benzemeyen güzel bir kadınmış. Adam kadından kendisine doğru gelmesini istemiş ama o gelmemiş ve adam ona yaklaşmaya çalıştığında sanki biraz daha uzağa gidiyor gibiymiş. Adam ona yalnızlığını anlatan şarkılar söylemiş ve onu terk etmemesi için yalvarmış. Kadın sonunda anlatacağı şeyleri aynen yaparsa adamın onu her zaman yanında tutabileceğini söylemiş. Adam yapacağına söz vermiş.

Kadın onu çok kuru otların olduğu bir yere götürmüş; çok kuru iki sopa almasını, onları otların içinde tutarak hızlı hızlı birbirine sürtmesini söylemiş. Çok geçmeden bir kıvılcım saçılmış; otlar tutuşmuş ve yer bir ok kadar hızlı yanmış. Kadın sonra "Güneş battığında beni saçımdan tut ve yanan yerin üzerinde sürükle" demiş. Adam bunu yapmak istememiş ama kadın, sürüklendiği her yerde ota benzeyen bir şeyin çıkacağını ve yaprakların arasında saçlarının görüneceğini söylemiş; sonra tohumlar kullanılmaya hazır durumda gelecekmiş. Adam onun dediği gibi yap-

mış ve işte o gün bugündür, Kızılderililer mısır koçanındaki püsküllleri (saçı) gördükleri zaman, kadının onları unutmadığını bilirler.[1]

Mısır efsanesinin çok sayıdaki anlatımında ifade edilen duygunun yoğunluğu ile bu efsanelerin güzelliği, mısırın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderililer için önemini göstermektedir. Efsanenin içeriğinin de ilk tohum armağanıyla birlikte güneyden gelmiş olduğuna kesin gözüyle bakıyoruz. Mississipi Vadisi'nde yaşayan tohum yetiştiricisi avcılar belki de güneye, bu mucizevi tohum için yamaç yerleşimcilerinin topraklarına doğru uzun ve tehlikeli yolculuklar yapmışlardı. Bu onlar için yeni bir yaşam anlamına geliyordu; değeri ölçülemeyecek bir armağan. Hem gerçek hem de doğaüstü tehlikelerle dolu olan yolculuğa, ayrıntılı bir anınma süreci ve törenlerle başlanmalıydı. Böyle bir ortamda bu başarılı kutsal yolcuların dönüşü, olağan bir olay olarak değil, tanrıların gerçekten içinde yer aldığı bir olay olarak kabul edilebilirdi. Tarihteki Kızılderili çiftçilerin yazılı olmayan İncil'inde, mısır efsanesinin bu derece önemli bir yer tutmasına işte bu yüzden şaşmamalıyız.

Başlangıçta bu ilk insanlardan çiftçiler ve çömlekçiler olarak söz etmiştik. Kentucky'deki tohum toplayıcılarının uzun zaman boyunca çömleksiz yaşadığını, daha sonra mısır yetiştirmeye başladıkları dönemlerde çömlek yapmayı da öğrendiklerini gördük. Çömlekçilik de büyük olasılıkla mısır gibi güneyden gelmişti. Ancak gelişi nasıl olursa olsun, bu da çok büyük bir kazançtı. Değerli mısır, toprak kapların içinde eski yöntemlere göre çok daha kolay pişirilebiliyordu. Ancak arada bir fark vardı: şimdiki Kızılderililer arasında da mısıra halen bir tanrı gibi davranılırken, çömlekler yararlı bir araç konumuna indiriliyordu. Irmak

[1] Stith Thompson, *Kuzey Amerika Kızılderililerinin Öyküleri*, Cambridge, Mass., 1929, ss.51-2.

kenarlarındaki kilden yapılan ilk basit çömlekler, ne mitlerde yer alır, ne de bir tanrının somut görüntüleri olarak kabul edilir. Çömlekler büyük olasılıkla mısır armağanıyla birlikte gelen bir yardımcı olarak görülüyordu. Daha önce birçok bilginin, ateşi ve bitki tohumlarını en önemli iki buluş olarak gördüklerini söylemiştik. Ne olursa olsun, Kızılderililer de herhalde aynı düşüncedeydiler çünkü her ikisine de duydukları büyük saygıyı göstermek için özel törenler düzenliyorlardı. Ateşin, tarımın icadından çağlar önce kullanıldığını düşünürsek, bu törenlerin önemi daha da artacaktır.

Kızılderili kadınlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısı dışındaki bütün bölgelerde çiftçilik görevini üstleniyorlardı. Bazı bilim adamları, avcılıktan çiftçiliğe geçişte asıl rolü kadınların oynadığına inanıyorlar; hatta bazıları tarımı kadınların icat ettiğini söyleyecek kadar ileri gidebilse de, arkeoloji bu konuda sessiz kalıyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm doğu bölgelerinde bahçe işlerini Kızılderili kadınların yaptığı olasılığını kabul edersek, çapanın icadını da onlara mal etmemiz gerekir. Çok ilginçtir ki ne güneydoğuda, ne Meksika'da, ne de Güney Amerika'da gerçek bir çapa kullanılıyordu. Ancak Atlantik kıyısındaki topraklara ilk giden beyaz ziyaretçiler, Kızılderili kadınların büyüyen mısırların etrafında çapalarla nasıl toprak yığınları oluşturduklarını, bazılarının geniş tahta palalar, diğerlerinin ise deniz kabukları, kemikler ve boynuzlar kullandığını anlatıyorlardı. Arkeologlar tarafından dönemin kahramanları ilan edilen Kentucky'deki bu ilk bahçıvanlar, çapa olarak kullandıkları aletlerin bir bölümünü, içinde bu durumu gösteren tohumların da bulunduğu birikintilerde bırakmışlardı. Daha kuzeyde, Dakota'da ise, Kızılderili kadınlar bufaloların kürek kemiğini bir sapa bağlıyorlardı; bu tip çapalar müze koleksiyonlarında görülebilir. Arkeologlar, Mississipi Irmağı boyunca ve daha doğuya doğru, toprağı kazmak için kullanıldığını tahmin ettikleri büyük ve geniş

taş palalar bulmuşlardı; ancak bunların sopalara bahçıvan beli olarak mı, yoksa çapa olarak mı geçirildiğini hiç kimse bilemiyor çünkü her iki türlü de kullanılmış olabilir. Ancak çapa hakkında bilinen gerçekler, merakımızı uyandırıyor. Bu kadar yararlı ve emekten kazandıran bir alet neden Meksika'da ve Peru'da imparatorluklar kuran, antik çağların zeki insanları tarafından bilinmesin? Tarımda çok ileri olan bu insanlar, şimdi bizim de yetiştirdiğimiz mısır ve çok sayıda başka bitkiyi tarıma uygun hale getirmişlerdi; ancak yine de basit, bahçıvan beline benzer aletler kullanıyorlardı. Çapa Eski Dünya'da, özellikle Mısır'da da biliniyor ve kullanılıyordu; ancak Demir Çağı'na kadar görülmemişti. Bazı büyük bölgelerdeki kabileler ve halkların garip bilgisizliği karşısında aynı büyüklükte başka bölgelerde yaşayanların zekası, bizi insan davranışının tüm ayrıntılarını düşünmeye itmelidir. Neden iki yerli Amerika da tekerleği hiç bilmiyordu? Eski Dünya'daki varlığı o kadar eskilere dayanıyor ki, hiç kimse tekerleğin ne zaman ve nasıl icat edildiğini söylemeye cesaret edemiyor. Tekerleği düşünmek çapayı düşünmekten çok daha zorsa, o zaman doğudaki Kızılderililerimiz neden çapayı icat ettiler de tekerleği edemediler? Neden bu Mayaların ya da İnkaların aklına gelmedi? Kim bu zor soruları yanıtlarsa, insan toplumu bilimine de büyük bir katkıda bulunacaktır.

Çömlekçilik de bizi coğrafyasıyla şaşırtan bir buluş. Meksika ve Peru'da o kadar çok çömlek bulunmuştu ki, icat edildiği yerin de bu bölge olduğunu düşünme eğilimi doğmuştu; ancak arkeoloji bu noktada bir karara varmakta pek de işe yaramıyor. Arizona ve New Mexico'da hiç çömlek yapmamış insanların yaşadığı yerler görüyoruz; diğer bölgelerde ise oldukça bol çömlek bulunuyor. Ancak Meksika buralara fazla uzak olmadığı için, birçok bilim adamı çömleklerin Güneybatı'ya bu kaynaktan geldiğine inanıyorlar. Diğerleri ise Kuzey Amerika halklarının çoğunun çömleği Asya'dan aldıklarını iddia ediyorlar; ancak bu gerçekleştiği

zaman, çömlekler Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölgelerinde zaten kullanılıyor olabilirdi. Arkeologlar, güneybatıda ilk çömlek denemeleri gibi görünen bazı kalıntılar buldular. Gelenekler de bu buluntuları destekliyor; F.H. Cushing, Zuni Pueblo'da o zamanlar olağan bir ev eşyası konumundaki çömleklerin ilk gelişiyle ilgili bazı ilginç gelenekler kaydetmişti. Zuni geleneğine göre, özet olarak, ataları sepetler yapmış ve zamanla sepet tepsilerinin bazılarını toprakla kaplamaya başlamışlardı. Bu tepsilerin içinde mısır taneleri ateşin üzerinde sallanarak kavrulurdu. Bu da toprağın sepeti ateşten korumayı kolaylaştırdığını gösteriyordu. Daha sonraları, diye devam ediyor öykü, bir sepetin içindeki toprak kaplamanın kuruyunca çıkarılabileceği ve biraz bakımla eskisi gibi kullanılabileceği bulundu. Sonra bu toprak kapların ateşin üzerinde daha da sertleştirilebileceği keşfedildi. Tüm bunlar kulağa yeteri kadar mantıklı ve doğal geliyor. Bu bir tarih meselesi, tıpkı bizim kaz tüyüyle yazarken, birkaç kuşak içinde dolmakaleme geçişimiz gibi - bir bakıma paralel bir durum; ancak Cushing bu öyküyü yayınladığında bilimsel düşünen insanlar onunla alay ettiler. Bunun bir saçmalık, yalnızca Kızılderililerin beyaz adamı hoşnut etmek için uydurduğu akıllıca bir yalan olduğunu söylediler. Aslında bir bakıma da haklıydılar; gelenekler hiçbir şeyi kanıtlamıyordu. Her şey bu şekilde olmuş olabilirdi, ancak okur hayal gücüne gökyüzünde süzülme özgürlüğünü verirse, çok geçmeden çömleklerin gelişimini anlatan aynı derecede akla uygun yollar düşünüp bulacaktır. Ancak bunların da hiçbiri kanıtlanamaz. Arkeologlar bu kuşkulu tahmini yapabilmek için yeterli delil bulmuş olsalar da, biz bunları kanıtlayacak hiçbir şey bilmiyoruz.

New Mexico ve Arizona'nın bazı bölgelerinde, sepet yapanların ilk yaşadığı yerlerde çok sayıda basit, ağır ve güneşte kurutulmuş kaplar bulunmuştu. Bu kapların çoğunun dış yüzeyinde, bunlara sepetlerin içinde biçim verilmiş olduğunu gösteren izler vardı. Ayrıca bunları oluşturan

toprak, ağaç kabuklarının ıslak toprağa karıştırılmasıyla daha da güçlendirilmişti. Bunda olağandışı hiçbir şey yok çünkü bu toprak kapları yapan insanlar, evlerinin duvarlarını örmek ve taşları yerlerinde tutabilmek için de buna benzer güçlendirici çamur kullanırlardı; bu tip çamurla sepetlerini kaplamaları ve sonunda da tümüyle çamurdan kaplar yapmaları kadar doğal ne olabilir? İlk evlerin yakınlarında bulunan kaplar, gerçek çömleklerde de olduğu gibi hiç ateşe konmamıştı. Aslında kenarları ağaç ve diğer sebze kabuklarıyla kaplı bu kaplar ateşe iyi dayanmıyordu ama bu kapların bir bölümü bu karışım diyebileceğimiz şey yerine kumla kaplanmış olarak da bulunmuştu. Ateşe konabilecek kaplardaki toprak için ise kaplama olarak genellikle kum ya da deniz kabukları kullanılıyordu. Daha sonraları tümüyle ateşe dayanıklı kaplara da aynı yerlerde rastlanıyordu. Burada yine oldukça akla yatkın, doğal ve mantıklı bir durumla karşı karşıyayız. Çömlekçilik işte buna benzer bir şekilde icat edilmiş olmalıydı. Belki de evlerin duvarlarında çamur kullanılması, sepetlerin kenarlarının kaplanması gibi bir buluşa yol açmış ve sonunda ateşe dayanıklı kapların yapılmasını sağlamıştı. Bu tip toprak kaplara su konamazdı; ancak daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, bunların içinde mısır kavrulabilirdi. O zaman gerçek çömlekçilik bilgisi güneyden gelmiş olabilir. Ancak tüm bunlar bir tahmin. Bildiğimiz tek şey kazı yapılan yerlerde, ateşe dayanıklı çömleklerden önce sepetlerin içinde şekil verilen çamurdan kapların yapıldığı. Şili'deki Fell's Mağarası'nda yaşayan ilk avcıların, vahşi atları yediğini ve aynı yerde daha sonra kamp kuran avcıların da değişik türde taş aletler kullanarak değişik türdeki av hayvanlarını yediğini nasıl biliyorsak, bunu da öyle biliyoruz. Daha eskiden yapılan çömleklerin otlar ve ağaç kabuklarıyla kaplanması da, bize çok eski Mısır çömleklerinin bazılarının samanla kaplanmış olduğunu anımsatıyor.

Bir kısmı sonunda çiftçi seviyesine yükselen bu yerli

bahçıvanlardan artık ayrılıyoruz. Kuzey Amerika'nın kültürel tarihi, Rocky Dağları'nın doğusunda, ilk avcıların çiftçi olmasıyla başlar. Dünyadaki bütün büyük uygarlıklar, çiftçiler tarafından kurulan temeller üzerinde gelişmiştir; çiftçiler aslında halen dünyanın yükünü sırtlarında taşıyorlar. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk bahçıvanlar işte bu yüzden bu kitapta ayrı bir bölümü hak ediyorlar. Onlar bir çeşit yaratıcı yeteneğe sahiptiler ve belki de kendiliklerinden, bitki yetiştirmeyi daha fazla ekonomik ve sosyal güvenlik elde etmenin bir yolu olarak gördüler. Ne olursa olsun onlar ilk adımı attılar ve giderek artan bir ölçüde, son yüzyılın başlarına dek gelebildiler. Saygımızı ve insanlık tarihinde bir yeri hak ediyorlar.

Bu ilk çiftçilerden ayrılmadan önce, Colomb zamanında taş kaynatmanın coğrafyasını anımsamak iyi bir fikir olabilir. Bu yöntemin Amerika Birleşik Devletleri'nin Pasifik kıyısı ve Kanada'yla nasıl sınırlandığını görmüştük. Arkeologlar, şimdi yok olmuş halklar arasında taş kaynatmanın var olduğunu ya da olmadığını belirleyebilecek ikna edici bir tekniği henüz bulamadılar. Bu nedenle yalnızca bazı gözlemlerle yetinmek zorundayız: Amerika Birleşik Devletleri'nde beyaz yerleşimler başladığı zaman taş kaynatanlar çiftçi değildi ve görünüşe göre o zamanlar yaşayan hiçbir çiftçi de bu yöntemi kullanmıyordu; çünkü onların çömlekleri vardı. Bundan, bütün çiftçi olmayan avcıların taş kaynatma yöntemini kullanmış oldukları sonucu çıkmıyor; çünkü bazılarının çiftçi olmadan önce de çömlek kullandığına dair bilgimiz var.

IV. Bölüm

İNŞAATÇILAR

Ohio eyaletini arabayla gezen turistler, burada dünyanın en güzel tarihöncesi toprak yapılarından bazılarını görebilirler. Bunların arasında en olağandışı olanı, toprak heykelciliğinde bir başyapıt olan Yılan Tümseği'dir. Üç yüz beş metre uzunluğunda, kıvrılarak giden bir yılan vücudu, bir tepenin sırtından uzanarak küçük bir ırmağı aşan yamacın sırtında son bulur. Yılanın kafası bu yamaçta, kuyruğu ise yarı kıvrılmış olarak gerideki tepede dinlenir; uzun vücudu sanki tepenin doruğundan kayıyor gibi durur. Biçimi o kadar güzeldir ki, ziyaret edenler verilmek istenen tüm hareketi görebilirler. Oval şeklinde bir toprak set olan büyütülmüş kafanın ortasında, büyük olasılıkla bir ocak ve kurbanların sunulduğu yer olan bir taş yığını bulunur. Bu oval toprak set üzerinde, bir törene katılmak ya da ayinleri yöneten din adamlarını izlemek üzere yeteri kadar büyük bir kalabalık toplanabilirdi. Orada neler olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz çünkü hiçbir gelenek bize kadar ulaşmadı; ancak bu toprak heykelin etrafında kümelenen olayların ve inançların, onun görkemine yaraşır olduğundan emin olabiliriz.

Ohio'nun bir diğer bölgesinde, bundan biraz daha küçük ve daha az sanatsal olan bir yılan daha vardır. Biz başkalarının da olduğunu düşünüyoruz; çünkü büyük yapıların çoğu, bunlara benzer çok sayıda denemenin en gelişmiş şeklini oluşturur. Ancak Ohio'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu bölgeleri boyunca, başka etkileyici toprak yapılar da vardır. Arkeologlar son yıllarda yalnızca toprak yığınları ve bunların içinde bulunan sanat eserleri için

değil, yüzyıllar önce bu topraklarda yaşamış halklar için de yeniden bir kültür sıralaması yapmaya başladılar. Sıralamalar, ayrıntılar açısından bölgeden bölgeye farklılık gösteriyor; ancak genel bir çerçeve açıkça görülebilir. Newt Kash Hollow barınağında kalmış olan çiftçiler "İlk Ormanlık" denen dönemde yaşamış olabilirler; çünkü geride bıraktıkları ok uçları, bu dönemin tipik kültürünü oluşturan Adena halklarına ait uçlarla şekil olarak benzerlik gösteriyor. Adena halkının da çiftçi olması olasılığı bulunuyor; ancak bu konuda henüz kesin bir kanıt elde edilemedi.

Bu insanlar tümsekler yapıyorlardı; ancak asıl Tümsek Yapanlar olarak bilinen insanlar, bundan bir sonraki "Orta Ormanlık" döneminde yaşamış olan Hopewell halkıydı. Daha sonraları Tennessee ve Cumberland Irmağı vadilerini merkez alan bölgede yaşayan insanlar da tümsekler yapmışlardı; bunlar "Mississipi" olarak bilinen döneme aittir.

İnsanlar bir zamanlar ülkenin Tümsek Yapanlar tarafından işgal edildiğine inanıyordu; çünkü Hopewell kültürünün geliştiği merkezlerden biri olan Ohio Vadisi'nde, Adena kültüründen Hopewell'e geçiş yalnızca bazı mezarlar, belli çömlek çeşitleri ve süslemelerin ortak özellikleriyle değil, farklı halkların biyolojik özellikleriyle de belirlenmişti - örneğin Adenaların yuvarlak, Hopewellerin ise uzun bir kafa yapısına sahip olmaları gibi. İlk Ormanlık'tan Orta Ormanlık Dönem'e geçişte yaşanan buna benzer kültürel değişimler Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusundaki birçok bölgede gerçekleşmiş, ancak ırklarda bir değişiklik olmamıştı. Yeni bir kabile gelmiş olabilirdi; ancak tümsekler yapma fikri, daha büyük bir olasılıkla zaten bu topraklarda yaşayan çiftçi bir toplumun aklına gelmişti. Kuzey Amerika'nın dışına çıkarak yabancı bir ırkın geldiğini, sonra da bu insanların geride torunları olan hiç kimseyi bırakmadan yok olduklarını varsaymanın hiçbir anlamı yok. Tümsek yapımının bir süre sonra gözden düştüğü ve böylece yok olup gittiği tahmini daha olası.

Kültürler gelişirken, geride bıraktıkları da oldukça etkileyici oluyordu. Hopewell inşaatçıları, küçük bir yaylanın kenarından geçip giden bir toprak duvarlar serisi olan Antik Kale'yi yapmışlardı. Bu yerin bir kale olduğunu düşünmenin hiçbir anlamı olmasa da, topçuların görev yaptığı kalelere benzemesi nedeniyle doğal olarak bu ismi almıştı. (Bu isim, tepelerle çevrili bir vadide kurulmuş köylerde yaşayan Antik Kale Kızılderilileriyle karıştırılmamalıdır; çünkü onlar Antik Kale'yi inşa eden Hopewell Kızılderililerinden yüzyıllar sonra yaşamışlardı.) Bu kapalı bölgenin törensel bir önemi olduğu kesin; diğer bir deyişle burası bir çeşit tapınaktı. Antik Kale'nin büyüklüğü de oldukça etkileyicidir: kapalı alan yaklaşık yüz dönümlük bir bölgeyi içine alır, çevresi yaklaşık altı kilometre uzunluğundadır ve sınırı oluşturan toprak setin yüksekliği de iki ila altı metre arasında değişir.

Setin iç bölümünde ise toprak duvarları yapmak için kullanılmış olabilecek bir hendek bulunur. Bu toprak seti oluşturmak için kullanılan toprak miktarının 480,780 metreküp olduğu tahmin ediliyor. Tüm bunlar bu yapının büyüklüğü hakkında biraz fikir veriyor olmalı. Ohio Vadisi'ndeki diğer düz tepelerin de çoğu toprak setlerle çevrilmiştir; ancak bunların kapladıkları alan ve duvarların büyüklüğü Antik Kale'nin boyutlarının yarısına bile ulaşmaz. Büyük Yılan Tümseği ise tepelerdeki yapılar konusunda söylenen son söz gibidir. Toprak setlerin üzerinde, geniş görüş alanına sahip bir noktadan Antik Kale'ye bakan herkes bu kadar çok şeyin karanlıkta kalarak sessizliğe gömülmesinden büyük üzüntü duyar. Orada neler olduğunu, bu setlerin tepesine toprak taşımak için kaç kişinin çalışıp didindiğini, bunu ne amaçla yapmayı düşündüklerini ve bu kadar çok çalışmak için sunulan nedenden zaman zaman kuşku duyup duymadıklarını bilmek isterdik. Yine de birileri bunun yapılması en gerekli şey olduğuna inanmış, yine birileri bir plan hazırlamış ve çalışmayı denetlemiş, birileri

de burada kendi türünün en gelişmiş yapısının, çağın harikasının bulunduğunu hissetmiş olmalıydı. Ardı ardına gelen özel günlerde orada toplanmış olan insanlara, bırakacakları mirasın önemini anımsatan ve onları daha da fazla çaba harcamaya teşvik eden konuşmalar yapılmıştı kuşkusuz; ancak nasıl gerçekleşmiş olursa olsun, bu harcadıkları en son çaba, ya da en azından en yüksek güce ulaşmış bir çaba gibi görünüyor.

Hopewell halkı, bir bölümü daha çok sanatsal, bir bölümü de günlük kullanım için ayrılmış olan çömlekler yapıyordu ve belirtilere göre bu ikinci türün içinde yiyecek pişiriliyordu. Arkeolojik kanıtlar bu insanların sırıklardan ve ağaç kabuklarından yapılmış, toprak zeminli ve en basit türde ev eşyalarıyla dolu derme çatma kulübelerde yaşamış olduklarını akla getiriyor. Görünüşe göre, mısır en önemli üründü; kabak, sukabağı ve fasulye tohumları gibi diğer ürünler de tarımsal gelişme konusunda daha fazla bilgi veriyor. Taş pipolar oldukça bol bulunuyor, ki bu da tütünün kullanıldığı ve yetiştirildiği anlamına geliyor. Bazı tümseklerde bulunan pipoların sayısı oldukça şaşırtıcı olsa da, daha da önemli olan bunların cilaları ve süslemelerine gösterilen özendir; çoğu, kuşları ve diğer hayvanları simgeleyen bu süslemeler o kadar güzel yapılmıştır ki oymacılık sanatının klasik eserleri olarak kabul edilebilirler. Öyle görünüyor ki, oymalarında dinsel bir güdü de vardı; çünkü bu tip pipolardan oluşan bir ya da iki büyük grup, sunulan armağanları ya da kurbanları akla getiren yerlerde bulunmuştu. Bir kültürün üretebileceğinin en iyisini sunması, dinsel saygıda da son söz olurdu.

Mika parçalarına çok değer veriliyordu; belki de gizemli, alışılmadık ve kaliteli bir madde olduğu için - tam doğaüstü güçlere yaraşır bir armağan. Arkeologlar bu maddeden oluşan erzakları tümseklerdeki mezarlarda bulmuşlardı. Ayrıca mikadan yapılmış ve bazıları insan elleri, kuş pençeleri ya da ayı dişlerini simgeleyen çok sayıda süs eş-

yası da bulunmuştu. Bunlara benzer simgeler bakır parçalarının kesilmesiyle de yapılıyordu; bu madde de helezon küpeler, göğüslük ve başlıklar yapmak amacıyla karmaşık şekiller verilerek dövülüyordu; hatta bunların birine geyik boynuzu biçimi verilmişti. Süs eşyaları olarak boncuklar da çok kullanılıyordu. Bunlar ya midye kabuklarından kesilerek biçimlendiriliyor, ya da taşlardan, çekirdeklerden, kemikten ve bakırdan yapılıyordu. Ohio Irmağı'nın kollarından çıkarılan tatlı su midyelerinin içindeki inciler de deliniyordu; bunlardan binlercesi Ohio'daki Hamilton yakınlarında tek bir tümsekte bulunmuş, diğer tümseklerde ve mezarlıklarda da büyük sayılarda inciye rastlanmıştı. Bu incilerin büyük bölümü, iskeletlerin üzerinde, kolye olarak kullanıldıklarını gösteren bir durumda bulunmuştu; bazı durumlarda ise giysiler bunlarla kaplanmıştı. İnci toplama işi herhalde oldukça önemli bir iş koluydu. Biz şimdi Ohio'dan söz ediyor olsak da, inciler Aşağı Mississipi'deki Kızılderililer tarafından da biliniyor ve çok değerli olarak kabul ediliyordu. Mississipi Vadisi'nde başka yerlerde de arkeologlar tarafından inciler bulunmuştu; Meksika'da, Orta Amerika'da ve hatta Güney Amerika'da bile incilere rastlanmıştı. Tarih bize keşfin ilk günlerinde İspanyolların bulabildikleri bütün incileri ele geçirdiklerini ve birkaç yıl içinde yaklaşık 450 kiloluk inciyi gemilerle İspanya'ya götürdüklerini anlatıyor. İnci kullanımı geleneği Kızılderililerde ne zaman başladı bilmiyoruz ama çok büyük bir ilgi yaratmış olduğu kesin.

Önemli Hopewell merkezlerinin güneyinde, toprak yapılar yapan diğer inşaatçılar da ortaya çıkmış ve bunların kültürleri, Hopewell inşaatçılarından yüzyıllar sonra en yüksek seviyesine ulaşmıştı. Mississipi Vadisi bölgesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda binlerce tümsek bulunuyor. Büyüklükleriyle dikkat çeken bazı düz tepeli ve taraçalı sıra sıra tümseklere iyi bir örnek, Mississipi döneminde yaşamış insanlar tarafından inşa edilen, İllinois'daki

St. Louis'de bulunan Cahokia'dır. En büyük tümsek set ise yaklaşık otuz metre yüksekliğinde ve üç yüz metre uzunluğundadır; iki yüz on üç metreden biraz daha geniştir ve yaklaşık on altı dönümlük bir alan üzerindedir; zirveye yaklaştıkça en az dört düzlük ya da taraça bulunur. Bu tümsekteki toprak miktarının Antik Kale'deki toprak setin tamamında bulunandan üç kat fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük tümsek olmaya hak kazanır. Georgia'da bulunan Şahin, ya da Güney Ölüm Tarikatı'nın merkezi olan ünlü Etowah Tümseği de, biraz daha küçük olsa bile buna benzer; yine de diğer tümseklere göre oldukça büyüktür.* Bu tip tümsekler genelde tek başlarına değil, konik biçimdeki tümsek grupları arasında bulunur. Örneğin Cahokia'yı çevreleyen tümseklerin sayısı yaklaşık seksen beştir ve bazıları kendi sınıflarında diğerlerinden farklı özellikler gösterir. Genel eğilim ise Cahokia'nın kendisine, bir tapınak ya da törensel etkinliklerin yapıldığı bir yer olarak bakmak yönündedir. Tümseklerin bir bölümünde bu kültürün birkaç önemli kişisi gömülüdür. Cahokialılar, yaşadıkları günlerde ve zamanda bu kadar büyük anıtlar ve yapılar inşa edebildiklerine göre oldukça zengin ve güçlü olmalıydılar. En başarılı dönemlerinde ise Mississipi bölgesindeki barbar gözler buraya, çağın metropolüne çevrilmiş olmalıydı; ancak yine nihaî sona ulaşılmış ve her şeyin bittiği an gelmişti; öyle ki beyaz adam bu topraklara gelmeden önce tümsekler ormanlarla kaplanmış, üzerlerinden burada gelişen kültürden habersiz olan yeni Kızılderili avcılar geçmişti.

Bu insanlara ne olduğu sorusu hala bir bilmecedir. Geriye torunlarını bırakmış olabilirler; örneğin Georgia'daki Etowah çevresinde yaşayan halkların Avrupalı kaşiflerle ilk karşılaşan Creeklerin ataları olduğu tahmin ediliyor. Günü-

* Ç.N. Güney Ölüm Tarikatı, Natchez Kızılderilileri ve Amerika'nın güneydoğusundaki birkaç grupta görülür. En çok ölüm üzerinde duran tarikatın Meksika kökenli olduğuna inanılıyor.

müzde yaşayan modern bir Kızılderili zaman zaman bir geleneği anımsadığını düşünür; ancak bunlar o kadar belirsizdir ki hiçbir işe yaramaz. Söylediğimiz gibi, bu insanlar inşaat işinde en üst noktaya ulaşmış ve sonra sosyal ve ekonomik bir düşüş yaşamış olabilirler. Bir kez güçten düşünce, daha zayıf Kızılderililer artık onları yağmalayabilir ve böylece çöküşlerini hızlandırabilirdi. Her nasıl olduysa, Birleşik Devletler'in yerli tarihinde, zaman akışında yeni bir çağı belirleyen kendine özgü bir gelişim görüyoruz. Onlar ellerinden gelenin en iyisini yaptılar ve toprağı kullanarak, yetenekleriyle zekalarını gösteren ölümsüz anıtlar bıraktılar.

Yerli Apartmanları

Coronado ya da Colomb'un gelişinden uzun zaman önce, Birleşik Devletler'in güneybatısında yeni bir mimari model oluşuyordu. Colorado'daki Mesa Verde'ye giden turistler, uçurumların yamaçlarında hilal biçimindeki oyukların içine yapılmış apartmanların artık harabe olmuş odalarının arasında dururken, büyük bir hayranlık duyarlar. Bunlar çoğunlukla yamaç evleri adını alır; yamaç yerleşimleri terimi ise genellikle güç ulaşılabilen yerlerde, orada burada yapılmış küçük evleri adlandırmak için kullanılır. Buraya yakın bir yerde, Mesa Verde'nin tepesinde bir bölümü yeraltında inşa edilmiş olan yerleşimlere ait kalıntılar vardır; çukur evler denilen bu yerleşimlerde mısır kavurma yeteneklerinden söz etmiş olduğumuz Sepet Yapanlar yaşardı. Hem çukur evlerde hem de yamaç evlerinde yaşayanlar, Anasazi denilen ve adını "eski çağlara ait olanlar" anlamına gelen Navaho kelimesinden alan kültüre aittirler. Sepetçilikte verdikleri güzel eserlerle tanınan ilk grup, bu eşyayı yalnızca içinde yemek pişirdikleri su geçirmez kaplar olarak değil, ustaca örülmüş sandaletler olarak da kullanırdı. Yetiştirdikleri mısır, topladıkları fıstık, yemiş ve tuzak kura-

rak ya da ağla yakaladıkları küçük hayvanlarla beslenirlerdi. Köpekleri evcil hayvanlar olarak yanlarında tutarlardı. Giysilerinin çoğu bitki liflerinden, özellikle de yukadan yapılırdı; uzun elbiseler ise çoğunlukla lif iplerin etrafına dar tavşan kürkü şeritlerinin sarılması, daha sonra bunların yan yana konması ve birbirine örülerek bir arada tutulması şeklinde yapılırdı. Sepet Yapanların "mumya"larının çoğunun (bunlar hiçbir şekilde mumyalanmamış, ancak kuru güneybatı iklimi sayesinde yüzyıllar boyunca korunmuştu) üzerinde bu tip elbiseler vardı.

Bu insanlar yüzyıllar boyunca yavaş yavaş düzenli topluluklar halinde yaşamaya başlamış ve bir dönemde, büyük olasılıkla yedinci ya da sekizinci yüzyılda (M.S.) da çömlek yapmayı öğrenmişlerdi. Evlerinin bazıları hem çukur evlere hem de pueblo mimarisine ait özellikleri birleştiriyor gibiydi. Daha sonra gelen Sepet Yapanlar fasulye yetiştirmeyi, yay ve ok kullanmayı da öğrenmişlerdi. Bu insanlar daha sonraki Anasazi dünyasının, yani İspanyolca köy ya da topluluk anlamına gelen Pueblo dönemlerinin de temellerini atmışlardı.

Pueblo kültürü özellikleri, yaklaşık olarak M.S. 700 yıllarından başlayarak yavaş yavaş gelişti. Özellikle mimari özellikler, Büyük Pueblo Dönemi'ne ulaşana dek giderek daha da ayırıcı oldu; bu özelliklere taş ve kerpiç (çamurdan tuğla) pueblo'lar ile bunların yapımındaki pek çok ayrıntı ile farklı bölgelerde çok sayıda değişik biçim ve tipik süslemeleri olan çömlekler de dahildi. Mesa Verde'deki büyük ve ünlü pueblo'lardan üç tanesi, Cliff Palace (Yamaç Sarayı), Ladin Ağacı Evi ve Kare Kule Evi de bu Büyük Pueblo Dönemi'ne aittir - açık arazide inşa edilen ve apartmanların en büyükleri arasında yer alan New Mexico'daki Pueblo Bonito ve Aztec Pueblo da öyle. New Mexico'daki Chaco Kanyonu'nda bulunan Pueblo Bonito, belki de kendi türündeki en büyük yapılardan biri olarak dikkati çeker.

Bu bina yaklaşık sekiz yüz odasıyla neredeyse üç yüz

aileyi, ya da binden fazla kişiyi rahatlıkla barındırabilirdi. Temel planı D harfine benziyordu; ilk katın genişliği, orta bölümde beş odadan, hilalin uçlarında üç odaya kadar değişiyordu. Ön taraftan, bir kat yüksekliğinde ve iki oda genişliğinde, odalardan oluşan düz bir sıra geçiyordu. Bunlar düz olmayan hilalin bir ucundan diğerine ulaşan bir çeşit duvar oluşturuyor ve büyük bir açık alanın sınırı oluyordu. Giriş merdivenlerle sağlanıyordu; böylece Pueblo Bonito ev ve kale özelliklerini birleştiriyordu. Surlarla çevrili bir kenti andırsa da, burada ne caddeler ne de dar sokaklar bulunuyordu. Bu büyük evin her katı, bir altındakine göre en az bir oda daha dardı; böylece her odanın dış sırasında bir taraçalar dizisi - D'nin ortasında dört, kenarlarda daha az sayıda - bulunuyordu. Odalar iyi aydınlatılamadığı için, gerekli ev işlerinin büyük bölümü odaların önündeki açık taraçada yapılırdı. İki metre yüksekliğindeki oturma odaları yaklaşık olarak dörde iki buçuk ölçüsündeydi. Duvarlar taş ve kerpiçten, büyük bir ustalıkla yapılmıştı. Çeşitli yerlerde kiva denilen ve New Mexico ile Arizona'nın bugünkü pueblo köylerindekilere benzeyen yuvarlak odalar bulunurdu. Bu kiva'lar hem tören odaları, hem de bir çeşit erkekler kulübü işlevi görür, kadınların buralara girmesine ya hiç izin verilmez, ya da yalnızca özel olaylarda, istenilen tören bilgisine sahip oldukları takdirde izin verilirdi.

Pueblo Bonito ve aynı türde diğer yerlerdeki yaşamı anlatmaya gerek yok; çünkü biliyoruz ki bu yaşam biçiminin genel hatları Zuni'de Acoma'da, yaşayan Hopiler arasında ve diğer modern pueblo'larda hala yaşıyor. Bu insanlar, besin olarak mısır ve av hayvanlarına bağımlıydılar. İyi birer çömlekçiydiler; pamuk yetiştiriyor ve bununla kaliteli kumaşlar örüyorlardı. Hindiler evcilleştirilmişti. İncileri yoktu ama toprağın altından çıkarıp bonçuk ve küpe haline getirdikleri turkuvazdan yana çok zengindiler. Aletleri taş ve kemikten yapılmıştı. Duvarcılıkda da iyiydiler ve kiva'ları için ustaca bir havalandırma bacası icat etmişlerdi.

Arkeologlar bu binaların Büyük Pueblo dönemine ait olduğunu söylemişlerdi. Radyokarbonla tarihleme yöntemi bulunmadan uzun zaman önce, bu yapıların ait olduğu zaman, dendrokronoloji, ya da ağaç halkalarıyla tarih tahmini denilen bir yöntemle belirlenirdi. Bölgedeki ağaçların yıllık büyüme halkaları üzerinde yapılan çalışmalar, geniş ve dar çizgileri (nemli ve kurak geçen yıllara karşılık olarak) o kadar açık gösteriyordu ki, daha yaşlı ağaçlardan da örnekler alındı ve üst üste binen çizgiler M.S. birinci yüzyıla kadar geri giden temel bir takvim oluşturdu. Uzmanlar, harabelerin tavan kirişlerinden alınan örnekleri temel takvimle karşılaştırınca, bu kalıntıların çoğunun tarihini belirleyebiliyorlar. Bu yöntemle Pueblo Bonito'nun da yaklaşık olarak M.S. 900'lerden başlayıp 1130'larda son bulan zaman dilimi içinde kesilen ağaçlardan oluştuğu söyleniyor. Pueblo Bonito'nun kuzeyindeki Aztec harabesinde bulunan ağaçların kesim tarihi ise M.S. 1110 ve 1121 yılları arasında değişiyor. Daha önce söz ettiğimiz Mesa Verde'deki üç harabe de, M.S. 1019 ve 1274 yılları arasında kesilmiş ağaçlardan oluşuyor. En son ağacın kesilmesinden sonra bu binalarda ne kadar süre yaşandığını hiç kimse bilmiyor; ancak tüm belirtiler bu sürenin bir yüzyıldan uzun olamayacağını, hatta daha da kısa olduğunu gösteriyor. Aynı ağaç halkaları, Mesa Verde'de M.S. 1276'da başlayıp 1299'da sona eren büyük bir kuraklık yaşandığını gösteriyor; bu kuraklığın, bölgedeki pueblo'ların terk edilmesinin bir nedeni olabileceğine inanılıyor. Bugün Oraibi adında bir Hopi köyünde M.S. 1370 yılında kesilen ağaçlardan yapılmış bir oda ya da ev bulunuyor. Yani Hopi Kızılderilileri, o tarihten beri bu yerde yaşamış gibi görünüyorlar. Ancak Pueblo Bonito ve Aztec Pueblo bundan önce harabe olmuş da olabilir.

Böylece eski çağların Güneybatı'sında yalnızca *neler* olup bittiğini görmekle kalmıyor, ağaç halkaları sayesinde bunların *ne zaman* meydana geldiğini de öğreniyoruz. Pueblo Bonito gelişirken, bakalım Avrupa'da neler oluyordu.

Bina yapımının başladığı zamanlarda İngiltere de gelişme devresindeydi. Kral Alfred yaşamı pahasına Danimarkalılarla savaşıyordu. Kısa bir süre sonra eski Norveçliler Grönland ve Labrador çevresinde gemilerle dolaşmaya başlamışlardı. 1066'da ise Normandiyalılar Fransa'yı geçerek İngiltere'yi ele geçirdiler. Pueblo Bonito belki de o zamanlar gerileme devrindeydi; çünkü görünüşe göre Eski Dünya'daki Haçlılar zamanında terk edilmişti. Okul kitaplarımız bize bu olayların eski çağ tarihi olduğunu söylediği için, Pueblo Bonito'da yaşamış olan insanların da eski çağlara ait olduğunu söyleyebiliriz. O halde modern bir Hopi köyünün bile Colomb'un Antil Adaları'na gelişinden en az 122 yıl, Hollandalıların New York şehrini inşa etmeye başlamalarından en az 244 yıl önce yapılmış olduğuna dikkat edelim.

Son yıllarda bazı büyük tümseklerin yapım tarihlerini tahmin etmek olanağı doğdu; daha fazla malzeme ortaya çıkarıldıkça daha fazla tarih de bulunacaktır. Newt Kash Hollow barınağından alınan bitki örneklerinin radyokarbon tarihleri, bu insanların M.Ö. 700'lü yıllarda yaşamış olduğunu göstermişti. Çeşitli Hopewell bölgelerindeki radyokarbon tarihleri ise bu kültürün M.Ö. 300 ya da 400 yıllarından M.S. 400'lü yıllara dek geliştiğini gösteriyordu. İlk önceleri Cahokia'daki büyük tümseklerin Pueblo Bonito'yla aşağı yukarı aynı dönemlere rastladığı tahmin ediliyordu; bu inanışı, radyokarbon tarihleri de doğruladı. Bu yerin değişik bölümlerinden alınan örnekler M.S. 925'ten 1565'e kadar değişen, çoğunluğu 1045 ve 1225 yılları arasına düşen tarihler verdi. Georgia'daki Etowah'ın çeşitli bölümlerinden alınan örnekler ise M.S 1040 yılından 1725'e kadar değişen tarihler veriyor, ancak bunların çoğu on birinci ve on ikinci yüzyıllar arasına düşüyordu. Pueblo Bonito'yu tamamlamak iki yüz yıldan uzun bir zaman almıştı; Cahokia ve Etowah'daki tümseklerin tamamlanması da oldukça uzun zaman almış gibi görünüyor.

Tümsek Yapanları ve Puebloları çevreleyen topraklarda çok sayıda kabile yaşıyordu; bunların bir bölümü biraz çiftçilik yapsalar da, esas olarak avcıydılar. İnşaatçılık onların ilgisini çekmiyordu ve daha çok taş kaynatanlar olarak kaldılar. Bunun dışında kalarak inşaatçı olarak kabul edilebilecek tek grup, daha önce de söz etmiş olduğumuz, kuzeybatının taş kaynatan ağaç oymacılarıdır. Meksika, Orta Amerika ve güneyde Andlar'da olup bitenlerle karşılaştırıldığında, Puebloların ve Tümsek Yapanların çabaları bile daha basit gibi görünür. Bazı bilim adamları inşa etme dürtüsünün Meksika'dan yayıldığına inanırlar. Tarih, Eski Dünya'da da benzer etkiler olduğunu yazar; bu nedenle bu düşüncenin de bazı dayanakları olabilir. Tarımsal etkiler güneyden gelmişti; bu yüzden diğer gelenekler için de aynı şey söz konusu olabilir. Ancak yaşam bir alışveriş olduğu için, ara sıra özgün gelişmeler de ortaya çıkar.

Çoğu kişi, verdiğimiz bu bilgilerle yetinmez; bu eski çağ inşaatçıların tümsek yapmaya tam olarak nasıl başladıklarını bilmek isterler. Arkeoloji bize bazı şeyler anlatabilir. Köpek dışında hiçbir evcil hayvanın kemikleri bulunmamıştır. Bu nedenle harekete geçirilebilecek tek gücün, erkekler, kadınlar ve çocuklar olduğunu kabul ediyoruz. Usta arkeologlar küçük bir toprak parçasını, acemi gözlerden kaçan birçok şeyi ortaya çıkaracak kadar iyi inceleyebilirler. Ohio'daki bazı tümseklerde, yapının yükselen yüzeyine boşaltılmış gibi görünen büyük miktarlarda pislik ortaya çıkarılmış ve bunların ortalama dokuz ila on dört kilo ağırlığında olduğu saptanmıştı. Bu yük sepetler, deriler ya da diğer kapların içinde taşınmış olabilirdi; ancak arkeologlar iki ayrı zamanda, olayı açığa çıkaran bir sepet izi buldular; bunlar taşıyıcının sepeti boşaltmadan attığını gösteriyordu. Hatta bir keresinde yük yaklaşık olarak on dört kilo ağırlığındaydı. Sepetin örgüsü ise ana hatlarıyla görülebiliyordu. Dikkatli okurlar standart bir yük olarak yaklaşık dokuz desimetreküp alırlarsa, tümsek yapımının

ne kadar emek istediğini de tahmin edebilirler. Ohio'daki bazı tümseklerin on beş bin metreküpten fazla toprak içerdiği biliniyor. Böyle bir işi büyük olasılıkla elli işçi bin günde yapabilirdi - o da, oran olarak günde on beş metreküp alınırsa. Yine de bu o kadar da olanaksız bir iş değil. Düzenli bir köy, yere ve zamana göre belki de en fazla beş bin kişilik bir nüfusu barındırabilirdi. Bu insanların yarısı yetişkin olabilir, iki ya da üç yüzü çoğu zaman tümsek işinde çalışabilirdi. Bu mevsimlik bir çalışma olurdu; ama herkes bir hafta boyunca arada bir çalıştığı takdirde, iş bir ya da iki yıl içinde tamamlanabilirdi. Ancak bazı tümseklerde bulunan şeritler ya da toprak tabakaları, bunların oldukça uzun bir sürede biriken eklemelerle büyüdüğünü gösteriyor. Tümseklerde bulunan birkaç mezar, elbette bütün nüfusu göstermiyor; bunlar ya sosyal konumları, ya da bu özel olay için seçilmeleri nedeniyle sıradışı kahramanlar olan kişilere aitti. Din ve saygı büyük bir rol oynuyor olmalıydı. Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, toprak yapıların çoğu mezarlıktan çok tapınma yerleri izlenimi veriyor. Belki de günümüzün büyük kiliseleri gibi buralara da yalnızca önemli kişilerin bedenleri alınıyordu. Ayrıntılar bizim için bir bilinmeyen olsa da, toprak yapılar yapımının duygusal değerinin çok büyük olduğu ve tüm insanların bu işe büyük bir gayretle katıldıkları kesin.

Bu insanların toprak yapılar yapmayı niçin bıraktıklarını soracak olursanız, alabileceğiniz tek yanıt "onlar da insandılar" olur. Tarihte, değişime uğramayan, savaş, kıtlık, ya da daha çok başka bir yaşam biçimini benimseme nedeniyle yok olmayan hiçbir halk yoktur.

En büyük toprak yapılar, kuşkusuz bir toplumsal gelişimin zirvesinde inşa edildi; büyüklük ve kusursuzluk standartları öyle bir seviyeye ulaştı ki, bunun bedeli de çok büyük oldu. İnşa etme dürtüsü, kendi kendini yok etti; hayatta kalanlar yeni ilgi alanları aradılar; eski yaşamları, büyük olasılıkla savaşlarla yıkılarak parçalandı. Artık kul-

lanılmayan ve saygı görmeyen tümsekler, önce otlarla ve sonunda da ormanlarla kaplandı. Tümsek yapımı, tahminlere göre Ohio ve Orta Mississipi Vadisi bölgelerinde yok olduktan uzun zaman sonra bile Güneydoğu'da devam ediyordu. Bu bölgedeki tümsek yapımcılığı, büyük pueblo'ların kurulmasından ve Eski Dünya'daki Haçlılardan sonra, yaklaşık olarak M.S. 1300'den 1500 yıllarına kadar zirvedeydi. Bu kültürlerin bir bölümü gerileme devrinde olmasına karşın, Avrupalılar Amerika'ya geldiklerinde hala hayattaydı.

V. Bölüm

BÜYÜK PİPONUN GELİŞİ

Kanada'nın doğusundaki bir Kızılderili köyünde konaklayan Fransız misyoner, yaklaşan bir grup yabancıyı ve önderlerinin taşıdığı, sapı ördek başları ve kartal tüyleriyle süslenmiş büyük ve güzel pipoyu görünce şaşırmıştı. Kızılderili arkadaşları ise bu güzel simge karşısında - ama her şeyden çok ziyaretçilerin yüzündeki etkileyici ciddi ifade karşısında - elbette korkuyla karışık bir saygı duymuşlardı; tüm bunlar burada yeni ve önemli bir şeyin olduğunu gösteriyordu. Papaz bunun estetik güzelliğini fark etmiş, halkına bu yeni töreni kabul ettiren coşkuyu hissetmişti; ancak yine de bunun kendisine rakip putperest bir eylem olmasından korkuyordu. Fransızlar bu büyük pipoya tütün çubuğu ismini verdiler; bunlar ilk olarak Yukarı Mississipi bölgesinde yaşayan Kızılderililer arasında görülmüştü. Papazın anlamadığı ise, bu yabancı Kızılderililerin de misyoner oldukları, dünyalarını daha iyi yaşanacak bir yer haline getirmek için büyük piponun ve töreninin gücüne inanmalarıydı. Papazın köyüne tütün çubuğunu taşıyan kişinin getirdiği mesajın gerçek anlamını bir Kızılderiliden başka hiç kimse kavrayamazdı. Bu kuşağa ve zamana ait olan bizler de bunu anlayamayız. Yine de bir şey kesin gibi görünüyor: temel düşüncelerden biri kardeşlik bağıydı. Böyle bir piponun, kendi kabilelerini temsil eden taşıyıcıları, bir yeminden çok daha fazlasını sunuyor, karşısındakine gerçek bir dost ruhuyla, hatta bir kardeş gibi yaklaşıyor ve aynı ruhla karşılanmayı bekliyordu. İnsanlar arasındaki bu yeni ilişkinin saflığına ve büyüklüğüne duyulan inanç, büyük piponun, karşısına çıkan herkesin kalbini yumuşatacağı ve böy-

lece herkesi dostluk içinde birleştireceği inancını da doğuruyordu. En bilgisiz Kızılderili bile daha somut olan bu niteliği anlayabilirdi. Diğer bir deyişle, büyük pipo yalnızca barışın ve kardeşce bir sevginin simgesi değil, bunların kabul edilmesini sağlayacak bir büyüydü; güzel bir düşüncenin simgesiydi. Böylece doğal olarak tütün çubuğu, zamanla barış çubuğu adını aldı. Tütün çubuğu, yabancılara yaklaşırken yalnızca bir dostluk işareti, ya da yalnızca bir anlaşma bayrağı olarak gösterilmezdi; o, kendi içinde kabul ettirme gücüne sahip bir şeydi.

Belki de Kızılderili denince akla gelen ilk şeylerden biri barış çubuğudur. Herhangi bir biçimde sıradan bir pipo ve tütün, kuşkusuz uzun bir zaman boyunca Kızılderililerin tanıdık imgesiydi. Bundan kısa zaman önce bile bu topraklardaki her puro dükkanının önünde, sol elinde birkaç puro tutan, sağ elindeki baltayı ise yoldan geçenleri tehdit edercesine kaldıran tahtadan bir Kızılderili heykeli bulunurdu. Bu tahta oymaların çoğunun ıskartaya çıkarılmış ve yakacak odun yapmak için parçalanmış olması çok kötü. Onların tarihi bile, birkaç özel koleksiyonda ortaya çıkarılanlar dışında belirsizdir. Tüm bunlar İngiltere'de, tütün satılan yerlerde tezgah işareti olarak tahtadan yapılmış küçük Kızılderili heykellerinin ortaya çıkmasıyla, 1600 yılına kadar geri giden bir tarihte başladı. Daha sonraları tütün dükkanlarının önüne konan büyük oymalar, 1700'lü yılların başlarında kolonilerde de görülmeye başlandı. Bize anlatılanlara göre bir zamanlar ülkenin başkentindeki bir tütün dükkanında sergilenen oyma o kadar gerçek ve tehditkar duruyordu ki, sade vatandaşlar korkuya kapılıyorlardı. Bu duruma canı sıkılan dükkan sahibi ilk önce Kızılderilinin elinden baltasını aldı ama bu pek bir işe yaramayınca istemeyerek bütün heykeli feda etti. Tahtadan Kızılderili günlerinde, tütünün ve ona eşlik eden şeylerin kaynağını unutmak için hiçbir bahane bulunamazdı; ama sigaraların makineyle yapıldığı günümüzde, tüm dünyanın tütün kullanımını Kızılderililer-

den öğrendiği gerçeğinin bize anımsatılması gerekiyor. Colomb Amerika kıyılarına ilk ayak bastığında, Kızılderililer ona tütün yapraklarından oluşan bir iyi niyet armağanı sunmuşlar, daha sonra da Colomb bazılarının puro içtiğini görmüştü. Ancak biz şimdilik piponun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderililere nasıl geldiğiyle ilgileniyoruz. Bu görkemli tütün çubuğu 1492'de belki de yeni bir gelişmeydi; ancak arkeologlar özellikle Ohio Vadisi ve bazı güney eyaletlerimizde çok daha eski zamanlara ait büyük pipo lüleleri gösterebiliyorlar. Papazın Kanada'da gördüğü olay, kuşkusuz tekrar tekrar gerçekleşmişti - bir grup yabancı, yeni ve güzel bir düşüncenin simgesi olan bir çeşit büyük pipo taşıyarak çıkagelmişti. Ancak bu taş lüleler dışında her şey yok oldu. Bu eski pipoların tütün çubuğuyla aynı düşünceleri çağrıştırmış olması pek olası değil; ancak aynı derecede ciddi olduklarından emin olabiliriz. Dirsek biçimindeki pipo ise Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda çömlekçiler ve mısır yetiştiricilerinden sonra ortaya çıkmış gibi görünüyor. Bu nedenle pipo, Kızılderili kültürünün mısırdan sonra gelen en olağanüstü evresini oluşturuyor. Bu aynı zamanda Kızılderilinin, dünyaya en özgün ve yaygın katkısıdır; bugün her yerde, her ülkede sigara tiryakileri, bu eski çağ yerlilerine sessizce ve bilmeden teşekkür ediyorlar.

Tarihi belgelerde tütün çubuğu, kutsal pipolar ve gerek yukarıdaki gerekse aşağıdaki tanrılara duman sunulması hakkında çok bilgi vardır; tütünün kutsal bir bitki olduğunu, yakıldığında tanrıların çok hoşuna gittiğini, bir ziyaretçiye sunulan birkaç yaprak ya da dolu bir piponun bile beraberinde, insan gücünden çok daha büyük bir şey tarafından onaylanmış bir dostluk düşüncesi taşıdığını söyleyerek özetleyebiliriz bu bilgileri. Çeşitli yerlerde bulduğumuz kayıtlara göre düşman bir kabilenin üyesi bile, bir eve girip ev sahibiyle tütün içtiği zaman korunmayı ve geri dönüşünde güvenli bir yolculuk yapmayı güvence altına almış oluyordu. Yalnızca bu olay bile Kuzey Amerika'nın doğusundaki

Kızılderililer arasında tütünün sahip olduğu önemli yeri doğruluyor.

Piponun Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda icat edildiğine inanmak için haklı nedenlerimiz var. İlk çiftçilere ait Kentucky mağaralarındaki katmanlarda ne bir pipo bulunmuş, ne de üst tabakalara yaklaşana kadar tütün izine rastlanmıştır. Mısır ortaya çıktıktan sonra, pipolar ve tütün de sıkça görülmüştür. Tütün, uygarlık öncesi Kuzey ve Güney Amerika'nın büyük bölümünde bir şekilde kullanılıyor, fakat dirsek biçimindeki pipolar birbirinden uzak bölgelerde dağınık örnekler göstererek Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu ve iç bölümleriyle sınırlı kalıyordu. Dirsek biçimindeki pipodan daha eski ve çok daha yaygın olduğu kesin olan bir başka pipo ise tütün borusuydu. Genellikle taştan yapılan bu tip borular, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve daha güney bölgelerin hemen her yerinde bulunabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyine doğru kamış borular, Meksika'da ise sigara ya da mısır kabuğuna sarılan tütün kullanılıyordu. Puro ise, daha önce söylediğimiz gibi Antil Adaları ile Güney Amerika'da kullanılıyordu.

Biz tütünle, Kızılderililerin yapmadığı hiçbir şeyi yapmış değiliz. Tütün kullanımının Antil Adaları ya da Güney Amerika'da doğup buradan Amerika Birleşik Devletleri'ne yayıldığına inanmak için birçok neden var. Burada ve Kanada'da, daha sonraki zamanlarda yaşamış Kızılderililer tarafından da bir bölümü kullanılan çok sayıda yabani tütün türü bulunur; ancak en iyi tütün Antil Adaları ile Güney Amerika'da yetişiyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde yabani tütünün varlığı, tütün içme buluşunun tarımdan önce gerçekleşmiş olabileceği anlamına geliyor. Bu nedenle ilk tütün içenler konusunda emin olamıyoruz; ancak her şey dirsek biçimindeki piponun ya da gerçek piponun, mısır yetiştiricileri zamanında ortaya çıktığını gösteriyor.

Bir şeyin nasıl oluştuğu hepimizin ilgisini çeker. Çocukken hepimiz "Niçin?" diye sorarız; yetişkin olunca da yal-

nızca sorunun yönünü değiştiririz. Kullanılmaya nasıl başlandığını bilseydik, tütünün "niçin"i de yanıtlanabilirdi. O halde şimdi, nasıl diye soruyoruz. Burada da tahmin yürütmemiz gerekse de, yanıtın nerede yattığına ilişkin bazı belirtiler var. Şu ana kadar, tütün kullanımı gibi son derece karmaşık bir konunun birden tüm ayrıntılarıyla doğmasını beklemeyecek kadar akıllanmış olmamız gerekir. Benzeri diğer alışkanlıklar gibi, bu da çok küçük başlangıçlarla gelişmiş olmalıydı. Çok sayıda kabilenin geleneklerine baktığımız zaman, bir arınma aracı ya da görünmeyen varlıklara sunulan kabul edilebilir bir armağan olarak tütsü yakmanın ne kadar yaygın olduğunu görüyoruz. Tütünün de bir zamanlar bu şekilde kullanıldığını düşünmek çok doğal. Doğudaki Kızılderili kabilelerimizin bir bölümü ise kutsal bir tören sırasında pipo içmiyor, ama dua ettikleri güçlere doğru yükselen değerli bir duman armağanı olarak küçük bir ateşte tütün yakıyorlardı. Missouri kadar batıda bile Kızılderililer zaman zaman bu şekilde tütün sunuyordu. Bunlar aslında hiçbir şeyi açıklamıyor; yalnızca olasılıkları akla getiriyor. Biz, bir şekilde ve bir zamanda, tanrılara tütün dumanı sunan bir halk arasında, dumanı içe çekmenin bir armağan sayıldığını tahmin ediyoruz; ancak ilk adımın, bir puro ve hatta sigarayı basit olarak sarmak olup olmadığını bilmemiz olanaksız. Dirsek biçimindeki pipo buluşunun tütün kullanımından çok uzun zaman sonra gerçekleştiğini düşünmek ise, görünüşe göre iyi bir tahmin olurdu. Boruların gerçek pipolardan önce icat edildiğini kabul etmek için ise coğrafi nedenlerimiz var.

O halde, önümüzde beliren resme göre tütün içimi, mısır çiftçileri dirsek piposunu benimsediği zaman yeni kalıplar ya da biçimler alıyordu. Pipo içmek giderek artan bir şekilde konukseverlik simgesi oldu. Bir konuğa tütün ikram etmek işte bu nedenle belki de mısırın ıslah edilmesi kadar eski bir gelenektir. Ancak piponun sosyal işlevi, tütün dumanının ve kokusunun ciddi törenlerdeki yerini azaltmadı;

bir fark olduysa, o da bu kullanımın piponun simgesel niteliğini arttırmış olmasıydı. Ve böylece törensel pipo, en sonunda da büyük pipo ya da tütün çubuğu ortaya çıktı. Eski yazarların büyük bölümü, tütün çubuğu töreninin güzelliğini ve etkileyiciliğini doğrulamışlardır. Bu yüzyılın başlarında ise, yazarlar bazı güzel pipolar ve bunların eşliğinde yapılan törenler görmüşlerdir. Bu törenler, belki de bugüne ulaşmış diğer törenlere göre çok daha etkileyiciydi. Bugün, batılı Kızılderililerimiz seçkin bir kişiyi ya da Amerika Birleşik Devletleri başkanını ağırlayacakları zaman genellikle onlara büyük boyutlarda, kırmızı taştan yapılmış lülesi olan, tahta gövdeli, bir yaban ördeği kafası ve bir miktar boyanmış at kuyruğuyla süslenerek kirpi dikeni şeridine sarılmış yeni bir pipo sunarlar. Böyle bir pipo gazetelerde hep "barış çubuğu" olarak adlandırılır ama bunun hiçbir anlamı yoktur. Bu pipo, dostluk ve saygıyı simgeleyen yeni bir armağandır.

Tütün tüm dünyaya öyle büyük bir hızla yayıldı ki, 1492'den önce Eski Dünya'da var olmadığını kanıtlamak için birçok araştırma yapılması gerekti. Bir yüzyıldan kısa bir süre içinde tüm dünyayı kuşattı. Tütün tarihçileri, tütünün Portekiz ve İspanya'ya, 1558; Fransa'ya, 1559; İtalya'ya, 1561; İngiltere'ye 1565; Türkiye'ye, 1605; Rusya'ya, 1634 ve Arabistan'a, 1663 yıllarında ulaştığını söylüyorlar. İspanyolların Filipinler'e götürdüğü tütün daha sonra burada yetiştirilerek gemilerle Çin'e ulaştırıldı; tütün içmek Çin'den Sibirya'ya, sonra da Alaska'ya Eskimolara geçti ve böylece Amerika'nın güneydoğusundan tekrar kuzeybatısına ulaşarak dünya çevresindeki turunu tamamladı. Şimdi olduğu gibi, o zamanlarda da hangi ırktan olursa olsun bir kere tütün kullanan kişi, ateşli bir tiryaki oluyordu. Eski bir İngiliz yazarın sözlerine göre, bu tutku o kadar güçlenmişti ki erkekler ve kadınlar son lokma yiyeceklerini bile tütünle takas etmek istiyorlardı; ister içilsin, ister çiğnensin ya da koklansın, duyulan arzu aynıydı. Tütün İngiltere'ye getiril-

dikten kısa bir süre sonra, yalnızca Londra'da, yılda üç yüz bin pound'dan fazla para kazandıran yedi bin tütün dükkanı bulunduğu söyleniyordu. Denizciler, ki sonuçta onlar da insandı, bu alışkanlığı hemen benimsediler ve böylece dünyanın her köşesine yaydılar; ancak tüccarlar için de tütünü ithal etmek ve iyi bir karla satmak kolay geliyordu. Kısa bir süre içinde Avustralyalı zenciler, Hottentotlar ve Andaman Adası halkı bile pipo ve tütün içimi için, az da olsa üretebildikleri her şeyi takas etmeye başlamışlardı. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tütünün çok az kullanıldığı bölgelerde bile kürk tacirleri Kızılderililere büyük parçalar halinde sıkıştırılmış tütün veriyorlardı; Kızılderililere göre, bunlar kendi tütünlerinden daha üstündü. Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusundaki birçok kabile, törenler için kendi tütünlerini yetiştirmeye devam ediyordu; ancak günlük tütün içimi için kürk tacirlerine bağımlıydılar. Bu tip tütünler doğal olarak pahalıydı ve çoğu zaman elde edilmesi güçtü; bu da içine yabancı maddelerin karıştırılmasına ya da tütün yerine başka maddeler kullanılmasına yol açtı. Bunların bir bölümü, görünüşe göre Colomb öncesine aitti. Amerika Birleşik Devletleri'nde ayı üzümü ya da sumak yaprakları kurutularak tütünle karıştırılır, bu karışıma çoğunlukla Algonkin dilinde "karıştırılmış olan" anlamına gelen *kinni-kinnick* ismi verilirdi. Bu isim şimdi genellikle tüm karışımlar ve tütün yerine geçen maddeler için kullanılıyor: defne, manzana, Kızılderili kadın çalısı ya da akçaağaç çalısı yaprakları ve kızıl söğüt, kızılcık, kiraz, ararot ağacı, kavak ya da kayınların iç kabukları gibi. Kızılderililerin, tütünün bulunamadığı ya da çok pahalı olduğu zamanlarda kendi çevrelerindeki diğer bitkileri denediğini gösteren çok daha uzun bir liste yapılabilir. Tütün belki de içilen ilk bitki değildi; ancak tütünün keşfedilmesinden bu yana herhangi bir zamanda başka bir maddenin tercih edildiğine dair hiçbir bilgimiz yok. İçilen diğer bitkiler yalnızca tütün yerine kullanılabilecek maddeler olarak kabul ediliyordu.

İlk pipo kullananların Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar olduğunu kabul etmek için iyi bir nedenimiz var. Kuzey Amerika'nın doğusunda, pipo içen Kızılderililerle ilk ilişkileri onlar kurmuşlardı. Ağızlarından ve burunlarından dumanlar çıkararak Avrupalı arkadaşlarını şaşırtanlar da, daha o zamandan pipoya alışarak ülkelerine geri dönen koloni yerleşimcileri ve tacirlerdi. İspanyollar ve Portekizlilerin ticaret yaptığı ve yerleştiği bölgeler de puro, sigara ve enfiyenin yerlilerin tutkusu olduğu yerlerdi. Onlar pipodan çok bu yöntemlerden hoşlanıyorlardı. Modanın merkezi Paris ise enfiyeyi pipoya tercih ediyor ve böylece Kraliçe Anne zamanında İngiltere'nin soylu sınıfı da enfiye kullanmaya başlıyordu; o günler, enfiye kutusunun bir kibarlık göstergesi olduğu günlerdi. Görünüşe göre Avrupa'nın her bölgesinde, ilk olarak ilişki kurulan Kızılderililerin tütün içme yöntemleri benimsenmişti; ancak daha sonraları tütün kullanımının her biçimi hemen hemen eşit olarak yayıldı. Toplumsal değişime ilgi duyan kişiler, tütün tercihlerindeki bu değişimler konusunda oldukça iyi örnekler bulabilirler.

Son zamanlarda ise Amerika Birleşik Devletleri'nde tütün çiğnemek giderek daha da gözden düşüyor; sigara ise yaygınlaşıyor. Büyük büyükannelerimizin çoğu kilden yapılmış pipolar içerdi; sonraları kadınların tütün içmesi kötü bir alışkanlık olarak kabul edildiyse de, şimdi sigara içmeleri normal sayılıyor. Yine de puro ve piponun kadınlara yakışmadığı düşünülüyor. Büyük olasılıkla bir başka kuşakta kadınlar puro ve pipo içecek, erkekler de sigarayla sınırlı kalacaklar. Enfiye belki yeniden popüler olacak ve bu böylece sürüp gidecek; ancak tütün hiç de tamamen bırakılacak gibi görünmüyor.

Daha başlangıçta bile tütüne karşı itirazlar vardı. Bu yeni alışkanlığın taraftarları ise, tütünün marifetleri hakkında abartılı iddialarda bulunuyorlardı. Tütün, her şeyi tedavi eden bir ilaç olarak ortaya çıkarılıyordu. Biz, benzer olaylarda olduğu gibi, bunun da oldukça fazla abartılmış

olduğundan şüphe ediyoruz. Bir şeyi çok istediğimiz zaman, onu savunmak için bulabildiğimiz tüm delilleri sıralarız ve bunların en güçlü olanı da savunduğumuz şeyin tıbbi, sağlık ve şifa veren bir değeri olduğunu iddia etmektir. Birçok kötü ürün bu temele dayanarak savunulmuştur. Tütüne en fazla karşı çıkanlardan biri de İngiltere Kralı James idi; ancak bitkinin ekonomik önemi çok geçmeden tüm resmi engellemeleri aştı. Papazlardan biri kiliselerde tütün kullanımını yasaklamıştı; Rusya'da görüldükten sonra tütün tümüyle yasaklandı.

Daha sonra, tütün kullananların idam edilmesini emreden o sert, eski Türk padişahı geliyor. Bu padişah, anlatılanlara göre kılık değiştirerek sokaklarda dolaşır, bir parçacık tütün satmaları için insanlara yalvarırmış. İsteği yerine getirildiğinde ise kılıcını çeker, kurbanının başını kesermiş. Bu öykü doğru olsa bile, tüm bu yapılanlar boşunaydı; çılgınlık durdurulamıyordu ve Türkiye daha sonraları iyi bir tütün üreticisi olarak ün yaptı. Tütün kullanımını engellemek için girişilen çabaların çoğu genellikle başarısızlığa uğradı ve dini kuruluşlar zaman zaman tütünü yasakladılarsa da, bu kısıtlamalar çoğunlukla etkisiz kaldı.

Elimizdeki bilgilere göre, Kızılderililerin tütün kullanma şeklinde ardı ardına meydana gelen değişiklikler, neredeyse beyazlarınkinde olduğu kadar çoktu. Arkeologlar düz boru şeklindeki pipoların, dirsek biçimi türden daha önce geldiğini düşünüyorlar. Hem puronun hem de sigaranın, aynı çiğneme ve enfiye çekmede olduğu gibi, 1492'den önce yaygın oldukları bölgeler bulunduğunu görüyoruz.

Tütün kullanımının kutsal geçmişi nedeniyle, tütünün eğlence için mi içildiği sıklıkla sorulur. Kızılderililer ilk başta bunu mu yapıyordu? Öyle görünüyor ki en azından Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlantik kıyısında, böyle yapıyorlardı. Görünüşe göre burada kıtanın iç bölgelerine göre daha fazla tütün yetiştiriliyordu; bu nedenle genelde büyük miktarlarda stok elde bulunabiliyordu. Kıtanın daha

elverişsiz bölgelerinde ise tütünün törenler ve özel olaylar için saklandığına inanmamızı sağlayacak bazı nedenler var. Görünüşe göre kadınlar o zamanlar tütün içmiyorlardı ama ticaret yapılan dönemlerde ve daha sonraları, yaşlı kadınlar pipo içmekten hoşlanıyor ve erkeklerin tercih ettiklerine göre daha küçük olan pipoları kullanıyorlardı.

Tütünün tarihini oldukça ayrıntılı inceledik; çünkü Kızılderililerin dünyanın geri kalanına verdikleri çok sayıda şeyin ve bunlarla ilgili geleneklerin hiçbiri, tütün içimi kadar özgün ve yeni değildir. Bilimsel düşünce tütünle ilgili tüm bu alışkanlık, gelenek ve düşler dizisinden kültürel bir bütün olarak söz eder; gerçekten tütünle ilgili tüm gerekli noktaları belirtmeye çalıştığımızda kendimizi labirentler içinde buluruz. Tütün, Kızılderili toplumunda gelişmiş ve beyaz adam Atlas Okyanusu'nu geçmeden önce, adım adım büyük bir bütün haline gelmiştir. Ohio'daki tümseklerde, tümsek yapımının yaygın olduğu zamanlarda pipo merakının yeşermeye başladığını gösteren, ustaca oyulmuş taş pipolar bulunmuştu. Aşağı Mississipi Vadisi'nde bulunan güzel çömlekler de tütün kullananların eseri gibi görünmektedir.

Tüm bunlar oldukça etkileyici olsa da, biz ilgimizi yeniden büyük pipoya, artık yok olmuş olan tütün çubuğuna çeviriyoruz. Bu çubuğun ünü ve heyecanı artık tarihte kaldı. Tütün çubuğunun bu ilginç, merak uyandıran özelliğinin nerede başladığını hiç kimse bilmiyor. Pawneelerin bazı geleneklerine göre tütün kendileri tarafından kuzeye götürülmüştür; ancak Sioux kabilelerinin bir bölümü de bunun kendilerine bir rüyada verildiğine, yani doğrudan yukarıdan geldiğine inanıyorlar. Bu tip gelenekler ve inançlar bize pek de yardımcı olmuyor; çünkü biz eminiz ki bu düşünce, yaratıcısı olan kişiye büyük olasılıkla bir duygu yoğunluğu içinde, ilham gibi gelmiş, o da bunu kendisine gönderilen bir şey olarak tanıtmıştı. Bir başka kabile tütün çubuğuna saygı göstermeyi öğrendiği zaman, onlar da çok geçmeden bu düşünceyi başkalarından aldıklarını unutarak, bunun

kendilerine gönderildiğini söylemişlerdi. Sinirler ve beyinden oluşan bir bebek olarak dünyaya gelen insanın doğasının, Taş Devri'nde de şimdikinden çok farklı olduğuna inanmamız için hiçbir neden yok. O halde bir süre için tütün çubuğunun yaratıcıları arasında yaşamaya ve onlardan bir şeyler öğrenmeye giden, sonra tümüyle yeni bir inanca bağlanmış olarak kabilesine geri dönen birinin, kendi saygınlığını artırmak amacıyla, tütün çubuğu rüyasını gördüğünü, tanrılarla görüştüğünü ve bu yeni düşünce ile, onun ifade edildiği töreni doğrudan tanrılardan kendisinin aldığını iddia etmesi pekala beklenebilir. Alçakgönüllü ve görülmemiş derecede dürüst bile olsa, onu izleyen kişiler de doğal olarak bunun yaratıcılığını ona mal edebilirler. Bu nedenle bu tip inançların doğru olduğunu düşünemeyiz. Bizim kendi tarihimize göre, Fransız kaşifler Mississipi topraklarına gittiklerinde törensel bir biçimde karşılanmış, bu karşılamanın en gösterişli bölümü ise kendilerine bir piponun sunulduğu "tütün çubuğu dansı" olmuştu. Bir Fransıza bu şekilde resmi olarak bir tütün çubuğu verildiğinde, o da çubuğun tutkunlarından biri olur, onlarla arasında dostluk bağları kurulurdu. Herkes bu şekilde birbiriyle kardeş olurdu. Yabancı Kızılderililerle karşılaştığında yapması gereken tek şey, kendisinin de bir tutkun olduğunun kanıtı olan tütün çubuğunu göstermekti; o kabilenin üyeleri de tütün çubuğuna saygı duyuyorlarsa, onlar da dostluk bağları ve yükümlülükleriyle onun arkadaşı olurlardı. En azından gezginlerin yazdıkları bize bunları gösteriyor.

Colomb bir tütün çubuğuyla karşılanmamıştı; Atlantik kıyısına ayak basan ve yerleşen hiçbir Avrupalı da bu çubuktan söz etmiyor. Örneğin Henry Hudson'ın Manhattan Adası'nda karşılaştığı Kızılderililer, ellerinde taze yeşil tütün yapraklarıyla onu karşılamaya gelmişlerdi. Bu tütün yaprakları, aynı törensel değere sahip olmasa da, tütün çubuğu kavramına benzer çağrışımlar uyandırıyor olmalıydı. Tütünün kendisi, kuşkusuz korku ya da düşmanlık dışın-

da bazı şeyleri simgeliyordu. Kanada'nın doğusundaki Kızılderililer, Fransızlarla karşılaştıkları zaman herhalde tütün çubuğunu bilmiyorlardı; ancak okuduklarımıza göre daha sonraları tütün çubukları taşıyarak batıdan gelen yabancı Kızılderililer belirmiş, bu çubukları uygun törenlerle ev sahiplerine tanıtmış ve onlar da bu çubuklara saygı göstermeye başlamışlardı. Beyaz adam için halen gizemini koruyan bu birliğe, ya da nasıl adlandırmak isterseniz ona, bu insanlar da katılmış gibi görünüyordu. Tüm bunların altında yatan düşünce birikiminin gizleri hakkında bütün bildiklerimiz, Pawneeler ve birkaç Sioux kabilesinde son yıllara dek hayatta kalabilmiş olan bir törende bulunur. Bu yeni töreni benimseyenlerin heyecan ve gayretleri bugün son bulmuş olsa da, farklı bir işleve sahiptir - ama hala kişiler arasında bir dostluk bağı olarak. Günümüzde, pipo lülesiyle de kullanılabilmesi amacıyla üzerinde delik olmayan, tüy ve at kuyruğundan püsküllerle süslenmiş simgesel bir pipo gövdesi kullanılıyor; bu gövdeden iki adet, her biri bir elde olmak üzere tutuluyor. Bir zamanlar var olan gerçek piponun bu şekilde bir simgesini kullanmak hiç de alışılmadık bir şey değil; çünkü biz de birçok nesneyi simgesel olarak kullanabiliyoruz; örneğin bir şehrin anahtarı ya da haç gibi. Bu simgesel pipo gövdelerinden bir çift, büyük müzelerin çoğunda sergilenir.

Daha kuzeyde, Creeler ve Karaayaklar arasında, gerçeğine daha uygun bir tören piposu halen saygı görmektedir. Beyazlar buna büyü piposu derler. Bu pipo gövdeleri, eskiden güzelce tabaklanmış deriden, şimdi ise kumaştan yapılan bohçalar içinde, pipoyla ilgili törenin gerçekleştiği sırada kullanılan birkaç törensel nesneyle birlikte saklanır. Oldukça garip ama bu bohçanın içinde bir pipo lülesi pek bulunmaz; ancak bohça açılacağı zaman olay için uygun büyüklükte taştan bir pipo lülesi getirilir. Bu pipo gerçekten de törenin en uygun anında içilir. Yine de simgesel ve bu anlamda da kutsal olan, piponun gövdesidir. Tahtadan yapı-

lan ve genellikle yetmiş beş santimetre ya da daha uzun olan bu gövdeler, kartal tüylerinden oluşan bir çeşit yelpaze, sukuşlarının başları ve bazen de bir tutam at kuyruğuyla süslenir. Bu pipolar toplantılarda, kutlamalarda ve barış yaparken içilmez; bu tip olaylar için sıradan, süslenmiş büyük bir pipo yeterli görülür.

Bu büyü pipolarının simgelediği gücün herkesi, özellikle pipoyu saklayan kişiyi , onun evinde yaşayanları ve pipoya dua edenleri gözeteceğine inanılır. Hakkında bilgi sahibi olduğumuz birkaç törenin temel düşüncesine göre, Gök Gürültüsü bu pipoları, onlarla arkadaş olan herkesi gözetip koruyacağına dair bir güvence olarak vermişti. Alexander Henry, 1809 yılında bir Karaayak Kızılderilisinin aşağıdaki sözlerini kaydetmişti:

"Gök Gürültüsü Kızılderililere karşı çok kötü davranan ve onları hiç rahat bırakmayan, çok sayıda insan ve hayvan öldüren biriydi. Ancak uzun yıllar önce Karaayaklarla barış yaptı ve dostluğunun simgesi olarak onlara bir pipo gövdesi verdi; o zamandan beri de zararsızdır. Bu gövde halen onlarındır ve reislerinden biri olan Üç Boğa tarafından büyük bir özenle korunur. Gök gürültüsünü yapan kişi, yeryüzünü ziyaret ettiğinde ve kızgın olduğunda, şimşek oluşur; ancak insanlar onun öfkesine neyin neden olduğunu bilmezler."[1]

Bundan yaklaşık bir yüzyıl sonra Dakota Kızılderilileri arasında kaydedilen bir başka açıklamada ise, iki simgesel pipo gövdesinin kullanıldığından söz edilir; bunlara, üzerlerinde at tüylerinden püsküller bulunduğu için çoğunlukla "at kuyrukları" dense de, bunlar diğer yönlerden tütün çubuğu gövdesini anımsatırlar. Bununla ilgili tören *Hunka* olarak adlandırılır ve iki insan arasındaki dostluk ve kardeşlik

[1] Alexander Henry ve David Thompson, *Büyük Kuzeybatının Erken Tarihi Üzerine Yeni Bir Işık*, New York, 1897, Vol.2, s.529.

bağını anlatmak ister gibidir. Ancak bu tip bağlar oluşturan herkesin, birbirine karşı yükümlülükleri vardır. Bu süslenmiş gövdelerin eşlik ettiği törenin akışı içinde, önder şöyle der:

"Dostlarım, bu adam bir Hunkanın *yapması gerekenleri yaptı. Sahip olduğu her şeyi verdi. Ağzındaki yemeği çıkardı ve benimle bölüştü. Bana makosenlerini, gönleğini ve dizliklerini verdi; şimdi çıplak ve hiçbir şeyi yok. Yüzüne kırmızı çizgiyi çizeceğim çünkü o bir* Hunka. *Yüzüne bu çizgiyi çiziyorum ki insanlar onu görebilsinler ve sahip olduğu her şeyi verdiğini anlayarak, kendilerinin de ona vermeleri gerektiğini bilsinler. Bu çizgiyi onun ve onun* Hunkalarının *yüzüne çizeceğim ki bugünü anımsasınlar ve ihtiyacı olan birini gördüklerinde ona versinler."*[1]

Pawneeler, Omahalar ve Osageler gibi bazı komşu kabilelerin de bunlar gibi süslenmiş gövdelerle yapılan benzer bir töreni vardır.

Her ne kadar ilk tütün çubuğu biraz farklı bir biçimde kullanılmış gibiyse de, tütün çubuğu gibi süslenmiş pipo gövdesinin götürüldüğü her yere gerçek kardeşler arasındaki kadar derin ve uzun bir dostluk bağı düşüncesi taşıdığını görüyoruz. Şu kadarını anlayabiliyoruz: büyük pipo kutsal bir bağın simgesi olarak kabul ediliyor ve bir köye girişi, insan ilişkilerinde yeni ve daha iyi bir dönemin başlangıcı anlamına geliyordu. Ne zaman böyle büyük bir pipo taşıyan bir yabancı gelse, herkes onun barış ve dostluk duyguları içinde gelmiş olduğunu biliyordu.

---

1 J.R. Walker, "Teton Dakotalarının Oglala Kolunun Güneş Dansı ve Diğer Törenleri," Amerikan Ulusal Tarih Müzesi'nin Antropoloji Tezleri, 1917, Cilt 16, 2.Bölüm, s.138.

BÜYÜK KIZILDERİLİ AİLELERİ

VI. Bölüm

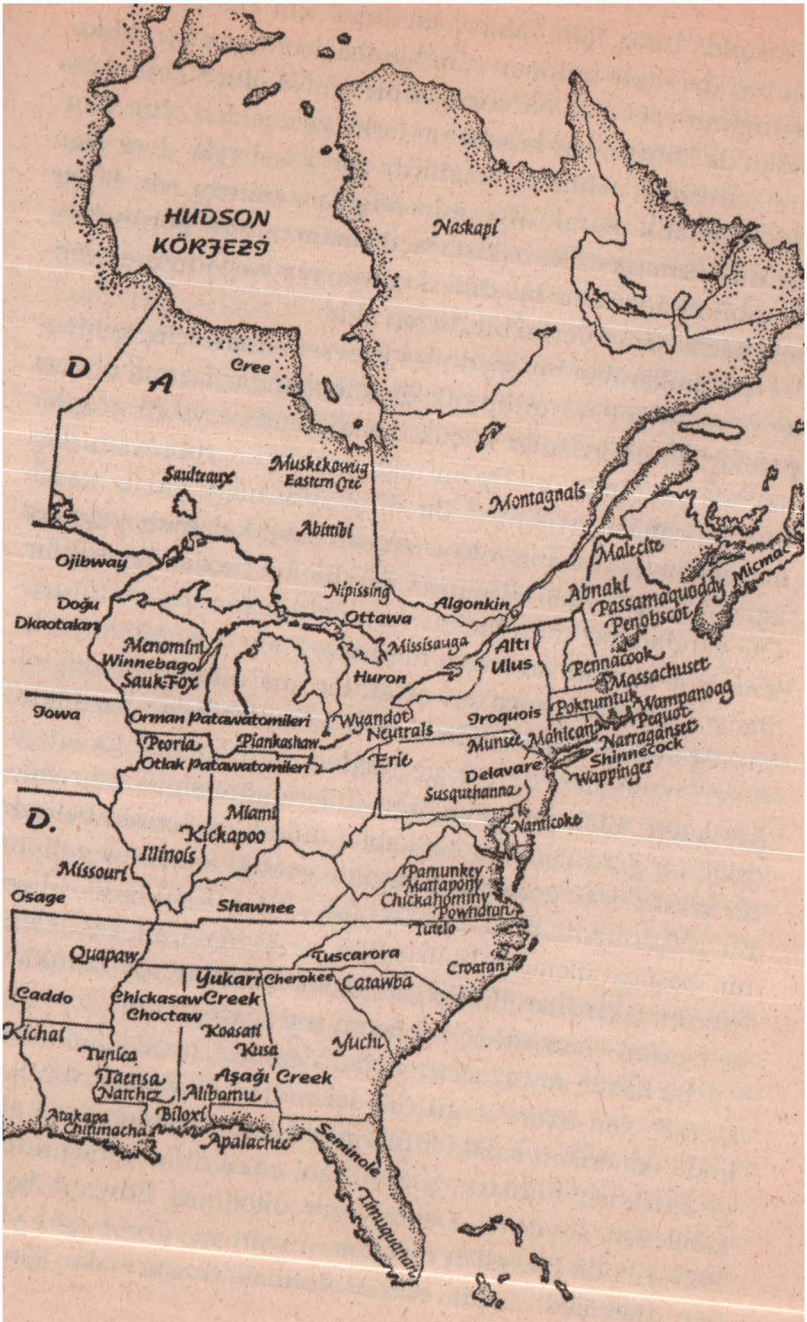
BÜYÜK KIZILDERİLİ AİLELERİ

1492'deki Amerikan Kızılderilisi uzun bir geçmişe sahipti; ancak tüm bunları oluşturan heyecan verici olaylar ve dökülen kanla ilgili çok az şey biliyoruz. Ayrıntıların çoğu kayıp olsa da, on bin yıllık bir tarih saygı duyulmayı hak ediyor. Ancak 1492'yle birlikte önümüzde farklı bir manzara beliriyor; çünkü o zamandan bu yana modern Kızılderililerle ilgili bir yığın tarih bilgisiyle karşılaşıyoruz. Onlar hakkında pek çok şey öğrenebileceğimiz çok sayıda iyi kitap bulunuyor - önemli kişilerinin kahramanlıkları, özgürlüklerini korumak için boşuna yaptıkları fedakarlıklar, en acı sona kadar göğüs gerdikleri trajediler.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Kanada'da, başlıca koloni kurucu halklar olan İngilizler ve Fransızlar, ülkeyi çoğunluğu birbiriyle savaş halinde olan çok sayıda bağımsız kabilenin işgali altında bulmuşlardı. Komşu kabilelerin büyükleri barış görüşmeleri yapar ve bazen gerçekten de barışı sağlarlardı; ancak akın yapma geleneği öyle büyük bir özenle geliştirilmişti ki kan, köleler ve yağmalama için düzenlenen akınlar artık onların vazgeçilmez alışkanlıkları durumuna gelmişti. Bir akına katılmayan Kızılderili, bazı kabileler arasında oldukça garip karşılanırdı. Kabilenin onurunu ve toplumsal saygısını, adam öldüren kişi kazanırdı. Kabileler nadiren büyük olan, genellikle yaşlı ve gençlerden oluşan birkaç yüz kişilik bağımsız birimlerdi. Bu durum, son derece disiplinli ülkelere alışkın olan Avrupalıları şaşırtır ve sürekli sürtüşmelere neden olurdu. Ancak Avrupalıları daha da şaşırtan şey, en az kabilelerin sayısı kadar çok dilin konuşulmasıydı. Bunun ne anlama geldiği

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Önemli Kızılderili Kabilelerinin İlk Yaşadıkları Bölgelerin Haritası

HUDSON KÖRFEZİ
Naskapi
Cree
D
A
Saulteaux
Muskekowuk Eastern Cree
Montagnais
Abitibi
Ojibway
Malecite
Micmac
Doğu Dkaotalar
Nipissing
Algonkin
Abnaki
Passamaquoddy
Penobscot
Ottawa
Menomini
Winnebago
Sauk-Fox
Missisauga
Alti Ulus
Pennacook
Massachuset
Huron
Iowa
Orman Patawatomileri
Wyandot
Neutrals
Iroquois
Pokumtuk
Wampanoog
Pequot
Peoria
Piankashaw
Munsi
Mahican
Narraganset
Shinnecock
Otlak Patawatomileri
Erie
Delavare
Wappinger
Susquehanna
D.
Miami
Kickapoo
Nanticoke
Illinois
Missouri
Pamunkey
Mattapony
Chickahominy
Powhatan
Osage
Shawnee
Tutelo
Quapaw
Tuscarora
Croatan
Yukari Cherokee
Catawba
Caddo
Chickasaw Creek
Choctaw
Kichai
Koasati
Kusa
Yuchi
Tunica
Taensa
Natchez
Aşağı Creek
Alibamu
Atakapa
Chitimacha
Biloxi
Apalachee
Seminole
Timuquanan

konusunda biraz fikir sahibi olabilmek için karayollarımızdan biri üzerinde bulunan tüm kasabaların farklı bir dil konuştuğunu varsayın. Ne sorunlu bir dünya olurdu bu! Ama ondan da kötüsü, her kasabanın farklı gelenekleri olur bunlara uymamak tehlikeli olabilirdi; bir kasabayla dost olan kişi, otomatik olarak diğerinin düşmanı olurdu, vb. Böyle bir dil karmaşası ilk bakışta açıklanamaz gibi görünebilir ama bilim adamları bu dilleri çalışmaya başladığında, önceki karmaşanın yerini bir düzen aldı.

Dil, kullanılan bir şeydir ve işlevsel olması için, kelimelerin ve anlamlarının büyük ölçüde standartlaşmış olması gerekir; ancak insanlar küçük, kendi kendine yeten gruplar halinde yaşayınca, bu tip bir tekbiçimliliğin grubun sınırları dışına taşması gerekmez. Bir dilin ayrıntıları, yazılı olarak desteklenmiş olsa bile hiçbir zaman sabit kalamaz; yalnızca ağızdan ağza aktarıldığında büyük bir hızla değişebilir. Öte yandan, bir dilin biçimi ve dilbilgisi son derece tutucudur; öyle ki bilim adamları İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca va İtalyanca'nın ortak bir ana dilden türemiş olması gerektiği konusunda hemen ikna olabilirler. Kızılderili dilleri uzmanları da çok geçmeden, tüm karışıklığa karşın kabileleri, ailelerin konuştuğu dillere göre sınıflandırabileceklerini gördüler. Bu, bir kabile dilinin öğelerinin belirgin bir şekil a'arak geçmişten bugüne geldiği anlamına geliyor. Bu araştırma dalında uzman olan kişiler, Kızılderili dillerinin başlıca ailelerini belirlediler ve bunlara ait kabilelerin listesini çıkardılar. Bu tip listeler kabilelere ait soy kütüklerine benzer - yani birkaç kabilenin soy ağacı gibidir.

Bu kabile soy ağaçlarının belirlenmesi, henüz tamamlanmamış olan uzun ve güç bir işlemdir. J.W.Powell, 1891 yılında Amerikan Kızılderililerinin dillerini elliden fazla aileye ayırmıştı; bunların çoğunluğu, adını dilin konuşulduğu kabileden alıyordu. Daha sonra dilbilimci Edward Sapir, 1929 yılında Powell'ın dil ailelerini altı ana gruba göre yeniden düzenledi. Sapir, eserini ilerideki araştırmalar için bir

rehber olarak düşündüyse de, 1929'dan bu yana yapılan araştırmalar onun sınıflandırmasının büyük bölümünü doğrulamıştır. Dilbilimci Morris Swadesh tarafından yakın zamanda yapılan çalışmalar, Amerikan Kızılderililileri dilleri arasında diğer bağlantıları ortaya çıkardı. Swadesh, dil tarihlemesi yöntemini kullanarak, adam, kadın, uzak, büyük, el, kalp, sıcak, iyi, yürüyüş ve bunlara benzer bazı temel kelimelerden oluşan bir listeyle karşılaştırmalar yaptı. Bu kelimelerin seçilme nedeni, çoğunun her dilde bulunması ve teknolojik gelişmeler dilin diğer bölümlerine bazı yenilikler ya da değişiklikler getirse bile, bu kelimelerin yüzyıllar boyunca dilde değişmeden kalabilmesidir. Birkaç dile ait kelime listeleri karşılaştırılır ve bunların arasındaki bağlantı derecesi, ortak kelimelerin ya da köklerin yüzdesi temel alınarak hesaplanabilir. Dilbilimciler, bir dilin diğerinden ayrıldığı zamanı da tahmin edebiliyorlar; bu tahminler, birçok durumda arkeoloji tarafından da doğrulanıyor.

Bu alanda daha yapılacak çok şey var; şimdiye kadar uzmanlar sınıflandırmaların ayrıntıları konusunda bir anlaşmaya varamadılar. Biz şimdilik Sapir'in gruplamasını kullanmaya devam edeceğiz; ancak bunun gruplamalarda son söz olmadığını da aklınızda bulundurun; çünkü Sapir'in farkında olmadığı çok sayıda bağlantı var gibi görünüyor. Onun sıralaması, artık tanışmak üzere olduğumuz büyük Kızılderili ailelerini anlayabileceğimiz bir sınıflandırma sunuyor bize.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderilileri iyi anlamak için, bu ailelerin bazılarını ve onlara ait başlıca kabilelerin isimlerini ve özelliklerini tanımalıyız. Başlıca soylar Algonkin-Wakashan, Hokan-Sioux, Penutian, Nadene, Aztec-Tanoan ve Eskimo-Aleut olarak sıralanabilir. Aileler, ya da bunlarla bağlantısı olan kabileler ve sözünü edeceğimiz kişiler, bu dil grupları içinde yer alır. Bunların çoğu oldukça iyi tanınır: Iroquoislar, Caddolar, Siouxlar, Athapascanlar ve ilk olarak işleyeceğimiz aile olan Algonkinler gibi.

ALGONKİN-WAKASHAN SOYU
EN ÜNLÜ KABİLELER (ve kişiler)

New England
Abnaki
Penobscot
Massachuset
Poktumtuk
Wampanoag (Massasoit, Kral Philip)
Pequot
Narraganset (Canonchet)
Mahican
Mohegan

Labrador
Naskapi

Atlantik Kıyısı
(New York-Virginia)
Wappinger Konfederasyonu
Delaware
Nanticoke
Powhatan Konfederasyonu

İç Bölgeler ("Eski Kuzeybatı")
Delaware
Shawnee (Mavi Ceket, Tecumseh)
Illinois
Kickapoo
Miami (Küçük Kaplumbağa)
Potawatomi
Sauk ve Fox (Keokuk, Kara Atmaca)
Menomini
Chippewa, ya da Ojibway, Saulteaux
Ottawa (Pontiac)
Cree

Ovalar
Cre
Karaayak
Gros Ventre,
ya da Atsina
Blood
Piegan
Arapaho
Cheyenne

Batıdaki Akrabalar
Kutenai (?)
İç Bölge Salishleri (?)
Yassıkafa
Coeur d'Alêne
Kalispel
Spokan
Okinagan
Pend d'Oreilles

Batı Kıyısı
Ritwan
Yurok
Wiyot
Wakashan (?)
Nootka
Kwakiutl
Kıyı Salishleri (?)

Chehalis
Nisqualli
Cowlitz
Squamish
Comox
Tillamook
Bella Coola

VII. Bölüm

ESKİ VE GENİŞ ALGONKİN AİLESİ

Hollandalılar, İngilizler ve Fransızları karşılayan ve onların acımasızca genişleyen yerleşimlerine direnmek için kan döken ilk Kızılderililer Algonkinlerdi. Bu güçlü aile, Mississipi'nin doğusundaki toprakların büyük bölümünü elinde bulunduruyordu; bu bölge güneydeki Tennessee ve Virginia'dan kuzeydeki Hudson Körfezi'ne kadar, büyük çapta ormanlarla kaplı, Algonkinlerin kayın ağacından ustaca yapılmış kanolarla geçtikleri nehirler ve göller bakımından da zengin bir yerdi. Başka hiçbir halk bu kadar güzel kayıklara sahip değildi; bunlar öyle hafifti ki güçlü bir adam tarafından bir nehirden diğerine taşınabiliyor, böylece Ohio'nun ağzından Erie Gölü'ne, oradan da Quebec ve daha ilerilere gitmek mümkün olabiliyordu. Ancak Algonkinlerin hepsi ormanlarda yaşamıyordu; çünkü Kanada'nın güneyindeki ovalarda, batıda Kayalık dağlara kadar uzanan geniş bölgede, kano kullanmayan ama yiyecek için bufalo avlayan Karaayak kabileleri yaşıyor, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ovalarda Arapaholar ve Cheyenneler ve son olarak da daha uzakta California'nın kuzeyinde iki küçük kabile bulunuyordu.

Algonkinler, beyaz adam gelmeden önce çoğunlukla başlarının çaresine bakabiliyorlardı; ancak güneyden gelen bir aile, Pennslyvania'daki Apalaş sıradağları üzerinden New York'taki Mohawk Vadisi'ne ve Erie Gölü'nden de Kanada'ya olmak üzere süzülerek bu topraklara girdiler. Bunlar, bizim Iroquoislar olarak bildiğimiz savaşçı bir aileydi. Çok sayıda Algonkin, bu yabancıların işgaline karşı direnirken yaşamını yitirdi; aralarındaki savaş, beyazlar geldiğinde halen

devam ediyordu. Okullarda gördüğümüz tarih derslerinde, ünlü Fransız kaşif Champlain'in, Quebec'e yerleştikten sonra, daha sonra Champlain adını alacak göle saldıran dost Algonkinlerin bir savaş partisine katıldığı, daha sonra onların düşmanları olan Iroquoislarla karşılaştığı ve büyük olasılıkla Champlain ve birkaç Fransız arkadaşı silah kullandıkları için, onları nasıl yendiği anlatılır; bu silahlar, Iroquoislar için garip ve korkunç aletlerdi. Iroquoislar bu bozgun yüzünden Fransızları hiçbir zaman affetmediler; İngilizler ve Hollandalılarla dostluk kurarak, Fransızlarla yaptıkları tüm savaşlarda İngilizlere katıldılar ve böylece Almanların da Mohawk Vadisi'ni işgal etmesini önlemiş oldular.

Algonkinler yalnızca Iroquoislarla değil, çoğunlukla kendi aralarında da savaş halindeydiler. Hepsi de ufak ülkeler gibi bağımsız olan yaklaşık yüz Algonkin kabilesi vardı; bunlar er ya da geç tartışmalara girer ve kan davaları, aşılması olanaksız olan kısır döngüler başlatırlardı. Geçmişteki bozgunların intikamını almak isteyen birkaç kabile üyesi, gizlice düşman kabilenin kampına sokulur, bir ya da iki kafa derisi yüzer ve becerebilirlerse kaçarlardı. Akını düzenleyenlerin kabilesini belirtmek amacıyla bir iz ya da işaret bırakılırdı; bu, kurbanın arkadaşlarını delicesine kızdırmak için büyük önem taşırdı. Kurbanın akrabaları bu meydan okumayı kabul eder, er ya da geç onun ölümünün intikamını almak üzere harekete geçerlerdi. Tüm bir ailenin yok edilmesi, hiç de az rastlanan bir olay değildi. Düşman bir kabile bu akınların sayısını fazla arttırdığı zaman, daha büyük bir savaş partisi yola çıkabilir, bir köyü yok edebilir ya da en azından gerçek bir savaş yapılabilirdi. Ancak bu tip bir savaş asla barış getirmezdi; düşmanlık devam ederdi. Diğer taraftan, değişik Algonkin kabileleri, bu topraklara gelişigüzel dağılmamışlardı; aralarında hiçbir geleneksel bağ olmasa, ya da topraklarına girmeye çalışan yabancı kabilelere karşı büyük, kesintisiz bir bölgeyi ellerinde tutmalarını sağlayan, küçük düşmanlıklarından çok daha derin bir

akrabalık duygusu bulunmasa, belki bu olabilirdi. Ancak tarih bize gösteriyor ki zayıf aile bağları, bir ya da iki kabileyi yabancı bir kabileye karşı birleştirmek ve böylece davetsiz bir misafire karşı başarıyla direnmek için yeteri kadar güçlü olurken, sıkıca birleşmiş kabilelerden oluşan bir topluluk topraklarına girmeye kalkıştığında yetersiz kalıyordu. Iroquoislar işte bu şekilde Apalaş sıradağları üzerinden kendilerine bir yol açabilmişler, daha sonra Algonkin kabileleri de bu yüzden İngilizler için kolay bir yem olmuşlardı; İngilizler bir kabileyle savaşa girince, genellikle alınacak öçleri olan diğer Kızılderilileri savaşa katılmaları için kandırabiliyorladı. Bu nedenle kabileler arasındaki, hatta aynı aile içindeki küçük düşmanlıklar, hepsinin yıkımına katkıda bulunuyordu.

Ancak bu süregelen düşmanlıklar çok daha fazla şey ifade ediyor; çünkü kabilenin değer yargılarına göre en fazla saygıyı, bu tip akınlarda en cesur ve acımasız olan kişi kazanıyordu; kabilenin büyükleri gençleri sürekli cesur, saldırgan ve acımasız olmaya teşvik ediyordu. Yine aynı büyükler sık sık barış yapmayı öğütlüyor, barış görüşmeleri için geleneksel düşmanlarının temsilcileriyle görüşüyor, ama evde, tekrar tekrar, savaşta kazanılan zaferlerden söz ediyorlardı. Bu koşullar altında akınları ve öldürme olaylarını durdurmak için verilen tüm sözler belli ki boşunaydı; sonuç olarak, Kızılderili yaşamının en yüce değerleri savaşla ilgili olduğu için, sonraki sayfalar çoğunlukla yıkım, dehşet ve ölümü konu alacak.

Erken tarihimizdeki en ünlü Kızılderili kişiler Algonkindi; örneğin Reis Powhatan'ın kızı olan ve sık sık yardım ettiği, Virginia kolonisinde yönetici İngilizlerden biri olan John Rolfe ile evlenen Pocahontas, bir Wampanoag reisi ya da önderi olan Massasoit ve Plymouth'da Göçmenler'i karşılayıp onlara mısır yetiştirmeyi öğreten Squanto gibi. * New Eng-

* Ç.N. Göçmenler, çoğunlukla 1620 yılında "Mayflower" gemisiyle Amerika'ya göç eden İngilizlerdir.

land'daki önemli kabileler arasında Penobscot, Narraganset, Pequot, Massachuset, Wampanoag ve Mahicanlar bulunuyordu. İlk yerleşimcilerin bir bölümü Kızılderililerle anlaşmazlığa düşmüş, Kızılderililer de buna karşılık olarak sonunda açıkça savaş ilan edilene kadar misillemeler yapmışlardı; beyazlar köyleri yakıyor, kadınları ve çocukları öldürüyor, esirleri köle olarak satıyor, Kızılderililer de benzer şekillerde öç alıyorlardı. Yerleşimciler öldürdükleri Kızılderililerin başlarını ve ellerini keserek, Kızılderilileri kızdırmak amacıyla bunları kasabalardaki direklere asıyor, Kızılderililer de buna karşılık olarak yollarına çıkan bu beyazların kafa derilerini yüzüyor ve onlara işkence yapıyorlardı. Kısa zaman içinde tüm kolonilerde Kızılderili başları ve kafa derilerine ödül konmaya başlanmıştı. Bir çocuğun kafa derisi, en az bir adam ya da kadınınki kadar çok para getiriyordu. Savaşlar savaşları izlerken, iki taraftan da büyük önderler doğdu; ancak en fazla dikkat çeken Kızılderili önderi, Massasoit'in oğlu, yetenekleri nedeniyle İngilizlere korku salan Kral Philip idi; yerleşimciler ve Kızılderililer arasındaki çekişme de Kral Philip Savaşı (1675-76) olarak bilinir. Philip sonuna kadar kahramanca savaştı. Washington Irving, büyük acılar ve sıkıntıların yol açtığı baskılar altındaki karakterinin gücünü anlatarak, Philip'i edebiyatta ölümsüzleştirdi. Bir başka büyük lider, Narraganset reisi ve Philip'in savaş reisi olan Canonchet de aynı derecede soyluluk gösteriyordu; çünkü yakalanıp ölüme mahkum edildiğinde "bunun hoşuna gittiğini, çünkü kalbi yumuşamadan, ya da kendisine yakışmayan herhangi bir söz sarf etmeden önce öleceğini" söylemişti.

Algonkinler Nasıl Yaşardı?

Algonkin dilinde ev anlamına gelen wigwam kelimesi, kubbe şeklinde bükülmüş sırıklardan oluşan oval bir kafesin, kalın karaağaç kabuğu şeritleri ya da buna benzer mal-

zemelerle kaplandığı bir ev çeşidini anlatır. Özellikle yaz aylarında, kayın ağacı bulunan yerlerde, bunların kabukları tercih edilirdi. Kış mevsiminde ise kaplama malzemesi olarak bazen büyük sukamışı saplarından yapılan ve kayına göre daha sıcak tutan hasırlar kullanılırdı. Ateş ortada bulunur, zemin ezilmiş topraktan oluşur, kenarlardaki yüksekçe yerler de uyku ya da oturma yerleri işlevi görürdü. Bu basit barınaklar, Kızılderililer için yeteri kadar rahattı. Giysilerde fazla ayrıntı yoktu; erkekler kışın bile makosenler, dizlikler, kalça örtüleri ve postlarla dolaşırlardı.* Kadınların tipik giysisi ise bele sarılan, dikdörtgen şeklindeki bir derinin katlanıp bele sarılmasıyla yapılan etekti. Bazen üst giysisi olarak bir ceket giyilirdi. Kadınlar, en kuzeydeki bölgeler dışında, ormandaki küçük toprak parçalarına bakarlardı; buralarda kabak ve fasulye de yetiştirilmesine karşın, başlıca ürün mısırdı. Doğu Algonkinlerinin birçok tipik gıdası, kolonilerde yaşayanlar tarafından da benimsenmişti; örneğin kül suyunda mısır lapası (hominy), fasulye ve mısır haşlaması (succotash), yaban pirinci, hurma ekmeği, patlamış mısır ve akçaağaç şekeri gibi. Ancak bu Kızılderililerin ekonomisi, ormandaki avcıların ekonomisi gibiydi; başlıca hayvansal gıdayı, aynı zamanda giysiler için de güzel deriler sağlayan geyik oluşturuyordu.

İnce kamış parçalarından bazı sepetler yapılsa da, ev eşyalarının büyük bölümü ağaç kabuğu ve tahtadandı; ancak Avrupalıların asıl dikkatini çeken, bu orman Kızılderililerin, çağlayan ve bataklık dişbudakları gibi bazı ağaçla-

---

* Ç.N. İngilizce'deki "breechcloth" kelimesinin Türkçe karşılığı olmadığı için, edep yerlerini örtmek için kalça etrafıyla bacak arasına sarılan bu giysiye, özellikleri nedeniyle kalça örtüsü denmiştir. Hem çıplak tene, hem de pantalon üzerine giyilebilen kalça örtüsü, görünüş olarak üst bölümü olmayan, arkalı önlü bir önlüğe benzer.
Cüppe ya da harmaniye anlamına gelen "robe" kelimesi ise bu kitapta "post" olarak Türkçeye çevrilmiştir; çünkü Kızılderililerin büyük bir şal gibi sarındıkları bu giysi, ne cüppeye ne de harmaniyeye benzeyen bir bufalo postudur.

rın iç kabuklarından elde edilen belli ıhlamur ağacı liflerini yaygın olarak kullanmalarıydı. Bu lifler ağaç kabuğundan ayırılır, çıplak baldır, ya da bacağın üst kısmı üzerinde ileri geri yuvarlanarak iplik haline getirilirdi. Bu ipliklerden oluşan yumak ve çileler birçok amaç için kullanılırdı. Daha önce söylediğimiz gibi, yaşamları oldukça basitti; örneğin iyi bir iplik, dokumanın da temelini oluşturmasına karşın, Algonkinler sarma denilen bir işlemle, yük taşımaya yarayan kayışlar için dar şeritler ve dokuma tezgahı kullanmadan örülen dikdörtgen şeklindeki bir çeşit çuvaldan öte bir şey yapmaya çalışmamışlardı. Wisconsin'deki Menømini Kızılderilileri kadınları, halen bu tip dikdörtgen çuvallar yapıyor, ama şimdi çoğunlukla renkli yünler kullanıyorlar. Yine de Algonkinler süs eşyası olmaktan çok kullanım amaçlı siyah çömlekler de yapmışlardı. Tarihöncesi siyah Avrupa çömleklerinin bazılarını andıran sert tabanlı toprak kaplar yapmış olmaları da oldukça ilginçtir. Avrupalılar ilk kez Atlas Okyanusu'nu geçtiklerinde, Algonkin yaşam biçimi Taş Devri'ndeydi; metal aletler bilinmiyordu. Yontulmuş ve cilalanmış taş teknikleri kullanılıyor, kemikten yapılmış aletlere yaygın olarak rastlanıyordu.

Ancak bir halkın ruhunu yansıtan, onun mitolojisi dediğimiz simgesel öyküler, felsefe, gizemcilik ve ahlak bileşimidir. Kızılderililerin dizgeli bir yazıları olmadığı için, bu bilgi birikimi onların düşünceleri ve toplumsal sorunları için bulacakları çözümlerde başvurabilecekleri tek kaynaktı. Bu mitolojinin içeriği kabileden kabileye bir farklılık gösterir; ancak yine de eski Algonkin inanışı olarak beliren pek çok ortak yön vardır. Genellikle Manibozho, Manabus, vb. olarak adlandırılan yüce doğaüstü kahramanları, yine doğaüstü düşmanlarının büyük bir selle yok ettiği dünyayı yeniden yaratmıştı. Bunun temelini oluşturan düşünceye göre, Manabus sular altında kalan dünyanın dibinden bir parça çamur alabildiği takdirde, onu yeniden kara durumuna getirebilecekti. Böylece dipte çamur bulunduğunu varsayarak,

buraya sırayla dört dalgıç hayvan gönderdi ve bunların dördüncüsü başarılı oldu. Bunu, dünyanın yeniden kurulması ve insanın yaratılışı izler; aynı bizim kutsal kitabımızda olduğu gibi, Manabus yaşam için emirler verir; öyle ki herhangi biri bir halk geleneğinin bilgeliğinden kuşku duysa, Algonkinlerin vereceği yanıt "Manabus böyle yaptı" olurdu. Gök gürültüsü ve şimşek, tanrının büyük bir kuş şeklini aldığı düşüncesiyle - belki de gök gürültüsü gökyüzüne, yalnızca kuşların ulaşabileceği bir bölgeye ait olduğu için - tanrı seviyesine yükseltilmişti. Beyazlar bu tanrıyı Gök Gürültüsü Kuşu olarak adlandırırlar.

Beyazlar zaman zaman bu geleneklerin bazıları karşısında büyük şaşkınlık duyuyorlardı. İstenmeyen yaşam biçimlerini sular altında bırakarak dünyanın yok edilmesi düşüncesi, onlara şaşılacak derecede tanıdık geliyordu; ancak bu olayda ne bir Nuh, ne de insanoğlu tarafından yapılmış bir gemi vardı. Hayvanların bazıları tanrı Manabus ile birlikte bir dağın tepesine sığınmıştı. Manabus'un sorunu, çamurdan yarattığı dünyayı yeniden eski durumuna getirmekti. İnsanoğlunun selden uzun süre önce çamurdan yaratıldığına inanan beyaz adam için, bu olaylar sırası beklenmedik bir şeydi. Kızılderili ise iki inanç arasındaki benzerlikleri görmüş ve beyaz adamın inancına, kendisininkini doğrulayan bir şey olarak bakmak istemişti. Ancak beyaz adam Algonkinlerin tanrısı Manabus'un zaman zaman Şeytan gibi davrandığını görerek büyük bir korkuya kapılmış ve bu yüzden tüm Kızılderili inançlarının şeytan işi olduğu teorisini kabul etmişti.

Her önemli Algonkin kişisinin doğaüstü bir koruyucu ruha sahip olması beklenirdi. Yaşamdaki her başarı, bu koruyucunun iyi niyetine bağlıydı; bu ruhun görünmez olması gerekmiyordu, çünkü zaman zaman koruduğu kişiye kendini gösterebilirdi. Bu güzel bir inançtı; çünkü Kızılderili görünmeyen koruyucusunun her zaman yanında olduğunu bilerek tek başına uzun yolculuklara çıkabiliyordu. Totem

böyle bir ruha verilen isimdir; beyaz adamın toplum felsefesine katkıda bulunmuş bir Algonkin kelimesi ve düşüncesidir. Bu koruyucu ruhlar genellikle hayvan ya da kuş tanrılar, ya da bu yaratıkların yaşamlarının gerisinde bulunan ve onların var olmasını sağlayan varlıklardı. Yani genelde Algonkin düşüncesi, hepsi de aynı doğaüstü güç tarafından korunan insanlar, hayvanlar ve kuşlar arasındaki bir çeşit kardeşlikten yanaydı. Belki de hiçbir beyaz adam bu Kızılderililerin totem felsefesini tam olarak anlayamadı; ama bu, Kızılderililer için esastı.

Birçok halkta olduğu gibi, Algonkinlerde de büyü ve doktorluk iç içe geçmişti; ancak Algonkinler daha çok bitkisel ilaçlar kullanıyordu. Yeni ilaçlar bulmak isteyen Algonkin doktorları, ilginç bitkiler toplamak için ormanı sürekli olarak baştan başa dolaşırlardı. Beyazlar da bitkileri kullanan Kızılderili doktorlara büyük bir saygı duymuş, sık sık onlardan yardım istemiştir; öyle ki şimdi bile halk hekimliğimiz, Kızılderili reçeteleri bakımından zengindir.

Törenler ve ayinlerle ibadet, diğer Kızılderili ailelerinde olduğu kadar çok değildir; ancak yeni katılan kişinin birkaç aşama ya da sınıftan geçtiği ve birçok Algonkin kabilesinde görülen bir çeşit ayin düzeni olan Midé Topluluğu'na dikkat edilmelidir. Üyelerden birinin, beyaz bir deniz kabuğuyla vurulmuş gibi gösterildiği ve bunun üzerine bu kişinin trans haline geçtiği gösterişli bir temsili, halkın da izlemesine izin verilirdi. Yani Midé Topluluğu bir ölçüde gizliydi ve bunun kökeninin Mason düzeniyle ortak bir yanı olup olmadığı konusunda Avrupalıların merakını uyandırıyordu. Bu törendeki şarkılar ve gelişmeler kayın ağacı kabuğu üzerine bir çeşit resim yazısıyla kaydedilmişti; bu bize Algonkinlerin, böyle bir resim yazısı kullanmaları nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki Kızılderililer arasında özgün bir yere sahip olduklarını anımsatıyor. Bunu yalnızca sınırlı bir alanda kullandıkları doğru; ancak bu yazım biçimi onlarla birlikte ortaya çıkmış gibi görünüyor ve sık sık

tüm yazıların en basit şekillerinden biri olarak gösteriliyor. En azından bu kadarı, Algonkinlere mal edilmelidir.

Giysiler ve Genel Görünüş

Atalarımız en iyi Algonkinleri tanıdığı için, onların görünüşlerini anlatmaya geniş yer vereceğiz. İyi giyimli bir Kızılderili için boya, tüyler ve derinin zorunlu olduğunu hepimiz duymuşuzdur. Anlatmaya kadınlarla başlayalım. Yaşamın ilk on yılında, hiç kimse giysilere pek aldırmazdı. Çocukların özellikle yazın çıplak dolaşmasına izin vermek, birçok sorunu ortadan kaldırırdı. Çok kirlendikleri zaman da, ırmağa sokulmaları yeterli olurdu. Genç kadınlar, yazın ve havanın iyi olduğu günlerde sık sık banyo yaparlardı. Çıplak olarak büyüseler de, giyinmeye başladıktan sonra namus konusunda yeteri kadar titizdiler. Bir kadın eteksiz görülemezdi ama onun dışında hiçbir şeyin önemi yoktu - havanın soğuk olduğu, ya da tümüyle giyinik görünmek istedikleri zamanlar dışında.

Kızılderili kadının yapacak çok işi olduğu için en güzel giysilerini özel olaylar için saklardı. Eteği son derece basitti - vücudu saracak ve belden diz altına inecek kadar uzun, dikdörtgen şeklinde bir deri parçası. Bunu bir kemer yerinde tutardı; serbestçe üst üste binen kenarlar ise sağ tarafa gelerek, yırtmaçlı Algonkin eteği denen giysiyi oluştururdu.

En azından genç kadınlar saçlarına iyi bakarlardı. Saçlar her zaman parlak ve simsiyah olduğu ve ender olarak beyazlaştığı için, boya hemen hemen hiç kullanılmazdı. En önemli malzeme ayı yağıydı. Uzun saç makbul olduğu için, birçok genç kadın çoğunlukla saçlarının kalçalarına kadar uzayarak arkalarından sarkmasına izin verirdi. En gözde saç biçimlerinden biri, saçı kunduz kuyruğuna benzer şekilde kalınca toplamak ve başın arkasından sarkıtmaktı. Bu kuyruk çoğunlukla sargılarla süslenirdi.

Cildi yumuşak ve güzel tutmak için balık ve kartal yağı

kullanırlardı. Yağa kırmızı boya maddesi de katılabilir, böylece yüzün rengi değiştirilirdi. Alna, şakaklara ve yanaklara yine parlak kırmızı boya sürülürdü. Genç kadınlar göz çevresi ve alın için çoğunlukla siyah boya kullanırlardı.

Erkekler ise boya kullanımı konusunda daha üstündüler; boyaları yalnızca bir fon olarak kullanmazlar, süs için kuş ve hayvan desenleri de yaparlardı. Bu desenler birbirinden farklı olur, her erkek yaratıcılığını kullanmakta özgür davranırdı. Dövme yapımı bilinmesine karşın, fazla geliştirilmemişti.

Boyalar hem mineral hem de bitkisel kaynaklıydı; farklı renkler küçük torbalarda saklanıyor, bunlar, içinde yağ olan torbalarla birlikte daha büyük bir çantanın içine konarak bir makyaj takımı oluşturuyor ve hem erkekler hem de kadınlar bunları yanlarında taşıyorlardı.

Kızılderili erkeği, saçına kadınlardan bile fazla özen gösterirdi. Parlak görünmesi için her gün ayı yağı sürer, zaman zaman bu yağa kurum da karıştırarak saçın siyahlığını artırırdı. Doğudaki Kızılderililerinin çoğu saçlarını yanlardan kısacık keser, alından ensenin arkasına kadar uzanan horoz ibiği gibi bir bölüm bırakırlardı. Bu saç parçası, başın tam üzerinde, arkaya doğru taranmış saç gibi kesilir, geri kalan bölüm ise alışılmış uzunlukta, örgülü olarak ve bir kafa derisine ait saçları andırarak başın arkasından aşağı sarkardı. Saça deniz kabuğu, metal, taş parçaları, vb. takmaktan da hoşlanırlardı. Horoz ibiğine benzeyen saçı daha gösterişli hale getirmek için parlak kırmızıya boyanmış geyik kıllarından yapay başlıklar yaparlardı.* Bunlar başa takıldığı zaman, Kızılderililer aynı gösterişli şövalyelere benzerlerdi.

İster erkek ister kadın olsun, doğudaki Kızılderililerin en sevdikleri başlık, başı saran süslemeli bir deri şeritti;

---

* Ç.N. İngilizce'de "roach" olarak adlandırılan bu başlıkların Türkçe karşılığı olmadığı için, kitabın bundan sonraki bölümlerinde "dikenli başlık" olarak adlandırılmıştır.

buna halkalar asılır ya da içine yukarı doğru dik duracak şekilde bir sıra tüy yerleştirilirdi. Erkeklerin, düzgün görünmek için en azından bir kalça örtüsü giymeleri gerekirdi. Yürüyüş halindeyken dizlikler ve bir postla birlikte makosenler giyilirdi. Kumaştan yapılmış gömlekler, pantalonlar ve ceketler, beyazların gelişinden sonra kullanılmaya başlandı.

Powwow

New England'da yaşayan Kızılderili toplulukları ne zaman bir sorunla karşılaşsalar, büyük bir ateşin etrafında toplanır, yiyecekler hazırlar ve konuyu enine boyuna tartışırlardı. Ancak beyazlardan oluşan bir topluluktan biraz daha ileriye giderlerdi; çünkü onlar güçlüklerin çözümünde ellerinden geleni yapmaları için büyücü doktorlarına ve kadınlarına da başvururlardı. Beyazların dinsel toplantılarına bir ölçüde benzer bir şekilde, dualar okunabilir ve çalınan davullarla çıngıraklar eşliğinde bazı kutsal şarkılar söylenebilirdi. Zaman zaman bir pipo doldurulur, yakılır ve içilirdi; piponun görünmeyen güçlere sunulduğu ve onların bu şekilde halklarının önderleri yaşlı Kızılderililerle tütün içmeye davet edildikleri düşünülürdü. New England'daki Kızılderililerin bazıları, böyle bir toplantıyı powwow olarak adlandırırdı. Bu kelime daha sonra İngilizce'ye yalnızca bir isim olarak değil, fiil olarak da girdi; powwow yapmak fiili, böyle bir toplantıya katılmak anlamına gelir. Bu tip toplantılara, Kızılderililerde sık rastlanırdı; şarkılar bu törenlerin önemli bir parçası olduğu için bazı kabileler bunlara "şarkılar" der, diğerleri danslar, vb. adını verirdi. Ancak koloniler zamanında powwow kelimesi "büyü yapmak" ya da büyücülük ile aynı anlama gelecek şekilde kullanıldı.

O halde powwow, güncel sorunlarını çözümlemeye çalışan, iş başında bir Kızılderili topluluğu anlamına geliyor. Beyazlarla sürtüşmelerin olduğu dönemlerde, bir Kızılderili

kampından gelen davul ve şarkı sesleri, Kızılderililerin savaş konusunu tartıştığı düşüncesiyle büyük korku uyandırırdı. Ne zaman bir köye barış önerisi yapılsa, bir powwow düzenlenirdi. Araya serpiştirilen dualar, danslar ve şarkılarla birlikte, konuşmalar ve tartışmalar yapılırdı. Tüm bunlar, bir karara varılana dek günler boyunca sürdürülebilirdi.

Oldukça ciddi bir konu olan yiyecek sıkıntısı da bir powwow nedeni olabilirdi. Durum ayrıntılı bir şekilde dikkatlice incelenir ve mantıklı çözümler aranırdı; ama bu başarılamazsa, büyücü doktorlara başvurulur, tanrılara dualar edilir ve buna benzer şeyler yapılırdı. Ancak sonunda, ne yapılacağına dair bir karar alınırdı. Salgın bir hastalık başladığında da böyle bir toplantı yapılırdı. Herhangi bir bunalım ya da önemli bir güçlük de aynı şekilde karşılanırdı. Bu toplanma yöntemi bazen meclis olarak adlandırılırdı; ancak adı ne olursa olsun, her zaman için Kızılderili yönetiminin temeliydi.

Atlantik Kabilelerinin Kaderi

New England'da Kızılderili nüfusunun en yoğun olduğu yerler, Massachusetts, Rhode Adası ve Connecticut idi; bunun nedenleri, belki de bu bölgenin şimdi de en fazla beyaz nüfusa sahip yer olmasının bazı nedenleriyle aynıydı. Burası, New England'ın en az kar yağışı alan ve tarım için en elverişli topraklara sahip bölgesidir. Gördüğümüz kadarıyla, Göçmenler zamanının Algonkinleri, tüm gereksinimlerini denizden sağlamak bakımından tam bir kıyı halkı sayılmazlardı. Kuşkusuz deniz ürünlerinden yararlanıyorlardı, ancak temel olarak ormandaki av hayvanlarına ve bahçelerinde yetiştirdikleri mısıra bağımlıydılar. Arkeologlar, kıyı boyunca bulunan birçok deniz kabuğu kümesinin, daha eski bir tarihte belki her şeyin başka türlü olduğu izlenimini verdiğini söylüyorlar; ancak kabuklu deniz hayvan-

larını yiyen bu insanların Algonkin olup olmadığını bilmemiz olanaksız. Yine de, tarihteki Algonkinler, deniz kenarında yaşamaya pek istekli değildi; bu nedenle beyazlar kıyıları işgal ettikçe, ormanlara çekilmeye gönüllü oldular. Beyaz adam deniz kenarında kalmakla yetinseydi, herkes çok daha barışçıl olabilirdi; ama o çok geçmeden tarlaları için daha fazla toprak istemeye, sonra ormanlara yayılmaya ve av hayvanlarını yok etmeye başladı. İleri attığı her adımla, Algonkinleri biraz daha ormanın derinliklerine gitmeye zorladı; ancak New England Algonkinlerinin geri çekilişinin de bir sınırı vardı. Algonkinlerin güçlü düşmanları Iroquoislar, Hudson batısındaki toprakları ellerinde tutuyorlardı; yani bu ırmağı geçmeye çalıştıkları takdirde, sonuna kadar mücadele edilecek bir savaşa girmeleri kaçınılmazdı. New England Algonkinleri, doğal olarak birbirleriyle de savaşıyorlardı. Bir ya da daha fazla kabile, intikam almak için, kolonilerde yaşayanların savaştığı bir kabileyi yok etmek isteğiyle onlara katılırdı; böylesine düşmanlıklarla dolu bir yerde, kendilerinin yerine biraz savaşmaları için Kızılderilileri kiralamak, kolonilerde yaşayanlar için oldukça basitti.

Ancak hastalıklar, ahlak bozucu kötü alışkanlıklar, özellikle de fuhuş ve içki, beyaz adamın en ölümcül silahlarıydı. Bunların ilki, nüfusu bir miktar düşürürken, ikincisi hayatta kalanların moralini bozuyor ve onları hiçbir iş yapamaz duruma getiriyordu. Algonkinler daha barışçıl, sömürgeciler de biraz daha az acımasız olsalardı bile, hastalık ve kötü alışkanlıklar zamanla aynı sonucu doğuracaktı.

Başlangıçta New England'da, tümü Algonkin olan çok sayıda Kızılderili kabilesi ve köyü bulunuyordu. Kolonilerde yaşayanların savaştığı büyük gruplar, Connecticut ve Rhode Adası'nda Mahican, Narraganset ve Pequotlar; Massachusetts'de Mohegan, Poktumtuk, Massachuset ve Wampanoaglar; New Hampshire ve Maine'de de Abnakilerdi. En küçük birim, köydü. Çoğunlukla birkaç köy reislerin yönetiminde serbestçe birleşir, bunlar da yukarıda değindiğimiz

kabile topluluklarını oluştururdu. İngilizlerin, özellikle de Plymouth kolonisinde yaşayanların stratejisi, bu kabile topluluklarını kışkırtarak aralarını bozmak ve böylece birbirlerini yok etmeye başlamalarını sağlamaktı. Aynı zamanda şunu da aklımızda tutmalıyız ki, kolonilerde yaşayanların saf karakterine karşın, onlar da kendi türlerine ateş ve kılıçla işkence ediyor, suçluları keserek parçalara ayırıyor ve bu parçaları dört yöndeki rüzgara dağıtıyorlardı; kanlı ve şiddet dolu ölümler, onlar için yabancı değildi. Hatta cadı olduğu düşünülen insanları yakarak öldürüyorlardı. Kızılderililer ve beyazlar, bu bakımdan hemen hemen aynı seviyedeydi. Ayrıca kolonilerde yaşayanlar, kendilerinin Tanrı'nın en iyi ve O'nun en çok sevdiği çocukları olduğuna ve O'nun, kendi çocuklarına yol açmak için Kızılderilileri yok etmeleri beklentisiyle onların arkasında olduğuna inanıyorlardı. Evet doğru, Kızılderililere kiliselerine katılmayı ve sıkı bir disiplin altında yaşamayı, ya da kılıcı seçme hakkını tanımışlardı. New England'da, Kızılderili savaşları denen olaylar üzerine yazılanlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölgelerindekine göre daha zengindir; çünkü o dönemin yazarları, aynı arkadaşları gibi, Kızılderilileri öldürmekle, kadınlarını ve çocuklarını katletmekle, hatta kendi barakalarında onları diri diri yakmakla övünürlerdi; bunun için af dilemek hiç kimsenin aklından geçmediği gibi, aksine herkes bu putperestleri ellerine teslim ettiği için Tanrı'larına şükretmek üzere kiliseye giderdi.

New England'da Savaşlar

Sözü edilen başlıca Kızılderili savaşları Pequot, Mohegan, Wampanoag ve Abnakilerle yapılmıştır; ancak savaşın ilk yerleşimlerle birlikte başladığını ve yaklaşık olarak 1770 yılına kadar sürdüğünü söylemek pek de yanlış olmaz. Göçmenler, ağaçların arkasına saklanıp Kızılderililere ateş etmeye başlamadan önce, Plymouth Rock çevresine

yerleşmişlerdi. Resmen Kızılderili savaşları olarak adlandırılan olaylar, aslında birkaç askerin ya da kızgın vatandaşlardan oluşan bir grubun, bir ya da iki köyü yaktığı ve bulabildikleri bütün Kızılderilileri öldürdüğü misillemelerdir. New England'daki genişleyen sınırda, karışıklık hiçbir zaman eksik olmuyordu. Kızılderililer ve beyazlar arasındaki sürekli ilişkiler bile adam öldürme olaylarıyla bozulurdu, çünkü bir Kızılderilinin öldürülmesi cinayet olarak kabul edilmez, ancak bir Kızılderili beyaz rakiplerine göre fazla hızlı olduğunda, bu bir yasadışı hareket olarak kayıtlara geçerdi. Son olarak, manzarayı tamamlamak için, 1675 ve 1763 yılları arasında, Fransızların genişleyen İngiliz sınırlarıyla etkin bir biçimde yarıştığını, bunun için Kızılderilileri yerleşimlere akınlar düzenleyerek tedirginlik yaratmaları için kışkırttıklarını ve çoğu zaman onları bizzat kendilerinin yönlendirdiğini de unutmamalıyız. Fransa ve İngiltere arasında resmi olarak ilan edilen savaşlar şunlardı:

Kral William Savaşı	1689-97
Kraliçe Anne Savaşı	1701-13
Kral George Savaşı	1744-48
Fransız ve Kızılderili Savaşı	1754-63

İlk karşılaşılan hat, New England'ın kuzeyi boyunca ve Hudson üzerinden güneybatıya doğru, Pennsylvania'ya kadar uzanan uzun ve dar topraklar içindeydi. Kızılderililerin esas olarak etkili oldukları alan, bir tarafta Nova Scotia ve St. Lawrence boyunca Fransızların bulunduğu, diğer tarafta da İngilizlerin Atlantik kıyılarındaki yerleşimleri arasında bulunan bölgeydi. Fransızlar Great Lakes (Büyük Göller) ve daha aşağıda Ohio Irmağı'na kadar ilerleyince, savaş alanının sınırı da batıya doğru genişledi; ancak New England sınırı Fransız ve Kızılderili Savaşı son bulana kadar kanlı bir savaş alanı olmaya devam etti. Durumu gözümüzün önüne getirdiğimizde, Kızılderililer ve Fransızla-

rın aslında aynı düşmana, İngiliz sınırına karşı direndiğini görüyoruz; Fransızlar ile İngilizler arasında yaşayan Kızılderililer, Fransızlar için bir kalkan görevi görüyordu. Bu nedenle, İngilizler Kızılderilileri birbirleriyle savaşmaları için kışkırtmaya çalışırken, Fransızlar onlara silah sağlayarak, beyaz kafa derileri, beyaz esirler, vb. için para ödeyerek Kızılderilileri İngilizlere karşı düzenlenen akınlarda işbirliği yapmaya teşvik ediyordu. Kızılderililer belki de New England tarihinde anlatıldığı gibi kötü adamlar değil, iki rakip işgalcinin şanssız kurbanlarıydılar. Kızılderili intikam almak ve topraklarını korumak için savaştı; bunu doğal olarak tüm halklar yapıyor; ama Kızılderililerin arkasında onları kışkırtan ve onlara barut ile mermi sağlayan Fransızlar olmasaydı, Algonkinler bu kadar acıklı olmayan bir sonla, yavaş yavaş ormana doğru geri çekilebilirlerdi. Bundan bir olasılık olarak söz ediyoruz; çünkü en sonunda sonuç aynı olurdu.

Kızılderililerin savaş yöntemleri İngiliz kolonilerinde yaşayanları çileden çıkarıyordu; belli bir miktar kan dökülmesine alışkın olsalar da, İngilizler düşmanlarından ortaya çıkıp savaşmalarını bekliyorlardı. Oysa Kızılderililer çalıların arasından ve parmaklıkların gerisinden sessizce sokularak, sabanını süren çiftçiye pusu kurarlardı; çiftçi ahşap evine sığınırsa, kızdırmak ya da alay etmek dışında belli hiçbir neden olmaksızın, çiftçinin ürününü ve diğer binalarını ateşe verir, hayvanlarını öldürürlerdi. Böyle deneyimlerden sonra bizim bile içimizde bütün Kızılderililerin evini yakmak ve ailelerini yok etmek isteği doğardı. Bu olayları aklımızda bulundurduğumuz takdirde, New England sınırının durumunu anlamak hiç de güç olmasa gerek; Kızılderili ve beyaz çatışmaları olmadan geçen bir yıla neredeyse hiç rastlanmadığını söylemeye de gerek yok.

Bu yaklaşık bir yüzyıl boyunca devam etti. Amerikan Coğrafya Derneği'nin sıralamasında yer alan, 1637'den 1747'ye kadar çeşitli tarihlerde gerçekleşen önemli Kızılde-

rili savaşlarının sayısı on birdir; ancak bu sayının içinde, çok daha fazla olarak tarlalarda çalışan işçilere ve diğerlerinden uzakta bulunan çiftlik evlerine yapılan ani akınlar ve zaman zaman silahlı beyazlara karşı düzenlenen saldırılar yer almaz. Dahası, Kızılderililer öldürdüklerinden çok daha fazla sayıda kadın ve çocuğu da esir olarak yanlarında götürüyorlardı. Bu akınlarda ölen koloni yerleşimcilerinin sayısını belirlemeyi hiç kimse denemedi ama çiftliklerin geniş bir alana dağılması, sınır kasabalarının da küçük olması nedeniyle, birçok akın kimse ölmeden, birçoğu da her birinde yalnızca bir ölüyle son buluyordu. Yakılan çiftlik binalarının ve öldürülen hayvanların sayısı da oldukça etkileyiciydi: örneğin bize verilen bilgilere göre bir topluluktaki çiftçilerin tümü kaçsa da, yirmi ya da daha fazla sayıda bina, vb. yakılıyordu. Şunu aklımızda tutmalıyız ki, Kızılderililerin en önemli hedefi beyazların genişleyen yerleşimleriydi; bu ilerlemenin durdurulması, davaları için son derece önemliydi.

New England'daki Kızılderili direnişinin gerçekliği konusunda herhangi bir kuşku duyan okur, konuyla ilgili eserleri okumalıdır. Özetlemek gerekirse, akıncı Kızılderililerin 1675 ve 1677 yılları arasında, neredeyse Springfield, Providence, Deerfield ve Sudbury büyüklüğündeki yirmi beş kasabayı yakmışlardır. Bu kasabaların birkaç tanesinde tek bir ev bile alevlerden kurtulamamış, birçoğuna da yıkım tümüyle tamamlanana kadar iki ya da üç kez saldırılmıştı. O zamanlar yazılanlar, ölü sayısı konusunda biraz fikir veriyor; bunlar ölen beyazların sayısını sekiz yüz, Kızılderililerinkini ise dokuz yüz olarak veren en ayrıntılı belgelerdir. Bu, o zamanın nüfusuna göre oldukça ağır bir kayıptı. Mal kaybı ise daha da büyüktü. Savaşan Kızılderililer daha fazla dayanıklılık göstermiş, tek bir yenilgi karşısında morallerini o kadar bozmamış ve silahlı kişilere karşı, diğer Kızılderili savaşlarının çoğunda olduğundan çok daha fazla saldırı düzenlemişlerdi.

Hudson Irmağı ve Kuzey Carolina arasında kalan Algonkin cephesi, daha şanslı bir konumdaydı. Batıdaki Ohio Vadisi, daha az nüfusa sahipti ve Iroquois dilini konuşan kabilelerin bazıları Pennsylvania'ya yayılmış olsa da, bunlar New York eyaletindekiler kadar saldırgan değildi. Apalaş sıradağlarının geniş bölgeleri, tek avlanma alanıydı. Susquehanna Kızılderilileri Pennsylvania'nın merkezini ellerinde tutarken, Delaware Vadisi'nin güçlü Delaware kabileleri de Pennsylvania'nın doğusu ve New Jersey'nin büyük bölümüne hakimdiler. Bu Kızılderililer pek çok köyde, kabile alt grupları halinde yaşadıkları için, bu saydıklarımız elbette grup isimleridir. Nanticokeler, onlardan geriye kalan birkaç kişinin halen yaşamakta olduğu Delaware'i ve buraya yakın bölgeleri ellerinde tutuyorlardı. Virginia'nın doğusunda Powhatan Konfederasyonu bulunuyordu. Jamestown 1607'de kurulmuştu; 1622 yılına gelindiğinde bu Kızılderililerle savaşmaya başlayan koloni yerleşimcileri, sayıca üç yüzden fazla kayıp vermiş, ancak Kızılderilileri daha büyük zarara uğratmışlardı. 1644'te ise bir başka düğüm noktasına gelinmiş ve bu, çok sayıda beyazın yaşamına mal olmuş, ancak bu kez Kızılderililer çaresizliğe ve sonunda da yok olmaya mahkum edilmişlerdi.

Pennsylvanialılar Kızılderililerle oldukça iyi geçiniyordu; ancak Hollandalılar çok geçmeden Manhattan çevresindeki, Wappinger Konfederasyonu olarak adlandırılan kabilelerle savaşmaya başladılar. Bir vatandaş, New York daha şehir olmadan önce, buradaki pazara kürk getiren bir Kızılderiliyi öldürmüş ve bu mallara kendisi el koymuştu. Kasaba yönetimi ise bu suçu görmezden gelmişti; şunun şurasında bir Kızılderilinin ne kadar önemi vardı ki? Buna benzer başka saldırılar da vardı. Sonunda bir grup Hollandalı, bulabildikleri bütün Kızılderilileri öldürmek üzere Staten Adası'na gitti. Kızılderililer de benzer şekilde misillemeler yapmakta her zaman atik davrandıkları için, çok geçmeden savaş başladı. Bir vatandaş, 1655 yılında en sev-

diği ağacından şeftali koparan bir Kızılderili kadını vurdu. Bundan sonra, yaklaşık iki bin kişiden oluşan silahlı Kızılderililer, ona bunu ödetmek için kasabaya girdiler. Kasabada dehşet yarattıktan sonra, katilin kapısını çaldılar ve kapı açıldığında onu hemen öldürdüler. Sonra da kasabayı terk ederek, daha uzaktaki evleri yok ettiler ve birkaç kişiyi öldürdüler. Savaş sonunda yüzden fazla kadın ve çocuk, Kızılderili köylerinde esir olarak tutuldu. Sonra İngilizler New York'u ele geçirdiler ve 1688 yılına gelindiğinde, yöredeki kabilelerden geriye kalanlar, topraklarından vazgeçmeyi ve başka yerlere gitmeyi kabul ettiler. Yaptıkları, Delawareler ve diğer Algonkin topluluklarına mülteci olarak sığınarak, onların arasına dağılmak oldu; Manhattan'daki Kızılderililerin tarihi de bu şekilde sona erdi.

Delawarelerin Geri Çekilişi

Orta Atlantik cephesinde bulunan Delawareler, aynı adı taşıyan ırmağın vadisini işgal ediyor ve neredeyse Hudson ile Manhattan'a kadar uzanan topraklarda hak iddia ediyorlardı. William Penn zamanında başkentleri, ya da baş reisin evi, şimdiki Germantown yakınlarındaydı; diğer bir deyişle, Penn aynı yerde rakip bir başkent kurmuştu. O zamanın en önemli reisi Tamenend, ya da Tammany idi. Kızılderililer ona öyle büyük bir saygı duyarlardı ki, beyazlar çoğunlukla ondan Aziz Tammany olarak söz ederlerdi ve Tammany, bu sıfatla en üstün Kızılderili özelliklerini temsil eder duruma geldi. Fransız ve Kızılderili Savaşı kadar eski tarihlerde bile Kızılderili kültüründen alınan ayinler ve sloganlarla dernekler kurmak moda olmuştu; bu şekilde 1772 yılında "Kral Tammany'nin Oğulları" adı altında bir dernek kurulmuştu. 1786 yılında ise eski Devrimciler tarafından, bugünün Amerikan Lejyonu ile hemen hemen aynı amacı taşıyan bir Tammany Derneği kurulmuştu. Bu derneğin, New York şehrinde siyasi bir kuruluş olarak hayatta kalması hedefleniyordu;

okurlarımız, bu derneğe ait resmi binayı, yani Tammany Binası'nı, eyalette ve hatta tüm ülkede uzun süre etkin olmuş siyasi bir kuruluşun popüler simgesi olarak anımsayacaklardır. Derneğin adetleri, şef, reis, wigwam, wampum, vb. gibi terimleri içerir. İlk olarak, Susamuru, Kartal ve Kaplan gibi kabile isimleri taşıyan on üç eyalet kuruluşu bulunuyordu. Sonuncu isim, Delaware'deki kuruluşa verilmişti; ancak bu daha sonra, New York'ta hala ayakta olan kuruluşun simgesi, yani ünlü çizgi kahraman Tammany Kaplanı oldu. Eski reis Tammany ile özdeşleştirilen görkem ve erdem beyaz adamın kafasında yaratılmış olsa da, eldeki tarihi belgeler onun yüksek seviyeli ve tarihte önemli bir yer hak eden bir Kızılderili olduğunu gösteriyor.

Delawareler kendilerini Lenni Lenape olarak adlandırıyorlardı; bu, bizim "biz, insanlar" terimindeki anlamda, "doğru insanlar" ya da "gerçek insanlar" anlamına geliyordu. Kızılderili kabileleri için kullandığımız isimlerin çoğu, diğer kabileler tarafından verilmiştir; bunların arasında "biz, insanlar" gibi bir isim, yalnızca yeterli olmakla kalmaz, kabilenin üstünlüğünü de iddia ederdi. Lenapeler, Walam Olum denilen bir resim yazısı belgesi nedeniyle edebiyatta da oldukça ünlüdürler. Bu, gerçek bir Kızılderili belgesi olabilir ya da olmayabilir ama içeriği Kızılderili efsaneleri biçimindedir ve sözü edilen olayların bazıları Algonkinlerin kaydedilmiş mitlerinde bulunmaktadır. İlgilenen okurlar, Walam Olum'u herhangi bir büyük kütüphanede inceleyebilirler. Buna ek olarak, Cooper romanlarının okurları, ünlü Natty Bumpo'nun Delawarelerden birçok kez söz ettiğini anımsayacaklardır; Bumpo, Mingolar ya da Iroquoisların kötülüklerinin tersine, Delawarelerin erdemlerini cesurca övmüştü.*

* Ç.N. 1789-1851 yılları arasında yaşamış olan Amerikalı romancı James Fenimore Cooper, romanlarında daha çok Kızılderililerle beyazlar arasındaki ilişkileri, canlı tasvirlerle anlatmıştır. Cooper'ın en önemli eseri, ülkemizde de iyi bilinen Mohikanların Sonuncusu adlı romandır.

Delawarelerin, Tammany'de ölümsüzleştirilen bir baş reisi kabul ettiklerinin düşünüldüğünden söz etmiştik. Bu kabilenin pek çok kolunun, Algonkinlerin çoğunda olduğu gibi reisleri ve danışmanları bulunuyordu. İnsanlar, diğer Algonkinlerin kubbe şeklindeki tipik wigwam'ları yerine, dikdörtgen şeklindeki ağaç kabuğuyla kaplı evlerden oluşan küçük köylerde yaşıyorlardı. Avcı olmalarına karşın mısır ve diğer sebzeleri de yetiştiriyorlardı. Büyüklüklerine yaraşır şekilde, saygıyla üzerine titredikleri düzenli bir felsefe ve mitolojileri vardı; bunlara göre, evrende bir büyük güç ve bu güce bağlı olan da dört tanrı - dört rüzgarın geldiği dört yön - ve diğer büyük güçler bulunuyordu. Büyükten küçüğe doğru sıralanan bir ruhlar ve güçler dizisi, doğaüstü ev sahiplerinin sınıflarını oluştururdu.

Denemek isteyen bir dahi çıkarsa, Delawarelerin tarihi hakkında bilinenler, destan benzeri bir eser yazmaya yetecek kadar çoktur. Büyük Tammany'nin yönetimindeyken güçlerinin ve ünlerinin zirvesinde olduklarını görüyoruz; ancak doğuda ve güneyde beyazlarla kurulan ilişkilere ve özellikle kuzeyde ve batıda Iroquoisların durmak bilmeyen düşmanlıklarına bağlı olarak gelişen rahatsızlıklar, yaklaşık olarak 1720 yılına gelindiğinde Delawarelerin direnişini kırdı ve bu kibirli Kızılderili kabilesine bağlandılar; Delawareleri, aşağılamalarına dayanmak zorunda bırakan Iroquoislar, onlara "yaşlı kadınlar" ya da "etek giyenler" gibi isimler taktılar. Daha önceki onurlu konumları yüzünden, yaşadıkları utanç çok daha büyüktü. Beyazlar onları geleneksel topraklarından çıkarmayı istiyorlardı; Iroqoiuslardan da hala korktukları için batan güneşe doğru çekilmeye başladılar. 1724 yıllarında Pennsylvania'nın batısında konakladılar. Daha sonra, birkaç aile Ohio'daki Muskingum üzerinde yerleşti ve beyazların baskısı arttıkça, ana topluluk da yaklaşık olarak 1751 yılında Ohio'ya gitti.

Ancak burada bile güvende değildiler; bu topraklar onların değildi ve beyazlar da onların başı boş dolaşan, yur-

du olmayan bir halk olduğunu düşündükleri için isteklerine saygı göstermiyorlardı. Delawarelerin bir bölümü Indiana'ya gittiler; buradaki Miami kabileleri 1770 yılında onlara karşı hoşgörülü olmayı kabul ettiler. Muncie kolu, şimdi de aynı adı taşıyan, günümüzün sosyoloji eserlerinde Middletown olarak ün yapmış şehir yakınlarında yerleşti. Delawareler, Fransız ve Kızılderili Savaşı sırasında Fransızların yanında savaşmış, Devrim'de de İngilizlerin tarafını tutmuşlardı. Wayne tarafından yenilgiye uğratılan kabileler arasında yer almışlar, ancak bir bölümü 1789 gibi erken bir tarihte bile Missouri'de yaşamak üzere İspanyol yetkililerin iznini almışlardı; yarıdan fazlası buraya göç ederken, geri kalanlar da Amerika Birleşik Devletleri'nin vereceği cezadan kaçmak için Ontario'ya gitmişlerdi. Ontario'da onlara ayrılan Kızılderili bölgelerinde halen torunları yaşamaktadır.

Missouri'de kalan bölüm ise, başı boş dolaşmaya devam etmişti; çünkü 1820 yılında onlara Texas'ta rastlıyoruz. Burada hiç de iyi karşılanmamış, bu nedenle onlara Kansas'ta Kızılderili bölgelerinin verildiği 1835 yılında, kuzeydoğuya geri dönmüşlerdi. Orada da hiç mutlu olmadıkları için, 1867 yılında Oklahoma'ya, bir kısmının Cherokee Konfederasyonu'na katıldığı yere gitmişler, geri kalanlar da Caddolarla birlikte hareket etmişlerdi. İşte genişleyen sınır karşısında geri çekilişlerinin öyküsü budur. Kızılderili tarihinde bunun bir benzeri daha yoktur - onlara Ohio'dan eşlik eden Algonkin Shawneelerinin öyküsü dışında. Delawareler bir kere doğudaki topraklarını terk edince, hiçbir yerde haklı iddialarını kabul ettirememişlerdi. Saldırgan dostları Shawneeler tarafından bir bakıma korunmuşlardı; aksi takdirde sonları çok daha hızlı gelebilirdi. New Jersey ve Pennsylvania'nın doğusunda sayıları yaklaşık on bine ulaşıyordu; ancak beyazlar ve Iroquoislarla olan sorunları onları büyük ölçüde zayıflattı ve yeni bir yurt için batıya doğru taşındıkları her seferde, hastalık ve kırılan cesaretleri, ağır kayıplar vermelerine yol açtı. Ohio boyunca süren sınır savaşları

da sayılarını azalttı; öyle ki en sonunda Oklahoma ve Ontario'ya yerleştiklerinde sayıları eski güçlerinin neredeyse altı katı azalmıştı. Geri çekilişleri, yaklaşık yüz elli yıllık bir zaman dilimini kapsıyordu; tam yedi kez, her seferinde değişik bir çevrede - New Jersey'den Ohio'nun yaprak döken ağaçlarla kaplı ormanlarına, korularla dolu Ozarklar'a ve sonunda bufalo topraklarının yeşil ovalarına kadar değişen vahşi doğada - kendilerine bir yurt aradılar. Belli bir yerde kalmalarına ortalama olarak yirmi yıl izin veriliyordu; yani ortalama insan ömrüne sahip bir kişinin yaşamında iki yer değiştirme gerçekleşiyordu. Bozguna uğramak herhalde psikolojik durumlarında önemli bir yere sahipti. Önderlerinin, diğer kabilelerle birlikte çok sayıda anlaşmada yer aldığını belirtelim; ancak gereksinimlerini mutlaka savunmuş olsalar da, böyle zamanlarda verilen resmi sözler karşısında mahzun bir alaycılıktan başka bir şey hissedebileceklerini düşünmek oldukça güçtür. Delawareler, 1778 ve 1861 yılları arasında, neredeyse bir yüzyıl içinde yaklaşık kırk beş anlaşmaya katıldılar - ortalama olarak her iki yılda bir tane. Her defasında isteklerinin kabul edilmediğini gördüler; sık sık hainlikle ve minnet duymamakla, boşa vakit geçirmeyi çalışmaya tercih etmekle, ahlaksızlıkla ve putperestlikle suçlandılar. Bu olaylar üzerinde uzun uzun duruyoruz; çünkü bu uç bir durum da olsa, "bizim" diyebilecekleri hiçbir yer bulamadıkları, yüz elli yıllık bir geri çekilişi içeren tipik bir örnektir.

VIII. Bölüm

ESKİ KUZEYBATI

New Jersey'nin güneyine ve New England'daki sınıra bir göz atmıştık. Güçlü Iroquoislar Albany'den Buffalo'ya kadar New York eyaletinin merkezini ellerinde bulunduruyorlardı. Beyazlara ait sınırın genişlemesine karşı uzun süre direndiler; daha doğrusu, sınırın ittiği ve batıya doğru ilerlediği bir takoz oluşturdular. New England'daki Algonkinlerin Hudson Irmağı üzerinden geri çekilmelerini engelleyerek onların yok olmasına yardımcı oldular. Iroquoislar, Orta Atlantik bölgesinde Delaware Konfederasyonu'nu ezerek kolonilerde yaşayanların işini kolaylaştırdılar. Virginia ile Kuzey ve Güney Carolina'daki koloni yerleşimcileri, geleneksel düşmanlar olan bu kabilelere birbirlerini yok etmeleri için rüşvet veriyor, ara sıra da kendileri köyleri yok ediyorlardı. Apalaşlar'ın doğusunda bulunan çok az kabile yok olmaktan kurtulabildi; bu da doğu Algonkinleri ile koloni yerleşimcileri arasındaki çatışmanın şiddetini doğruluyor. Ayakta kalmayı başaran kabileler Kentucky, Ohio, Indiana ve Michigan'daki ormanlara çekildiler. Bir zamanlar tümsek yapımcılarının yurdu olan bu bölge, garip de olsa o sırada oldukça küçük bir nüfusa sahipti; çünkü Ohio ve Kentucky'nin bazı bölümleri 1600 yılında yalnızca avcılar tarafından ziyaret edilirdi. Delaware, Shawnee ve diğer Algonkinlerden geriye kalanlar, bu geniş alana, Atlantik bölgesindeki ilk yenilgilerinden sonra çekildiler.

Fransızlar, 1700 yılına gelindiğinde, Apalaşlar'ın batısında, New Orleans'tan Quebec'e kadar uzanan toprakları ellerinde tutmak amacıyla belirgin bir politika oluşturdular. İngiliz sınırı ise giderek bu uzun ince sınıra doğru ilerliyor-

du. Fransızlar, göller ve ırmakların oluşturduğu ağda kendilerini yurtlarında hissediyorlardı; bu sular, bir dizi dereden diğerine kanolarla geçmeyi kolaylaştırıyor ve böylece Quebec'ten New Orleans'a kadar iletişimi sağlıyordu. Louisiana ve Detroit arasındaki topraklarda koloni kurmaya çalışmadılar; ama Kızılderilileri birbirleriyle barış içinde yaşamaları konusunda ikna etmeye çalıştılar. Bir ölçüde de başarılı oldular çünkü ilerleyen İngiliz sınırına karşı direniş fikrini aşılamakla, Kızılderililerin akınlar düzenleme ve kafa derisi yüzme tutkuları için bir çıkış yolu sağlamış oluyorlardı. Fransızların bu Kızılderililer konusundaki başarısı, çoğunlukla İngiliz kolonilerininkine göre daha bilinçli bir politika izlemelerine bağlanıyor; ancak bu yüzden, yaygın yerleşimlerin kurulduğu Louisiana ve doğu Kanada'daki Fransızların sorunları gözden kaçırılıyor. Fransızlar, daha sonra da söz edeceğimiz gibi, Louisiana'da, amacı yok etmek olan savaşlara girdiler. Bu savaşları, Kanada'nın doğusunda, yakınlardaki Kızılderililerle de yaptılar. Kısacası, Fransızların Yukarı Mississipi ve Ohio'daki başarıları esas olarak koloniler oluşturmamaları ve İngilizlerin ilerleyen sınırında, ortak düşmanları olması idi; bu da düşman, serüvenci Kızılderilileri meşgul etmeye yetecek kadar güçlü ve tehditkardı. Fransızlar ve Kızılderililer arasındaki bu ilişkilerin kelimelerden oluşan canlı resimleri, tarihçi Parkman'ın yazılarında bulunabilir; ancak bize gerekli olan, Fransız saflarının orta bölgelerde, ya da Ohio Irmağı boyunda en zayıf olduğunun ve burasının İngiliz sınırının en güçlü darbeyi indireceği yer olduğunun belirtilmesidir.

İngiliz kolonisi sınırının dikkatleri çeken ilk ilerleyişi Kentucky'ye doğru olmuştu; Kentucky'nin "karanlık ve kanlı yer" anlamına geldiği söyleniyor. Avcılar ve Kızılderili tacirler, her zaman olduğu gibi ilktiler; ancak çok geçmeden evler inşa etmek, tarlalar açmak ve tarım yapmak amacıyla aileleriyle birlikte başka insanlar geldiler.

Doğuda hayatta kalmayı başaran Algonkinler, 1750 yıl-

larında Ohio topraklarındaki akrabalarına katıldılar. Böylece burada Fransızların etkisi altında toplanan Shawnee, Miami, Kickapoo, Potawatomi, Sauk ve Fox; Chippewa, Ottowa, Illinois ve Delaware gibi Algonkin kabileleri bulunuyordu. Bunlar, Fransızların etkisinde, İngiliz sınırının genişlemesine karşı direnmek amacıyla birleşmeye başladılar. Güçlü Iroquoislar ise İngilizlere sadıktılar ve Algonkinlerden hala korkuyorlardı. Durumu kontrol altında tutan en önemli Fransız kaleleri Detroit, Niagara, Pittsburgh, Vincennes'da ve Mackinac Adaları'ndaydı; ana bağlantılar, New Orleans'tan Quebec'e kadar uzanan daha küçük kalelerden oluşan bir zincirle sağlanıyor, İngiliz sınırı bu bir tür dikenli hilalin çukuruna doğru ilerliyordu. Fransızlar, İngilizleri Ohio ve Kentucky'den uzak tutmak konusunda Algonkinlere güveniyordu. Bu amaçla Kızılderilileri silahlandırarak onları yağmalamaya teşvik ettiler. İngilizler ve Fransızlar Avrupa'da savaşırken, Fransızlar doğudaki koloni yerleşimcilerine karşı, Kızılderililere ait büyük gruplar tarafından desteklenen daha küçük birliklere komuta ediyorlardı. Bazı Algonkin reisleri sık sık Fransız Ordusu'nun yüksek rütbeli subaylarınınkine benzer üniformalar alıyorlardı. Tüm bu eğitim ve deneyim, kuzeybatıdaki Algonkinleri çetin savaşçılara, iyi nişancılara, pusular ve tuzaklarla ani saldırılar konusunda birer dehaya dönüştürüyordu.

Fransızların son direnişi, 1754-63 yılları arasında gerçekleşen, Fransız ve Kızılderili Savaşı denilen olaylardı. Çarpışmalar, aslında birkaç yıldır savaş derecesine ulaşmıştı; savaşın adı da Algonkinlerin bu çatışmada sahip oldukları büyük payı gösteriyor. Braddock, 1755 Haziranında, Pittsburgh'da bulunan Duquesne adlı Fransız kalesine karşı, bir İngiliz koloni ordusuna komuta etmişti. Algonkinlere ait küçük bir topluluğun ve diğer ailelerden birkaç grubun, Fransızların yönetimi altında İngilizleri ve koloni yerleşimcilerini nasıl yenilgiye uğrattıklarının üzücü öyküsünü okurlar bilirler. Ancak Fransız ve Kızılderili Savaşı'nın asıl

yeri Champlain Gölü ve Quebec çevresiydi. Fransızlar, Ticonderoga'yı ve diğer stratejik noktaları savunmada Montcalm'a yardımcı olmaları için Kızılderili savaşçılardan oluşan büyük topluluklar getirmişlerdi. Ancak sonuçta İngilizler Quebec'i alarak Mississipi'nin doğusundaki tüm Fransız topraklarını ele geçirdiler.

Algonkin önderleri şimdi bir ikilemle karşı karşıyaydılar. Savaştan yararlanmışlardı; bu, onlar için yaşama yeni bir bakış getirmiş ve onları Avrupa yöntemleriyle savaş konusunda eğitmişti; Fransızlar onları övmüştü; kolayca kazandıkları zaferler, İngilizlere karşı duydukları küçücük saygıyı yok etmişti; İngiliz yerleşimlerine düzenledikleri akınlar, kafa derileri, esirler ve diğer ganimetler bakımından onları zenginleştirmişti; kendi köyleri güvenlikte olduğu için yaşama büyük bir umutla bakıyorlardı. Avrupalıların dünyasını kavrama dereceleri ise doğal olarak sıfıra yakındı; Quebec'te meydana gelen olayların önemi, onların bilgi alanının dışındaydı. İngilizler onların topraklarında değildi; ama Fransız dostları, geleceğin en parlak göründüğü bir zamanda onlara bütün topraklarının artık İngilizlerin elinde olduğunu, bir avuç İngiliz askerinin çok geçmeden Detroit ve tüm diğer kaleleri ele geçirmeye, İngiliz tacirlerin de, kürklerini almaya geleceğini söylemişlerdi. İşte bunu anlayamıyorlardı. Fransız dostlarını korkak ve hain olarak görmeye başladılar. Kendilerini ise yalnızca terk edilmiş değil, düşmana teslim edilmiş olarak görüyorlardı.

Pontiac'ın Savaşı

Quebec'in düşüşü, İngiliz sınırının ilerlemesine yeni bir hız kazandırdı. Apalaşlar'a akın eden yerleşimciler, geleceğin kendileri için neler getireceğini açıkça gören Algonkinlere tehlike işareti veriyordu. Bir Ottawa lideri olan Pontiac, bütün sınır boyunca bir saldırı düzenlemeyi planlayarak, İngilizlere karşı savaşı devam ettirmek için, Kızılderilileri ye-

niden bir araya getirdi. Detroit ve Pittsburgh dışında tüm önemli kaleleri almayı başardı. Bunlar 1763 yılında gerçekleşmişti. Pontiac, kendisi Detroit'i kuşattı. Bu arada yerleşimlere de akınlar düzenleniyor, aileler katlediliyor ve binalar yıkılıyordu. Büyük çapta bir Kızılderili-beyaz savaşı devam ediyordu. Bu savaşa katılan Algonkin kabileleri Delaware, Miami, Shawnee, Ottawa, Potawatomi ve Ojibway-lerdi.

Pontiac, Detroit ve Pittsburgh'daki kalelerin ikisini de aylar boyunca sıkı bir kuşatma altında tuttu; ancak topları olmadığı için hücuma geçerek bu kaleleri ele geçiremedi. Yine de hareketlerini ustaca planlamış, Fransızlarla savaştan edindiği deneyimden iyi yararlanmıştı. Sonunda her iki kaledeki garnizonlar da kurtarıldı; müttefikleri, Pontiac savaştan vazgeçene ve öldürüldüğü St.Louis'e gidene kadar, birer birer desteklerini geri çektiler. Pontiac, Parkman tarafından ölümsüzleştirildi ve Kızılderili tarihinde ilk sırayı almaya aday oldu. Pontiac'ın çok önemli bir Kızılderili olduğu, kuşku götürmez. Tek başına ayakta durarak, Fransızlar tarafından terk edildiği halde İngilizlerin topraklarını ele geçirmelerini önlemek ve Fransız - Kızılderili Savaşı'nı Batı'da başarıyla sona erdirmek için tek başına çabalayan Pontiac herkesi duygulandırır. Karşısında İngiltere'nin gücü vardı; ama yine de ne büyük bir savaş koydu ortaya!

Pontiac'ın Savaşı sırasında, Henry Bouquet komutasındaki bir İngiliz ordusu Ohio'nun doğusuna hareket ederek, Shawnee ve Delawareleri barış yapmaya ve beyaz tutsakları teslim etmeye zorladı. Böylece bir süre için barış kısmen hüküm sürdü; ancak Kızılderililer yaklaşık on yıl boyunca, ortaya ne zaman yeni bir durum çıksa yerleşimlere akınlar düzenlediler. İlk on üç koloni İngiltere ile birlikte bir bağımsızlık savaşı başlattı. Detroit ile diğer batı ordugahlarında ve Kanada'da ise ayaklanma yoktu. Böylece, bu zamana dek Algonkinlerin yerleşimlere karşı düzenledikleri akınları bastırmak için ellerinden gelen her şeyi yapan İngiliz kom-

şuları, şimdi onları kolonilerin sınırına şiddetli akınlar düzenlemeye zorluyordu. Kızılderililere silah sağlanıyor ve beyaz kafa derileri için ödül konuyordu. Bir bölümü Pontiac'ı destekleyen Iroquoislar, İngiltere'ye en sadık olanlardı. Böylece Delawareler ve Iroquoislar gibi ezeli düşmanlar bile, kendilerini aynı amaç için savaşır buldular. Algonkinler, Fransız ve Kızılderili Savaşı'nda olduğu gibi, Burgoyne ile savaşmak üzere Kanada'ya getirilmişlerdi. Bu yeni düzenleme Algonkinleri fazla rahatsız etmiyordu; çünkü yine sınırın oluşturduğu tehdide karşı savaşıyorlardı ve bu savaş, Fransızlara duydukları güvenin Detroit ve Kanada'daki İngilizlere yönelmesine yardım ediyordu.

Son Direniş

Koloniler bağımsızlıklarını kazanıp Mississipi'nin doğusundaki tüm topraklar üzerindeki haklarını güvence altına aldıktan sonra, Algonkinler yine düşmanlarının eline teslim edildiler. Şimdi, Washington hükümeti onların toprakları üzerinde hak iddia ediyor, onlardan sadık olmalarını ve barışı korumalarını istiyordu. Diğer taraftan, Kanada'daki İngilizler de Kızılderililerle ticareti mümkün olduğu kadar çok korumak isteyerek ve Kuzeybatıyı yeniden ele geçirme olasılığını görerek, Kızılderilileri Amerikalılara karşı direnmeye teşvik ediyor, onlara silah ve cephane güvencesi veriyorlardı. Yani Algonkinler için, Amerikalılarla savaş halen devam ediyordu. Washington, 1790 yılında onları durdurmak için bir askeri kuvvet göndermek gereğini duydu. Birliğe komuta eden General Harmar, kuvvetlerini Cincinnati yakınında bir noktada toplayarak kuzeye, Kızılderili topraklarının merkezine doğru yürüyüşe geçti; oldukça kalabalık olan Kızılderililerle karşılaştı ve son derece kötü bir yenilgiye uğradı.

General St. Clair komutasındaki bir başka ordu da 1791 yılında, bozguna uğrayarak geri dönmek üzere aynı toprak-

lara yürüdü. Bu, Algonkinlerin gücünün en yüksek noktasıydı. Beyazlara karşı ortak bir dava oluşturmak ve onları Alleghany Dağları'ndan geri sürmek amacıyla, düşmanları Iroquoislara bile başvurdular. Ancak Amerikalılar artık uyanmıştı. General Anthony Wayne'e, yeni bir ordu hazırlamak ve savaşı sona erdirmek emri verildi. Wayne, birliklerine talim yaptırmak ve onları katı, güvenilir askerler haline getirmek için birkaç yıl harcadı. Algonkin temsilcilerinden oluşan heyetler zaman zaman Wayne'in karargahına geliyor, hazırlıklarını görüyor ve Wayne'e belli belirsiz barış önerileri getiriyorlardı; ancak Wayne tamamen teslim olmaları konusunda ısrar ediyordu. Kızılderililer, Wayne'in karargahına birçok kez saldırmayı denediler, ancak her defasında başarısızlığa uğradılar.

Sonunda, Wayne'in ordusu 1794 yılında Ohio'daki Maumee yakınlarında bulunan Kızılderili topraklarının merkezine yaklaştı. Buradan bir süre önce bir kasırga geçerek, ormanın içinden bir yol açmış ve devrilen ağaçları birbirine dolayarak, ilerleyen birliklere karşı mükemmel bir engel oluşturmuştu. Algonkinler bu yere "Devrik Ağaçlar" (Fallen Timbers) adını verdiler ve burada yaklaşık üç kilometre uzunluğundaki sınır üzerinde Wayne'i beklediler. General saldırısını oldukça dikkatli planlamıştı; ana birliği ilerledi ve Algonkinlere dönük süngülerle devrik ağaçlara hücum etti. İngilizler, daha önceki savaşlarda Kızılderililerin süngü hücumuna dayanamadıklarını öğrenmişlerdi; böylece savaş, neredeyse küçük bir çatışma gibi gerçekleşti. Kızılderililer, terk edilmiş köylerini yakan, mısırlarını ve ele geçirebildiği tüm diğer mallarını yok eden Wayne'e karşı başka bir direniş yapmadı. Kış geliyordu ve Kızılderililer bu yüzden barış istediler.

Bu savaşlarda Pontiac kadar büyük bir önder göremiyoruz; ancak Algonkinler arasında da oldukça başarılı kişiler vardı. Bir Miami olan Küçük Kaplumbağa, bunların arasında belki de en göze çarpandı; daha önceki Harmar yenilgi-

sinde önder oydu ve St. Clair'in savaş alanından sürülmesinde de önemli bir rol üstlenmişti. Ancak Wayne'in ordusuna karşı direnmenin boşuna olduğunu da anlamış gibi görünüyordu; Amerikan karargahlarından biri olan Recovery Kalesi'ne başarısız bir saldırı düzenledikten sonra barış yapmayı salık vermişti. Diğer önderler ise, İngilizler tarafından cesaretlendirildikleri için başaracaklarından emindiler. Yazılanlara göre Devrik Ağaçlar'da bir grup Kanadalı İngiliz de Kızılderililerle birlikteydi. Savaşa katılan Algonkinler Delaware, Shawnee, Ottawa ve Miamiler ile diğer kabilelerin dağınık üyeleriydi. Iroquois Wyandotları da orada bulunuyordu. Savaşta en azından iki bin Kızılderilinin bulunduğu sanılıyor. Görünüşe göre komuta eden reis, Shawneelerden Mavi Ceket'ti; daha genç reisler arasında ise, kaderinde ünlü olmak yazan Tecumseh bulunuyordu. Fransızların Pontiac'ı nasıl İngilizlerin eline bıraktığını görmüştük. Wayne'e karşı koyan Kızılderililer İngilizler tarafından cesaretlendirilmiyor, kısmen onlar tarafından yönetiliyorlardı; ancak Wayne'in süvari alayından kaçan savaşçılar, İngiliz kalesinin kapılarını yüzlerine kapanmış buldular. İhtiyaç duydukları anda, yine terk edilmişlerdi.

Wayne'in, Ohio'daki Greenville'de Algonkinlerle yaptığı anlaşmaya göre, Algonkinler Ohio'nun büyük bölümünü ve Indiana'nın birazını bıraktılar. Yaşlı reisler, kaçınılmaz olana boyun eğmeyi salık verdiler. Onlar için bu durumun gerçek anlamı ortadaydı - yıldızları sönüyordu. Ancak İngilizler hala genç Kızılderililere cesaret veriyor ve onları, İngiliz yardımıyla Amerikalıları Apalaşlar'a geri sürebileceklerine inandırıyorlardı; Kızılderililer ise bunu ancak büyük bir İngiliz ordusunun başarabileceğini anlayamıyordu; bu, Algonkinleri yıkıma götüren aynı hikayeydi.

General Wayne'in savaşından kurtulan genç bir Shawnee Kızılderilisi, cesaretini yitirmemişti. Ohio'daki Springfield yakınlarında doğan bu Kızılderili, tarihte Tecumseh olarak bilinir. Bir beyin ve düşünce adamı olan Tecumseh, hayalinde Ohio Vadisi ile Göller Bölgesi'nde kurulacak, doğudaki beyaz komşuları ve kuzeydeki İngiliz Kanada'sı ile barış ve uyum içinde yaşanacak büyük bir Kızılderili ülkesi canlandırıyordu. Bu, aslında beyazların gönlünde yatan düşünceydi ve onlar bunun gerçekleşmeyeceğini biliyordu. Tecumseh bir Avrupalı olarak yaşamış olsaydı, bir Jefferson ya da bir Adams'ın gördüğü eğitimi almış olsaydı, hayalini destekleyen düşüncelerin yanlışlığını fark edebilirdi; ancak o Kızılderili bakış açısına göre koşullanmıştı ve Avrupa tarihi ile ilgili hiçbir şey bilmiyor, beyaz milliyetçiliğinin gücünü anlayamıyordu; bu milliyetçiliğin iyi niyetli hayranları bile, canlanmakta olan bir Kızılderili ülkesine hoşgörü göstermeye ikna olmak şöyle dursun, bunu telaffuz bile etmiyorlardı. Tecumseh, doğal olarak tüm bunlara karşı kördü. Wayne'den önce Kızılderililerin galip geldiğini, Devrim sırasında İngilizlerle, ondan önce de Fransızlarla iyi savaştıklarını biliyordu. Kanada'daki İngilizlerin bir Kızılderili ülkesini yalnızca destekleyeceğine değil, onun sınırlarına saygı göstereceğine de inanıyordu. Kanada'daki İngiliz dostluğunun yalnızca bir oyun olduğunu, yöredeki İngilizlerin, kendi yayılmalarına yol açmak amacıyla, Kızılderilileri Amerika Birleşik Devletleri'nin ilerleyişini durdurmaya kışkırttığını göremiyordu. Tecumseh, bir kişinin önderliğinde birleştikleri takdirde, Kızılderililerin Amerika Birleşik Devletleri'ni yenmeye yetecek kadar güçlü olduklarına inanıyordu. Kızılderililerin geçmişi hakkında bildiklerimize dayanarak, böyle bir birleşmenin olanaksız olduğunu görüyoruz. Askeri ve siyasi disiplin, savunma aracı

olarak bile, Kızılderililer için düşünülemezdi. Yine de Tecumseh elinden geleni yapacak kadar yetenekliydi.

Tecumseh böylece Devrik Ağaçlar'daki savaşın ardından, yukarıda Wisconsin ve Minnesota'ya, aşağıda Tennessee ve Körfez'e kadar, meclislerde sohbet ederek ve konuşmalar yaparak bir kabileden diğerine yolculuk etti. Kızılderili adetlerine göre ona her yerde onurlu ve saygılı davranıldı; ancak büyük düşünceleri ilgisizlikle karşılandı. Tecumseh yine de cesaretini yitirmedi. Oradan oraya mekik dokuyarak yavaş yavaş Wabash Irmağı boyundaki kabileleri kazanmaya başladı. Aynı zamanda hem İngiliz hem de Amerika Birleşik Devletleri liderleriyle ilişkisini sürdürdü. İkincisinin önüne halkının haklarını ustaca savunan biri olarak çıktı ve etkileyici karakteri nedeniyle beyazlar arasında her zaman hayranlık ve saygı uyandırdı. Onun zamanındaki en önemli beyaz adam, Vincennes'da görev yapan Kuzeybatı Bölgesi valisi William Henry Harrison idi. Harrison da güçlü bir kişiliğe sahip olan bir savaşçıydı; bu da Tecumseh ile sık sık yaptığı görüşmelerin nedenini açıklıyor.

Tecumseh, 1810 yılına gelindiğinde planlarının artık hazır olduğunu düşünüyordu. Toplu bir ayaklanma planıyla, bir oraya bir buraya sürekli yolculuklar yapıyordu. Erkek kardeşlerinden biri, tek gözü kör, güçlü zekaya sahip olmaktan çok aşırı duygusal olan bir büyücü doktordu. İş gereği, geleceği okurdu ve bu yüzden de Peygamber adını almıştı; Kızılderili adı ise Tenskwatawa idi. Tecumseh kadar gerçekçi değildi ve savaş zamanı geldiğinde beyazların mermilerini zararsız hale getirmek için tüm güçleri yardıma çağıracağını vaadederek, büyüye bel bağlıyordu. General Harrison ise etkili haber alma servisi yoluyla, Kızılderililerin Tippecanoe Irmağı yakınındaki yukarı Wabash'ta toplandıklarını öğrenmişti. Bunun için 1811 sonbaharında, yaklaşık sekiz yüz kişilik iyi eğitilmiş ordusuyla yola çıktı ve hiç engellenmeden, oldukça güçlü bir konum olan Tippecanoe'da kamp kurdu. Güneyi ziyaret eden Tecumseh, kendisi

dönene kadar Harrison ile barışı koruması konusunda Peygamber'i uyardı; fakat her nedense, Kızılderililer ani bir saldırı düzenlemeye kalkıştılar. General ise böyle bir şey bekliyordu ve buna hazırdı.

Bu, iyi planlanmış ve şiddetli bir saldırıydı. Bazı tarihçiler bunu tüm Kızılderili savaşlarının en büyüğü olarak kabul ederler. Wayne'in birlikleri hızlı bir hücumla Kızılderilileri bozguna uğratırken, Harrison iki saat boyunca savunma hattını korumakla uğraştı. Kızılderililer bu hattı yaramadılar ve süvarilerle askerlerin saldırısı karşısında teslim oldular. Bugün bu savaş alanı, üzerinde kurşun izleri olan ağaçların görülebildiği bir parktır ve uzakta, görüş alanının dışında, tek gözlü Peygamber'in üzerinde büyü yapmak üzere oturduğu büyük bir kaya bulunur.

Tecumseh ilk önce çok kızmış, sonra da umutsuzluğa düşmüştü. Davanın kaybedildiğini biliyordu. Ricalarına dostça kulak veren bazı kabileler, artık silahlanmayı kabul etmeyeceklerdi. Üzgün bir halde Kanada'ya çekildi. Ertesi yıl Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere arasında savaş çıkınca, İngilizlere katıldı ve Kızılderili gönüllülere komuta etmek üzere tuğgeneral olarak görevlendirildi.

Devrik Ağaçlar'da Wayne'in, sonra da Tippecanoe'da Harrison'ın kazandığı zaferler, 1812 Savaşı için şanslı bir hazırlık olmuştu. Kızılderililer sindirilmiş, kaleler inşa edilmiş ve bu çevrede savaşmak için hatırı sayılır miktarda adam eğitilmişti. Detroit, hareketin merkezi durumuna gelmişti; Erie Gölü'nün iki yakasında da, çeşitli başarılarla savaşlar yapılıyordu; ancak İngilizler Amerika Birleşik Devletleri topraklarına kalıcı olarak ayak basmayı başaramadı. Tecumseh bu savaşların çoğunda yerini almış, ancak İngilizlerin kaybettiğini görerek umutsuzluğa kapılmıştı. Harrison komutasındaki Amerikan ordusu önünde geri çekilişinde, İngiliz general Proctor'a, Kızılderili tugayıyla birlikte eşlik etmişti. Tecumseh, Proctor'ı yetersiz görüyordu; İngilizler en sonunda Körfez'e geldiklerinde, üniformasını çıkar-

dı ve Kızılderili giysilerine geri döndü. Harrison'ın süvari alayı, daha ilk hücumda İngiliz saflarını yardı. Bazı yazarlar, yerde yaralı bir Amerikan subayının yattığını gören Tecumseh'in, elinde tomahawk'ıyla (balta) onun kafa derisini yüzmek üzere atıldığını, ancak yaralı asker tarafından vurularak öldürüldüğünü söylüyorlar. Her ne olmuşsa olsun, Tecumseh bu savaştan sağ çıkamadı.

Bu olaylar üzerinde uzun uzun duruyoruz; çünkü burada çok önemli bir adam vardı. Usta bir konuşmacıydı; onur ve adalet üzerine soylu ülküleri vardı. Hem o hem de Pontiac, Algonkin Ailesi'nin onur listesinde bir yeri kuşkusuz hak ediyorlar. Ve tabii başkaları da vardı.

Keokuk ve Kara Atmaca

Okurlar, eski bir kağıt para üzerindeki Kızılderili portresini, ciddi, sert bir yüz ifadesi ve ayı tırnağı kolyesiyle anımsayabilirler. Bu, zamanının en ünlü Kızılderililerinden biri, usta önder ve seçkin konuşmacı Keokuk idi. Kara Atmaca adı tanıdık olabilir; bu ad, Lincoln'ün de asker olarak görev yaptığı bir savaşa verilmiştir. Hem Keokuk hem de Kara Atmaca, çoğunlukla Sacslar olarak bilinen Sauk kabilesinin aynı çağda yaşamış üyeleriydi. Bu kabilenin adı, müzelerde ve Kızılderililer ile ilgili özel yayınlarda Fox Kızılderililerriyle eşleştirilir; çünkü dilleri neredeyse aynıdır ve çoğunlukla tek bir kabile olarak hareket ederler. İlk olarak Michigan ve Wisconsin'de görülseler de, daha sonra batıya doğru Mississipi'ye kaymışlardı; şimdi bir bölüm, Iowa'daki Tama'da, diğer bölüm de Oklahoma'da yaşamaktadır. Bir an konunun dışına çıkarsak, kabilelerinin en uygar üyesi William Jones idi; Jones, Harvard Üniversitesi'nden mezun olmuş ve Columbia Üniversitesi'nde antropoloji dalında Felsefe Doktoru diploması almıştı; 1907 yılında Filipinler'de yerliler tarafından öldürüldü.

Kara Atmaca 1767, Keokuk da 1780 yılında doğmuştu.

Savaşa eğilimi olan Kara Atmaca, daha erken yaşlarda yerleşimcilerin evlerini yakmak ve onların kafa derilerini yüzmek için akıncı gruplarla birlikte giderdi. Keokuk'un ise başka tutkuları vardı; o büyük bir barış önderi ve konuşmacı olmak istiyordu. Sauk kabilesi Pontiac'ın, 1772-76 yıllarındaki büyük savaşında ona yardım etmişti; bu savaşın öyküleri, kuşkusuz küçük Kara Atmaca'nın hayal gücünü canlandırmıştı. Kara Atmaca, İngilizlerin tarafını tuttuğu için, 1812 Savaşı'na katıldı. Keokuk ise Amerika Birleşik Devletleri ile dosttu ama onları desteklemek için silaha sarılmamıştı. Yenilikçi biriydi; yenilikler yararlı ise, eski adetlerin değişmesi ve beyaz uygarlığının bu özelliklerinin benimsenmesi taraftarıydı.

1812 Savaşı'nın sonucunda Wabash Irmağı üzerindeki kabilelerin güçsüzleşmesiyle birlikte, beyaz yerleşimler büyük bir hızla batıya doğru yayıldı. Sauklar ve Foxlar zaman zaman topraklarının bir bölümünü sattılar; Keokuk bunları onaylıyor, Kara Atmaca ise her zaman böyle anlaşmalara karşı çıkıyordu. O, kabilenin köktenci ve savaşçı denebilecek kanadını yönetiyordu. Kara Atmaca sonunda, 1832 yılında Mississipi'nin doğusundaki topraklarının satışına karşı çıkarak savaş hazırlıkları yaptı; Mississipi'yi geçerek kabilenin beyazlara sattığı topraklara gitti ve Wisconsin Irmağı'nda son direnişini yaptı. Keokuk tarafsız kaldı. Kara Atmaca ilk önce kazanıyor gibi göründüyse de, sonunda yenilgiye uğradı ve esir alınarak Virginia'daki Monroe Kalesi'ne gönderildi. Kara Atmaca, savaştan önce uzun yıllar boyunca Kral Philip, Pontiac, Tecumseh ve diğerlerinin izinden giderek beyazlara direnmek için Kızılderilileri birleştirmeyi arzu etmişti. Birkaç büyük Algonkin savaşçısı da daha önce bunu denemiş fakat başarısız olmuştu. Keokuk bu kadar umutsuz bir girişimi desteklemeyecek kadar mantıklıydı. Kabile onlara ayrılan Kızılderili bölgesine yerleştikten sonra, Kara Atmaca'nın Iowa'daki halkının yanına dönmesine izin verildi.

Şimdi Keokuk egemendi ve baş reis yapılmıştı. Söylenilene göre Kara Atmaca buna o kadar içerlemişti ki, kalça örtüsünü çıkararak Keokuk'un yüzüne çarpmıştı. Kara Atmaca bundan birkaç yıl sonra, 1838 yılında öldü. Ünlü heykeltraşlarımızdan biri olan Lorado Taft, bu ünlü reisin kahramanca duran bir heykelini yaptı; heykel kuzey Illinois'daki Oregon yakınlarında bulunan Kaya Irmağı'nın kıyısına dikildi. Keokuk'un en önemli başarısı ise, Sioux Kızılderililerinin Sauk ve Foxlara ait topraklar üzerindeki iddialarına karşı çıkmak üzere, halkının savunucusu olarak Washington'a gitmesiydi. Üstün konuşma gücü burada açıkça görülmüştü. Mantığı ve olaylara hakimiyeti de karşı tarafın eleştirilerinden üstün gelmişti. Kısacası, davasını kazandı. Ülkenin en önemli şehirlerini dolaştı ve buralarda büyük bir saygı gördü. 1848 yılında öldü. Kemikleri, 1883 yılında Iowa'daki Keokuk'a, onun şerefine adlandırılan şehre götürüldü, büyük bir törenle gömüldü ve anısını ölümsüzleştirmek için büyük bir heykeli dikildi. Washington'daki Temsilciler Meclisi binasında da bronz bir büstü bulunur. Önemli Algonkin kişilerinin büyük bölümü, savaşan insanlar oldukları için Amerika'nın saygısını kazanmışlardır ama Keokuk bir istisnadır; o gerçekten son derece akıllı, güzel konuşma yeteneği olan, sınırın acımasız ilerlemesine karşı direnmenin boşuna olduğunu anlayan, ama yine de beyazlardan adalet ve onlar arasında barış içinde yaşama hakkı isteyen biriydi.

IX. Bölüm

BATIDAKİ BUFALO AVCILARI

Buraya kadar ele aldığımız Algonkin kabilelerinin tümü ormanda yaşıyordu; ancak Batı'daki otlaklarda yaşayan birkaç dağınık topluluk da bulunuyordu. Superior Gölü'nün batı ucu çevresindeki ormanlar çayırlarla son bulur ve bunlar Kayalık dağlara ulaşmadan önce kurak ovalara dönüşür. Bu geniş topraklar, büyük sürüler halindeki bufaloların yurduydu; ancak Indiana, Kentucky, Ohio ve hatta Pennsylvania'nın batısında bile dağınık bufalo sürülerine rastlanırdı. Yani ilk olarak Apalaş sıradağlarının batısındaki topraklarda yaşayan Algonkinler, bu hayvandan tümüyle habersiz değillerdi.

Bufalo topraklarında yaşayan Algonkinler arasında Karaayak, Pieagan, Blood, Kuzey Karaayakları, Atsina (Gros Ventre), Arapaho ve Cheyenneler gibi kabileleri sayabiliriz. Karaayak, Arapaho, Atsina ve belki de Cheyenneler, Amerika'nın keşfinden uzun süre önce Ovalar'da yaşıyorlardı; ve işte bilim adamlarının halen açıklığa kavuşturamadıkları bir sır daha: Ovalar'daki bu eski Algonkinler ormanlardan mı çıkageldiler, yoksa bir Ova halkı olan ve doğuya doğru yayılarak ormanlarda yaşamaya başlayan ilk Algonkinlerden geriye kalanlar mıdır? Bilim adamlarının çoğu ilk görüşten yanadır; çünkü Doğu'da bulunan eski arkeolojik bulguların büyük bölümü, Algonkinler gibi yaşayan bir halka ait gibi görünmektedir; Algonkin kabilelerinin neredeyse hepsi ormanlarda yaşadığı için de, çoğaldıkları ve güçlendikleri yer olarak ormanları kabul etmek daha mantıklı olur. Daha yerinde bir tahmine göre ise, Cheyenneler Minnesota ve Dakota'da, otlaklara bitişik olan ormanların kenarlarında

yaşamışlar, fakat atın gelişinden sonra temelli Ovalar'a taşınmış, tamamen bufalo avcıları olmuş, ağaç kabuğundan evler yerine deri çadırlarda yaşamış ve çömlek yapmayı, bitki yetiştirmeyi unutmuşlardı. Karaayak ve Arapaho grupları ise, görünüşe göre Cheyennelerden çok daha uzun bir süre Ovalar'da bulunmuşlardı ve eğer onlar da ormandan çıktılarsa, bu, yayan olarak bufalo avlamak içindi - yüklerini sırtlarında ya da köpeklerle taşıyarak. Ne olursa olsun, ne bahçeleri olduğunu anımsıyorlar, ne de atalarının çömlek yaptığı konusunda emin olabiliyorlar. Yine de ilk keşfedildikleri zaman tipik Ova Kızılderilileriydiler. Tüm Algonkinlerin Great Lakes çevresindeki ormanlardan ya da Saskatchewan Irmağı'nın kuzeyindeki Kanada ormanlarından geldikleri, belki de en iyi tahmindir. Bu bölgede eskiden yaşayan Ojibway ve Creelerin bir bölümü ormanı terk etmişler, sonra da atlı Kızılderililer olarak tanınmışlardır; ama bunun asıl nedeni, beyazların baskısıydı - sınırın acımasız ilerlemesi karşısında o aynı eski geri çekilme hikayesi.

Karaayak Grubu

Uzakta, Ovalar'ın tam kuzeybatı köşesinde, Montana'daki Kayalık dağların yanında ve Kanada'daki Alberta'nın buraya yakın bölgelerinde güçlü Karaayak kabileleri yaşardı: Güney Pieganları, Kuzey Pieganları, Blood ve Kuzey Karaayakları. Onların koruması altında Arapahoların bir kolu olan Gros Ventreler (Atsina) ve yabancılardan oluşan küçük bir kabile, Athapascan Ailesi'nden Sarsiler bulunuyordu. Karaayaklar ilk olarak 1750'de, beyaz kürk tacirleriyle ilişki kurdukları zaman dikkati çektiler. O zamanda bile bol miktarda ata sahiptiler; onlar hakkında yazan ilk beyazlardan biri, kendi gördüklerine dayanarak, bir kabile reisinin beyaz bir katır sürdüğünü söyler. İlk görüldüklerinde, silah ve diğer Avrupa mallarından yoksundular; ama yirmi yıl içinde iyice silahlanmışlar, güçleri artmaya, etraflarında-

ki Kızılderililere akınlar düzenlemeye ve sınırlarındaki herkesi yıldırmaya başlamışlardı. Kayalık dağların eteklerindeki bayırların tam doğusuna uzanan, bufaloların çok olduğu ve at yetiştirmeye uygun bir bölgede yaşayan bir otlak halkıydılar. Glacier Parkı'nı ziyaret edenler, Güney Piegan Kızılderili bölgesini yani bu halkın eski yurtlarının bir bölümünü görebilirler. Bufalo avlayan diğer Kızılderililer gibi, onlar da deri kaplı tipi'lerde (tepee)* yaşar, bufalo ve geyik derilerinden giysiler giyer, yiyecekleri bitkileri yetiştirmeye çalışmazlardı. Çok sayıda atı olan Karaayaklar hakkında pek çok kitap yazılmış ve Arthur Nevins tarafından mitolojilerine dayanan bir opera bestelenmiştir.

Karaayak kabileleri büyük bir toprak parçasını ellerinde bulunduruyorlardı. Kayalık dağları gösteren bir Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri haritasına bakarak, bu dağları Karaayak topraklarının batı sınırı olarak alıp, doğuya, Edmonton'dan Battleford'a kadar, oradan güneye Montana'daki Missouri'ye, oradan da yine Montana'daki Büyük Şelaleler boyunca batıya doğru ve geriye Glacier Parkı'nın güneyindeki Kayalık dağlara dönerek bir çizgi çizin. İşte bu toprak bütününün uzunluğu yaklaşık altı yüz kırk dört kilometre, genişliği ise ortalama beş yüz altmış üç kilometredir. Bu alan Pennsylvania büyüklüğünde üç eyalet oluşturmaya yetecek kadar büyüktür. Burada, yüzleri doğuya dönük, sırtlarını dağlara vermiş olarak yaşıyorlardı. Arkalarında korkacak pek bir şeyleri yoktu; çünkü o sarp, engebeli, neredeyse aşılmaz olan dağ duvarı, batıdan gelebilecek saldırganları yaklaştırmıyordu. Çinliler, düşmanlarını uzak tutabilmek için bir duvar inşa etmek zorunda kalmışlardı; oysa Karaayaklar, "ata topraklarına" gelmeden önce doğa tarafından yapılmış, çok daha etkili bir engel bulmuşlardı. Irmaklar, kuzey ve güneydeki sınırları belirlemeye yarıyordu; ama bunlar Kızılderililer için kesinlikle bir engel oluşturmu-

---

* Ç.N. Çadır.

yordu. Doğuda, her yer geniş otlaklarla kaplıydı. Yaklaşık bin altı yüz kilometre uzunluğundaki bu cephe ve civarı üstünde ilerleyen sınırların baskısı vardı; ancak bunlar şimdilik beyazlara ait sınırlar değil, yeni topraklar, kafa derileri ve ganimet isteğiyle dolu, yağmacı Kızılderililere ait sınırlardı. Doğu cephesinde, Cree, Arapaho, Atsina ve Ojibwaylerden oluşan düşman Algonkin akrabaları bulunuyordu. Bunların arasına dağılmış olan Sioux Ailesi'ne ait bazı üyeler, güneyde cesur ve saldırgan Snakeler, Crowlar ve daha sonra söz edeceğimiz diğer kabileler yer alıyordu. Bu tabloyu aklımızda tutarsak, Karaayakların karşılaştığı sorunları daha iyi kavrayabiliriz. Bir kutunun içindeydiler ve her şey hem savunma cephesinin kendisini hem de etrafını koruma becerilerine bağlıydı. Bir halkı "büyük" yapmak için sıkıntılar ve çetin savaşlar gerekiyorsa, Karaayak kabilelerinin "ortalama" olmak için hiçbir bahaneleri olamazdı.

Güney Pieganları güney ve güneydoğu cephesini koruyordu. Burada, atları yeni tanıyıp kullanan bufalo avcıları yani Piegan avcılarının kafa derilerini yüzmek ve kamplarını yağmalamak için bu topraklara girmeye çalışan Kızılderililer vardı. Pieganların atlarla ilk kez tanıştığı yer işte bu cepheydi; bu yeni ve beklenmedik savaş biçimi yüzünden yenilgiye uğramışlardı. Pieganlar önce bocaladılar ama bu fazla uzun sürmedi; çünkü ata gereksinimleri vardı. Çok geçmeden düşman kamplarına akınlar düzenleyerek kendi sürülerini oluşturmaya başladılar ve savaşçılarının ihtiyacını karşılamaya yetecek kadar atı ele geçirdiler. Kısa zaman içinde yalnızca at sayısı bakımından değil, at üstünde savaşta da daha üstün duruma geldiler.

Aynı tarihlerde Cree ve Assiniboin Kızılderilileri de, Hudson Körfezi ve Great Lakes'teki tacirlerden aldıkları silahlarla kuzeydoğu cephesine akınlar düzenlemeye başladılar. Bunlar Karaayaklar için tehlikeliydi. Doğudan gelen bu silahlı adamlar, neyse ki yürüyerek savaşıyor ve akınlar düzenliyorlardı. Dolayısıyla hala ok, yay, mızrak ve sopa kul-

lanan Karaayaklar, eksikliklerini binicilikle kapattılar. Sonuçta, daha fazla insan gücüne mal olsa da, sahip oldukları-nı korudular. Daha sonra Creeler ve Assiniboinler, kuzeye dönerek işleri daha da tehlikeli bir duruma soktular. Şimdi tüm savunma hattı tehlikedeydi; ama Karaayaklar silah ele geçirerek, aynı uygar ülkelerin yaptığı gibi savaş zamanında ara sıra düşmanla alışveriş yaparak ve sonunda en güçlü ticaret kuruluşlarını kendi topraklarında ticaret merkezleri kurmaya ikna ederek, yavaş yavaş bu güç durumun üstesinden geldiler.

İki yüz yıldan biraz uzun bir süre önce Karaayakları ziyaret eden ilk beyazlar, onların temizliği, büyük kamplarının düzenli idare edilme biçimi, çalışma disiplinleri, önderlerinin asaleti ve karakterleri karşısında etkilenmişlerdi. Bu beyaz yolcular Algonkinleri ve Karaayakların hemen doğusundaki diğer Kızılderilileri biliyorlardı ve bu yüzden de aralarındaki farkı görüp, Karaayakların üstünlüğünü anladılar. Karaayaklarla iş yapan ilk kürk tacirlerinin bize anlattıklarına göre, bir süre sonra en güçlü ve en ilginç kabile Güney Pieganları olmuştu; çünkü onlar diğer Kızılderililerden gelen baskının sürekli ve en şiddetli olarak yaşandığı güney ve güneydoğu cephesini koruyorlardı. Eski bir tacirin, onların en görgülü, en onurlu ve bu nedenle de en sevdiği müşterileri olduğunu yazması bizi hiç de şaşırtmıyor.

Karaayaklar bir kez silahlanınca, düşman hatlarını ezmeye ve saldırıya geçmeye başladılar. Hatta Pieganlar Glacier Parkı'nın güney geçidinden geçerek, Kızılderililerin silah bakımından hala zayıf oldukları dağların batı bölgesine akınlar düzenlediler.

Topraklarında, iki İngiliz ticaret kurumunun ticaret merkezleri kurmasına izin verilmişti; Montana'da, Missouri Irmağı üzerinde bulunan, Amerika Birleşik Devletleri'ne ait bazı merkezlere de gidebilirlerdi - ama en güçlü düşmanlarının bir bölümü de buralarda ticaret yaptığı için, kalabalık olarak gitmeleri gerekiyordu. Bunun dışında, kunduz ara-

yan beyaz kürk avcılarının güneydoğudan gelmeye başladıkları 1820 yıllarına kadar, Karaayaklara karşı bir beyaz tehdidine rastlanmıyor. Karaayak topraklarının küçük bir bölümü dışında Kanada'da yer aldığını unutmamalıyız; burada beyazlara ait sınırın ilerlemesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndekine göre daha yavaştı. İşgalci kürk avcıları Amerika Birleşik Devletleri'nden, başlıca Kızılderili düşmanları da aynı yönden geliyor, Karaayaklar onlara görür görmez saldırıyorlardı. Kanadalı tacirler de bunu yapmaları için Karaayaklara cesaret veriyordu çünkü bu yabancıların orada bulunmaya zaten hiçbir hakları bulunmuyordu. Kürk avcılarına karşı akınlar uzaklara, aşağı bölgedeki Montana'ya kadar ulaştı; bunun nedeni, biraz Karaayakların o toprakları istemesi, biraz da kürk avcıları öldürülünce kürklerinin ele geçirilip Kanada'ya ait merkezlere götürülmesi ve burada ticaret malları ile takas edilebilmesiydi. Bu, kışı hayvanlar için tuzak kurmakla geçirmekten çok daha heyecanlı bir yöntemdi. Kürk avcılarının yağmalanması, zamanla bir savunma meselesinden çok bir iş durumuna geldi; bu Kızılderililer öyle güçlüydü ki, beyazları uzun bir süre topraklarından uzak tutmayı başardılar. Daha önce belirtildiği gibi, arkalarında geçit vermeyen dağlar vardı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, beyazlara ait ilerleyen sınır da güneyden geçerek gidiyordu; Karaayaklar bu yol üzerinde değillerdi.

Karaayaklar, tahminen 1830 yılında güçlerinin doruğunda görünüyorlardı; yolcular ve kürk tacirlerine göre nüfusları on-on sekiz bin kişi arasında idi. Karaayaklar Kızılderili düşmanlarına hala meydan okuyor, beyaz kürk avcılarının da topraklarına girmelerine engel oluyorlardı. Beyazların sınırları onlara şimdilik baskı yapmıyordu ama, çok geçmeden bu yeni düşmanın gücünü hissedeceklerdi. 1836 yılında, beyaz adamın korkunç çiçek hastalığı doğudaki sınırda bulunan kabileleri kırıp geçirdi; raporlara göre birçok kamp, sayılarının dörtte üçünden fazlasını kaybetti. Birkaç ay içinde, Karaayakların akıncı grupları felaketi yurtlarına taşıdı-

lar; nüfuslarının neredeyse yarısı öldü.

Aynı hastalık 1845'te ve 1857'de bir kez daha kamplarını kırıp geçirerek bu kez eski güçlerinin yaklaşık üçte birini yok etti; beyazların baskısına daha az direnebiliyor, ancak Kızılderili düşmanları onlardan da çok zarara uğradığı için yine de cesaretle devam ediyorlardı. Hastalık yayarak nüfusu kontrol altına almak isteği günümüzde sık sık duyuluyor. Kuşkusuz beyazlar o günlerde bunu bilerek yapmamışlardı; ama Algonkinler isteseler bunun nasıl işe yaradığını anlatabilirler; çünkü çiçek hastalığı, New England'da ve Batı'da sınırın ilerlemesini kolaylaştırdı. Bu, beyaz adamın en ölümcül silahıydı.

Karaayakların en ayırıcı özelliği, disiplinleri ve akıllıca yönetme yetenekleriydi; çiçek hastalığının neden olduğu kayıplar yüzünden güçsüzleşmiştiler ve bedenleri, beyaz adamın bir başka silahının darbesiyle zarar görmek üzereydi. Kanadalı ticaret şirketleri, akıllıca bir politikayla, Kızılderililere içki satışına kısıtlamalar getirmiş, ama bu da Amerika Birleşik Devletleri'nden yapılan yasadışı ticareti teşvik etmişti. Çok geçmeden "viski tacirleri" denilen insanlar Karaayak Kızılderililerini arasına gelmiş ve onları, içkiyle takas etmeleri için beyaz çiftçilerden at ve sığır çalmaya teşvik etmişlerdi. Reisler, savaşa yol açacağını bildikleri için bu yönteme karşı çıkmışlardı; ancak daha genç Kızılderililer içkiyi her şeyden fazla istiyorlardı. Tacirler onlara reisleri dinlememelerini söylediler ve kabile yönetimi bu şekilde yıkılarak, fuhuş ve her türlü taşkınlık teşvik edildi. Montana'nın kuzeyinde Güney Pieganları için bir Kızılderili bölgesi ayrılmış ve buraya bir temsilci atanmıştı; ama onun da bu kötülükleri durdurmaya gücü yoktu. Montana'daki yerleşimciler, 1868'de yasaları uygulamaya ve düzeni sağlamaya başlayana dek, koşullar giderek daha da kötüleşti. Asıl güçlük, Kanada sınırında yatıyordu: "viski tacirleri" Kanada'da da çalışabiliyor, o taraftaki Kızılderililer de sığır ve at çalmak için sınırı geçebiliyorlardı; ganimetleriyle birlikte ye-

niden karşıya geçtikleri anda, güvendeydiler. Doğal olarak her şey için Montana'daki Pieganlar suçlanıyor, el altındaki tek Kızılderililer olarak en çok onlar zarar görüyorlardı. Birkaç asker, 1869 yılında Güney Pieganlarına ait barışçıl bir kampa saldırarak erkekleri, kadınları ve çocukları öldürdüler; yine en baştan, aynı üzücü öykü. Pieganlar ve Amerika Birleşik Devletleri birlikleri arasındaki tek gerçek savaş budur. Ertesi yıl, yine çiçek hastalığı geldi.

Güney Pieganlarının gücü artık tümüyle tükenmiş, sayıları azalmış, ahlak değerleri zayıflamış, çok az bir toplum denetimi kalmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ne tamamen teslim oldular; bir temsilcinin denetiminde yaşamayı ve Kanada sınırını geçmemeyi kabul ettiler. Karaayakların geriye kalan bölümü Kanada Kızılderilileri oldular; bu kez Kanada hükümeti, onların topraklarında kaldığından emin olmak için önlemler aldı. Karaayakların Montana'ya düzenledikleri akınların unutulması için on beş yıl geçmesi gerekti. Montana'da bufaloların sayısı hala fazlaydı ve Pieganlar avcılık yaparak yaşıyorlardı. 1875 yılında Güney Pieganları için yeni bir temsilci atandı; onun akıllıca rehberliğiyle, reisler yeniden eski güçlerine kavuştular ve kabile tam bir yıkımdan kurtuldu; ama önlerinde hala sorunlar vardı. 1883 yılına gelindiğinde, bufalolar yok olmuştu ve avcılar et bulamadan dönüyorlardı. Her yerde açlık vardı; çocuklar azıcık yiyecek için ağlıyor, kadınlar inliyor, erkekler dua ediyordu. Çaresizlikten eski kemikleri ve ağaç kabuklarını pişiriyorlardı. Ölüm, kamplarında gizlice dolaşıyor, ama önderlerinin gücü dayanmaya devam ediyordu. Sonunda yiyecek geldi ve koşullar normale döndü. Onları bu güçlükten o mükemmel önderleri kurtardı. Bunu izleyen yıllarda, Kızılderili bölgesindeki yaşamın güçlüğü içinde, 1900 yılına gelene dek sayıları azaldı; o tarihten bu yana ise nüfusları artıyor ve beyazların yaşama biçimlerine giderek daha fazla ayak uyduruyorlar.

Kanada'daki Kuzey Pieganları, Bloodlar ve Kuzey Karaa-

yakları açlık ve çiçek hastalığından biraz daha az zarar gördüler. Şimdi Kızılderili bölgelerinde yaşayor ve yavaş yavaş beyazlara ait bir dünyaya uyum sağlamaya çalışıyorlar.

Karaayaklar, diğer Algonkinlerden farklı olarak beyaz adamla resmen bir savaşa girmediler ve bu yüzden de bu anlamda bir yenilgiye uğramadılar; ancak bunun yerine, nüfuslarını eriten ve güçlerini yok eden hastalık ve kötü alışkanlıklarla karşılaştılar. Son aynıydı. Delaware ve Shawnee Algonkinlerinden farklı olarak, ilerleyen sınır karşısında geri çekilemediler; ama New England'daki akrabaları gibi direnmeye ve bunun sonuçlarına katlanmaya mecbur edildiler - yani kökleri kazınmadı ama, neredeyse aynı derecede öldürücü olan bir dizi felakete kurban gittiler.

Arapaholar ve Cheyenneler

Arapaholar şimdi Oklahoma ve Wyoming'deki Kızılderili bölgelerinde yaşıyorlar. En yakın akrabaları Montana'daki Atsinalardır. Sınır döneminde Atsinalara "büyük göbekler" denirdi; belirgin bir göbekleri olduğu için değil, şimdi Güney Saskatchewan olarak bilinen Büyük Göbek Irmağı üzerinde yaşadıkları için. Görünüşe göre on sekizinci yüzyılın başlarında sayıları oldukça fazlaydı ve adını aldıkları ırmak boyunca uzanan ovalara sahiptiler; ama 1800 yılından önce bir tarihte, çiçek hastalığı halkın yaklaşık dörtte üçünü yok etti; aynı tarihlerde Assiniboinler ve Algonkin olmayan diğer kabileler, Atsinalar güçlü Karaayaklara sığınana dek onlara karşı akınlar düzenlediler. Atsinalar geleneklere göre birbirleriyle sıkı ilişki içindeki birkaç kabileden biriydi ve bu kabilelerden geriye yalnızca Atsinalar ve Arapaholar kalmıştı. Bu kabileler bir zamanlar Saskatchewan'ın güneyindeki bufalo topraklarını ellerinde bulunduruyorlardı. Beyaz adam bu topraklara geldiğinde, Arapahoları Güney Dakota'daki Kara Tepeler'de, Atsinaları da Kanada'daki Karaayaklarla birlikte buldular.

Tarihçiler, Cheyennelerin Minnesota'dan Sheyenne Irmağı'na gittiklerine inanıyorlar; bu ırmak, Kuzey Dakota haritasında, kuzeydeki Kızıl Irmak'a doğru, doğuya akan bir su olarak görülebilir. Cheyenneler buradan da güneye doğru, kendi tahminlerine göre yaklaşık olarak 1675 yılında Missouri Irmağı'na gitmişlerdi. Bir süre için, eski yurtlarında yaptıkları gibi mısır, fasulye ve kabak yetiştirdiler; ancak bufalolar çok boldu ve sonra avlanmayı daha da kolaylaştıran atların gelmesiyle, 1800'lü yıllarda gerçek Ova Kızılderilileri oldular. Ara sıra müttefik oldukları Arapaholarla dostluk kurdular.

Bu iki Algonkin kabilesi, ünlü Güneş Dansı'nı en doğru biçimi gibi görünen haliyle uyguluyorlardı; yani bu törenin yaratıcısı olmasalar bile, en azından ona en çarpıcı sahne dekorunu sağlayan halk onlardı. Başka birçok bakımdan, özellikle de törenlerle ilgili her şeyde, atlı Kızılderililerin seçkin sınıfını oluşturuyorlardı. Cheyenneler kutsal çıkına büyük değer verir, bunun içinde diğer şeylerle birlikte, deriden ve dişi bir bufalonun başındaki tüylerden yapılan bir tür şapka ve ikisi avlanmak, ikisi de savaş için olmak üzere dört ok bulundururlardı. Bu nesneler ve onlarla ilgili ayinler, en kutsal emanetleriydi; kabile, tehlikeli dönemlerde savaşa bu çıkınları taşıyarak giderdi. Bize anlatılanlara göre, Cheyenneler bir zamanlar Pawneelere karşı yürüyüşe geçmiş, ancak yenilmişler ve oklar da ele geçirilmiş. Ancak çıkının koruyucusu, onların yerine geçecek yeni oklar yapmış. Bu hiç de garip değil; çünkü ayin, ara sıra oklara yeni tüyler takılmasını ve taştan uçlarının yeniden yapılmasını gerektiriyordu. Bu oklar ve bunların anlamıyla ilgili ayrıntılar, Cheyennelerin tarihini konu alan kitaplarda bulunabilir.

Belki doğrudan savaşla ilgili olmadığı için daha gösterişsiz olmasına karşın, Arapaholar da aynı önemi taşıyan bir şeye sahiptiler. Saygı gösterilen başlıca nesne, büyük bir pipoydu; bir çıkının içinde saklanan, özenle yapılan törenler dışında asla ortaya çıkarılmayan ve neredeyse bir tanrı ya

da ondan da üstün sayılan, insanların kaderlerini ellerinde tutan güçlerin varlığını güvence altına alan bir nesne. Bu, dev bir sigara ağızlığını andıran ilginç bir pipodur. Tütün, piponun ucuna doldurulur; aynı bir sigaralığın ucunu doldurup, bunun pipo gibi içilmesine benzer. Bu tip boru gibi pipolar, zaman zaman Cheyenneler tarafından sıradan tütün içimlerinde kullanılırdı; ama bunlar, gövdesiyle birlikte neredeyse insan kolu uzunluğunda olan Arapaho kutsal piposundan çok daha küçüktü. Bir çıkın içinde saklanan ve hemen hemen aynı derecede saygı gösterilen bir başka nesne de bir çember ya da tekerlekti. Bir gözlemci, Arapahoların önemli bütün olaylar karşısındaki tutumlarının, çoğu Kızılderilininkinden daha dindar olduğunu görür. Günlük işlerin çoğuna simgesel bir düşünüşle yaklaşırlardı; örneğin bir kadın boncuk işi yaptığında ya da deri bir çantayı süslemek için boyadığında, kullandığı desenlere gizli anlamları, bazen de derin dinsel anlamı olan düşünceleri çağrıştıran isimler verilirdi. Cheyenne kadınları Arapaholardan da sanatçıydılar; ama kullandıkları desenleri fazla ciddiye almıyorlardı. Beyazlar, onların boncuk işlerini, Arapaholarınkine göre daha az tanırlar; bunun nedeni belki de desenlerin anlamlarındaki gizemin, çağdaş sanat öğrenimi gören öğrencileri büyülemesidir. Bundan başka, birçok Kızılderili kabilesi tarafından kullanılan desenler, sanatsal değerlerinden başka özgün olmaları ve cesur renk seçimleriyle de bizi cezbeder. Bu Kızılderililerin böyle alışılmadık desenleri nasıl bulduklarını merak eder ve heyecanlanırız ve ne zaman onları yorumlayan bir kabile bulsak, belki de bu özgün sanatın başlangıcını açıklar diye bu bilgileri kabul ederiz. Yine de bu sanatı Arapahoların başlattığına inanmak için hiçbir neden yok; diğer Kızılderililer aynı desenlerin çoğunu bu tip "gizli anlamlar" yüklemeden kullandıkları için, Arapahoların ormandan çıkarak otlaklara gittikleri zaman, bu desenleri Algonkin olmayan komşularından aldıklarını, ama son derece gizemli ve dindar insanlar olduk-

ları için bu ilginç desenlerin bir anlam taşıdığını kabul ederek, bunlara kendi duygularını ve inançlarını taşıdıklarını tahmin ediyoruz. Yine de başkalarından gördükleri bu sanatı zenginleştirdikleri ve ona boş bir eğlenceden çok daha fazla bir anlam kazandırdıkları için saygı görmeyi hak ediyorlar. Dünyayı bir Arapaho gibi görebilseydik, belki de onların boncuk işlerini ve deri üzerine yaptıkları resimleri güzel sanatların bir dalı ilan edebilirdik.

Arapaholar ve Cheyennelerin tarihi, bir ölçüde tanıdık gelişmeler gösteriyor. 1840 yılından önce beyazların ilerleyen sınırı, güneydoğu Wyoming ve doğu Colorado'da yayıldıkları zamanlarda, onlara baskı yapmıyordu. 1849'da altın için California'ya akın edilmesi, toprakları üzerinden geçen, öküzlerin çektiği yük arabası kafilelerini getirdi; bu ilk büyük tehlike işaretiydi ve bundan sonra olacaklar için bir uyarıydı. Çoğu Kızılderili gibi Arapaholar da hala yerli komşularına karşı akınlar düzenliyorlardı; beyazlarla çatışmalara girişen diğer kabilelere yalnızca macera aşkına katılan bazı kabile üyeleri olsa da, beyazlara karşı oldukça barışçıl eğilimler taşıyorlardı.

Görünüşe göre Cheyenneler yalnızca diğer kabilelere karşı değil, sınırın ilerlemesine karşı koyarken de daha saldırgandı. Tarihçilerin anlattığına göre, beyazların yerleşimlerine akınlar düzenlemekte oldukça etkin olan bu halk, ovalardaki Kızılderili savaşlarının çoğuna katılmış ve bu girişimlerde başka herhangi bir kabileye göre çok daha fazla savaşçı kaybetmişti.

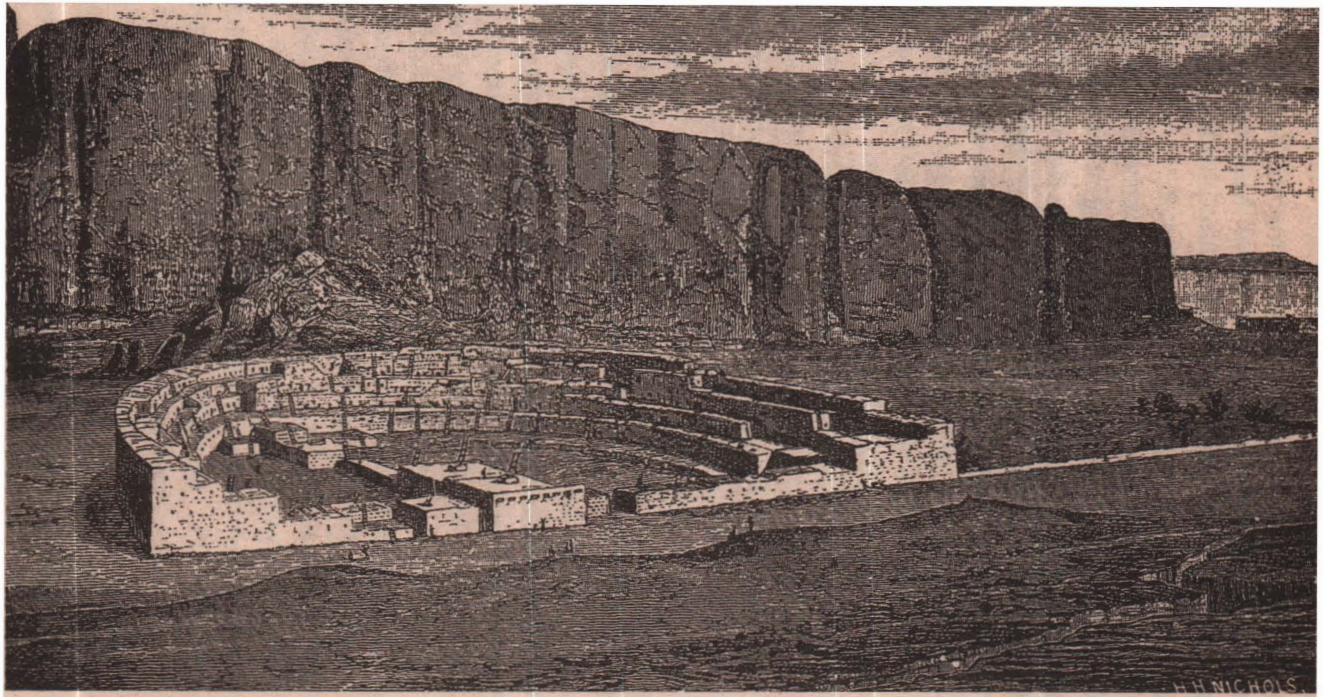
İlk ciddi anlaşmazlık 1864 yılında, Güney Cheyennelerinden bazı kişilerin, yolcular ve yerleşimlere karşı küçük akınlar yapmasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'na ait bir müfrezenin, Arkansas Irmağı'nın bir kolu olan Kum Deresi üzerindeki Chivington yakınlarında bulunan kamplarına baskın yapmasıyla başladı. Askerlere, yaşı ve cinsiyeti ne olursa olsun, esir almamaları emri verilmişti; yani öldürülen yüz elli kişinin yaklaşık üçte ikisinin kadın-

lar ve çocuklardan oluşmasına şaşmamamız gerekir. Yüzden fazla kişinin kafa derisi yüzülmüş, vücutları askerler tarafından kesilmiş ve kafa derileri Denver'da bir meydanda sergilenmişti. Ancak ulusun büyük bölümü bu vahşeti onaylamamış ve Kongre bir soruşturma başlatmayı uygun görmüştü. Cheyenneler ise doğal olarak ayaklandılar; bazı Arapaholar ve diğerleri tarafından da desteklenerek geniş bir cephede akınlar düzenlemeye ve insanları öldürmeye başladılar. Burada küçük çarpışmaları geçip, 1868'de meydana gelen, Kızılderili savaşlarında olağan olan ezici bir yenilgiye değineceğiz. Bu olayda General Custer Oklahoma'da Washita üzerinde kurulmuş büyük bir kampa saldırmış, bu kez daha az vahşet gösterilmiş olsa da, Kızılderililer yine yaklaşık yüz erkek ile çok sayıda kadın ve çocuğu yitirmişlerdi. Bunu bazı çatışmalar izlemiş, ama sonunda Güney Cheyenneleri kaçınılmaz olana boyun eğerek bir Kızılderili bölgesine yerleşmişlerdi. Pek çok yaşamdan başka, atlarının çoğunu, çok sayıda çadırı ve kişisel eşyayı da yitirmişlerdi. 1874 yılına kadar tümüyle barışçıldılar; bu yıl içinde Ovalar'ın güney bölgelerindeki tüm Kızılderililer ilerleyen yerleşimler nedeniyle sıkıntı çekmeye ve hükümetle yaptıkları anlaşmaların giderek daha fazla ihlal edildiğini görmeye başladılar. Bir Comanche önderi, sanki yeni bir peygambermiş gibi, ayaklanma vaazları vermeye başladı.Güney Cheyenneleri bu tuzağa kolayca düştüler.

Kızılderililerin bu dönemdeki en büyük kaygıları bufalo sayısının azalmasıydı; çünkü profesyonel beyaz avcılar, onları derileri için öldürüyorlardı. Kızılderililer sonun yaklaştığını görebilecek kadar zekiydiler ve savaş geleneği olan hiçbir halk da açlık tehdidini kabullenemezdi. Ancak bu zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri gücü, eski günlerdekine göre çok üstün bir duruma gelmişti. Kuyruktan dolma tüfekleri, mitralyözleri ve hafif topları vardı. Kızılderililer ilkin Kerpiç Duvarlar olarak bilinen, kuzey Texas'taki bir ticaret kampına saldırdılar, ancak yenilgiye

uğradılar. Bu olay orduyu harekete geçirdi; kısa bir süre sonra Güney Cheyennelerinin ana kampları, Kiowa ve Comanchelerin kamplarıyla birlikte, Albay Mackenzie'nin saldırısına uğradı. Cheyennelerin büyük bölümü kaçtı; ama atlarını ve kişisel eşyalarını yitirdiler.

Bu savaştan sonraki olaylara girmeyeceğiz; çünkü bu öykü Sioux Ailesi başlığı altına daha uygun düşüyor. Söylememiz gereken tek şey, Cheyennelerin de herkesle aynı kaderi paylaştığı ve şimdi biri Montana, diğeri Oklahoma'da olmak üzere iki Kızılderili bölgesinde yaşadıklarıdır.

1. NEW MEXICO'DAKİ PUEBLO BONITO'NUN YENİDEN YAPIMI - Bu tip mimaride en yüksek seviyeye ulaşılan tarihöncesi döneme ait bir yapı. Morgan, 1881.

2. DOĞU ALGONKİN KIZILDERİLİLERİ - Bu Kızılderililer genellikle kubbe biçimindeki ağaç kabuğundan barınaklarda yaşıyorlardı; esasen avcı olsalar da, mısır ve fasulye de yetiştiriyorlardı; kumaş dokumayı bilmiyorlar, ama çanta, hasır ve sepet örüyorlardı; bazı sade çömlekler yapıyorlardı. Yaz ve kış köyleri olmasına ve bunların yerlerini sık sık değiştirmelerine karşın, onlara göçebe demek güçtü.
A. A. Jansson tarafından resmedilmiştir.

3. BUFALOLARIN TUZAĞA DÜŞÜRÜLMESİ - Saskatchewan'daki Cree Kızılderilileri arasında yapılan gözlemlerden, yaklaşık olarak 1860 yılında çizilmiştir. Hind Sergisi.

4. SOMON BALIKÇILARI - Konu, Alaska kıyılarında yaşayan Kızılderililerin eski somon avlama yöntemini göstermek için yeniden yapılmıştır. Bu Kızılderililer, göç eden somonların tuzağa düşürülüp mızrakla vurulacağı bir havuz oluşturmak için ağaç kütüklerinden bir baraj yaparlardı. Will S. Taylor tarafından resmedilmiştir.

X. Bölüm

KUZEY VE BATI ALGONKİNLERİ

Okurlar bir kez daha haritada Kanada'nın doğusuna bakarlarsa, batıda kuzey Manitoba'dan doğuda Newfoundland'e ve yukarıda Labrador'a uzanan, yerleşimlerin bulunmadığı bir alandan oluşan toprakları fark edeceklerdir. Büyük bölümü halen ormanlık olan bu bölge, eskiden ve şimdi de kuzeydeki Algonkinlerin, batıdaki Creelerin ve doğudaki Naskapilerin yurdudur. Fransızlar Ottawa yakınında ilk Algonkinlerle, ya da bu ismin türetildiği insanlarla karşılaştılar. İsim, çok geçmeden doğuya Nova Scotia'ya doğru uzanan on sekiz ila yirmi iki grubu içine alacak kadar genişledi. Bunların içinde, daha sonra sınır savaşlarına katıldıkları Michigan'da yerleşen Ottawalar da vardı. Champlain geldiğinde bu Algonkinler, o zamanlar kuzeydoğuya doğru ve aşağıya St.Lawrence'a ilerleyen Iroquoislar tarafından rahatsız ediliyorlardı. Algonkinler, bu sıkıntı içinde, onları yok olmaktan kurtarmaya yetecek kadar yardım sağlayan Fransızlara yöneldiler. Çoğu Kızılderilinin acımasız olduğuna inanırız; ama Iroquoisların öyle olduğu kesindi; yapabilselerdi, tüm Algonkinleri yok ederlerdi. Fransızların gelişi, onları belki de tümüyle yok olmaktan kurtardı ve Amerika'nın en büyük Kızılderili ailelerinden birine ismini vererek onları ölümsüzleştirdi.

Naskapiler

Uzakta, kuzeydeki Labrador'da Naskapiler yaşıyordu. Görünüşe göre hiçbir beyaz adam onların topraklarında yaşamak istemiyordu; bu nedenle beyazların yayılması yü-

zünden acı çektiklerini iddia edemezler. Beyaz adamdan, silah, tencere, çelik aletler, tuzaklar, kumaş - ve bulabildikleri zaman içki gibi uygarlığın birçok rahatlığını aldılar; kendi toplumsal sorunlarını çözmek konusunda genellikle özgürdüler. Müzelerdeki sergilerde, üstüne kırmızı renkte özgün desenlerin çizildiği uzun deri ceketleriyle ayırt edilirler. Oldukça hoş bir görünümü olan bu ceketler, sıradan olmaktan çok sanatsal bir değer taşır. Okurlar yine de tüm bunlara rağmen Naskapilerin özgürlükleriyle ne elde ettiklerini soracak olurlarsa, korkarım ki yanıt pek de fazla bir şey olmadığıdır.

Naskapiler zaman zaman birkaç beyaz avcıya topraklarında rehberlik ediyorlardı; onun dışında, yaşamları oldukça güç geçiyordu; çoğu genç yaşta ölüyordu; yine de kabile sert bir iklimde yaşama sorununu çözerek hayatta kalmayı başarmıştı. Büyük olasılıkla çoğumuzla aynı derecede mutlulardı. Eskiden düşmanları kuzeydeki Eskimolar ve yalnızca öldürmek uğruna onlara karşı akınlar düzenleyen, yenilmesi çok daha güç olan güneydeki Iroquioslardı. Bazıları şimdi bile Iroquioslar eskiden olduğu gibi kadınlarını ve çocuklarını öldürmek ve kafa derilerini yüzmek üzere geri dönecekler diye güneye korkuyla bakarlar.

Great Lakes Kabileleri

Algonkin kabilelerinin bir bölümü Great Lakes çevresinde, özellikle de Huron, Michigan ve Superior Gölleri civarında toplanmışlardı. Superior Gölü, bir dizi küçük göl ve ırmakla adeta birleşerek, Hudson Körfezi'ne dökülen Winnipeg Gölü'nde son bulur. Bu su yollarının karmaşıklığı, önümüzde büyük bir haritada daha da etkileyici görünür; göller bölgesinin Algonkinleri, kayın ağacından yapılmış hafif kanolarının bir ya da iki tanesi aracılığıyla, Detroit'ten Hudson Körfezi'ne kadar gidebiliyorlardı. Yalnızca kısa bir süre taşıyarak, kanolarını şimdi Chicago'nun

bulunduğu yerde, Illinois'un yukarı kesimlerinde suya indirebiliyor ve Mississipi'nin ağzına kadar gidebiliyorlardı. O halde Algonkinlerin göller çevresindeki toprakların büyük bölümünü ellerinde bulundurmaları ve son zamanlarda batıya doğru yayılma eğilimi göstermeleri hiç de garip değil. Göller bölgesinin önemli halkları Ojibway ya da Chippewalar (bunlar aynı halktır; ancak Kızılderili dilinde söylenişi, bu iki İngilizce kelimenin arasında bir yere düşer), Potawatomi, Menomini, Sauk ve Foxlar ve Creelerdi. Göllerin kuzeyinde, Sault Sainte Marie yakınlarında bulunan Chippewalar genellikle Saulteaux olarak adlandırılır; bu taraftaki toprakları Creelerle birlikte bu grup işgal ediyor, Chippewa, Potawatomi, Menomini, Sauk ve Foxlar da güneyde dolaşıyorlardı. Henry Wadsworth Longfellow'un Hiawatha efsaneleri, onun sandığı gibi Iroquiosların değil, Chippewaların öyküleridir; Longfellow, az çok benzer isimlere sahip Chippewa ve Iroquois kahramanlarını yanlışlıkla aynı olarak kabul eden etnolog Schoolcraft'ın izinden gitmiştir.

Okur haritaya geri dönerse, göllerin toprak üzerinde nasıl iki cep ya da çıkmaz oluşturduğunu fark edebilir. Yani Michigan, Huron ve Michigan Gölleri'yle sarılmıştır. Burada Potawatomi ve Chippewalar, güneydeki Kızılderililerden uzakta, kendi aralarındaki tartışmaları saymazsak, yeteri kadar güvende yaşıyorlardı. Batıda, Superior ve Michigan Gölleri arasındaki üçgen de benzer bir savunma için uygundu. Daha ileride ise Yeşil Körfez, savunması kolay, ikinci derecede önem taşıyan küçük üçgenler oluşturuyordu. Burayı çok sayıda güçlü kabile yurt edinmişti. Yeşil Körfez topraklarını yüzyıllarca ellerinde bulunduran Menominiler, hala buraya yakın bir Kızılderili bölgesinde yaşıyorlar. Sauk ve Foxlar, daha sonra da Potawatomiler dış savunmayı oluşturuyorlardı; çünkü batıda Sioux Ailesi'nden, yenmesi güç düşmanları vardı; bunlar batıda, en az doğudaki Iroquoisların yarattığı kadar büyük bir korku uyandırıyordu.

Göller bölgesinde çok sayıda kayın ağacı ve kozalaklı

ağaç bulunurken, Ohio Vadisi, Pennsylvania, New York ve New England yaprak döken ağaçlar, meşe, karaağaç, kestane, vb. ağaçlarıyla kaplıydı. Ağaçlardaki bu farklılıklarla birlikte, burada yaşayan çok sayıda kabile arasındaki değişik kültür özelliklerine neden olan birçok başka çevresel farklılık da vardı. Bir kere kozalaklı ağaçların bulunduğu topraklar mısır yetiştirmeye elverişli değildi, bu yüzden göller bölgesindeki Algonkinler yenilebilir yabani bitkilere bağımlıydılar. Ancak doğa, göl kenarlarında ve ırmak kollarında yetişen, yarı yarıya suda yaşayan bir bitki, yaban pirinci vererek bu durumu telafi ediyordu. Kolonilerde yaşayanlar, Avrupa o zamanlarda pirinci bilmediği için, buna yaban meşesi ya da yaban buğdayı demişlerdi. Kızılderili yöntemiyle hazırlanan yaban pirinci, şimdi popülerliği her geçen yıl artan lüks yemeklerimizden biri durumundadır. Bu yiyecek, Göller bölgesindeki Kızılderililer arasında, mısır yerine geçen doyurucu bir besindi. Yabani olarak yetişse de, ürünlerin korunması, kanolara yüklenmesi ve bunu izleyen kabuk soyma, kurutma ve tütsüleme işlemleri, bunun üretimini de aynı mısırda olduğu kadar yorucu bir hale getiriyordu. İşin büyük bölümünü kadınlar yapıyordu. Saplar bazen, pirinç tanelerinin kuşlar tarafından yenmesini önlemek için, ıhlamur ağacı liflerinden yapılmış, her zaman hazırda bulunan iplerle demetler halinde bağlanırdı; bu ipleri Algonkin Ailesi'nin bir özelliği olarak saymıştık. Yani yaban pirinci kullanan Algonkinlerin evlerinde, kadınlar ve genç kızlar zamanlarını kordon ve ip bükerek geçirir, genç erkekler de kızların çalışkanlığına ve yeteneğine bakarak gelecekteki eşleri olarak onlara değer biçerlerdi.

Bu Kızılderililerin bir diğer dikkat çekici özelliği de kayın ağacını kullandıkları alanlardır; özellikle göllerin kuzeyindeki Kızılderililer, kayını yalnızca kanolarda değil, evler, kaplar ya da sepet ile çanak çömlek yerine geçebilecek eşyaların yapımında ve zaman zaman da resim yazısıyla mesajlar çizmek için kağıt olarak kullanırlardı. Göllerin gü-

neyindeki kabileler tarafından bir miktar çömlek yapılmıştı; kuzeydekiler ise kayın ağacından kaplarla yemek pişiriyor, bu kapları çoğu zaman ateşin üzerine asıyor, ama ateşe değdirmiyorlardı. Balık ve sukuşları besinlerin önemli bir bölümünü oluştursa da, bunlar geyik ve Alaska geyiğine göre ikinci sırayı alıyordu.* Mevsiminde akçaağaç şekeri yapılırdı. Kış mevsimi uzun, kar da çoğunlukla yüksek olduğu için doğal olarak hedikler (kar ayakkabıları) kullanılıyordu.

Midéwin olarak bilinen ünlü bir gizli topluluk göllerin güneyinde, özellikle çoğu zaman tipik Algonkinler olarak söz edilen Ojibway, Menomini ve Potawatomiler arasında ortaya çıkmıştı. Bunların ilk Algonkinlerin gerçek torunları olup olmadığını bilmiyoruz; ama göllerin güney bölümünde Midéwin ayinleri ve çeşitli kutsal çıkınlar gibi etkinlikler sayesinde Algonkin kültürünün daha zengin bir duygusal yaşam sunduğu anlaşılıyor. Bir diğer özgün yenilik de "büyücü çatısı" denilen, bir insanın sığabileceği kadar büyük, ağaç kabuğu ya da deriyle kaplı, değneklerden oluşan bir kafestir. Bu kafesin içine çok sayıda nesne konurdu. Daha sonra, antropologlar tarafından genelde şaman olarak adlandırılan büyücü, bir iple sımsıkı bağlanarak, görünmeyecek şekilde kafesin içine yerleştirilirdi. Bir süre sonra garip sesler duyulur, nesneler kafesin tepesinden dışarı uçar, büyücünün ruhlarla konuştuğu duyulurdu. Dinleyenler artık sorular sorabilir, büyücü de bunları koruyucu ruhlarına aktarır, onlar da cevap verebilirlerdi. Kafes kaldırıldığı zaman, büyücü genellikle yine bağlı olarak bulunurdu. Ruhlarla ilgili oda gösterilerine katılan okurlar için bu tip uygulamalar tanıdık olabilir. Bu uygulama, Algonkinlerin tarihöncesine uzanıyordu; belki bizim sihirbazlarımız da onlardan öğrendiler.

* Ç.N. İngilizce karşılığı "moose" olan Alaska geyiği, yalnızca Amerika'da yaşayan çok iri ve yassı boynuzlu bir geyik türüdür *(Alces americana)*.

Creeler ve Ojibwayler beyazlarla hemen hemen hiç savaşmamışlardı; bunun nedeni diğer kabilelerden daha az savaşçı olmaları değil, topraklarında yaygın yerleşimler olmamasıydı; şimdi bile bu toprakların büyük bölümü ormanlar ve ıssız derelerden oluşur. Ojibwayler zaman zaman İngilizlere karşı Fransızların yanında yer alıyordu; ancak Fransız ve Kızılderili savaşının ardından, Sioux Ailesi'yle savaşta oldukları zamanlar dışında, barış içinde bir yaşamın keyfini sürdüler. 1600'lü yılların sonunda Hudson Körfezi'ndeki ve St. Lawrence üzerindeki kürk tacirleri Creeler ve Ojibwaylere silah ve cephane sağlamaya başladılar; böylece bazıları batıya Winnipeg Gölü'ne doğru akınlar düzenlemeye giriştiler; bunun üzerinden uzun yıllar geçmeden, ilerleyen grupları Kanada'nın güneyinden geçerek Amerika Birleşik Devletleri sınırı boyunca, hatta Kayalık dağlara kadar olan ovalarda saldırılar düzenlediler. Bu tarihlerde atlar kuzeydeki ovalara ulaşmış, böylece serüvenci Creeler ve Ojibwaylerin çoğu at kullanmaya ve ovalarda bufalo avlamaya başlamış, sonunda da ovalardaki yabancıların adetlerini benimseyerek kendi eski adetlerinin çoğunu bırakmışlardı. Bu serüvenci Algonkinler Ova Creeleri ve Ova Ojibwayleri olarak bilinir.

Batı Kıyısı Halkları

California'nın kuzeyinde, Pasifik kıyılarındaki iki küçük kabileye dikkat etmek gerekir. Bunlar, bazı dilbilimcilerin Ritwan diye sınıflandırdıkları Yurok ve Wiyotlardır. Batı kıyısındaki yurtlarına nasıl ulaştıklarını hiç kimse bilmiyor; ancak bu çok uzun zaman önce gerçekleşmiş olmalı; çünkü konuşmaları oldukça farklıdır ve tarihte bilinen diğer Algonkin kabilelerinden çok Californialılar gibi yaşarlar. Köyleri okyanusa ya da ırmaklara bakan bu insanlar, ağaçlardan oyulmuş kanolar kullanır, yeterli miktarda balık avlarlar. Evleri yarılmış tahtalardan yapılır ve daha kuzeydekiler

kadar büyük ya da gösterişli olmasa da, genel planları aynıdır. Genel olarak diğer kuzey California kabileleri gibi yaşarlar. Yaşamlarını etkileyen değerler - özellikle Yurokların değerleri - kültürler konusunda uzman kişileri şaşırtacak ölçüde bizim değerlerimizi yansıtır. Farklı biçimde uygulansa da, yasal ve ahlaki kurallar içinde her Amerikalıya tanıdık gelecek birçok şey bulunur. Yurok ailesi ve akrabalar arasındaki ilişkilerin biçimi çoğu Amerikalınınkiyle benzerdir; bu aile, daha fazla sayıda akraba içeren ya da klanlar gibi daha büyük gruplar halinde organize olan diğer Kızılderili ailelerinden farklıdır.

Bu halkların tarihi hem ilginç hem de gizemlidir. Gelenekleri, doğudaki akrabaları konusunda hiçbir ipucu vermez; bu ilişki, dillerine ilgi duyan bilim adamları tarafından keşfedilmiştir. Kendi kendine yeten bir topluluk olarak yaşayan her halkta olduğu gibi, onlar da kendilerini en önemli ve üstün kabile olarak görüyorlardı; iki kabile birbirleri arasında bir ilişki olduğunu kabul etmiyor, birbirlerini yalnızca komşu olarak görüyorlardı. Büyük olasılıkla hep bir sır olarak kalacaklar. Tüm bildiklerimize karşın, Algonkin Ailesi'ne yakın yaşayan yerleşik halklar olabilirler; ancak uzak topraklara gittikleri ve Algonkin atalarının yaşama biçiminden vazgeçmiş oldukları daha akılcı bir tahmindir.

Olası Akrabalar

Son olarak, bazı dilbilimciler Kutenai, Wakashan (Nootka ve Kwakiutl kabileleri) ve Salishleri bir zamanlar Algonkin Aile ağacına bağlı olan, ama şimdi tek başlarına kalmış gibi görünen kabileler olarak kabul ediyor. Uzun zaman boyunca, bunlardan Kutenai dilinin başka hiçbir dille bağlantısı olmadığı düşünüldü ve bu halk ilginç diliyle dikkat çekti. Haritaya bakıldığında bu komşu kabile topluluklarının British Columbia'nın güneyi ile Washington'ın kuzeyinde nasıl bir bölge oluşturduğu ve doğuda Algonkin Karaa-

yaklarıyla birleşerek batıda Pasifik Okyanusu'na ulaştığı görülebilir. Yani Algonkinler ve diğer akrabaları, doğuda Nova Scotia'dan batıda Puget Sound'a dek geniş bir toprak parçasını ellerinde bulunduruyorlardı.

Wakashan kabilelerinden biri olan Nootkalar, Vancouver Adası'nın batı kıyısında ve Washington'a yakın bölgelerde yaşarlardı. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, Kuzeybatı kıyısından kaşifler ve tacirler tarafından sık sık ziyaret edilirlerdi; bunların arasında Kaptan Cook oldukça ünlüdür. Nootkalar balina avcılarıydı; avlarının peşinden uzun, oyulmuş kayıklarla giderlerdi. Bu insanlar sık sık komşu kabilelere karşı akınlar düzenler, ancak bunu yalnızca yağmalama için değil, köle için de yaparlardı; çünkü bu bölgede köle ticareti oldukça hareketliydi.

Aralarında Kwakiutlların da bulunduğu komşuları onların pek çok özelliğini paylaşıyorlardı. Yarılmış tahtalardan yapılma evleri büyüktü ve özenle yapılmıştı; bunların önünde uzun, özenle oyulmuş totem direkleri bulunurdu. Bir ailenin atalarını oluşturan klanları temsil eden bu totemler, Washington ve British Columbia'nın bazı bölgelerinde halen görülebilir. Belki de en ünlü gelenek, "verme" anlamında bir Nootka kelimesinden gelen *potlatch* idi. Bu törensel kutlama herhangi bir önemli olay dolayısıyla, kız ya da erkek çocuklar yetişkin sayıldıkları yaşa geldiği zaman, ölmüş bir aile üyesini anmak veya toplum önünde mahçup olmaktan kurtulmak için yapılırdı. Hediye olarak - ev sahibinin sağlayabileceği ölçüde - battaniyeler, kürkler, bakır levhalar, deniz kabukları ve bunlara benzer şeyler dağıtılırdı. Bu servetin büyük bölümü yok edilir, zaman zaman da bir köle öldürülürdü; bunlar bir ölçüde ev sahibinin dünyevi mallar ve insan yaşamını tümüyle hiçe saydığını kanıtlamak, büyük ölçüde de böylesine bir yıkıma dayanabilen klan reisinin büyüklüğünü göstermek için yapılırdı. Potlatch aslında oldukça pahalı bir yarıştı. Belki de Amerika Birleşik Devletleri'nde bugün oldukça yaygın olan "gösterişe yönelik tüketim" ya da

"komşuyla aşık atma"nın abartılı bir biçimiydi.

Kızılderililer ile ilgili eski kitaplar Salishlerden ayrı bir aile olarak söz eder; daha yeni olanlar ise bunu kabul etmelerine karşın, onların Algonkin kökünden geldikleri konusunda ısrar ederler.Bunlar genellikle Kıyı Salishleri ve İçteki Salishler olmak üzere ikiye ayrılır. Her grup, birbiriyle ilişkili lehçeler ya da diller konuşan bir dizi farklı kabileyi içine alır. Oldukça iyi tanınan Kıyı Salishleri arasında Chehalis, Nisqualli, Cowlitz, Squamish, Comox, Tillamook, Bella Coolalar ve diğerleri yer alır. Yurtları, kuzeybatı Washington'daki kıyı ve ırmak boyları ve buraya komşu olan British Columbia idi. Bu halkın bu toprakları ne kadar süre ellerinde tuttuklarını hiç kimse bilmiyor. Arkeologlar, Puget Sound ve içteki bazı ırmaklar boyunca yaygın olarak bulunan deniz kabuğu kümelerinden yola çıkarak, bu insanların burada çağlar boyunca kaldıklarını düşünüyorlar; bu kümeler kazıldığında, bölgenin aynı halklar tarafından uzun ve sürekli olarak işgal edildiği anlaşılmıştı. Bir zamanlar oldukça kalabalık olan Salishler, yetmişten fazla bölgesel dil altında sınıflandırılıyordu. Keşif zamanında yüzlerce köy bulunuyordu. Burası bazı kişiler tarafından yerli Kuzey Amerika'nın en yoğun nüfuslu bölgesi olarak kabul ediliyordu. Kızılderililer için oldukça güzel bir yerdi ve birçoğu, beyazlar için de elverişli bir yer olduğu anlaşılan Puget Sound çevresinde toplanmışlardı. İç kısımlardaki topraklar ise, aralarında güzel vadilerin bulunduğu sıradağlar ile kesiliyordu; burası, yukarı Columbia Irmağı çevresindeki açık arazi dışında, su bakımından oldukça zengin ormanlık bir alandı.

İçteki Salishler bu topraklardan başka British Columbia ile Washington'da ve Idaho ile Montana'nın buraya komşu bölgelerinde bulunuyorlardı. Tanınmış kabileler arasında Yassıkafalar (bazen yalnızca Salishler olarak adlandırılırlar), Coeur d'Alêne, Kalispel, Spokan, Okinagan ve Pend d'Oreillesler yer alır.

Montana'nın batısındaki Bitterroot bölgesinde yaşayan Yassıkafalar en doğuda yer alıyor, ancak bizon avlamak amacıyla her yıl Kayalık dağların ana sırası boyunca doğuya doğru yıllık yolculuklar yapıyorlardı. Böyle zamanlarda, diğer ova Kızılderilileri gibi düzenli kamplarda, tepee'lerde yaşarlardı. Karaayaklar ve Crowlar baş düşmanlarıydı; çünkü Yassıkafaların bizon avlamak için girdikleri topraklar onlarındı. Belli ki ovalara gitmeyi göze alacak ve orada bulundukları süre içinde kendilerinin olanı koruyacak kadar cesur ve savaşçıydılar. 1800'lü yılların başlarında bir Karaayak savaş partisini bozguna uğratarak tüm savaşçıları öldürdüklerini iddia ediyorlar. Bu, bizon topraklarında bulundukları sırada, onlara bir süre için güvenli bir ortam sağlamıştı.

Washington'daki Salish kabileleri birçok avantajdan yararlanıyordu. Geyik oldukça boldu; yenilebilir kökler bulunuyordu ve somon balıkları ırmaklara sık geliyordu. Yani Salish kültürünün ekonomik temeli olarak balık ve kökler alınabilir. Somon balıkları denizde yaşasa da, yumurtalarını bırakmak için ara sıra ırmaklara toplanır, hatta küçük derelere bile girerler; genç olanları, yaşam döngüsünü tamamlamak üzere denizlere geri döner. Balık tutmak için en iyi zaman yetişkin somonların ırmaklara gittiği zamandır; çünkü ağlarla ve kepçelerle çıkarılabilir, mızraklanabilir ya da kapana kıstırılabilirler. Bir balık sürüsü geldiğinde, herkesin çok işi olur. Bu kadar balık doğal olarak bir seferde tüketilemeyeceği için, temizlenip kurutulmak üzere direklere asılır. Bu tip kurutulmuş balık stokları güvenilir bir yedek gıda sağladığı için, Salishler yüksek bir ekonomik güvencenin tadını çıkarıyorlardı.

Böylece Amerikan tarihindeki İlk Büyük Kızılderili Ailesi'nden, geniş bir alana yayılmış, esas olarak ormanlar, ırmak ve göl kıyılarında yerleşen bu halktan ayrılıyoruz. Onlar Avrupalı tacirleri karşılayan, yerleşimlere destek veren ve doğal olarak beyaz adamın ölümcül silahları karşısında yenik düşen ilk Kızılderililerdi. Yurtlarının güney yarısında sınır giderek genişliyordu; yine de geri çekilirken güçlerini toplayarak, geceleri sık sık gökyüzünü yanan evlerle aydınlattılar, savaş çığlıklarıyla kurbanlarını şaşkına çevirdiler ve evde onları bekleyen kadınlarına, etrafında dans etmeleri için kafa derileri götürdüler. Ara sıra kahramanca direniş gösterip, onlara karşı gönderilen orduları yenseler de, daha çok kendileri yenilgiye uğradılar; sürekli olarak geriye itilirken, geriye kalan, hayatta kalmayı başarmış birkaç kişi sonunda Oklahoma'da toplandı. Şimdi sayıları eski nüfuslarının yalnızca küçük bir bölümüne ulaşıyor; ancak eski geleneklerine hala bağlılar ve olabildiği kadar, geçmişteki zaferleriyle tatmin oluyorlar. Önemli kişilerinin isimleri, kabileleri yalnızca bir isim olarak kaldığı zaman bile tarihte yaşamaya devam edecek. Çoğu için anıtlar dikildi. Büyük savaşlar yaptıkları yerleri gösteren parklar ve anıtlar şimdi daha çok beyazların zaferleri ile anılsa da, buralarda savaşan Algonkin savaşçılarına da farkında olmadan saygı gösteriliyor. Üniformalı rehberler, savaşa katılan Kızılderililerin kim olduğunu ve savaşın gelişimini, gerektiği gibi ziyaretçilere anlatırlar. Algonkinler için ölüm kaçınılmazdı; ancak sınırlı olanaklarına karşın iyi savaştıkları gerçeğini kabul edersek, bu anıtları hak ediyorlar.

Göller ve kuzeydeki ormanlarda yaşayan Algonkinler fazla baskı görmedikleri için hayatta kalmayı başaran çok sayıda Algonkin bulunuyor; hatta şimdi bile bazıları neredeyse ataları gibi yaşıyor. Onların savaşları beyazlardan çok doğayla idi; bu nedenle tarihte bir dipnot olarak bile na-

diren yer alırlar; önemli erkekleri ve kadınları ise sessizce mezara gittiler. Hayatta kalabilmek için ödedikleri bedel budur.

Amerikan tarihinin Kızılderilileri, Mississipi'nin doğusundaki Algonkinler olduğu için, özelliklerini kafamıza iyice yerleştirmeliyiz. Onlar, ormanlarda yaşayan bir halktı. Yaşam biçimleri bir bütün olarak şu anahtar kelimeler altında toplanabilir: tomahawk, savaşa gitmek, kafa derisi, mısır, akçaağaç şekeri, çapa, kayın ağacından kano, hedik, tumpline, kızak, wampum, makosen, wigwam, squaw, sachem, sagamore, barış yapmak, barış çubuğu, powwow, totem.* Bu kelimelerin ne anlama geldiğini biraz anlıyorsanız, bir Algonkinin yaşamının nasıl olduğunu anlamaya başlıyorsunuz demektir.

Bu Kızılderililer bizim Manitou olarak bildiğimiz, her yerde var olan büyük bir güce inanıyorlardı. Bu gücün, dünyayı bugün bizim gördüğümüz şekliyle yarattığına, meydana gelen ve gelecek olan tüm olaylar ve felaketlerin, böyle olmasını emrettiğine inanıyorlardı. Geyik derisini tabaklamak konusunda ustaydılar; beyaz adama ağaç oymacılığını öğretmelerine karşın, kendileri vasat çömlekler yaptılar; demiri hiç bilmiyorlar, bakırı çok az tanıyorlardı; dokumacılık sanatları basit olsa da, ısırgan otu ve diğer yaygın yabani otlardan güçlü ipler yapabiliyorlardı; çağlayan ağacı kabuğundan yaptıkları ipleri de görmezden gelemeyiz. Giysilerini yumuşak tabaklanmış derilerden yaparak, çanta ve kemerden başka hiçbir şey dokumadılar. Bizim uygarlığımızın ekonomik temelini nasıl endüstri ve ticaret oluşturu-

---

* Ç.N. Bu listedeki kelimelerin büyük bölümü Kızılderililerin kendi dillerinden İngilizceye geçtiği için Türkçe'sinde de aynı bırakılmıştır. Bu bölüme kadar değinilmeyen bazı kelimelerin anlamları şöyledir: tumpline (sırtta taşınan yüke destek olması amacıyla alından ya da göğüsten geçirilen kayış), wampum (Kızılderililerin para ya da süs olarak kullandıkları boncuklar), squaw (Kızılderili kadın), sachem ve sagamore (değişik Kızılderili kabilelerinde reis anlamındaki kelimeler).

yorsa, avcılık da onların varlıklarının ve güçlerinin ekonomik temeliydi. Bir miktar mısır ve sebze yetiştiriyorlardı; ancak bu kadınların işiydi ve ev işlerinden arta kalan zamanlarda yapılırdı; yaşamı sürdürmek için hiçbir zaman tarıma dayanmadılar.

Batı ovalarında yaşayan Algonkinler'de ise durum biraz farklıydı. Onlar bufalo avcılarıydı; tepee kullanıyor, diğer Ova Kızılderilileri gibi giyiniyorlardı; atı 1700 yılından sonra kullanmaya başladılar; o yüzyıl sona ermeden ateşli silahlar elde ettiler; tarımı ve varsa Orman Algonkinleri özelliklerinin çoğunu bıraktılar; dillerinin Algonkinlerinki ile belli belirsiz benzerlikler göstermesi dışında, aile ağacında bir yerleri olduğunu iddia etmek için çok az nedenleri var; bu benzerlikleri de zaten ancak bir uzman ortaya çıkarabilir. Hiçbirinin, Mississipi'nin doğusunda yaşama adetleri yoktu ve hiçbiri, kendilerini Ova Kızılderililerinden ayrı görmüyordu.

Arapaholar törencilikleriyle tanındıkları için Pawneeleri anımsatabilirler; ancak onların törenciliği değişik bir biçimdeydi; gösterişli ve şiirsel değildi, fakat hareketlerde titizce ayrıntılıydı. İşkence özellikleri olan Güneş Dansı'nda, Dakotalar gibi uzmanlaşmışlardı. Diğer taraftan, olağan nesneler, hatta boncuk işlerinde yapılan desenler için bile simgesel yorumlar yapmaktan hoşlanırlardı.

Cheyenneler Arapaholardan daha uzun boyluydu; Dakotalara benziyorlardı ve onlarla aynı derecede savaşçıydılar. Onlar da tepee'lerde yaşayan ve köpeklerin çektiği üçgen kızakları (travois) kullanan bir Ova halkıydılar.* At-

* Ç.N. Kanada Fransızcasından gelen bir kelime olan travois, Ova Kızılderililerinin kullandığı tekerleksiz, bir tür basit arabayı anlatır. Önceleri köpeklere, atların elde edilmesinden sonra da atlara bağlanan iki uzun sopanın uçları birleştirilir, böylece yük taşımak için basit bir araç elde edilmiş olurdu. Bu kelimenin de Türkçe karşılığı olmadığı için, şekli göz önüne alınarak, kitabın geri kalan bölümünde de üçgen kızak olarak adlandırılmıştır.

lıydılar ve özgürlükleri için büyük bir güçle savaşırlardı. Arapaholar kadar törenci olmayan, daha gerçekçi düşünen insanlardı. Covenant Sandığı gibi savaşa taşıdıkları kutsal ok çıkını, diğer Kızılderililere göre onların en ayırıcı özelliğiydi.

Karaayaklar insan gücü bakımından en güçlü ve sınırları içinde en saldırgan olanlardı. Onların ayırt edici özellikleri ise ayrıcalıklı kişilerin çeşitli seviyelerdeki bir dizi topluluk halinde örgütlenmelerinde ve çıkın kutlaması törenleri fikrinin geliştirilmesinde yatıyordu; bu öyle bir dereceye ulaşmıştı ki neredeyse herkesin bir çeşit çıkını vardı. Çıkınların ve törenlerin, atlardan, giysilerden, vb. oluşan armağanlar karşılığında bir başka kişiye geçirildiği bir sistem geliştirilmişti. Başkasına geçtiğinde binlerce dolar değerinde mal ödenmesi gereken birkaç büyük çıkın vardı.

Diğer Algonkin akrabaların yurdu olan Kuzeybatı Kıyısı'ndaki yaşama da bir göz atmıştık. Burada yaşam, oldukça bol olan deniz ürünlerine dayanıyordu. Geçimin denizden sağlanmasının verdiği kolaylıkla, özenle yapılmış oymalar ve potlatch kutlamaları için büyük hazırlıklar gibi uğraşlar için de zaman kalıyordu.

Bu özete uygun bir son olarak, okura Algonkinlerin dindar bir halk olduğunu -tüm Kızılderililer dindar olsa da- anımsatıyoruz. Algonkinler bulundukları çevreye tanrıların insan biçiminde yürüdüğü bir sahne olarak bakarlardı - insanoğlu tarafından genellikle görünmese de. Bir Algonkin, yabancı topraklarda yürüdüğünde onların varlığını hisseder, kendi yurdunda ise onları rüzgarda ve gök gürültüsünün uzaktan gelen gürlemesinde duyardı. Sık sık dua ederdi. Pipo içimi, dini bir tören niteliğindeydi; hatta bir bardak içki verildiğinde bile bir damlasını gökyüzüne, dört yöndeki rüzgara ve toprağa, yani tüm önemli tanrılara bir dua olarak sunarlardı. Ava gittiğinde ve yine avını öldürdüğünde de dualar vardı. Yaşam biçimi mısır yetiştirmeyi gerektiriyorsa, ekip biçme döngüsünün her aşaması için çok sayıda dua

ve armağan bulunurdu. Çömlek yapmak için kil isteyen kadın, bu değerli toprağı yerinden kaldırmak için izin almak üzere genellikle Toprak Ana'ya dua ederdi. Boya için gereken renkli toprak bile düşünmeden alınamazdı; kazılan yere her zaman alçakgönüllü ve saygılı bir şekilde yaklaşmak gerekirdi. Bu tip törenlerde saçma ve değersiz şeylere yer yoktu. Yaşlı bir Kızılderili, bizim günlük yaşamımızda olağan saydığımız durumlara, hiç abartmadan söyleyebileceğimiz bir asalet ve içtenlikle yaklaşırdı.

Söylediğimiz gibi, törenlerin çoğunda tütün piposu içilirdi. Ateşin yanında çoğunlukla çeşitli türde tütsüler yakılır, nesneler ve insanlar törenler için arınmak üzere bu dumanla yıkanırlardı. Bedeni arındırmanın bir başka yaygın yolu olan ter banyosu, her önemli törenden önce yapılırdı. Yiyecekler, süs eşyaları ve giysiler sık sık tanrılara armağan olarak verilirdi. Ticaret malları elde edildikten sonra, güzel bir kumaş parçası da dua armağanı olarak bir ağacın dalına bağlanabiliyordu. Fazla ağaç olmayan yerlerde ise, dua armağanları kayaların üzerine, derelere ya da uçurumların dibine yerleştirilirdi. Bazen kişi, kendine işkence yapma sözüyle adaklar adar, tanrılara etinden bir parça sunar ve bazen de bir parmağını keserdi. Dinsel törenlerin Kızılderiliye uykusunda bile eşlik ettiğini söylemek, gerçekten çok uzak olmayacaktır; çünkü rüyalar, görünmeyenle sağlanan iletişim olarak yorumlanırdı.

HOKAN-SIOUX SOYU: IROQUOIS AİLESİ

Kuzey Kabileleri
Altı Ulus
- Seneca
  (Mısırdiken, Kırmızı Ceket)
- Cayuga
- Onondaga
- Oneida
- Mohawk (Joseph Brant)
- Tuscarora (1715'ten sonra)

Güney Kabileleri
Cherokee
Tuscarora (1715'ten önce)

Bağımsızlar
Huron, ya da Wyandot
Erie
Susquehanna, ya da Conestoga
Tarafsızlar

XI. Bölüm

IROQUOIS AİLESİ

Çoktan ölmüş olan bir Pawnee Kızılderilisi, yazara Iroquoislar ile Pawneelerin çok eskiden dost olduklarını söylemişti. Dahası, söylenceye göre, bir Iroquois konuşmacısı bir zamanlar beyazlarla yapılan büyük bir toplantıda Iroquoisların sahip olduğu tüm haklar ve ayrıcalıkların kardeşleriyle, yani Pawneelerle paylaşılması gerektiği konusunda ısrar etmişti. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmiyoruz; ancak şimdi antropologlar, Iroquoislar ve Pawneelerin bir zamanlar Aşağı Mississipi yakınlarında komşu olarak yaşadıklarını söylüyorlar; Kızılderili dilleri konusunda çalışmaktan hoşlananlar ise bu iki halkın dillerinde, farklı ailelere ait gibi görünseler de, ortak özellikler bulunduğunu belirtiyorlar.

Iroquois adı genellikle New York eyaletindeki altı kabile için kullanılır: Seneca, Cayuga, Onondaga, Oneida, Mohawk ve Tuscaroralar. Ancak komşuları Huronlar, Erieler, Tarafsızlar ve Susquehannalar - daha az tanınan diğer beş-altı kabileyi saymıyoruz - Iroquois Ailesi dillerini konuşuyorlardı. Ancak bu kadarla da kalmıyor, çünkü Apalaş sıradağlarının aşağı bölgelerinde, üç ya da daha fazla gruptan oluşan güçlü Cherokeeler bulunuyordu. Tüm bunlar Iroquois Ailesi'ni oluşturuyordu. Toprakları Algonkinlerinkine göre oldukça küçüktü ve büyük olasılıkla buraya sonradan gelmişlerdi; ancak özellikle New York'taki Altı Uluslar ile güneydeki Cherokeeler saygı görmeyi hak ediyorlardı. Uzak kuzey bölgelerinde yaşayan Algonkinler daha birkaç yıl önce bile, onları korkunç Iroquoisların şiddetinden korumaları için doğaüstü varlıklarına dua ediyorlardı. Görünüşe

göre ilk Iroquois ailesi uzun zaman önce Mississipi'yi geçmiş ve aşağı Apalaşlar'da durmuştu. Sayıca çoğalmaya başlamış olmalıydılar; öyle ki, kuzeye dağlara doğru ilerleyerek Pennsylvania'dan geçip Kanada'ya giren yeni kabileler oluşmuştu. Burası Algonkin topraklarıydı; ancak Iroquoislar gittikleri her yere ölüm ve yıkım yayan acımasız işgalcilerdi. Çiftçi oldukları kadar avcıydılar da; kadınları mısır, fasulye ve kabak yetiştirilen değersiz küçük toprak parçalarına bakıyorlardı. Güneydeki topraklardan kendileriyle birlikte tüm bunları ve daha birçok şeyi getirmişlerdi. Akçaağacın özsuyundan şeker yapmayı büyük olasılıkla nefret ettikleri Algonkinlerden öğrendiler. Iroquoisların ilk Fransız ziyaretçilerinin bazılarına, üzerine sıcak akçaağaç şurubunun döküldüğü patlamış mısır ikram edilmişti. Gruptakilerden biri, Fransa'daki arkadaşlarına yazarak bu yeni yiyeceği övmüş ve bunun kendi yurdunda da tanıtılmasını istemişti - ona "kar yiyeceği" adını vermişti; biz şimdi daha iyi bir terim olarak pek zarif ve demokratik anlamına gelen "crackerjack"* adını kullanıyoruz.

En serüvenci Iroquoislar, sanki ileri koruyucular olarak New York eyaletine gittiler. Mohawk Vadisi'nde yerleşerek çoğalmaya ve gelişmeye başladılar. Köylerini kazıklarla çevirerek güçlendirdiler; ilk beyaz ziyaretçilerin bazıları bunları kale olarak adlandırmıştı. Iroquoislar, aynı aileden olmalarına karşın, her zaman savaş halindeydiler ve Algonkinler bölgeden temizlenir temizlenmez birbirlerine saldırırlardı. Söylenceye göre, Mohawk Vadisi ve New York'taki Parmak Göller bölgesi o zamanlar barış değil, bir cinayet ve kundakçılık sahnesiydi.

* Ç.N. Üstü karamelalı patlamış mısır.

Koşullar bir kurtarıcının, tarihte Hiawatha olarak bilinen kişinin doğmasına yetecek kadar acıklıydı. Hiawatha, büyük olasılıkla 1400'lü yılların sonlarında ya da 1500'lü yılların başlarında yaşadı. Söylenceye göre, Mohawk Vadisi'ni aşağıdan yukarıya dolaşarak kabileler arasında kardeşçe duygulara dayanan yeni bir düzen için vaazlar verdi. Bunu tüm insanlara barış getirmek için değil de, daha çok savunma ve saldırı için, akrabalar arasında bir birlik oluşturmak amacıyla yapıyordu. Bu konuyu böylesine uzun bir süre savunduğuna göre bir tür fanatik olmalıydı. İlk başta herkes ona düşmandı. Kızılderili yaşamının geleneklerinde her zaman için mutlak hareket özgürlüğü vardı ve her topluluk da bu hakkı kıskanırdı. Yerli Amerika Birleşik Devletleri her küçük grubun kendi adına çalıştığı, fazlasıyla demokratik bir yerdi. Kızılderili bir özgürlük aşığıydı; ama bu özgürlüğü, yapabildiği anda komşusunu yağmalamak ve öldürmek için de kullanırdı. Bu nedenle Iroquois kabilelerinin hiçbiri, kendilerini oy çokluğuna bağlamak istemiyordu; bir konfederasyon düşüncesi hoşlarına gitmiyordu.

Anlaşılan Hiawatha o kadar inatçıydı ki kendi kabilesi bile onu kovdu ve o da bu nedenle başka bir kabileyle yaşamaya gitti. Sonunda, daha hoşgörülü olan bu kabile, diğerleri de kabul ettiği takdirde önerilen birliğe katılmayı kabul etti. En sonunda beş kabile kabul etti - Mohawk, Seneca, Cayuga, Onondaga ve Oneidalar. Hiawatha'nın tasarladığı düzen olağanüstüydü; bu, temsilci bir grubun seçilmesini öngören ve bu grubu toplanmaya çağırmak için kesin kurallar belirleyen sözlü bir anayasaydı. Oylama kabileler halinde yapılıyordu. Savaş ilan edilecekse, oybirliği gerekiyordu. Kabileler arasındaki anlaşmazlıklar bir hakem kararına sunulacak ve bunların çözümünde şiddete başvurulmayacaktı. Bu yazıya dökülmemiş anayasa, kolonilerdeki devlet adamları tarafından da takdir ediliyordu; çünkü her kabile-

ye neredeyse tam bağımsızlık veriyor, ama aynı zamanda diğerlerinin isteklerine saygı duymayı zorunlu kılıyordu. Beyazlar bu kabilelerin bağımsız olduğunu, ancak yine de savunma ve saldırıda bir birlik oluşturduğunu gördükleri için onları Beş Ulus olarak adlandırdılar. Daha sonra göreceğimiz gibi, Tuscaroralar da aynı koşullar altında birliğe katılmış ve böylece ismi Altı Ulus olarak değiştirmişlerdi.

Bu ismin yaklaşık olarak 1715 yılında Beş Ulus'tan Altı Ulus'a değişmesi, Iroquois tarihi okuyan kişilere biraz karmaşık gelir; çünkü bu tarihten önce onlardan Beş Ulus olarak söz ediyor, daha sonra Altı Ulus diyoruz. İlk beş kabile bu birliği kurduğu zaman, coğrafi konumları, Seneca, Cayuga, Onondaga, Oneida, Mohawk olarak batıdan doğuya doğru giden bir çizgi oluşturuyordu. Mohawklar Utica ile Albany arasında, Senecalar ise Seneca Gölü'nün batısında idiler. Birlik, bu ilk kabileyi iki ucunda da birer kapısı olan bir uzun ev* olarak simgeliyordu; bu nedenle Senecalardan batı kapısının, Mohawklardan da doğu kapısının bekçileri ve övgü alanlar olarak söz ediyorlardı. Ortadaki Onondagalardan, konsey ateşi ve aynı zamanda wampum koruyucuları olarak söz ediliyordu; çünkü onlar anlaşmaların kaydedildiği wampum kemerlerini saklıyorlardı. Ana Onondaga köyü başkent, ya da birliğin tüm resmi toplantılarının yapıldığı hükümet merkeziydi. Güneyden gelen Tuscaroralar katıldığında, onlara da konseyde simgesel bir yer verilmişti; ancak oy kullanamıyor, Oneidalar tarafından temsil ediliyorlardı. Resmi temsilcilerin sayısı kabilelere göre değişiyordu; fakat oylar kabile başına veriliyor, her kabile bir oy kullanabiliyordu.

Hiawatha, şimdi ünlü olan bu birliğin yaratıcısı ve öncüsü olarak kabul ediliyor. Ölümünden sonra, Beş Ulus'un gücü büyüdükçe, Hiawatha'nın ünü de onunla birlikte bü-

* Ç.N. Uzun bir dikdörtgen şeklinde olan uzun evler, kabile toplantıları ve dini törenler için kullanılırdı.

yüdü; ta ki normal bir insan değil, doğaüstü bir varlık olduğuna inanılana kadar. Daha sonra beyazlar onu neredeyse bir Kızılderili tanrısı olarak görmeye başladılar; Longfellow, güzel bir şiirinin baş karakteri için onun adını seçti; hayal ürünü bir öykü olarak yazdığı bu eser, nazım olarak yazılmış bir tür tarihi romandı. Bu edebi başyapıt, öyküleri Chippewalara ait olsa da, Hiawatha'yı ölümsüzleştirmişti.

Aslında ünlü birlik yalnızca Altı Ulus için barışçıl bir birlikti; komşuları için savaş anlamına geliyordu - amacı güç, zafer ve daha küçük bir oranda kar olan, dehşetle tanımlanan bir savaş. Yine de siyaset ve hükümet konusunda eğitim gören öğrenciler bu birliğin işleme biçiminde takdir edilecek birçok şey bulmuşlardır. Bazı tarihi bilgilere göre birlik, kolonilerin bir konfederasyon oluşturmak ve sonra da bir anayasa yazmak için giriştikleri ilk çabalarda etkili olmuştu.

1744 yıllarında Connecticut ve Pennsylvania'da, toprak iddialarını çözüme kavuşturmak amacıyla bazı Kızılderililerle anlaşmalar yapıldığı anlaşılıyor; bunlar sırasında birliğin Iroquoislar için son derece iyi işlediğini söyleyen bir Oneida reisi, koloni temsilcilerine, kolonilerin ilişkilerini yönetmek için buna benzer bir düzenin kurulmasını önermişti. 1775 yılında Albany'de yapılan bir başka toplantıda da bir Iroquois konuşmacısının buna benzer bir öneri getirdiğini gösteren bazı bilgiler bulunuyor.

Huronlar

Huron Gölü, adını Iroquois dili konuşan kabilelerin birinden, bir zamanların başka bir güçlü grubundan alıyor. Bunların kendilerine ait bir tür birlikleri olduğu anlaşılıyor. Ünlü Fransız Cartier, St. Lawrence Irmağı'nı keşfe çıktığında (1534-41) Huronları ırmağın ağzına kadar burada yerleşmiş bulmuştu; ancak yurtları Ontario'da, Huron ve Erie Gölleri arasındaydı. Sonraki yüzyılda, Fransızlar ırmak bo-

yunca yerleşmeye başladıkça, Huronların yurtlarına geri çekildiklerini ve Beş Ulus ile savaş halinde olduklarını gördüler. 1615 yılında, tümü de güçlü olan en az on sekiz köyden oluşan güçlü bir halk olarak bildirilmişlerdi. Kızılderili standartlarına göre çok iyi çiftçiydiler ve özellikle tütünleriyle ünlüydüler. Aslında sık sık "Tütün Ulusu" olarak adlandırılırlardı.

Böylece 1615 yılında, olayların gidişini kaydedecek Fransız gözlemcilerin gelmesiyle birlikte perde açılıyordu. New York'taki Beş Uluslar, kibirli ve güçlüydüler artık. Kendi akrabaları arasında bile hiçbir rakip tanımıyorlardı; ama Huronlar bir süre için topraklarını korumayı ve onları geri püskürtmeyi başardılar. Beş Uluslar, Algonkin kabilelerine boyun eğdiriyor, onlardan savaşçı sağlamalarını istiyor, böylece insan güçlerini giderek artırıyorlardı. Önderleri artık zafer kazanmak için insanları kurban etme gücüne sahipti. Daha sonra Almanlar ateşli silahlar ve cephaneyle Hudson'a geldiler. Beş Uluslar, 1643 yılına gelindiğinde oldukça iyi silahlanmışlardı; o zamanların bir gözlemcisi, dört yüzden fazla silahlı adamı bir araya toplayabildiklerini yazmıştı. Huronlar ise çok sayıda silah alabilecekleri Fransız tacirlerden fazla uzakta oldukları için ok ve yaylarla savaşmak zorunda kalıyorlardı. Beş Uluslar artık Huronları yok etmeyi tasarlıyordu. Bu bir boyunduruk altına alma savaşı değildi; Beş Uluslar, kardeşin kardeşe karşı olması gibi, Huronlara karşı derin bir nefret duyuyordu. İlk köyü ele geçirdikten sonra buradaki nüfusun tamamını öldürdüler; ve tüm köyler sırayla aynı kaderi paylaştı. Esir alırlarsa, bu yalnızca onlara ölene kadar işkence etmek içindi. Fransız gözlemciler dehşete düşmüşlerdi; ama savaşı durdurmak için hiçbir şey yapamıyorlardı. 1649 yılına gelindiğinde iş tamamlanmıştı. Sonuçta on binden fazla Huronun öldüğüne inanılıyor. Michigan'a ya.da başka bir yere kaçanlar ise neredeyse bir yüzyıl boyunca acımasızca avlandılar. Bir Huronun varlığından haber almak, onun kanına susamak

demekti. Bazıları Michigan Gölü'nün yukarı bölümlerine kaçtılarsa da, daha sonra şimdiki Wisconsin'de saklanmak zorunda kaldılar. Sonunda Indiana ve Michigan'daki Algonkinlerin koruması altına girdiler; bu Algonkinler artık iyice silahlandıkları için Beş Ulusların gücüne başarıyla karşı koyabiliyorlardı. Bu arada Fransızlar da Beş Ulusların düşmanları Algonkinlere yardım edecek ve onları destekleyecek kadar güçleniyordu. Daha sonra İngilizler Almanların elindeki New York'u işgal ederek, Beş Ulusları Fransızlara karşı müttefik olarak silahlandırdılar; ancak artık çok geçti, çünkü batıdaki Algonkinler, Fransızların önderliğinde, onları geride tutabiliyorlardı. Yani her bakımdan, Beş Ulusların güneşinin batmakta olduğu işaretleri geliyordu.

Erieler

Iroquois Ailesi'ne ait bir başka büyük köy grubu da Erie Gölü'nün güney kıyısında yaşıyordu. Sayı olarak hemen hemen Huronlar kadar güçlüydüler; ama onlardan daha iyi yaşıyorlardı, çünkü Beş Uluslarla savaşan akrabalarına yardım etmeyi reddediyorlardı. Ne birliğe katılmışlardı, ne de onların karşısında yer almışlardı. Fransızlar onlardan Tarafsız Uluslar olarak söz ediyordu. İnsancıldılar ve Beş Uluslar Huronlara karşı acımasız bir katliama giriştiklerinde, Erieler bunu onaylamadılar. Huron mülteciler şimdiki Ohio'ya, onlara yiyecek ve barınak verilen Erie köylerine kaçmışlardı. Kızılderili konukseverliğinin evrensel kuralı, başka türlü bir davranışı akıllara bile getiremezdi. Bu nedenle Beş Uluslar bu şanssız insanları işkence yapmak ve katletmek üzere istediklerinde, Erieler kabul etmediler. Sonra Beş Uluslar daha da büyük bir öfkeyle Erielere saldırdılar ve 1656 yılına gelene dek gizlice Algonkinler arasında saklanan ya da batıdaki kaçak Huronlara katılan birkaç kişi dışında hepsini öldürdüler, ya da esir aldılar. Bu iş o kadar iyi yapılmıştı ki, Erieler bugün yalnızca bir isim olarak ya-

şıyor. Beş Ulusların bu korkunç nefreti ve akrabalarını yok etme arzusu, ama bununla çelişkili olarak Algonkinleri boyunduruk almakta daha yumuşak bir politika izlemeleri ve Pawneelere dostça bakmaları insanı meraklandırıyor. Ne var ki, Kızılderili söylenceleriyle desteklenen tarihte yer alanlar yalnızca bunlar.

Ohio'nun kuzeyi ve Pennsylvania'nın batısı, yani Detroit civarında ve Erie Gölü'nün kuzeyinde bulunan topraklar artık yabani yaşamın hüküm sürdüğü yerlerdi. Bir zamanların kalabalık köylerinin külleri üzerinde şimdi ormanlar yayılıyor, o zamanlar mısır, kabak, fasulye ve tütün yetişen tarlaları çalılıklar kaplıyordu. Beyazlar yerleşene kadar da böyle sürdü. Beş Uluslar bu toprakları istemiyordu; ancak ünleri, büyük olasılıkla diğer Kızılderilileri buradan uzak tutmaya yetiyordu. Huronlardan geriye kalanlar ve belki de birkaç Erie, kendilerine Wisconsin Algonkinleri arasında geçici bir yurt bulmuşlardı; bu insanlar daha sonra Wyandotlar olarak tanındı. İsimlerini taşıyan nehir üzerindeki yurtlarını daha önceden Iroquoisların korkusuyla terk eden Algonkin Ottawaları da batıda bulunuyordu. Her iki kaçak kabile daha batıdaki toprakları istiyorlardı; ama Beş Uluslar kadar kalabalık, güçlü ve neredeyse onlarla aynı derecede tehlikeli bir halk olan Sioux kabileleri yolu kapatıyorlardı. Bu nedenle kaçaklar Michigan ve Indiana'ya geri çekildiler; daha sonra burada Ottawa reisi Pontiac onların büyük önderi oldu. Wyandotlar yüzyıllar boyunca gezgin olarak yaşadılar; ancak sonunda Ohio'nun kuzeyinde, o zamanlar Algonkin Delawareleri, Shawnee ve Miamilerin sahip çıktığı toprakları yurt edindiler. Algonkinlerin müttefikleri olarak İngilizlere karşı savaşlarında, Fransızlarla birlik oldular; Braddock'un yenilgisine, Pontiac'ın savaşlarına ve Devrim'de İngilizlere katıldılar, Devrik Ağaçlar'da, Tippecanoe'da bulundular ve son olarak da 1812 Savaşı'nda Tecumseh'e yardım ettiler. Görünüşe göre Ohio boyunca ve Kentucky'de yerleşimcilerle yapılan sınır savaşlarında, en

acımasız olanlar Wyandotlardı. 1812 Savaşı'ndan sonra onlardan geriye kalanlar, 1842 yılına dek Ohio'nun kuzeyinde ve Michigan yakınlarında kendilerine ayrılan topraklarda yaşadılar; 1842 yılında bu toprakları satarak Kansas'a, daha sonra da Oklahoma'ya gittiler; şimdi burada sayıları yalnızca bir ya da iki yüze ulaşıyor. Bu acıklı öyküyü bitirirken, Huronlar yok edildiğinde, içlerinden birkaç kişinin Quebec'teki Fransızlara sığındığını ve şimdi torunlarının buradaki Lorette şehrinde yaşadığını belirtiyoruz.

Susquehannalar ve Tuscaroralar

Okurların çoğu, Pennsylavania ve New Jersey'i birbirinden ayıran Delaware Irmağı'nı bilir. Buranın hemen batısında, Pennsylvania'yı Chesapeake Körfezi'ne kadar kesen Susquehanna bulunur. Delaware Irmağı, aynı adı taşıyan Algonkinlerle yani Beş Ulusların isteksiz rakipleriyle anılır. Susquehanna Vadisi Beş Ulusların akrabaları olan Iroquois Ailesi üyelerinin elinde bulunuyordu. Susquehanna Kızılderilileri, beyazlar Atlantik kıyılarını işgal etmeye başladığı zamanlarda güçlü bir halktı. Pocahontas sayesinde ünlenen Kaptan John Smith, Chesapeake Körfezi'ni araştırırken Susquehannaların bazılarıyla karşılaşmış, onların endamlarını ve etkileyici görünüşlerini coşkuyla yazmıştı. O zamanların tarihçileri, 1663 yılında köylerinin oldukça güçlü olduğunu ve birkaç tanesinin küçük toplarla donatıldığını söylüyorlar. Bundan birkaç yıl sonra Beş Uluslar son Erieyi de yok ettiler ve aynı vahşilikle Susquehannalara saldırdılar. Bu kalelerin birine karşı ilk girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı; çünkü burada yalnızca ateşli silahlarla değil, toplarla da karşılaştılar. O zamanlar izlenen politika, küçük akınlar düzenleyerek Susquehannaları yavaş yavaş yıpratmaktı. İşte bu nedenle, Quaker'lar* ırmağın ağzına yakın bölgede

* Ç.N. Bir dini mezhep

yerleştiği zamanlarda, sayıları büyük ölçüde azalmıştı; sonunda onlardan geriye kalan, Conestogalar olarak bilinen topluluk Hıristiyan oldu ve daha sonra, arkadaşları olan bir grup beyaz Hıristiyan tarafından katledildiler. Sonları, en az Erielerinki kadar acıklıydı.

Kuzey ve Güney Carolina'da bir zamanlar Iroquois dili konuşan çok sayıda köy bulunuyordu; tarihte Tuscarora olarak bilinen bu insanlar bir zamanlar yirmi dört köye sahip olacak kadar şanslıydılar. Beyazlarla savaşları yaklaşık olarak 1711 yılında başladı, ancak bir dizi yenilgiden sonra ciddi bir tehlikede olduklarını görerek, Beş Uluslardan yardım istediler. Bu istek ilk önce kabul edilmediyse de, sonunda birliğe katılmaya ve Pennsylvania'nın kuzeyiyle buraya komşu olan New York'a yerleşmeye çağırıldılar. Böylece, Altıncı Ulus olmak üzere güneyi terk ettiler; işte bu zamandan sonra tarih Beş Uluslar yerine Altı Uluslardan söz eder.

Pawneelerle Anlaşmazlık

Pawneeler Nebraska'daki Mississipi Irmağı'nın batısında yaşadılar. New York eyaletindeki "kardeşleri" gibi güçlendiler ve onlar kadar yıkıcı olmasalar da, akınlarını geniş bir alanda sürdürdüler. Bu akınları, sonunda doğuya doğru Mississipi ve daha öteye kadar yaydılar. Beş Uluslar, güçlerinin zirvesindeyken, Indiana ve Michigan'daki Algonkinleri haraç olarak savaşçı vermeye zorlamışlardı. Hatta çayırların bittiği yere kadar ulaşmışlardı. Mississipi yakınındaki Illinois Irmağı üzerinde ise, Ova Kızılderilileri gibi bufalo avlayan, resimli postlar giyen, ama doğudaki komşuları gibi tarım yapan Algonkin köyleri bulunuyordu. Bu Kızılderililer teker teker Beş Ulusların gücünü hissederek, sonunda boyun eğen kabileler durumuna geldiler. Yapılan anlaşmanın koşullarına göre Illinoislar, Beş Ulusların emrinde olmadıkça başka kabilelere saldırmayacak, ama onlara saldı-

rıldığı takdirde, işgalcileri tarafından korunacaklardı. Çok geçmeden, yağmalama ve kafa derileri için yola çıkmış olan Pawneelere ait bir akıncı grup, Nebraska'daki yurtlarını terk ederek Iowa'ya geçtiler; Mississipi boyunca doğuya doğru devam ederek boyunduruk altındaki bu köylerden birine saldırdılar ve yakalayabildikleri herkesin kafa derisini yüzerek, köyü dumanlar tüten bir harabe olarak bıraktılar. Telaşa kapılan diğer Illinois köyleri, sözü verilen korumayı istemek için Mohawk Vadisi'ne bir haberci gönderdiler.

Derhal büyük bir Iroquois kuvveti toplandı ve yaklaşık bin altı yüz kilometrelik mesafeyi katederek Pawnee topraklarına yürüdü, bir köyü yok etti, ele geçirdikleri herkesi öldürdü, sonra da diğer Pawnee köylerinin reislerini bir araya toplayarak, gelecekte Mississipi'nin batısında kalmalarını istedi; Beş Uluslara gelince, onlar doğu yakasına sahip olacaklardı.

Beş Ulusların gücü, 1700 yılından sonra, kendi sınırları dışında azalmaya başladı. Kendi içlerinde çoğunlukla barış vardı. Kadınlar, bahçeleri tarla büyüklüğüne getirdi, büyük miktarlarda mısır üretti, meyve bahçeleri yaptı ve geliştirdi; ancak Devrim sırasında İngilizlerle savaştılar ve Pennsylvania'daki beyaz yerleşimlere akınlar düzenlediler. Bu, Washington için artık çok fazlaydı; sonunda Beş Uluslar'ın topraklarına küçük bir ordu gönderdi; mısırlarını yok etti, meyva bahçelerindeki ağaçları kesti, sonra da onları yiyecek ve barınakları olmaksızın kışla karşı karşıya bırakarak geri çekildi. Beş Uluslar, güçleri ve ruhları yıkılmış olarak, Kızılderili bölgelerine yerleştirildiler.

Önemli kişileri arasında, her zaman elinde olan tomahawk'ıyla resmedilen öfkeli bir savaşçı, Joseph Brant ve kızgın yüzü okuldaki tarih kitaplarımızın sayfasından bize bakan Kırmızı Ceket bulunur. Kırmızı Ceket 1812 Savaşı'nda İngilizlere karşı savaşmış olsa da, Devrim sırasında yaptıkları onu istemeyerek de olsa affetmemizi sağlıyor. Son ama aynı öneme sahip olarak, Logan'dan söz etmeliyiz;

acı dolu kaderiyle hepimizi etkileyen Logan'ın, derin bir umutsuzluk içinde yaptığı konuşma, haklı olarak dünyanın en iyi konuşmalarından bazılarıyla karşılaştırılabilir. Bu konuşmayı, kırmızı kiremitli küçük bir okulda ilk okuduğumuz zaman içimiz titremişti; hala da beğeniyoruz.

Altı Uluslar Nasıl Yaşardı?

Alışılagelmiş yaşama biçimleri, çevredeki Algonkinlerinki ile hemen hemen aynıydı. Kadınlar mısır, fasulye ve kabak yetiştirir, mevsiminde akçaağaç şekeri yapar ve meşe palamutu, fındık ve çilek gibi yabani yiyecekler toplarlardı. Beyazlardan elma almış, böylece birkaç elma bahçesi edinmişlerdi. İlk önceleri köpek dışında evcil hayvan beslemiyorlardı; kolonilerde yaşayanlarla ilişki kurduktan sonra da at, sığır, domuz ve sukuşlarından pek fazla yararlanmadılar. Sağlıklı erkekler avlanırdı; başlıca av hayvanı ise geyikti. Geyik ya da diğer küçük av hayvanlarının etinden oluşan iyi bir stokları yoksa, bu Kızılderililer açlıktan ölmenin eşiğine gelirlerdi. Genellikle mısır, fasulye, vb. stokları, geçici bir av sıkıntısı sırasında fazla güçlük çekmeyecek kadar zengin olurdu. Giysiler deriden yapıldığı için avlanmak önemli bir malzeme kaynağıydı.

İlkbahardaki Çilek Şenliği, Fasulye Şenliği ve Mısır Şenliği gibi bir dizi kutlama, toplumsal yaşamın ayırt edici özelliğini oluştururdu. Belli törensel yöntemler bu toplantılara dinsel bir görünüm de kazandırırdı; ancak eğlence olarak da çok şey vardı. Törenlerini zaman zaman sahneleyen çeşitli törensel topluluklar da vardı: Sahte Yüzler Topluluğu (üyeleri tahtadan yapılmış ilginç maskeler takardı), Ayı Topluluğu, Bufalo Topluluğu, Kartal Topluluğu ve Büyü Topluluğu gibi.

Iroquoisların aile düzeni anaerkildir. Bu, kişinin soyunun annesi yoluyla belirlendiği anlamına gelir. Kadınlar genellikle doğdukları uzun evde yaşamaya devam ederler;

böylece her geniş ailede bir tür grup oluştururlar. Kocaları oraya ait değildir; kadının erkek kardeşleri ya da amca ve dayıları herhangi bir konuda karar verileceği zaman eve gelirler. Akraba olan kadınların oluşturduğu bu tip bir uzun ev ailesinde, bir kişi yönetici kadın ya da baş olarak büyük bir güç ve etki gösterir. Bu aile düzeninde gruplar, ya da klanlar Kaplumbağa, Ayı, Kurt, Kunduz, Geyik, Şahin, Büyük Çulluk, Küçük Çulluk gibi isimler alır. İnsanlar, her zaman kendi klanları dışından biriyle evlenmek zorundadır.

Mingolar ve Reis Logan

Edebiyatta, özellikle de Cooper'ın romanlarında rastlanan Mingo adı, Delaware Kızılderilileri tarafından Altı Ulusları, ya da Iroquois soyunu belirtmek için kullanılırdı. Kolonilerde yaşayan beyazlar bu ismi benimsemiş, ancak daha sonra Pennsylvania'nın batısında yaşayan, Iroquois dili konuşan Kızılderililerden bağımsız bir grup için kullanmışlardı. Bu grup, 1750 gibi eski bir tarihte bile Ohio Irmağı'nın yukarı kısımları çevresinde yaşıyorlardı; daha sonra burada Shawneeler ve Algonkin Ailesi'nin diğer kabileleriyle dost oldular. Böylece tarihleri, kaçak Huronların Wyandot adı altında oldukları gibi, Algonkin tarihinin bir parçası oldu. Mingolar Ohio'dan güneye doğru amansızca ilerlediler; bir yerden diğerine gittikten sonra Wyandotlara ve Iroquois dili konuşan diğer dağınık gruplara katıldılar ve Kansas'a hareket ederek, oradan Kızılderili Toprakları'na girdiler.

Mingoların, 1774 yılında, Batı Virginia ve komşu Pennsylvania'da, topraklarına doluşan beyaz yerleşimcilere karşı sürdürdüğü savaş, 1812 Savaşı'nın sonuna dek aralıklı olarak devam etti; ancak onlar tarihteki yerlerini, beyazların John Logan olarak tanıdıkları ünlü reislerine borçlular. Logan yaklaşık olarak 1725 yılında doğmuş ve yeğenlerin-

den biri tarafından 1780 yılında öldürülmüştü. Anısına saygı göstermek amacıyla New York'ta Auburn'e bir anıt dikilmiştir. Babası bir reis olmasına karşın, onun safkan Fransız olduğuna inanılıyor ve çocukken tutsak alınıp bir Kızılderili olarak büyütüldüğü söyleniyor. Bu onu melez yapsa da, tümüyle bir Kızılderili olarak koşullandırılmıştı. 1744 yılında bir grup beyaz adam, içlerinde Logan'ın ailesinden kişilerin de bulunduğu bir grup Mingo'yu öldürene kadar, yaşamı olaysız geçmişti. Mingolar doğal olarak savaş ilan ettiler ve intikam olarak yakıp yıktılar, kafa derileri yüzdüler; Logan da aralarındaydı. Koloni valisi Dunmore bu konuya bir çözüm bulmak amacıyla görüşmeler başlattığı zaman, Logan'ın şu konuşmayı yaptığı söylenmektedir:

"Herhangi bir beyaz adama rica ediyorum söylesin, Logan'ın kulübesine hiç aç gelip de benim ona et vermediğim, hiç çıplak ve üşümüş olarak gelip de benim onu giydirmediğim olmuş mu? Son uzun ve kanlı savaşlar sırasında, Logan bir barış taraftarı olarak kulübesinde oturdu. Beyazlar için sevgim işte bu dereceydi; insanlar geçerken beni gösteriyor ve "Logan beyaz adamın dostu" diyorlardı. Sizinle yaşamayı bile düşünmüştüm; eğer tek bir adam, Albay Cressap, geçen bahar soğukkanlılıkla ve kışkırtılmadığı halde, kadınlarımla çocuklarımı bile ayırmadan, Logan'ın bütün akrabalarını öldürmemiş olsaydı. Yaşayan hiçbir varlığın damarlarında, kanımın tek bir damlası bile akmıyor. Bu, beni intikama çağırıyor. Aradım ve çok kişiyi öldürdüm; intikamımı bol bol aldım; topraklarımdaki barış ışığına seviniyorum. Ancak sakın bu neşemin korkudan kaynaklandığı düşüncesine kapılmayın. Logan korku nedir asla bilmedi. Hayatını kurtarmak için dönüp gitmeyecek. Logan için yas tutacak kim var ki? Hiç kimse."

Bundan on yıl sonra Jefferson bu konuşmayla ilgili olarak şunları yazmıştı: "Demosthenes ve Cicero'nun tüm konuşmalarının, bir Mingo (Iroquois) Reisi olan Logan'ın Lord Dunmore'a yaptığı konuşmadan üstün tek bir bölüm içer-

mediğini iddia edebilirim."

Logan'ın tam bir Kızılderili olduğunu söyleyebiliriz. Kızılderili gibi düşünüyor, kendi soyu gibi savaşıyor, akınlar düzenliyor ve kafa derisi yüzüyordu. Vahşi bir ölümle karşılaştı; ama o herhalde savaşta ölmeyi tercih ederdi. Yine de, Kızılderili olmasına karşın beyaz tutsakları işkenceden kurtarmak için elinden geleni yaptı. Ohio'da, Circleville yakınlarında şimdi dikkatle korunan bir karaağaç, yanında da bir anıt bulunur; çünkü Logan'ın ünlü konuşması, beyazlarla yapılan bir toplantı sırasında, bu ağacın altında söylenmiştir.

Mısırdiken

Bu isim, Altı Uluslar, özellikle de Senecalar arasında oldukça ünlüdür. Eski bir isimdi; onu ilk olarak tarihe geçiren kişi, bazen John O'Bail olarak da adlandırılan bir melezdi. Babasının, daha sonra Albany'de yaşayan Hollandalı bir tüccar olduğu söylenmektedir. Annesi Seneca idi. Çocuğun, babası hakkında bildiği her şey kulaktan dolmaydı; ancak kendi sözlerine göre, büyüyüp evlendikten sonra babasını görmek üzere Albany'ye gitmişti. Şöyle diyor:

"Yiyeceğimi hala ağaç kabuğundan tabaklarda yiyiyordum. Genç bir erkek oldum ve bir kadınla evlendim; tencerem ya da silahım yoktu. O zaman babamın nerede yaşadığını biliyordum ve onu görmeye gittim; onun bir beyaz adam olduğunu ve Ingilizlerin dilini konuştuğunu gördüm. Onun evinde bulunduğum süre içinde bana yiyecek verdi ama eve döneceğim zaman bana yolda yiyecek hiçbir şey vermedi. Bana ne tencere ne de silah verdi."[1]

---

[1] J. Niles Hubbard, *Sa-Go-Ye-Wat-Ha, ya da Kırmızı Ceket ve Halkının Öyküsü*, Albany, 1886, s.216.

O'Bail'in onun gittiğini görmekten son derece hoşnut olduğunu tahmin ediyoruz. Mısırdiken birkaç yıl sonra (1780) Schoharie Vadisi'ne doğru bir Seneca akıncı grubuna komuta etmiş, başkalarıyla birlikte O'Bail de esir alınmıştı. Mısırdiken onu görür görmez tanımış, ama babası hiçbir tanıma belirtisi göstermemişti. Sonunda, tutsaklar yurtlarına doğru yürüyüşe geçirildiğinde, Mısırdiken O'Bail'in önüne çıkarak şöyle demişti:

"Benim adım John O'Bail; daha çok Mısırdiken derler. Ben senin oğlunum. Sen benim babamsın. Şimdi benimi tutsağımsın ve Kızılderili savaşının gelenekleriyle karşı karşıyasın; ama sana bir zarar verilmeyecek. Korkmana gerek yok. Ben bir savaşçıyım. Çok kafa derisi yüzdüm. Çok tutsağı işkenceyle öldürdüm. Ben senin oğlunum. Seni görmeye ve seni dostça karşılamaya can atıyordum. Kulübene geldim ve seni zorla yakaladım. Ama yaşamın bağışlanacak. Kızılderililer dostlarını ve akrabalarını severler; onlara iyi davranırlar. Şimdi sarı oğlunun kaderini izlemeyi ve bizim halkımızla yaşamayı seçersen, yaşlılık günlerinde seni bol geyik etiyle beslerim ve kolay bir yaşam sürersin. Ama seçimin tarlalarına dönmek ve beyaz çocuklarınla birlikte yaşamak olursa, seni sağsalim geri götürmeleri için güvenilir genç adamlarımdan bir grup yollarım. Sana saygı duyuyorum baba. Kızılderililere karşı dostça davrandın ve onlar da senin dostların."[1]

O'Bail, ailesiyle kalmayı tercih etti ve böylece tarihten silindi. Tarih sayfalarında adı hiç geçmeseydi ve büyük bir adamın bilinmeyen babası olarak kalsaydı daha iyi olurdu herhalde.

Mısırdiken büyük olasılıkla 1732 ve 1740 yılları arasında doğdu ve 1836 yılında öldü. Ölüm tarihi konusunda hiçbir belirsizlik yok; Pennsylvania eyaletinde onun adına yapılan anıt, yaşını yaklaşık yüz olarak vermektedir. Yaşamı

[1] *Agy.*, ss.218-19.

boyunca, Braddock'un yenilgisinde bulunduğunu iddia etti; gerçekten bulunmuş da olabilir çünkü zaman zaman erkek çocukların savaş partilerine gitmelerine izin veriliyordu. Savaşa gitmek her yetişkinin tutkusuydu ve ne kadar erken başlarlarsa o kadar iyiydi. Koloniler İngilizlere karşı ayaklandığında Mısırdiken halkını yerleşimcilere karşı savaşta yönetti; ancak savaş sona erdiğinde sonucu kabul ederek, o andan sonra Amerika Birleşik Devletleri'yle barışın güçlü bir savunucusu oldu. 1784'ten sonra yapılan anlaşmaların çoğu onun adını taşır. Hayattayken beyaz ulusun ve Pennsylvania eyaletinin saygısını kazandı. Başkan Washington, General Wayne ve zamanın diğer seçkin kişileriyle görüşmeler yaptı. 1812 Savaşı'nda bir grup Seneca'yı İngilizlere karşı yönetmeyi önerdiyse de, ilerlemiş yaşı nedeniyle bunu yapmasına izin verilmedi. Mısırdiken'in sıradışı bir kişilik ve zamanın en önemli Kızılderililerinden biri olduğunu anlayabilmek için, beyaz çağdaşlarının onun hakkında hayranlıkla yazdıklarını okumak gerekir. Onun karakteri hakkında ilginç bir fikir veren bir şey de, mezar yerinin belirtilmemesi ve böylece atalarınınki gibi olması isteğiydi. Ancak böyle yapılmadı; çünkü ne Senecalar ne de beyazlar bu derece alçakgönüllü bir isteğe uyabilirdi. O, tarihe aittir.

Mısırdiken'in, gelecek için umutlarını bağladığı çok sevdiği bir oğlu vardı; eğitim görebilmesi için okula gönderdiği Henry O'Bail. Kayıtlar, Henry'nin 1812 Savaşı'nda onurlu bir hizmet verdiğini ve bu hizmetten binbaşı olarak ayrıldığını gösteriyor. Bu ana kadar her şey yolunda; ancak Henry daha sonra bir alkolik oldu ve unutulup gitti. Mısırdiken yaşamında pek çok acı deneyimler geçirdi; bu nedenle en azından bunu yaşamaması gerekirdi.

Değişik bir karakter de yine bir Seneca, 1756 yılında doğan öfkeli, her an kızmaya hazır Kırmızı Ceket'ti. Savaşa girmek istemese de, İngiltere'ye karşı ayaklanmalarında, koloni yerleşimcilerine karşı halkına katılmıştı. Mısırdiken onu bir savaşçı olarak küçümsüyor ve sık sık korkaklıkla suçluyordu. Görünüşe göre Kırmızı Ceket her zaman, hatta General Sullivan 1779 yılında Iroquois köylerini yaktığında bile barışı savunmuştu. İkna gücü son derece yüksekti. Mükemmel bir hafızası vardı; her fırsatta yeni bilgiler ediniyor, böylece konuşmak üzere kalktığı zaman hiç kimse onu yenilgiye uğratamıyordu. Derin düşünen biri değildi; iyi bir politikacı, gerçek bir önder de değildi; ama büyük bir kişilik ve güçlü bir savunmacıydı. İnançları vardı; duruşmalarda halkını başarıyla savunur, elinden geldiği kadar sıkı pazarlık yapardı. Devrim'den sonra, Kanadalılar Algonkinleri Amerika Birleşik Devletleri'ne direnmeye ve Ohio Vadisi'ni yeniden İngiliz toprakları olarak ele geçirmek için çalışmaya teşvik ettiklerinde, Kırmızı Ceket halkını temsil etmek üzere diğer kişilerle birlikte Detroit'te görülmüştü. Amerika Birleşik Devletleri'yle barıştan yanaydı ve onlarla süren savaşta bir taraf olmayı kabul etmeyen temsilcilerini destekliyordu. Mısırdiken de barıştan yana ağırlığını koymak üzere orada bulunuyordu. Yaşamından kısaca söz edeceğimiz Brant ise tümüyle İngilizlerden yanaydı; ancak Kırmızı Ceket'in konuşmaları ve Mısırdiken'in kişiliği karşısında üstün gelemiyordu.

1812 Savaşı'nda Altı Ulusların çoğu Amerika Birleşik Devletleri'ne sadık kalmıştı. Mısırdiken ve Kırmızı Ceket'in, Devrim'den sonra Kızılderili ya da beyaz tüm düşmanlarına karşın sürekli olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında yer aldığı konusunda hiçbir kuşku yok. Kırmızı Ceket 1812 yılında orduya katıldı ve Niagara sınırındaki çoğu önemli cephede bulundu. Bu savaşın sonu, Ohio

ve Michigan topraklarında dökülen Kızılderili kanının da son bulduğu işaretini veriyordu; öyle ki Altı Uluslar, barış sırasında sorunlarla karşılaştılar. Kırmızı Ceket ilk önceleri Kızılderililer için uygarlığı savunuyordu; ancak yavaş yavaş tutucu oldu ve okullara, kiliselere, beyazların birçok yeniliğine karşı çıkarak güçlü konuşma yeteneğini bunlara karşı kullandı. Mizah ve alaycılıkta son derece ustaydı - bunlar amacına hizmet ettiği zamanlarda. Bir davada, cinayetle suçlanan kabilelerinden birini savunurken, başarısının doruğunda görünüyordu. Kabilesinin atalardan kalma geleneklerine göre bir cadı, kafasına sopa ya da çekiçle vurularak öldürülürdü. Sanık da bir kadını bu şekilde öldürmüştü; çünkü kadının bir cadı olduğuna inanılıyordu. Kırmızı Ceket konuşmasında Salem büyücülüğünün korkunçluğuna değinerek, bunu daha üstün tuttuğu Kızılderili büyücülüğü ile karşılaştırmış, ancak her ırkın, bu tip vahşice adımların gerekliliğine duyduğu inanç konusunda kararlı ve içten olduğunu söylemişti.

Mısırdiken'in aksine, Kırmızı Ceket son derece bencildi. Her yerde, layık olduğunu düşündüğü saygıyı görmek isterdi. Mısırdiken mezar yerinin belirsiz kalacağını umarken, ölüm döşeğindeki Kırmızı Ceket ailesine kendi büyüklüğünü anımsatmış ve şöyle demişti: "Öldüğüm zaman bu haber tüm dünyaya yayılacak; büyük suların ötesindekiler de bunu duyacak ve 'Kırmızı Ceket, o büyük konuşmacı öldü.' diyecekler."

Joseph Brant

Anımsanması gereken bir başka isim de Brant; bu kez bir Seneca değil, Mohawk. 1742 yılında doğduğu ve 1807 yılında öldüğü tahmin ediliyor. Tarihte Sir William Johnson olarak bilinen bir İngiliz, Altı Ulusların yanında yaşamış ve İngiltere'yle yapılan savaşlarda Fransızlara karşı gelmeleri konusunda onları büyük ölçüde etkilemişti. Brant'in ablala-

rından biriyle evlenmiş, büyük olasılıkla bu yüzden bu çocukla ilgilenmeye başlayarak onu George Gölü ve yakınlarında Fransızlara karşı yapılan savaşa götürmüştü. Brant daha sonra okula gönderilmiş, iyi bir eğitim görmüştü; İngilizce konuşup yazabiliyordu. Piskoposlar Kilisesi'ne de katılmıştı. Koloniler ayaklandığında, albay rütbesiyle İngiliz ordusuna katıldı. Askeri sicili zaten etkileyici idi, fakat sınır akınlarında ve Cherry Vadisi'ndeki katliamda oynadığı rol ona Canavar Brant adını kazandırdı. Savaştan sonra Ontario'ya yerleşti. Burada, başında kendisinin bulunacağı, Ohio topraklarında kurulacak büyük bir Kızılderili devletinin hayalini kurdu; bu da ancak İngilizlerin desteğiyle Amerika Birleşik Devletleri'yle savaşarak elde edilebilirdi. Algonkinlerin du düşünceden nasıl hoşlandıklarını ve bunun için bildikleri tek yolla, akınlar düzenleyerek, yakarak ve öldürerek nasıl savaştıklarını gördük. 1783 ve 1790 yılları arasında, Ohio topraklarındaki Kızılderililer bin beş yüzden fazla yerleşimciyi öldürerek binlerce dolar değerindeki malı yok ettiler. Altı Uluslar bu işte resmi olarak yer almamışlardı. Brant'e karşı çıkan Mısırdiken ve Kırmızı Ceket, Amerika Birleşik Devletleri'yle barışı korumak için ellerinden gelenin en iyisini yapmışlardı. Brant, 1785 yılında Ohio topraklarını dolaşarak Algonkinlerle görüşmüş, onları Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı birleşmeye zorlayarak İngiltere'nin desteğini vaat etmişti. Daha sonra, Kızılderililer Amerika Birleşik Devletleri'yle savaşa girdiği zaman hayalindeki devlet için, resmi bir askeri yardım sözü alabilmek amacıyla İngiltere'ye gitti. İsteği kabul edilmedi; ancak kuşkusuz bütün Ohio topraklarının yeniden ele geçirilip Kanada'ya eklenebileceği umuduyla gizliden gizliye cesaretlendirildi. Brant, dönüşte Altı Ulusları yine planlarına dahil etmeye çalıştı; ancak Kırmızı Ceket ve Mısırdiken önceden olduğu gibi karşı çıktılar. Ohio Algonkinlerini örgütleme çabalarında da bundan daha başarılı değildi; bunun nedeni belki de bu kabilelerin hiçbir zaman Altı Uluslar gibi bir bir-

lik ya da konfederasyona katılmamış olmalarıydı ve büyük olasılıkla aralarında hala Altı Ulusların halklarını nasıl yok ettiğini, Uzak Batı'da bile onları nasıl öldürdüğünü anımsayan mülteci Wyandotlar ve diğerleri bulunuyordu. Sonuç olarak, Brant Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Algonkin savaşlarında tam anlamıyla bir yer almamış ve 1812 Savaşı'ndan önce ölmüştü.

Burada Altı Uluslardan ayrılıyoruz. Onlar bir zamanlar güçlü bir halktılar ve güçlerini yitirirken bile gururlu bir ruh taşıyorlardı. Yaşam seviyeleri diğer doğu Kızılderililerininkinden fazla yüksek değildi. Her aile bir bölmede olmak üzere, ağaç kabuğuyla örtülü uzun evlerde yaşarlardı; kadınlar toprağı işler, erkekler avlanırdı. Daha güçlü kuvvetli olanlar genellikle savaşta olurdu. En savaşçı dönemlerinde ağır kayıplar vermişlerdi; ama bunların yeri, boyunduruk altındaki kabilelerden tutsaklar ve zorla toplanan savaşçılarla bir ölçüde dolduruldu. İlginç geleneklerinden biri, şimdi bize müze camekanlarından bakan tahtadan yapılmış sahte yüzlerin törenlerdeki kullanımıydı. Anlaşmaları korumak ve barış sözlerini tutmak için bir güvence ya da sözleşme olarak verip aldıkları wampum kemerlerini de ünlü yaptılar. Kadınları, daha çok geyik derisinden giysiler yapmayı tercih ederek dokuma işine fazla girişmediler. İyi sayılabilecek siyah çömlekler yaptılar ve gerekli oldukça karaağaçtan yaptıkları kanoları kullandılar. Tarihlerinin bir ilginç yanı da göz ardı edilemez. Halk olarak Apalaş sıradağlarını izleyerek kuzeye doğru Algonkin topraklarına yürümüşlerdi. Daha sonra hızla yayılmış, Huron, Erie, Susquehanna ve Altı Uluslar gibi büyük gruplar oluşturmuşlardı. Güneydeki topraklarda ise Cherokee ve Tuscaroralar yaşıyordu. Ancak kuzey grupları büyüdüğünde, içlerinden bir tanesi, Altı Uluslar, diğerlerini yok etmiş, sonunda Algonkinleri kontrol altına alma çabası içinde kendilerini güçsüz duruma düşürmüşlerdi. Iroquois Ailesi'ni yok eden beyaz adam değildi; beyazlar, onlardan geriye kalan az sayıda ki-

5. MOHAWK REİSİ - Kurt, aile totemini ya da işaretini gösteriyor. New York Tarih Derneği Koleksiyonu'nda bir oymadan.

6. ASSİNİBOİN KIZILDERİLİSİ - Bodmer tarafından çizilmiştir, 1834.

7. TÖREN GİYSİSİYLE BİR MANDAN REİSİ - Bodmer tarafından çizilmiştir, 1834.

8. 1879'DA BİR HİDATSA KÖYÜ - Evlerin ilk biçimi oval, kubbe şeklinde ve toprakla kaplıydı. Bunların birkaç tanesi arka planda görülebilir. Kütüklerden yapılan kulübeler beyazlarla ilişkiden sonra geldi.

şiye oldukça sert davrandılarsa da, bu, kardeşin kardeşe karşı olduğu bir durumdu. Bu belki de beyaz adamın gelişinden önce Amerika'da olup biten ve beyaz adam hiç gelmeseydi sonsuza dek sürecek olan olayların bir örneğiydi. Beyaz adamın Kızılderililere yaptıkları yüzünden bazen üzüntü, bazen de utanç duyarız; oysa burada Kızılderililerin zaman zaman birbirlerine yaptıkları aynı derecede acımasız ve korkunç şeyler görüyoruz.

Cherokeeler

Son bölümü, beyazların saygı duyduğu ve bu saygıyı hak eden mükemmel bir halkla, Cherokeelerle ilgili birkaç söze ayırdık. Kuzeydeki kardeşleri gibi, Cherokeeler de üstün bir halktı; güçlü, ama daha az yıkıcıydılar. Doğru, onlar da savaştılar, kafa derisi yüzdüler, öldürmekle övündüler, tutsaklarına işkence yaptılar ve diğer Kızılderililerin yaptığı şeylerin çoğunu yaptılar; ancak zeki ve cana yakın bir halktılar. Beyazlarla ilk gerçek ilişkileri, De Soto Mississipi'yi keşfetmeye giderken onların topraklarından geçtiği zaman olmuştu; ancak davranışları daha üstün bir halka yakışır görünmeyen İspanyollar, Cherokeeleri fazla etkilemedi. Aslında onlarla hiçbir şey yapmak istemiyorlardı. İç bölgelerde yaşadıkları için, uzun bir süre boyunca İngiliz yerleşimcilerle bir ilişkileri olmadı. Böylece İngilizlerle ilk olarak mutlu deneyimleri oldu; tacirlerle ve onları müttefik yapmaya can atan resmi görevlilerle de ilişki içindeydiler. Böylece onlar da Altı Uluslar gibi İngiliz yanlısı olarak, Fransızlarla İspanyollara karşı sürekli düşman oldular. Fransızların Aşağı Mississipi'ye yerleşmesinden bir süre sonra, Cherokeelere ait küçük bir akın grubu önemli bir Fransızı öldürerek İngilizlere olan sadakatlerini gösterdiler. Cherokeeler Fransızlardan çok uzaktaydılar ve onlardan hesap sorulması için de fazla güçlüydüler; ama kurbanın Kanada'da yaşayan erkek kardeşi, Altı Uluslardan birkaç

serseriye, Cherokee köyüne karşı bir akın düzenlemeleri için rüşvet verdi. Ancak bundan pek bir şey çıkmadı; en azından ne Altı Uluslar ne de Cherokeeler birbirleriyle savaşmaya meraklıydılar.

İngilizlerin Fransızlara, İspanyollara ve bazı Kızılderili kabilelerine karşı başlattığı ardı ardına gelen savaşlar sırasında, Cherokeeler onlara yardım eli uzatmaya hazırdı ve birçok fırsatta onlara işaretle haberleşme konusunda hizmet verdiler. Ancak "sınır", sonunda Cherokeeleri de yakaladı; güneyde giderek yayılan İngiliz koloni yerleşimcileri onları yalnızca başka bir avuç Kızılderili olarak görüyor ve ona göre davranıyorlardı. Cherokeeler sabırlıydı; ancak 1756 yılında öylesine kötü bir davranış gördüler ki, gerçek Kızılderili yöntemleriyle intikam aldılar. Ancak her iki taraf da bazı kayıplar verdikten sonra, barış yapıldı. Beyazların saldırganlığı devam etse de, Cherokeeler akıllıydılar ve her zaman yapmaya çalıştıkları ve yaptıkları gibi, barışı korudular; yalnızca bir olayda kendilerine son derece kötü davranıldığı için savaşmak zorunda kalmışlardı.

Cherokeeler, kolonilerin anavatana karşı ayaklanmalarına Altı Uluslardan daha fazla şaşırmışlardı. Kolonilerde yaşayanlar arasında arkadaşları vardı ve kadınlarıyla evli olan saygın beyazlar, farklı taraflara bağlıydı. Diğer taraftan Kraliyet görevlileri Cherokeelere koloni askerlerinden daha iyi davrandıkları için, Cherokeeler kendilerini Kraliyet müttefiki olarak görüyor ve kolonilerde hor görülse de, İngilizler için kutsal olduğunu düşünerek İngiliz bayrağına saygı gösteriyorlardı. İngiliz yandaşları bu durumdan yararlanmak ve Cherokeeleri koloni yerleşimcilerine düşman etmek için fazla zaman kaybetmediler. Bu o kadar ileri gitti ki, sınırdaki yerleşimleri yok etmek için bir savaş partisi düzenlendi. Ancak bazı melez Cherokeeler yerleşimcileri zamanında uyardıkları için bundan da pek bir şey çıkmadı. Devrim boyunca kolonilerde yaşayanlarla sürekli bir sürtüşme olmasına karşın, gerçek bir savaş olmadı; Cherokee-

ler bunun meydana gelmesine izin vermeyecek kadar akıllıydılar.

Daha iyi beyazlar, başlangıçtan beri Cherokeeleri üstün bir halk olarak görmüş, onlar da Avrupa uygarlığının değerlerini takdir etmişlerdi. Bu nedenle beyazlarla ilk ilişki kurdukları zamanlarda Cherokeeler iyi beyaz adamları, özellikle de Quaker'ları aralarına aldılar. Kiliseler yapıldı, okullar kuruldu ve birçok genç beyaz erkek, Kızılderili bir kadınla evlenerek kabileye katıldı. Çok geçmeden pek çok Kızılderili, çiftliklere, hayvanlara ve dayanıklı çiftlik evlerine sahip oldu. Bu elverişli koşullar altında nüfusları arttı ve batıya doğru, Mississipi'nin ilerisindeki topraklara yayıldılar. Böylece kendilerine ait bir sınırları oldu ve coğrafi olarak, Doğu ve Batı Cherokeeleri olmak üzere iki gruba ayrıldılar.

1825 yılındaki nüfus sayımının, yalnızca Doğu grubunun sayısını 13,563 olarak gösterdiğine dikkat edersek, Cherokeelerin beyazlarla ilişkileri sırasında kötüye doğru bir gidiş yaşamadıkları açıkça görülmektedir. Yüz kırk yedi beyaz erkeğin ve yetmiş üç beyaz kadının Cherokeelerle evlendiği ortaya çıkarılmıştır. Cherokeeler, bin iki yüz yetmiş yedi zenci köleye sahiptiler. Hiç borcu olmayan Cherokee Ulusu, kendi sorunlarını çözümleyebiliyor, pamuk ve yün üretiyor, battaniyeler yapıyordu. Mississipi'nin batısındaki Cherokeeler o zaman sayılmamışlardı; ancak Mooney, sayılarının yaklaşık yedi bin olduğunu tahmin ediyordu. Hikayemiz burada bitebilirdi; ancak Georgia eyaleti, Cherokee toprakları üzerinde hak iddia ederek Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ni hiçe saymaktaydı; bu arada hiçbir yasa tanımayan beyazlar, Kızılderilileri çiftliklerinden sürüyor ve hayvanlarına el koyuyorlardı; oysa bu Kızılderililerin bir bölümü kendilerini soyan çete üyelerinin çoğundan daha iyi eğitim görmüşlerdi. Cherokeeler yasal olarak mümkün olan her şekilde direndiler; ama mahkemeler tüm yakarışlara karşı sağırdı. Sonunda, 1838-39 yıllarında,

Amerika Birleşik Devletleri ordusu tüm halkı toplayarak onları Batı'ya yürümeye zorladı. Olayların insanlık dışı ve vahşi yanlarını buraya almıyor ve okurun duygularına dokunmuyoruz; ancak her sadık Amerikalı, yüksek bir ulusal değerler seviyesini koruma azmini güçlendirmek için bu kayıtları okumalıdır.

Kaçak Cherokeeler Batı'ya ulaştıktan sonra, batı grubuyla birleşerek Kızılderili Toprakları'nın Uygar Uluslarından birini oluşturdular ve övgüye değer ilerlemelerini zenginlik ve uygarlık içinde sürdürdüler. 1907 yılında özerk idari birimleri Oklahoma eyaleti içine alındı.

Geride Kalan Cherokeeler

Doğu Cherokeeleri Batı'ya gitmeye zorlandığında, küçük bir grup gitmeyi kabul etmemiş, Kuzey Carolina ve Tennessee'deki dağlarda saklanmıştı. Bu zorlamanın esas olarak Georgia eyaletinden gelmesi ve diğer eyaletlerin Cherokeelerin direnişinden yana olma eğilimi göstermesi nedeniyle, onları toparlamak için hiçbir çaba harcanmamıştı. Amerika Birleşik Devletleri onları diğer kabilelere sözü verilen tazminattan yoksun bırakmakla tehdit etse de, Kongre bir süre sonra yumuşayarak bu Cherokeelerin, topraklarını güvence altına almalarına yardım etti. Sorunları böylece sona eriyor gibi görünmesine karşın, aslında daha yeni başlıyordu; çünkü toprak haklarıyla oynanıyordu; öyle ki Cherokeelerin paralarının büyük bölümü, dolandırıcıkla ellerinden alınmıştı. İç Savaş, Cherokeelerin geleceğini her zamankinden daha şüpheli kılarak çok daha büyük karışıklıklar getirdi. Bu toprakları yeniden ele geçirmek için uzun süren davalar gerekti; hatta bu iddiaların bir bölümü hala mahkeme önündedir. 1889 yılında, toprak haklarını korumak ve burayı yönetmek amacıyla bir kurum oluşturuldu; kabilenin kendisinden oluşan bu kurum, topraklarının tümünü emaneten korunması için Amerika Birleşik Devletleri

yargısına verdi. Yurtları, Carolina'daki Dumanlı dağlardır. Hatırı sayılır ölçüde beyaz kanının karıştığı ve sayıları üç binden fazla olan bu insanlar şimdi yaşamlarını hemen hemen çevredeki dağlarda yaşayan beyazlar gibi sürdürüyorlar.

Bu acı ve yenilgi öyküleri artık monoton olmaya başlıyor. Kabile beyazlarla savaşsın ya da savaşmasın, ezici bir çoğunluğun yalnızca bir avuç Kızılderiliye saldırdığı ekonomik ve toplumsal bir savaş vardı. Cherokeeler yok edilmemiş olmayı, köklerini kazımadan hemen önce vicdanları devreye giren beyazların, gecikmiş adaletine borçlular. Beyazlar, Kızılderililerden her şeyi aldıktan sonra, geriye kalan birkaç kişiye yaşama şansı verebiliyorlardı. Eski günlerde, Kızılderililer beyazları tutsak aldığında onları ellerinde sopalarla iki sıra olmuş insanların arasından geçmeye zorlarlardı. Beyaz adamın Kızılderiliye şimdi sunduklarının hemen hepsi, zamanla sınırlanmamış, ekonomik bir sopalı sıradır.

Sequoya

Bir halkın tarihinin, büyük adamlarının yaşamlarında yansıdığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. En iyi tanınan ve Cherokee uygarlığına en fazla katkıda bulunan Cherokee, Sequoya idi; bu isim, California'nın dev ağaçlarında ölümsüzleştirilmiştir. Sequoya, onun Kızılderili adıydı; ancak babası, bazen Guest ya da Guess olarak yazılan, George Gist adında bir beyazdı. 1760 yılında doğması, bir Kızılderili olarak büyümesi ve bir kaza yüzünden topal kalması dışında Sequoya'nın ilk yılları ile ilgili çok az şey biliniyor. 1816 yılında adı, anlaşmalar ve diğer belgeleri imzalayan biri olarak ortaya çıkıyor ve bu, o zamanlar halkı arasında bir önder olduğu fikrini veriyor. Sequoya, 1843 yılında Meksika'da yolculuk yaparken öldü.

Tahminen 1809 yılında, beyaz adamın kendi dilini yaza-

bildiği için sahip olduğu üstünlük konusunda düşünmeye başladı. Okuryazar bir Cherokee ulusunun, okuma yazma bilmeyene göre daha üstün olacağına inanarak, kendine bir alfabe yaratma görevini verdi. Uygulanabilir bir alfabe yapmayı başarana ve dili yazıya dökmek için kurallar oluşturana dek, büyük engeller ve alaylar karşısında direndi. 1821 yılında, Cherokeelerin önemli kişileri Sequoya'nın alfabesini halkın onayına sunmayı kabul etti. Gösteri yalnızca başarılı olmakla kalmadı; tüm ulus bu alfabeyi öyle büyük coşkuyla kullanmaya başladı ki, birkaç ay sonra nüfusun büyük bölümü okuyup yazabiliyordu. Henüz basım yapılamıyordu; ama belgelerin el yazısı kopyaları elden ele dolaşıyor ve mektuplar yazılıyordu. 1827 yılında gerekli harfler Boston'da kalıba döküldü ve bir gazete basılmaya başlandı.

Sequoya Cherokee dilinden başka bir dil bilmiyor, gazete ve kitapların oluşturulmasında etkin bir rol almıyordu; ancak alfabesinin benimsenmesini izleyen yıl içinde, Batı Cherokeelerine yazıyı tanıtmak amacıyla Mississipi'yi geçti. Bu toprakları sevmiş olmalı ki ziyaretinden kısa bir süre sonra burada yaşamaya başladı. Daha sonra tüm Kızılderili dilleri için genel bir alfabe hayalini kurmaya başladı; epey yolculuk yapmasına karşın, doğal olarak gerçekleşmesi olanaksız olan bu amacına ulaşamadı. Araştırmacı bir beyni vardı; sorunları çözme dürtüsü olan ileri görüşlü biriydi. Bir zamanlar küçük bir Cherokee grubunun Meksika'ya gir-diği ve burada halklarını kaybettiği efsanesine merak duyan Sequoya, ilerlemiş yaşında bu yitik tarihi yeniden bulmaya kalkıştı; bu, hiç geri dönemediği bir yolculuk oldu.

Sequoya, ününü hak ediyor. Halkına kazandırdığı hız, onları yeniden canlandırdı. Başka nasıl olabilirdi ki? Kızılderililer, üzerlerinde kendi dillerinde yazılmış mesajlar bulunan kağıt parçaları ya da ağaç kabukları ve hatta tahtalarla evden eve dolaşıyorlardı; bunlar öylesine kusursuz fonetik simgelerdi ki, ortalama zeka seviyesine sahip herhangi biri çok geçmeden okuyup yazmaya başlayabiliyor-

du. Yerel gözlemciler bize Cherokeelerin bir yıl içinde okuryazar bir ulus durumuna geldiğini söylüyorlar. Uygarlıktaki hızlı ilerleyişleri belki de bu başarıya bağlanabilir.

Hiç kimse, Altı Ulusların ve Cherokeelerin tarihini, güce, canlılığa ve üstün bir karaktere sahip oldukları duygusuna kapılmadan okuyamaz. Onlar üstündü. Yerliler zamanında, kendi kardeşlerinin acımasız katilleriydiler. Altı Uluslar kendi kardeşlerini yok etmeseydi, bu aile Algonkinleri tarihe gömebilirdi; ama yine de Mississipi'den Atlantik'e kadar her yerde korku salıyorlardı.

HOKAN-SIOUX SOYU: CADDO AİLESİ

Arikara, ya da Ree

Pawnee
- Skidi, ya da Kurt Pawneeleri (Petalasharo I)
- Chaui, ya da Büyük Pawneeler (Petalasharo II)
- Kitkehahsis, ya da Cumhuriyetçi Pawneeler
- Pitahuerat, ya da Tapage Pawneeleri

Wichita
- Tawakoni
- Waco

Caddo
- Hasinai Konfederasyonu
- Kadohadacho Konfederasyonu
- Natchitoches Konfederasyonu

XII. Bölüm

CADDO AİLESİ

Şimdi Mississipi'nin batısındaki topraklara, dilbilimcilerin Iroquois Ailesi'nin atalarının öz kardeşleri tarafından kurulduğuna inandıkları, seçkin bir ailenin yaşadığı yere dönüyoruz. Görünüşe göre iki aile de Louisiana ve Mississipi'nin verimli topraklarında güçlenmişler ve sonra kuzeye doğru yayılmışlardı - Iroquoislar büyük nehrin doğu kıyısında, Caddolar da batısında yer alıyorlardı. Caddo Ailesi'nin en kuzeydeki üyesi, on yedinci yüzyılda Nebraska'nın merkezini elinde bulunduran ve bir grup güçlü köyden oluşan Pawneelerdi. Onlara tarihte ilk olarak Fransızlar, Pawnee Cumhuriyetleri adı altında bir yer vermişlerdi. Pawneelerin bir bölümü ise daha eski bir tarihte, daha da kuzeye giderek Missouri Irmağı boyunca yerleşmişti. Bu grup tarihte Arikaralar ya da Reeler olarak bilinir.

Pawneeler Ohio Irmağı'na ismini verdiklerini iddia ediyorlar; Iroquoislar ise bunu kendilerinin yaptığını söylüyor. Belki ikisi de haklılar; çünkü görünüşe göre dilleri ortak bir kökten geliyor.

Pawneeler gökyüzüne, özellikle de yıldızlara büyük bir ilgi duyuyor, çünkü bazı yıldızların tanrı olduğuna inanıyorlardı; örneğin Sabah Yıldızı, Akşam Yıldızı, vb. Bu tanrıları dualarla yardıma çağırmak için her yıl uzun, şiirsel ayinler ezbere tekrarlanırdı. Pawnee bilgeleri aynı zamanda deneyimli astrologlardı; mısır dikme zamanı, dinsel törenler zamanı ve takvimlerindeki diğer dönemleri belirlemek için gözlemler yaparlardı. Mısırın gizemi onları, Algonkinler ya da Iroquoislardan daha çok şaşırtırdı; mısırın dünyaya bir genç kız olarak geldiğine ve bir mısır tanesinin filizlenmesi-

nin, insanın ve tüm diğer varlıkların yaşamını simgelediğine inanırlardı. Bu mısır kadından Mısır Ana olarak söz ederler ve sık sık onun aslında insanoğlunun annesi olduğu inancını dile getirirlerdi. Üstün olan, insan gözünün göremeyeceği, ancak dünyanın oluşmasını sağlayan erkek bir varlığa da inanırlardı. Onun göklerde, ya da gökyüzünün kemerinde olduğunu düşünürlerdi; ancak çok uzakta olduğu için kendini asla insanlara göstermez, gücünü daha küçük tanrılar yoluyla iletirdi. Pawneeler yine de zaman zaman ona dua eder ve şarkılarla seslenirlerdi. Onun bir şekilde tamamlayıcısı olan, yaşamın tümünü göğsünden çıkarıveren Toprak Ana'ydı. Pawneelerin evren felsefesini özetlemek sıkıcı gelebilir; ancak felsefeleri asalet ve güzellikte pekala Yunan, Mısır ve diğer antik uygarlıklarınki ile karşılaştırılabilir. Kızılderililer bu felsefeye çok değer verirler. New Mexico'daki Kızılderililerin, bu topraklara giren ilk İspanyol kaşif olan Coronado'ya, en büyük halkların kuzeydoğuda yaşadığını söylemelerine şaşmamak gerek. Ancak Coronado, dillerini anlamadığı yarı çıplak Kızılderililerden başka bir şey göremeyince, yerli rehberinin bir sahtekar olduğunu düşünerek onu öldürmüştü. Coronado'ya göre büyüklük, altın demekti. Kızılderili rehberi için ise büyüklük, düşüncenin büyüklüğü ve simgecilikteki güzellik anlamına geliyordu. Mississipi topraklarına daha sonra gelen Fransızlar bu durumu daha iyi anladılar ve onlara, Büyük Pawneeler adını verdiler.

Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı hiç savaşmamakla övünen Pawneelerin bu iddiasını, tarih de doğrular gibidir. Zaman zaman diğer Kızılderililere karşı beyazlara katılırlardı; ta ki sadakat ve yetenekleri fark edilip, nitelikli Pawnee erkeklerinin de askere alındığı, keşif erlerinden oluşan bir ordu tümeni oluşturulana kadar. Bu keşif erleri, teftiş sırasında askeri üniformalar giyerler ve özellikle övgü toplarlardı. 1865'ten 1885'e kadarki dönem içinde meydana gelen Kızılderili savaşlarında işaretle haberleşme hizmeti

sundular. Ancak bütün bunlara karşın, Pawneeler sonunda Nebraska'daki topraklarından çıkarılarak Oklahoma'da yerleşmeye zorlandılar; burada halkın yarısı hastalık ve yokluk nedeniyle yaşamını yitirdi. Bir zamanlar on bin kişilik güce sahipken, şimdi o güçlü ulustan geriye kalan, yalnızca binden biraz fazla. Kuzeydeki akrabaları, Yukarı Missouri'deki Arikaralar ya da Reeler de bir zamanlar oldukça kalabalıktı; ancak 1950 yılındaki sayıları yaklaşık beş yüz elli idi.

Caddo dili konuşan diğer kabileler, Caddolar ve ilk olarak 1541 yılında Coronado'nun bir ziyaretiyle tanınan Wichitalardır. Caddolar, uzun zaman boyunca hem uzmanların hem de konuyla ilgilenen okurların aklını karıştırmıştı. Caddo terimi Caddo dili konuşan herhangi bir kabile için kullanılabilir; ancak genellikle bir zamanlar Texas'ın doğusu ile Oklahoma, Arkansas ve Louisiana'nın buraya komşu olan bölgelerinde bulunan bir grup birleşik kabileyi anlatır. Bu kabileler, Wichitalar gibi arı kovanı şeklinde, damı sazlardan olan evlerde yaşarlar. Bu tip evler Oklahoma, Anadarko'da, "Kızılderili Şehri"nde görülebilir. Bu Kızılderililer, komşularının çoğu gibi geyik ya da soğuk havalarda çoğunlukla bufalo derisinden giysiler giyerlerdi. Doğu bölgelerindekiler de Güneydoğu'daki komşularının ağaç kabuğundan giysilerini biliyorlardı. Erkeklerin işleri arasında av, savaş, ayinler ve ev yapımı gelirken, kadınlar tarlaları ekiyor (başlıca ürün mısırdı), saz ve odun topluyor, kocalarının getirdiği etleri biriktiriyorlardı. Bu Kızılderililer "yukarıdaki reis"e inanıyorlardı ve bu tanrıya saygı göstermek için tapınaklar yapılıyordu. Caddo kabilelerinin inançları, Pawnee ve Wichitalar arasında görülen yıldız tarikatının izlerini de taşıyordu.

Dr. John Swanton, Caddo halkları arasındaki ilk kaşiflerin anlattıklarından yola çıkarak ayrıntılı tanımlamalar yayınlamıştı. Son olarak Dr.Stephen Williams ise değişik Caddo gruplarındaki çeşitli kabilelerin konumları üzerine

çalışmış ve bunları belirlemiş, kabilelerin hareketlerini yalnızca İspanyol ve Fransız kaşifler ile daha sonraki Kızılderili temsilcilerinin açıklamaları değil, tarihi arkeoloji yoluyla da izlemişti. Pek çok kabilede olduğu gibi, bu kabilelerinki de bir göç ve başıboş yolculuklar öyküsüdür; yaşadıkları toprakların yönetimi her değiştiğinde -İspanyol, Fransız ve Amerikan yönetimleri geldikçe- bu öykü daha şiddetli yaşandı. Çeşitli Caddo kabilelerinden geriye kalanlar şimdi Wichitalar ve Pawneeler gibi Oklahoma'da yaşıyorlar.

Yenilikçi Petalasharo

Skidi Pawneelerinin en ünlü kahramanları, tahminen 1797 yılında doğan Petalasharo idi. Öngörü sahibi ve üstün bir karakteri olan, bilge bir önderdi. Bu kabile kuşaklar boyunca gökyüzündeki kahramanların en büyüğü olan Sabah Yıldızı'na adanmış bir ayinle birlikte, içinde kutsal nesneler olan büyük bir çıkını korumuşlardı. Bu ayin, izleyicilerinin tüyler ürpertici ve yorucu bir görevi yerine getirmesini zorunlu kıldığı için, huşu içinde yapılırdı; bu, insanın kalbini parçalayan ve herhangi bir noktasında yapılan bir hatanın felaket ve ölüm anlamına geldiği bir görevdi. Bu, Sabah Yıldızı'na bir bakire kurban etmekten başka bir şey değildi. Gerektiği zaman bir savaş partisi düzenlenir, bu grup ciddi törenlerle arındırılır ve onaylanırdı. İşaretlerin uygun olduğu açıklanırsa, grup düşman topraklarına doğru yola çıkardı. Amaç, bir kampa baskın yapmak, insanları öldürmek ve kafa derisi yüzmek, ama genç bir kızı sağ bırakmaktı. Tutsak eve götürülür, burada törenden sorumlu bir din adamının gözetiminde kadınlar ona hizmet ederdi. Onun için her şeyin en iyisi yapılırdı; şatafatlı giysiler giydirilir, ona bir kraliçe gibi davranılırdı. Tutsağın istekleri mümkün olduğunca önceden tahmin edilmeye çalışılırdı. Görünüşe göre tüm bunların amacı, istenilen her şeyi yapması için onun güvenini kazanmaktı. Kurban için yapılan tören kayıtlara

geçirilmiştir; edindiğimiz bilgi ışığında, en acımasız Kızılderililerin bile bunu bir felaket olarak görmelerine şaşmıyoruz. Ayrıntıları geçiyoruz; ancak bir tür darağacı kuruluyor, kız buraya tırmanmak için ikna ediliyor, elleri ile ayakları bağlanıyor ve sonra din adamı ona doğru atılarak kızın kalbini çıkarıyor ve bunu tanrılara sunuyordu. Daha sonra kızın bedeni yine bir ikram olarak çayıra yatırılıyordu.

Petalashoro yetişkin olduğu ve gelecekte o zamanki reisin yerine geçecek kişi olarak kabul edildiği zamanlarda, genç bir Comanche kızı yakalanmıştı; ancak tam kızı darağacına götüreceklerken Petalasharo onu kolları arasına almış, atına atlamış ve gitmişti. Bu o kadar beklenmedik bir şeydi ki, herkes büyük bir şaşkınlık içinde kalakalmıştı. Kuşkusuz onun çarpılarak ölmesini beklemişlerdi; ancak o gözden kayboldu. Kızı, daha önceden sakladığı ata bindirip onun yurduna doğru yola çıktı. Kızın halkına ulaşmaya az bir mesafe kala onu yoluna devam etmesi için gönderirken, kendisi geri döndü. Yaptığı daha önceden hiç duyulmamış bir şeydi; ama ona hiçbir şey olmadığı ve önemli kişilerin bazıları da bunu onayladığı için, gelecekte insanların kurban edilmesine devam etmeme kararı alındı. Bu, halkını daha yüksek bir insanlık seviyesine yönelten yenilikçi birinin, kahramanca başarısıydı.

Petalasharo tahminen 1841 yılında öldü ve yerini bir başka güçlü adam aldı. İkisi aynı adı taşıdıkları için bazen tarihte karıştırılırlar. 1823 yılında doğan II. Petalasharo, Büyük Pawneelerin bir üyesiydi. Ondan önce gelen adaşından bile daha çok, beyazlarla barışın korunması gerektiğine inanıyor, halkının anlaşmalara uyması ve Amerika Birleşik Devletleri ünlü Pawnee keşif erlerini askere aldığında, yalnızca temiz karakterli kişilerin seçilmesi için gerekeni yapıyordu. 1874 yılında, halkının Oklahoma'ya gitmesine karşı çıktığı için kendi kabilesinden biri tarafından vurularak öldürüldü. Pawneelerin Oklahoma'ya taşınmasını izleyen olaylara bakılırsa, II. Petalasharo haklıydı.

I. Petalasharo insanların kurban edilmesine karşı çıkmıştı ancak Sabah Yıldızı çıkını din adamlarının birkaç tanesi, zaman zaman kampın dışına çıkıyor ve gizlice bunu uyguluyordu. Onlar ayine hala inanıyorlardı. II. Petalasharo bu sırrı keşfetti ve yaşamını tehlikeye atarak bu girişimlerden birini engelledi. Bu uygulamayı sonunda ortadan kaldıran, onun boyun eğmeyen direnişi oldu.

Pawnee Köylerinde Yaşam

Pawneeler her zaman gizemli insanlardı. Çevrelerindeki diğer Kızılderililer onlarda tanrılarınkine ya da üstün insanlarınkine benzer bir duruş görürlerdi. Bedenleri iri, yüzleri geniş ve yuvarlaktı. Dehaları gökyüzü ve yeryüzünün törensel ve şiirsel yorumlamalarında yatıyordu. Yaşamın dünyevi düzeninde ise yalnızca sıradan Ova Kızılderilileriydiler.

Beyaz adam bugünün Nebraska'sına geldiğinde, Pawneeler Platte Irmağı boyunca dağılmış yaklaşık yirmi köyde yaşıyorlardı. 1700 yılında sayıları iki bin aile, kısa bir süre sonra da yaklaşık on bin kişi olarak tahmin edilmişti; bu hemen hemen aynı sayıya denk geliyordu. İlk kez görüldüklerinde atları vardı; ama hala sabit sayılabilecek köylerde yaşıyorlardı. Evleri geniş ve yuvarlak bir zemine oturur, kubbe şeklinde ve otlardan yapılmış çatı, kütüklerden oluşan bir iskeletle desteklenirdi. Yerin çapı dokuz ila on beş metre, merkezden yüksekliği de üç ila dört metre arasında değişirdi. Zemin toprak olur, ortada büyük bir ateş bulunur ve çatıdaki bir delik, dumanın dışarı çıkmasını sağlardı. Daire şeklindeki duvarın iç bölümünde ise uyumak ve dinlenmek için küçük odalar yer alırdı. Bunlar evli çiftler, çocuklar, bekarlar, vb içindi. Bu tip bir evin içinde kaç kişinin yaşadığına dair kesin veriler bulunmasa da, benzer evler kullanan diğer Kızılderililer hakkındaki bilgilere bakılırsa bu sayı ortalama yirmi ila otuzu buluyordu. Böyle bir evin,

orta yaşlı bir adama ve karısına, ya da duruma göre karılarına, evli olan çok sayıda oğluna ve onların ailelerine, evlenmemiş akrabalarına ve eğer yaşıyorlarsa anne ve babasına ait olduğunu tahmin edebiliriz. Bunlara ek olarak bir ya da iki yoksul akraba ve birkaç konuk da bulunabilir.

Tüm yemekler evin ortasındaki ateş çevresinde pişirilirdi. Ateş yakmak, odun, yiyecek, vb. depolamak için kullanılan oturma odaları arasında oldukça geniş alan bulunurdu. Atlar çoğaldıktan sonra, en gözde binek atlarının geceleri evde tutulması hiç de az rastlanan bir şey değildi. Hava güzel olduğunda yaşlı erkekler çatıya tırmanır ve güneşin tadını çıkarırlardı. Evlerin arasında direklerle yapılan iskeleler ya da yüksek taraçalar bulunur, etrafta dolaşan aç, hırsız köpeklerin ulaşamayacağı bu yerlerin üzerinde yiyecekler depolanıp kurutulabilir, deriler havalandırılabilir ve benzeri işler yapılabilirdi. Kadınlar ırmak boyunca odun parçaları toplar ve bunları eve taşırlardı. Irmağın yanındaki düzlüklerdeki küçük toprak parçalarında mısır, fasulye ve kabak yetiştirirlerdi; ancak temel besinleri köylerin yanındaki açık arazilerde sürüler halinde otlayan bufalolardı.

Pawneelerin toplumsal birimi köydü. Erkeklerin, eşlerini çok yakın akraba olmamak koşuluyla kendi köylerinden seçmeleri ve doğdukları köyde oturmaları beklenirdi. Köyler dört ya da daha fazla kabileyi biraraya toplardı. Görünüşe göre her köyün bir kutsal çıkını vardı; içlerinde, onlara eşlik eden törenleri gerçekleştirmek için gerekli olan nesneler yer alırdı. Bu çıkın, görev süresi boyunca köyün reisi tarafından korunur, böylece onun evi köyün merkezi olurdu. Önemli bir toplantı düzenlendiğinde, köylerin reisleri çıkınlarıyla birlikte kabile reisinin evinde toplanırlardı. Son olarak kabilelerin oluşturduğu bir birlik bulunur ve bunun başında, Fransızların Büyük Reis adını verdiği kişi olurdu.

Büyücü doktorlar, ya da büyücülerin sayısı oldukça yüksekti ve bir topluluğa bağlıydılar. Temel işlevleri hastaları tedavi etmek, hastalık, kuraklık, yiyecek kıtlığı ve düş-

man akınlarına karşı önlemler almaktı. Büyüler, dualar, ve ayinlerin gücüne büyük bir inanç duyuyorlardı. Büyücü doktorların toplulukları ara sıra bir toplantı düzenleyerek zamanın büyücülük ustalıklarını gösterirlerdi. Söylenceye göre mısır ya da diğer bitkiler birkaç dakika içinde büyütülür, istendiği zaman kar ya da yağmur yağdırılır, insanlar öldürülür ya da yaşama döndürülürdü; bunların tümü bize modern sihirbazların gösterilerini anımsatıyor.

Pawneelerin köy düzeni ve kabile yönetimiyle ilgili olduğunu söylediğimiz çıkınları törenlerde kullanmak için usta kişilere gerek vardı. Bunlar genellikle büyücü doktorlar değildi; din adamları, köylerin eğitimli ve bilge kişileri diyebileceğimiz, kendilerine özgü bir gruptular. Ayinleri ve şarkıları, gerekli olan dualar ve kurbanlarla birlikte ezbere öğrenmeleri gerekiyor, tüm işlemlerden onlar sorumlu oluyorlardı.

Bufalo avlayan diğer Kızılderililer gibi, Pawneeler de savaşçıydılar. Bazı erkek toplulukları vardı; bunların en büyük tutkuları, savaşta maceralar yaşamaktı. Bu topluluklar, halk önündeki yürüyüşler ve danslarla olduğu kadar, doğrudan bilgi vererek de gençleri macera için heveslenmek ve kahramanlık göstermek amacıyla harekete geçirirdi. Ancak Pawneelerin büyüklüğü, mitolojik felsefelerinde, yaratıcı ayinlerinde ve yaşama karşı takındıkları ciddi tutumlarında yatar.

XIII. Bölüm

GÜNEYDOĞU KABİLELERİ

Cherokee ve Caddolar bizi güney topraklarındaki Kızılderililerle tanıştırdılar; burada, daha önce gördüğümüz kabilelerin dilleriyle uzaktan bağlantılı olan diller (Natchez, Tunican ve Muskhogean) konuşan bir grup kabile yaşıyordu. Toprakları kabaca bugünkü Georgia, Alabama, Mississipi ve Louisiana ile Tennessee'nin bazı bölümlerini - Güney'in merkezini kapsıyordu. De Soto zamanında nüfusları elli bini buluyor olabilirdi; bugün ise otuz binin üzerindedir. Natchez ve Tunican kabileleri ve daha az bilinen birkaç grup, Muskhogean dilleriyle bağlantılı olan diller konuşuyordu; Tunicanların en ünlü kabileleri Creek, Chocktaw, Chickasaw ve Seminoleler idi. İlk keşfedildikleri zaman, her biri birkaç yüz kişiden oluşan köylerde yaşıyorlardı; bunların iki yüzden fazlasının yeri kesin olarak belirlenmiştir.

De Soto'nun ekibinin, Florida'dan Mississipi'ye yaptığı unutulmaz yürüyüş sırasında Muskhogean topraklarının merkezinden geçtiği anlaşılıyor; tarihçiler, bu keşif gezisinin kayıtlarından, Muskhogeanların yaşam biçimlerine dair pek çok bilgi edindiler. Diğer kaşifler ve misyonerler de onları izledi ve sonunda Fransızlar, özellikle New Orleans çevresindeki topraklarda olmak üzere kıyıda yerleşimler kurdular. Edindiğimiz en iyi ilk bilgiler, esas olarak Fransız tarihçiler ve onların macera öykülerinden gelmektedir.

Muskhogean Ailesi
- Beş Uygar Kabile Üyeleri
  - Choctaw
  - Chickasaw
  - Creek (Yukarı Creek, Aşağı Creek)
  - Seminole (Osceola)
- Alibamu
- Koasati

Natchez Kabileleri
- Natchez
- Taensa

Tunica

Natchezler

Önemli bilim adamlarının düşüncesine göre, köyleri Aşağı Mississipi boyunca sıralanan Natchez ve Taensalar, ailenin en tipik üyeleriydiler; bu belki de önemli bir etkileri olduğu ve bir tür kültür önderliği yaptıkları anlamına geliyor. Büyük bir olasılıkla, diğer kabilelerden ziyaretçileri olmuş, bunlar tıpkı yüzyıllar boyunca olduğu gibi onlardan yeni düşünceler öğrenmeye ve ilham almaya gelmişlerdi.

İlk beyaz ziyaretçileri etkileyen bir şey, mimari bakımdan basit olmasına karşın, oldukça büyük ve içinde kutsal nesneler bulunan bir tapınaktı. Zamanın yazarlarından Du Pratz, şunları söylüyor:

Ön yüzü doğan güneşe bakan bu tapınak, buraya yapılan toprak bir tümseğin üzerindedir; bu tümsek, küçük bir ırmağın kenarında, yer seviyesinden yaklaşık iki buçuk metre yukarıya yükselir. Tümseğin alana doğru giden kenarı, belli belirsiz bir eğimle yok olur. Diğer kenarlarda eğim daha bellidir; ırmağa

bakan kenar ise oldukça diktir. Bu tapınağın her yönü yaklaşık dokuz metre uzunluğundadır. Açılar ya da köşelerdeki direkler, çürümeyen sedir ağacındandır. Bu ağaçların doğal çaplarının yaklaşık yarım metre olduğu tahmin edilmektedir. Topraktan üç metre kadar yükselir ve çatının başlangıcına kadar uzarlar. Natchezler bu ağaçların yeryüzünde yükseldikleri kadar yer altına da indiklerini söylerler; bu, rüzgara karşı sağlam olmaları için gereken bir şeydir. Diğer direklerin çapı ise yarım metreden daha azdır; aynı ağaçtandır ve yerin altındaki uzunluğu yerin üzerindeki kısmıyla aynıdır. Çamurdan yapılmış kaba saba duvarın dış kısmı tümüyle pürüzsüzdür ve içeride iki direğin arası biraz çukurdur; öyle ki duvarın orta kısmı yaklaşık yirmi üç santimetreden kalın olmaz.

Bu tapınağın iç bölümü, onu doğan güneşten batan güneşe kadar kesen küçük bir duvar tarafından, iki eşit olmayan bölüme ayrılmıştır. İçeri girilen bölüm yaklaşık altı, diğer bölüm de üç metre genişliğinde olabilir ama bu ikinci bölüm, yalnızca tek girişi olduğu için son derece kasvetlidir; kuzeye bakan bu giriş tapınağın da kapısıdır ve dışarıyla iletişimi sağlayan bu kapı, ikinci bölümü aydınlatmaya yetmez.

Tapınağın içinde, yaklaşık 1 metre yüksekliğinde ve iki metre uzunluğundaki masa ya da sunak dışında önemli bir şey yoktur. Bu masanın üzerinde, oldukça ustaca işlenmiş, kamış parçalarından bir sandık bulunur; bunun içinde ise son büyük Güneş'in kemikleri vardır. Sonsuz ateş, tapınağın bu ilk bölümündedir. Daha kuytu olan diğer bölümde ise elişi olan ve üzerlerinde, yetersiz ışık yüzünden pek seçilemeyen birçok ince oyma bulunan iki uzun tahtadan başka bir şey göze çarpmaz.

Bu tapınağın çatısı uzun bir kubbedir; sırt direği iki metreden uzun olmayan bu kubbenin üzerinde düz tahta parçalarına oyulmuş olan üç büyük kuşun simgeleri yer alır. Bunlar neredeyse bir kazın iki katı büyüklüğündedir. Ayakları yoktur. Boyunları kazınki kadar uzun değildir; kafaları da kaz kafasına benzemez. Kanat tüyleri büyük ve oldukça farklıdır. Ana renk olan beyaz, güzel bir kırmızısı olan tüylerle karışır. Bu kuşlar doğuya doğru

bakar. Çatı dışta ve içte oldukça düzgündür. Aslında yapı ve çatı kusursuz bir sağlamlıkta görünür...

Ayın her dört devresi sırasında iki erkeğin sonsuz ateşi korudukları yer işte bu tapınaktır. Dört devre için sekiz bekçi ve ateşin bekçilerinin reisi olarak adlandırılan, daha üstün bir kişi bulunur; bu kişi diğerlerine emirler vermek, onların görevlerini yerine getirdiklerini görmek ve bu ateş için odunların getirilmesini sağlamak için vardır. Bu odunların düzgün olması gerekir. Bu iş için yalnızca kabuksuz ve düzgün olan beyaz ceviz ağacını kullanırlar. Kütüklerin çapı 19-20 santimetre, uzunluğu ise yaklaşık iki buçuk metredir. Bunlar tapınağın yanına, oldukça kısa gövdeli bir ağacın altına bırakılır. Bu ağaç yerden tepesine kadar dikenlerle kaplıdır. Ulusal tarihte, bunu tutku dikeni adı altında anlatmıştım. Bu ağacı her bulduklarında gösterdikleri saygının nedenini asla bulamadım; belki de nedeni ağaca yüklenen görevdir. Bu bekçiler ateşi korumaya çok özen gösterirler; çünkü onun sönmesi hayatlarına mal olur. Bundan başka, tapınak hizmetleri için, törenlerin ustası olan bir kişi vardır; bu kişi aynı zamanda gizlerin de ustasıdır; onun ruhlarla oldukça rahat konuştuğu düşünülür. Büyük törenlerde, yalnızca önünde tüyler bulunan, bu yüzden yarım taç olan bir başlık takar. Elinde de, kutlamanın amacına göre kırmızı ya da beyaz tüylerle süslenmiş kırmızı bir baston vardır.[1]

Zamanın ünlü Fransız kaşiflerinden Charlevoix, bu Kızılderililer hakkında şunları söylüyor:

Her sabah Güneş görünür görünmez büyük reis evinin kapısına çıkar, doğuya doğru döner ve toprağa eğilerek üç kez bağırır. Sonra ona yalnızca bu iş için kullanılan bir tütün çubuğu getirirler. Tütünü içer ve dumanını Güneş'e doğru üfler; sonra

---

[1] John R.Swantan'ın *Aşağı Mississipi Vadisi ve Meksika Körfezi'nin Komşu Kıyılarındaki Kızılderili Kabileleri*'nden alınmıştır. Amerikan Etnoloji Bürosu, Bülten 43. Washington, 1911, ss. 162-63.

aynı şeyi yeryüzünün diğer üç yönüne doğru yapar. Varlığını ondan aldığına inandığı Güneş'ten üstün hiçbir şey tanımaz. Kendine bağlı olan kişilere karşı sonsuz bir güç kullanır; onların mallarını ve yaşamlarını yok edebilir; onlara yapmalarını emrettiği herhangi bir işin karşılığını isteyemezler.[1]

Yine Cizvit papazı Le Petit anlatıyor:

Güneş bu insanlar için başlıca saygı nesnesidir; gökyüzündeki bu varlıktan daha üstün bir şey olduğunu düşünemedikleri için, onlara göre başka hiçbir şey bu saygıya değer bulunmaz. Aynı nedenden dolayı, bu ulusun büyük reisi, yeryüzünde kendisinden daha asil hiçbir şey tanımaz; Güneş'in kardeşi ünvanını alır ve insanların saflığı, istediği despot yönetimi sürdürmesini sağlar. Birbirleriyle daha rahat konuşmak için yapay topraktan bir tümsek yaparlar ve üzerine reisin evini inşa ederler; bunun yapısı, tapınağınkiyle aynıdır. Kapı doğuya bakar ve büyük reis her sabah varlığıyla ağabeyinin doğuşunu onurlandırır; ufukta belirir belirmez onu bağırtılarla selamlar. Daha sonra tütün çubuğunun yakılması için emir verir; içine çektiği nefesin ilk üçünü ona sunar; sonra elini başının üzerine kaldırarak ve doğudan batıya dönerek ona izlemesi gereken yolu gösterir.[2]

Buraya kadar anlattığımız Kızılderililerin hiçbiri güneşe böyle özenle tapınmıyordu. Natchez ve Taensaların toplumsal düzeni diğer Kızılderili toplumlarınınkinin aksine pek de demokratik sayılmazdı; çünkü soylular ve sıradan insanlar olmak üzere iki sınıf vardı. Zamanın Fransız yazarları sıradan insanların ne olduğunu anlamak için onlardan "Kötü Kokulular" olarak söz ederler. Soyluluk da en az üç sınıftan oluşuyordu: kabilenin başı Büyük Güneş'ti; sonra Güneşler geliyor, daha sonra Soylular ve son olarak da Say-

[1] *Agy.*, s.174.
[2] *Agy.*, s.174.

gın İnsanlar yer alıyordu. Saygın İnsanlar, tahmin edileceği gibi aristokrat sınıfın en alt tabakasıydılar.

Örneğin bize anlatılanlara göre bir Güneş olmak için Güneş bir anneye, ancak Kötü Kokulu bir babaya sahip olmak gerekirdi, ki bu da yalnızca annenin dikkate alındığı anlamına gelebilir. Yine bir Soylu da, ya Güneş bir babanın ve Kötü Kokulu bir annenin, ya da Soylu bir annenin ve Kötü Kokulu bir babanın çocuğu olurdu. Diğer bir deyişle, çocuklar aristokrat annelerinin sınıflarını korurken, aristokrat babaların çocukları sınıflamada bir aşağı iniyorlardı. Anneleri ya da babaları Kötü Kokulu olan Saygın İnsanlar ise, ya Saygın bir annenin ya da Soylu bir babanın çocukları idi.

Bu yöntem bir bakıma basit gibi görünüyor; çünkü aristokrat sınıftan olan kişiler her zaman sıradan olanlarla, yani Kötü Kokulularla evlenmek zorundaydılar. Asıl güçlük son sınıftaydı; çünkü aristokratlarla evlenmeyi başaramayan Kötü Kokulular yine aynı sınıftan insanlarla yetinmek ve Kötü Kokulu çocuklara sahip olmak zorundaydılar. Yine Saygın erkeklerin çocukları da şanssızdılar; çünkü hepsi Kötü Kokululardı.

Bu şaşırtıcı sistemi bir kenara bırakarak, Güneşlerin önemli kişilikler olduğunu aklımızda tutalım. Onlar tanrı gibiydiler; aslında Güneş Tanrısı'nı temsil ediyorlardı. Büyük Güneş'in ona bağlı olan her şey üzerinde sonsuz bir yaşam ve ölüm gücü vardı. Öldüğünde karılarının da hepsi öldürülürdü; karılarının sıradan insanlar olduğuna dikkat çemek istiyorum. Fransızlar, Büyük Güneş'in, toprakları dışına çıktığında bir tahtırevanla taşındığını görünce büyük şaşkınlığa uğramışlardı. Diğer Muskhogean halkları da reislerine büyük saygı gösterirlerdi; bazı kayıtlara göre zaman zaman kadınlar da reis olabilir ve bir tür tahtırevanla taşınırlardı. Creeklerin büyük bölümünü de aristokratlar ve sıradan insanlar oluşturuyordu; daha sonra Muskhogeanların çoğu, zenci kölelere sahip olmanın yararlarını öğrendiler ve

sonunda çoğu zenci olan köleler edindiler; bu da yeni bir toplumsal sınıf anlamına geliyordu.

Bu ilginç insanların öyküsüne devam etmeden önce onların yaşam biçimlerine bir göz atalım. Evleri, komşularınınkine göre daha iyiydi; çoğunlukla kavisli çatıları olan dikdörtgen yapılardı. Bu çatılar, çayırları geçmek için kullanılan uzun arabaların kavisli iskeletleri gibi, kirişleri oluşturmak amacıyla, genç ağaç gövdelerinin bükülmesiyle yapılırdı. Çatıyı böyle yapmak, bizim düz kirişler kullanma yöntemimizi uygulamaya göre daha kolaydır. Çatıları sazlar ya da ağaç kabukları kaplardı. Evin duvarları ilginçti; ilk olarak, yere sepet örgüleri gibi direkler dikilir, sonra bunlar esnek sopalar ya da kamışlarla yatay olarak örülürdü. Son olarak da bunların tümü çamurla sıvanırdı. Son kusurlar da örtüldüğünde, ortaya hoş bir görüntü çıkardı. Pencere yoktu; çoğunlukla çatıda bir delik bile bulunmaz, ateşten çıkan duman bulabildiği en iyi yoldan dışarı çıkardı. Birçok köy ise, hiç de barışçıl olmayan bir biçimde siperlerle korunurdu.

Çiftçilik, başlıca uğraştı. Mısır, bir çeşit akdarı, ayçiçeği, kabak, kavun ve tütün büyük miktarlarda yetiştiriliyordu. Yağ olarak, bulabildikleri zaman ayı yağı, buna ek olarak ceviz çekirdeğinden yapılan bir yağ kullanıyorlardı. Kül suyunda mısır lapası ve mısır ekmeği yapmayı biliyorlardı; bunlar daha sonra güneyli zenci ahçılara da ün kazandırmıştı. Beyazlar tarafından çok beğenilen özgün bir yiyecekleri de hurma ekmeğiydi. Zaman zaman yedikleri köpekten başka evcil hayvanları yoktu; ancak genelde ihtiyaçları olan eti karşılayacak yeteri kadar av hayvanı bulunurdu. Muskhogean ailesinin gelişmeye yatkın ruhunun bir kanıtı, beyazlardan tavuk ve diğer kümes hayvanlarını, at, sığır ve hatta domuzları bile hemen almalarıdır. Köylerinin çevresinde şeftali, incir, vb. bahçeleri de köylerinin çevresine dikilirdi.

Kendi seçimleri doğrultusunda, oldukça az giysi giyerlerdi; ama yumuşak geyik derileri ve hindi tüylerinden pele-

rinleriyle ün yapmışlardı. İnce ağaç kabuğu ve ısırgan otu lifleri kullanarak, dokumacılıkta da bundan aşağı kalmıyorlardı. Ancak tacirler tarafından sunulan ucuz ve bol renkli kumaşlar çok geçmeden yerli dokumacılığını geriletti. Natchezler ve en yakınlarındaki komşuları, görünüşe göre en iyi çömlekçilerdi.

Hemen hemen herkes Kızılderililerin sürekli savaş halinde olup olmadığını sorar. Elbette değildiler; ancak kıta üzerinde bir yerde her zaman bir savaş vardı. Fransız yazarlar bize Natchezlerin esirlere işkence yaptıklarını anlatıyorlar; bu bizim acımasız olarak gördüğümüz bir yöntemdir. Kızılderililerin çoğunda olduğu gibi, yetişkin erkeklere savaşçı denirdi ve bunların toplumdaki yerleri öldürdükleri ya da esir aldıkları düşman sayısıyla belirlenirdi. Bir halk ne zaman bu tip ideallere sahip olursa, bir gencin saygınlık kazanmasının tek yolu vardır: savaşa gitmek.

Fransızlar Natchezlerin yanında yerleşmişler, fakat bir süre fazla sürtüşme olmamıştı; dört Kanadalının Natchezler tarafından öldürülmesi bir "savaş"a neden olmuş, ancak bu hemen durdurulmuştu. 1716 yılında kazıklarla çevrili bir kale inşa edilmiş, daha sonraki birkaç yıl nispeten barış içinde geçmişti. Ancak kaleye gönderilen yeni bir komutan, kendi çiftliği için Natchez köylerinden birinin yerini isteyince, Kızılderililer ayaklandılar. Ani bir baskınla kaleyi ele geçirerek tüm garnizonu öldürdüler. Daha sonraki birkaç yılda da buna benzer ayaklanmalar oldu. Fransızlar Natchezleri yok etme işinde onlara yardım etmeleri için, Natchezlerle görülecek bazı hesapları olan diğer Kızılderilileri kullandılar. Natchezlerin bir bölümü yakalanarak Antil Adaları'nda köle olarak satıldılar; ne var ki bunun yerine onları kafalarından vurmak daha insanca olurdu. Kurtulanlar ise diğer Muskhogean köylerine kaçarak kimliklerini saklı tuttular ama kutsal tapınaklarındaki ateş artık sonsuza kadar sönmüştü. Taensalar da benzer bir sonla karşılaştılar. Taensaların hemen kuzeyinde Tunicalar yaşıyordu; bir

zamanlar bu küçük kabilenin kullandığı dilin başka hiçbir konuşma biçimiyle bağlantısı olmadığı sanılıyordu, ancak bugün Tunicaların Natchez ve Muskhogeanlarla aynı soydan geldiklerine inanılıyor. Tunicalar büyük ölçüde Natchezler gibi yaşıyorlardı; Natchezlere karşı Fransızları desteklemişler, ancak onlar da yeni gelen Avrupa halkları karşısında yenik düşmüşlerdi; öyle ki 1930 yılına gelindiğinde eski dili konuşabilen yalnızca bir kişi vardı.

Creekler (yaklaşık elli köyden oluşan dağınık bir konfederasyon) buna benzer bir son yaşayamayacak kadar kalabalıktılar. Eskiden beri İngilizlere sempati duymuşlardı. Atlantik kıyısı yakınından Oglethorpe'ye kadar olan topraklar üzerindeki haklarını, Georgia kolonisine sattılar. İngilizlerin tarafını tuttukları için, doğal olarak Florida'yı ellerinde bulunduran İspanyollara düşman, Louisiana'daki Fransızlara karşı da oldukça soğuktular. İngilizlerin yerleşimlerini düşman Kızılderililerden koruyarak onlara yardım ettiler. Ancak sonunda beyazların onlara fazla yaklaşması, 1813-14 yıllarındaki Creek Savaşı'yla sonuçlandı; bu, sınır tarihindekilere denk olan gerçek bir Kızılderili savaşıydı.

Indiana ve Ohio'daki Algonkinler başkan Washington'a karşı son kez direnirken, Tecumseh tüm batı sınırı boyunca birleşmiş bir direnişte kendilerine katılmaları için Creekler ve komşularına yalvarmış, ancak Creekler isteksiz davranmışlardı. Yine de işgalci yerleşimlerin yarattığı sıkıntıyı duymaktaydılar ve kabile üyelerinin büyük bölümü beyazların daha fazla ilerlemesine direnmekten yanaydı. İngiliz temsilciler görünüşe göre 1812 Savaşı sırasında olabildiğince kargaşa yaratmışlardı. Aslında düşmanlıklar 1913 yılında başlamış ve her zaman olduğu gibi, Kızılderililerin ilk beklenmeyen saldırısı başarıyla sonuçlanmıştı. Sonra güneyin büyük bölümünde yoğun olarak beyazlara ait yerleşimler bulunduğu için, küçük bir ordu kurulmuş, Andrew Jackson komutasındaki bu ordu Kızılderililerin güçlü kampına saldırarak onları yenilgiye uğratmış, erkekleri öldürmüş,

kadınlarla çocukları da esir almıştı. Beyazlar acımasızdı; Creekler her yerde saldırıya uğruyor, barışçıl köyler de en az diğerleri kadar zarar görüyordu.

Sonunda oldukça kötü bir yenilgiye uğradılarsa da, yok olmadılar; sayıları hala oldukça fazlaydı. Daha önce Cherokeelerin başına gelenler, Pontiac ve Tecumseh'in Apalaşlar ile Mississipi arasında bir Kızılderili devleti kurma umutları konusunda size bazı şeyler anlatmıştık. Ancak bu umutlar gerçekleşemeyecekti; çünkü beyazlar sürekli olarak Kızılderililerin büyük ırmağı geçerek ormanları sonsuza kadar terk etmelerini, böylece çiftlik ve şehirlerin kurulabilmesini istiyorlardı. Evet, bazı beyazlar bir zamanlar bu uzak topraklarda bulunan Kızılderililerin barış içinde yaşayacakları ve sonsuza kadar bol bol bufalo avlayacakları, kendilerine ait bir yurda sahip olabilecekleri konusundan söz ediyorlardı. Kızılderili anlaşmalarının ve bu anlaşmaları savunan beyaz görüşmecilerin yaptığı konuşmaların metinlerini okurken, bir şey bizi her zaman bıktırmıştır; o da her anlaşmanın sonsuza kadar süreceğine dair olan saf bir inançtır. Bu beyaz konuşmacıların samimi olduklarına inanacak kadar iyi niyetliyiz. İşte bu nedenle üzüntü duyuyoruz. Bilinen hiçbir Kızılderili anlaşması fazla uzun sürmedi; çoğu yirmi yıldan fazla dayanmadı. Zeki Kızılderililer bunların kağıt parçalarından daha fazla bir şey olmadığını anladılar; çünkü henüz hiçbir şey beyazların batıya doğru akan selini kontrol altına almayı başaramamıştı. Bu nedenle insan merak ediyor; acaba biz, bu kuşağın insanları, boş pazarlıklar yapmadığımız Kızılderililer konusunda değil de, sonsuza kadar süreceğini düşündüğümüz kendi yaşam biçimimiz konusunda aynı derecede kör ve aptal mıyız?

Sıra geldi Creek, Choctaw ve Chickasawlara. Onlara da Batı'da kendilerini bekleyen büyük fırsatlar olduğu anlatılmıştı. Bu, beyaz adamın asla giremeyeceği, Mississipi'nin batısındaki topraklar için söz verilen bir Kızılderili devletiyle ilgili aynı hikaye idi.

Güneydoğu kabilelerinin toprakları Alabama ve Tombigbee ırmakları tarafından kabaca iki eşit parçaya bölünmüştü; ancak daha anlaşılabilir olması amacıyla Mississipi ve Alabama arasındaki sınırla ayrılmıştı da diyebiliriz. Creek ve Seminoleler bu çizginin doğusunda, Chocktaw ve Chickasawlar da batısında yer alıyordu. Muskhogean ailesinin bu iki batı kabilesi, bir bakıma kardeş gibi, çok yakın akrabaydılar; ancak beyazlar geldiğinde pek de dostça geçinmiyor, sık sık akınlar düzenleyerek birbirlerini öldürüyorlardı. Chocktawlar Aşağı Mississipi'de, Chickasawlar da Georgia'ya uzanarak onların kuzeyinde yaşıyorlardı. Cherokee ve Creeklerin İngilizlerle nasıl dost, Fransızlarla da düşman olduklarını belirtmiştik. Chickasaw ve Choctawlar amansız düşmanlarsa, bu uluslararası anlaşmazlıkta da doğal olarak farklı tarafları tutacaklardı. Böylece güneydeki Choctawlar Fransızlara katıldılar, kuzeydeki Chickasawlar da İngilizleri desteklediler. Beyazlarla ilişki kurulmadan önce her ikisi de güçlü kabilelerdi; Choctawlar yaklaşık on beş bin, Chickasawlar da sekiz bin kişilik nüfusa sahiptiler.

İlk edindiğiniz en iyi bilgilerin yine 1540'taki De Soto seferinden geldiğini görüyoruz. Bu kabileler, yerli yaşam biçimi bakımından Creeklerden çok Natchezlere benziyorlardı. Zeki ve ilericiydiler; beyaz uygarlığının belli yönlerini hemen benimsemeye başlamışlardı. Choctawlar, General Jackson'a Creeklerle yaptığı savaşta yardım etmişlerdi ve beyazlarla barışı korumada çoğunlukla başarılı olmuşlardı. 1820 yılına gelindiğinde hem Choctawlar hem de Chickasawlar okullar ve çiftlik evleri inşa etmekte, çiftlik hayvanları beslemekteydi. Yine de sınırdaki tehdidi hissederek, hükümetin Batı'da bir düşler ülkesi elde etme arzusuna dikkatle kulak kabartıyorlardı. Sonunda, 1830 yılı civarında isteksizce buna razı oldular; Amerika Birleşik Devletleri, inşa

ettikleri binalar ve diğer yapılar için bir tazminat ödemeyi ve bunlardan yeni Kızılderili topraklarına da bolca kurmayı kabul etti. Çoğunlukla olduğu gibi, böyle sözler hiçbir zaman gerçekleşmedi. Kabilenin göçü öylesine kötü yönetildi ki, bir trajediye dönüştü. Yeni yurtlarının yolunda yüzlerce kişi yaşamını yitirdi. Ancak oraya yerleşir yerleşmez iki kabile de her şeye yeniden başladı. Cumhuriyetler kurdular, yasalar yaptılar, okullar ve kiliseler inşa ettiler, mahkemeler ve halk kuvvetleri oluşturdular. Dillerini yazıya dökerek çok geçmeden Cherokeeler gibi okuryazar uluslar oldular.

1859 yılında, hepsi Mississipi'nin batısındaki topraklarda bulunan beş bağımsız kabileden - Cherokee, Choctaw, Chickasaw, Creek ve Seminolelerden oluşan bir çeşit federasyon oluştu. Daha sonra, bu halklar Beş Uygar Kabile olarak bilindi. Cherokeeler dışında hepsinin Muskhogean olduğuna dikkat edin.

Elbette hepsinin de sorunları vardı; beyazlar topraklarını elde etmeye çalıştı ve Amerika Birleşik Devletleri hükümeti hep yöredeki beyazların tarafını tutarak en ciddi anlaşma yükümlülüklerini bile hiçe saydı. Ancak tüm bu haksızlıklara karşın bu insanların gösterdiği ilerleme, en az karşılaştıkları güçlüklerin büyüklüğü kadar övgü hak ediyor. 1890 yılından sonra açıkça görülüyordu ki, er ya da geç bir eyalete dahil olarak vatandaş durumuna gelecekler, ancak büyük ölçüde beyazlara bağlı olacaklardı. Oklahoma 1907 yılında eyalet olarak Birlik'e kabul edildi. Böylece uygar kabilelerin bağımsızlığı da kendiliğinden sona erdi; artık Oklahoma vatandaşıydılar ama beyazlar tarafından rahatsız ediliyor, genelde yerel mahkemeler tarafından da onaylanan sahtekarlıklarla, büyük bir yoksulluk içine düşürülüyorlardı. Tüm bunlara karşın sayıları hala yüksektir: Cherokeeler yaklaşık 75,000, Chocktawlar 40,000, Creekler 20,000, Chickasawlar 9000, Seminoleler de yaklaşık 3000 kişilik bir nüfusa sahiptir.

Bu kısa bölümü bitirirken, bu Kızılderilileri tarihte daha önce tanıdığımız pek çok diğer kabileden farklı olarak kabul etmemiz gerekir. Uygarlığı benimseme yetenekleri apaçık ortadadır. Beyazlar, resmi ya da kişisel olarak, bu çabaları engellemek için pek çok şey yaptılar. Onları kana susamış, kirli, iğrenç, putperest, tembel ve değersiz olarak damgaladılar. Onlar ise tüm bunlara karşın büyük bir sabırla, çoğunlukla korkunç şeyler pahasına, her bunalımın üstesinden geldiler. Ancak büyük olasılıkla bu damgaya uymadıkları ve yıllar boyunca Amerika Birleşik Devletleri ordusunu uğraştırmadıkları için, tarih kitaplarında onlardan seyrek olarak söz edilir; önemli kişileri ise unutulmuştur. Boş zamanlarını beyazların evlerini yakarak geçirmiş, çok sayıda beyazı öldürmüş ve sonunda küskün olarak Kızılderili bölgelerinde yaşamış olsalardı, torunları film kahramanları, ya da turistlerin eğlencesi olabilirdi. Ancak gördüğümüz kadarıyla bundan çok daha iyi durumdalar; çünkü bu uygar kabileler, Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi vatandaşlarıyla aynı seviyeye ulaştıklarının bir kanıtı olarak, Kongre'nin seçkin üyeleri ya da diğer ünlü kişiler olabiliyorlar.

Seminoleler

Florida'daki Seminolelerden söz edildiğinde, geniş bataklıklar bölgesinin yolu olmayan bataklıklarında sürekli olarak saklanan bir halk düşünürüz. Ancak onlar bu bataklıklara istedikleri için değil, yaşamlarını kurtarmak için gitmişlerdi. Asıl yurtlarının Georgia'nın güneyi ve buraya komşu olan Florida olduğu anlaşılıyor. Georgia'da beyazların yerleşimleri çoğaldıkça, Seminoleler batıya doğru çekilmek yerine Florida'ya gittiler. Florida'nın o zamanlar İspanyol toprakları olduğunu ve aslında ekonomik kalkınma yerine askeri amaçlarla işgal edildiğini de aklınızda bulundurun. Bu nedenle bu toprakların Seminoleler için bir çekici-

liği vardı; en azından Georgia kolonisinin ve daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri'nin baskısından kaçmalarını sağlıyordu. Sığındıkları bu yerde bir süre için güvendeydiler. Creekler 1813 yılında yenilgiye uğradıklarında çoğu batıya gitmeye zorlandı; ancak diğerleri Florida'daki Seminolelere katılarak sayılarını öyle artırdılar ki, neredeyse tümüyle Muskhogean dili konuşan bir halk oldular. Amerika Birleşik Devletleri İspanyol Florida'sını işgal ederek "ilan edilmemiş bir savaş" başlattı ve artık ünlü ve güçlü olan Andrew Jackson, Seminoleleri yakalamak üzere yola çıktı. Anlaşmazlıkların ve bu Kızılderililerin felaketinin asıl nedeni zenci köleliğiydi. Creekler ve Cherokeelerin köleleri vardı ve buna hakları olup olmadığı konusu da ciddi olarak tartışılmamıştı; ancak köleler zaman zaman İspanyol sınırını geçerek, hizmetten kaçıyorlardı. Kızılderililerin evrensel konukseverliği, onlara Seminolelerin yanında barınma güvencesini veriyordu; köle olarak kabul edilmelerine karşın, oradaki şansları Georgia ya da Alabama'dakine göre çok daha fazlaydı. Bu kaçakların sahipleri doğal olarak kölelerini geri istiyor, ancak onları zorla almak için yasadışı yollardan sınırı geçince, İspanyolların da desteklediği Seminoleler onlara haydutlar ve yabancı işgalcilermiş gibi davranıyorlardı - aslında öyleydiler de. Böylece Amerika Birleşik Devletleri ordusu ve deniz kuvvetleri, 1816 yılında barış içinde oldukları bir ulusu işgal ederek geçmişteki her şeyi bozdu. Ani bir baskınla, her yaştan erkek, kadın ve çocuklar olmak üzere yaklaşık üç yüz Seminole hemen öldürüldü; pek çoğu da yaralandı. İşte bu, bir şeyler başlattı. Sonuç, İspanya'nın 1819 yılında Florida'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne satması oldu; anlaşma, satın alan tarafın Kızılderililerin haklarına saygılı olması ve onlara adil davranması için bir güvenceydi. Hiç kimse Amerika Birleşik Devletleri'nin bu sözü tutmak istediğini iddia edemez.

Bundan böyle, Seminolelerin şansı hiç de imrenilecek gibi değildi. Köle avcıları tam yetki sahibi olacaklardı; yaka-

layabildikleri herhangi bir zenci, herhangi bir melez çocuk ve hatta herhangi bir safkan Kızılderili bile Georgia, Alabama ya da başka bir yerdeki köle pazarlarında satılabilirdi. Seminoleler kaçak oldular, silahlandılar, bataklıklara saklandılar ve kendilerini ellerinden gelen en iyi şekilde bu haydutlara karşı korudular. Böylece ilişkiler 1834 yılına dek giderek daha da kötüleşti; Amerika Birleşik Devletleri, Seminoleleri Florida'yı terk ederek Oklahoma'ya gitmeleri için zorlamaya çalıştı. Seminoleler, zenci soyundan gelen hiç kimsenin gitmesine izin verilmeyeceğini ve bunların köle olarak satılacağını son dakikada duymasalardı, kaçınılmaz olana boyun eğeceklerdi. Bu, aileleri parçalamak, çocukları annelerinden ayırmak anlamına geliyordu; hiçbir halkın karşı çıkmadan kabul edeceği bir şey değildi. Bu nedenle Seminoleler bataklıklara kaçtılar ve bir savaş başlamış oldu. Gerçek bir savaştı bu. Birlikler yedi yıl boyunca yalnızca yenilgiyle, bazı durumlarda da ölümle karşılaşmak üzere bataklıklara girdiler. Bazıları ordunun en iyileri arasında olan yedi general, başarısızlığa uğradı. Özel köpekler kullanıldı; ama Kızılderililer onları da atlattılar.

Sonunda Amerika Birleşik Devletleri yenilgiyi kabul etti. Güç kullanmayı ve alçakça işkenceleri de denemişti. Önemli Seminole önderlerinden biri olan Osceola güvenli bir yönetim güvencesiyle, bir barış konferansına gelmeye teşvik edilmiş, ancak hemen başına bir darbe vurulmuş, bağlanarak zindana atılmıştı. Tüm bunların, Amerika Birleşik Devletleri başkanından doğrudan emirler alan ordunun işi olduğunu unutmayın. Bunun, vahşilere karşı verilen savaşta mazur görülebileceği savunuluyordu. Ancak tüm bunlarla elde edilen tek başarı, Seminolelerin direnişini güçlendirmek ve barış yapmayı olanaksız kılmak oldu. Seminoleleri yok etmeye çalışmanın yararsız olduğu sonunda anlaşılınca, askeri operasyonlar durdu ve barış görüşmeleri başladı. Sonuçta Seminole reisleri, şimdi çoğunun yaşadığı Oklahoma'ya gitmeyi kabul ettiler; ancak sayıları belir-

siz olan bir bölüm, sığınaklarını bırakmayı kabul etmeyerek, ara sıra bir tacirle buluşmak dışında gözlerden uzak kaldılar. İşte bu şekilde yaşayıp - çocuklarına beyaz adamın "vahşi bir hayvan ve yöntemlerinin de zehir" olduğunu öğreterek ve daha sonraları kurulan Kızılderili İşleri Bürosu'nun sunduğu yardımları inatla reddederek - ilerlediler; ancak son yıllarda eğitim ve diğer hizmetleri kabul ettiler. Şimdi "asla teslim olmayan kabile" olarak ünlüdürler ve turist ticaretinde kazançlı olan eteklerle diğer eşyaların yapımında kullanılan canlı renkli, süslü kumaşlarıyla tanınırlar.

XIV. BÖLÜM

SIOUX AİLESİ

Algonkin topraklarının batı cephesi Sioux Ailesi'yle karşı karşıyaydı. Mississipi Irmağı, 1800 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin batı sınırıydı; ancak 1803 yılında Jefferson'ın Fransızlarla imzaladığı bir anlaşmayla, sınır, çayırlarla ovaları, yani hemen hemen tüm bufalo otlaklarını içine alacak şekilde genişledi. Öyle ki Algonkinler ve Siouxlar arasındaki sınır aynı ırmak oldu. Tennessee'den Körfez'e kadar uzanan bölgenin doğu yakasını Muskhogeanlar ellerinde tutarken, Sioux Ailesi de Caddoların ırmak tarafını tuttukları Louisiana'ya dek güneye inen batı yakasını ellerinde tutuyorlardı. Siouxların konumu, doğu cephesinde bir ırmak bulunması dışında, modern askerlik bilimi açısından pek de güvenilir değildi. Siouxları güneyden kuşatan ve geri saflarını da kuzeye Nebraska'ya doğru kaplayanlar Caddolardı. Algonkinler yalnızca Tennessee'nin kuzeyinde, Mississipi'nin doğu yakasını ellerinde bulundurmakla kalmıyor, Siouxları kuzeyden, şimdiki Kanada topraklarından kuşatıyor, geri saflarını işgal ederek onları bir çember içine alıyor ve güneyde Nebraska'ya kadar ulaşarak böylece Caddolarla birleşiyordu. Diğer bir deyişle Siouxlar tümüyle Algonkin, Muskhogean ve Caddo Aileleri tarafından ablukaya alınmıştı. Evet, Atlantik kıyılarında birkaç dağınık Sioux grubu vardı; bunlar Algonkin, Iroquois ya da Muskhogeanların, çok eski zamanlarda, 1492'den önce Sioux topraklarından sızdıkları izlenimini veriyor. Iroquoislar bunu kuzey bölgesinden yapmış olabilirdi; bu da doğu Algonkinlerini neredeyse iki gruba ayırıyordu. Yine Algonkinlerin bir zamanlar 38. paralelin kuzeyindeki, batıya Kayalık dağlara doğru giden toprakların tümünü işgal ettiğine ve Siouxların

güneyden, batı Algonkinlerini ikiye ayırarak yukarıda Missouri Vadisi'ne doğru yol açmaya çalıştıklarına inanmak için haklı nedenler var. Hiç kimse gerçekte neler olduğunu bilmiyor; harita, yalnızca buna benzer bir şeyler akla getiriyor. Bildiğimiz şey, ilk Fransızlar kanolarıyla güneye, Mississipi'ye doğru kürek çektiklerinde, Siouxlar 1800'lerde olduğu gibi, batı yakasını ellerinde tutuyorlardı. Aslında bir süre için Algonkinleri üç cephenin gerisinde tutmuşlardı. Mississipi'de Iroquois saldırılarını durduran ve daha sonra Ohio'daki Algonkinlerin, ilerleyen sınırın gazabından kaçmak için Mississipi'yi geçerek geri çekilmelerini olanaksız kılan, Siouxların cesur direnişiydi. Algonkinler işte bu nedenle son direnişlerini Indiana ve Ohio'da yaptılar.

Dakota Kabileleri
Doğu Dakotaları
Santee Dakotaları (Küçük Karga)
Teton Dakotaları
Karaayak Siouxları
Brulé (Benekli Kuyruk)
Hunkpapa (Oturan Boğa)
Miniconjou
Oglala
(Kızıl Bulut, Çılgın At)
Sans Arc
İki-Tencere
Yankton Dakotaları (Waneta)

Yukarı Missouri
Mandan
Hidatsa
Crow

Diğerleri
Assiniboin
Winnebago
Biloxi

Aşağı Missouri
Iowa
Missouri
Osage
Quapaw
Ponca
Omaha
Oto
Kansas

Virginia ve Kuzey Carolina
Saponi
Tutelo
Monacan
Manahoac
Catawba

Dakotalar

Siouxlar çoğu kişi için savaşı, atları ve bufaloları temsil ederler; Dakotalar - ailenin en güçlü üyesinin gerçek adı - da bunun bir örneğini oluşturur. Geçen yüzyılın edebiyatında ve hatta bugün bile Sioux (Dakota) kelimesi canlı gibidir; çünkü babalarınız için dikkat edilmesi gereken bir şeydi bu. Bir keresinde bir müzede, içinde Dakota Kızılderililerine

ait eşyalar bulunan bir camekanın önünde duran ve kendi kendine homurdanarak sanki içerideki birine meydan okuyormuş gibi, ara sıra yumruğunu sallayan bir adam görmüştüm. Sorduğum zaman Dakota topraklarında yaşamış olduğunu öğrendim. Tek parmağı eksik olan elini kaldırarak, akıncı bir Dakotanın ona attığı ok yüzünden parmağını kaybettiğini açıklıyordu. O şanslıydı; çünkü onun kuşağından pek çok kişi, daha kötüsünü yaşamıştı. Dakota kelimesinin çağrıştırdığı şeyler arasında Custer Katliamı; bufalo avlayan atlı Kızılderililer; Oturan Boğa, Çılgın At, Atından Korkan Adam, Amerikan Atı, vb. gibi büyük reisler; kırmızı taştan pipolar, güzel beyaz tepee'lerden oluşan, daire biçimindeki büyük kamplar; üzerlerinde güneş ışını desenleri taşıyan resimli bufalo postları; kartal tüylerinden yapılmış görkemli başlıklar ve güzel, püsküllü gömlekler vardır.

Dakotalar ilk Vahşi Batı gösterilerinin kahramanlarıydılar. Longfellow'un Minnehaha'sı bu aileye aitti; "Minnetonka Suları" ya da "Kızıl Kanat" gibi hoş besteler ise Dakota müziğini ölümsüzleştirir; ve son olarak Dakotalar, sanatçıların gözdesidir. Uzun, ince, elleri ve ayakları küçük, ancak kaslı olan bir vücut, keskin hatlar, çıkık elmacık kemikleri ve kemerli bir burun - sanki nikelden yapılmış Kızılderili - tüm bu özellikler Dakotalarda ya da bazı melezlerinde görülebilir. Kızılderililerin hepsinin Dakota giysilerini giymelerini bekleriz ve kabileleri ne olursa olsun tüm modern Kızılderililer bu giysi içinde çıkar karşımıza. Bu, çağdaş Kızılderilinin sıradan geleneksel resmi giysisidir; ancak Sioux Ailesi üyeleri tarafından tasarlanmış ve Dakotalar tarafından yaygınlaştırılmıştır. Washington'da yeni bir başkan resmen göreve başladığında, törene Dakotaların geleneksel giysilerini giyen birkaç Kızılderili gider. Ressamlar ya da çizerler, kadın ya da erkek figürlerini Dakota giyim tarzına göre çizdiklerinde, bunun Kızılderiliyi ifade edeceğini bilirler. Bu bir çeşit resim yazısıdır. İşte bu nedenle ünlü kayaya ayak basan Göçmenler'in Dakotalar gibi giyinmiş Kızılderililer

tarafından karşılandığını, ya da Manhattan'da Henry Hudson'ı yine aynı giysiler içinde karşılayan Kızılderilileri, ya da Pocahontas'ı bir Dakota gelinliği içinde gösteren resimler görüyoruz. Bunların hepsi de saçmalıktır - bunu, sanatın Kızılderilileri betimleme yolu olarak anlamazsak.

Kızılderililerin popülerliğinden yarar sağlayan ilk kişi, büyük bir gösteri becerisi olan Buffalo Bill idi. Kızılderililerini Dakotalardan seçti ve hem Amerika hem de Avrupa'da onların ününü, sürekli eğik duran kartal tüyünden başlıklarıyla ve keskin yüz hatlarıyla yaydı; öyle ki gençler ya da yaşlılar başka türlü Kızılderililer de olduğunu neredeyse hayal bile edemez duruma geldi. Bu nedenle Dakotaların da bir parçası olduğu Sioux Ailesi'nin tarihine biraz daha derin bakmamız gerekiyor.

Sioux Ailesi'nin dili, Avrupa kulağına en hoş gelen dillerden biridir. Okur, buraya kadar doğal olarak, aklımızda dillerin oluşturduğu bir aile bulunduğunun bilincine varmıştır. Dakotalar pek çok alt gruba ayrılsalar da, birbirleriyle konuşabilirlerdi; fakat Sioux Ailesi'nin diğer üyeleri arasında bu geçerli değildir. 1850'den önce bazı misyonerler Dakota dili için bir alfabe geliştirmiş ve bunu okullarında öğretmeye başlamışlardı. Yaşlıların bazıları da bunu öğrenmişlerdi; çok geçmeden diğer kabilelerdeki arkadaşlarına mektuplar yazıyorlardı. Dakotalar, Cherokeeler ya da Choctawlar kadar hızlı bir ilerleme göstermediler, ancak yine de on dokuzuncu yüzyıl sona ermeden önce okuryazar olmaya başlamışlardı.

Söylediğimiz gibi, bu dil pek çok yumuşak ünsüzü olan hoş bir dildir. Diğer Kızılderili dillerinde çokça bulunan söylenmesi güç ve sert ünsüzler, bunların Avrupalılar tarafından öğrenilmesini güçleştirir. Minnesota, pek çok su anlamına gelen bir Dakota kelimesidir. Kendilerine verdikleri isim olan Dakota kelimesi ise arkadaşlar ya da müttefikler anlamına gelir. Tepee terimi birinin yaşadığı yer, ya da ev demektir; bu kelime Avrupalılar tarafından Kızılderililerin

ünlü çadır türünün adı olarak benimsenmiştir. Halen kırk binden fazla kişi tarafından konuşulup yazılmakta olan Dakota dili, büyük olasılıkla uzun süre yaşayacaktır; çünkü Dakotaların sayısı hızla artmaktadır.

Kızılderililerle rasgele bir tanışma bile, insanı pek çok yeni isim öğrenmek zorunda bırakır. Dakotaların ana kolu Tetonlardı - şimdi bir doğal parkın ve sıradağların adı olarak ölümsüzleştirilmiştir. Tetonların, "Yedi kabile konsey ateşi" olarak anlatılan yedi ana bölümü vardır. Bunlar arasında Iroquoislardaki gibi gerçek bir birlik yoktu; ama yakın akraba olduklarını her zaman akıllarında bulundurdukları için, bir kural olarak, birbirleriyle savaşmazlardı. Yedi Teton-Dakota bölümü, ya da alt kabilesi şunlardır: Karaayaklar, Brulé, Hunkpapa, Miniconjou, Oglala, Sans Arc, İki Tencere. Bunlar arasında sayıca en fazla olan Oglalalar, tarihte de önemli bir yere sahiptirler - belki de beyazlarla olan savaşlarda baskın olmaya yetecek kadar kalabalık oldukları için.

Assiniboinler

Bu Kızılderililerden zaman zaman Dakota-Assiniboin grubu olarak söz edilir. Dillerindeki benzerlik bunu doğrular ama, aslında onlar eski düşmanlardır. Yazarın yıllar önce gözlemlediğine göre Tetonlar, başka herhangi bir düşman kabileden çok, Assiniboinlerden kafa derisi almakla övünüyorlardı. Benzer şekilde, Assiniboinler de Tetonlara baş düşmanları gözüyle bakıyorlardı. Bunun nasıl başladığı hiç önem taşımıyor; çünkü düşmanlık kısırdöngüsü bir kere oluşunca, bu bir ya da iki yüzyıl sürüyordu. Assiniboinler 1830 yılına kadar Kanada ovalarına ve Amerika Birleşik Devletleri sınırı üzerinden Kuzey Dakota ile Montana'ya yayıldılar. O zamanlarda silahları ve atları boldu; sahip olduklarını pekala koruyabiliyorlardı. Belki de bu zamanlarda Tetonların ve tüm diğer Dakotaların düşmanı durumuna

geldiler. Bunun bir nedeni de Assiniboinlerin, doğuda ve kuzeyde Dakotaların komşuları Algonkinlerle olan yakın dostluğu olabilir. Bu Algonkinler (Ojibway ve Creeler) ve Dakotalar arasında eski bir düşmanlık vardı; Dakotalar bufalo topraklarının büyük bölümünü kendilerininmiş gibi ellerinde tutuyor, bu bölgeye giren tüm yabancılarla savaşıyorlardı. Algonkinler bufalo istiyor, Dakotalar ise bu hayvanları kendilerine saklamak istiyorlardı. Bu tamamen ekonomik bir savaş gibi görünüyor - bizim anlayabileceğimiz bir şey. Ancak buraya kadar gördüklerimize göre, bir tarafta Assiniboin, Ojibway ve Creeler, diğer tarafta da Dakotalar bu düşmanlığı, zaferin ve toplumsal saygınlığın simgeleri olan atlar, esirler ve kafa derilerine göre düşünüyorlardı.

Yaklaşık 1840 yılında çiçek hastalığı Assiniboinleri kırıp geçirdi; zamanın bazı gözlemcileri verilen kayıpları yüzde yetmiş beş olarak açıklıyorlardı. Ovalarda askeri bir güçken, onlardan geriye kalan önemsiz kişiler durumuna düştüler. Algonkin Creeleri onların yerini aldılar ve böylece bu ailenin topraklarını genişleterek Dakotalara karşı güçlü bir cephe oluşturdular. O yılki çiçek hastalığı Dakotalar için sorun olmadı; ancak Creeler çok geçmeden Kuzey'deki güçler dengesini yeniden kurdular.

Tetonlar Nasıl Yaşardı?

Tetonlar Dakotaların en güçlü grubu olduğu için, kısaca onların yaşam biçimlerini anlatacağız. Onlar hakkındaki kesin bilgilerimiz, yaklaşık olarak 1800'lü yıllara, bufalo eti yedikleri ve deri tepee'ler kullandıkları zamanlara kadar uzanır. Diğer Dakota gruplarının bazıları ise mısır yetiştiriyor, ağaç kabuğundan dikdörtgen kulübelerde yaşıyor, kayın ağacı kabuğundan yapılan kanolar kullanıyor ve yaşamlarındaki pek çok ufak özellik bakımından kendi bölgelerinin doğusuna düşen orman Algonkinlerine benziyorlar-

dı. Ancak bu vahşi batı Tetonları sürekli iyi bir kamp yerinden diğerine saldırıyor, yakın akrabaları olan Assiniboin, Crow, Iowa, Omaha ve Mandanların kamplarına bile akınlar düzenliyorlardı. Ekonomileri bufaloya dayanıyordu; eti, yiyecek; kemikleri, aletler, süs eşyaları ve ok uçları; boynuzları, kaşık ve küçük kaplar; tırnakları ve toynakları, çıngırak olarak kullanılıyordu; tüyleri atlar için kullanmak üzere ip olarak bükülüyor, kaslarla kemikleri bağlayan lifli dokulardan iplik, derisinden uzun postlar, tepee'ler, makosenler, vb. yapılıyordu. Deriyi, bizim çivi kullanarak yapacağımız bağlama ve birleştirme işinde bile kullanıyorlardı. Bufalonun kaburga kemiklerinden dayanıklı bıçaklar yapıyorlardı; kadınlarının, bufalo avının yan ürünlerini kullanmak için yeni yollar bulmaktaki üstün yeteneklerini ise takdir etmek gerekir. Bufalonun ham derisinden pek çok kullanışlı çanta yapılıyor, bunların dış yüzeyleri kırmızı, sarı, siyah, mavi ve yeşil renklerde hoş geometrik desenlerle süsleniyordu. Bufalo postlarının bazılarının deri kısmına birçok resim yapılıyor, kürklü taraf genelde vücuda gelecek şekilde giyildiği için bu resimler süs etkisi yaratıyordu. Bir ya da iki uzun post her Tetonun gardrobunun en önemli parçasıydı. Bir adamın, vücudunu saracak iyi bir postu, bir kalça örtüsü ve dayanaklı bir çift makoseni varsa, her türlü hava koşulu için donanımlı demekti. Şapka ve eldiven bilinmiyordu: dizlikler, gömlekler ve giysilerin küçük bölümleri, günlük kullanımdan çok süs amaçlıydı. İlk gözlemciler, havanın en soğuk olduğu kış günlerinde - pek çok kişi Kuzey ve Güney Dakota'da bir kış gününün ne kadar soğuk olabileceğini bilir - yalnızca bir post, kalça örtüsü ve makosenlerini giyerek dolaşan Kızılderililerden söz ederler. Kadınlar kalça örtüsü yerine bol, deri etekler giyer, onun dışında erkekler gibi giyinirlerdi. Bufalo yavruları küçük çocuklar için, daha büyük yavrular da daha büyük çocuklar için postlar sağlıyordu. Vahşi sürüler içinden biraz seçici bir av yapıldığı takdirde, her yaştan insana uyabilecek değişik bedenlerde

postlar elde edilebilirdi.

Bufalo, tahmin edilebileceği gibi, Teton büyüsü, sanatı ve dininde bir yere sahipti. Bufalo Kızılderililer için şaşırtıcı bir doğa olayıydı. Bir Teton kampı etrafındaki inişli çıkışlı otlaklar çoğunlukla onlarla dolu olurdu; bazen de tek bir hayvan bile görünmezdi. Kızılderililer de çoğu insan gibi, tüm bunların arkasında doğaüstü bir şey olduğuna inanırdı. Pek bilinçli olmasa da, tüm görünmeyenleri yöneten ve insanlara acıyacak ya da onlardan intikam alacak kadar da insan yönü olan büyük bir bufalo hayal ederlerdi. Bufalonun bol olması için ayinler düzenlenir, dualar edilirdi; bufalo az olduğunda ise dualar, şarkılar ve ayinler yoğunlaşırdı. Kızılderililer, Görünmeyen Büyük Bufalo'dan, gerçek hayvanları öldürdükleri için sık sık özür diler ve kızgın bir güç çabucak açlık getirebileceği için müsrif olmamaya özen gösterirlerdi.

Atları severler, ancak onları yemezlerdi. Diğer yöntemlerle değil, akınlar düzenleyerek at elde etmeyi tercih ederlerdi. Güneydeki ovalarda vahşi at sürüleri vardı; ama Tetonlar, kuzeydeki komşularının çoğu gibi zaten ehlileştirilmiş olan atları çalmayı tercih ederlerdi. Batıdaki Kızılderililer neredeyse en başından beri İspanyol, daha sonra da Fransız ve İngiliz yerleşimlerinden at çalıyorlardı. Atları ilk olarak yerleşimlere yakın olan kabileler alıyor, daha sonra aynı atları daha uzaktaki kabileler çalıyordu; öyle ki bir at kısa süre içinde Kanada'ya ulaşabiliyordu. Ova Kızılderililerinin hepsi gençlerine en övgüye değer hareketlerden birinin, bir yabancının atlarını çalmak olduğunu öğretiyorlardı. Bu anlayışla yetiştirilmiş Kızılderili, at çalma şansını elinden kaçırdığı zaman, vicdanı suçluluk duygusuyla sızlardı. Bu davranış doğal olarak Kızılderilileri yerleşimcilerle bir kavga içine sokar ve her şeyden çok, onları hedef durumuna getirirdi. Beyazların bakış açısına göre, onlar hayduttu ve gördükleri davranış da ona göre olmalıydı.

Bir Kızılderili kampında genellikle kadınlar ve çocuklar

da dahil olmak üzere herkese yetecek kadar at bulunurdu. Eskiden kadınların, kızların ve köpeklerin sırtında taşınan yükler artık atlara yükleniyor ya da Fransızların "travois" dediği, A şeklinde bir tür sürüklenen araba iskeleti üzerinde çekiliyordu. Teton kadınları eğer hiç çömlek yaptılarsa, at kullanılmaya başlandığı zaman bu sanatı unuttular. Zamanla, ticareti yapılan tencereler de bulunabiliyordu; ancak et, açık ateş üzerinde kızartılabiliyor ve zaman zaman da taş kaynatma yöntemi kullanılıyordu. Eskiden pipo sapları, çantalar, süslemeli makosenler ve gömlekler için, süs olarak kirpi dikenleri kullanılırdı; daha sonra bunların yerini tacirlerin elindeki boncuklar aldı. Tetonların boncuk işleri, müze koleksiyonlarında sanatsal değerleriyle göze çarpar. Desenler hem boncuk ve kirpi dikeni işlerinde, hem de ham deriden çantalar ve kadınların postlarındaki resimlerde de büyük oranda geometriktir. Erkeklerin sanatı daha aşağı seviyedeydi; ancak onların sanatı her zaman gerçekçi, kadınlarınki ise geometrik olduğu için, adil bir karara varmak güç.

At çalmanın bir tutku olduğunu söylemiştik; serüvenci erkekler sıklıkla bu tip gezilere gitmek üzere yola çıkarlardı. Neredeyse buna eşit bir dürtü de adam öldürmekti. Bunların ikisini de aynı akında sık sık yapmaya çalışırlardı; hem kafa derileri hem de atlarla geri dönen bir erkek, toplumdan büyük övgü alırdı. Düşmana çıplak elleriyle ya da bir "coup sopasıyla" (Fransızca'daki vuruş kelimesinden geliyor) ilk vuran erkek en büyük takdiri görürdü. Bu tip başarıların simgelerini çoğunlukla üzerlerinde taşırlardı. Yazarın tanıdığı bir Teton, kendi yaptığı ve üzerinde iki Assiniboin, bir Crow ve bir Ojibwayin kafa derilerini yüzdüğünü göstermek için işaretler bulunan bir değnek taşıyordu. Özel günler için giyindiğinde ise, savaş gömleği, pek çok at çaldığını gösteren geleneksel işaretler taşıyordu. Bu rekoru kıran pek çok Teton duyduk. Bunda olağandışı hiçbir şey yok; bizde de generaller madalyalarını, üniversite profesörleri aldıkları diplomaları ve diğer ünvanlarını sayarlar. Bir halkın kültü-

rü ne olursa olsun, üstünlük işaretleriyle ödüllendirilen şeylere büyük değer verilir.

Tetonların da bazı komşuları gibi ilginç bir kurban törenleri vardı; hatta bu öyle şaşırtıcıydı ki, beyaz gözlemcilerin verdikleri ilk bilgiler kuşkuyla karşılanmıştı. Kendi kendine işkence, güneşe ve doğaüstü diğer güçlere kendi etlerinden bir parça sunma düşüncesi, görünmeyenle ilgili tasarladıkları düzene derinlemesine girmişti. Dakotalar ve bazı akrabaları, bu kurbanlarda gerçek bir bencillik içindeydiler; kurban ölümden kurtulmak ve düşmanlarını yenmek için kişisel üstünlük isterdi. Ödediği bedelin ağır olduğunu düşünürdü; öyle ağır ki her yıl yalnızca birkaç kararlı erkek kendilerini sunarlardı. Ancak bu, kurbanların asil ya da hayranlık verici bir ideali olmadığı anlamına gelmezdi. Bu ideal hep vardı. Beyazların ise böyle bir içtenlik ve erdem anlayışları yoktur. *

Törendeki uygulamalar farklılık gösterirdi; en yaygın yöntem, etrafına sağlam bir ipin bağlı olduğu, sivriltilmiş bir sopayı deriden geçirmekti. İpin ucu bir yere bağlı olur ve kurbanın -eğer yapabilirse- bunu koparark kendini kurtarması gerekirdi. Bu şekilde bağlıyken dans eder, şarkılar söyler, dua eder, görünmeyen güce ona acıması ve güç vermesi için haykırırdı. Yalvaran kişi bitkinlik ya da acıdan bayılırsa, beklenen noktaya erişilmiş olurdu; çünkü böyle bir durumda tanrılarla konuşuyor olacaktı. Kişi, bu tip işkencelere herhangi bir zamanda girişebilirdi; ama bu iş en çok

* Ç.N. Güneş Dansı'nda, kurbanların kendi etlerinden bir parça sunmalarının nedeni, gerçekten sahip oldukları tek şeyin kendi bedenleri olduğuna inanmalarıydı. Bu nedenle bir at ya da başka bir canlı sunarlarsa, kendilerinin olmayan bir şeyi sundukları için bu gerçek bir kurban sayılmazdı. Güneş Dansı'na kadınlar da katılabilirdi; ancak onlar yalnızca dualara ve diğer hazırlıklara katılır, kendilerine işkence yapmazlardı. Bunun nedeni ise, kadınların doğum sırasında zaten en büyük acıyı çekmeleri, üstelik ölüm riskiyle de karşı karşıya oldukları için, erkeklerin güneş dansında yaptıkları işkenceyle karşılaştırılamayacak kadar büyük bir tehlike içinde olmalarıydı. Kadın, bir bakıma doğumla sırasını savmış ve kendini kanıtlamış oluyordu.

en büyük kabile şenliği, yani Güneş Dansı sırasında yapılırdı. Bu kurban törenleri, Tetonlar Kızılderili bölgelerine yerleştirildikten kısa bir süre sonra hükümet tarafında yasaklanmış, sonunda da ortadan kaldırılmıştı. Ara sıra tek bir kişi bu töreni gizlice yapardı (Wissler'a en son bildirilen tören 1930'lu yılların başında, bir Teton tarafından değil, komşu bir kabileden bir adam tarafından gerçekleştirilmişti).* Ancak bu tip uygulamalar yalnızca onlara özgü değildir; New Mexico'daki ateşli dinciler hala vücutlarında yaralar açarlar; okuryazar olmayan halkların çoğu da fanatik bir çılgınlıkla kendilerini keser ve sakatlarlar. Ancak Tetonlar insanların kurban edilmesine karşıydılar. Güneş Dansı'nda kendine işkence yapan kişiyi överler, ama intiharı ya da zor kullanarak kurban edip öldürmeyi suç sayarlardı.

Tetonlar arasında, yaşadıkları şeyler üzerinde derin derin düşünen, nedenleri açıklamaya çalışan ve evreni kucaklayan birleşmiş bir sisteme dair işaretler bulmaya çalışan çok filozof vardı. Gizler içinde sayılara bir yer verir, tüm güçleri dörtlerden oluşan bir sıralamaya koyarlardı. Böylece her şeyin üzerinde, bazen bir bütün, bazen de dört bölüm olarak düşünülen, dört güçten oluşan bir birim vardı. Bu dörtlerin her biri sıra ile dört güçten oluşur ve bu böylece sürüp giderdi. Her şeyin üzerinde büyük dörtlü, varlığın en yüksek seviyesi vardı denilebilir; bir aşağı seviyede dört çarpı dört güç, daha aşağı seviyede ise dört çarpı onaltı güç, vb. vardı. Evrenin ayrıntılı bir açıklaması, böyle bir temelin üzerine kuruluydu. Bu konu, burada ele alınamayacak kadar karmaşıktır.

---

* Ç.N. Son yıllarda yeniden yapılmaya başlanan güneş dansı artık yasak değil. Eski törenlere ne kadar benzediği tartışılsa da, bunu gizli gizli uygulayanlar sayesinde yine de büyük bölümünün aslına benzediği sanılıyor. Törenin, güneş dansı direğine bağlanarak bedene bağlı ipleri koparma bölümü de hala yapılıyor. Özellikle Vietnam Savaşı'na katılarak sağ kalmayı başaran birçok Kızılderili, bu töreni adaklarını yerine getirmek amacıyla uygulamışlardı.

1650 yılında Dakotaların topraklarında tek beyaz yoktu. Toprakları Minnesota'nın güney yarısı ile Güney Dakota'nın tümünü içine alıyordu. Doğuda Mississipi Irmağı, savaş halinde oldukları Algonkinleri onlardan ayırıyordu. Algonkin kabileleri Minnesota'nın kuzeyini ellerinde bulunduruyorlardı; Kuzey Dakota'da Mandan, Hidatsa ve Arikara gibi güçlü kabilelerin köyleri vardı - hepsi de az çok düşmandılar. Batı ve güneydeki komşularıyla da dostça ilişkiler içinde değildiler. Acımasız Altı Ulusların, Huron ve Erielerden geriye kalanları nasıl Mississipi kıyılarına kovaladığından söz etmiştik; bu kabileler buradan geçerken, Altı Uluslara meydan okuyan Dakotalar tarafından dostça karşılanmışlardı. Tacirler henüz aralarına girmediği için, Dakotalar hala ok ve yay kullanıyorlardı; oysa Huronlar beraberlerinde silah getirmişlerdi. Daha iyi silahlanmış oldukları için Huronlar kibirliydiler ve sonunda yay kullanan Dakotalarla "eski kafalılar" diye açıkça alay ederek, konuk olmanın verdiği ayrıcalıkları kötüye kullandılar. Artık bu kadarı da fazlaydı; Dakotalar Huronlara saldırarak, ele geçirebildikleri her şeyi yok ettiler; geriye kalanlar kaçarak kendilerini kurtardılar ve Mississipi'yi tekrar geçerek yine Algonkin topraklarında saklandılar.

Fransızlar Dakotaları da kendilerine katmak için yavaş yavaş bağlantılarını genişlettilerse de, Dakotalar arasında ticaret merkezleri kurmakta yavaş kaldılar. Ancak Mackinac'taki ve hatta daha doğudaki kalelere yaptıkları uzun ve tehlikeli yolculukların ardından, daha iyi silahlanmış Algonkinleri - özellikle en saldırgan düşmanları olan Ojibway, ya da Chippewaları - geri püskürtmelerini kolaylaştıracak birkaç silah elde etmeyi başardılar. Dakotalar 1727 yılında Fransızlara karşı yapılan kısa bir savaşta Algonkin Sauk ve Foxlarına katıldılar; Fransızlar, topraklarında ticaret mer-

kezleri kurup onlara silah sağlama karşılığında barışa kavuştular. Bunun etkisi, tümü iki yüz yıldan fazla süren, yaklaşık 1850 yılında son bulan Dakota-Ojibway savaşını daha da şiddetlendirmek oldu. Bunu belki de İki Yüz Yıl Savaşları olarak adlandırmalıyız. Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşları bir rekor olarak kabul edilirdi; ancak Dakota-Ojibway savaşıyla karşılaştırıldığında bu hiçbir şeydir.

1763 yılında Kanada, İngiliz toprakları durumuna geldi; bu, Dakotaları şaşırtan bir değişiklik olsa da, sonunda bunu içtenlikle kabul ederek sadık kullar oldular. Bağımsızlık Savaşı hakkında bir şeyler bilmek için fazla uzaktaydılar; Ojibwaylerle süren bitmek bilmeyen savaşları ise, onları Algonkinlerin Amerika Birleşik Devletleri ile olan savaşının dışında tutuyordu. Ancak Amerikalı tacirler topraklarına girmeye başladılar ve güneydeki akrabaları arasına sokulan birkaç yerleşimci, sınırlarında iki farklı beyaz ulusun bulunduğunu fark etmelerini sağladı. Mississipi'nin batısındaki topraklar 1803 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından satın alındığında, yine kafaları karışmış ve rahatsız olmuşlardı. İngilizleri dost ve müttefik olarak kabul eden gururlu, özgür bir halktı onlar; o halde Amerika Birleşik Devletleri'nin, onların toprakları üzerinde hak iddia etmeye ve köylerinde İngiliz bayrağını dalgalandırdıkları zaman karşı çıkmaya ne hakları vardı? Ancak görünüşe göre birkaç Dakota durumu anlayarak Amerika Birleşik Devletleri'nin tarafını tutma niyetlerini dile getirdiler; bunun nedeni belki de bu hükümetin, Algonkinlerin gücünü ve kibrini eziyor olmasıydı. Ancak Dakotaların çoğu, İngilizlerden yanaydı. Tecumseh onlardan Ojibwaylerle savaşmaya son vererek, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı savaşa katılmalarını istemiş, bir ölçüde başarılı olmuştu ve 1812 Savaşı başladığı zaman birkaç Dakota Tecumseh'in İngiliz Ordusu'ndaki müfrezesine katılmıştı. Bunların içinde birkaç kişi etkili olsa da, erler tereddüt ederek çok geçmeden yurtlarına döndüler. İngilizlerin savaş biçimi onlara yabancıydı ve bir

araya getirildikleri Algonkinler ve Huronlardan da hala kuşkulanıyorlardı. Daha da kötüsü, İngilizler onlara güvenmiyorlardı. Aslında İngilizlerin soğukluğu ve Great Lakes bölgesinde zafer kazanmayı başaramamaları, Dakotaları Amerikan ve İngiliz yandaşları olarak iki gruba ayırmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki beyazlar, Kızılderili arkadaşlarını, İngiliz yandaşı Kızılderililerin iyi niyetinden kuşku duymaya kışkırtıyor, bu şekilde kötü duygular beslemelerine neden oluyorlardı; İngilizler Dakota müttefiklerine sırt çevirmeselerdi, bu, 1812 Savaşı'nın ardından kan dökülmesine yol açabilirdi.

Amerika Birleşik Devletleri 1815 yılında dost olan ya da olmayan tüm reisleri bir toplantıya çağırdı. Reislerin çoğu bu büyük konseye geldiler ve yoğun görüşmelerden sonra, sadakatlerini ve İngilizlerle olan ticari ilişkilerine son verme niyetinde olduklarını bildirdiler. Bundan kısa bir süre sonra (1816) İngilizler de, yandaşları olan tüm Dakotaların katıldığı bir konsey topladılar; Amerika Birleşik Devletleri'ne düşünmeden bağlılık sözü vermiş olan birkaç kişi de onlarla birlikteydi. Toplantı, yaklaşık bin altı yüz kilometre uzaklıkta, Huron Gölü'ndeki Drummond Adası'nda yapıldı. Dakota reisleri nazikçe karşılanmalarına karşın, onlara özel bir saygı gösterilmemiş, yalnızca birkaç armağan sunulmuştu. Bu, onları küçük gördüklerini gösteriyordu. 1812 Savaşı'nda yitirdikleri adamlarını anlatarak, İngilizlerin şimdi onları soğuk karşıladığını ve birkaç değersiz armağanla onları başlarından savmak üzere olduklarını söylediler. Reis Küçük Karga şöyle dedi:

"Sizin için savaştıktan, pek çok güçlüğe dayandıktan, adamlarımızın bir bölümünü yitirdikten ve güçlü komşularımızın intikam duygularını uyandırdıktan sonra, kendiniz için bir barış yapıyor ve bizi de başardığınız kadarıyla aynı koşulları elde etmeye terk ediyorsunuz! Artık hizmetlerinize ihtiyacınız yok ve bizi terk etmenizin karşılığını ödemek için bize bu malları sunu-

yorsunuz. Ama hayır, onları almayacağız; onları ve sizi aynı derecede küçük görüyoruz!" [1]

Daha sonra odadaki armağan paketlerini tekmeleyerek çıktı. Diğerleri de benzer konuşmalar yaptıktan sonra çekip giderek Amerika Birleşik Devletleri'ne sempati duyarak yurtlarına döndüler.

Waneta

Dakotalar sayıca kalabalıktılar; fazla tahmin edilmiş olabileceğini de hesaba katarsak, 1800 yılında sayıları yaklaşık on bindi. Bu kadar büyük bir halk içinde birkaç sıradışı kişinin göze çarpacağı kesindir. 1812 Savaşı'nda şu kişiler ün kazandı: Küçük Karga, Wapasha, Tamaha, Kızıl Kanat ve Waneta. Ancak 1812 Savaşı'nın kahramanı, yaklaşık 1795 yıllarında bir Yanktonai olarak doğan Waneta idi. İngiliz ve Kızılderili birliğine katılarak, Ohio bölgesindeki Meigs ve Stephenson Kalelerinde Amerikalılarla yapılan savaşlarda öne çıktı. Yanlarında savaştığı İngilizlerin yenilgiye uğramasına karşın, o yüzbaşı rütbesi aldı ve savaştan sonra kraliyet görevlilerine tanıtıldığı İngiltere'ye gitti. Döndüğünde doğal olarak İngiliz yandaşıydı ve bu azınlığı uzun süre yönetti. Babası, Ojibwaylerle barış yapmaya çalışırken haince öldürüldüğü için, Waneta sonsuza kadar intikam yemini etti ve onlara karşı hiç bitmeyen savaşı yönetti. Savaşçı bir kişi ve hala bir İngiliz askeri olarak, kendi topraklarını Kanada'ya katmak hayalleriyle Amerika Birleşik Devletleri ile savaşa girmeyi düşündü. 1820 yılında, başında olduğu silahlı bir kuvvetle, Minneapolis yakınlarındaki Snelling Kalesi'ne gitti; buraya önce kalenin savunmasını incelemek üzere dost bir Kızılderili olarak girdi. Sadık Kızılderililer komutanı uyarınca Waneta durduruldu ve bir çeşit "sorgulama"ya alındı. Waneta'nın giysisi içinde birkaç İngiliz ma-

[1] Doane Robinson, "Dakota, ya da Sioux Kızılderililerinin Tarihi," *Güney Dakota Tarih Toplamaları*, 2.Cilt, 1904, s.100.

dalyası ve İngiliz Ordusu'nda halen devam eden yüzbaşılık görevini gösteren nişan vardı. Bunlar tutuklunun gözleri önünde yok edildi. Waneta sonunda İngilizlere olan bağlılığından vazgeçti; ondan sonra gücünü akıllıca kullanıp önemli bir reis durumuna gelerek, Ojibwaylerle hala savaşsa da, beyazlarla barışı koruyarak Amerika Birleşik Devletleri'ne sadık olduğunu kanıtladı. Dakota cephesinin kuzeyinde ise, hastalıkların güçten düşürdüğü ve Algonkinlerin bezdirdiği Caddo Arikaraları, Sioux Mandanları ve Hidatsaları, Waneta tarafından müttefik olarak kabul edilmiş ve onun koruması altına alınmıştı. Ünlü sanatçı Catlin 1832 yılında Dakotaları ziyaret etmiş, 1824 yılında başka bir sanatçı Waneta'nın resmini yapmış olmasına karşın, onun bir portresini çizmişti. Waneta 1848'deki ölümüne dek Dakotaların önderi olmaya devam etti. Ojibway ve Assiniboinlerle neredeyse sürekli olarak, diğer cephelerde de zaman zaman savaş halinde olmasına karşın, 1820 yılından sonra Amerikalı beyazlara sadık kaldı ve onlarla barışı korudu.

Amerika Birleşik Devletleri ile Savaş

Kesin olan tek bir şey var ki, beyazlar Dakotalara savaş getirmediler. Yüzyıllar boyunca, silah kullanmak ve bir ya da iki kafa derisi için ani baskınlar yapmak konusunda eğitilmişlerdi. Yakalanmamak, en güçlü özellikleriydi. Bir kabilenin, diğerinin karşısında sıraya dizilmesi, onların savaşma biçimi değildi; onların yöntemi, kızdıran bir kurnazlıkla, hızlı bir kaçışın izlediği, gözü pekçe apansız, sürekli, küçük akınlar düzenlemekti. Bu akınlar hiçbir zaman diğer Dakota kabilelerine karşı olmazdı; ancak dostluklarının sınırı yalnızca buydu; çünkü kendi Sioux Aileleri'nin diğer üyeleri bile güvende değildiler. Algonkin sınırına sürekli olarak saldırıyorlardı. Missouri boyunca yaşayan Aşağı Mandanlar ve Hidatsaların köylerinde, bu vicdansız kişilerden büyük rahatsızlık duyuluyordu; çünkü mısır tarlalarında çalışan

kadınlarının kafa derilerini yüzüyor, atlarını çalıyor ve zaman zaman da köylerini koruyan kazıkların yanında pusu kuruyorlardı. Caddoların, özellikle de Pawneelerin intikam duyguları tırmandırılıyordu.

Beyazların sürekli ilerleyen sınırı, bu sahneye uzun at arabalarını ve koşumluk öküz takımlarını getirdi; bir zamanlar Algonkinlerin yaşadığı yerlerde çiftlikler kurulunca, bu kez buna karşılık olarak onlara akınlar düzenlendi ve rahatsız edildiler. Ancak sınırın gerisinde daha da güçlü bir Amerika Birleşik Devletleri vardı. İngiltere'ye karşı iki savaş kazanmıştı. Wayne Ohio'daki Algonkinlerin gücünü ezmiş, Harrison Indiana'da son ölümcül yarayı açmış ve Jackson Güney'deki son Creek kalesini ele geçirmişti. Pek çok Kızılderili savaşı olmuştu. Jamestown'da, 1607 ile 1814 yılları arasında, beyazlarla yapılmış olup resmi kayıtlara geçmiş yaklaşık yüz çatışma, tüm Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen savaş toplamının yarısını oluşturur. Bunda, Kızılderililer ve beyazlar tarafından düzenlenen bin ya da daha fazla akın dikkate alınmamıştır; bu akınlarda beyazların sekiz bin, Kızılderililerin de en az bu sayısının yarısı kadar kayıp verdiği tahmin ediliyor. Amerika Birleşik Devletleri, Meksika'yla bir savaşa girecek, sonra da Dakotalar daha beyaz adamın gerçek gücünü bile hissetmeden, kıyasıya bir İç Savaş'a girişecekti. Dakotalar, daha İç Savaş bitmeden beyazların Minnesota'daki sınırına saldırmış, ancak onlara karşı gönderilen birlikler tarafından büyük zarara uğratılmışlardı. Önemli bir bölümü katil olarak kabul edilerek asılmıştı. Ancak asıl savaş henüz başlıyordu. Topraklarında demiryolları yapılıyor, telgraf telleri geriliyor, ırmak ulaşımı gelişiyordu - hepsi de Dakotaların aleyhineydi. Diğer taraftan, Kızılderililer saldırmakta ve geri çekilmekte hızlı, usta biniciler olmuşlardı. Çoğunlukla onlara karşı gönderilen askerlerden daha iyi silahlanmış oluyorlardı; çünkü yöredeki beyaz tacirler, ellerinde bulunduğu zaman onlara en yeni ateşli silahları satıyorlardı. An-

cak daha da çelişkili olarak hükümet, anlaşmalarda verdiği sözler gereğince, onlara sözde avlanmaları için silah ve özellikle de cephane veriyor, oysa gerçekte aynı hükümete karşı bir savaş için Kızılderililerin donanmalarını sağlıyordu.

Yerleşimlerin sınırı 1840 yıllarında Yukarı Mississipi bölgesine ulaşmıştı. Bundan önce, Dakotaların beyaz kültürüyle olan ilişkileri karşılıklı çıkarlara dayanıyordu ve neredeyse iki yüz yıl boyunca barışçıl bir ilişki hüküm sürmüştü. Hala özgür olan bu kabileler, diğer Kızılderililerle savaşarak morallerini yüksek tutuyorlardı; ancak beyazlardan at, silah, bıçak, giysi, vb. gibi pek çok lüksü alarak yaşam standartlarını yükselttiler. Küçük bir azınlık, çiftlik hayvancılığı ve çiftçilik yapan kişiler oldu; ancak çiftçi olmalarına karşın, çoğunluk hala bufalo avcısıydı. Amerika Birleşik Devletleri'ne olan bağlıklılarıyla övünüyor ve tüm toplumsal olaylarda Yıldızları ve Çizgileri* gururla sallıyorlardı. Ne var ki, sahne şimdi bu kadar barışçıl olmayan bir oyun için hazırlanıyordu; yerleşimciler Kızılderili topraklarının bir bölümünü istiyorlardı. Bufalolar zaten Mississipi Irmağı'nı terk etmeye başlamış ve bu, Dakotalar arasında da yavaş yavaş batıya doğru bir hareket başlatmıştı.

1851 yılında Doğu Dakotaları Minnesota'daki topraklarının büyük bölümünü bırakmayı kabul ettiler; burası yüzyıllar boyunca onların yurduydu ve burayı Ojibwaylere karşı korurken, iki yüz yıl boyunca pek çok kurban vermişlerdi. Doğal olarak topraklarını bırakmak konusunda isteksizdiler; yine de barış uğruna bunu yaptılar ve topraklarından ayrıldılar. Ancak çok geçmeden beyazların sınırı, sürtüşme ve anlaşmazlıkları da davet ederek yine kapılarındaydı. Son anlaşmanın koşulları açıkça ihlal ediliyordu. Reisler halklarını sakinleştirmek ve barışı korumak için ellerinden geleni yapıyorlardı; ama 1856 yılında öfkeli bir grup, beyazlara ait bir yerleşim yerinde insanları öldürdü-

* Ç.N. Amerikan bayrağı

ler, kafa derisi yüzdüler ve tecavüz ettiler. Dakotaların ana grubu suçlulara baskı uyguladı ve olay unutuldu. 1859 yılında Santee grubu, istemeyerek Minnesota'da daha fazla toprak verip bir Kızılderili bölgesine gittiler. Artık her Doğu Dakota ateşi etrafında kızgınlık ve kuşku dile getiriliyordu. Ojibwaylerle aralarına giren sınır eskiden beri süregelen savaşa bir son vermişti; ancak şimdi yine aynı sınır onları tehdit ediyordu. 1862 yılında, bir düşman grubun Minnesota Irmağı vadisindeki yerleşimleri silip süpürmesi, patlama noktası oldu; hiç kimse sağ bırakılmamıştı; eski katliamlar devam ediyordu. Birkaç kadın esir alınmış ve olağan tacizlere maruz kalmışlardı. Savaş artık kaçınılmazdı. Eskiden beyazlarla dost olan pek çok Dakota, şimdi düşmanlara katılıyordu; öyle ki bir sıraya yaklaşık on beş bin adam dizebiliyorlardı. General Sibley ve General Sully hemen Kızılderililere karşı operasyonlar başlattılar; ancak İç Savaş devam ediyordu ve ellerinde yalnızca birkaç birlik vardı; bu, gönüllülerin yetiştirilmesini gerekli kılıyor, ancak cepheden gelen eski askerler tarafından yönetilip desteklenen acemi birlikler bile, Kızılderililerin zararına oluyordu. Dahası, topçuluğun gelişmesiyle birlikte, Dakotaların savaşması, doğu Algonkinlere göre daha güç oluyordu; bu nedenle Dakotalar sayılarına karşın hiçbir gerçek zafer kazanmadılar. İsyana katılan Kızılderililerin çoğu çok geçmeden yakalanarak, cinayet suçundan yargılandılar ve otuz sekiz tanesi Mankato'da asıldı.

Bunun yeterince etkisi olmuştu; ama daha sonra Dakotalardan küçük bir savaş partisi birkaç yerleşimciyi öldürünce, bir süvari mangası onları yakalayarak olay yerinde ölümle cezalandırdı. Bu, tüm Dakotaları panik içine soktu. Birlikler, farklı grupları Missouri Irmağı gibi uzak bölgelere acımasızca kovalayarak, 1865 yılında onları barışa zorladılar.

Daha sonraki tarihlerde Tetonlar Dakotaların baskın grubu durumuna geldiler. Ovada tek başına yükselen bir dağ grubu olan Kara Tepeler'i, Teton topraklarının merkezi olarak düşünün. Doğuya doğru, Missouri'ye; güneye doğru, Nebraska'daki Platte'ye kadar; batıya doğru, Wyoming, Teton Dağları'na kadar ve kuzeye doğru da Yellowstone'a kadar uzanan toprakları ellerinde tutuyorlardı.

Doğu Dakotaları Ojibwayleri topraklarından uzak tutup, beyazlarla da dostluk kurarken, Tetonlar güçlendiler ve daha savaşçı oldular. Usta birer binici oldular, tüm mısır yetiştirme girişimlerine son verdiler ve çömlek kullanmayı bıraktılar. Onlarınkine benzer bir yaşam biçimini benimseyen Algonkin Cheyennelerine hoşgörü gösterip, hatta bir süre için onları korumaları altına alırken, Crowlar, Pawneeler ve karşılaştıkları bütün diğer batı kabileleriyle savaştılar.

1849 yılına kadar, çoğunlukla iyi karşılanan tacirler dışında, hiçbir beyaz Tetonları rahatsız etmedi; ama sonra California'ya Altın Akını, Platte boyunca uzanan yolları öküz katarları ve at sürüleriyle doldurdu. Bunlar Tetonlara bir tehlike uyarısıydı. Bu yük arabaları kafilelerini yağmalamaya başladılar ve sık sık yolcuları öldürüp kafa derilerini yüzdüler. 1851'deki ünlü Laramie Anlaşması'na katılarak, yollarda tedirginlik yaratmama sözü verdiler; ancak reisler barışı koruma çabalarında içten olsalar da, genç erkekleri engelleyemeceklerdi. Devam eden bu yağmaların kesin sonucu, Laramie Kalesi'ndeki garnizon sayısında artış ve başka kaleler yapılması oldu. Böylece 1855 yılında, General Harney birdenbire büyük bir kuvvetle ortaya çıktı, Tetonlara ani bir baskın yaptı ve büyük bir kampı yerle bir ederek onlara büyük kayıplar verdirtti. Harney bölgede kaldığı ve Tetonlar da başka misillemelerden korktukları için bir süre her şey sakindi.

Görünüşe göre Harney akıllı olduğu kadar ileri görüşlü

biriydi de. Bir yerli polis kuvveti oluşturmak ve Amerika Birleşik Devletleri yönetiminde bir kabile hükümeti kurmak için plan yaptı. Planın işe yarayacağı ve Teton tarihini iyi yönde değiştireceğine inanmak için her türlü neden vardı; ama bu gerçekleşmeyecekti. Konu Kızılderililer olduğunda, her zaman en kötüyü bekleyin! Washington'da hiç kimse planı düşünmeyecekti bile. Ancak olaylar devam ediyordu. Yeni bir Teton önderi, rüştünü ispat etmekteydi; onun kaderinde, Kızıl Bulut adı ile, bir sonraki savaşta önemli bir rol oynamak yazıyordu. 1862'deki Minnesota isyanı ve yeni yola çıkan sefer, Tetonları yeni vahşet eylemleri gerçekleştirmek için harekete geçirdi. Nebraska yolunda yine kan akıyordu. Kanıtlar Kızıl Bulut'un önder olduğunu gösteriyor. Tetonların anlaşmaya aykırı olduğunu düşündükleri bir demiryolu için yapılan incelemeler, durumu daha da karıştırdı. Kızıl Bulut bir devlet adamı ya da politikacı değil, bir askerdi. Elinde üç bin adamı vardı ve Kızılderili geleneklerinin izin verdiği ölçüde, insan gücünü örgütleyerek Kızılderili taktiklerini güçlendirdi.

Bu yeni vahşet olaylarının karşılığı ise yeni birlikler göndermek oldu. Tetonların dikkatlerini yoğunlaştırdıkları merkez, görünüşe göre Powder Irmağı ya da Wyoming'in kuzeyindeki Big Horn (Büyük Boynuz) bölgesi ve buraya komşu olan Montana olduğu için, müfrezelerden oluşan bir birlik bugünkü Sheridan kentinin güneyinde Phil Kearny Kalesi'ni inşa etti. Tetonlar, Yellowstone'a kadar genişleyen ve onlara tümüyle boyun eğdirecek olan bir kaleler zincirinin inşa edildiğini açıkça görüyorlardı. Kızıl Bulut adamlarını hemen yeni kaleye, Phil Kearny'ye, daha sonra da Fetterman Kalesi'ne göndererek, kaleyle Laramie arasında durdu. Sayıca Kızıl Bulut avantajlıydı ama birkaç top ve asker tarafından savunulan derme çatma kazıklar onu durdurmaya yetti. Küçük garnizonu pusuya düşürmek istediyse de, başarılı olamadı. Ara sıra birkaç asker dışarıda yakalanıyor, ama kale düşürülemiyordu.

Kızıl Bulut, sonraki yıl bir sürprizle karşılaştı. Kearny Kalesi'ne karşı kahramanca bir çabaya girişmek için, tüm kuvvetlerini bugünkü Sheridan kentinin hemen güneyinde toplamıştı. 1867 Temmuzunun sonuna doğru, küçük bir müfreze ağaç kesmek için kaleden dışarı çıktı. Bir tepenin üzerinde kamp kurdular, yük arabalarını ayırarak ihtiyaç duyulursa sığınmak için daire şeklinde yerleştirdiler. 2 Ağustos'ta bir Kızılderili saldırısına uğradılar, ama arabaları siper yaparak korundular. Kızıl Bulut yedek kuvvetlerini getirdi. Arabaların arkasında, bol cephaneleri ve yeni icat edilmiş kuyruktan dolma tüfekleriyle otuz iki beyaz adam vardı. Kızılderililer ilk kez olmak üzere usta nişancıların ellerindeki bu silahlarla tanışıyorlardı. Kızıl Bulut adamlarına hücum emri verdi; ama verdikleri kayıplar öyle büyüktü ki geri döndüler. Defalarca hücum ettiler ama hep başarısız oldular. Açılan ateş ölümcüldü. Kızıl Bulut'un bir general olduğuna dikkat edin; o geri saflarda bulunuyordu. Bu hücumların herhangi birinin başında olsaydı, büyük olasılıkla öldürülenler arasında olacaktı. Kızıl Bulut bundan sonra ne yapacakları konusunda bir konsey toplarken, garnizondan bir kurtarma kuvvetinin geldiği haberi yayıldı. Savaş, bu noktada durduruldu. Bir kaynak, Kızılderililerin verdiği kaybı yüzlerce olarak bildirirken, daha sonraki raporlarda yalnızca altı kişinin öldüğü, altı kişinin de yaralandığı konusunda görüş birliğine varılıyordu. Yük Arabası Savaşı olarak bilinen bu olayın geçtiği yer, 87 numaralı otoyol yakınında görülebilir.

Planlanmamış savaşlar devam etti; ancak kaleler ayakta kaldı. Cesaretleri kırılan Tetonlar barış için masaya oturmaya hazırdılar; 1868'de görüşmelerini yaptıkları anlaşmayı, Kızıl Bulut sonunda 1869'da imzaladı. Tetonlar bir konuda kazandılar: Wyoming'in kuzeyindeki kaleler terk edildi ve birlikler Laramie Kalesi'nde toplandı. Böylece onlara istedikleri her şey sağlandı ve bunun karşılığında Tetonlar hiçbir şey vermediler. Asıl tartışılan konu doğal olarak değişme-

mişti: sürekli ilerleyen sınır. Kızıl Bulut daha sonra Washington'a götürülmüş ve New York'ta beyaz halk tarafından karşılanmıştı. Döndüğünde, Güney Dakota'daki Pine Ridge Kızılderili Bölgesi'ne çekildi ve askerlik yaşamı sona erdi.

Teton cephesinde bir süre her şey sakindi; ancak çok geçmeden Kara Tepeler'de, Tetonların bir anlaşmayla güvence altına aldığı topraklarda altın bulundu. Altın akınını denetlemek ve anlaşmanın açıkça ihlal edilmesini önlemek için kaleler inşa etmek üzere birlikler geldi. Epey sürtüşme olmasına karşın, sorunlar yatıştırıldı; bunun asıl nedeni, bu engebeli topraklarda bufalo bulunmadığı için, hiçbir Tetonun burada yaşamak istememesiydi. 1875-76 yıllarında, Teton ve Dakota kabilelerine, Wyoming'in kuzeyindeki Big Horn bölgesinde bufalo avlamaları için, kendilerine ayrılan bölgelerden çıkma izni verildi. Verilen süre dolduğunda, geri dönmeyi kabul etmediler. Onları geri getirmek için doğal olarak Ordu çağırıldı. Kızılderililerin istediği de buydu; çünkü Ordu'yla bir sonuca varmayı denemeye bir kez daha kararlıydılar. Daha sonra bunu, Custer'ın bir sürprizle karşılaştığı ve emrindeki küçük birliğin yok edildiği sefer izledi. Kızılderili önderler arasında Safra, Çılgın At ve diğerleri vardı; ancak emirleri veren kişi Oturan Boğa'ydı. Kızıl Bulut'un Kızılderili bölgesindeki yurdunda olduğu anlaşılıyordu. Oturan Boğa'nın, Custer olayından sonra endişeli bir şekilde "Artık askerler bize rahat vermez." dediği söyleniyordu. O, Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü konusunda yanılmıyordu. Daha fazla birlik geldi ve sonunda, kendi gruplarıyla Kanada'ya kaçan Oturan Boğa ve Safra dışında bütün Kızılderililer kuşatıldı. Kanada onları istemiyor, Kanada Kızılderililerı onlara toprak vermeye karşı çıkıyordu; Amerika Birleşik Devletleri de onları geri istemiyordu; yani durumları hiç de hoşnut edici değildi. Oturan Boğa İngilizlere sadık olduğunu, Fransız-İngiliz Savaşı'ndan sonra halkının İngiliz yönetimini kabul ettiğini ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetini hiçbir zaman tanımadıklarını açıkça bildirdi; ancak

bu asılsız iddia İngilizler üzerinde hiçbir etki yapmadı. Bu Kızılderililer tehlikeli ve davetsiz misafirler, ortalığı karıştıran kişiler olarak görülüyorlardı. Çok geçmeden küçük gruplar sınırı geçerek Dakota'da onlara ayrılan asıl bölgelere geri kaçmaya başladılar ve sonunda Oturan Boğa da Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim oldu. Dakotaların küçük bir bölümü, Kanada'dayı burada kalacak kadar sevmişlerdi; bunların torunları şimdi yasal Kanada Kızılderilileri olarak kabul edilmektedir. Bu bölüm burada sona eriyor. Kızıl Bulut yönetiminde, Kızılderililer gerçek bir askeri savaşa benzeyen bir şey yürütmüş olsalar da, bunun yalnızca bir istisna olduğuna lütfen dikkat edin. Custer öldürüldükten sonra, Kızılderililer geriye kalan birlikleri de yenmeye yetecek kadar güçlü olmalarına karşın dağıldılar. Yıllar önce papaz Pond'un yazdıkları, Kızılderili savaşlarının çoğu için doğrudur; Pond, Dakotalarla Ojibwaylerin her zamanki gibi savaş halinde oldukları 1835-45 yılları arasındaki dönemde, kendi kayıtlarına göre Dakotaların yalnızca 88, Ojibwaylerin ise 129 ölü verdiğini belirtmişti. Her iki örnekte de ölülerin yarıdan fazlasını kadınlar ve çocuklar oluşturuyordu. Bu, binlerce kişilik bir nüfusta, kabaca yılda sekiz-on kişi anlamına geliyordu. Savaşçı birliklerin büyük bölümü elleri boş dönüyorlardı - hiç kimseyi görmedikleri için değil, tek başlarına olan bir ya da iki kişiye saldırmak bile fazla tehlikeli olarak kabul edildiği için. Mümkün olduğunca, gerçek bir savastan kaçınmışlardı. Pond şöyle diyor:

"Bir ya da iki kafa derisi aldıktan sonra daha fazlasını bulmak için devam etmek ya da fark edildikten sonra düşman topraklarında kalmak, Kızılderililerin adeti değildi."[1]

Yani Kızılderililer için bir zafer, ya da bir yenilgi oyunun sonu olarak kabul edilirdi. Her grubun geri çekilmesi ve yurtlarına geri dönmesi beklenirdi. Zamanı gelince yeniden deneyeceklerdi.

---

[1] Papaz Pond, Robinson'dan alıntı, *Agy.*, s.113.

1885 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada Kızılderilileri bir bunalımla yüz yüze geldiler. Artık bufalolar yoktu. Bu, yalnızca açlık değil, gereken giysiler ve evler için kullanılacak malzemenin de yokluğu anlamına geliyordu. Bufalo derisinden yapılan bir tepee kışın sıcak bir ev, iyi bir bufalo postu da soğuk rüzgarlara karşı kesin bir koruyucu oluyordu. Bufalonun tükenmesiyle birlikte bunlar da yok oldu. O halde bu yalnızca bir yiyecek kıtlığı değil, ekonomik bir çöküntüydü de - son derece güç zamanlar geçiriyorlardı. Hükümet hemen bisküvi, un, tuzlu domuz eti ve sığırlardan oluşan yiyecekler gönderdi; çok az Kızılderili açlıktan öldü ama bu yeni yiyecekleri hiç beğenmiyorlardı; hiçbirinin tadı taze, sulu bufalo etininki gibi değildi. İnce kumaşlarla kaplı tepee'lerde yaşamaya zorlandılar; kaliteli yün battaniyeler ise onlar için çok pahalıydı. Kızılderili temsilcilerinin Washington'da dosyalanmış olan raporlarında, çekilen acılar, soğuk ve hızla artan ölüm oranları hakkında acıklı öyküler anlatılır. Bundan en çok küçük çocuklar zarar görüyordu. Kızılderili önderler cesaretlerini yitirmişti; küskün ve kızgındılar. Bufaloların yok olması ve at çalmak için akınlar düzenlemenin yasaklanmasıyla birlikte, tembellik içinde oturup hükümetin yavaş yavaş gelen bağışını beklemekten başka yapacak bir şey yoktu.

Teton Dakotaları çok sıkıntı çektiler. Birkaç yıl önce Custer'ın süvari birliğini yok etmişler, ancak bu yalnızca sonlarını hızlandırmıştı. Şimdi doğanın kendisi onlara sırtını dönmüştü. Önderleri, hiçbir gelecek görmüyordu - tarım için uygun olmayan topraklarda çiftçilik yapmaya çalışmaktan başka. Zaten çiftçilik de kadınların işiydi ve bunu erkeklerin yapması, geleneklerine göre utanç verici bir şeydi. Özlemle, bufalonun ve eski güzel günlerin geri gelmesini istiyorlardı. Daha sonra bir umut ışığı doğdu. Uzak-

larda, Nevada'da geleceği görebilen, ölülerle konuşabilen, vb. bir Kızılderilinin yaşadığı söylentileri geldi. O günkü çıkmazdan kurtulmanın yolunu büyük olasılıkla o gösterebilirdi. Böylece bunun araştırılması için reislerden oluşan bir heyet gönderildi. İkna olmuş olarak geri döndüler - bu medyum yüzünden mi, yoksa kendi hayal güçlerinin işlemesiyle mi bilemiyoruz; ancak çok geçmeden Teton Kızılderililerinin çoğu kendilerini kaybederek trans haline geçiyor, sonrasında da bufalolar ile dolu, beyaz adamın olmadığı bir dünyadan söz ediyorlardı.

Birkaç önder, ısrarla, beyazları silip süpürecek ve Kızılderililere topraklarını geri verecek olan Kızılderili bir Kurtarıcı'nın gelişinden söz ediyorlardı. Beyazlar bundan Hayalet Dansı Dini olarak söz etmeye başladılar - büyük olasılıkla Kızılderililer kendilerinden geçene dek dans ettikleri, hayaletlerle konuştuklarını düşündükleri ve bir Kurtarıcı'ya inandıkları için. Çok geçmeden diğer Kızılderili bölgelerine de kışkırtıcılar gönderildi; diğer kabilelerden temsilciler de, bu yeni dini törenleri incelemek üzere geldiler. Heyecan büyüktü ve giderek daha da artıyordu. Bu yeni önderlerin verdiği sözlerden kuşku duyan dost Kızılderililer, temsilcileri ve diğer beyazları bir isyanın başlamakta olduğu ve toplu bir katliam yapılabileceği konusunda uyardılar. Uyarılar çevredeki kasabalar ve kentlere dek yayıldı; buralarda yaşayanlar olabileceklerin en kötüsünü beklemeye başladılar. Hükümet, bu yeni hareketten etkilenen önemli Kızılderili bölgelerinin yakınındaki birliklerden oluşan büyük bir kuvveti harekete geçirdi. Pine Ridge Kızılderili Bölgesi'ndeki Tetonlar karışıklığın merkezindeydiler ve sorun çıkarma olasılığı en fazla olan gruptular; bu nedenle birlikler her yönden onlara doğru ilerlemeye başladılar. Buraya yakın bir Kızılderili bölgesinde yaşayan büyük Teton önderi Oturan Boğa, tutuklanmamak için direnirken öldürüldü. Her iki tarafın da epey kayıp verdiği bir ya da iki çatışma, olaya son verdi. Kızılderililer silahsızdılar ve kork-

muşlardı. Dakotaların son isyanı böylece sona erdi; neredeyse küçük bir el hareketinden farkı yoktu ve Tetonların yalnızca küçük denebilecek bir bölümü isyana katılmıştı.

Bu dini harekette göze çarpan en savaşçı iki önder, genç sayılabilecek olan Kısa Boğa ve Tekmeleyen Ayı idi. İkisi de etkili, ancak katı kişilikleri olan, iyi savunmacılardı. Yeni dinin candan takipçileriydiler ve Kızılderilileri beyazlara karşı yönetmeye hazırdılar. Hareketin çöküşünden sonra Kızılderili bölgesinin farklı bölgelerine çekilerek her biri kendi gruplarıyla birlikte sessizce burada yaşadılar. Kısa Boğa görünüşe göre daha yetenekli olandı; Hayalet Dansı Dini'nin kurallarını uzun süre sessizce uyguladı. En tutucu ve putperest olarak kalan, onun grubuydu; yine de memurlar için en az sorun yaratanlar onlardı.

Hidatsalar ve Crowlar

Crowlar şimdi Montana'da yaşıyorlar. Fransızlar onları "yakışıklı adamlar" adı altında bir ova halkı olarak tanıyorlardı. İlk gezginlerin çoğu onların hareketleri, düzgün vücutları ve güzel giysilerinden çok etkilenmişlerdi. Ancak sonuncusu, ova Kızılderililerinin genel tarzıydı; onlarınki yalnızca daha iyi ve sanatsal bir tarzda yapılmıştı. Bu güzel giysileri seviyorlardı - her şeyden çok da uzun saçı. Daha uzun görünmesi için saçlarına ustaca saç tutamları bağlıyor, bunlar bazen yerlerde sürükleniyordu. İlk gözlemcilerin onları Kızılderili dünyasının Beau Brummells'ı olarak adlandırmasına şaşmamak gerek.* Sanatçı Bodmer, 1833'te onları ziyaret ederek canlı birkaç resim yaptı. Bu Crowlar mükem-

* Ç.N. 1778-1840 yılları arasında yaşayan Beau George Bryon Brummels, bir İngiliz moda meraklısı olarak tanınır. Geleceğin Gal prensi IV. George ile dostluğu sayesinde İngiliz sosyetesine girerek, zekası ve iyi giyinmesiyle kısa zamanda ün yaptı. Kibar çevreler üzerindeki etkisi, zengin çocukları arasında moda düşkünlüğünün yayılmasına neden oldu. Ancak prensle araları bozulunca, alacaklılarından kaçmak için Fransa'ya gitti ve orada sefalet içinde öldü.

mel bir ova halkıydılar; Tetonlardan fazla farklı olmasalar da, bir ara onların düşmanıydılar.

Hidatsaların dili Crowlarınkiyle öyle benzerdi ki, yakın sayılabilecek bir geçmişte aynı halk olmalıydılar; toprakla kaplı evlerde oturuyor, çömlek yapıyor, mısır ve sebze yetiştiriyorlardı. Hidatsaların, Güney Siouxlarınınkine benzeyen yaşam biçimlerinin yeni olmadığını, Crowlar, Tetonlar ve Assiniboinlerin de beyaz adamın gelişinden kısa zaman öncesine kadar bu şekilde yaşadığını tahmin etmek için pek çok neden var; ancak geniş ovalar onları tepee'leri benimsemeye, çömlekçiliği bırakmaya ve sonunda tümüyle atlı Kızılderililer olmaya zorlamıştı.

Hidatsalara bazen Büyük Göbekler deniyordu; onları yine Büyük Göbekler olarak adlandırılan Atsinalardan, ya da Fall Kızılderililerinden ayırt etmek için, Missouri'li Gros Ventrelar adı da veriliyordu. Kimi zaman, Hidatsalarla olan yakın ilişkileri ortada olduğu için Crowlardan çayırların Büyük Göbekleri olarak söz ediliyordu. İsimlerdeki bu karışıklık tarihçiler için hala sorun olmaktadır. Bu yeteri kadar kötü değilmiş gibi, Hidatsalar Dakotalar tarafından Minnitari olarak adlandırılıyordu; bu ismin ilk bölümü su anlamına gelirken, sonu da suyu geçmekle ya da diğer tarafta olmakla ilgilidir. Hidatsa köyleri Missouri kıyısında olduğu için, bu oldukça yerinde bir isimdir.

Mandanlar

Hidatsa köyleri, Missouri'nin Kuzey Dakota'daki bir kolu olan Bıçak Irmağı'nın yakınındaydı. Onların güneyinde, şimdiki Bismarck kentinin yanında, en ünlü Mandan köyleri vardı. Aşağı Mississipi'de büyük bir kültür ve etki odağı olan Natchezler gibi, Mandanlar da yukarı Missouri için bir merkezdiler. Tetonlar onlara Miwahtoniler der, onlardan genellikle saygıyla söz ederlerdi. Kanada'daki öncü kürk tacirleri onları diğer Kızılderililerden duymuş ve hay-

ran olmuşlardı. Daha sonra, Lewis ve Clark da onlardan etkilenmişlerdi. Sonraları, Kızılderilileri resmeden ilk büyük ressam olan Catlin, onları kanvas üzerine ve edebiyata geçirerek ünlendirmişti. Catlin'in büyük reis Matotope'yi çizdiği resimlerini okul günlerinden anımsarız. Matotope, çok önemli bir kişi olmalıydı; bu da onun büyüklüğünün temelini oluşturacak diğer büyük reislerin var olduğu anlamına gelir. Daha sonra sanatçı Bodmer ve onunla birlikte Maximilian geldi. Bodmer'in çizimleri, Maximilian'ın Mandan törenleriyle ilgili öyküleri klasikler arasındadır; Mandanlar ikisini de hak ediyorlardı. Simgecilikle dolu etkileyici, dinsel gösteriler yaparlardı. Kadınlar ve erkekler için birkaç törensel toplulukları vardı. Erkekler için olanlar, yaşa göre değerlendirilir, böylece bir üye kendi niteliklerine göre bir topluluktan diğerine geçerdi. Bu topluluklar Teton, Crow, Arapaho, Cheyenne, Assiniboinler ve diğerleri gibi pek çok kabile tarafından taklit edilmişti.

Ancak Mandanların önünde kötü günler vardı. Beyaz adamın kültürünün yok edici etkilerini hissedeceklerdi; çünkü sınır daha onların köylerine ulaşmadan önce, çiçek hastalığı ve kolera, Kızılderili topraklarını silip süpürecekti. Bu felaketler göçebe halklar için bile yeterince kötüydü; hastalıklar bir kere köylere bulaştığında ise, kayıplar korkunç boyutlarda oluyordu. 1750 yılında dokuz büyük Mandan köyü varken, bundan yarım yüzyıl sonra yalnızca iki köy kalmış ve sonunda 1837 yılında, geriye kalan bin altı yüz kişinin hepsi başka bir çiçek hastalığı salgınıyla yok olmuşlardı. Elliden az kişi kurtulmuş ve hayatta kalmayı başaran Hidatsalara katılmışlardı; torunları hala bu Hidatsalarla birlikte yaşar.

Beyazlar Mandanları ilk öğrendiklerinde, Mandanlar arasında birkaç albino, yani saman sarısı saçlı ve açık tenli insanlar bulunuyordu. O zamanın yazarları hemen burada beyaz bir ırkın torunlarının yaşadığı sonucuna vardılar. Mandanların üstün kültürü de Avrupalı olduklarına dair ek

bir kanıt olarak gösteriliyordu. Bir yazara göre, Mandanlar, geleneklerinin de gösterdiği gibi, bir zamanlar yurtlarından gizemli Batı'ya doğru denize açılan ve uzun zamandır kayıp olan bir Gal kolonisiydiler. Bu elbette saçmaydı; ama Galli bir adam bu kabileyi ziyaret ettiğini ve insanların Gal dilini konuşabildiklerini iddia ediyordu; ancak başka hiçbir gezgin onların Mandan dilinden başka bir dil konuşabildiğini görmedikleri için bu öykünün hiçbir temeli olmadığını biliyoruz.

Güney Siouxları

Geriye bazı diğer önemli Siouxlardan söz etmek kalıyor: Osage, Omaha, Iowa, Kansas, Oto, Missouri ve Winnebagolar. Bunlar hem tarım yapıyor hem de bufalo ve geyik avlıyorlardı. Yolculuklar dışında tepee'lerden çok az yararlanıyor, çoğunluğu toprakla kaplı, fırın şeklindeki büyük evlerde yaşıyorlardı. Bu evler taşınamadığı için, köylerinin belli bir kalıcılığı vardı. Bu kabilelerin bazıları iki köye sahipti: biri, mısır, kabak ve fasulye yetiştirilen verimli topraklardaki yazlık ev, diğeri de yeterli miktarda yakacak odun bulunan bir yerde kurulmuş kışlık evdi. Genel olarak Tetonlardan daha uygar oldukları kabul ediliyordu; ancak her birinin kültürü üzerine yapılan bir çalışma, bunun hem doğru olabileceğini hem de olamayacağını göstermektedir. Az bir miktar sebze yetiştirmek bir kabilenin uygar olarak ayırt edilmesini sağlıyorsa, o zaman bu kabileler Tetonlardan üstündüler. Ancak Doğu Dakotaları da çiftçiydiler. Örneğin Osagelar ve Omahaların ayin nitelikli törenleri, Tetonların törenlerinden az farkla etkileyiciydi; yine de genel olarak tüm bu Sioux halkları arasında pek çok benzerlik bulunuyordu.

Osagelar, Oklahoma'da kendilerine verilen topraklarda petrol bulunduğu için birden zengin oldular. En azından bir süre için dünyada kişi başına düşen en yüksek gelire sahip

halk olmanın tadını çıkardılar.

Fransız ve İngiliz gemilerinin Atlantik kıyılarında gidip gelmeye başladığı zamanlarda Virginia ile Kuzey ve Güney Carolina'da yaşayan, şimdi neredeyse tümü yok olmuş olan ve Sioux dili konuşan kabilelerden söz etmeden bu bölümü bitirmek hiç de adil olmayacak. Erken tarihte kaydedilmiş kabile isimlerinin bazıları Saponi, Tutelo, Monacan, Manahoac ve Catawabalardır. Bu kabileler, Avrupalılar sahneye çıktığı zamanlarda Iroquois ve Muskhogean Kızılderilileri tarafından acımasızca sıkıştırılıyorlardı. Önümüze çıkan tablo, Virginia'yı, Kuzey ve Güney Carolina'yı ellerinde bulunduran, bir zamanların kalabalık ve güçlü, Sioux dili konuşan kabileler bütünüdür. Batıya doğru, Mississipi boyunca ve kuzeyde Missouri'de yaşayan, sözünü ettiğimiz bu Sioux kabileleri, o zamanlar bile büyük bir akrabalar topluluğuydular; kaderlerinde, beyazların işgalinden kurtulmak ve çağdaş Kızılderililerin en büyük ve en etkili gruplarından birini kurmak için yollarına kahramanca devam etmek yazıyordu.

Bazı Uzak Akrabalar

Bu noktada, birçok dilbilimcinin Iroquois, Caddo, Muskhogee ve Siouxlar arasında bulunduğuna inandıkları ilişkiden yeniden söz etmek yararlı olabilir. Bu dilbilimciler, Lousiana ve Texas'ın Körfez Kıyısı boyundaki Yuchi, Chitimacha ve Tonkawa gibi bir grup küçük kabileyi ve ayrıca California ve Aşağı California'da, Hokan olarak adlandırılan bir grup olan Yana, Karok, Shasta, Yuki, Pomo ve Yuma (Arizona'da) gibi kabileleri de bu ilişkiye dahil ediyorlar. Bu, bir tür dev aile ağacını, ya da daha önce belirttiğimiz gibi bir soyu oluşturuyor; böylece, bu ailelerin ilk yurdunun büyük olasılıkla Amerika Birleşik Devletleri'nin güneydoğusu olduğu ve bir zamanlar California'dan Atlas Okyanusu'na kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm

güney yarısını ellerinde bulundurdukları izlenimi doğuyor.

Birçok bakımdan en çok tanınan Sioux Ailesi'nden artık ayrılmamız gerekiyor. En güçlü üyeleri, gururlu ve mağrur insanlardı. Kendilerine çok güveniyor, gençlerine, tüm diğer halklar ve uluslardan daha üstün olduklarını, diğerlerinin hepsinin onlardan aşağı olduğunu ve yalnızca onların hoşgörüsü sayesinde yaşadıklarını öğretiyorlardı. Güzel ve sağlıklıydılar. Kızılderili geleneklerine uygun olarak, savaşa inanıyorlardı. Savaş şarkılarından biri, yatakta ölecek kadar şanssız olanlar için söylenmiş bir ağıttır. Onların tarihiyle ilgili pek çok kitap vardır; önemli kişilerinin özyaşam öyküleri yazılmıştır. Bir halk daha başka ne isteyebilir ki?

Güçlü yüz hatları ve nikelden yapılmış bufalaların tanıdık profilleriyle canlandırılırlardı. İnsanlara Dakotaları ya da diğer Sioux kabilelerini belirgin bir biçimde anımsatan şeyler kırmızı taştan pipolar, kartal tüyünden yapılmış güzel savaş başlıkları, tepee'ler ve Güneş Dansı'nın kendi kendine işkence bölümüydü. Catlinite* ya da pipo taşı olarak bilinen kırmızı renkli taş, Minnesota'da bir taş ocağından çıkarılır, canlı eti ve kanı simgelediği kabul edilir ve bu yüzden kutsal sayılırdı. Bu taştan yapılan bütün pipolar, tanrılara duman sunmak ve dostlukları güçlendirmek için uygundu. Antika koleksiyoncularının topladığı tepee'ler, tüy başlıklar ve savaş başlıklarına değinmiştik; bunlar artık çok tanıdık. Daha önce sözünü ettiğimiz kendi kendine işkence ise, bize hayranlıktan çok korku veriyor; ama bu, isteksiz kurbanlara zorla uygulanan bir gaddarlık değil, fanatik dinsel çabalarla kendi kendine yapılan bir işkenceydi. Kızılderililerin hepsi, insan yeteri kadar uzun süre şiddetli acılar çekmeye istekli olursa, tanrılarda acıma duygusu yaratabileceğine inanırlar. Bu yüzden kendi derilerinden bir şeride sırımlar bağlayarak bunların ucundaki bufalo kafa-

* Ç.N. Genelde tütün çubuklarının lülelerini yapmak için kullanılan bu bir tür yumuşak taşa Catlinite ismi, ünlü ressam George Catlin'in ardından verilmiştir.

taslarını sürüklerler, ya da sırımları Güneş Dansı'nın merkez direğine bağlayıp, bunları tutan deri parçası kopana dek kendilerini geri çekerek dans ederlerdi. Bu kişinin acıdan bayılması daha da iyiydi; çünkü o zaman tanrılar ona görünür ve onu koruyarak güç verirlerdi. Sonunda, her seçkin Dakota erkeği göğsünde ve sırtında bu şekilde oluşmuş yaraları gösterebilirdi. Onlarla gurur duyardı; çünkü onlar doğaüstü güçlerce korunmaya değer olduğunu gösterirdi.

XV. Bölüm

PENUTIAN AİLELERİ

California'da ve daha kuzeye doğru, dilbilimcilerin birbirleriyle bağlantılı olduğuna inandıkları birkaç küçük aile vardır; bunların dillerindeki bazı dilbilgisel özellikler aynıdır. Penutian kelimesi okurlara önemsiz ya da değersiz bir şeyleri çağrıştırabilir; ancak kelimenin aslı, bu tip anlamlar içermediğini gösterir.* Birbiriyle bağlantılı olan bu ailelerin bir grubu *uti* (iki) sözcüğünü pek çok bileşik kelimede kullanır; diğer grup ise *pene'yi* (iki) kullanır. Dilbilimciler bu nedenle Penutian terimini uydurmuşlardır. Daha sonraları, bazı dilbilimciler düşündüklerinin, Oregon ve Washington'daki belli kabileler ile bu grup arasında bağlantı kurmak için yeterli bir temel oluşturduğunu gördüler; bu, aile şemasında da gösterilmiştir.

Californialılar

California'nın yaklaşık olarak yarısı, Penutian dili konuşan halkların elinde bulunuyordu. Yurtları, San Francisco Körfezi'ne dökülen ırmaklarla sulanan, kabaca Bakersfield'den kuzeyde Weed'e kadar uzanan havzaydı. On dokuzuncu yüzyılın başlarında kabilelerinin sayısı iki ile üç yüz arasında değişiyordu; bu, Kızılderililer için olağandışı bir nüfusa sahip olduklarını gösterir. Daha eski kitaplarda beş ana kabile, ayrı dil grupları olarak görülür; ancak bunların

* Ç.N. İngilizce'de "penury" kelimesi yoksulluk, sıkıntı, "penitent" kelimesi de pişman, tövbeli anlamlarını taşır. Yazar Penutian kelimesinin kötü şeyler çağrıştırabileceğini bu nedenle söylüyor olabilir.

tek bir grup oluşturduğu artık açıktır. İsimlere ilgi duyan okurlar varsa, başlıca gruplar Maidu, Wintun, Costanoan, Miwok ve Yokutslardı. Kültürlerinin çoğunlukla California'ya özgü olduğu söylenir. Yaşam biçimleri, kuşkusuz Amerika Kızılderilileri arasında olağan olandan daha fazla birbirine benziyordu; bunun nedeni büyük olasılıkla, aynı özellikleri olan bir çevrede, sıkı gruplar halinde yaşıyor olmalarıydı. Her ilkel halkın, yaşadıkları çevrenin, işlemek için onlara sunduğu ham maddelerden yararlanmayı öğrenmesi ve yaşama sorununu çözmesi gerekir; bu Californialılar benzer özellikler taşıyan bir bölgede yaşadıkları için, tek bir ekonomi modelini uyguluyorlardı. Penutianların meşe palamutu yiyerek yaşadıklarını söylemek pek de yanlış olmaz. Bu bize gülünç gelebilir; çünkü meşe palamutunun acı ve buruk tadının, böyle bir yemişin insan yiyeceği olamayacağı konusunda herkesi ikna etmesi gerekir. Meşe palamutundaki şüpheli maddeler arasında, içinde yüklüce bulunan tanen vardır ki, fazla alındığında zehire dönüşür. California Kızılderilileri tüm bunların farkındaydı; ancak meşe palamutu çok bol olduğu için onu zengin, besleyici bir yiyecek yapmak amacıyla işlemenin bir yolunu arayıp bulmuşlardı.

Bu iş, bizim buğdayı ekmeğe dönüştürme işlemimizden çok daha karmaşıktır. Meşe palamutları mevsiminde toplanır, ambarlar ya da uygun yerlerde inşa edilen küçük yapılar içinde saklanır. Sonraki iş, hemen tüketilecek miktarda meşe palamutunun kabuğunu soymaktır. Sonra çekirdekleri taş havanlarla dövülür, ince, sarı bir un oluşana dek elekten geçirilir ya da ayıklanır. Daha sonra, temiz kumun içinde fazla derin olmayan bir çukur kazılır, un bunun altına ve kenarlarına yayılır. Sonra içine sıcak su dökülür, bu da unun içinden alttaki kuma doğru süzülür ve beraberinde tanen ile diğer acı maddelerin bir kısmını da götürür. Bu ıslatma işlemi yumuşak un ağza alınacak bir tada gelene dek sürer. Yeteri kadar kuruduğunda ise, un parçalar halinde kaldırılabilir. Bundan, ekmek yapılır.

PENUTIAN AİLELERİ

California Kabileleri
Miwok
Costanoan
Yokuts
Maidu
Wintun

Klamath-Modoc
Klamatah
Modoc

Cayuse-Molale
Cayuse
Molale

Chinook
Wasco
Wishram
Chinook

Shahaptin
Nez Percé (Reis Joseph)
Klikitat
Umatilla
Yakima
Wallawalla
Palouse
Warm Springs (Ilık Pınarlar), ya da Tenino

Meksika
Mixe
Zoque
Huave

Bu Kızılderililer, bazı kişiler tarafından basit bir kültüre sahip olarak kabul edilseler de, önemli bir nitelikleri vardı: gelecek için yiyecek saklıyor ve seyrek olarak aç kalıyorlardı. Geyik ve küçük av hayvanlarını da avlıyor, yılın büyük bölümünde bulunabilen pek çok tohum, kök ve bitkiyi topluyorlardı. Aslında California, bazı tür yiyeceklerin her zaman hazır bulunduğu, yumuşak iklimli bir çeşit Kızılderili cennetiydi. Arkeologlar, ilk göçmenlerin binlerce yıl önce buraya geldiği zamanlardan bu yana, ilk Californialıların ekonomik yaşamlarında çok az değişiklik meydana geldiğini söylüyorlar; bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölgelerinde gözlemlenen durumdan oldukça farklıdır. Penuti-

anlar büyük olasılıkla California'ya gelen en eski göçmenlerdir; ancak eğer daha sonra gelerek burayı işgal ettilerse, çok geçmeden fethettikleri insanların besin alışkanlıklarını benimsemiş ve California yaşam yöntemlerinin güvencesi altındaki sakin ve güvenli yaşamlarının tadını çıkarmak için yerleşik düzene geçmişlerdi. Belki de ilkel koşullar için fazla başarılı bir yaşama yöntemiydi bu; ekonomik güvenliğin sağladığı düzenli tasarrufları ise, tüm önemli toplumsal değişimleri engelliyordu. Merak ediyoruz, acaba bu California Penutianları çevrelerine en iyi uyum sağlayan Kızılderili kabilesi miydi? Yenilikçiler, bunalımlar ve devrimler onlar için hiç mi sorun olmamıştı? Elimizdeki bulgular öyle olduğunu söylüyor.

Sık sık, Californialıların tüm Amerika Birleşik Devletleri Kızılderilileri içinde en basit yaşam biçimine sahip olduklarını duyuyoruz. Örgütlenmeleri gevşekti; savaştan fazla hoşlanmıyorlardı ve göçebelik alışkanlıkları da pek yoktu. Genellikle yalınayak dolaşır, üzerlerine az giysi giyerlerdi ve sepetçilikten başka bir sanat dalında fazla gelişmemişlerdi. Bu konuda Hopi ve Zuni Puebloları ya da bir Iroquois köyünden bile farklı olarak, kalitenin oldukça altında kalırlar. Düşünce ve oyunculuk özellikleri bakımından genelde zayıf görünen mitolojileri ve törenleri için de aynı şey söylenebilir. Kısacası, birtakım haklardan yoksun kişilerde bulunan bazı özelliklere sahip gibi görünüyorlar. Yine de ne yoksulluğun getirdiği açlıklar yaşadılar, ne de güçleri zayıfladı; böylece, yoğun denebilecek bir nüfusu korudular. Beyazlar, tüm bunlar yüzünden onlardan nefret ettiler ve onları hızla yok olmaya sürüklediler.

Modoclar

Oregon'un güneyinde birbirleriyle bağlantılı olan iki kabile bulunuyordu - Klamathlar ve Modoclar. Bunların ikincisinin kaderinde tarihe geçmek yazıyordu; çünkü bir savaş

çıkarmışlardı. Beyazlarla ilişkileri yaklaşık 1830 yılında, Oregon'da bir yerleşim kurulmasının ardından başlamıştı; bir miktar sürtüşmeden sonra hem Klamath hem de Modoclar, bir Kızılderili bölgesinde yaşamayı kabul etmişlerdi; hayatta kalmayı başaranlar halen burada yaşamaktadır. Ancak Modoclar tatmin olmamıştı. 1870 yılında, geri dönmeleri için yapılan hiçbir isteği kabul etmeyerek California sınırı boyunca yayılan açık araziye kaçtılar.

Hükümet 1872 yılında hemen Klamath Kızılderili Bölgesi'ne yerleşmeleri için emir verdi. Bunu yapmayı da kabul etmediler ve onları götürmek üzere gönderilen birliklerden oluşan müfrezeyi, beyazların Yüzbaşı Jack olarak tanıdığı Kintpuash önderliğinde yenilgiye uğrattılar. Sonra her zamanki şeyi yaptılar: beyaz yerleşimcileri öldürdüler, çiftlik evlerini yaktılar ve sonunda Lav Yatakları olarak bilinen engebeli araziye sığındılar. Burası Kızılderili tarzında savaşmak için kusursuz bir yerdi; bu nedenle onlara karşı gönderilen küçük bir birlik yenilgiye uğradı. Beyaz aracılar artık harekete geçmeye başlamışlardı. Modoclar ilk başta uzlaşmaya yatkındılar; ancak barış kurulunu avuçlarının içine aldıkları zaman, onları öldürme yanlışını yaptılar. Bu, askeri bir mücadeleyle sonuçlandı. Kızılderililer, bir süre direndikten sonra konumlarını değiştirerek, birlikleri tuzağa düşürdüler ve onları yendiler; ancak ikinci bir çarpışmada en iyi önderleri öldürüldü. Bunun, davalarının sonu olduğu ortaya çıktı; çünkü bundan sonra Modoclar birbirine düşman olan iki gruba ayrıldılar. Askeri mücadele şimdi şiddetle devam ediyordu ve çok geçmeden Modocların hepsi savaş esiri oldu. Yüzbaşı Jack ve pek çok diğer önder, barış kurulunun öldürülmesiyle suçlandılar, yargılandılar ve asıldılar.

Chinooklar

Chinook kelimesi bilgili kişilerin kelime dağarcığında bir yere sahiptir. Columbia Irmağı ağzında yaşayan bir Kı-

zılderili kabilesinin isminden gelen bu kelime, ülkenin iç bölgelerine doğru esen ve doğuda Montana ile Alberta kadar uzak yerlerin bile iklimini etkileyen sıcak rüzgarlara da ismini verdi. Daha sonra Kızılderili dili, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca karışımı olan ve bir zamanlar Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm kuzeybatı bölgesinde ve hatta Kanada'da kullanılan bir ticaret dili doğdu. Bu dil 1800'lü yılların başlarında duyuldu ve 1841 yılında ünlü dilbilimci Hale bu dil üzerine çalıştı. Chinook dili o zamanlar üç yüz kelimeyle sınırlıyken, 1894 yılında yaklaşık bin kelimeden oluşuyordu. Bu kelimelerin hemen hemen yarısı İngilizce kökenliydi.

Nez Percéler

Shahaptin ismi okura büyük olasılıkla yabancı gelir; bu ailenin en ünlü kabileleri Klikitat, Umatilla, Yakima, Wallawalla ve Nez Percélerdir. En ünlü olan sonuncu kabile "delik burunlar" olarak adlandırılırdı; çünkü süsler ve halkalar takmak için burunlarının ortasını delme adetleri vardı. Nez Percé, Kızılderili işaret dilinde de, uzatılan işaret parmağını burnun altından geçirerek gösterildiği için bu, yerinde bir nitelemeydi. Herkes bunun ne anlama geldiğini tahmin edebilirdi. Nez Percéler, 1700 yıllarında, bölgedeki pek çok diğer kabile gibi, tümüyle atlı Kızılderililer oldular; Shahaptin kamplarının bazıları renkli göçebe Ova kültürünü anımsatmaya başlamadan önce, Nez Percéler bizon avlayan Ova Kızılderililerinin pek çok alışkanlık ve becerisini benimsediler.

Çömlek yapmıyorlardı; kuzeydeki komşuları gibi taş kaynatanlardı. Tahmin edileceği gibi güzel sepetler yapıyorlardı. Bu aslında başlıca becerileriydi. Yıllar önce koleksiyoncular özellikle Klikitat sepetlerine büyük paha biçmişlerdi; herhangi bir iyi donanımlı müze de, bunu gösterecektir zaten. Nez Percéler sepetçilik teknikleriyle örülen yumuşak

çantalarda da uzmanlaşmışlardı. Bölgede hem kıvrımlı hem de bükümlü sepetler üretiliyordu; bunların özgün özellikleri, birbiri üzerine bindirme olarak adlandırılan bir süsleme çeşidiydi. Kızılderili sepetçiliği hakkındaki kitaplar bu güç işi anlatır. Nez Percéler tavşan derisinden battaniyeler dışında bir dokuma yapmamışlardı - tabii bunlara dokuma denirse. Yumuşak, kürkten ipler oluşturacak şekilde bükülen tavşan derileri uzun şeritler halinde kesilip, daha sonra dikdörtgen bir parça haline getirmek için gevşekçe örülürse, sonuç hafif ve sıcak bir kürk battaniye ya da post olurdu. Bu Kızılderililer bazen de geyik derisinden giysiler giyerlerdi.

Nez Percé toprakları bitkisel besinler, özellikle de yenilebilen kökler bakımından zengindi. Aslında kökler için toprağı kazmak, Washington, Oregon ve Montana'nın çeşitli bölgelerini kaplayan çoğu kabilenin özelliğidir. Bunların en önemlisi, büyük miktarlarda toplanıp, çukurlar içinde kızartılan ve soğan gibi bir kök olan *camas* idi. Bir kerede yenmedikleri zaman, kızartılmış soğanlar lapa haline gelene kadar dövülür, somunlara ayrılır, yeniden pişirilir ve ileride kullanmak üzere saklanırdı. *Camas* elde edilemediği zamanlarda, *kouse* kökleri bulunurdu. Acıkök, *carum*, yaban havucu, vb. gibi pek çok diğer yenilebilir kök de vardı. Nez Percélerin toprakları yaban yemişleri bakımından da zengindi; bunlar güneşte kurutulduğunda önemli bir yedek besin kaynağı oluştururdu. Neredeyse kullanılan tek yabani tohum, ayçiçeğiydi. Şiddetli bir yiyecek kıtlığının yaşandığı zamanlarda, liken, ağaçların iç kabuğu, çamların yemişleri, vb. de yenirdi.

Columbia Irmağı'nın kolları ve Pasifik Okyanusu'na dökülen pek çok küçük ırmak, somon balıklarının yumurta bırakması için en uygun sulardır. Yumurta bırakma zamanı yaklaştığında, balıklar bu ırmakların ağızlarına doluşur ve hızla tüm ırmak kollarının yukarı kısımlarına atlarlar. "Akın" denilen bu zamanlar, oldukça heyecanlı geçer. "Akınlar" mevsimlik olduğunda, somon balıklarının ortaya

çıkmasının kesin saati değişir. Nez Percélerin ulaşabildiği ırmaklarda üç çeşit somon türü bulunuyordu; bunlar aynı dönemlerde akın etmediği için, yıl boyunca büyük miktarlarda balığın yakalanabileceği pek çok dönem olurdu. Bu gibi zamanlarda artan balıklar kurutulur, tütsülenir ve sonra kullanılmak üzere saklanırdı. Nez Percélerin pek çok komşusu kurutulmuş balıkları döverek, yine kurutulmuş köklerin dövülmesiyle yapılmış ve unla karıştırılabilen bir tür ezme haline getirirdi ama Nez Perceler dövülmüş kuru balıkları, köklerden elde edilmiş unla pek karıştırmazlardı.

Balık tutmanın en yaygın yöntemi, uzun saplı bir balık mızrağıyla veya üç uçlu bir zıpkınla kıyıda ya da ırmağın içinde ayakta durmaktı. Büyük ırmaklarda balıklar kanolardan mızraklanırdı. Düzenli balık avlanan yerlerde, suda platformlar kurulur, balıkçılar mızraklarıyla bunların üzerinde dururlardı. Olta iğneleri kullanılmıyor, ancak uzun saplı balık kepçeleri, ağ tuzakları ve büyük balık ağları biliniyordu. Irmakların içine yerleştirilen büyük çitler, çoğunlukla içinde somonların yakalandığı tuzak bölmelerine bitişik olurdu.

Atlar Nez Percélere büyük olasılıkla 1700'lü yılların başlarında ulaştı ve bufalo avlayan Kızılderililerde olduğu gibi, barınma alışkanlıkları üzerinde hemen hemen aynı etkiyi yaptı. Ova Kızılderilileri tarafından kullanılan tepee'ler, Nez Percéler tarafından da atlarla yolculuk yaptıkları her zaman kullanılıyordu. Devamlı oturdukları yer olarak uzun, birçok ailenin birlikte yaşadığı geleneksel evleri vardı. Bu, üzeri hasırla kaplı direklerden oluşan bir iskeleti olan, A şeklinde bir yapıydı. Ailelerin yaktığı ateşler, ortada uzun bir sıra oluşturur, bunların dumanının açık havaya çıkabilmesi için, evin üstü açık olurdu.

Nez Percélerin beyazlardan önce nasıl giyindikleri hakkında pek bir şey bilmiyoruz; ama ilk görüldüklerinde erkekler makosenler, dizlikler, kalça örtüleri ve gömlekler giyiyor, battaniyelere sarınıyorlardı. Bunlar geyik, Kanada

geyiği* ve bufalo derisinden olduğu için bize Kızılderilileri anımsatıyor; ancak görünüşe göre Nez Percé erkekleri özel giysilerini, diğer kabilelerin çoğunda olduğu gibi şenliklerde değil, düzenli olarak giyiyorlardı. Kadınlar da deri giysiler kullanıyor, Ova Kızılderilisi tarzına benzer uzun, bol elbiseler giyiyorlardı.

Columbia Irmağı vadisinde at kullanma yöntemlerinin ovalardakiyle aynı olması ve bununla beraber giyim, ev eşyaları ve tepee'nin kullanımında da benzerlikler görülmesi oldukça ilginçtir.

1800 yılından önce bu topraklara çok az beyaz girmişti. Salish Yassıkafaları, ilk olarak kendilerine bir papaz gönderilmesi isteğiyle St.Louis'ye ulaklar gönderdiklerinde ün kazandılar. Bu isteğin en önemli nedeni, New York eyaletinden gelen Iroquois avcılarının, Yassıkafaların yanına yerleşmesiydi; batıdaki kürk ticaretini izleyen bu avcılar, kuşkusuz beyaz yerleşimlerin yol açtığı sıkıntıdan da kaçmayı umuyorlardı. Bu Iroquoisların bazıları Katoliktiler ve çocuklarının bir rahip tarafından vaftiz edilmesi ihtiyacını duyarak, Yassıkafaları bu olağandışı adımı atmaya ikna etmişlerdi. Peder de Semet bu daveti kabul etti ve olağandışı bir başarı sağladı. Özyaşam öyküsünün de ortaya koyduğu gibi, çevredeki kabileler üzerindeki etkisi olağanüstüydü.

1840 yılında ünlü DoktorWhitman, Shahaptin topraklarındaki Wallawalla yakınında bir misyoner merkezi kurdu; ancak yedi yıl sonra Cayuse Kızılderilileri, Whitman'ı ve ailesini öldürerek merkezi yaktılar. Bu trajedinin gerçekleştiği yer, şimdi ulusal bir türbe gibidir.

---

* Ç.N. Bu kitapta sözü edilen geyik türlerinin çoğu Türkiye'de yaşamayan hayvanlardır ve Türkçe karşılıkları yoktur. Burada Kanada geyiği olarak adlandırılan türün İngilizcesi "Elk", Latincesi *Cervus canadensis*'tir ve genelde wapiti olarak da adlandırılır.

Beyazların Reis Joseph olarak tanıdığı bir Kızılderili, Nez Percé tarihinin seçkin bir kişiliğidir. Aslında Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan başarısız bir savaştaki usta önderliğiyle, bu kabileyi unutulmaktan kurtardığı söylenebilir. İlk çarpışmayı kazanmasına karşın, sonra sonuna kadar sürekli geri çekildi. Bizim ilgimizi çeken, bu geri çekiliştir; hayranlık duyulan şey ise, halkını yok olmaktan kurtaracak bir askeri dehaya sahip olmasıdır.

Doğum tarihi kesin değildir; ancak ölüm tarihi 21 Eylül 1904'tür. 1875 yılında yetişkin bir erkek, tanınmış bir önderdi; büyük olasılıkla otuz beş yaşındaydı. Biraz eğitim görmüştü; İngilizce ve beyazlar hakkında biraz bilgi sahibiydi. Halkı, 1863 yılında bir anlaşma imzalayarak serbestçe dolaşmaktan vazgeçmeyi ve Lapwai Kalesi yakınında bir Kızılderili bölgesine yerleşmeyi kabul etti. Son karar aşamasına gelindiğinde, gitmek için isteksizdiler; Kızılderili temsilcisi, yaklaşık olarak 1877 yılında, onlara boyun eğmeleri emrini verene dek oyalandılar. Kabilenin bir kısmı boyun eğdi, ancak Joseph'ın halkı bunu kabul etmedi. Joseph'ın kendisi buna razı olmayı önerse de, takipçileri direnişten yanaydı. Birkaç Kızılderilinin yerleşimcileri öldürmesiyle sorunlar hız kazandı; bir akında tam yirmi bir beyaz katledildi. Joseph artık savaşın kaçınılmaz olduğunu ve bunu halkının başlattığını biliyordu; ve önderliği üzerine almakta da isteksiz görünmüyordu. Görünüşe göre ateşli bir şekilde savaştan yanaydı. Gözleri Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin büyük gücünü ve Custer'ın yenilgisinden sonra Dakotaları nasıl acımasızca kovaladığını görmüyor gibiydi. Ne olursa olsun, takipçileri onlara karşı gönderilen tüm birlikleri yenebileceklerinden emindiler. Joseph Idaho'daki Somon Irmağı yakınında, Beyaz Kuş Kanyonu'nda güçlü bir konuma yerleşti. 16 Haziran 1877'de Amerika Birleşik Devletleri birliklerinden oluşan küçük bir müf-

reze plansızca onlara saldırdı; ancak ağır denebilecek kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı.

Böylece Joseph kazandı. Kızılderili savaşlarının tarihi, bir zaferin ardından düşmanın geri çekildiğini, her iki tarafın da en azından bir süre için sorunun çözüldüğünü kabul ettiğini, zaferi kazananların, yüzdükleri kafa derileri için dans etmek ve yaptıkları kahramanlıkları anlatmak için ayrı yollara gittiklerini gösterir. Joseph bunu gayet iyi biliyor olmalıydı; ama çaresizdi. Diğer taraftan, belki de gençliğinde başka bir olasılık da olabileceğini düşünemeyecek kadar çok koşullandırılmıştı. Sonuçta, Kızılderililer güçlü konumlarını terk ederek Idaho'daki Kamia yakınlarına, Berrak Sular Irmağı'na çekildiler.

General Howard yönetimindeki daha büyük bir birlik çok geçmeden onlara saldırdı. Joseph savaşmak zorunda kaldı; ancak yenilgiye uğradı. Bu andan sonra tek şansının, peşlerinde olan birliklerin önünde olmak, bozguna uğratma şansı olduğunda da ilerleyenlere ve öncü gruplara saldırmak olduğunu anlamış görünüyordu. At, silah ve cephane bakımından iyi donanımlıydı. Grubun tümü onunla birlikteydi - kadınlar, çocuklar, yaşlılar, hasta ve yaralılar. Onun üstünlüğü, bölgeyi tanıması ve yolda avlanan hayvanlarla nasıl yaşayacağını bilmesindeydi.

Joseph, Yellowstone Parkı'na doğru yola çıktı. Burayı geçerken adamları bir grup turisti kaçırdılar (daha sonra kaçmalarına izin verdiler) ve daha sonra Montana'ya doğru gittiler. Joseph'ın artçıları ve Howard'ın birliklerine ait atlılar arasında çok sayıda çatışma oldu ama Kızılderililerin verdiği her kayıp Howard'ın kazancı oldu ve kesin bir sonuç alınamadı.

Süvari birliğinden sorumlu olan General Sturgis, Montana'daki Billings'in hemen batısında Joseph'a yetiştiyse de, o kaçarak kurtuldu. Joseph, Midye Kabuğu Irmağı'na ulaşmayı ve hala izlendiği takdirde, Kuzeye Kanada'ya doğru devam etmeyi planlıyordu. Howard'ın her zamanki gibi, o

ya da bu şekilde Joseph'ın planları hakkında bilgi veren pek çok Kızılderili öncüsü vardı.

Montana'da ise, şimdiki Miles City yakınlarında da General Miles komutasında birlikler vardı. Böylece Joseph, yorgun takipçileriyle birlikte Süt Irmağı üzerindeki Chinook kentinin güneyinde, Ayı Pençesi Dağları yakınlarında bir noktaya ulaştığında, karşısında yolunu tıkayan yeni bir ordu buldu. General Howard da hemen arkasında idi ve Joseph sonunda kendini bir kapanda buldu. Gerçekten de, General Miles ona bir baskın yaptı, kampına saldırdı ve atlarının çoğunu ele geçirdi. Kızılderililer yine de siper kazarak savaşa hazırlandılar.

Ne Howard ne de Miles, Joseph'ın grubunu yok etmek istemiyorlardı; bunun için ona teslim olmayı düşünmesi için süre tanıdılar. Joseph'ın son konuşması şöyle kaydedilmiştir:

"General Howard'a söyleyin, kalbindekileri biliyorum. Bana daha önce anlattığı şeyler, kalbimde. Savaşmaktan yoruldum. Reislerimiz öldürüldü. Reis Ayna öldü. Toohoolhoolzote öldü. Yaşlıların hepsi öldü. Evet ya da hayır diyenler, genç insanlar. Onlara yol gösteren öldü. Hava soğuk ve bizim battaniyemiz yok. Küçük çocuklar donarak ölüyorlar. Halkımın bir kısmı dağlara kaçtı; ne battaniyeleri ne de yiyecekleri var. Kimse nerede olduklarını bilmiyor; belki de donarak ölüyorlardır. Çocuklarımı aramak ve kaç tanesini bulabileceğimi görmek için biraz zaman istiyorum. Belki de onları ölüler arasında bulacağım. Dinleyin beni reislerim. Yorgunum. Kalbim hasta ve üzgün. Güneşin şu anda bulunduğu yerden sonsuza kadar, bir daha hiç savaşmayacağım."[1]

Joseph yaklaşık on altı kilometre boyunca büyük bir ustalıkla geri çekilmişti. Ancak daha başından ölüme mahkumdu. Kanada'ya girseydi de kaderi daha iyi olmayacaktı;

---

[1] Francis Haines, *Nez Perceler; Columbia Yaylası'nın Kabile Üyeleri*'nde yazıldığı gibi, Norman, Oklahoma, 1955, s.280.

çünkü bu ülkenin de elinde yeteri kadar Kızılderili vardı. Teslim olduktan sonra, 1877 yılında kabul etmediği Kızılderili bölgesine dönmesine izin verilmedi ve bir savaş tutuklusu olarak Oklahoma'ya gönderildi. Grubunun bir kısmı Kızılderili bölgesine geri gönderildiyse de, bundan yıllar sonra Joseph ve en sadık takipçileri, Joseph'ın 1904 yılında öldüğü, Washington'daki Colville Kızılderili Bölgesi'ne gönderildiler.

NADENE AİLELERİ

Kuzey Pasifik Kıyısı: Alaska ve Kanada

Haida
Eyak
Ahtena, Copper Irmağı Eyak
Tlingit
Auk
Chilkat
Sitka
Taku
Tongas
Yakutat

ATHAPASCANLAR

Kuzeydekiler: İç Alaska ve Kanada

(Alfabetik olarak sıralanmıştır; bu kabilelerin çoğu 88-89. sayfalardaki harita üzerinde gösterilen bölgenin kuzey ve batısındadır.)

Bear Lake (Ayı Gölü), ya da Satudene
Beaver (Kunduz), ya da Tsattine
Carrier, ya da Takulli
Chilcotin, ya da Tsilkotin
Chipewyan Dogrib (Köpek Kemiği), ya da Thlingchattine
Han, or Hankutchin
Hare (Yaban Tavşanı), ya da Kawchodinne
Ingalik
Kaska, ya da Nahane
Koyukon, ya da Unakhotana, Tenas
Kutchin, ya da Loucheux, Dindjie
Mountain (Dağ), ya da Tsethaottine
Nabesna, ya da Yukarı Tanana
Nicola, ya da Stuwihamuk
Sarsi, ya da Sarsee.
Sekani, ya da Tsekahne
Tahltan
Tanaina, ya da Kenai, Knaiakhotana
Tanana, ya da Aşağı Tanana
Tsesaut
Tutchone, ya da Tutchonekutchin
Yellowknife (Sarıbıçak), ya da Tatsanottine, Copperknife (Bakırbıçak)

Pasifik Kıyısı: Washington, Oregon, California

Kwalhioqua
Tlatskanai
Chastacosta, (ayrıca) Coquille Galice, Tututni, Umpqua
Tolowa ve Chetco
Hupa, Chilula (ayrıca), Tlelding ve Whilkut
Wailaki, (ayrıca) Kato, Lassik Mattole, Nongatl ve Kinkyone

Güneydekiler: Arizona, New Mexico ve Oklahoma

Navaho
Kiowa Apacheleri, Oklahoma'da
Apache: Jicarilla, Lipan, Mescalero, Warm Springs (Victorio), Chiricahua (Geronimo), Batı Apacheleri ve onlara dahil olan San Carlos, White Mountain (Beyaz Dağ), Cibecue, Tonto

XVI. Bölüm

NADENE AİLELERİ

Şimdi Kanada'nın kuzeybatısına, Superior Gölü'nün kuzeyinden Alaska'ya kadar uzanan ormanlardan, daha çok kozalaklı ağaçlardan oluşan büyük kemere dönüyoruz. Kuzeyde bu ormanlar seyrekleşerek, ötesinde Eskimoların bulunduğu Kuzey Kutbu tunduralarıyla birleşir. Güneyde ise, bu ormanlar ile Kanada'nın güneyindeki otlaklar arasındaki sınır boyunca Algonkin Creeleri yayılmışlardı; ancak ormanlar ve tunduranın bir bölümü başka bir büyük soyun, Nadenelerin oluşturduğu grubun elinde bulunuyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin batı yarısına, bu grubun üyeleri olan birçok kabile dağılmıştı: Washington, Oregon ve California'da on dokuz; Arizona ve New Meksiko'da dokuz ya da daha fazla; son olarak da Kiowa Apacheleri denen, ovalardaki kabile. Tüm bu grup içinde en güçlü olanlar, şimdi sayıları seksen bini aşan, Arizona ve New Meksiko'daki Navaholardır.

Kuzeye dönersek, dil uzmanları bize Tlingit ve Haidaların da bu grubun uzak akrabaları olduğunu söylerler. Yani sayıları ve topraklarının alanı bakımından, Nadene halkı en üst sıraya yakındır. Bu halkın özgün bir özelliği, bağımsız kabilelerin Amerika Birleşik Devletleri'ne dağılış biçimidir. Bunlar Kanada'da, Algonkinler gibi sıkı, aralıksız olarak yerleşmiş bir halk topluluğu oluştururlar; ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde, güneyde Pasifik kıyısına ve güneydoğuya doğru iki grup olarak dağılmışlardır. Haritaya bakıldığında, insan merak etmekten alıkoyamıyor; acaba uzaktaki bu kabileler, yalnızca başıboş dolaşan gruplar mıydılar, yoksa Nadenelerin güneye, Washington, Oregon

ve kuzeydeki ovalara yayılan, ama sonunda süreklilikleri Algonkinler, Siouxlar ve diğer davetsiz misafirler tarafından kesilen, büyük bir kolundan geriye kalanlar mıydılar? Bu sorunun yanıtını büyük olasılıkla hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Bazı yazarlar Nadenelerin Asya'dan gelen son göçmenler olduğunu iddia ediyorlar; böyle olsa bile onlar uzun süredir burada bulunuyorlardı. Dil uzmanları, Asya'da böyle bir dili konuşan halklar bulsalardı, bu aile için yeni bir kök olasılığını herkes kabul edecekti; ancak şimdi bildiklerimizden daha fazlasını öğrenene dek, bu soru yanıtsız kalacak.

Dağınık gezen grupların birkaçını kısaca ele alırken, bu ailelerle dört ana grup olarak tanışacağız: Kuzey Pasifik kıyısındaki totem direkleri yapanlar; Kanada ormanlarındaki Athapascan avcılar; New Meksiko ve Arizona'daki Apacheler ve Navaholar.

Totem Direkleri Yapanlar

Her okumuş kişi, totem direkleri hakkında bir şeyler bilir - büyük ağaç gövdeleri üzerindeki o kalın, anlamlı oymaları, turistlerin ve müze ziyaretçilerinin ilgisini uyandıran, onlara tüm bunların ne anlama geldiğini merak ettiren birbiri üzerine sıralanmış garip hayvan ve insan şekillerini. Totem direği yapanlar arasında, evler için direkler, kirişler, tahtadan büyük maskeler ve pek çok küçük eşyalar yapan çok iyi sanatçılar vardı. Totem direkleri, oymalarının yalnızca en dikkat çekici olanlarıdır. Bu totem direklerinin arkasındaki düşünceler hiç de açık değildir; çünkü Avrupa'nın kültür tarihinde bu oymalara benzer hiçbir şey yoktur. Yapabileceğimiz en iyi şey bunları hanedan armalarıyla karşılaştırmaktır; ancak bu düşüncede tam olarak hanedan armacılığına da benzer hiçbir şey yoktur. Ana hatlarıyla ifade edilirse, bu ağaç oyan kabileler klanlara ayrılır. Kişi, bir klana doğar; yani bu konuda yapabileceği hiçbir şey yoktur. Örneğin Kuzgun Klanı'na doğan biri, bir Kuzgun'dur; hangi

klandan olanlarla evlenebileceğine ve çocuğunun hangi klana ait olduğuna gelenekler karar verir. Her klan, ilk klan atasına adının verildiği bir mitolojiyi benimser. Gariptir ki, okuryazar olmayan pek çok halk, akrabalardan oluşan bu tip grupların bir tür hayvan-insan karışımı ataya sahip olduğuna inanır; böylece ayı, kurt, balina, kuzgun, baykuş ve kunduz gibi klan isimleriyle karşılaşırız. Mitolojik klan atasının yaptıkları, torunlarının övüneceği kahramanlık öyküleri olarak görülür. Burada bir klan ya da aile ambleminin temelini görüyoruz. Bir kabile ya da köy, pek çok klandan oluşabilir; Avrupa'daki hanedanlık arması sisteminde olduğu gibi, klanlar arasındaki evlilikler, ataların sürekli olarak değişip birleşmesine neden olurdu; öyle ki totem direği yapanlardan oluşan bir ev halkı, uzun bir mitolojik kahramanlar listesiyle övünebilirdi. Bunlar bir ağaç gövdesine oyularak evin önüne dikilebilirdi - böylece bir totem direği olurdu.

Bu tip direkler, Vancouver Adası'ndan kuzeye doğru, Tlingitlerin Alaska'nın güneyindeki toprakları boyunca yaşayan Kızılderililerin çoğu tarafından kullanılırdı; ancak biz Kanada'daki değil, Amerika Birleşik Devletleri ve Alaska'daki Kızılderililer hakkında yazdığımız için, esas dikkati Tlingitlere vereceğiz.

Okurlar bir güney Alaska haritasına bakarlarsa, kıyıya doğru, koyların yanında yer alan bir grup ada dikkatlerini çekecektir. Turistler yaz aylarında, her yanda yükselen dağları hayranlıkla seyretmek için bu adalar arasında denize açılırlar. Jeologlar bu adaların, etraflarındaki vadiler sular altında kaldığı için şimdi denizle kaplanmış dağlar olduğunu söylüyorlar. Kıyı, kuzeye gidilince, Cook Geçidi ve yakınlarında, Tlingit topraklarının bittiği yerde daha düzgünleşir. Tlingitler kıyı yerleşimcileridir; köy onlar için, kıyı boyunca, hepsi de denize bakan sıra sıra evlerdi. İlk keşfedildiklerinde, yaklaşık on dört lehçe veya kabile altında gruplanmış, elli ya da daha fazla köyde yaşıyorlardı; sayılarının yaklaşık on bin kişi olduğu tahmin ediliyordu.

Kıyılarda, tahtası kaliteli, yarıkları düz ve üzerinde çalışması bir zevk olan sedir ağaçları sıralanıyordu. Bunların iç kabukları bile dilim dilim ayrılabiliyor, bükülerek ip haline getirilip hasır ya da pelerin yapmak üzere örülebiliyordu. Bu büyük ağaçlar Tlingitlerin hem şair, hem de gerçekçi doğalarına hitap ediyordu; bu nedenle sedir ağacı, kültürlerinin ana düşüncesi olarak alınabilir. Aslında onları, totem direği yapanlar yerine sedir ormanı insanları olarak adlandırsak daha iyi olabilir. İlkel yöntemlerle ağaç kesiminde ustaydılar; bu büyük ağaçları devirmeyi, onları kütük olacak şekilde kesip kalaslara ayırmayı biliyorlardı - bunların hepsini de basit, kemikten ve taştan aletlerle yapıyorlardı. Evleri kalastandı. Bir evin yapımına başlamak için, yaklaşık dört metre uzunluğunda ve birbirinden iki metre uzaklıkta iki kalın direk ya da ağaç gövdesi dikiyorlardı. Bunların tam karşısına, istenilen evin büyüklüğüne göre en fazla on sekiz metre uzaklıkta başka bir çift direk dikiliyordu. Daha sonra bu direklerin üzerine iki uzun kiriş yerleştiriliyordu. Bu kirişler, üzerlerinde duran, onlara paralel olan çatıya destek veriyordu. Evin duvarları, dik olarak duran yarık kalaslardan oluşuyordu; son olarak, çatıyı tahtalar kaplıyordu. Evdeki ateşler orta bölüm boyunca yakılır, çatıdaki tahtaların biri, bir direkle kaldırılarak dumanın dışarı çıkması sağlanırdı. Bu tip bir evde, hepsi de akraba olan çok sayıda kişi yaşardı. Oturma bölümleri, evin kenarlarındaki sahanlıklardı. Aslında, bu evler o kadar da ilkel değildi ve İngiltere'deki Saksonların büyük salonlarını anımsatıyordu. Totem direği evin önünde durur, içerideki dört büyük direk de aynı şekilde oyulabilirdi.

Tlingitler denizci bir halktılar. Kayıklarının hepsi, ağaçları oyarak yapılmıştı. Kalas kullanmıyor, iskelet yapmıyorlardı - belki de sedir ağaçları on sekiz metreden uzun olan oyulmuş kayıklar yapmaya yetecek kadar büyük olduğu için. Bu tip büyük kayıklar genellikle savaşlar için saklanırdı. Daha küçük kayıklar ise balıkçılık ve kısa yolculuklar

için her zaman hazırdı. Büyük kayıklarda bile kanolarda olduğu gibi kürek çekilirdi; malzemeleri arasında ıskarmoz yoktu. Görünüşe bakılırsa Tlingitler de Eskimoların yaptığı gibi, daha büyük kayıklarda yelken kullanıyorlardı. Balık tutuyor, fok ve susamuru avlıyorlardı. Karaya oturan balinalar hoşnutlukla kabul edilirdi; ancak zaman zaman onları zıpkınlamaya da çalışırlardı. İklim nemli ve yumuşak olduğu için çok az giysiye gereksinim duyar, genellikle yalınayak dolaşırlardı. Erkekler çoğunlukla kalça örtülerini bile giymeden dolaşır, kadınlar ise sedir ağacı kabuğundan kısa bir önlük takarlardı. Ağaç kabuğundan, yaban keçisi ve köpek tüyünden örülmüş postlar yaygındı. Beyazlar onları ilk ziyaret ettiklerinde, çoğu, susamurundan postlar giyiyordu; bunları takas etmeleri için hemen battaniyeler önerilmişti; ancak bu battaniyeler, verdikleri susamuru postlarından çok daha değersizdi.

Tlingitlerin bir bölümü olan Chilkatlar, koleksiyoncuların Chilkat battaniyesi olarak bildiği uzun püsküllü, ilginç pelerinler örüyorlardı. Bunlar ilk bakışta geometrik gibi görünse de, daha yakından incelendiğinde evlerin önündeki resimlere benzeyen hayvan, kuş ve balık simgeleri olduğu anlaşılır. Ladin ağacı köklerinden yapılmış, bol renkli güzel sepetler Tlingitlerin çoğu tarafından yapılırdı. Kitabın daha önceki bölümlerinden birinde belirtildiği gibi, Pasifik kıyısındaki Kızılderililer taş kaynatanlardı; bu nedenle Tlingitler de tahmin edileceği gibi yiyeceklerini tahta kaplar ve sepetler içinde, ateşte ısıtılan taşlarla kaynatıyorlardı. Tlingit evlerinde iyi bir ev idaresi, yemek pişirmekte kullanılan taşların ateşte tutularak, ahçının kullanması için sıcak ve hazır olmasını gerektirirdi. Tahmin edileceği gibi Tlingitler çömlek yapmamışlardı; büyük olasılıkla yiyecekler taşlarla kaynatıldığı zaman daha lezzetli olduğu için, ticarette kendilerine teklif edilen metal tencereleri benimsemekte de pek aceleci davranmamışlardı.

Özenli törenler günlük olarak yapılırdı. Bu tip olaylarda, atalarını ve diğer doğaüstü kahramanları simgeleyen büyük, tahtadan maskeler takılırdı. Kuşları ve diğer canlı yaratıkları temsil eden, tahtadan özenle oyularak yapılmış çıngıraklar dansçıların ellerinde taşınırdı. Şaman, ya da büyücü doktor bu toplulukta önemli bir kişiydi; öldüğünde başı kesilebilir, büyü malzemelerini sakladığı tahta kutuya konur ve daha sonra karanlık, kuru bir mağaraya saklanırdı. Bu tip kutular müzelere ulaşmıştır ve buralarda sergilenmektedirler.

Tlingitler tanıştığımız diğer totem direği yapanlarda olduğu gibi, "potlatch" törenini uygularlardı. Bu kelime hemen herkes için, armağanların verildiği herhangi bir ziyafeti ifade etse de, gerçek "potlatch" bu kadar basit değildi. Bu deyim özellikle, bir ziyafet verilmesi ve büyük miktarlarda malın dağıtılması anlamına gelir. Tlingitler, bir ölüm olayının ardından özel bir ziyafet verirlerdi; ölen kişi için bir tür anma amacıyla, kölelerin ve her türlü malın verildiği büyük bir "armağan etme" işi başlardı. Doğal olarak malların, ölenin yakın akrabaları tarafından sağlanması beklenirdi. Sonraki yıllarda ticarette kullanılan battaniyeler, geleneksel armağan olarak kabul ediliyordu; gereksinim duyulacağı için ev halkı çoğunlukla büyük sayılarda battaniye saklardı. Bu tip malların armağan olarak verilmesi, doğal olarak bunları alan kişi için, zaman zaman karşılık verme zorunluluğu yaratırdı. İnsanın toplumsal konumu bu konuda gösterdiği başarıya göre artar ya da azalabilirdi; cimri biri hiçbir yere varamazdı.

Totem direği yapanlar beyazlarla hiç gerçek bir savaşa girmediler ve batıya doğru hiçbir büyük geri çekilişleri olmadı; çünkü zaten kıtanın sınırında yaşıyorlardı. Evleri okyanus kıyısında yapılmıştı ve yaşamlarını büyük ölçüde denizden sağlıyorlardı; beyaz adam bu denize çitler örüp "Burası benim" diyemiyor, beyazlar onlara köyleri için gereken yerleri çok görmüyorlardı; aslında onlara gereken topra-

ğı vermeye her zaman hazırdılar. Böylece genel olarak totem direği yapanlara yaşama ve eski işlerinin çoğunu devam ettirme izni veriliyordu. Bu insanların en büyük başarısı sanatlarıydı; herhangi bir geniş müze koleksiyonunun da göstereceği gibi, usta ağaç oymacılarıydılar. Bu sergilerden birine gidin, rahatça oturun ve bu sanatçıların, figürlerini ele alış biçimlerindeki ustalığa dikkat edin. Bunların hepsi ilk başta biçimsiz ve garip gelebilir; ancak kısa bir süre sonra insan burada bir halkın geleneklerinin ve bu halkın kültürünün daha az maddeci taraflarının, kahramanca kendini ifade ettiğini anlamaya başlar. Onlar her şeyi büyük ölçülerle yapmışlardı; kocaman direkli ve kirişli evleri büyüktü; kanoları tek bir kütükten yapılmış olsa da çoğunlukla on sekiz metre uzunluğundaydı; totem direkleri de dev gibiydi. Topraklarında son derece büyük sedir ağaçları yetişiyor, inşaatçılar ve tahta oymacıları işte bu büyük ağaç gövdelerinin ölçülerinde çalışıyorlardı. Bir halkın yapabileeği en iyi şey seçkin bir sanat üretmekse, o zaman bu Kızılderililer için çok büyük bir halktılar denebilir.

Beyaz adamın onların canını bağışladığı söylenebilir; ancak kültürü, aynı şeyi yapmadı. Bu kültür, totem direği yapanların köylerini yiyip yuttu; çocukları beyaz adamın okuluna gitmeye, daha sonra da balıkçılıkta ve beyaz adamın diğer işlerinde çalışmaya başladı ve böylece gelenekleri yavaş yavaş zayıfladı. Evler için büyük bir oyulmuş direğe ya da totem direğine sahip olmak artık bir zevk değildi ve daha da kötüsü, gençlerin çok azı bu işi yapmayı deniyordu. Bugün bu sanat tümüyle yok olmuş durumda. Bu Kızılderililer de böylece diğerleri gibi uygarlığa giden yoldalar. Yine de fazla üzüntü duymamamız gerekiyor. Üstün sanatların tümü, hele de bir kültürün doruk noktası olarak gelişmişse, mutlaka bir yerde son bulur. Bu da nasıl olsa ölecekti; çünkü görünüşe göre beyazlarla ilk ilişkilerin uyarıcı etkisiyle zirveye ulaşmıştı - içeriği beyaz kültüründen alındığı için değil; tüm gördüklerimiz, bu sanatın tümüyle

yerlilere ait olduğunu gösteriyor. Büyük sedir ağaçları, onları hissettikleri ve inandıkları şeyleri ifade etmeye çağırıyor, onlar da bu meydan okumayı kabul ediyorlardı. Çoğu halktan çok daha iyi olarak, yaşamlarını doğanın bu çarpıcı özelliğine uydurmuş, böylece doğal olarak büyük bir sanata ulaşmışlardı. Neyse ki birkaç müze onların pek çok başyapıtına sahip; aksi takdirde malzeme tahta olduğu için bunların hepsi yok olacaktı.

Evet, Tlingitler büyük bir halktılar; ama onlar da insandı. Toplumsal düzenleri köleler, sıradan insanlar ve aristokratları kapsıyordu. Köleler bazı ayrıcalıkların tadını çıkarabilir, günde on beş saat çalışmayabilirlerdi; ancak efendileri onları verilebilecek ya da üzerinde pazarlık yapılabilecek birer mal olarak görürdü. Kölelerin sahibi, ne kadar zengin olduğunu göstermek amacıyla zaman zaman kölelerin bazılarını herkesin önünde öldürene dek döverdi; diğer bir deyişle, kendi malını yok edecek kadar zengindi. Antika koleksiyoncuları, bu tip öldürmeler için kullanılan bir alet olan "köle öldüren"e sahipseler, bundan gurur duyarlar. Ancak hepsi bu kadar değil; çünkü bazen de büyük evlerinden birini inşa ederlerken, köleler başlarına vurularak öldürülür ve direk dikilmeden önce çukurun içine atılırlardı. Bu, insanların kurban edilmesiydi. Benzer şeyler elbette dünyanın diğer köşelerinde de yapılıyordu; hatta ortaçağ Avrupası'nın bazı yerlerinde, köprülerin güvenli olması için çocuklar kurban edilirdi.

Kuzeydeki Avcılar

Eğer herhangi bir şey bir halkın etiketi olabilirse, bu *babiche*'dir; tüm Kızılderililer içinde bunun kullanımına en bağımlı olanlar Athapascanlardı. Her yolculuk çantası ve her ev, makineyle kesilmiş gibi düzgün, çoğunlukla inanılmayacak kadar ince ve şaşırtıcı uzunlukta olan bu sağlam ip çilesiyle, ya da bağlanmamış bir sırım, veya şeritle dikkat

çekerdi. Tabaklanmış karibu* ve geyik derisi düz olarak yayılır, sonra keskin bir bıçakla helezonlar halinde kesilirdi. Yalnızca deneyimli bir göz ve titremeyen bir el eşit genişlikte bir ip kesebilirdi. *Babiche* denilen bu ip, hedikleri bağlamak, ağlar ve çantalar yapmak ve her türlü bağlama işi için kullanılırdı. Doğal olarak hiçbir avcı, her zaman hazır olan *babiche* çilesi çantasında olmadan yabancı topraklara gitmezdi. Yani Athapascanları *babiche*'leriyle tanıyacağınızı söylemekte haklıyız; canınız güzel elişleri görmek istiyorsa, bir müzeye gidin ve bu sanatın en güzel örneklerine bakın.

Bu *babiche* halkı, batı Kanada'nın iç bölgelerinde, Büyük Kuzeybatı'da ve Alaska'da yaşıyordu. Kuzeye, Kutup Dairesi'ne doğru yayılan bir iç bölge halkıydılar. Eskimolar, batıdaki Cook's Geçidi'nden başlayarak tüm Alaska kıyısını ellerinde tutuyor, sonra doğuya doğru Hudson Körfezi'ne ve oradan Labrador yakınlarına dek uzanıyorlardı. Hudson Körfezi'nin batısında Athapascanlar vardı. İç bölgelerde yaşayan bir halktılar; çünkü Eskimolar denizle aralarında bir engel oluşturuyordu. Saygı karşılıklıydı; Athapascanlar Eskimolardan, Eskimolar da onlardan korkuyordu. Görünüşe göre her biri diğerini gaddar düşmanlar olarak düşünüyordu. Eskimolar, Labrador'da Athapascanları iç bölgelerde tutuyorlardı. Bunda etkileyici bir şey vardır. Doğa Ana'nın bu durumla büyük ilgisi olabilir; çünkü soğuk Kuzey Kutbu sınırı ve iç bölgelerdeki ormanlar arasında, insanoğlu için kışın barınması güç olan ve özellikle yazın hiç de çekici olmayan bir tundura bölgesi vardı. Kızılderililer ormanda barınırken, Eskimolar deniz kıyısında, aslında buz üzerinde kışlarlardı. Yazın her biri avlanmak için tunduraya girmeye cesaret edebilir, ama birini diğeri için gizemli kılan savaşlar dışında pek karşı karşıya gelmezlerdi. Athapascanlar birbirleriyle de her zaman barış içinde değildiler. Bu bildiğimiz eski hikaye; bazı yazarlar, insan öldürmenin, dünyaya uygarlığın getirdiği bir şey olduğu inancını destekleyerek

* Ç.N. Kuzey Amerika'ya özgü bir tür rengeyiği

geçmişin barışçıl olduğunu söylerler; ama bu bir iyi niyet gösterisinden başka bir şey değildir. Arkeologlar bize ilk insanların bazılarının katiller olduğunu kanıtlayabilirler. Kanadalı kürk tacirlerinin ilk öyküleri de kuzeydeki bu ormanlarda kesinlikle cennete benzer bir şey göstermez. Örneğin Hearne'nin, bir Kızılderili katliamının görgü tanığı olarak yazdığı öyküsünü - canının bağışlanması için yalvararak ona sarılan bir kızın bile öldürülmek üzere ondan nasıl çekilip alındığını - okuyun.

Athapascanların topraklarında şimdi bile çok az beyaz yaşamaktadır; öyle az ki kabile bölümlerinin sayısı ve yaşamları üzerine ayrıntılar hakkında iyi bilgiye sahip değiliz. İklim koşullarının, Kızılderili uzmanlarının onlarla birlikte kışlamasına engel olduğunu sanıyoruz. Kabile isimlerinde belli bir standart sağlanmadıkça, tarihte ve edebiyatta kabileler konusunda bir karışıklık olacağı belki de okurun aklına gelmez. Kanada'daki kabileler ile ilgili kitaplarda sık sık rastlananlar, daha çok Kayalık dağları ve Hudson Körfezi arasında yaşayan Chippewa, Yellowknife (Sarı Bıçak), Dogrib (Köpek Kemiği), Hare (Yabani Tavşan), Ingalik, Carriers, Beaver (Kunduz) ve Slaves (Köleler) idi. Yukon topraklarındakiler için kullanılan isimler arasında Khotana, Kutchin ve Loucheux vardı. Bu kabilelerin hiçbiri diğerlerinden daha üstün değildir; bu nedenle hepsinden genel olarak söz etmenin yeterli olacağına inanıyoruz. Hudson Körfezi'ndeki kürk tacirleri ilk olarak Mackenzie'nin doğusundakilerle, özellikle de Chippewalarla ilişki kurdular; ancak Creeler iyice silahlanır silahlanmaz, zavallı yerlileri öldürerek ve kürk elde edilebilecek en iyi yerlerde tuzaklar kurarak Athapascan topraklarına saldırdılar. Athapascanların şansına, Algonkin Creeleri uzak kuzey bölgelerini kışın fazla soğuk buldukları için, komşularıyla savaşmaya son vererek ilk kazançlarıyla yetindiler. Kuzeydeki bu ormanları çok az beyaz işgal ettiği için, hiç beyaz-Kızılderili savaşı olmadı. Bu Kızılderililerin çoğu hala avlanarak, balık tutarak ve kürklü

hayvanlar için tuzaklar kurarak kendi geçimlerini kendi yöntemleriyle sağlarlar.

Bu halkların yerli kültürü, karibu avcıları kültürü olarak nitelenebilir. Bazı Ova Kızılderililerin yaşamlarını bufaloyla sürdükleri kadar, bu avcılar da neredeyse rengeyiği ailesinin bu yabani üyesine bağımlıydılar. Çok sayıda karibu türü vardır; ama bunlar içinde en iyi bilinenleri, kışın ormanlarda yaşayan, yazın büyük sürüler halinde, Kutup Dairesi ötesindeki tunduralardaki beslenme alanlarına göç edenlerdir. Eskimo topraklarına vardıklarında, bunların çoğu derileri ve etleri için yakalanırdı; Athapascanlar onları tunduraya kadar izler, kendilerine düşen payı öldürdükten sonra sonbaharda geri dönmelerini beklerlerdi. Onlar da kışlık giysiler için rengeyiği derisine ihtiyaç duyuyorlardı. Ancak onların ormanlarında, hepsi de Athapascan ekonomisine katkıda bulunan diğer geyik türleri ve hatta Alaska geyiği de bulunuyordu.

Hedikler kış aylarının vazgeçilmez ayakkabısıdır. Toboggan'lar ise (kızak) yaygın olarak kullanılır, ancak genellikle avcının kendisi tarafından çekilirdi. Yazın kayın ağacından kanolar yaygındı; ama bu Kızılderilileri diğerlerinden ayıran özellikleri, "her zaman hazır olan *babiche*"leriydi. Kadınları çömlekçiliğe hiç ilgi göstermiyor, deri ve ağaç kabuğundan kaplar yapmakla yetiniyorlardı. İhtiyaç fazla olduğu için, boş zamanlarının büyük bölümünün deri giysiler yapmaya ayrılması gerekiyordu. Bazıları, kirpi dikenleriyle birbirine geçirerek, sinirlerden yapılmış iplerden, kol ve bacak bantları örmekte ustaydılar. Bu teknikteki beceri ve ürünlerin güzelliği görülmeye değerdir.

Neredeyse bütün büyük Kızılderili aileleri dünyanın yaşam biçimine bazı katkılarda bulunmuştur. Algonkinler akçaağaç şekerini, kül suyunda mısır lapasını, kayın ağacından kanoları ve lacrosse* oyununu kazandırdılar. Muskho-

* Ç.N. Uzun saplı raketlerle oynanan bir tür top oyunu

geanlar bize mısır ekmeğini ve tatlı patatesi verdiler. Kuzeydeki ormanların Athapascanları ise, toboggan'lar ve hedikleri tanıttı. Bunları ilk onlar bulmuş olmasalar bile, kusursuz bir seviyeye getirmişlerdi. Bu kullanışlı aletlerin ikisi de beyazlar tarafından kullanılmaktadır. Hedikleri öyle bir kusursuzluğa getirmişlerdi ki, sağ ve sol tekler olarak yapıyorlardı. Ayrıca bunları, uzun ve zarif bir biçimde yaparak kayağın bazı özellikleriyle birleştiriyorlardı. Zarif ve sıcacık kürk giysileriyle, modern hedikleri üzerinde, batona benzer sopasıyla, uzun, düzgün kızağını arkasında sürükleyen bir avcı görmek, belleğin asla unutmayacağı bir resimdi.

Ovalarda Dolaşanlar

İki küçük kabile, Sarsiler ve Kiowa Apacheleri, Kızılderili tarihinde önemli bir yer tutarlar - özel bir şey yaptıkları için değil, ama yurtlarından çok uzakta bulundukları için. Beyazların daha onları tanımadığı dönemde, Sarsiler Saskatchewan Irmağı'nı geçerek aşağı bölgelere gelmiş ve bizon avcılarının alışkanlıklarını benimsemişlerdi. Anlaşılan keşfedildikleri zaman topraklarında yaşadıkları güçlü Algonkin Karaayak kabilelerinin bir tür koruması altında olmanın tadını çıkarıyorlardı. Yaşam biçimleri ve hatta törenleri Karaayaklarınkine oldukça yakındı, ki bu da sayıca her zaman zayıf oldukları, bunun için de güçlü komşularının izinden gittikleri düşüncesini uyandırıyor. Onlar için, görünüşe göre "iyi olmayan" anlamına gelen Karaayak ismini kullanıyoruz; ama bu, gerçek anlamıyla kullanılmamış olabilir. Belki de dostlara ihtiyaç duyan güçsüz bir grup olarak kabul edilmelerinden biraz daha fazla bir anlam taşıyordu. Bağımsızlıklarını korudular; ancak bazıları, büyük olasılıkla Karaayaklar Sarsi dilini öğrenmeye meraklı olmadıkları için, Karaayak dilini öğrendiler. Sarsiler zaman zaman güneye doğru, Montana'ya iniyorlar, ancak yurtları olarak her zaman Kanada'yı kabul ediyorlardı; sonunda, Calgary ya-

kınlarında küçük bir Kızılderili bölgesine yerleştiler. Büyük bir kente yakın oluşları, son yıllarda kabile yaşamlarının çöküşünü hızlandırdı; öyle ki gelecekleri belirsizdir.

Kiowa Apacheleri, isminin de akla getirdiği gibi, ilk görüldüklerinde o zamanların güçlü, bizon avlayan bir kabilesi olan Kiowaların koruması altındaydılar. Sarsiler gibi onların da yaşam biçimi kendilerini koruyanlarınkini yakından izliyordu. Güneydeki Apachelerden ayrılarak ovalara mı geldiklerini, yoksa Sarsiler gibi Kanada'dan mı aşağı bölgelere indiklerini hiç kimse bilmiyor; ancak onlar da Sarsiler gibi asıl dillerine sadık kalmışlar, böylece onları Athapascanlar olarak tanımamızı sağlamışlardır.

Apacheler

Apache kelimesi, yaşlı okurlara acımasız akınlar ve öldürmelerin görüntülerini anımsatır. Fransızlar bu kelimeyi soyguncular ve katillerin en kötüsü anlamında kullanırlar. Bu, şimdi Arizona ve New Meksiko'da yaşayan Apacheler için söylendiğinde biraz ağır gelebilir; ancak tarih, onların eski akın geleneklerine ait kanıtlar taşımaktadır. Apache ismi, dil olarak hepsi de birbiriyle yakından ilişkili olan, bu nedenle belki de kuzeyden gelen tek bir gezgin gruptan doğmuş sekiz ya da daha fazla kabileye verilir. İspanyollar New Meksiko'ya geldiklerinde, Apacheler bu topraklardaydılar ve en azından bir kısmı, o zamanlar Pueblo köylerine ve Arizona'nın tarım yapan kabilelerine akınlar düzenliyorlardı. Çok geçmeden atlara sahip oldular, ateşli silahlar elde ettiler ve her zamankinden daha da yağmacı oldular. Atlar ve diğer ganimetler için, zaman zaman kafa derileri de yüzerek İspanyolların yerleşimlerine saldırdılar. 1837 yılında, şimdiki Arizona'nın güneyindeki devamlı akınları Meksika'daki İspanyol yerleşimlerini öyle bıktırmıştı ki, Apachelerin kafa derileri üzerine ödül konmuştu. Apacheler de aynı şekilde misilleme yaparak kırk yıl boyunca devam

9. CALIFORNIA'DA KIZILDERİLİ YAŞAMI - Ön planda, ortadaki kadınlar meşe palamutlarının kabuklarını ayıklıyor ve un yapmak için eziyorlar. Arkada, kadınlar sepet yapıyorlar. A.A.Jansonn tarafından resmedilmiştir.

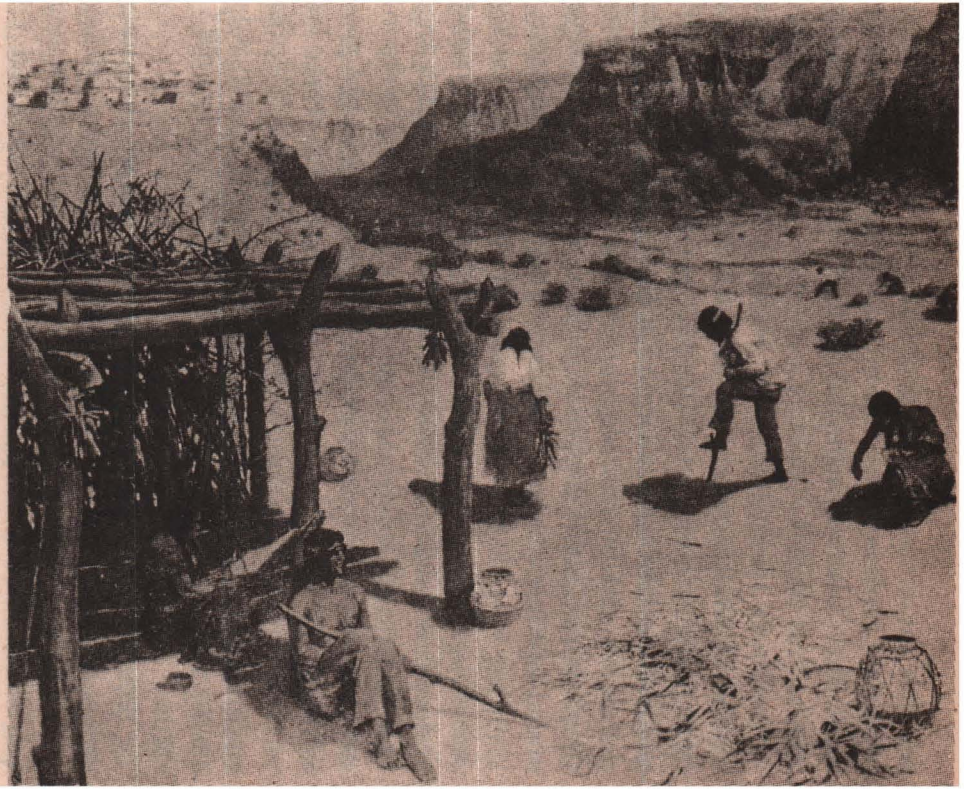

10. TOTEM DİREKLERİ

11. KOYUN YÜNÜ EĞİREN NAVAHO KADINI

12. MISIR DİKEN PUEBLO KIZILDERİLİLERİ - Köy, arkada görülebilir. Bu Pueblo Kızılderililerin kültürü esas olarak yerleşikti. Tarım yapıyorlar, kumaş dokuyor ve sepet örüyorlardı; çömlekçilikleri ise üstün bir örnekti. Kalıcı yerleşimlerde oturmuşlar ve ilk kaşifler tarafından kent olarak adlandırılabilecek kadar büyük topluluklar halinde bir araya gelmişlerdi. Eski pueblo'ların bazılarında bugün bile yüzyıllar önceki gibi oturulmaktadır. A.A.Jansson tarafından resmedilmiştir.

eden bir savaş açtılar - Amerika Birleşik Devletleri Güneybatı'yı ele geçirene dek. Ancak Apache savaşı o zaman da son bulmadı; Amerika Birleşik Devletleri'ne ve komşu Kızılderili kabilelerine yöneldi.

Sonunda 1864 yılında hem Meksika hem de Amerika Birleşik Devletleri onları yok etmek için bir saldırı başlatma tehdidinde bulundu; ancak bu yalnızca Apache direnişini güçlendirdi. Böylece akınlar ve küçük saldırılar 1871 yılına dek devam etti. Bu noktada sahneye General George Crook çıkıyor. Crook, 1873 yılına dek yaklaşık üç bin Kızılderiliye boyun eğdirerek onları Kızılderili bölgelerine yerleştirmişti. Birkaç yıl pek fazla sorun çıkmadı; ama çok geçmeden Apacheler arasında hoşnutsuzluk başladı ve bazı gruplar yerleşimlere saldırmak üzere Kızılderili bölgelerinden kaçtılar. Bunların bazıları yakalandı; ama Victorio yönetimindeki bir grup, beyazları öldürerek, kâh askerleri geri püskürterek ve kâh atlatarak bu topraklarda bir aşağı bir yukarı gidip geldiler. Victorio'nun gerçek başarısı, Meksika sınırında bir ileri bir geri kaçması sayesindeydi. Sonunda 1880 yılında, Meksika birlikleriyle yapılan bir savaşta öldürüldü.

Şimdi de düşmanların yeni önderi olarak Geronimo sahneye çıkıyor. 1829 yılında Arizona'da doğdu. Meksika'da ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ndeki pek çok akında, savaşa alıştırıldı; 1850 yılından sonra her yıl birkaç akına katıldı. General Crook 1883 yılında Arizona'ya dönüp Geronimo'yu yenilgiye uğratana ve onu bir Kızılderili bölgesine yerleştirene dek, işler hemen her zamanki gibi gitti. Geronimo birkaç yıl içinde, yakarak ve öldürerek, yeniden dışarıdaydı. Crook'u General Miles izledi ve beş bin kişilik birliğiyle, Geronimo'yu ve bir avuç takipçisini yakalamaya çalıştı. Bu topraklar, birliklerin görev yapabilmesi için fazla engebeliydi; ancak Geronimo 1886'da kendi isteğiyle teslim oldu. Bu kez ona iflah olmaz bir haydutmuş gibi davranıldı ve Geronimo, takipçilerinin bir kısmıyla birlikte Flo-

rida'da hapsedildi. Yıllarca ağır iş cezasına çarptırılarak önce Florida'da, daha sonra Oklahoma'da bulunan Sill Kalesi'ndeki askeri bir Kızılderili bölgesinde mahkum olarak tutuldu. İşin garibi, Geronimo 1903 yılında Hıristiyan olarak Hollanda Protestan Kilisesi'ne katıldı. Seksen yaşında öldü. Onun mesleği - şayet varsa - kan ve yağmacılıktı. Kırk yıldan uzun bir süre ya Meksika'da ya da Amerika Birleşik Devletleri'nde akınlar düzenledi ya da savaştı. Çorak, kayalık topraklarda ve ayak basılmamış kanyonlarda saklanarak iki ulusun birliklerine meydan okudu. Ancak bu, yenilgiyle sonuçlanan bir oyundu; koşullar değişiyordu; sınır, Geronimo ve takipçilerini yerleşimlerin içinde bırakarak geçip gitmişti. Bu ne zaman bir Kızılderili kabilesinin başına gelse, savaş günlerinin sona ermek üzere olduğunu görmüştük.

Öyküyü burada bitirmeyi tercih edebilirdik; ancak sadık Amerikalılara bile bazen hükümetlerinin yaptığı inanılmaz şeylerin bir bölümünün anlatılması gerekir. Bir Amerika Birleşik Devletleri başkanından, orduya yüzlerce kadın ve çocuğu yakalama emri vermesini ve onları ömür boyu hapis cezasına çarptırmasını bekler miydiniz? Ancak tarih bu olayı yazar; bu nedenle de görmezden gelinemez. Geronimo'nun halkı, Chiricahua Apacheleriydi. General Crook onları Kızılderili bölgelerine yerleştirdiğinde, birkaçı dışında hepsi akınlar düzenlemekten vazgeçmeye, çiftçilik ve hayvancılıkla geçinmeye karar vermişlerdi. Geronimo'nun grubunu oluşturanlar, bunu kabul etmeyen birkaç uzlaşmaz kişiydi; kabilenin ana bölümü yurtlarında kalarak hiçbir akında yer almamıştı. Birçok Apache erkeği Crook yönetiminde, Geronimo'ya karşı Amerika Birleşik Devletleri keşif erleri olarak hizmet etmişlerdi. Yalnızca bunun bile yurtlarında kalan Apachelerin Amerika Birleşik Devletleri'ne sadık olduklarını göstermesi gerekir.

Ancak Geronimo teslim olduktan sonra, General Miles'a Washington'dan bütün barışçıl Chiricahua Kızılderililerini yakalaması ve gemiyle Florida'daki askeri bir hapishaneye

göndermesi emri verildi. Bu sıralarda, Chiricahuaların reislerinden oluşan küçük bir grup da bir toplantı için Washington'a davet edilmişti. Reisler, Başkan tarafından karşılanmışlar, Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptıkları güvenilir hizmetler ve sadakatleri için övgüler almışlardı. Önderlerine büyük bir gümüş madalya verilmiş, ancak bundan hemen sonra hepsi tutuklanarak Florida'daki bir askeri hapishaneye götürülmüşlerdi. Bu olay kulağa inanılmaz geliyor ama, kayıtlar gerçek olduğunu gösteriyor. Arizona'daki Kızılderili bölgesinde bulunan Kızılderili erkekler de, 399 kadın ve çocukla birlikte yakalanarak gemiyle Florida'daki bir askeri hapishaneye gönderildiler. Zaman zaman Avrupa uluslarının gaddarlığından söz ederiz; ama çocukları alıp götürerek onları askeri hapishanelere kapattıklarını anımsamayız. 1890'da, bu Kızılderililerin hapsedilmesinden dört yıl sonra, halkın duyarlılığı öyle bir dereceye yükseldi ki, Kongre bir soruşturma başlattı; ancak 1894 yılından önce bu konuda hiçbir şey yapılmadı. Bu arada sağlıksız koşullar, yetersiz besin, vb. yüzünden, kadınlar ve çocuklar arasındaki ölümler normal oranın yaklaşık iki katına çıkmıştı. Ancak 1894'de de hiçbiri serbest bırakılmamış, Oklahoma'daki Sill Kalesi'ne taşınmışlardı; burada Ordu, 1914 yılına dek onları askeri tutuklular olarak tutmaya devam etmişti. Hapishanede doğan çocuklar da tutukluydular; eğer bunları yeteri kadar aptal ve saçma bulmuyorsanız, bir de şunu okuyun: bu tutukluların Sill Kalesi'ne gönderilmesinin ardından, Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'nda gönüllü askerlik yapan Kızılderililerden biri görev süresini tamamlamış ve daha sonra Sill Kalesi'ne gönderilerek, burada askeri bir tutuklu olarak ölmüştü.

1914 yılından sonra bu Kızılderililere, Kızılderili bölgesindeki eski yurtlarına geri dönme izni verildi. Oklahoma'da kalmayı tercih edenler bu eyaletteki bir Kızılderili bölgesine yerleştirildiler. Gümüş madalyayı alan reisin sık sık şu soruyu sorduğu duyuluyordu: "Neden bana hapishanede tak-

mam için bir madalya verildi?"

Apachelerin ana bölümleri Jicarilla, Mescalero, San Carlos, White Mountain ve Chiricahualardı. Son belirtilen Geronimo'nun kabilesi, başlıca akıncıydı. Jicarillalar New Meksiko'nun kuzeyinde, Mescalerolar da aynı eyaletin güneydoğu bölgesindeydiler. Bütün Apacheler bir bakıma göçebeydiler ve tarih içinde atlı Kızılderililer oldular. Jicarilla ve Mescalerolar açık arazideyken tepee'ler, dağlardayken çalıdan barınaklar kullanırlardı; benzer barınaklar çoğu zaman diğer Apacheler tarafından da kullanıldığı için bu tip evlerin, bir zamanlar bütün kabilelerde yaygın olduğunu tahmin ediyoruz. Hepsi biraz tarım yapıyordu; ancak asıl olarak yabani bitkiler, tohumlar ve av hayvanlarına bağımlıydılar. Kumaş dokumuyorlardı ve çömlekçiliğe de pek düşkün değildiler; öte yandan, bir bölümüne koleksiyoncular tarafından büyük paha biçilen güzel sepetler yapıyorlardı.

Navaholar

Yarı çöl olan yurtlarında, resmedilecek kadar güzel, özgün yün battaniyeleri, güzel gümüş takıları ve ilgi çekici görünüşleriyle Navaholları herkes bilir. Diğer Kızılderililerin hiçbiri, her fırsatta Navahoların hoş kırsal yaşamını öven yazarlar, sanatçılar ve turistler üzerinde tümüyle aynı etkiyi yapamaz. Bu biraz da Navahoların kırsal ekonomileri yüzünden olabilir; bilindiği gibi bizim dini geleneklerimiz çobanları kusursuz göstermek için zemin hazırlar. Ancak Navahoların en çok beğendiğimiz özelliklerinin bazıları, beyazlardan alınmıştı; İspanyol misyonerler onlara koyun yetiştirmeyi, yün eğirmeyi ve dokumayı öğretmişlerdi; gümüşçülük sanatı ise sonradan geldi. Öte yandan, dokumacılık ve gümüş işlerinde kullandıkları desenlerin büyük bölümü kendilerine ait gibi görünmektedir; bunlar en azından özgün ve uyumlu desenlerdir, ki bu insanların tanınmasını sağlayan da her şeyden çok budur. Ayrıca dünyada kendi

yöntemlerini oluşturan bir halka yakışır şekilde, dimdik ve kendilerine güvenlidirler.

Navahoların evleri, tepee kadar iyi bilinen bir terim olan "hogan" olarak adlandırılır. Hogan'ların eski türü, en ilgi çekici olandır ve insana kuzeydeki Nadene barınaklarının bazılarını anımsatır. Bir hogan inşa etmek için tek uçları çatallı olan üç büyük direk yaklaşık dört metre uzunluğunda kesilirdi. Bunlar çatallı uçlar birbirine geçecek şekilde, bir tripod gibi dikilir, direklerin biri batıya, biri kuzeye, biri de güneye bakardı. Ucu çatallı olmayan, ancak hemen hemen eşit uzunluktaki iki düz direk, kapıyı oluşturmak için tripodun batı yüzüne konurdu. Daha sonra çok sayıda direk, tepee'ye benzer koni şeklinde bir yapı oluşturarak, bu çatının etrafına yerleştirilirdi. Bu direklerin arasındaki boşluklar ağaç kabuğuyla doldurulur, çatlaklar da çamurla kapatılırdı. Tepede, tam ortada bir duman deliği bulunurdu. Kapıya bağlı bir geçit yoluyla yapılan giriş, dışa doğru genişleyerek, kış mevsimi için kapıya eklenen bir dış kanadı andırırdı.

Bu, eski ve özgün hogan biçimiydi. Şimdi görülenlerin ve kullanılanların çoğu altıgendir; bunlar, duman deliğine yakın yerde içe doğru çekilen çatının konik biçimde olması dışında, tahta kulübelerdeki gibi bir araya toplanmış kütüklerden yapılır. Bu kışın sıcak, yazın da rahat olan dayanıklı bir evdir. Aile yaşamının büyük bölümü aile ateşi etrafında döndüğü için hogan, Navaho kültürünün bir simgesi durumuna gelir. Birçok Navaho artık ahşap evlerde ya da Güneybatı'da yaygın olarak görülen kerpiç binalarda yaşıyor; yine de hogan en önemli yapı olarak durmaktadır: törenler burada yapılmakta, hastalar burada tedavi edilmekte ve aile burada yaşamaktadır. Navahoların zaman zaman dünyalarını yalnızca büyütülmüş bir hogan olarak gördüklerine şaşmamak gerek; çünkü ne bir tapınak ne de ibadet için bir ev inşa etmişlerdir. Çoğu Kızılderilinin yaptığı gibi köylerde de toplanmazlar - belki ailelere ait koyun sürüleri

geniş otlaklara ihtiyaç duyduğu için. Bu nedenle çoğu kez birbirinin görüş alanı içinde olmayan, burada bir ya da iki, az ilerde bir diğer hogan olmak üzere geniş bir alana dağılmışlardır. Yine de yüksek seviyede bir kültür birliği, epeyce tören ve yeterli bir kabile hükümetine sahiptirler. Bir kere halk gezgindir; herkes ata biner ve böylece kırsal yalnızlıklarını gidermek için yeterli iletişimi sağlarlar. Zarafet içinde, hoş giysileriyle atlarının üzerinde oturan bir grup Navaho erkek ve kadınından daha güzel bir manzara yoktur.

Peki ünlü Navaho battaniyelerine ne oldu? Bizim şimdi satın aldıklarımız battaniye değil, kilimdir. Onlara hala battaniye diyoruz çünkü eskiden öyleydiler. O zamanlarda hiçbir yabancı onları istemiyordu; evde kullanmak ve post olarak giymek için dokunuyorlardı. Bugünün Navahoları, giysilerini beyaz adam gibi hazır alıyor; kadınları kumaş satın alarak kendi giysilerini kendileri yapıyorlar. Diğer modern Kızılderililer gibi, ev yapımı battaniyeler yerine fabrika yapımı olanları alıyorlar. Ancak bu eski özgün Navaho battaniyelerinden birine sahip olan okurlar, kendilerini tebrik edebilirler; çünkü bunların bir dokuma olarak tümüyle kendine has özellikleri vardır. Bu tip battaniyeler zaman zaman aşırı tutucu Navaho kadınları tarafından hala yapılıyor; ama kilimleri artık evde kullanmak için değil, beyazlara satmak için dokuyorlar. Kilim dokumacılığı bir endüstri durumuna gelmiştir. Ancak dokumacılık kadınların işidir ve erkeklerin bu işle hiçbir ilgileri yoktur. Kadın, yünü yıkar ve eğirmek için hazır duruma getirir, iplikleri boyar, sonra da kilimi dokur. Deseni, işe başlamadan önce hayalinde canlandırmıştır. Dokuma tezgahı, genellikle dışarıda, hogan'ın yanında kurulan tahta bir çerçevedir. Kadının, bu sanatı iyi yapmakla gurur duyduğu ve bundan zevk aldığı, onu çalışırken görebilecek kadar şanslı olan herkes için açıkça ortadadır. Kilim tamamlandığı zaman, tüccarlara götürülür. Dokumacı, bir saatlik emeğinin karşılığı için, en iyi olasılıkla bile yalnızca birkaç sent alır. Bu endüstrinin büyüklüğü, her

yıl yaklaşık iki milyon dolar değerinde kilim üretildiğini öğrendiğimizde anlaşılabilir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, bu sanatı geliştirmek, desen ve renk konusunda yeni fikirler elde etmek için müzelerdeki kilimleri incelemek ve hem yeni hem eski teknikleri öğrenmek için Navaho El Sanatları Derneği kuruldu. Dernek başarılı bir kabile girişimiydi; Window Rock'taki (Pencere Kayası) Navaho başkentine giden yolcular, Dernek'in yeni binasında Navaho el sanatlarını inceleyebilirler.

Navaho kadınlarının portrelerinde, "balkabağı çiçeği" olduğu söylenen, geleneksel bir çiçek simgesiyle ayırt edilen gümüş boncuklu kolyeler görülür. Bu tip kolyelerde üç ile beş arasında iplik teli olması olağandışı değildir. Erkekler, üstünde süslemeli gümüş diskler olan geniş deri kemerler takarlar. Bunların biçimlendirilmesindeki ustalık, sanatkarlara karşı büyük bir saygı uyandırır. Bu nedenle kadınları dokumacılık becerileri için överken, kuyumcuların ustalığını da görmezden gelmememiz gerekir. Navaho kuyumcusu en basit aletleri kullanır ve gümüşü Meksika madeni paralarından elde eder. Şekillerin ve desenlerin bazıları açıkça Meksika kökenli olduğu için, bu sanatın Meksika'da doğduğuna ve Navaholara yaklaşık bir yüzyıl önce ulaştığına inanmak için bazı nedenler vardır.

Okurlar, Navahoların üstün oldukları bir başka sanat olan kum resmini belki de duymuşlardır. Hogan'ın zeminine düzgünce kum yayılır ve bunun üzerine kırmızı, sarı ve siyah gibi renklerle resimler yapılır; bunlar başparmakla parmak arasından öyle ustalıkla serpilir ki, düzgün çizgiler tümüyle sanatçının kontrolu altında çizilebilir. Desenin ortasında, çoğunlukla birbirini dik açılarla kesen bir çift çizgi bulunur; bunların üzerinde maskeler takan bazı uzun insan figürleri durur. Bunlar elbette tanrılardır. Bir uçtan bir uca çizilen kaviste ise, gökkuşağını simgeleyen renkli çizgiler vardır; bunun bir tarafında bir tanrının başı, diğer tarafında da bacakları vardır. Bu kum resimleri çoğunlukla biçim ve

içerik bakımından değişse de, beğenilmesi için gerçek ortamında görülmesi gereken, kendine özgü bir tarza sahiptir. Böyle bir resim her gün bakmak için de değildir; çünkü kutsaldır ve önemli törenlerin bir parçası olarak yapılır; ayin bittiğinde yok edilir.

Tüm diğer Kızılderililer gibi, Navaholar da doğal olaylara beyaz adamın tahmin edebileceği, ama asla anlayamayacağı bir saygıyla yaklaşır. Mısır, onun için yalnızca bitkisel bir besin değil, tanrıların bir çocuğudur; bu yüzden Navaho çiftçisi çapasıyla tarlaya gittiğinde (çiftçilik kadınların değil, erkeklerin işiydi), büyük bir gizin huzurunda olduğunu hisseder. Tohumun filizlenmesi, yağmura olan bağımlılık, yaşam veren güneş, başağın kabuğu ve püskülü, güzel çiçek tozu - yaşam veren kaynak olarak hepsi de efsaneler, kutsal şarkılar ve törenlerde simgelenmiştir. Navaho topraklarına gelen beyaz bir ziyaretçi tüm bunları bilmeyebilir; ancak kendisininkinden farklı bir tutumu, onun yaşamında eksik olan bir şeyin varlığını bir şekilde sezinler. O halde Navaho topraklarının beklenmedik güzelliği ve büyüsünün bununla bir ilgisi olabilir. Onunki, en büyük Kızılderili bölgesidir; Massachusetts, New Hampshire ve Vermont eyaletlerinin toplamı kadar büyüktür ve yüksek dağlardan ıssız ovalara, derin kanyonlara ve ünlü doğal köprülere kadar uzanan geniş bir manzara çeşitliliği gösterir. Manzarası bakımından en çok bilinen yerler arasında De Chelly Kanyonu vardır; kanyonun içinde, ara sıra koyun sürüleri güdülen, mısır yetiştirilen ve zaman zaman şeftali ağaçlarının dikildiği verimli, dar araziler bulunur. Kanyonun rengarenk duvarları, koyu gölgelerde soluk renkler yansıtarak, içindeki yaşama bir büyü katar. Burada, güzel atlar üzerinde oradan geçen Navaholara - geniş ve zarif etekleriyle kadınları ve onların, dörtnala giden atın çizgileriyle, sanki iki değil yalnızca bir canlı varmış gibi, zarafet içinde kaynaşan ince bedenlerini - görebilirsiniz. Giysilerinin zengin morları ve yeşilleri, kanyon duvarlarının renkleriyle karışır;

hogan'ın basit, göze çarpmayan çizgileri, yapaylığını öyle bir gizler ki onu da doğanın eseri olarak kabul edersiniz. Navaholaların insan kültürüne katkılarını takdir etmek için, onları böyle sakin bir ortamda görmek gerekir.

Ancak her yerde olduğu gibi, insan yaşamı güç ve bazen acımasızdır. İspanyollar bu topraklara geldiklerinde, Navaholar avlanarak, bitki toplayarak, tarım yaparak ve Pueblo komşularına akınlar düzenleyerek yaşıyorlardı. Koyunların elde edilmesi akınlara duyulan ihtiyacı artırırken, atların elde edilmesi de hareket kabiliyetlerini artırdı ve akınlarının alanını büyük ölçüde genişletti. Bunların ikisi de yalnızca çıkarlar değil, aynı zamanda itibar için yapılıyordu. Bu nokta sonraları Amerikan hükümetiyle ilişkilerde de önem kazanmıştır. Pueblolara ve İspanyollara aynı şekilde akınlar düzenleniyordu ve İspanyol yerleşimciler de Navaholara saldırarak misilleme yapıyorlardı; bu savaş iki yüzyıl boyunca devam etti. Ancak bu, öykünün en kötü bölümü değildi. Meksikalılar Navaholara saldırdığında, köle olarak tutmak için kadınları ve çocukları da yakalamışlar, diğer Kızılderilileri de onları, pazarlarda satmak için yakalamaya teşvik etmişlerdi. Seviyesi ne olursa olsun, her İspanyol ailesi bu tip kölelere sahipti. Navaholar da doğal olarak İspanyol ve Kızılderili köleler yakalayarak misilleme yapıyorlardı. Tüm bunlar güle oynaya devam etti ve Navaholar kayıplarına rağmen, kendilerinin olanı korumaktan da öte, sayıca çoğaldılar - 1849 yılında topraklarının yönetimi Amerika Birleşik Devletleri'ne geçene dek.

Navaholar ilk başta yeni efendilerine pek aldırmadılar; Meksikalılar ve diğer Kızılderililer onlara saldırdıkları için cezalandırıldıkları halde, Navaholar eskiden olduğu gibi akınlar düzenlediler, tutsaklar aldılar. Sonunda açıkça görüldü ki, iki yüzyıllık hırsızlık ve cinayet geleneğini yıkmak için sert önlemler alınması gerekiyordu. Bu nedenle ünlü Kit Carson, 1863- 64 yıllarında, onları toplamakla görevlendirildi. Sert bir saldırı yaparak, Navahoların de Chelly Kanyo-

nu'ndaki koyunlarını ve meyve bahçelerini yok etti, atlarını ele geçirdi, sonra da yakalayamadığı kişileri teslim olmaya ya da açlıktan ölmeye zorladı. Yaklaşık sekiz bin kişi toplanarak New Mexico'nun doğusundaki Summer (Yaz) Kalesi'ne sürgüne gitmek üzere "Uzun Yürüyüş"e zorlandı. O zamanki yetkililer birkaç bin kişinin daha, beyaz nüfus arasına köle olarak dağıldığını, diğerleri de buna ek olarak binlerce kişinin, dağlarda saklanarak yakalanmaktan ya da açlıktan kurtulmayı başardığını tahmin ediyordu.

1864'ten 1868'e dek süren Sumner Kalesi'ndeki sürgün, Navaholaların yaşamında bir trajediydi. Beyazların amacı, avcıları ve çobanları çiftçi yapmaktı; kuraklık, hastalıklar, kıtlık ve diğer güçlükler kabilenin yakasını bırakmadı. Çabaların başarısızlıkla sonuçlandığı açıktı; Navaholara, 1868 yılında, yurtlarındaki bir Kızılderili bölgesine - ki hala burada yaşıyorlar - dönme izni verildi. Barış sözü verdiler ve sözlerini tuttular.

Navaholar aslında yurtlarına düşkün bir gruptur; mısır tarlalarına büyük saygı duyar, yarı çöl, ama güzel olan topraklarının yağmur tanrılarına ibadet ederler. Beyaz adamın zalimliği ve Navaholaların yabancı topraklardaki geçici tutsaklığı, onların eski günlerin geride kaldığını ve yaşamanın çaresinin farklı bir yönde yattığını fark etmelerini sağladı. Uyum sağlanmıştı; bununla birlikte, hemen hemen ortalamanın payına düşen ölçüde barış ve refah da geldi. Navaholar değişime yanıt verdiler ve bugün tüm Amerika Kızılderilisi kabileleri içinde en ileri görüşlü olanlar arasındalar.

AZTEC-TANOAN AİLELERİ

Uto-Aztec Ailesi

Shoshonean

- Bannock, Idaho
- Chemehuevi, Arizona, Nevada
- Comanche, Oklahoma
- Kern Irmağı, Mission, Mono Kabileleri, California
- Paiute, Nevada
- Penamint, Nevada
- Snake (Yılan), Idaho
- Ute, Utah ve Colorado
- Wind (Rüzgar) Irmağı Shoshonileri, Wyoming (Washakie, Sacajawea)

Hopi, Arizona

Pima, Papago, Arizona

Tanoan Ailesi

Tiwa Puebloları

- Sandia
- Isleta
- Taos
- Picuris

Towa Puebloları

- Jemez
- Pecos (terk edilmiş)

Tewa Puebloları

- Santa Clara
- San Ildefenso (Maria)
- San Juan
- Tesuque
- Nambe
- Hano (Nampeo)
- Pojoaque

Kiowa

Nahuatlan ya da Aztec

- Aztec
- Cora
- Yaqui
- Opata

Maya

Yucatan ve Guatemala'daki pek çok kabile

XVII. Bölüm

AZTEC-TANOAN AİLELERİ

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ünlü Kızılderili aile gruplarının beşi, topraklarını Kanada'ya kadar genişletmişti. Şimdi inceleyeceğimiz aileler Idaho'dan güneye doğru Meksika'ya, oradan da Guatemala'ya kadar uzanırlar. Bunlar, bir zamanlar birkaç bağımsız aile oldukları düşünülen gruplardan oluşurlar; ancak daha sonra dilbilimsel çalışmalar bunları birbiri peşi sıra aynı aile grubu içine soktu ve diğer birkaçı için de öyle kuşkular doğmasına yol açtı ki, bunların bazılarının gayri meşru torunlar olduğundan kuşku duymamıza karşın, hepsini tek bir isim altında, Aztec-Tanoan olarak toplamakta haklı çıktık. Coğrafya onları bir dağ halkı olarak gösterir; görünüşe göre neredeyse kurak bir araziyi tercih ederler ama arada sulamaya uygun verimli noktalar da vardır; çoğunlukla tarımla uğraşırlar. Zeka ve toplumsal yapılarında en yüksekten en aşağıya kadar uzanan düzeylere sahiptirler - Maya ve Azteclerden, Nevada'da bulunan daha aşağı seviyedeki "Kazıcı Kızılderililer"e dek olduğu gibi. Kısacası soyları pek düzenli görünmeyen birkaç grubu saymazsak hem zengin hem de yoksul akrabalardan oluşan bir aile grubuyla tanışıyoruz şimdi. Mayaların kültürel üstünlüğünden kimsenin kuşkusu yoktur; Aztecler ve onların ataları da daha alt bir sınıfta değildirler. Evet, Aztecler birçok şaşırtıcı şey yapmışlardı ama bu tip konular görecelidir. Kusursuz tapınaklar inşa etmişler, altın, yeşim taşı ve turkuvazı işlemişlerdi. Sarısabır elyafından bir tür kağıt yaparak bunların üzerine olayları ve resmi emirleri kaydetmişler, topraklarının haritasını yapmışlar, şiir de dahil olmak üzere edebi eserler yazmışlar,

bazen de sigara yapmak için bunların bir parçasıyla tütün sarmışlardı. Tüm yolculuklar yayan yapılsa da, yollar inşa etmişler, kentlerine tatlı su getirebilmek için sukemerleri yapmışlar ve geceleri küçük deniz fenerlerinin kayıkçılara rehberlik ettiği Venedik gibi bir yerde, yüzen bahçeler inşa etmişlerdi. Başkentlerinde, içinde pek çok kuş ve ilginç hayvanın beslendiği bir hayvanat bahçesi vardı. Gerçekten büyük bir halktılar; sonradan beyaz adamı da zenginleştiren mısır, kakao ve pek çok diğer yararlı bitkiyi ıslah etmişlerdi. İçi boş kauçuk toplarla, Colomb doğmadan çok önce oynuyorlardı. Mayalar, sıfır sayısını icat etmeye (bu keşfin ne kadar önemli olduğunu ancak bir matematikçi anlayacaktır) ve takvimlerini ayarlamak için yıl içindeki artık günlerin hesabını yapmaya yetecek kadar matematik ve astronomi biliyorlardı. Biz bir bakıma bunu Şubat ayına eklenen günle yapıyoruz; onların başka bir yöntemi vardı ama işe yarıyordu. Ancak Azteclerin tapınakları, mezbahalardan daha tiksindiriciydi; çünkü insanların kurban edilmesi günlük bir emirdi ve bunun için buraya devamlı bir köle akışı sağlanıyordu. Dindar Azteclerin çoğu tanrılara kendi kanlarını sunarlardı; bu kan, çubuklar ve iplerle ileri geri biçilen dillerinde oluşan kesiklerden alınırdı. Okurlar için bu da yeterli değilse, şunu bilmeleri gerekir: kurban edilen bir gencin bedeni tapınağın merdivenlerinden aşağı atıldığında, çoğunlukla dini bir ziyafette yenmek üzere alıp götürülürdü. Ancak tüm bunlar en soylu nedenlerle, yüksekten gelen bir buyruğun kutsal simgeciliğine yaraştığı için yapılırdı. Burada, oğlunu kurban olarak sunan İbrahim'in öyküsü, görünüşteki bu çelişkiyi anlamamıza yardımcı olmak için akla gelir.

Arizona ve New Meksiko'da, bu aileye ait olan Pueblo köylerinde bir zamanlar insan kurbanlar sunulduğuna dair bazı gelenekler vardır ama bundan emin değiliz. Çocukların, yakalanmış bir yılana yiyecek olarak atıldığı başka bir gelenek var ki, bunun bazı kanıtları da bulunuyor. Ancak

Aztec örneğinden sonra insanların kurban edildiğinin kesin olduğu bir olay, bu ailenin üyesi olmayan Pawneeler arasında görülür ve Pawneelerin bunu Azteclerden öğrendiğinden kuşku duymak için pek fazla neden yoktur.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Aztec-Tanoan soyunun başlıca kolu, Uto-Aztec Ailesi'ydi; bu aile şimdi Idaho, Wyoming ve Colorado'daki Kızılderili bölgelerinde bulunan Shoshonee kabilelerini, Shoshonee dili konuşan Hopileri ve Arizona'daki Pimalar ile Papagoları kapsar; Arizona ve New Meksiko'daki Puebloların Tiwa, Tewa ve Towa gruplarını içine alan Tanoan Ailesi de bu gruba dahildir. Şimdi Oklahoma'da bulunan ova Kiowaları ile California'daki bazı kabileler de bu grubun içindedir - bazı kişilere göre, New Meksiko'daki Zuniler de. Dil uzmanlarının hepsi bu gruplamayı kabul etmezler; ancak bu kabilelerin dilleri bir şekilde birbiriyle bağlantılıdır; bu da bizim onları tek bir büyük ailenin parçaları olarak kabul etmemizi haklı çıkarır.

Pueblo Köyleri

Uto-Aztec Ailesi'nin bazı üyelerinin meşruluğu hakkında bazı kuşkular olsa da, Hopi Kızılderililerinin aile ateşi etrafında bir yere sahip olma haklarından hiç kimse kuşku duymaz. Batıdaki Kızılderililerimizin en çok tanınanları arasındadırlar ve Pueblo ya da köy Kızılderilileriyle aynı sınıfa koyulurlar.

New Meksiko ve Arizona'ya giden turistler, Pueblo Kızılderililerine, onların ilginç taraçalı apartmanlarına, çömleklerini satmak için anayolların ve demiryolu istasyonlarının kenarında oturan kadınların renkli giysilerini tanımaya başlarlar. Hopiler, Yılan Dansı'yla ünlüdürler; ayin özelliğindeki bu önemli törenin, yukarıdaki güçleri, onlara yağmur ve iyi ürünler vermeye ikna etmek için gerekli olduğunu düşünürler. Yılanları, özellikle de çıngıraklı yılanları ellerine nasıl aldıkları bir giz olarak kalmıştır. Dansçı, ken-

dine zarar vermeden, umursamaz görünerek yılanları kollarında tutar ve bunlardan biri ağzındayken dans eder. Hala tartışma konusu olsa da, bu işin aslı, dans başlamadan önce zehrin gizlice alınması olabilir.

Bu çarpıcı bir gösteridir; birkaç yüz beyaz turist, bu törenin halka açık bölümünü - ağızda yılanlarla dans edilmesini - görmek amacıyla uygun mevsimde toplanırlar. Ayin oldukça uzun ve karmaşık olsa da, ana hatlarıyla şöyledir: İki yıl arayla yapılan programı tamamlayabilmek için en az dokuz gün gerekir. Ayinin bazı bölümleri gizlidir ve yalnızca tarikatın din adamları tarafından bilinir. Bu din adamları ilk dört beş günü canlı yılan toplamakla geçirirler; türlerini dikkate almadan buldukları her yılanı alırlar. Yakalanan yılanlar çömlek kaplar içinde tutulur. Daha sonra sunaklar inşa edilir ve ayinin gerektirdiği çeşitli törenler yapılır. Son gün, yılanlar çömleklerden çıkarılarak yıkanır. Kuruduklarında, köye getirilirler ve dansçılar burada toplanarak, her biri ağızlarında bir yılanla, sırayla dans eder. Din adamları, yılanların üzerine mısır unu serptikten sonra onları yerden alır, köyün dışına çıkar ve yılanları serbest bırakırlar. Herhalde, yılanların yağmur tanrılarına geri dönerek, iyi ağırlandıklarını ve insanların iyi ürün almak için yeterli yağmuru hak ettiklerini bildirdikleri inancını taşımaktadırlar.

Bu tören şimdi New Meksiko ve Arizona'daki diğer Pueblo köylerinin hiçbirinde yok ve belki de hiçbir zaman yoktu; ama onlar yağmur tanrılarını etkilemek için başka törenler yaparlar. Birkaç eski İspanyol öyküsüne göre Meksika'daki bazı köylerde, katılımcıların, ağızlarında yılanlar, kertenkeleler ve kurbağalar tutarak göründükleri benzer danslar vardı; bu nedenle Hopi yılan dansı, bir zamanlar yaygın olan bir geleneğin, hayatta kalmayı başarmış tek örneği olabilir.

Arizona'daki yolcuların, maskeli yüzleri ve canlı renklerdeki elbiseleriyle, *kachina* denilen bazı küçük ve ilginç tahta bebeklerden satın almaya davet edilecekleri büyük ola-

sılıktır. *Kachina*, komşu dağlarda bir yerlerde, esrarengiz topraklarda yaşayan bazı tanrılar ya da doğaüstü varlıklar için kullanılan Hopi Kızılderilisi ismidir. Hopi törenleri sırasında bu *kachina*'ların, köyü ruh olarak ziyaret ettikleri varsayılır; ancak gerçekte bunlar, maskeli dansçılar tarafından canlandırılır. Bu küçük tahta bebekler gerçek *kachina*'ların simgeleri olarak taşınmak ya da sergilenmek üzere önceden hazırlanır. Her *kachina*'nın bir adı ve kendine özgü bir giysisi vardır; bunların toplam sayısı yüzü geçer. Maskeli *kachina* dansçılarının bazıları, çocukların evlerine de uğrarlar - davranışları hakkında bilgi almak ve cezayı hak ediyorlarsa onları kırbaçlamak için.

Bugün Arizona'da altı Hopi köyü vardır (Walpi, Sichumovi, Shipaulovi, Mishongnovi, Shungopovi ve Oraibi). Bunların ilki ve sonuncusu, belki de isimleri kolay söylendiği için turistler arasında en popüler olanlardır.

Dilbilimcilerin Aztec-Tanoan soyunun bir kolu olarak kabul ettikleri diğer Pueblo köyleri grubu da, esas olarak New Meksiko'da bulunan Tanoanlardır; şimdi tüm köylerinin sayısı on iki olan bu grubun en iyi tanınanları, Taos, San Juan, San Ildefonso ve Isletalardır.

Eksik kalmaması için, henüz bu ailenin üyeleri olarak kabul edilmeyen diğer köy Kızılderililerinden de söz edebiliriz: aynı ailenin uzak üyeleri olan Zuni köylüleri ve en ünlüleri Acoma, Laguna ve Santa Domingo olan yedi Keresan köyü. Keresanlar şimdiye kadar farklı bir aile olarak kabul edilmişlerdi; ancak daha çok komşuları Uto-Aztecler gibi yaşadıkları için biz artık onları böyle kabul etmeyeceğiz.

Zuni, belki de beyazlar tarafından görülen ilk Pueblo köyüydü. Cortez'in Meksiko City'yi işgal etmesi ve takipçilerinin yerli dilini anlamaya başlamasının ardından, uzak kuzey bölgelerinde, büyük bir halkın yurdu olan Cibola'nın Yedi Kenti hakkında anlatılan öyküler, bu insanların merakını uyandırdı. İspanyolların düşüncesinde "büyük bir halk", altın ve diğer çekici maddeler bakımından zengin bir

ulus anlamına geliyordu. 1539 yılında, Fray Marcos, bir grupla birlikte, Estevanico adında bir zencinin eşliğinde ve Kızılderililerin rehberliğinde Zuni topraklarına geldi. Estevanico görüşmeler başlatmak üzere köye girdi; ancak bilinmeyen bir nedenle, belki de Zuniler görünüşünü beğenmedikleri için oklarla vurularak öldürüldü. Papaz akıllıca davranarak geri döndü ve olayın kayıtlarını tutarak bunu tarihe geçirdi. Pueblo topraklarına yapılan ve kayıtlara geçen sonraki yolculuk askeri bir olaydı. Bu, 1542'de şimdiki Santa Fe yakınından geçerek yukarıya Rio Grande'ye giden Coronado'nun başında olduğu bir ordu idi. Bugünkü Santa Fe'ye 1609 yılında yerleşilmesi, onu en eski kentlerimizden biri yaptı. Hem Coronado'nun askerleri, hem de daha sonra gelen garnizonlar ve memurlar Pueblolara sert davranmış, ancak Pueblolar sözde Katolikler olmaya zorlanmalarına karşın, birliklerini korumuşlardı. Bu topraklarda ne altın ne de gümüş madenleri olmadığı için, Kızılderililer büyük çapta köleleştirilmemiş ya da geniş tarlalarda çalışmaları istenmemişti. İspanyol yerleşimcilerin sayısı fazla değildi; Kızılderililer de çiftçi oldukları için çok kalabalık değildiler. Yine de sürekli artan insan sayısının sıkıntısını çektiler. Ohio'daki Kızılderililer gibi, bir köy diğerine danıştı ve sonunda Arizona ve New Meksiko'daki tüm köylerin ayaklanması için, amacı İspanyolları Meksika'ya sürmek olan, birlikte kararlaştırılmış bir plan ortaya çıktı. Bu, tarihte 1680 ayaklanması olarak bilinir. Kızılderililer başarılıydı; papazları ve yakalayabildikleri buna benzer beyazları öldürdüler; diğerleri kaçtı. Santa Fe ele geçirildi, kiliseler ve çiftlik evleri yakıldı. Ayaklanmadan kurtulan İspanyollar kaçtılar. Bölgede, ara sıra Apachelerin düzenlediği akınlar dışında, on iki yıl boyunca barış hüküm sürdü; ancak İspanyol hükümeti bu toprakları yeniden işgal etmeye kararlıydı. De Vargas, 1692 yılında Santa Fe'ye geri döndü ve Kızılderilileri isyan için bağışlamaya yetkili olduğunu açıkladıktan sonra, Rio Grande boyundaki Puebloların çoğunun desteği-

ni güvence altına aldı. Santa Fe'den ayrıldı; geri döndüğünde kenti pueblo'larına dönmeyi reddeden Kızılderililer tarafından işgal edilmiş buldu. Çıkan savaş şiddetli fakat kısaydı; sonunda, Kızılderililer yenilgiye uğradı.

Daha sonra bunu ilginç bir olay dizisi izledi. Pueblolar görünüşte İspanyol denetimine boyun eğiyor, papazları hoş görüyorlardı; ancak tüm düşüncelerini gizli tutarak, törenlerini uygulamak için saklanarak ve gizli bir sessizlik anlaşması sürdürerek pasif bir direniş örgütlediler. Artık önemli olan değişime karşı koymak, mümkün olduğu ölçüde beyazlarla ilişkiden kaçınmak ve böylece eski kültürlerinin tümünü korumak konusunda aşırı tutucu olmaktı. İspanyol yerleşimciler ve memurlar, bilmedikleri ve görmedikleri şeylerden rahatsız olmuyor, Kızılderililerin, ne kadar mısır ve sebzeye ihtiyaç duyuyorlarsa, bunları yetiştirmeye yetecek kadar toprağa sahip olmaları gerektiğine karar veriyorlardı. Kızılderililerin örgütlü ve katı suskunlukları, beyazlarla kişisel anlaşmazlıkları önlüyordu; apaçık yoksullukları, beyaz soygunculuğunu teşvik edecek hiçbir şey sunmuyor, bu nedenle az sürtüşme oluyordu.

Yaşamın bu sakin akışı 1700'lü yıllar boyunca, hatta 1800'lere kadar sürdü - uzun, sessiz bir pasif direniş dönemi. 1800'lü yılların başlarında Meksika İspanya'ya karşı ayaklandı; bu savaşta Kızılderililer devrimcilerden yanaydı; çünkü onlara göre tüm sorunlarının kaynağı İspanyol yetkililerdi. Yeni hükümetten istedikleri tek şey yalnız bırakılmak, tek başlarına kusursuz bir yaşam sürmekti. Meksika bağımsızlığını kazandıktan sonra, özgürlük ruhu hala uyanıkken, Pueblolar resmen özerk kasabalar olarak tanındı ve toprakları güvence altına alındı. Amerika Birleşik Devletleri 1848'de bölgenin yönetimini ele geçirince, hükümet bu haklara saygı göstermeyi kabul etti. Bu yükümlülükler, yüzde yüz olmasa da, Kızılderililere karşı herhangi bir başka yükümlülükten çok daha fazla yerine getirildi. Bugün köylere turistler gelse de, Pueblolar hala uzaklıklarını koruyor, ken-

di halklarını gizlice yönetiyor, gizemli ve gizli törenlerine devam ediyorlar; tüm bunlar beyazların perdeyi delip geçmek arzularını artırıyor. Ancak Pueblolar beyaz kültürünün de birazını benimsediler; çocuklarının çoğu okula gidiyor, bazı modern ev eşyaları kullanılıyor, ancak törensel ve toplumsal yönleriyle eski yaşamın büyük bölümü devam ediyor. Yalnız kalmakta ve toplumsal değişimi önlemekte hala son derece ustalar.

Bu köylerin tamamen bağımsız olduğunu söylemiştik. Kendilerine özgü bu uzaklığı koruyabilmek için sıkı bir disiplin gerekiyordu. Yazar, bir Pueblo erkeğinin, bir keresinde saçını beyazların tarzında kestirdiği için nasıl köy meclisi önüne çağırıldığını anlattığını duymuştu. Bir süre için bir yol yapımı projesinde işe giren adam, Meksikalılar ve beyaz işçilerle çalışırken beyazların alışkanlıklarına uymuştu. Meclis bunu ciddi bir suç, Kızılderili geleneğinin bozulması olarak kabul etmiş ve onu kırbaçlanmakla tehdit etmişti. Adam yaptığını kabul etmiş, ancak savunma olarak bir karşı saldırı yapmıştı: kendini suçlayanlara, onların fabrika yapımı deri ayakkabılarını göstermiş, bunların Kızılderililere mi ait olduğunu sormuştu; sonra çoğunun giydiği hazır giysilere dikkat çekerek üzerlerindeki beyaz adama ait gömlekleri, vb.'ni göstermişti. Onu suçlayanların, beyaz adamın çoğu yöntemini benimsedikleri için kırbaçlanmalarını istemişti. Anlattığına göre, meclis konuyu kapatmıştı. Bu olay yıllar önce meydana geldi; artık Pueblo Kızılderililerinin çoğunun saçı kısa. Kırbaç, görünüşe göre yerlilere özgü bir cezalandırma biçimiydi; ama artık başparmaklardan asma ve diğer gelişmiş Avrupa yöntemlerini kullandıkları söyleniyor.

Belki de beyazların etkisine karşı gösterdikleri uzun pasif direniş yüzünden tarihe geçen yalnızca birkaç kahramanları vardır. Böyle bir büyüklük göstermek için, savaşlar kaçınılmaz gibi görünüyor. Pueblolar yerleşimleri kasıp kavurmuş, kadınları ve çocukları öldürmüş, arkalarında bir

kan ve yıkım izi bırakmış olsalardı, bildiğimiz gibi tarihte önemli bir yer tutacaklardı; ama 1680'deki büyük isyandan sonra hiç bu tür bir şey yapmadılar. Ancak son yıllarda kadınlarının bazıları, el sanatlarındaki üstün yetenekleri sayesinde tarihte bir yer aldı. Bunların ilki, bir Hopi çömlekçisi olan Nampeo idi. Hopi topraklarında, bazıları oldukça eski zamanlardan kalma, pek çok köyün kalıntıları vardır; bunların etrafında dağınık olarak, hafifçe sarıya boyanmış hoş yüzeyleriyle güzel çömlek parçaları bulunur. Nampeo henüz genç bir kadınken (1890), bu yitik sanata ilgi duymuş ve kendine bunları yeniden üretme işini vermişti. Sonunda, aslından bile güzel çömlekler yaparak başarılı olmuştu. Çömlekçilik onun için yararlı bir beceriden çok bir sanat durumuna gelmişti. Eserleri çok geçmeden ünlü oldu; 1942'de ölmesine karşın, diğer Hopi kadınları hala onun izinden gidiyorlar.

Yaklaşık 1910 yılında, San Ildefonso köyünde İspanyol ismi Maria Martinez olan genç bir kadın, çömlekçilikte büyük bir yetenek gösterdi. Eserleri çok geçmeden tacirler ve turistler tarafından talep edildi. Martinez zamanla yeni ve güzel bir süsleme tekniği icat etti; bu teknikte sönük siyah desenler iyice cilalanmış siyah bir yüzey üzerinde görünür. Maria'nın ustalığı kalıp çıkarma ve fırınlamada yatar; kocası Julian Martinez de usta işi desenler çizmiştir. Eserleri dünyaca ün kazanan Maria, bunlar için hem Amerika'da, hem de yurtdışında ödüller almıştır. Daha pek çok genç kadın da bu işte beceri göstermiş ve Maria'nın önderliğinde bir seramik sanatları okulu kurulmuştur - aynı Nampeo'nun, Hopiler arasında benzer bir geleneğe ilham verdiği gibi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yerlisi olan Kızılderililer arasında Pueblo Yerleşimcileri gerçek çiftçilerdi; çünkü Algonkin, Sioux, Caddo ve Muskhogean ailelerinin pek çok kabilesi mısır ve diğer bitkileri yetiştiriyor olsalar da, büyük ölçüde avcılığa bağımlıydılar. Onları asıl olarak avcı, ikinci

derecede de çiftçi olarak nitelendirebiliriz. Oysa New Meksiko ve Arizona'daki bu köy Kızılderilileri asıl olarak çiftçi, ikinci derecede de avcıydılar. Diğer bir ilginç farklılık da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başka yerlerde tarım kadınların işiyken, Pueblo köylerinin hepsinde tarlalarda erkeklerin çalışmasıydı. Yine gariptir ki, Pueblolar ilk keşfedildiklerinde pamuk eğirmek ve dokumak erkeklerin işiydi; ama sepetleri ve çömlekleri kadınlar yapıyorlardı. Ancak bu Kızılderilileri bizim zihnimizde en değerli kılan, yaklaşık 1200 yıllarında, ya da İspanyolların gelişinden üç yüz yıl önce, zirvesine ulaşan ilginç mimarileriydi.

Pueblo olarak adlandırdığımız yapı, resimleri artık herkese tanıdık gelen, damları taraçalı olan bir tür apartmandır. Bu türdeki pek çok büyük ev şimdi harabe durumundadır - New Meksiko'da Chaco Kanyonu'nda bulunan Pueblo Bonito, aynı eyalette Aztec kenti yakınında bir tane, Colorado Mesa Verde'de bulunan Cliff Palace ve diğer birkaç tanesi gibi. Sözü edilen üç harabe kısmen korunmuştur. Pueblo Bonito yaklaşık sekiz yüz odadan oluşuyordu; iki yüz on üç metreye yakın uzunluktaydı ve doksan bir metreden daha genişti; modern bir şehirde çok sayıda caddeyi kaplayacak bir zemin planına sahipti. Her birinin genişliği altındakinden bir oda eksik olan beş kat vardı; böylece dört taraça meydana getirilmiş oluyordu. Cliff Palace'daki odaların ilk sayısı belirlenmemiştir; ancak iki yüzden fazla olduğu bilinmektedir. New Meksiko, Aztec'te bulunan harabe ise, beş yüzden fazla odadan oluşuyordu. Buradaki duvarlar taştan yapılmış, harç olarak kerpiç kullanılmıştı. Tavanlar ve çatılar büyük tahta kirişlerle desteklenmişti. Böyle bir binanın yapımı iyi örgütlenmiş bir takım çalışması ve yüksek seviyede bir mühendislik becerisi gerektiriyordu. Bu harabelerde bulunan kirişlerin ağaç halkalarının tarihlenebilmesini sağlayan bir yöntem geliştirilmiştir; bu teknikte usta olanlara göre, kentlerin yapım ve onarım tarihleri şöyle:

M. S.

Pueblo Bonito	919 - 1130
Cliff Palace	1073 - 1272
Aztec	1110 - 1121

Daha sonraki modern Pueblo köyleri de bu mimarı tarzı izler; ancak daha az görkemlidirler. Büyük inşaatçılar, Pueblo Bonito, Cliff Palace ve Aztec'te M.S. 900 ve 1200 yılları arasında yaşamışlardı. Oraibi adındaki Hopi köyünde, 1906'da terk edilen bir evde, 1370 yılında kesilmiş olan bir kiriş bulunmuştu; bu, bu köyün o zamanlarda da var olduğu, ya da en azından o yerde bir köy bulunduğu anlamına geliyor. Bu evde beş yüz yıldan uzun bir süre yaşandığını tahmin etmek için her türlü kanıt var; bu belki de tüm Yeni Dünya'da en uzun kullanılan evdir. İspanyollar o zamanlar eski bir Kızılderili kültürü ile karşılaşmışlardı. Ancak bir düşüş içinde, ya da en azından mimari görkemi ve toplumsal enerjisi daha az olan bir kültürdü bu. İspanyol hakimiyetinden sonra eski kültürlerinden geriye kalanı korumaya kararlı olan köyler başka yerlere çekilmişler ve olağandışı bir çaba ile yaşama biçimlerini büyük ölçüde koruyabilmişlerdir.

Kiowalar ve Comancheler

Kızılderililer hakkında bir şeyler bilen çoğu insan Kiowa, Comanche ve Shoshoni isimlerini duymuştur. Bunların son ikisi Uto-Aztec Ailesi'nin Shoshoni kolunun üyesidirler; ancak bu kümedeki kabilelerin hiçbiri çöl halkları değilken, Utah'ın bazı bölümlerini ve Nevada'yı, California'nın çorak bölgelerini ve kuzeye doğru Oregon ile Washington'ın bazı bölümlerini işgal ediyorlardı. Kiowalar, Comancheler ve bazı Shoshoniler, gerçek bufalo Kızılderililerı

gibi kurak ovalarda, Kayalık dağların doğusunda yaşıyorlardı. Biz bunlara sınır kabileleri diyoruz; çünkü yurtları, büyük çöl bölgesiyle bufalo ovalarının birleştiği yerde, Oklahoma, Colorado, Wyoming ve batı Kansas'taki kurak ovalardan oluşan dar bir arazi üzerindeydi. Bu kabileler tarihe girdikleri zaman zaten atlı Kızılderililer olmuşlardı. İlk eserlerde, tümü Yılanlar (Snakes), daha sonraları ise Atlı Kızılderililer olarak adlandırılmışlardı. 1700'lü yılların başlarında Kayalık dağlara doğru giderek tehlikeye atılan birkaç gezginin gördüğüne göre, Kızılderili arkadaşları, ne zaman at dışkısı ya da dışında atların bağlı olduğu terk edilmiş kamplar görseler, bunların Yılanlar olabileceğini düşünerek kaygı duyuyorlardı. Bütün kabileler onlardan amansız düşmanlar olarak korkuyorlardı. Tarihte ilk ne zaman Yılanlar adını aldıkları bilinmiyor; ancak Lewis ve Clark yukarı Missouri topraklarını keşfe çıktığında bu isim yaygın olarak kullanılıyordu. Yılan adı daha sonraları Idaho'daki Yılan Irmağı boyunca yaşayan ailenin üyeleriyle ve Oregon'daki yakın akraba olan birkaç kabileyle sınırlandırıldı. Shoshoni, o zamanlar Wyoming ve Colorado ile Idaho'nun komşu bölgelerindeki bir kabile grubu için kullanılırken, Kiowa ve Comanche de diğer iki kabile grubunun isimleri olarak benimsenmişti.

Tahminlere göre Kiowalar, on yedinci yüzyılda Kara Tepeler'in hemen batısında yaşıyor, Shoshoniler de onlarla Kayalık dağlar arasında kamplar kuruyorlardı. Kiowaların hemen güneyinde Comancheler vardı. Kiowalar daha sonraki yüzyıl boyunca Denver ile Texas'ta Amarillo arasındaki topraklara kayarken, Comancheler de Amarillo'nun güneyinde ve doğusunda yerleştiler. Shoshoniler kuzeyde kaldılar. Böylece üç kabile, sırtları Kayalık dağlara, yüzleri ovalara dönük olarak Montana'dan Meksika'ya kadar uzun bir çizgi oluşturdular. Bu uzun ve geniş bir alandı; diğer bufalo avlayan kabileler de burası için büyük bir çabayla mücadele ediyor, ancak direniş yalnızca doğudan geldiği ve

onlar da usta biniciler oldukları için kendilerinin olanı fazlasıyla koruyorlardı. En iyi Kızılderili nüfusbilimcisi olan Mooney, sayılarını yaklaşık on bin olarak açıklamıştı. Yani birleşmiş güçler, etkiliydi. Ayrıca yakın dost ve müttefiktiler.

Comanchelerin, Meksika ve Texas'taki İspanyollarla ilk ilşkileri, at ve katır almak için onlara akınlar düzenlemek, kadınları ve çocukları yakalamak, erkekleri de öldürmek oldu. Teksaslılar Meksikalılardan daha şiddetli saldırılarla cevap verdikleri için, Comancheler onlara Bir Numaralı düşman gözüyle bakıyorlardı. Kiowalar daha kuzeydeydiler; ancak Amerika Birleşik Devletleri yerleşimcileriyle ilişkiye geçmeden çok önce, Comanchelerle birlikte Meksika ve Texas'a akınlar düzenlemekteydiler.

Amerika Birleşik Devletleri'yle ilk anlaşmalar yaklaşık 1830 yılında yapıldı; Kiowa ve Comancheler onlarla barışı korumak, ancak Meksika ve Texas'ı düşman olarak kabul etmek eğilimindeydi. 1848'deki Meksika Savaşı'nın sonunda, New Meksiko ve Texas Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakıldı. Kızılderililer bunu anlayamazlardı; o nedenle bu topraklara önceden olduğu gibi akınlar düzenlemeye devam ettiler. Amerika Birleşik Devletleri'nin yakınmalarına, onlarla barışı korudukları, ancak New Meksiko ve Texas'ın her zaman için ve hala da düşmanları olduğu iddiasıyla karşılık verdiler. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'ne dahil olmadan önce bağımsız olan Texas da Kızılderili olaylarını kendi işi olarak görüyordü; Amerika Birleşik Devletleri politikasına pek aldırmadan savaş ilan etti ve Kızılderililere karşı silahlı adamlar gönderdi. 1868'de ilan edilen bir anlaşmaya karşın, akınlar Amerika Birleşik Devletleri birliklerinin sefere çıktığı 1874 yılına dek devam etti. Gelişigüzel çatışmalar bir süre daha devam etti, fakat Comanche ve Kiowalar çok geçmeden Oklahoma'daki Kızılderili bölgelerine yerleşmeyi ve akınlara son vermeyi kabul ettiler.

Kuzeye dönünce, Wyoming'deki Shoshonileri etkili bir

grup olarak görüyoruz. Bunlar Rüzgar Irmağı (Wind River) Shoshonileri olarak adlandırılırdı. Wyoming'deki Kızılderili bölgeleri, yurtlarının merkezidir. Amerika Birleşik Devletleri'yle büyük ölçüde barışı korudular; Dakotalar, Cheyenneler ve Arapaholar geleneksel düşmanları oldukları için, bu Kızılderililere karşı savaşlarda beyazlara katılmaya her zaman hazırdılar.

Uteler

Rüzgar Irmağı Shoshonilerinin ve Comanchelerin yakın akrabaları, Uteler olarak bilinen bir grup Kızılderiliydi. Bunlar ne ağırlıklı olarak bufalo avcıları, ne de gerçek bir Ova halkıydılar; Kiowalar ve Rüzgar Irmağı Shoshonilerinin batısında, Utah ve New Meksiko içlerinde de dolaşarak orta ve batı Colorado'daki dağ silsileleri arasındaki vadilerde yaşıyorlardı. En çok tanınan grupları Uintah, Yampa ve Uncompahgrelerdi. Onlar da Comancheler gibi atları erken elde etmişler, Meksikalılara ait yerleşimleri ve çevredeki Kızılderilileri yıldırmışlardı. Ancak coğrafi konumları, ilerleyen sınıra karşı yapılan Kızılderili savaş arenasının dışında bulunduğu için, Amerika Birleşik Devletleri hükümetiyle sorun yaşamamışlardı. 1861 ve 1868 yılları arasında bu Kızılderililere Utah, Colorado ve New Meksiko'da barınma bölgeleri verildi; şimdi sayıları yaklaşık olarak iki bindir.

Beyazlar onları genellikle saldırgan ve vahşi olarak tanıdılar. Geçmişte Navaholara ve Pueblo köylerine aralıksız saldırılar düzenlemişlerdi. 1879 yılında temsilciliklerini yok ettiler ve tüm hükümet çalışanlarını öldürdüler; ancak birlikler geldiğinde, bir ya da iki çatışmadan sonra teslim oldular. 1906 yılında yaklaşık olarak dört yüz Ute, Utah'taki Kızılderili bölgesinden ayrılarak Güney Dakota'daki Pine Ridge Kızılderili Bölgesi'ne yerleşmeye karar verdi. Bu emirlere karşı olduğu için, birlikler tarafından kuşatıldılar ve Güney Dakota'da Meade Kalesi yakınında sessizce teslim

oldular. Bir süre sonra kendi Kızılderili bölgelerine dönmelerinin sağlanmasını istediler.

Çöl Kazıcıları

Utah, Nevada ve güney California'nın buraya komşu bölgeleri, Great Basin olarak bilinen yeri oluşturur. Bir zamanlar tümü bir iç deniz olan bölgede Büyük Tuz Gölü ve çıkışı olmayan çok sayıda küçük göl vardır. Şimdi yarı çöl olan bu bölgenin, bir zamanlar çayırlarla dolu topraklar olduğu düşünülmektedir ama, Great Basin Shoshonileri burada yaşamaya geldiklerinde bölge en az şimdiki kadar çöldü. Burası ilkel insan için pek de elverişli topraklar değildi; hiçbir bitkinin, güvenilecek kadar bol olmadığı bu topraklarda yaşamak için, Kızılderililerin küçük av hayvanlarını ve her türlü bitkisel besini kullanmaya istekli olmaları gerekiyordu. Beyazlar bu toprakları ziyaret etmeye başladıklarında, bu Kızılderililerin gayretle bitki kökleri aramak için yeri kazdıklarını gördüler. Böylece "Kazıcı Kızılderililer" adını aldılar; bu onları yoksullukları yüzünden küçümseyen bir addı. Bufaloyla rahat bir yaşam süren atlı Kızılderililerin aksine, kaba, basit, kirli bir halk gibi görünüyorlardı. Yine de saygın bir halktılar; çünkü çok hoyrat bir çevrede var olma sorununu çözmüşlerdi ve sürekli savaşlara girişmek, uzun, karışık törenler yapmak yerine, kendilerini beslemekle meşguldüler. Bu kabilelerin birkaç tanesi en çok şu grup adları altında bilinir: California'daki Mono, Kern Irmağı ve Mission kabileleri; Nevada'daki Kuzey ve Güney Paituler; Utah'taki Gosiuteler.

Bu kabilelerin tümü, özellikle de California'da yaşayanlar başarılı sepetçilerdi, ama kumaş dokumazlardı. Evleri çoğunlukla çalıdan yapılmış basit yapılardı ve bazen neredeyse bir rüzgarlıktan farkları yoktu. California'da meşe palamutları önemli bir besindi; ancak diğer yerlerde yabani ot tohumları toplanıyordu. Yine de bölgenin orta bölümlerinde

bitkisel besinler o kadar azdı ki, bulunanların çoğu kullanılır, hatta çekirgeler bile yenirdi.

Pimalar ve Papagolar

Uto-Aztec Ailesi'nin önemli üyeleri, Arizona'nın güneyinde yaşayan ve Pimalar ile Papagolar olarak bilinen iki kabiledir. Bu Kızılderililer, Meksika Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri hükümeti yönetimi altına girdiler. Esas olarak barışçıl, tarımla uğraşan bir halktılar; su bulunduğu zaman sulama yaparlardı ve buğday ve hayvan yetiştirmeyi çabuk öğreniyorlardı. Tüm anlatılanlar, barışçıl olduklarını söylüyor; ancak saldırıldıkları takdirde kendilerini savunurlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliği altına girince sınır yaşamının en kötü unsurlarıyla ilişkiye geçtiler ve bu nedenle hızla gerilediler. Kadınları eskiden ev ihtiyaçları için güzel sepetler ve çömlekler yaparlardı; ama bunlar artık neredeyse yok olmuş sanatlardır. İspanyol yetkililerin, yaklaşık 1750 yılına dek Pimalarla çok az ilişkileri olmuştu; bir İspanyol garnizonunun Tucson'da yerleşmesi ise yaklaşık 1780 yılını bulmuştu. Arizona ve Meksika arasındaki son sınırın belirlendiği 1854 yılında bile, bu topraklarda çok az beyaz vardı.

Washakie ve Shoshoniler

Tarihteki önemli Kızılderili kişiler arasında Wyoming'deki Rüzgar Irmağı Kızılderili Bölgesi'nden Washakie dikkatimizi çeker. Altmış yıl boyunca Shoshonilerin saygı gösterilen reisiydi. Doğum tarihi tam bilinmiyor. Washakie'nin çocukluğunu bildiğini iddia eden birkaç yaşlı Kızılderilinin verdiği bilgilere göre 1798 yılında doğmuştu; ancak temsilcilik memurları en olası tarih olarak 1804'ü belirlediler. Mississipi toprakları daha keşfedilmemişken, ya

da henüz bakir Kızılderili topraklarıyken doğduğu kesin. Lewis ve Clark, şimdi ünlü olan genç Shoshoni kadını Sacajewa'nın rehberliğinde Pasifik'e doğru giderken, Missouri'ye çıkmak ve Shoshoni topraklarından geçmek için Mandan köyünden ayrıldığında, Washakie büyük olasılıkla beşiğine* bağlıydı. Sabrını zorlayan, ama yine de saygısını kazanan ırkın temsilcileri olan bu garip beyaz adamlara, annesinin sırtından gözünü ayırmadan bakmış olması hiç de olanaksız değil.

Washakie gençliğinde Kızılderili komşularına karşı sürekli düzenlenen küçük akınlara, Karaayak, Cheyenne ve Siouxların geri püskürtülmesine katılmıştı. Yetenekleri çok geçmeden hem takipçilerini hem de düşmanlarını etkilemişti; beyaz bir yazarın yazdığına göre, Washakie en azından 1840 yılında, güçlü Karaayakların, isimlerini duyunca korkuyla titrediği üç büyük önderden biriydi. Hemen hemen bu tarihlerde, yaşamının en güzel çağında, Jim Bridger, Peder de Smet ve Brigham Young gibi seçkin beyazlarla ilişki kurdu. Ellili yıllarda, iyi silahlanmış, disiplinli ve atlı bin adamla birlikte, gücünün en yüksek noktasına çıktı. Kadınlara ve çocuklara da yetecek kadar atı vardı. Sahip olduklarını Karaayak, Cheyenne ve Siouxlara karşı koruyordu; bunların özellikle sonuncusu beyazlarla savaş halinde olduğu için, kendisini Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiki olarak buldu. Yetmişli yıllardaki Kızılderili savaşlarında, işaretle haberleşme hizmeti verdi - tıpkı Crook'un seferindeyken, kendi süvarilerinden oluşan seçilmiş bir grubun başında, Crook'un ordusunu yok olmaktan kurtardığı zaman olduğu gibi. Amerika Birleşik Devletleri ordusuna, keşif eri olarak alınmış ve ölümünde onun için bir tören yapılmıştı. Bu onun orduda büyük bir saygı gördüğünü gösteriyor.

---

* Ç.N. Kızılderililerin beşikleri beyazlarınki gibi değil, çocuğun içine bağlandığı, yalnızca kafasının göründüğü ve sırtta da taşınabilen bir tür beşikti. Beşiğin üst tarafında bulunan tente benzeri bölüm, çocuğu güneş, yağmur gibi etkenlerden de korurdu.

Bu büyük önderin kayıtlara geçmiş pek çok öyküsü arasında, 1869 yılında yönetim gücünü kanıtladığı öyküyü aktaracağız. Birçok kişiye göre Washakie o zamanlar köşesine çekilmeye hazır, yaşlı bir adamdı; kendi kabilesinin üyeleri de aynı fikirdeydi ve Washakie bir gün onun savaş yönetmek için çok yaşlı olduğunu, yeni bir önderin aranması gerektiğini söylediklerine kulak misafiri olmuştu. Ertesi gün Washakie atına binip kamptan ayrıldı; iki buçuk ay sonra elinde tek başına yüzdüğü yedi kafa derisiyle dönene dek hiç kimse onu ne gördü, ne de hakkında bir şey duydu. Washakie'nin görevine son verilecekse, besbelli onun yerine geçecek kimsenin daha büyük başarılar elde etmesi gerekiyordu. İşte bundan sonra, o zaman yetmiş yaşında ya da daha yaşlı olan Washakie, Siouxlarla yapılan savaşta etkin bir rol aldı.

Tüm diğer kabileler gibi Shoshonilerin de toprak sorunları vardı; ancak bu tip görüşmelerin hepsinde Washakie başta bulunuyordu. Her zaman mutlu olmadı; hayal kırıklıklarıyla karşılaştı, ama tüm bunlar sırasında duygularını, zekasının yanında ikinci plana koydu, ki bu zeka ona Kızılderili bölgesi yaşamının kaçınılmaz olduğunu ve beyaz adamın üstün geleceğini, silahlı direnişin delilikten de beter olduğunu söylüyordu. 1878 yılında Wyoming valisinin düzenlediği bir toplantıda Washakie şöyle konuşmuştu:

"Böyle cesaretle ve iyilikle aramıza geldiğiniz için çok sevinçliyiz bayım. Size gerçekten özgürce, beyaz adamın ellerinde katlandığımız birçok haksızlıktan söz edeceğim. Dikkat edilmesi ve anımsanması gereken şeyler bunlar. Ancak size kalbimizdekilerin yarısını bile ifade edemiyorum. Kalplerimiz kelimelerle anlatılamayacak kadar dolu.

"Hayal kırıklığı; sonra derin bir üzüntü; sonra ifade edilemeyecek bir acı; sonra zaman zaman bize tüfek, bıçak ve tomahawak'ı düşündüren ve kalplerinizde unutsuzluk ateşini tutuşturan bir kin - işte bayım, deneyimlerimizin/perişan yaşamlarımızın öyküsü bu.

"Bu büyük ülkeye bir denizden diğerine dek sahip olan, onun üzerinde istediği gibi dolaşan ve istediği yerde yaşayan beyaz adam, bizim bu küçük yerde, sizin de bizim kadar bildiğiniz bir gerçeğin hiç bitmeyen anısıyla birlikte hissettiğimiz acıyı bilemez; bu gerçek, sizin gururla Amerika olarak adlandırdığımız toprakların her adımının, çok da uzun sayılmayacak bir süre önce kırmızı adama ait olduğudur. Onu bize Yüce Ruh verdi. Pek çok kabilesinin hepsine yetecek kadar yer vardı; hepsi de özgürlükleri içinde mutluydular. Ancak beyaz adam, bizim bilmediğimiz yöntemlerle, bizim öğrenmediğimiz bazı şeyler öğrenmişti; bunlar arasında, savaş için yay ve oktan daha iyi olan üstün aletler ve korkunç silahların nasıl yapıldığı vardı; denizin ötesindeki diğer topraklardan gelerek onları izleyen insan sürülerinin sanki hiç sonu yokmuş gibiydi.

"Böylece sonunda babalarımız sürekli olarak kovulmuş ya da öldürülmüş ve biz, onların oğulları, ama bir zamanlar güçlü olan kabilelerin üzgün kalıntıları olarak, tümü hakkımız olan topraklardaki küçük yerlere kıstırıldık - suçlu mahkumlar gibi, bizi öldürme hevesi içinde olan silahlı adamlar tarafından gözetlenerek."

"Hepsi bu kadar da değil. Beyaz adamın hükümeti, biz Shoshoniler bize verilen küçük toprak parçasıyla yetindiğimiz takdirde, rahatça yaşamak için gereken her şeyi bize bolca sağlayacağına ve hiçbir beyazın av hayvanlarımız ya da bizim olan herhangi bir şey için sınırlarımızı geçmesini kabul etmeyeceğine söz vermişti. Ama sözünü tutmadı! Beyaz adam av hayvanlarımızı öldürüyor, kürklerimizi ele geçiriyor ve bazen sürülerini bizim çayırlarımızda otlatıyor. Ve sizin büyük ve güçlü hükümetiniz - ah bayım, ne diyeceğimi bilemiyorum, çünkü yarısını bile anlatamıyorum! Hükümet haklarımızı korumuyor. Sözü verilen tohumdan, toprağı sürecek aletlerden, ekinimizi biçecek araçlardan, bizimkilerden daha iyi olan hayvanlardan, hala sahip olmadığımız yiyeceklerden, tüm yapabildiklerimize karşın üretemediğimiz pek çok konfordan, çocuklarımız için o kadar ihtiyaç duyduğumuz okullardan yoksun bırakıyor bizi.

"Yine söylüyorum, hükümet sözünü tutmuyor! *Bu yüzden*

toprağı işleyerek, avlanarak ve balık tutarak elde ettiklerimize karşın, zaman zaman neredeyse açlıktan ölüyor, gördüğümüz gibi yarı çıplak geziyoruz!

"Tüm bunları bilerek, bayını, unutsuzluğa kapılmanıza ve bizden intikam alındığını düşünmemize şaşıyor musunuz?"[1]

İşte bir adamın büyüklüğünün kanıtı; işte inkar edilemeyen kötü şans ve halkının kaderini emanet ettiği kişilerin hilekarlığı karşısında "doğru yolu göstermek" için verdiği savaşın ana hatları. Büyük bir adamda her zaman üstünlük belirten bazı işaretler vardır; Washakie'nin Fransızca bildiğini, İngilizceyi de anladığını öğrenmek bizi şaşırtmıyor.

Washakie 21 Şubat 1900'de öldü; Washakie Kalesi'ndeki mezarlıkta onun için askeri bir cenaze töreni yapıldı; tabutu bir cephane arabası üzerinde taşındı, mezarının başında arka arkaya ateş edildi ve borazanla yat borusu çalındı. Mezarı üzerindeki yazı şöyle der: "Hükümete ve beyaz kardeşlerine her zaman sadıktı."

Sacajawea, ya da Kuş Kadın

En ünlü Kızılderili kadın Sacajawea'dır; sanatçılar onu ve onun maceralarını, resimlerinin konusu yapmışlardır, çok sayıda da heykeli vardır. Yaşamı Pocahontas'ınkinden daha çekici ve onunki kadar romantiktir. Tahminen 1787 yılında, Montana'daki Üç Çatal'ın (Three Forks) dağlık topraklarından, doğuya doğru Idaho'ya kadar uzanan Yılan ya da Shoshoni Kızılderililerinin bir kampında doğmuştu. Çocukluğu ile ilgili hiçbir şey bilmiyor, ancak herhangi bir normal Kızılderili kızı gibi büyüdüğünü, kendinden oldukça

[1] Grace Raymond Hebard, *Washakie. Topraklarının Yük Arabaları ve Pasifik Demiryolları Birliği Tarafından İşgaline Karşı Kızılderili Direnişinin Öyküsü*, Cleveland: The Arthur H.Clark Company.

yaşlı bir adama eş olarak verildiğini tahmin ediyoruz; on dört yaşlarındayken, Missouri Irmağı üzerinde, şimdiki Kuzey Dakota'da bulunan bir köyden gelen Hidatsa savaşçıları, halkının kampına saldırmış, onlar da çareyi kaçmakta bulmuşlardı. Sacajawea ve daha büyük bir kız, kamplarının yanındaki ırmağı geçerek kaçmaya çalışmış, fakat yakalanmışlardı. Savaşçılar daha sonra tutsaklarıyla birlikte yurtlarına dönmek üzere yola çıkmış, ama daha büyük olan kız, bir gece küçük Sacajawea'yı bırakarak kaçmış, Sacajawea yalnız bir tutsak olarak kalmıştı.

Sacajawea, Kuzey Dakota'daki Hidatsa köyüne götürüldü; burada Toussaint Charbonneau adında Fransız-Kanadalı bir kürk hayvanları avcısı ve kürk taciri oturuyordu. Bu beyaz adam, belki insani belki başka bir nedenle, küçük esiri satın almış ve yine Shoshoni Kızılderililerinden bir esir olan karısının bakımına vermişti; öyle anlaşılıyor ki, aynı kabileden olmasalar da aynı dili konuşuyorlardı. Bu, küçük esir kız için bir bakıma şanstı. 1804 yılında, Sacajawea on sekiz yaşlarındayken, Charbonneau onu ikinci karısı olarak aldı.

Aynı yaz Lewis ve Clark'ın keşif grubu Kuzey Dakota'da Bismarck yakınlarında bulunan Mandan Kızılderililerinin köylerine geldi. Planları, orada kışlamak, grubun üyelerini Kızılderili topraklarında yaşamak konusunda güçlendirmek ve Kızılderililerden yararlı bilgiler almaktı. Okurlar anımsayacaklardır, Jefferson 1803 yılında Mississipi'nin batısındaki toprakları Fransa'dan satın almış, bu toprakların araştırılması ve çok sayıdaki Kızılderili kabilesine artık Amerika Birleşik Devletleri'nin boyunduruğu altında olduklarının bildirilmesi için, zaman kaybetmeden bu seferi yollamıştı. Kabilelerin çoğu, herhangi birine ait olduklarının farkında olmadıkları için, bu oldukça nazik bir görevdi. Bu seferin nasıl ustaca yönetildiğini, Kuzey Dakota'dan Pasifik Okyanusu'na dek ülkenin kesin bir haritasının nasıl çıkarıldığını ve ne kadar çok bilgi toplandığını şimdi herkes

biliyor. Kaşiflerin günlükleri, Pasifik'e gidip dönülen seferin her gününün izlenebilmesi için yayımlandı. Bu günlükler tarihi belgeler olarak eşsiz, insan belgeleri olarak ise bir roman kadar ilginçtirler.

Bu öykülerde ikisi de yüzbaşı olan Lewis ve Clark'ın yanında en önemli karakter Kızılderili kız Sacajawea'dır. Kocası Charbonneau, Sacajawea'nın ona eşlik etmesi koşuluyla çevirmen ve rehber olarak tutulmuştu. Günlüklerdeki cümleler, Sacajawea'nın halkının topraklarına gelindiğinde, sefere rehberlik etmesi istenen kişinin, kocasından çok Sacajawea olduğunu açıkça gösteriyor; çünkü o halkına bunun amacını açıklayacak ve onları işbirliği yapmaya ikna edecek dili biliyordu. Günlüklerde ilk olarak yalnızca Charbonneau'nun bir karısı olarak ortaya çıkmıştır; ama 11 Şubat 1805'te Lewis şöyle yazmıştı:

Bu akşam saat beş civarında Charbono'nun karılarından biri güzel bir erkek çocuk doğurdu. Bunun bu kadının doğurduğu ilk çocuk olması dikkate değer; bu tip durumlarda alışılmış olduğu gibi, sancısı bezdirici, acısı şiddetliydi.[1]

Daha sonraki kayıtlar kadının, o zamanlar on sekiz ya da on dokuz yaşlarında olan Sacajawea olduğunu gösteriyor.

Ekip, 7 Nisan'da kuzeye, Missouri'ye doğru yola çıktı; Sacajawea, altı aylık bebeğini Kızılderili tarzında sırtında taşıyordu. Erkeklerden oluşan bu grup içinde tek kadın olduğu için, doğal olarak neredeyse her gün günlüklerde ondan ve küçük oğlundan söz edilir; ilgi duyan okurlar, bu günlüklerin sayfalarında onları izlemekten zevk alacaklardır. Charbonneau bir keresinde karısına vurmuş, ama Yüzbaşı Clark tarafından derhal yola getirilmişti. Bu tip hare-

[1] Lewis ve Clark, *Lewis ve Clark Seferinin Özgün Günlükleri, 1804-1806*, Reuben Gold Thwaites, ed., New York, 1904, Cilt 1, s.257.

ketlerden bir daha hiç söz edilmediği için, Charbonneau'nun dersini aldığını tahmin ediyoruz. Sacajawea, 14 Mayıs'ta Yellowstone Irmağı yakınında, kendisini tehlikeye atarak tekne yükünün bir bölümünü kurtarmakta gösterdiği büyük cesaret ve atiklikle övgü toplamıştı. 10 Haziran'da hastalandı, 16 Haziran'da durumu iyice ağırlaştı; günlüklerdeki kayıtlar, onun durumu, verilen ilaçlar ve daha başka şeyler hakkında günlük raporlar tutan Lewis ve Clark'ın ikisinin de derin endişelerini gösteriyor; Sacajawea'nın ölüme çok yakın olduğu konusunda neredeyse hiç kuşku yoktur; yine de bir hafta sonra, onu günlük işlerini sürdürecek durumda buluyoruz. Hem Lewis'in hem de Clark'ın gözdesi olan oğlu ise, güzel ve sağlıklı olarak büyüyordu.

22 Temmuz'da, Sacajawea yurdunu tanıdığı zaman, ekip Montana'da Three Forks'a yaklaşıyordu; 28'inde ise ekip onun tutsak alındığı yerde kamp kurdu. Artık rehber oydu; bu topraklar hakkındaki olağanüstü bilgisi, eğer bu tip kanıtlara ihtiyaç duyuluyorsa, onun zekasının bir kanıtıdır. Dağları geçmek güçtü; ama o, kabilesinin topraklarına giden yolu biliyordu; 17 Ağustos'ta, grubun önünde ilerlerken, atları üzerinde, halkından bazı insanlar gözüne ilişti. Hemen sevinçten dans etmeye başladı. Sonraki birkaç haftanın dokunaklı sahnelerini ve halkının yardımını güvence altına almaktaki başarısını geçiyoruz; bunların tümü günlüklere her gün geçilen kayıtlarda iyice anlatılmıştır. Ekip sonunda, kendilerine verilen atlarla birlikte Columbia'ya, sonra da o ırmaktan aşağı, okyanusa doğru yola çıktı.

Bir gün, ekibin Pasifik yakınında kurduğu kampta Sacajewea ana kamptan deniz kıyısına gitmesine izin verilmesi için yalvarmıştı. Lewis şöyle yazıyor:

Pazartesi, 6 Ocak 1806

Yüzbaşı Clark erken yapılan bir kahvaltıdan sonra, önceki akşam kararlaştırıldığı gibi iki kano olarak ekiple yola çıktı; Charbono ve Kızılderili karısı da grubun içindeydi; Kızılderili kadın

gitmek için çok istekli olduğundan ona da izin verildi; büyük suları görmek için bizimle çok uzun bir yol geldiğini ve şimdi o kocaman balık da görülebileceği için, ikisini de görmesine izin verilmemesinin çok zalimce olduğunu düşündüğünü söyledi (daha önce hiç okyanusa gitmemişti). [1]

Okyanusu ve balinayı gördü. Bu deneyimi kuşkusuz hak etmişti.

Geri dönen ekip Missouri üzerindeki Kızılderili köylerine ulaştı. 17 Ağustos 1806'da Lewis ve Clark, Charbonneau'a hizmetleri karşılığında ödeme yaptılar ve onu bıraktılar. Sacajawea hiçbir şey almadı; ama bu, o zamanın ve yerin geleneklerine uygundu. Charbonneau onu satın almıştı, bu nedenle Sacajawea onun kadınıydı. Öte yandan Clark, onların hizmetlerini takdir ettiğini açıkça anlatmaktadır; üç gün sonra (20 Ağustos 1806), ırmak üzerindeki yolculuğunda, Charbonneau'a içinden şu bölümü aldığımız dostça bir mektup yazmıştı:

Benimle uzun zaman birlikte oldun ve öyle görgülü davrandın ki benim dostluğumu kazandın; bu uzun, tehlikeli ve yorucu Pasifik Okyanusu yolunda ve dönüşünde sana eşlik eden karın, ona Mandanlar'da, bu yoldaki dikkati ve hizmetleri karşılığında gücümüz ölçüsünde verdiklerimizden çok daha fazlasını hak etti. Küçük oğluna (benim oğlum Pomp) gelince, onun için duyduğum sevgiyi ve onu alıp kendi çocuğum gibi yetiştirmek isteğimi iyi biliyorsun. Sana bir kez daha söylüyorum, eğer oğlunu vaftiz ettirip bana getirirsen, onu eğitir ve ona kendi çocuğum gibi bakarım - sana verdiğim sözü unutmuyorum ve emin olman için şimdi tekrarlayacağım - Charbono, beyazlarla yaşamak istersen ve bana gelirsen, sana bir toprak parçası, atlar, inekler ve domuzlar vereceğim...

Sana ve ailene büyük başarılar diliyorum; benim dans eden küçük oğlunu vaftiz edilmiş olarak görmek için duyduğum sabırsız umutla, her zaman dostun olarak kalacağım.

---

[1] Lewis ve Clark, *Agy.*, Cilt 3, ss. 314-15.

Tarih, Charbonneau'nun bu mektuptaki teklifleri kabul edip etmediği konusunda suskun kalıyor; ancak bundan beş yıl sonra, gezgin Brackenridge, St.Louis'de Mandan köylerine giden bir tekneye binmişti; günlüğünde, 2 Nisan 1811 tarihli şu kaydı buluyoruz:

Teknede, Charboneau adında Fransız bir adamla birlikte, Yılan ulusundan Kızılderili bir kadın olan karısı vardı; ikisi de Pasifik'e giderken Lewis ve Clark'a eşlik etmiş, büyük bir hizmet vermişler. Yumuşak başlı, kibar mizaçlı, iyi biri olan kadın, beyazlara son derece bağlı; onların davranışlarını ve giysilerini taklit etmeye çalışıyor; ama vatan hasreti çekmiş ve anayurdunu yeniden ziyaret etmek istemiş; Kızılderililer arasında uzun yıllar geçiren kocası da uygar yaşamdan usanmış.[2]

Çocuk hakkında hiçbir şey söylenmiyor, ki bu da Sacajawea ve kocasının St.Louis'e gittiği ve çocuğun Clark'ın bakımına bırakıldığı fikrini veriyor.

Sacajawea, daha sonra Luttig adında bir kürk tacirinin, günlüğüne şu kaydı yapmasıyla tarihte yeniden ortaya çıkıyor:

Pazar, 20 aralık 1812. *Sakin ve ılımlı...Bu akşam Charbonneau'nun karısı, bir Yılan Kızılderili kadını, çok yüksek ateş yüzünden öldü; güzel bir kadındı ve kalenin en iyi kadınıydı, yirmi beş yaşlarındaydı, geride güzel yetim bir kız çocuğu bıraktı.*[3]

O halde bu, sondu. Tarihteki en ünlü Kızılderili kadınıydı; on dokuz yaşındayken Amerika Birleşik Devletleri'ne öyle önemli hizmetler verdi ki, ünü artık sarsılmaz oldu.

---

1 Lewis ve Clark, *Agy.*, Cilt 7, ss. 329-30.

2 *Missouri Irmağı'na Bir Yolculuğun Günlüğü; bin sekiz yüz on bir yılında yapılmış.*, Baltimore, 1816, s.10.

3 John C.Luttig, *Yukarı Missouri Üzerindeki Kürk Ticareti Seferi Günlüğü, 1812-1813.* Stella M.Drumm, ed., St.Louis, 1920, s.106

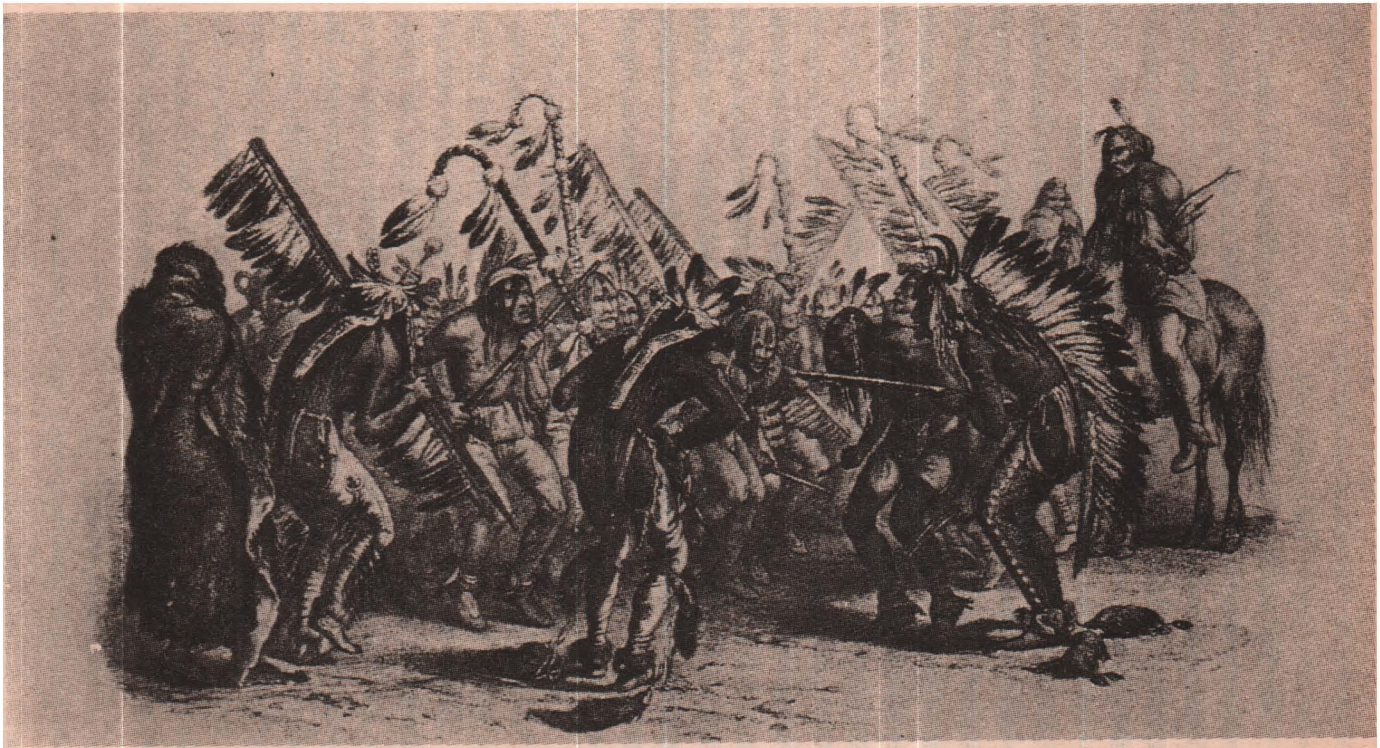
13. GÜNEYDEKİ OVALARDA ATLI KIZILDERİLİLERE AİT BİR KAMP - Catlin tarafından resmedilmiştir, 1833.

14. ÖNCE KÖPEKLER, DAHA SONRA ATLARLA EŞYA TAŞIMA YÖNTEMLERİ - Ovalardaki Kızılderililer, köpekleri çadır direklerini sürüklemek ve travois denilen üçgen kızak üzerindeki eşyaları taşımak üzere eğitmişlerdi. Köpekler kullanılırken Kızılderililer yürüyordu; ancak atlar elde edildikten sonra, ata biniyorlardı. Köpekler yaklaşık olarak 1900 yılına kadar kullanıldığı için, yürüyüş sırasında sık sık hem köpeklere hem de atlara rastlanırdı.

15. BİR TÖREN DANSINDA MANDAN KADINLARI - Bodmer tarafından çizilmiştir, 1834.

16. YARISI TIRAŞLI KAFALAR TOPLULUĞUNUN DANSI - MANDAN - Bodmer tarafından çizilmiştir, 1834.

Başka hiçbir Amerikalı kadın için, onun anısına yapılanlar kadar çok heykel dikilmemiştir.

Son bir tarihi belge de ilgi çekici olabilir. St.Louis'deki mahkeme kayıtlarında, 11 Ağustos 1813 tarihinde, Luttig'e iki çocuğun velayeti verilmişti; ancak daha sonra onun ismi çizilmiş, yerine William Clark'ınki yazılmıştı. Mahkeme emri şöyle:

Mahkeme William Clark'ı merhum Tousant Charbonneau'nun yetim çocuklarının, yani on yaşlarındaki erkek çocuğu Tousant Charbonneau ile bir yaşlarındaki kız çocuğu Lisette Charbonneau'nun velisi olarak tayin etmiştir. Sözü geçen yetim çocukların, mahkemenin bilgisi dahilinde hiçbir malları yoktur. Sözü geçen velinin kefalet vermesi gerekmemektedir.[1]

Bu, Yüzbaşı Clark'ın küçük oğlana bakma sözünü, yetim kız kardeşini de evlat edinerek yerine getirdiğini göstermektedir. Bu çocuklara ne olduğu hakkında ise tarihte hiçbir şey anlatılmıyor. Mahkeme kaydı Charbonneau'dan merhum olarak söz etse de, 1838'de hala yaşıyordu; büyük olasılıkla kastedilen Bayan Charbonneau idi.

Ancak şimdi öykünün en garip bölümü geliyor. Lewis ve Clark ekibi dönüşte hemen ünlü olmuş, ancak maceranın kadın kahramanı olarak Sacajawea'ya uzun süre kimse ne dikkat etmiş ne de hizmetlerinin önemini fark etmişti. Tahminen 1875 yılında, Washakie'nin Wyoming'de yaşayan, halkı arasındaki bir misyoner, aynı isimde, gerçek Sacajawea olduğunu iddia eden yaşlı bir kadın bulmuştu. Bu kadına son derece büyük bir ilgi gösterilmiş, öldüğü zaman adını taşıyan bir anıt dikilmişti. Bu yaşlı kadının yaşamını, Lewis ve Clark'a eşlik eden genç annenin yaşamıyla bir tutan bir de biyografi yazılmıştır. Birçok kişi bu iki kadının aynı insan olduğundan emindir. Buna biz de inanmak ister-

[1] John J.Luttig'de çoğaltılmış kopya, *Agy.*, karşısındaki s.106.

dik; ama sözünü ettiğimiz kayıtlar, kendilerini doğruluyorlar.

Aslında bu kadının yaşamaya devam edip etmediği pek de önemli değil. Onun sahip olduğu ün, seferde oynadığı role dayanır; bu gerçeğin 1890'lara kadar tam olarak farkına varılmamış, bu tarihten sonra bu hatayı telafi etmek için, anısına büyük değişiklikler yapılmıştı. Ünü şimdi sarsılmazdır. Hiç de sıradan bir insan olmadığını gösteren iyi kanıtlar var. Tüm kalbiyle duygularını paylaştığı keşif ekibiyle birlikte olmaktan çok şey öğrenmiş olmalı. Onlardan ayrılmak ve bir ticaret merkezinin her günkü sıkıcılığına dönmek herhalde onda bir düşüş duygusu yaratmıştı. Kendi halkıyla yeniden kopan bir ilişki, cahil bir beyaz adamla evlilik, Lewis ve Clark'ta gördüğü Amerikan yaşamının anlamını büyük ölçüde kavramış olmak - nasıl mutlu olabilirdi ki? Ancak onun ilişki kurduğu beyazlardan gördüğü saygıyı, Luttig doğruluyor; bu günde ve zamanda yaşayan bizler için ise onun yaşamı, tarihte bilinen Kızılderili kadınların yaşamları arasında en çekici olandır. Anısına yapılan bütün heykelleri hak ediyor.

ANA ÇİZGİLERİYLE KIZILDERİLİ YAŞAMI

Her büyük Kızılderili Ailesi soyunun öyküsü aynı şekilde sona erer; ya ekonomik veya askeri yenilgi ya da Kızılderili bölgelerine kapatılma. Çoğu kabile bu felaketlerden sonra hayatta kalmayı başarmış ve gittikçe beyaz komşularına benzeyerek, sayıca çoğalmışlardır. Hemen hemen her kabile anadilini korumuştur; çünkü çoğu Kızılderili Ingilizce veya Ispanyolca konuşmazdı. Ancak giderek Ingilizce ve Kızılderili dillerini konuşan çift dilli bireyler oluyor, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısında Kızılderili dili ve Ispanyolca konuşuyorlar. Bu yerli dillerinin yok olması, uzun zaman alacağa benziyor. New York eyaletindeki Iroquoislar 1800'den beri Ingilizce konuşan halklarla yakın ilişki içindeler ve çoğu Ingilizce konuşabildiği halde, evde ve kendi toplulukları içinde kullandıkları dil, anadilleridir.

XVIII. Bölüm

KIZILDERİLİ YAŞAM BİÇİMİ

Kızılderililer hakkında öğrenilecek ilk şeylerden biri, pek çok türleri olduğudur. Bir Kızılderiliyi ilk olarak tepee'si içinde yaşayan, makosenlerinden alın bantlarına kadar boncuklarla parıldayan, tüylerden yapılmış güzel başlığını takan, örgülü uzun siyah saçlarıyla, tomahawk'ı, davulu, tam-tam'ı, kafa derisi yüzecek bıçağı ve hepsinden önemlisi, gösterişli bir şekilde süslenmiş, kol kadar uzun gövdesi olan kırmızı taştan piposuyla düşünürüz. Kızılderilileri resimlerde, sahnede ve ünlü turistik otellerde işte böyle görmeyi bekleriz. Son derece özgün olan bu nesnelerin tümü gerçek, Kızılderili kökenlidir; ancak bu tablo, bir ölçüde beyazların etkisi altında bir araya getirilmiş karma bir resimdir ve okurlar bunun gerçek olandan çok, genelleştirilmiş bir Kızılderiliyi gösterdiğini artık biliyorlar. 1600 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'ni bir uçtan bir uca dolaşan bir kişi, Kızılderililerin sürekli değişen giyim tarzlarını, evlerini ve yaşam standartlarını fark edebilirdi. Dil de her köyde ya da kampta farklı olurdu.

Böyle bir yolculukta görülecek Kızılderililerin atalarının, yalnızca sayıca çoğaldıklarını ve herhangi bir planları ya da niyetleri olmaksızın tüm ülkeye yayıldıklarını tahmin ediyoruz. Her yaştan insanların bulunduğu bir Kızılderili topluluğu, ortalama yüz kişiden oluşurdu. Böyle birkaç topluluk ya da grup, bir köyde ya da kampta birlikte yaşayabilirdi; ancak o zaman bile her grup kendi kendisinin efendisi olduğunu, istediği zaman geri çekilmekte, ayrı kamp kurmakta ya da bu tip gruplardan oluşan başka bir topluluğa katılmakta özgür olduğunu düşünürdü. Bu grup-

ların birinin sayısı yüz elli kişi ya da daha fazla olduğunda, bir bölümü ayrılır, böylece yeni bir grup olurlardı. Bir grup ya da topluluk fazla büyüdüğünde, basit ve doğal idare yapısının artık kolayca yürümemesi ve yeterli besin kaynağını sağlayacak kadar av hayvanı öldürmenin güçleşmesi büyük olasılıkla bu bölünmenin nedeniydi. Geleneklere göre, sık sık meydana gelen bir tartışma ya da cinayet, hemen ayrılmayı gerektiriyordu.

Yeni asi grup bir süre için ana grupla ilişkisini sürdürebilir, ancak sonunda tümüyle yabancılaşırdı; öyle ki yeni yaşam biçimlerinden başka, dilleri bile farklılaşırdı. Bu tip bir grupta önderlik büyük ölçüde kendiliğinden olurdu; bununla demek istediğimiz, yöneten kişi doğuştan yönetmek için yaratılmış biri olurdu. Çoğunlukla, güçleri ve hırsları olan iki ya da üç kişi arasında rekabet olurdu. Gruptaki insanların sayısı kolayca ayrılmaya yetecek kadar çok olduğunda, bu sözde önderlerin biri ona güvenmeye istekli olanlarla birlikte ayrılır, böylece yeni bir grup oluşurdu.

Bu süreç, topraklar bir okyanustan diğerine işgal edilinceye dek yüzyıllar boyunca sürdü. Büyük Algonkin Ailesi, temel konuşma biçimini oluşturan birkaç grupla oluşmaya başlamış olmalıydı; öyle ki bütün ayrılmalara ve yeni grupların kurulmasına karşın ilk konuşma yapısı, Algonkin asıllarını göstermeye yetecek kadar korunmuştu. Şüpheli Algonkinler olarak niteliediklerimizin bazıları, diğerlerinden çok önce ayrılmış olmalıydılar.

Şimdi önümüze çıkan manzara, dere ve göl kıyılarına serpilmiş kamplar ya da köylerde yaşayan küçük gruplardan oluşan seyrek ve dağınık bir nüfustur. Kamplar ve köyler, birkaç tanesi kendilerini toplu olarak, tek bir kabile gibi kabul etseler ve ara sıra başlarındaki kişileri kabile meclisinde buluşmaya gönderseler de, en azından kendi özgürlükleri konusunda çok titizdiler. Bir köy, kabile meclisinin kararlarını kabul etmezse, o an için işbirliği yapmaya da razı olmazdı ve bu onun hakkıydı. Kızılderilileri, beyazların

zekası karşısında kolay bir av yapan işte bu gevşek, şeffaf, biçimi olmayan toplumsal ve politik yapıydı.

Zaman zaman düşman Kızılderili gruplarının baskıları, savunma amacıyla köyleri bir araya gelmeye zorlardı - hırslı bir reisin beyazlara karşı koymak için birkaç kabileyi toplaması gibi; ama bunlar genellikle geçici ve çok zayıf birlikler olurdu. Ancak birkaç Kızılderili ittifakı bir süre için dayanmıştı - Iroquois Birliği, Creek Konfederasyonu ve Pawnee Cumhuriyeti gibi. Bunlar, olabilecek Kızılderili uluslarının başlangıcıydılar - eğer beyazlar kendi yurtlarında, Avrupa'da kalsalardı.

Nüfus Yoğunluğu

Pek çok kişi Kızılderililerin bugünkü sayısını ve Colomb geldiğinde kaç kişi olduklarını merak eder. İlk sorunun yanıtı, ikincisine göre daha kolay verilebilir. Amerika Birleşik Devletleri Nüfus Sayımı Bürosu'na göre 1960 yılında Kızılderili nüfusumuzun tamamı 523,591'di. Alaska'daki Eskimolar ve Aleutlar bu toplamı 552,228'e çıkarıyordu. Dikkatle yapılan hesaplar, Amerika Birleşik Devletleri ve Alaska'nın yerli nüfusunu 153,000 kişi olarak veriyordu. Bazı bilim adamları bu sayının çok yüksek, bazıları da çok düşük olduğunu düşünmüşlerdi; bugün en iyi tahmin, bir ile iki milyon arasında bir yerli nüfusu gösterir. O tarihte ortalama olarak sekiz kilometre kareye bir Kızılderili düşüyordu; bugün Amerika Birleşik Devletleri'ndeki nüfus yoğunluğu bunun yaklaşık iki yüz katıdır. Beyaz nüfus eşit olarak dağılmamıştır; Kızılderili nüfusu da böyleydi. Kızılderili nüfusunun en yoğun olduğu alanlar California, ve Washington ile Oregon'un bulunduğu Pasifik kıyısındaki dar bir bölgeydi. En fazla yoğunluğa sahip olan iki küçük yer, San Francisco çevresi ve Arizona ile New Mexico'da toplanan Pueblo köyleriydi. Güneydoğu Virginia ve Kuzey Carolina'nın kıyı kuşağı California'nın tümündeki yoğunlu-

ğa yaklaşan tek orta ve doğu bölgesiydi. Orta derecede yoğunluğa sahip olan yerler ise (1) New England'ın güney yarısı, New Jersey, doğu Pennsylvania, Delaware ve Maryland'in bazı bölümleri; (2) Wisconsin; (3) Florida dışındaki güney eyaletleriydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm diğer bölgeleri, nüfus yoğunluğu bakımından değişiyordu.

O halde Kızılderili nüfusu genel olarak deniz kıyılarında ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu ve batı sınırlarında yoğundu. Bu şu anlama geliyordu: İngilizler, Hollandalılar ve Fransızlar, Kızılderililerin California'nın doğusundaki herhangi bir bölgeye göre daha kalabalık oldukları yerlerde yerleşmişlerdi; bu da savaşın şiddetini açıklamaktadır. Doğudaki Kızılderili kabileleri Kentucky, Ohio ve Indiana'ya doğru geri itildikleri için buradaki nüfus artmıştı - daha büyük yenilgiler, hayatta kalmayı başaranları dağıtana dek.

Kızılderili topluluklarının ve kabilelerinin küçük olduklarından söz etmiştik. Kızılderililerin cinsiyetleri ve yaşları üzerine de bazı veriler var. Nüfusbilimciler, yaşam biçiminin ortalama ölüm yaşı ile olduğu kadar, kadın ve erkek sayısının birbirlerine oranı ile de ilgisi olduğunu bilirler. Kanada'nın iç bölgelerindeki avcı kabilelerin 1805'te yapılan sayımları, bin kişide aşağıdaki ilginç oranları vermişti:

	1805	*1929*
Erkekler	74	187
Kadınlar	212	244
Çocuklar	714	569

Yukarıdaki nüfus tablosuna, aynı kabilelerin bazıları için 1929 yılındaki verileri de ekledik. Erkeklerin 1805 yılındaki başlıca işleri avcılık ve savaştı; 1929'da, yalnızca avcılıktı. Avcılık kuşkusuz tehlikeli bir iş; savaşın tehlikesi ise 74 ve 187 oranlarını karşılaştırarak kabaca tahmin edilebilir. Kadınlar bu tehlikelerle karşı karşıya değildiler; giderek

beyazların etkisi altına girdikçe, yaşamın tehlikeleri de azalma eğilimi gösteriyordu.

1805 yılında yüz kişilik bir Kızılderili grubu yiyecek, giyim ve korunma için yedi yetişkin erkeğe gereksinim duyardı. Bu yedi kişiden ikisi ya da üçü avlanmak için fazla yaşlı olabilirdi. 1929'daki koşullar altında ise on sekiz yetişkin gerekiyordu; yani avcıların sayısı iki katına çıkmıştı. Yalnız, 1929'da Kızılderililerin yaşam standardı 1805'tekine göre daha yüksekti, ve her avcının ticaret merkezindeki lüks mallarla takas etmek üzere çok daha fazla kürklü hayvan öldürmesini gerektiriyordu.

1930'da beyazlardan oluşan ortalama yüz kişilik bir toplulukta yirmi sekiz erkek, yirmi yedi kadın ve kırk beş yaşlı ve çocuk bulunması doğaldı.

Kızılderililerin beyazlardan daha uzun yaşadıkları yaygın bir inanıştır. Bu inancı destekleyen hiçbir veri yoktur. Bugün Kızılderililer arasında beyazlarda olduğundan daha az yaşlı insan vardır; geçmiş ile ilgili elimizde olan veriler de koloni günlerinde yaşlı Kızılderililerin az olduğu fikrini veriyor. Öte yandan, olabilecek en uzun yaşam süresi hem Kızılderililer hem de beyazlar için aynı gibi görünüyor; öyle ki bazen bir Kızılderili yüz yaşına kadar yaşayabilir, ancak oran beyazlara göre çok daha düşük olacaktır. Demek istediğimiz, beyazlar arasında nispeten daha fazla yaşlı insan bulunacaktır.

Kızılderililer Yok mu Oluyor?

Bugün 1700 yılında yaşayan Kızılderililerin yaklaşık yarısının yaşadığını söylediğimizde Kızılderili nüfusundaki düşüşün şok edici olduğu görülür. İstatistikler, Kızılderililer yenilgiye uğratılıp Kızılderili bölgelerine yerleştirildikleri zaman ölüm oranlarının doğum oranlarına göre arttığını gösteriyor. Bu yaklaşık olarak 1900 yılına, iyiye doğru bir gidişin başlamasına kadar devam etti ve o za-

mandan bu yana da hayatta kalmayı başaran kabilelerin çoğu büyük bir hızla çoğalıyorlar: Kızılderililerin sayısı 1901 yılında 269,388'di; 1937'de ise, 337,366. Kızılderililerde doğum oranı her zaman yüksek olmuştur ve pek düşme eğilimi de göstermemektedir; ancak ölüm oranları, sürekli düşmekte ve kırsal bölgelerde yaşayan beyazlarınki kadar düşük olacağı umudunu vermektedir. Bu, doğumlar ve ölümler arasında gittikçe genişleyen bir sınır anlamına gelir, bunun sonucunda da gelecekte giderek daha fazla Kızılderili olacaktır. İstatistikçiler, 1940 yılının Kızılderili nüfusunun, 1960'da yarım milyonu aşacağını tahmin etmişlerdir, ki bu gerçekleşmiştir; bu sayı hala büyümektedir.

Yaşamın Günlük Akışı

Bir halkı anlamak için, yaşamlarını nasıl kazandıklarını bilmemiz gerekir. Yiyecek, giysi ve barınak sağlamak, insan yaşamının her türü için zorunludur. Yaşamdaki diğer ilgiler ikinci önemdedir. Görünüşe göre her yerde erkek temin eden, kadın da pişirendir. Yaşam biçimi ister avcılık ister çiftçilik olsun, yaşam hangisine göre sürüyorsa, o iş erkeğe düşer. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki yerli Kızılderililere döndüğümüzde, çiftçilerden çok avcılardan oluşan bir toplum görüyoruz. California, Colorado, Idaho, Montana, Nevada, Oregon, Utah, Washington ve Wyoming'de 1492'den önce tarım yoktu. Arizona ve New Meksiko'da büyük miktarda mısır yetiştirilir, Mississipi'nin doğusunda ise, hiçbir zaman Kızılderilileri yılın yarısında bile beslemeye yetmeyecek kadar az miktarlarda üretilirdi. Yani bize, atalarımızın ilk gördüğü Kızılderili yaşamının ekonomik temelinin ne olduğu sorulsaydı, bunun avcılık olduğunu söylerdik. Temel endüstri buydu; nüfusun hayatta kalması, iyi beslenmesi ve iyi giyinmesini avcılık belirlerdi - ya da yoksulluk ve ihtiyaç içinde yaşamasını.

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da, avlanmak er-

keğin işiydi; bitkisel bir besin toplanacak ya da bir bahçe sürülecekse, bu kadının işiydi. Bu kuralın tek istisnasını Arizona ve New Meksiko'da görüyoruz; burada genç ve orta yaşlı erkekler tarlalarda çalışır, yine de en azından bir bölümü ara sıra geyik ve diğer av hayvanları avlardı. Tarihteki Kızılderililerin çoğunun esas olarak et yediklerini aklımızda bulundurarak, Kızılderililerin Avrupa'daki insan yaşamının aksine hiçbir evcil "et" hayvanına sahip olmadıklarını, ancak bulundukları yere göre geyik, Alaska geyiği, Kanada geyiği ve bizon gibi yabani hayvanlara bağımlı olduklarını görüyoruz. Bu hayvanların besin olarak değerleri, büyüklüklerine bağlıydı; kesin ağırlıkları bilinmese de, tahminler ya da kürkü çıkarılmamış gövdelerin ağırlıkları şöyledir: bizon 454 kilogram, Alaska geyiği 363 kilogram, Kanada geyiği 159 kilogram, geyik 45 kilogram. Bir bizonla eşit olabilmesi için en az on geyik gerekiyordu; ama tek bir geyik de çok sayıda tavşana denkti.

Bir Kızılderili avcı için yeterli olan günlük et miktarını tahmin etmek güçtür. Besin uzmanları günlük ortalamayı kişi başına bir kilogramdan fazla olarak belirlemişlerdir; ancak kürk tacirleri genelde bir kamptaki her erkek, kadın ve çocuk için günlük yaklaşık iki kilogram et hesaplıyorlardı. Günlük miktardaki düzensizlikler yüzünden her zaman biraz kayıp olduğu için, en az iki kilogram uygun bir rakam. O zaman alışılmış biçimde, tek başlarına yaşayan yüz kişilik bir Kızılderili grubuna kısa bir ziyaret yaptığımızı varsayalım. O halde rahatça yaşamak için avcıların her gün 200 kilogram, ya da her ay 6000 kilogram et sağlamaları gerekir. Yani geyiğin kişi başına 45 kilogramlık et kazandıracağını ve yüz Kızılderiliden oluşan bir kampa her gün 200 kilogram et gerekeceğini kabul edersek, günde ortalama dört geyik öldürülmelidir.

Kızılderili nüfusu hakkında bildiklerimize göre, sağlıklı avcıların sayısı beş ile on arasında değişirdi. Yani en elverişli koşullar altında bir avcının her iki üç günde, bir geyik

avlaması gerekirdi. Aynı topraklar üzerinde yay ve oklarla avlanmak için, uzun yolculuklar, çalılıklarda sürünerek dikkatle ilerlemek ya da bir geyiğin geçmesi için, onun izi yanında beklemek gerekiyordu.

Yetişkinlerin ve hatta erkek çocukların bile bazı küçük av hayvanları öldürdüklerini, kadınların da başka işleri olmadığı zaman, bulabildikleri bitkisel yiyecekleri topladıklarını unutmamalıyız. Depolanmış olarak az miktarda kurutulmuş meyve, kök ve büyük olasıkla biraz mısır ile bir torba fasulye de bulunabilirdi; ama bunlar acil durumlar içindi. Yani kamptakiler iyi beslenmese de, avcıların çoğu zaman meşgul olduklarını görebiliyoruz. Sonra kendi yaylarını ve oklarını yapmak ve bunları işler durumda tutmak, kış için hedikler vb. işler yapmak zorundaydılar. Kano kullanıyorlarsa, bunlar da ek sorumluluklar getiriyordu. Tüm bunlarla birlikte, savaşa ve savunmaya da biraz zaman ayrıldığını göz önüne alırsak, Kızılderili erkeğinin hiç de boş zamanı olan bir beyefendi olmadığını görürüz.

Büyük av hayvanlarının Kızılderili ekonomisinde oynadığı büyük rolü anlamak için, pek çok hayvan türünün dağılımına dikkat etmemiz gerekir. Başlıca geyik türleri ak kuyruk, kara kuyruk ve katır geyiğiydi; bunlar hep birlikte Atlantik'ten Pasifik'e kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin tamamını kaplıyordu. Mississipi'nin doğusunda, California'da ve daha kuzeyde yaşayan Kızılderililer için geyik birinci derecede önem taşıyordu; çünkü daha büyük başka bir toynaklı hayvan yoktu. Yani geyiğin önemi bir bölgeden diğerine göre değişse de, hemen her yerde bulunabiliyordu. Alaska geyiği Kanada'nın doğusunda önem taşıyor, ancak Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar uzanmıyordu; bu nedenle bu hayvanı yok sayabiliriz. Öte yandan bizon, ya da bufalo, Mississipi ve Kayalık dağlar arasında başlıca besi hayvanıydı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Colomb öncesi toplumları avcılıkla geçindiğinden ve bu, erkeklerin işi olduğun-

dan, bir erkek çocuğun eğitiminde okuma, yazma ve aritmetik yerine avcılık teknikleri esastı; yaşadığı yere göre esas branş dalı geyik ya da bizon üzerine olmalıydı. Kuzeydoğuda yardımcı dallarından biri Alaska geyiği olurdu; bizon bölgesinde ise iki yardımcı dalı olurdu - Kanada geyiği ve geyik. Bu avcılık tekniklerinde iyi yetişmeyen hiçbir genç, saygınlığa hak kazanamazdı. Avcılık okulundan mezun olan herkesin notunun pekiyi olduğuna dair bir kanıt yok; tüm toplumlarda olduğu gibi yiyecek sağlayan güçlü kişi payına düşenden fazlasını besler, ancak bunu saygınlık ve güçle telafi ederdi.

Özet olarak, başlıca yemek maddesi ve tercih edilen besin et olduğu için, yerli Amerika Birleşik Devletleri'nde arzu edilen yaşam standardının, büyük av hayvanları avlamaya dayandığını söyleyebiliriz. Edebiyatta Kızılderililerin birçok kez şöyle söyledikleri kaydedilmiştir: "Et olmadığı zaman, kampta açlık kol gezer." O halde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderililerin başlıca işi, büyük av hayvanları avlamaktı. Bunun tek istisnası, balıkçılığın önemli olduğu Puget Sound bölgesi ve yoğun olarak mısır ekilen Arizona ile New Meksiko olabilir. Ancak bu bölgelerde bile geyik avı önemliydi.

Büyük av hayvanlarının vurulmasıyla yalnızca yiyecek değil, yenmeyen birçok yan ürün de ortaya çıkar. Örneğin geyikten şunlar elde edilir:

DERİ - makosenler, sırımlar, giysiler

KIL - süs eşyaları ve işlemelerinin yapıldığı, kuyruktan alınan sert kıllar

BOYNUZLAR - aletlerin sapları, ok uçları

TOYNAKLAR - tutkal, çıngıraklar

AYAK ARKASINDAKİ KÜÇÜK KEMİKLER YA DA TIRNAK - kemerler, halhallar ve çıngıraklar için şıngırdatılan nesneler

SİNİRLER - yay teli ve tuzak yapmak için ip

KEMİKLER - iğneler, deri giysi yapacak aletler, saplar, süs eşyaları, vb.

İŞKEMBE VE İDRAR TORBASI - çeşitli türde çantalar ve kaplar

Bu malzemeler her zaman bulunabiliyordu; bu yüzden en kolay yol, bunları kullanmaktı. Bu yan ürünlerin en önemlileri, deriler ve sinirlerdi. Kızılderililer geyik derisini vazgeçilmez olarak görürlerdi; çünkü giysiler için ellerinde bulunan en iyi malzeme buydu. Geyik derileri, ıslatılıp kuru ve yumuşak kalacak şekilde tabaklanabilirdi; böylece yumuşaklıkta, kumaşa eşit duruma getirilir, dayanıklılık ve sağlamlıkta ise kumaştan üstün olurdu. Makosen malzemesi olarak listenin başını çekerdi. "Geyik derisinden" makosen, dizlik, gömlek ve ceketlerin beyaz avcılar, tuzakçılar ve sınırda yaşayanlar tarafından benimsendiğini herkes bilir ve bu, geyik derisinin olağandışı nitelikleri olduğuna dair yeterli bir kanıttır. O halde bütün Kızılderililerin, hatta tarımla uğraşanların bile, besin için değilse de giyim ihtiyaçları için geyik avlamalarını anlamak oldukça kolay.

Mississipi Irmağı boyunca bulunan ve batıda, Kayalık

dağlara doğru uzanan otlaklar, bizonlarla doluydu. Kentucky ve Indiana'nın bazı bölgelerinde oldukça yaygındılar ve hatta Ohio'ya kadar ulaşıyorlardı; ancak en kalabalık olarak otlaklarda bulunuyorlardı. Besin değerleri yaklaşık olarak sığırınkine eşitti. Az önce tanıttığımız geyik avcılarından oluşan Kızılderili kampı bizon bölgesine göçmek istese, altı avcının, tüm insanları tok tutabilmek için ayda iki ya da üç bizondan fazlasını öldürmesine gerek kalmazdı. Büyük, kürklü bizon derileri postlar, yatak ve tepee örtüleri olarak da kullanışlıydı. Bizon derileri kalın ve kaba olduğundan, giysi konusunda geyik ve Kanada geyiği derileriyle yarışamazdı, ancak bu hayvanlar da seyrek olarak otlaklara dağıldığı için, onlar da avlanıyordu. Yine de yılda yüz geyik derisi, tüm kamp için pekala yeterli olabilirdi.

Bizon topraklarında yaşayan Kızılderililer kamplarını ırmak boylarına kurarlardı; ağaçlar ve çalıların sıralandığı kıyılar, tek yakacak kaynağıydı. İnsanoğlu her zaman su ve yakacak yanında yerleşmek zorundadır. Mississipi havzasında belki de daha büyük bir Kızılderili nüfusunu geçindirecek kadar bizon vardı ama burada yakacak ve su eşit olarak dağılmamıştı. Her durumda, bizon topraklarındaki et miktarı büyük bir konfordu. Bizonlar büyük sürüler halinde otluyor, bu da avcıların takım olarak çalışmalarını elverişli hale getiriyordu. Geyik avcılığı, en çok, sık ormanlarda gizlice bir geyiğin üzerine giden yalnız avcının işiydi. Bizonlar ise açık arazide, genellikle birbirlerine yakın durur, uzaktan görülmeleri de kolay olurdu. Yerli Kızılderililerin ne atları ne de silahları vardı; onlar ayakları üzerinde avlanıyorlardı. Bizonlar hem uyanık, hem de saldırgan, okların erişebileceği uzaklığın dışında kalmakta usta, sıkıştırıldıkları takdirde avcılara saldırmakta hızlıydılar. Öte yandan, uçurumlara ve bataklıklara ya da yüksek bayırlardan aşağı sürülebilirlerdi. Alışılmış avlanma yöntemi, onlara gizlice yanaşmaktı. Bir yöntem de, vücudu bir kurt postuyla örtmek, otlayan sürünün yanına doğru sürünerek gitmek, sonra ayağa kal-

kıp hayvanı vurmaktı. İki veya dört avcı, bir bufalo derisinin de altına girebilir ve sürüye aynı şekilde yaklaşırdı. Bir sürüyü uçuruma doğru sürmek için avcılar saklanmadan ve gürültülü bir şekilde yaklaşabilirdi. Diğer zamanlarda, otlar arkadan ve yandan ateşe verilir, bundan kaçmak için sürü bir bataklığa yürümek ya da bir uçurumdan yuvarlanmak zorunda kalırdı. Bu yöntemler, konuyla ilgili kitaplarda anlatılır; ancak burada önemli olan, ayda bir ya da iki günlük ekip çalışmasının, kampı bolluk içinde tutacağıdır. Yani bizon topraklarındaki erkeklerin işi pek zor görünmüyor.

Bol miktarda boş zamanın tadını çıkardıklarını görmek, bizon avcılarının avlanmadıkları zamanlarda ne yaptıkları sorusunu akla getiriyor. Öte yandan kadınlar, etleri kurutmak, yemek servisi yapmak, derileri tabaklamak, çocuklara bakmak, giysiler yapmak ve belki de bir tarlaya bakmakla çok meşguldüler. Nüfusbilimciler bize bizon topraklarında her zaman belirgin bir kadın fazlalığı olduğunu, bunun da her kadının yapması gereken iş miktarını azalttığını söylüyorlar; ancak böyle olsa bile, onlar her zaman meşguldüler. Erkekler akınlara ve savaşa oldukça fazla zaman ayırıyorlardı; evlerindeyken törenler düzenler, meclislerde bulunurlardı. Bazı yetkililer, bizon avlayan Kızılderililerin, diğer avcılık biçimlerini izleyen kabilelere göre daha sık savaş halinde olduklarını söylüyorlar. Bunun nedeni belki de bizon avcılarının çok boş zamanları olmasıydı. Ancak bu sürekli savaşların bir sonucu da, erkeklerin ölüm oranındaki artıştı. 1805 yılı için verilen nüfus tablosu, büyük ölçüde bizon avcıları olan Kızılderililere dayanıyordu. 1929 sayımındaki avcılar ise geyik ve diğer kürklü hayvanları elde etmeye çalışıyorlardı.

Ayrıca 1805'te, bizon avlayan Kızılderililerin bol ata sahip olduklarını da gözden kaçırmamamız gerekir. İyi bir at üzerindeki tek bir avcı, koşmakta olan bir bizon sürüsünün yanına iyice yaklaşabilir ve oklarını, dakikada bir ya da

iki kere, çaresiz hayvanların kalplerine gönderebilirdi. Sürü bölgeyi terk ederse, kamptaki Kızılderililer eşyalarını atlara yükleyebilir, diğer atlara binebilir ve yeni bir sürünün yeri belirlenene dek, günde altmış beş-seksen kilometre hızla yolculuk yapabilirdi. Bizon avcılarının büyük kamplarda yaşayabilmelerine, erkeklerin zamanlarını savaşla, kumarla ve boş gezerek geçirmelerine şaşmamak gerek!

Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük bölümünde balıkçılık rasgele yapılır ve önem taşımazdı. Balığın tadına bakmak istemeyen kabileler vardı; ama onların topraklarında balık az olduğu için bunun pek bir önemi yoktu. Balıkçılığın esas rol oynadığı en büyük bölge, Columbia Irmağı havzası ile Pasifik kıyı kuşağının buraya komşu bölgelerindeki ırmaklardı. Somon balıkları, bu ırmaklara aralıklı olarak "akın edip" kıyılarını bir uçtan bir uca doldurur ve balıkçıların onları büyük miktarlarda yakalamalarına olanak verirdi. Kadınlar balığı kurutarak ve tütsüleyerek konserve yapar, böylece bir sonraki "akın"a kadar yiyecek biriktirmiş olurlardı. Washington'ın batısı ve Oregon, ilk Kızılderili nüfusunun en yoğun olduğu yer olarak bulunmuştur; bunun nedeni, buralardaki balık bolluğu olabilir. Balıkçılığın önemli olduğu bir diğer yer de, Virginia ve New Jersey körfezleriydi; buralarda Kızılderililer kendi yapımları olan büyük ağların kullanımında ustaydılar.

Kadınların Yaptığı İşler

Birçok yazar, kadınların dünyanın hemen her yerinde ve her toplumda sürekli olarak, ancak çeşitli işlerde çalıştıklarına işaret eder; erkeklerin ise zaman zaman şiddet dolu güç denemelerinde bulunduklarını yazar. Kadınlar ev halkının kölesi, erkekler de emekçi olarak adlandırıldığı zaman, demek istenenin şu olduğunu sanıyoruz: bir iş felaket, diğeri ise parlak bir fırsatdır. Avcı halklarda ise, aynı Kızılderililerde olduğu gibi, cinsiyet ayrımı çok belirgin ola-

rak ortaya çıkar. Büyük av hayvanlarının peşinden koşmak büyük bir çaba, daha sonra da bir dinlenme dönemi gerektirir; fakat avcılık yalnızca aralıklı olarak mümkün olan en yüksek enerjinin harcanmasını gerektirir. Öte yandan kadınlar, her yerdeki kadınlar kadar, pek çok ev işiyle karşı karşıyaydılar - küçük, tekrarlanan bir işin ardından diğeri; bunlar içinde zamanlarının en büyük bölümünü alan ise beslenme ve giyimdir.

Yerlilerin koşullarında, her kadının kendisi ve ailesi için her şeyi yapması beklenirdi. Bir tüccara gidip gereksinim duyduğu şeyleri satın alamazdı; bu nedenle tüketilen hemen her şey onun ellerinden geçmek zorundaydı. Yemeklerin hepsini o hazırlar ve o sunardı.

Zaman içinde çok büyük değişiklikler meydana geldiği için, Kızılderili yaşamından söz ederken geçmiş zaman kullanıyoruz; ancak çağdaş kabilelerin çoğunda, Kızılderili kadınının yazgısı eskilerinkiyle hemen hemen aynıdır. Her Kızılderili kadının giysiler yapmak ve bunları kullanılabilir durumda tutmakta usta olması gerektiğinin hala geçerli olduğu Kızılderili köyleri biliyoruz. Ev yapımının büyük bölümünü o üstlenir; zaten evin sahibi de odur ve bu nedenle de onu kullanılır durumda tutması beklenir. Aile taşındığı zaman, aile yükünün kendi payına düşen bölümünden daha fazla şey taşıması gerekir.

Kadın, kendi ev eşyalarını, mutfak gereçlerini ve kendi aletlerini yapar. Ateşe o bakar, odun toplar ve bunları eve taşır. Hizmetçi yoktur; ama çoğunlukla bir büyükanne yardım elini uzatabilir; küçük kızlar da paylarına düşeni yaparlar. İkinci, hatta üçüncü bir eşe bakabilen erkekler ise, doğal olarak her şeyi tek bir kadının yapmak zorunda olduğu evlere göre daha yüksek bir düzeyde yaşardı.

Herhangi bir dokuma yapılıyorsa, kadın bitkileri toplar, liflerini ayırır, ipleri sarar ya da büker, boya yapar, ipleri boyar, sonra da dokurdu. Pueblo Kızılderilileri arasında bükme ve dokuma işini erkekler yapardı; diğer yerlerde bu

kadının işiydi. Arizona ve New Meksio'da tarlalarda erkekler çalışırdı; ancak tarım yapan kabilelerin çoğunda bütün iş kadınlara yüklenirdi. Erkekler bir tören yaptığında, kadınlar ateş için odun toplar, yemek pişirir ve servis yaparlardı. Ayrıca, cenazelerde yas tutanlar onlar olur ve çoğunlukla mezarı da onlar kazarlardı. Antropologların, ilkel kültürlerde kadınların payı üzerine kitap yazmaya çalışmasına şaşmamak gerek. Antropologlar, basit, fakat temel buluşların çoğunu kadına atfetmiş, hatta kadının erkeği ehlileştirdiğini ve bu nedenle de uygarlaştıran kimsenin o olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişti. Bunun ne ölçüde doğru olduğunu bilmiyoruz; ancak Kızılderili kadının, Kızılderili yaşamını başarılı kılmak için erkekler kadar çok şey yaptığını biliyoruz. Güçlü bir işçi, iyi bir tamirci, iyi bir zanaatkar, çok iyi bir sanatçı, bir tür mimar, çiftçi, gezgin, balıkçı, tuzakçı, doktor, vaiz ve gerekirse bir önderdi.

Kızılderililer büyük ulaşım sistemleri geliştirmemişti. Ormanlık bölgelerde yaşayanlar, kano kullanımında ilerlemişti; Batı otlaklarında, yükü sürükleyerek taşımak için köpekler kullanıyordu; ancak toprak üstünde de, yürümek, küçük çocuklarını ve eşyalarını taşımak zorundaydılar. Bunun belki de gereğinden fazlası kadınların payına düşüyordu. Henüz küçük kızken, sırtlarına bebekler bağlanır, eve odun taşır, böylece güçlenirlerdi. Yetişkin bir Kızılderili kadını, sırtında ve başında beyaz erkeklerin çoğundan daha fazla şey taşıyabilirdi. Kızılderili erkeği, eğer kaçabilirse, fazla şey taşımazdı. Yürüyüş halindeyken düşman Kızılderililere karşı tetikte olunması ve av hayvanlarının da vurulması gerekiyordu.

Birçok tür toplum biçiminde kadınlar her zaman bir miktar dikiş, iplik bükme ve dokuma yapmışlardır. Bu, Kızılderili kadını için de aynıydı. Tencere kaynarken makosenleri onarabilir, kocasının dizliklerini dikebilir, vb. işler yapardı; bir konuğu gelirse o da beraberinde biraz iş getirebilirdi. İş büyük olursa, işbirliği yaparak çalışılırdı - örne-

ğin bir bizon avcısının karısı yeni bir tepee örtüsü yapmak istediği zaman. Kadın, gereken on iki veya on dört deriyi bir araya getirdikten sonra biraz yiyecek toplar, sonra da kamptaki en deneyimli kadınları davet ederdi. Hepsi, özel becerilerine göre yardım eder, derileri keser ve hazırlar, sonra da gerekli dikişleri yaparlardı. Kızlar da, daha küçük çocukların bakımıyla tamamen meşgul olmadıkları zaman, dikişe ya da diğer hangi elişi acilse ona koyulurlardı.

Erkekler ve gençler de vakit buldukça aynı şekilde çalışır, yeni oklar yapar, törenlerde kullanılan gerekli nesnelerin onarımını ve bunun gibi şeyleri yaparlardı. Yaşlı erkekler bol bol boş gezerdi; ancak onların bile yapacak ufak tefek elişleri vardı - erkek çocuklara ok atmayı öğretmek, efsaneler anlatmak, ahlaki konuşmalar yapmak ve diğer küçük işlerle ilgilenmek gibi. Kızılderili topluluğu da nihayet bir insan grubuydu: birkaç tanesi tembel, bazıları aptal, bazıları ahlaksız, bazıları kavgacı, bazıları açgözlü ve gaddar, bazıları zeki, bazıları tutumlu, bazıları da çalışkandı.

Kızılderili Kültür Bölgeleri

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gezintimiz sırasında giysiler, ev ekonomisi, geçinme yöntemleri, süsleme tarzları, eğlenceler, oyunlar ve törenlerdeki pek çok farklılığı fark etmiş olmamız gerekir. Ancak farklılıklar genellikle çok keskin olmaz, özellikler birbirlerinden derece derece ayrılırdı. Örneğin makosenlerin, tabaklanmış derinin ayağa uydurulma biçimi aynı olabilir, ancak süsleme, üst taraflarının biçimi, vb. bakımından kabileden kabileye faklılık gösterebilirdi; son aşamada sert tabanlar eklenebilir, bunun sonucunda çok farklı görünüşlü bir ayakkabı ortaya çıkardı. Bu da yine bir süre için devam edebilir, sonra yeni bir tarza teslim olabilirdi. Batıya doğru gittiğimizde tepee'lerin kullanıldığını görürüz - önce kayın ağacı kabuğuyla, sonra bufalo derisiyle, son olarak Columbia Irmağı'na ulaşıldığında dokuma ha-

sırla kaplı olarak. Aşağı yukarı bu noktada, tepee'ler tamamen yok olur. Yani genelde, komşu kabilelerin birbirine benzediğini söyleyebiliriz.

Bu genelleme özellikle evler, giysiler, besin alışkanlıkları, el sanatları, vb. için geçerlidir. Yaşam biçiminin, o yurdun doğasıyla birlikte değişeceğini söylemek de doğru olur. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderili kabilelerinden, çoğunlukla aşağıdaki grup isimleri altında söz edildiğini duyarız:

ORMANLIK DOĞU BÖLGESİ
Iroquois, Ojibway, Delaware, Naskapi
GÜNEY DOĞU BÖLGESİ
Creek, Yuchi, Natchez, Seminole
OVA BÖLGESİ
Dakota, Pawnee, Crow, Karaayak
GÜNEYBATI BÖLGESİ
Zuni, Navaho, Apache, Pima
CALIFORNIA
Pomo, Yokuts, Maidu, Wintun
YAYLA BÖLGESİ
Nez Percé, Spokan, Kutenai
KUZEY PASİFİK KIYISI BÖLGESİ
Tlingit, Nootka

Bu bölge sınıflamalarına giren önemli kabilelerden, pek çok kabile ismi altında kısaca söz ettik. Bu sınıflandırma, her bölge içindeki temel yaşam biçimlerinin benzer olması nedeniyle yararlıdır.

XIX. Bölüm

BEYAZ ADAM KIZILDERİLİLEŞİNCE

Ne zaman birbirinden çok farklı iki halk karşılaşsa, bazı kişiler yabancılarla birlikte yaşamak için kendi halklarını bırakırlar. Beyaz adam Kızılderili kamplarından hoşlandığı, ya da "Kızılderilileştiği" zaman, halkı onu hor görür, ama bir Kızılderili onlarla birlikte yaşamaya geldiğinde, beyazlar bu hareketi övgüye değer olarak görürlerdi. Kızılderililerin, yaşam biçimlerini bırakan Kızılderililere aynı küçümsemeyle bakıp bakmadıklarını bilmiyoruz; ancak var olan az miktardaki kanıt, bu yönü gösteriyor. Bir beyaz adam Kızılderililerle yaşamaya geldiğinde, Kızılderililerin bunu sağduyu belirtisi olarak kabul ettiği açıktır. Bu kitaptaki önemli bir bölüm, "beyazlaşan" Kızılderililer ile ilgili derinlemesine bir inceleme olabilirdi; ama elimizde bunu yazacak veriler yok.* Onlar çok ender olarak kendileri hakkında yazmışlardı; ancak Kızılderili kampında bir beyaz görüldüğü zaman hemen onun biyografisi yazılırdı. Biz yine de bir yerlerde, "beyazlaşan" Kızılderililerle ilgili bazı veriler olduğuna inanıyoruz; madalyonun öteki yüzünün de anlaşılması için bunların en azından bir gün yayımlanacağını umuyoruz. Ancak okur belki de Kızılderilileşenler hakkında bilgi sahibi olmayı yeğler.

Avrupalılar, özellikle de Fransızlar ve İngilizler çoğunlukla sınırı o kadar çok severlerdi ki, yaşamlarını Kızılderili kamplarında geçirirlerdi. Beyaz adam, Kızılderili ailesinden destek görerek ve uygarlığın sert disiplininden kurtulmuş

* Ç.N. Kızılderililer günümüzün "beyazlaşan" Kızılderililerine "elma" diyorlar - içleri beyaz, dışları kırmızı olduğu için.

olarak bu özgür av yaşamına bir kere uyum sağlayınca, halkına geri dönmeyi tatsız buluyordu. Yine de bu beyazlar seyrek olarak tümüyle Kızılderili olurlardı; çünkü ilk eğitimlerini Batılı insanlardan almışlardı ve onların bazı ideallerini hala içlerinde taşıyorlardı. Öbür tarafa geçenler, çocukken esir olarak alınıp Kızılderili olarak büyütülenlerdi; tümüyle yerlileşenler onlardı.

Bunlar ve geçici olarak esir olanlar, koloni edebiyatının kahramanlarıdır. İyi donanımlı her kütüphanede, dedektif öykülerinden daha heyecanlı olan bu eski kitapların çoğu bulunabilir. Yüzden fazla kitap vardır. Bunlar arasında en çok bilinenler John Tanner, Frances Slocum, Mary Rowlandson ve Mary Jameson'ın yakalanmalarıdır. Frances Slocum ve Mary Jameson, yaşamlarının sonuna kadar Kızılderili olarak yaşadılar; ancak tarihte bilinmeyen daha yüzlercesi vardı. Frances Slocum, beş yaşındayken Pennsylvania'daki Wyoming Vadisi'nde bulunan evinden kaçırılarak Indiana'ya götürülmüş, 1874'te ölene dek burada Kızılderililerle birlikte yaşamıştı. 1899'da anısına bir anıt yapılmış, daha sonra Indiana eyaletinde Frances Slocum Eyalet Ormanı kurulmuştu.

Gist adında bir adam 1750 yılında Ohio'da dolaşmış, bize içinde aşağıdaki kaydı bulduğumuz bir anı defteri bırakmıştı:

Salı, 15. Muskingum'dan ayrıldık ve W 5 M'den, üzerinde küçük bir kasabanın bulunduğu Beyaz Kadın'ın Deresi'ne gittik; bu Beyaz Kadın daha on yaşında bile değilken, Fransız Kızılderilileri tarafından New England'dan kaçırılmış; şimdi elli yaşına yakın; Kızılderili bir kocası ve birçok çocuğu var - Adı Mary Harris; New England'da çok dindar olduklarını hala anımsıyor ve Beyaz Adam'ın, nasıl bu Ormanlar'da gördüğü kadar kötü olabildiğini anlayamıyor.[1]

---

[1] **William M. Darlington**, Christopher Gist'in Günlükleri, Cleveland, 1893, s.41.

Tarihçi Hanna, bu kadının 29 Şubat 1704'te, Massachusetts'deki Deerfield'in yakılması sırasında yakalandığını anlatıyor.

Esir almak eskiden beri Kızılderililerin geleneğiydi; bir akında, yetişkin ve genç erkekler oracıkta öldürülür, bir ya da iki tanesinin, evdekilere eğlence olsun diye yapılacak işkence için canı bağışlanırdı. Yaşlı kadınlar hemen öldürülür, ancak kızlar ve genç kadınlar, erkek çocuklarla birlikte esir alınırlardı. Bundan dolayı, Doğu'daki Algonkinler beyazların yerleşimlerine akınlar düzenlemeye başladıklarında, çocukları ve genç erkekleri esir almaları garip değildir.

Algonkin akıncısının amacı, beyaz düşmanını üzmek, onun evini yakmak, hayvanlarını öldürmek, mallarını dağıtmak, kadınlarının kafa derilerini yüzmek, çocuklarını kaçırmak ve mümkünse onu işkenceyle öldürmekti. Bu şekilde beyaz adamın akrabalarını korkutmaya ve kızdırmaya çalışırdı. Arkasında vahşetin en korkunç kanıtlarını, hatta kabile kimliğini açığa vuracak izleri bile bırakmaya dikkat ederdi. Yerleşimcilerin Kızılderilileri şeytan olarak görmelerine ve öfkelerini hemen hemen aynı şekilde çıkarmalarına, hatta kadınları ile çocuklarını Antil Adaları'nda köle olarak satmak üzere alıp götürmelerine şaşmamak gerek.

Ancak çok da karanlık bir tablo çizmeyelim; çünkü Kızılderili genelde kendi çocuklarına karşı iyiydi; aslında, onları çok severdi ve düşmanının da aynısını yaptığını varsayardı. Küçük beyaz çocukları evine götürdüğü zaman, onlara kendi çocuklarıymış gibi davranırdı. Çocuğu olmayan ya da onu kaybetmiş bir kadın, küçük bir esiri sevinçle kollarına alır ve ona şefkatle bakardı. Beyaz aileler doğal olarak çocuklarının kaderinin belirsizliği yüzünden şiddetli bir acı çekerlerdi - tıpkı eskiçağ Kızılderili annelerinin, çocukları bir düşman kabile tarafından yakalandığında hissettikleri gibi. Bundan dolayı, bir Kızılderili savaşından sonra ne zaman anlaşmalar yapılsa, en önemli koşulun esirlerin geri verilmesi olması doğaldı.

Ohio topraklarında Kızılderililere karşı yapılan en başarılı seferlerden biri, daha önce de değindiğimiz İngiliz general Bouquet'inkiydi. Generalin 1764'deki seferi üzerine yazılmış bir anlatıdan, Kızılderililerin elindeki beyaz tutsakların dönüşü ile ilgili bazı parçalar seçtik. Generalin Ohio'da yenilgiye uğramış reislerle sıkı bir pazarlık yaptığını anımsayabilirsiniz; reislere, köylerini ve çok sayıdaki rehinenin yaşamını kurtarmak için yalnızca kısa bir süre verilmişti; bu süre içinde, ne zaman yakalanmış olurlarsa olsunlar tüm beyaz tutsaklar geri verilecekti. Kızılderililer, evlat edindikleri bu çocukları kendilerininmiş gibi seviyorlardı. Kurnaz general belki de bunu biliyordu; böylece durumu Kızılderililerin aleyhine çevirdi ve onlara işkence yaptı - bir kazığa bağlayıp yakarak değil, ama kalbindeki en güçlü duyguları parçalayarak.

Edebiyatın en dokunaklı sahnelerinden biri, bu esirleri geri veren üzgün Kızılderililerin basit anlatımıdır:

Kızılderililer de sanki her zamanki vahşiliklerini tamamen unutmuş gibi bu son derece dokunaklı olayın büyütülmesinde önemli rol oynuyorlardı. Sevgili esirlerini son derece isteksizce teslim ediyorlardı; onları yönetici subayın bakımına ve korumasına emanet ederken, arkalarından gözyaşı selleri döküyorlardı. Onlara gösterdikleri ilgi kampta kaldıkları süre boyunca devam etti. Onları her gün ziyaret ediyor ve onlara, ailelerinin bir parçasıyken verdikleri tüm mısır, deri, at ve diğer şeyler gibi armağanları getiriyorlardı; bunlara, diğer armağanlar ve en içten ve şefkatli sevginin bütün işaretleri eşlik ediyordu. Hayır, bununla da kalmadılar; Kızılderililerin bazıları, ordu yürüyüşe geçtiğinde yalvararak, Pitt Kalesi'ne kadar yol boyunca eski esirlerine eşlik etmek için izin aldılar ve yolda avlanmakla, onlara erzak getirmekle uğraştılar.

Şu yaşlı asker Bouquet, bu Kızılderililere bundan büyük ne ceza verebilirdi? Evlat edindikleri beyaz çocukları-

nı Kızılderili tarzında, yaşlarla dolu gözlerinin önünde tomahawak'la öldürseydi, daha fazla acı çekemezlerdi.

Anlatı şöyle devam ediyor:

Küçükken alıp götürülen ve uzun süre Kızılderililerle birlikte yaşayan çocuklar arasında, anne babalarına ya da akrabalarına geri götürüldükleri için herhangi bir sevinç belirtisinin görünmesi beklenmemelidir. Kızılderilileri, sahip oldukları tek akrabalar olarak görmeye alıştırıldıkları, onlar tarafından şefkatle bakıldıkları ve onların dilini konuştukları için, yeni durumlarını bir esaret olarak kabul etmelerine ve vahşilerden gözyaşlarıyla ayrılmalarına şaşmamak gerek.

Ancak dönmek için isteksizlik gösteren bazı yetişkin insanların da bulunduğunu inkar etmemek gerek. Shawaneseler esirlerinin çoğunu bağlamak ve onları kampa doğru zorla götürmek zorunda kalmışlardı; teslim edilen kadınların bazıları daha sonra kaçma fırsatı bulmuş ve Kızılderili köylerine geri dönmüşlerdi. Kaçmayı başaramayan bazıları ise, ayrılırken, tanıdıkları vahşilere sarılmışlar ve acı ağıtlarına günlerce devam etmişler, hatta yiyecekleri bile kabul etmemişlerdi.

Insanlık onuru için, bu insanların düşük seviyeli olduğunu, ya cehalet veya acıklı bir yoksulluk içinde büyümüş, ya da Kızılderililerle, tüm eski akrabalarını unutacak kadar uzun süre yaşamış olduklarını varsayıyoruz. Vahşilerin yaşamı basit ve denetimsiz olduğu için, daha iyi bir yaşamın ve din ışığının nimetleriyle bir yarışa kesinlikle sokulamazdı; bunlara sahip olmanın mutluluğunu tadan ve onları anlama yeteneği olan hiç kimse bunu yapamazdı.[1]

Bu son cümlede söylenen neredeyse aptalcadır. Sınırdaki yaşam, çocuklar ve genç kadınlar için çoğunlukla güç ve sıkıcıydı. Bir Kızılderili köyündeki yaşam büyük olasılıkla

[1] William Smith, *Bouquet'in Ohio Kızılderililerine Karşı Seferinin Tarihi Öyküsü, 1764*, Cincinnati, 1868, ss.76-7, 80-1.

o kadar yorucu değildi ve toplumsal yalnızlık daha azdı. Çocukluğunuzun on yılını, şefkatle kabul edildiğiniz, kaçış umudu olmayan bir Kızılderili kampında geçirin, kişisel bağlar kurun, sonunda evlenin ve çocuklarınız olsun ve sonra da kendinizi tüm bunları sonsuza kadar arkanızda bırakmaya, yeni bir başlangıç yapmaya zorlanmış olarak düşünün. Yine bir Kızılderili çocuğu evlat edindiğinizi, ona kendinizinmiş gibi yıllarca baktıktan sonra kollarınızdan koparıldığını ve Kızılderililere verilmesini gözlerinizle gördüğünüzü varsayın. Tarihi kaydeden yukarıdaki kişi, acaba neden şaşırmış olabilir?

Kızılderili ve beyaz arasında ne ırksal ne de toplumsal bir uyuşmazlık vardı. Sınırda, beyaz erkekler Kızılderili kadınlarla evlenirdi; Kızılderili erkeklerle evli olan beyaz esirlerin de, onları terk etmekte isteksiz olduklarını gördük. Avrupa'da bilim adamlarının ilk eğilimi, Kızılderililerin beyaz ırka ait olduğunu düşünmekti. Bu iki ırk arasındaki korkunç savaş ekonomik ve siyasiydi. Kızılderili, başlangıçtan beri zayıf olandı. Kızılderililere karşı bir şefkat duygusu hala yaşar - ekonomik rekabet olan zamanlar ve yerler dışında. İki ırk arasındaki evlilikler devam etti; şimdi Amerika Birleşik Devletler'deki Kızılderililerin yarısına yakınına beyaz kanının karıştığı tahmin ediliyor. Ancak Kızılderili bölgesi sistemi, bu tip evlilikleri yasaklamak eğilimindedir; yani Kızılderililerin tümüyle beyazlara karışması asla gerçek olmayabilir.

Doğanın Çocuğu Olarak Kızılderili

Savaşlardan, krallar ve lordların zorba güçlerinden usanmış olan birçok Avrupalı filozof, Kızılderili basit bir yaşam sürdüğü, kendi grubununkinden başka hiçbir güç tanımadığı ve kendine büyük bir hareket özgürlüğü sağladığı için, Kızılderilinin kusursuz özgürlüğün tadını çıkardığını, her zaman mutlu olduğunu, bu nedenle de en çok iste-

nilen yaşamı sürdüğünü sanıyorlardı. Burada bir yanılma olduğunu kolaylıkla görebiliriz. Kızılderili yaşam biçiminde, kuramsal olarak, arzu edilen uygulamalar vardır. Kızılderili tam olarak bir komünist değildi; yiyecek konusunda liberaldi. Eğer yiyeceğe sahipse, onu paylaşması beklenirdi. Her zaman böyle yapmadığını efsanelerden öğreniyoruz; ancak bu masallarda, yiyecek saklayan kişi her zaman bir felakete uğradığı için, yapılacak doğru şeyin paylaşmak olduğu konusunda hiçbir kuşku olamazdı. Bu bazen konukseverlik yasası olarak adlandırılır, kısaca bu, bir yabancının her zaman ateşin etrafına buyur edilmesidir. Ancak bu, yay ve oklar, kişinin postu, gömleği, büyü çantası, vb. gibi özel eşyalar için geçerli değildi. Grubun her üyesi, istediği zaman bir yemek kabına ulaşabilirdi; o halde neden yabancıya da bir şey verilmesindi? Pipo da konuğun hakkıydı; ev sahibi konuğuyla pipo içtiği için, dost olurdu ve ona göre davranması gerekirdi. Bir düşman bile, ateşin yanına ulaştıysa ve bir tehdit oluşturmuyorsa güvende olurdu. Ona yiyecek ve tütün verilmeliydi; ondan sonra hem ev sahibinin hem de konuğun birbirlerine karşı yükümlülükleri olurdu.

Ancak bu Kızılderililer avcıydılar ve av hayvanlarını izlerken kaderleri yabancıların elinde olur, onlarla yarışırlardı. Avcılık yasası "dişe diş göze göz" idi; amaç, öldürmekti. Her gün avlanan erkekler bu sanatı kavramışlardı ve gerekirse bir insanı da av hayvanı gibi öldürmeye hazırdılar. İnsan avından çekinmiyorlardı; bununla daha çok övünüyorlardı. Çoğu erkeğin, üzerlerinde giysileriyle öldüğü bu tip bir yaşam, tam olarak filozofların aklındaki yaşam değildi. Bitmek tükenmek bilmeyen amansız günlük işler vardı; savaş çığlıkları ve ölüm haykırışları, uyuyanları sık sık uyandırırdı. İşkence ve büyük bir yoksulluk vardı. Öte yandan, Kızılderili de bir insandı; filozofların söylediklerinin büyük bölümünü anlama yeteneği vardı. Kendi yaşamından tatmin olmuyor, onu geliştirmek istiyordu.

XX. Bölüm

BEYAZ ADAMDAN ÜÇ İLGİNÇ ARMAĞAN

Beyaz adama özgü olan ve sınır yaşamında önem taşıyan üç şey silah, içki ve attı. Doğudaki ormanlarda at diğer ikisinin seviyesine ulaşmadı; ama Mississipi'nin ötesinde en büyük öneme sahipti. Bunların karşılığı olarak Kızılderilinin beyaz adama sundukları tütün, mısır ve ağaç oymalarıydı. Şişenin, tütünle takas edildiğini söylemek çok yanlış olmaz - Kızılderili dostluk simgesi olarak piposunu sunmuş, beyaz adam bunun karşılığında içki vermiştir. İki ırk birlikte ortak bir seviyeye ulaşmış, pipo ve içki dünya çapında birer tutku durumuna gelerek bugüne kadar da öyle kalmıştır.

Silah

Eski kitaplardaki öykülerin bazılarını gerçek kabul edersek, ateşli silahlar Kızılderilileri öyle korkutmuştu ki düşüp bayılmışlardı. Bu masallardan eskiden beri kuşku duyuyoruz; çünkü ne olursa olsun bir tüfeğin patlama sesi korkunç değildir ve Kızılderililer cesurdur. Bu ilginç silahın işleyişi karşısında büyük olasılıkla ürkmüş ve şaşırmışlardı; ama onlar cesaret ve kendine hakim olma konusunda eğitilmişlerdi. Avustralyalı siyahlar neden Kızılderililerden daha cesur olsun, bunun için hiçbir neden bilmiyoruz; ancak Kaptan Cook teknelerle karaya yanaştığında, yerliler suyun kenarından onu tehdit etmişler, Cook da kurşun yağmuruna tutulmaları emini vermişti; Kızılderililer geri çekilmiş, ancak ikinci bir saldırı için hızla geri dönmüşlerdi - bu kez, ellerinde kalkanlarla. Bu ve diğer nedenlerden dolayı, Kızıl-

derililer ve silahlarla ilgili öykülerin abartıldığını tahmin ediyoruz. Kızılderililer doğal olarak bu yeni silahlara saygı duymuşlar, onlara sahip olmayı her şeyden çok istemişlerdi. Bu nedenle silahın, başından beri beyaz tacirin malları arasındaki en değerli şey olması hiç de şaşırtıcı değildir. Onları ele geçiren ilk kabileler, yeni elde ettikleri gücü anlamakta hiç de geç kalmadılar; pek çoğu alanlarını genişletmeye ve yeni düşmanlar aramaya başladı.

Silah Kızılderili için çok değerli olmasına karşın, bir bakıma da elverişsiz bir durum yaratıyordu. Ne silah ne de cephane üretebiliyordu. Silahları kullanılır durumda tutmak bile onun becerisini aşıyordu. Bozulmuş silahıyla, en az boş bir arazide çalışmayan arabasıyla kalmış, bu işin yabancısı biri kadar çaresizdi.

Örneğin Mohawkların, 1691'de Albany'de toplanan meclisten, silahlarını çalışır durumda tutmak için onlarla birlikte yaşayacak bir demirci istediklerini öğreniyoruz. Bundan sonra her yıl dilekçeler verildi; 1698 Haziranındaki istekte, "Silahlarımız bozulduğunda tamir edilmesi için, kalemizde bir demirci ve bir tüfek kundağı yapımcısı bulundurmamıza izin vermenizi rica ediyoruz." denmektedir.

Kızılderililerin tamirat konusunda bu kadar çaresiz olmaları ilk başta garip gelebilir. O zamanın beyazları bunu aptallıktan çok tembelliğe yoruyorlardı; ama biz, nedenin ikisi de olmadığını tahmin ediyoruz. Sorun pekala Kızılderililerin, en basit türleri dışında, aletlere alışkın olmamaları olabilirdi. Daha önce demirle hiç uğraşmamışlardı. Öte yandan Eskimolar kendi silahlarını tamir etmeyi çabucak öğrenmiş, hatta müze koleksiyonlarında görülebileceği gibi eski silahların parçalarından tekrar yenilerini yapmışlardı. Eskimo, kendi yaptığı aletlerde usta olan, eline yeni malzemeler geçtiğinde yeni aletler icat etme yeteneği olan iyi bir makine ustasıydı. Kızılderilide olmayan, makine ustası olma dürtüsünü nasıl edindiğini bilmiyoruz; ama ustaydı ve beyaz adamı görmeden çok uzun bir süre önce de öyleydi.

Yani nedeni ne olursa olsun, Kızılderili usta bir nişancı olabilir, ama silahının çakmağı çalışmayınca çaresiz kalırdı. İşte bu yüzden elverişsiz bir durumdaydılar. Kızılderili savaşta silah kullanmak istiyorsa, kürk elde etmek için yaptığı sıkı bir çalışma sonucunda alacağı yedek silahları biriktirmesi gerekiyordu; ama en kötüsü beyazlarla savaşa girmekti, çünkü barutları olmadığı için fazla devam edemezlerdi. Kısacası, Kızılderili, yaşam standardında mutlak bir ihtiyaç durumuna gelen silah için, beyazlara bağımlı duruma gelmişti. Artık ekonomik olarak beyazların ellerindeydi; savaş ve direniş yararsızdı; çünkü sonunda efendilerinin koşullarına uygun olarak barış yapmak zorundaydı.

Yine de kimse Kızılderiliyi, içine düştüğü durumu direnmeden kabul etmediği için suçlamıyor; o bir insan olduğu için, başka türlüsünü yapamazdı. Zamanlarının dahileri olan bazı büyük Kızılderililer, beyazların ticaret sayesinde efendiler olduklarını görmüşlerdi; kadınların deri tabaklayıp silah, barut, vb. ile takas etmek için fazla mal üretmesi, erkeğin de tuzak kurmak, avlanmak ve kürkler hazırlamak için ormanda çalışması gerektiğini görmüşlerdi. İşleri, beyazların rekabetiyle daha da güçleşmişti; çünkü ormanlar çok geçmeden Kızılderililerden daha iyi örgütlenmiş, daha donanımlı beyaz tuzakçılar ve avcılarla kaplanmıştı. Beyazlar av hayvanlarını amansızca tüketmişler, fazla üretim yapmış ve fiyatları düşürmüşlerdi. Tüm bunlar Kızılderilinin yeni yaşam standardını korumasını giderek daha da güçleştirmişti. Öte yandan beyaz tuzakçılar Kızılderililerin rekabetine kızıyor, Kızılderili ise bunun karşılığında tuzakçıları izinsiz olarak topraklarından geçen kişiler olarak görüyorlardı. Böyle bir düzen içinde, Kızılderililerin toprakları küçüldü, kürklü hayvanların sayısı azaldı ve ticaret yapmak daha da yorucu oldu. Beyaz tuzakçılar şiddete başvurdular; Kızılderililer ise yerleşimlere saldırarak misilleme yaptılar. Kızılderili önderlerinin çoğu, eski yöntemlere dönüş öğütleri verip bütün beyazların denize geri sürüldüğü bir zamanın

düşlerini kursalar da, bir kez bile silahı bir kenara bırakıp barut satın almayı durdurmayı savunmadılar. Böylesine bir özveri düşünülemezdi. Belki de durumlarındaki çelişkinin farkında değildiler. Sahibi tek kişi olan dükkanların bulunduğu o eski güzel günlere dönüşün düşünü kuran, ancak araba ve uçağa binip radyo ve telefon kullanmak isteyen çağdaş yenilikçilerden bir farkları yoktu.

Algonkinler iyi nişancıydılar. En gelişmiş silahları kullanır, buluşlardaki gelişmeyi yakından izlerlerdi. Uzun tüfekler kullanılmaya başlandığında, bunlar Kızılderililerin de eline geçti. İlk olarak Kentucky sınırında kullanıldıkları için, bunlara Kentucky tüfekleri denmişti. Koloni savaşları ve hatta 1812 Savaşı'nda Algonkinler ve Iroquoislar, askerler tarafından kullanılanlara göre çok daha isabetli ateş eden, daha üstün silahlarla donanmışlardı. Bunda garip bir şey yok; çünkü ordu genelde tutucudur. Ordu, İç Savaş'tan sonra bile Kızılderililerle savaşmak için tek atımlık Springfield'ler kullanıyordu; Kızılderililer ise en son otomatik tüfeklerle silahlanmışlardı ve yapılan pek çok anlaşma gereğince Kızılderili İşleri Bölümü'nün kendilerine verdiği fişekleri kullanıyorlardı. Bu, bir yabancıya gülünç gelebilir - hükümetin bir Bölümü'nün Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'na savaş açması ve bu Bölüm'deki savaşçıları daha üstün silahlarla donatmasına benziyor. Bu doğal olarak doğru bir bakış açısı değil; çünkü otomatik tüfekler, Kızılderililere yiyecek için bufalo öldürmeleri amacıyla veriliyordu; ancak onlar bunların ne işe yaradığını biliyor ve askerlerle savaşta kullanmaya elverişli en iyi silahları istiyorlardı. Kızılderilinin bu konuda ne düşündüğünü bilmiyoruz; büyük olasılıkla beyaz ırkın aptallığına gülüyordu.

Kızılderilinin daha gerçekçi bir tutum içine girdiği ve ateşli silahların dağıtımını kısıtlamaya çalıştıkları zamanlar da vardı. Bazı Iroquois reislerinin, eğer Fransızlara karşı İngilizlere silahlı destek vermeleri ve düşman Algonkinlerin yerleşimlere saldırmalarını engellemeleri gerekiyorsa, silah-

larının kullanılabilir durumda tutulması gerektiğini tartıştıklarını görmüştük. Bunu istemek onların hakkıydı. Tarihte şu gibi olaylar kayıtlıdır: 1800 yılına gelindiğinde, Montana ve Alberta'daki Karaayak kabileleri Hudson Körfezi'ndeki ticaret merkezleri ile ve önce topraklarının doğusunda olan, daha sonra da içinde olacak diğer İngiliz şirketleriyle ticaret yaparak silah elde etmişlerdi. Onların batısı ve güneyindeki Salish kabileleri ile diğerlerinin silahları yoktu; bu nedenle Karaayaklar onlara acımasızca akınlar düzenliyorlardı. Ancak tacirler, ticareti dağlardan Salishlere taşımaya çalışınca, Karaayaklar yalnızca karşı çıkmakla kalmayıp, onları durdurmak için güç de kullandılar. Bu, uygar uluslar düşman sınırını kuşattığı zaman kullanılan yöntemin aynısıdır.

Tüm bunlara karşın, Kızılderili ile silahın öyküsü henüz yazılmamıştır. Tarihçiler, barutun gelişinin nasıl yeni bir Avrupa yarattığını, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere'yi nasıl dünya güçleri durumuna getirdiğini ustaca yazarlar. Kenarları güçlü ve dayanıklı olan büyük gemiler, saldırı olduğu kadar savunma için de sıra sıra toplar taşırken, Amerika'nın keşfinin üzerinden çok da uzun yıllar geçmemişti. Silah, toprak için yapılan savaşları tümüyle değiştiriyordu. Amerika'daki beyaz tacirler ve serüvenciler, silahı vazgeçilmez olarak görüyorlardı; bu nedenle bugün bile herkes bir silaha sahip olmak istiyor; anayasamızı oluşturan kişiler silah taşıma hakkının tanınmasına ve güvence altına alınmasına dikkat etmişlerdi. Bu toplumsal hareket Kızılderiliyi de içine almış ve onu hem kazançlı hem de kaybeden durumuna sokarak değiştirmişti. Bu onun yaşam biçimini bizim anladığımızdan çok daha fazla değiştirmiş, ona yeni bir güç duygusu vermişti; daha önce de belirttiğimiz gibi, geleneksel yaşamını koruyamayacağı bir hızda gelişen ekonomik ve psikolojik kalkınmayı harekete geçirmişti. Onun kafasını karıştıran ve nişancılıktaki ustalığına karşın onu bir ölçüde çaresiz kılan, ekonomik ve toplumsal değişimin

hızıydı. Kızılderili birleşik bir cephe oluşturmak için fazla bireyciydi; ama bunu yapsaydı bile, barut yine sonunda onu yıkacaktı.

At

Kızılderiliye verilen bir başka önemli armağan da attı. Arkeologların bize anlattığına göre, Kızılderili Amerika kıtasına ilk ayak bastığında doğa ona bu önemli hayvanı vermişti; ama at asla ehlileştirilmemişti. İlk Kızılderililer yabani atı yemek için avlıyorlardı; bu, beyazlar Amerika'ya gelmeden çok önce atların yok olmasının nedenlerinden biri olabilir. Bu kadar erken yol olmasaydı, Kızılderili belki de bu hayvanı ehlileştirecekti. O zaman neler olurdu, bunu yalnızca tahmin edebiliriz. Bu yeni hareket gücüyle büyük uluslar doğabilirdi; ancak bizim öykümüz hiç de bu kadar romantik değil.

Meksika Körfezi çevresindeki ilk İspanyol seferleri, bu ülkeye atları getirmişti; ve uzun bir zaman, Coronado ile De Soto'nun on altıncı yüzyıldaki seferlerinden kaçan atların daha sonra ülkeyi dolduran yabani at sürülerinden sorumlu olduğuna inanılmıştı. Roe'nun gözden geçirdiği kayıtlar - çoğu, atların sayısı ve kayıplarının ayrıntıları ile ilgili istatistiklerdir - yalnızca kaçak atların ülkeyi doldurmasının olanaksızlığını göstermektedir. Atların Güney Amerika'ya özellikle getirildiği ve burada üretildiği bilinmektedir; yabani at sürüleri ile ilgili soru tatmin edici bir şekilde yanıtlanamasa da, Roe, atların Kuzey Amerika Kızılderilileri tarafından elde edilmesinin, Kızılderililer ya da İspanyollar ve diğer yerleşimciler, ya da her ikisinin "doğrudan eylemi" sonucu olduğunu ileri sürer. Bu nasıl başarılmış olursa olsun, Kızılderili kabileleri birbirilerinin peşi sıra at sürmeye başladılar; on yedinci yüzyıl sona ermeden önce atlı Kızılderililer yaygınlaşmıştı; bir yüzyıl sonra ise bufalo topraklarındaki Kızılderililer ender olarak ayakları üzerinde görülüyordu.

Atın doğal yaşam alanı otlaklardır: ormanlarda büyüyemez; bu da Algonkinler, Iroquoislar gibi Doğu'nun büyük ailelerinin attan fazla yararlanmamasının nedeni olabilir. Güneyde Muskhogeanlar atı daha fazla kullanıyorlardı; ancak herkesin - erkeklerin, kadınların, çocukların - ata bindiği otlaklarda, at yeni bir yaşam düzeni oluşturmuştu. Bufalo avı artık atla yapılıyordu. Savaşlar da daha canlı olmuştu; çünkü birçok kabile beyazlarla gerçek bir ilişki kurmadan önce atlara sahip olmuştu. Atlar, binicinin ellerinin, yayı ustaca kullanması için serbest kalmasını sağlayarak, koşan bir bufalonun yanında, binicinin okları hayvanı vurana dek gitmek, sonra da başka bir bufaloya yetişmek üzere eğitilmişti. Ve Kızılderili ata binebiliyordu. At üzerinde eyersiz giderken bufaloları kovalayabiliyor, ya da düşmanlarıyla savaşabiliyordu. Tüm hevesli kişiler gibi yeni numaralar icat ediyordu; atın sırtında tek bacağıyla asılı durup, yayı tutan kolunu atın boynunun üzerine atar, diğer elinde bir okla atın altından yaya ulaşır ve kendi vücudunu en az biçimde ortaya çıkararak düşmanına ok atabilirdi. O zamanın yazarları bu şaşırtıcı binicilik ustalıklarını anlatmışlardır. Genç erkekler, atsız kalanları ya da ölülerini de beraberlerinde götürmek üzere yetiştirilmişlerdi; yere uzanıp onları tek elleriyle kaldırır, sonra da güvenli bir yere taşırlardı. Yazar, atının vurulduğunu, ama bu şekilde kurtarıldığını iddia eden bir Kızılderili tanıyordu. Ancak atın önemi savaşta değil, hareket kabiliyetinde yatıyordu. Eşyalar, çadırlar, yaşlılar ve çocuklar hızla taşınabiliyordu. Bu yeni yolculuk biçiminin Kızılderili yaşamına getirdiği değişiklikler, bizim zamanımızda arabanın yaptığından bile daha büyüktü. Artan hareket kabiliyeti, Kızılderiliye daha geniş bir yaşam görüşü, yeni deneyimler ve daha fazla boş zaman kazandırmış, yerleşik düzendeki işlere son vermişti. Otlaklarda yaşayan pek çok Kızılderili, küçük tarlalarda mısır, kabak ve fasulye yetiştirmeyi bırakmış, bir mevsimde alanlarını sekiz yüz kilometreden fazla genişletmişlerdi.

Kızılderilinin barut üretmekteki yetersizliği ve bunun sonucu olarak beyaz adama olan bağımlığı üzerine uzun yorumlar yapmıştık; ama atlarda durum farklıydı. Onları kendi üretebiliyor, binicilik takımlarını, ihtiyaç duydukça kendi elleriyle yapıyordu. Beyaz adam Kızılderiliye atı verdikten sonra kıtadan çekilseydi, hiçbir şey değişmeyecekti. Kızılderili kendi hayvanlarını gerekirse yabani sürülerden türetebilirdi; ayrıca, bir kez atlara sahip olduktan sonra, onları kullanmayı gönüllü olarak bırakması da pek akla yatkın değil.

Atlı Kızılderililer de doğudaki kabileler gibi silaha çok değer veriyorlardı. Onları esas olarak savaş için, artık çok iyi silahlanmış olan orman Kızılderililerini geri püskürtmek üzere istiyorlardı. Silahlar, hayatta kalabilmek amacıyla, bir tür silahlanma yarışı içinde her yere yayıldı. Atlı Kızılderililer kısa namlulu silahları ve yivsiz tüfekleri tercih ediyorlardı. İlk gözlemciler bize Kızılderililerin, uzun tüfek namlularının bir parçasını nasıl eğeyle kestiklerini anlatırlar. Kızılderili, bufaloları kovalarken ağzında birkaç yuvarlak kurşun mermi taşırdı. Atı bufaloların arkasında dörtnala giderken, sol eliyle tüfeğinin ağzını tutar, bunu boynunda asılı olan borudan barut dökerek doldurur, sonra ağzı dudaklarına götürür, içine bir kurşun atar ve barutu yerleştirmek, kurşunu da yerine oturtmak için namluya sağ eliyle hafifçe vururdu. Çakmaklı tüfekler kullandığı için, bundan sonra nişan alıp ateş edebilirdi. Tüfeğin böyle doldurulması, deneyim kazandıkça öyle hızlılaşıyordu ki, birkaç dakika içinde birkaç bufalo vurulabiliyordu. Savaşta da yöntem aynıydı. Daha sonra kuyruktan dolma, sonunda da otomatik tüfekler çıktı; bunların her ikisi de at üzerinden ateş etmek için çok uygundu.

Orduda görevli birkaç subay, 1870'li yıllarda savaşan Kızılderilileri betimleyen yazılar yazmışlardı. Kızılderililer, sayıca beyazlardan üstün olmadıkları takdirde saldırmadıkları için, Kızılderililerin yaklaştığını gören küçük bir müfre-

ze yüksek bir yerde barınak arar, mümkünse siper kazar ve beklerdi. Kızılderililer askerlerin çevresinde tek sıra halinde dörtnala at sürerek işe başlar, menzil içine girince açıkta gördüğü her kafaya ya da bedene ateş ederdi. Kızılderililer genellikle atın sağ tarafından sarkar, böylece askerlerin ateşiyle vurulma şansını azaltırlardı. Binicilerden oluşan sıra yavaş yavaş yakınlaşır, böylece daha etkili bir ateş açarlardı. Kayıpları çok değilse, en sonunda atlarını hayatta kalmayı başaran askerlere doğru sürer ve böylece onları da yok ederlerdi. Öte yandan, eğer askerlerin ateşi ölümcülse, saldırı yarıda bırakılırdı. Pek çok Kızılderili, yaya askerlerden oluşan büyük birliklere saldırmanın tehlikesini doğrulamıştır; askerler bir kare oluşturur, yere eğilir ve arkasından ateş edebilecekleri bir yer kazar ya da taş yığarlardı. Kızılderililer atlarını sürerek askerleri yakalamaya çalışırlarsa, askerler ayağa kalkar ve süngülerini kullanırlardı. Süngüleri engellemek için hiçbir yöntemleri olmadığından, Kızılderililer daha zayıf bir duruma düşerlerdi. Bu nedenle atlı askerlere saldırmayı tercih ediyorlardı. Her zamanki sonuç, kovalamaca içinde geçen bir savaş olurdu, ki bu Kızılderililerin en iyi olduğu işti.

Şu andaki konumuz, otlaklar ve ovalardaki Kızılderililer. Öyle anlaşılıyor ki, bir kabilenin tümüyle atlı Kızılderililer mi olacağını, yoksa yaya Kızılderililer olarak mı kalacağını çevre ve yaşam biçimi belirliyordu. Örneğin New Meksiko ve Arizona'da, köylerde yaşayan kabileler atları çok az kullanmış, yük hayvanı olarak eşeği tercih etmişlerdi. Ancak onlar kadar yerleşik olmayan Apacheler ve Navaholar, atlı Kızılderililerdi. At, California'da çok az ilerleme göstermişti; ancak Oregon, Washington ve Idaho'nun bazı bölgelerindeki Salish, Shoshoni ve Shahaptinler 1800 yılından, belki de 1750'den önce atlı Kızılderili olmuşlardı. Yabani atların bol olduğu yerlerde Kızılderililerin de atlı olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bunun anlamı, atlar yabani bir ortamda yaşayabiliyorsa, Kızılderili de onlara sahip olabili-

yordu. Onlar için yiyecek toplamıyor, ya da onları ahıllara kapatmıyordu; ancak atlar kullanılmadığı zamanlarda, kampın çevresinde otlamalarını istiyordu. Biz mısırı atlar için iyi bir yiyecek olarak düşünürüz; oysa tarım yapan Kızılderili, onu insan yiyeceği olarak kabul eder ve asla günlük gıdasının gerektirdiği kadar yetişmediğini düşünürdü. Atı, kendi başının çaresine bakabilen bir hayvan olarak kabul ederdi. Kuzey bölgelerinde uzun kışlar bir sorun oluştururdu. Bufalolar ve atlar şurada burada, kuru otların bulunduğu yerlerde toplanarak hayatta kalmayı başarıyorlardı; ancak ehlileştirilmiş atlar, bağlandıkları ve sürülere kondukları için hareketlerinde kısıtlanmıştı. Kızılderili çok geçmeden şunu keşfetmişti - kar yerleri kapladığı zaman, atlar ırmakları çevreleyen kavak ağaçları arasında barınacak bir yer arıyor, burada ince dallar ve ağaç kabuklarıyla beslenebiliyordu. Kızılderililer bu nedenle sürülerini kavak korularına bırakıyor, üstlerdeki dalları ve hatta gövdelerin bazılarını kesiyorlardı; böylece atlar hazır ağaç kabuklarını daha kolay kemirebiliyorlardı. Pawneeler, Mandanlar gibi birkaç kabile toprakla kaplanmış büyük evler kullanır, en iyi atların birkaç tanesi geceleri bunların içine alınırdı; ancak bu insani nedenlerden çok, hayvanların çalınmalarını önlemek için yapılırdı - kendi kabilelerinden insanlar tarafından değil, düşman akıncılar tarafından. O günlerde yaşayan hiçbir Kızılderili, atlara, içinde onları alıp kaçırmak için ezici bir arzu duymadan bakamazdı. Otlaklara açılan birçok çiftlik sahibi, gece akınlarında atlarını kaybetmiştir. Zararlı Kızılderililer, beyazların öküzlerini korkutup sürerler, bunu onları istedikleri için değil, itibar kazanmak için yaparlardı. Uyuyan gezginlerin kamplarına sürünerek yaklaşıp, hayvanlarını dağıtmakta da ustaydılar. En çok alkış, bir atı sahibinin burnunun dibinden çalabilen kişiye giderdi. Amerika Birleşik Devletleri birlikleri, nöbetçi askerlerine karşın atlarının hepsini sık sık kaybederdi.

Koloni günlerinde içkiyi yasaklayan çok az kişi vardı; ancak tüm iyi vatandaşlar Kızılderililere içkiyi yasaklama taraftarıydılar. Bunu, çocuklara barut ve kibrit vermekle eşdeğer görüyorlardı. Kaşifler Kızılderililerin iyiliği konusuna özel bir ilgi duymuyor, bazıları Kızılderilileri sarhoş ederek eğlenmeye çalışıyordu. Bazı öyküler, Henry Hudson'ın gemisine birkaç Kızılderilinin çıkmasına nasıl izin verdiğini ve içlerinden birine, bilincini adeta nakavt eden bir bardak içkiyi verdiğini anlatır; yerli bunun üzerine baygın olarak güverteye düşmüş, sonra da şaşkın arkadaşlarını, farklı bir yaşam düzeninin zevklerini tattığı ruhlar diyarını ziyaret ettiğine inandırmıştı. Ondan sonra her Kızılderili, her zaman bir içki içmeye hazır olmuştu. Hatta Manhattan kelimesinin "ilk büyük sarhoşun yeri" anlamına geldiği bile söylenir.

Bu Henry Hudson öyküsündeki durumun giderek tırmanmış olması mümkündür; çünkü çok geçmeden tüm sınır boyunca Kızılderililerin yaygara koparark içki istedikleri biliniyor. Alkol yeni bir şeydi. Amerika Birleşik Devletleri Kızılderililerinin hiçbiri damıtılmış alkolü keşfetmemişti; bu nedenle ona rehberlik edecek, deneyimlerle kazanılmış hiçbir kural yoktu. Onun içki tüketme kavramı, mümkün olduğu kadar hızlı sarhoş olmaktı. Beyaz adamın, alkolün varlığıyla kendine sataşılmasına neden izin verdiğini ve sarhoş olacak kadar içmemek için kendini nasıl denetlediğini anlamıyordu. İçki içmenin, çoğu insan için sosyal bir olay olduğunu, esas eğlencenin, onu paylaşmaktaki topluluk ruhundan geldiğini sanıyoruz. Kızılderili her zaman yiyeceğini paylaşırdı - bu onun için esastı - ve elinde bir fıçı içki olduğunda, bütün topluluk heyecanlanır, kendini büyük bir sefahat alemine hazırlardı. Çok geçmeden tüm yasaklar kalkar, bu da onları çatışan silahlara ve çoğunlukla cinayete götürürdü.

Söylediğimiz gibi, bütün beyazlar bunu biliyordu; çünkü koloniler ve bunların bağlı olduğu hükümetlerin hepsi kararlar almış ve yasalar çıkarmıştı. Tüccarların çoğu içkinin kürk ticaretinde elverişsiz bir durum yarattığını biliyorlardı. Bunun sonucu olarak gelişen ahlak çöküntüsü ve aylaklık, elde edilen kürklerin miktarını azaltıyordu. Dahası, Kızılderililer ilk başlarda genellikle borçlarını öderken, giderek daha çok Kızılderili birkaç fıçıyla takas etmek için kürklerini sahtekar viski tüccarlarına götürüyordu; bu birkaç fıçı tükendiğinde, Kızılderililer dürüst tüccarlara karşı borçlu ve kış tuzakları için gereken malzemelerden de yoksun olarak kalıyordu. Böylece dürüst tüccarın içine düştüğü bir kısır döngü oluşuyordu; hayatta kalabilmek için, o da Kızılderiliye durmadan içki içiriyordu.

Kızılderilinin alkol düşkünlüğünün açıkça yansıtıldığı olayların bazıları Alexander Henry'nin günlüğünde bulunur. 1800-07 yılları arasında küçük bir ticaret merkezinde kalırken, günlüğüne Kızılderililerin içki içmek için düzenlenen yetmiş yedi büyük toplantısını kaydeder; bunlarda toplam altmış beş Kızılderili yaralanmış ve toplantılar, ölümden kalıcı hasarlara ya da hafif yaralara kadar değişen sonuçlara yol açmıştı. Henry, gürültülü kavgalardan, şehvet düşkünlerinin davranışlarından ve anneleri tarafından tümüyle ihmal edilen ve hatta eğlenen insanların ayakları altında ezilen korkmuş çocuklardan söz eder. Aşağıda bilgilendirici bir alıntı bulacaksınız:

Saulteurların rekabete dayanan ticaretinin, herhangi duygusallıkta bir insanın yaşayabileceği en büyük kölelik olduğuna içtenlikle inanıyorum. Uygar bir ülkedeki sıradan bir meyhane, Kızılderilinin ticaretiyle karşılaştırıldığında cennettir; bu ticaretde iki-üç farklı çıkar, Kızılderilinin avının daha büyük payını elde edebilmek için çekişmektedir - özellikle derilerini ve kürklerini en yüksek fiyat biçene satarak durumdan yararlanmaya her zaman hazır olan Saulteurlar arasında yaygındır bu ticaret. Hiçbir bağ,

önceden yapılan iyilikler ya da sunulan hizmetler, onları, derilerini başka bir yerde alabileceklerinden bir kuruş daha az veren yere satmaya ikna edemeyecektir. Onlar minnetkarlığı bilmezler; bir gün bir iyilik yapın, ertesi gün onu hakları olarak göreceklerdir. Alkol sevgisi, onları yöneten tutkudur ve sarhoş oldukları zaman, daha fazla içki elde edebilmek için her suçu işleyeceklerdir.[1]

Ancak Kızılderililer eski geleneklerine hiç aldırmıyorlar; bu yozlaşma bizimle olan ilişkilerinden başka neye bağlanabilir? Özellikle de onlara dolandırıcılığı, hem bedenlerini hem de beyinlerini o tehlikeli maddeyle, romla yok etmeyi öğreten insanların sürekli muhalefetiyle karşı karşıya olacak kadar şanssız olduklarını düşünürsek. Ülkede bir damla içki bulunmasaydı, ne farklı bir insan topluluğu olurlardı! Saulteurlar arasında cinayet işlenirse, bu her zaman bir içki partisinde olur.[2]

Duygularına yenik düşmeyen bir kürk taciri bu tip sözler söylediği zaman, bunların durumu olduğundan hafif gösterdiğini kabul etmek gerekir.

Daha sonraki içki trafiğinin kötülükleri, Montana tarihinde anlatılmıştır; burada beyaz içki kaçakçıları, Kızılderilileri sığır ve at çalmaları, kadınlarına fahişelik yaptırmaları, reislerinin otoritelerini hiçe saymaları ve halklarının ahlak öğretilerinin hiçbirine aldırmamaları için kandırıyorlardı. Böylesi bir çöküş, neredeyse yok olmakla aynı anlama gelebilirdi. Ancak Montana Bölgesi'ndeki dürüst beyazlar sonunda işleri kendi ellerine aldılar ve sert yasalarla, Kızılderililer tamamen yok olmadan önce bu yasadışı ticareti sıkı bir denetim altına aldılar.

Kızılderili bölgeleri gündeme geldiğinde bu bölgelerden sorumlu olan kişiler, beyaz içki kaçakçılarının Kızılderililere içki satmasını önlemekte genellikle yetersiz kaldılar. Avcılığın durduğunu, yağma ya da kafa derileri için akınlar

---

[1] Henry ve Thompson, *Agy.*, Cilt 2, s.452.

[2] *Agy.*, Cilt 1, s.209.

düzenlemenin yasaklandığını, böylece erkeklerin işsiz kaldığını anımsayın. İçki bir kurtuluş yolu sağlıyordu. Washington'daki Kızılderili Dairesi'nde, dosyalara geçmiş olan temsilcilik raporları, ilk başkan zamanından günümüze dek ağıtlarla doludur. "İçki kaçakçısı", "viski kaçakçısı", vb. gibi deyimlerin çoğu Kızılderililerle yasadışı ticaret nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Demek ki içki ticareti, Henry Hudson'ın Manhattan'da Kızılderilileri sarhoş etmesinden günümüze dek, tarihin çirkin bir sayfasını oluşturmuştur. Eskiden yasalar ve içki yasakları ilan edilirdi; 1670'de, Massachusetts'te Kızılderililer için içki yasağı yasası çıkarıldı ve diğer koloniler, bölgeler ve eyaletler de kuruluş sıralarına göre bunu izlediler. Ancak aynı dönemde İngiliz ve Fransız hükümetleri, sık sık cömertçe verdikleri içki armağanlarıyla güçlü Kızılderili kabilelerinin bağlılığını kazanmaya çalıştılar. Daha yaşlı ve bilge olan Kızılderililer çoğu kez karşı çıktılarsa da, sözleri yalnızca sağır kulaklara ulaştı ve Kızılderililerin çoğu, gizlice beyazlardan gittikçe daha fazla içki ister oldular. Delawarelerin 1698 yılındaki acıklı yakarışları, durumu tümüyle ifade eder. New Jersey kolonisi ile Delawareler arasındaki bir toplantıda, bir reis şöyle demişti:

"Bunu içmenin bizim için zararlı olduğunu biliyoruz. Biliyoruz, ama insanlar bize satarsa, onu öyle çok seviyoruz ki reddedemiyoruz. Ama onu içtiğimizde, bizi delirtiyor; ne yaptığımızı bilmiyoruz; birbirimize zarar veriyoruz; birbirimizi ateşe atıyoruz. İçki yüzünden halklarımızdan pek çok kişi öldürüldü."

Bir Long Island Kızılderilisi bir keresinde Peter Stuyvesant'tan yardım istemişti:

"Sizin halklarınız bile, içkinize alışkın oldukları halde sarhoşken bıçaklarla kavga edip çılgınlıklar yapıyorlar. Kızılderilileri delirtmek için onlara brendi satmamanız gerekir; çünkü buna alış-

kın değiller. Tüm kötülükleri engellemek için, savaşçılarınıza artık ateş suyu satmamanızı istiyoruz."[1]

İlginçtir ki, Colomb öncesi Azteclerin de bir içki sorunu vardı. Colomb doğmadan uzun zaman önce bir yerli, sarısabır bitkisinin suyundan güçlü bir içki, ya da pulque yapılabildiğini keşfetmişti. Geleneklere göre, bu sarhoş eden içki çok geçmeden öyle popüler olmuştu ki toplumun tüm ahlaki değerleri tehlike altına girmişti ve ülkenin yöneticileri, sonunda ölüm cezasına başvurarak sarhoşluğu durdurmak için sıkı yasalar koymuştu. Yine de gizli pulque trafiğini ortadan kaldıramadılar. Cortez, Aztecleri fethettiği zaman, aralarında pulque içmeyi yasaklayan yasalar da olmak üzere eski yasaların hepsini kaldırdı. Sarhoşluk birden dehşet verici bir şekilde o kadar arttı ki, İspanyol yöneticiler sarhoşluğa karşı konmuş olan eski yasaları yeniden yürürlüğe koydular. Eski Aztec içki yasalarının benzersiz bir özelliği, her iki cinsiyetten de yaşlı insanların, istedikleri sıklıkta sarhoş olmalarına izin vermesiydi.

Beyazlar için tütün, belki de Kızılderililer için içkinin olduğu kadar zararlı değildi; yine de tütün Avrupa'ya şaşırtıcı bir hızla yayıldı. Beyaz adam içkinin müptelası olan Kızılderili gibi, hemen tütün müptelası oldu; bunlara ne yasalar ne de yaptırımlar engel olabildi. Bu noktada, sık sık sorulan bir soruya değinebiliriz. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderililer 1492'den önce sarhoş edici maddeleri biliyor muydu? Bunun yanıtı, damıtılmış içkileri bildiklerini gösteren hiçbir kanıtın olmadığıdır; ancak bira ya da şarap olarak adlandırılabilecek mayalanmış sıvılar ile ilgili bir şeyler biliyorlardı. Mayalamanın sebze ve meyve sularına neler yapabileceğini keşfetmemiş olmalarına inanmak güçtür; Güney Amerika ile Antiller'deki mısır ve manihot yetiştiren Kızılderililerin, bu bitkilerden hafif sarhoş edici içkiler yap-

[1] William Christie, *Amerikan Kızılderilisi Sınırı*, New York, 1928, s.34.

tığına dair pek çok veri de var. Colomb bile ilk yolculuğunda karşılaştığı yerlilerin mısırdan bir, manyoktan da başka bir içki yaptıklarını belirtir. Meksika'nın daha sert mayalanmış pulque'una değinmiştik. Pulque ve mısır içkisi bilgisi, Arizona ve New Meksiko'ya kadar yolunu bulmuştu; burada Pimalar, Papagolar ve çeşitli Apache kabileleri zaman zaman bu içkilerden yapıyorlardı. Puebloların, ya da köy Kızılderililerinin bu tip içkileri yapmamış olmaları oldukça ilginçtir; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki diğer hiçbir Kızılderili grubunun da bunları kullandığına dair kesin veriler yoktur. Doğal olarak Apachelerin ve komşularının, bu alışkanlığı Meksika'dan öğrendiklerini tahmin ediyoruz ve yine tahminlerimize göre Pueblo köyleri bu geleneği ne benimsemeyi kabul etmiş, ne de kuzeydeki komşularına öğretmiştir.

Pimalar ve Apacheler bazı törenlerde içki içerlerdi; diğer zamanlarda ise hiç içki yapılmazdı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki diğer Kızılderililerin böyle içkilere sahip olup olmadıklarını bilmiyoruz; ancak beyazlardan ne zaman içki alsalar, bunu toplumsal bir olay yaparlardı - diğer bir deyişle, her yaştan erkekler ve kadınlar için büyük bir içki alemi.

Büyük miktarlarda içki üretiminin, yalnızca düzenli toplumlarda ortaya çıkacağını tahmin ediyoruz - insanlar daha uzun süre sarhoş olabilsinler diye. Avcılık yapan Kızılderililer, içki yapmak için kendi zorunlu işleriyle fazla meşguldüler ve topluluklar kendilerini içki üretimine verecek insanlar seçemeyecek kadar küçüktü. Meksika ve Peru, işlerdeki farklılık, boş zamanlar, vb. nedenlerle bu tip lüks üretiminin kolaylaştığı düzenli devletlerdi. Pueblo Kızılderilileri içki yapabilirdi; ancak onlar farklı konulara ilgi gösterdiler. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderilerin büyük bölümü hala çoğunlukla avcı oldukları ve küçük, bağımsız topluluklar içinde yaşadıkları ve en çok da içki üretimi, hayatta kalma savaşıyla bağdaşmadığı için, sarhoşluktan kurtuldular.

XXI. Bölüm

KIZILDERİLİ AKLININ GİZEMİ

Beyaz adam Kızılderiliyi yenilgiye uğrattı, onunla ticaret yaptı, zaman zaman kadınlarıyla evlendi, düşüncelerini ve yöntemlerini çoğu zaman hor gördü, ancak hiçbir zaman onu anlamadı. Kolonilerde yaşayanlar, ifadesiz ama tehditkar olmayan yüzleriyle sakin sakin duran Kızılderililerin asaleti ve görünüşleri karşısında çok etkileniyorlardı. Kızılderililer dinleme sanatında son derece ustaydılar; konuşan birinin asla sözünü kesmez ya da ona duygularını göstermezlerdi. Ancak sıra kendilerine geldiğinde, çoğunlukla konuşma sanatının en yüksek seviyelerine ulaşan söylevler verirlerdi. Bir konuk geldiğinde kısa bir süre için sessizce otururlardı. Bu, Kızılderililerin az konuştukları, duygusuz ve inatçı oldukları düşüncesine yol açtı; bu biraz hatalıydı, çünkü onlar bir ideale ulaşmaya çalışıyorlardı yalnızca. Bu şekilde davranmak ve başka türlü bir davranışı hor görmek üzere eğitilmişlerdi. Başkalarıyla birlikteyken, toplumsal kurallarının gerektirdiği gibi davranırlardı. Koloni yerleşimcileri en fazla Algonkinlerle ilişkide bulunmuşlardı; bu konuda yazılmış eserlerden çıkardığımız sonuca göre, Algonkin Ailesi bu görgü kurallarında öncülük ediyor, Iroquioslar da onları yakından izliyordu.

Kızılderili yürüyüşü, beyaz adamın hantal yürüyüşünü utandıracak biçimde, en iyi askeri standartlarla yarışabilirdi. Bir bölümü Algonkin Ailesi'ne bağlı olan Ova Kızılderilileri de yaşamlarını bu ideallere adamışlardı. Batı'daki Kızılderilileri ziyaret eden yazar, önemli yaşlı erkeklerin yürüyüşlerini izlemekten çok hoşlanırdı; çünkü genç kuşak, beyazların beceriksizliğini almaktaydı.

"Kızılderili sırası" İngilizce'de sık kullanılan bir deyim haline gelmiş olsa da, anlaşılması için görülmesi gerekir.* Catlin'in, yürüyüş halindeki Iowa Kızılderililerini çizdiği resmi, böyle bir sıranın ruhunu yansıtır: asalet, hareketlerin zarafeti ve her şeyden öte, sessizlik. Öncüler zamanında, pek çok beyaz keşif eri çoğu zaman sessiz adımlarla ilerleyerek hareket eden böyle bir sırayla karşılaşır, yürüyüşçülerin sessizlik ve asaletini, yaklaşan kötülüğün habercisi gibi görürdü.

Tüm bunlar, dansın amaçlarına da uygundu. Bir Kızılderili dans ettiği zaman, çoğu kişi onun hiçbir düzen ya da plan olmaksızın yalnızca etrafta zıpladığını düşünür; ama bundan daha yanlış bir şey olamaz. Kızılderili danslarının biçimi kesin olarak belirlenmişti ve uzun bir eğitimin getirdiği doğruluğu ve sanatı gerektiriyordu. Dansçılar doğal olarak aynı derecede usta değildiler. Ayin dansları rol yapmayı gerektiriyordu, ki çoğu bunda uzmandı. Bir öncünün düşmanını izleyişine benzetilen danslar görmüştük. Geleneksel dans adımlarını bozmadan, düşman olarak kabul edilen yemek kabına nişan alınır, hiçbir şeyden kuşkulanmayan kurbana saldırı, vuruş, kafa derisi yüzme, savaş çığlığı, vb., hepsi de bütün uygar sahnelerde olduğu kadar inandırıcı oynanır. Bu Kızılderililerin asil göründüklerine şaşmamak gerek; rollerini nasıl oynayacaklarını biliyorlardı. Neredeyse çıplak olsalar da, kendi tarzlarına göre, giysilerinde katı bir titizlik içindeydiler. Tek bir tüy takılabilir, ancak bunun aşağı doğru sarkışı en iyi estetik standartlara göre ayarlanırdı. Hepsi aynı derecede kusursuz görünmezdi; çünkü tembeller, yaşlılar ve güçsüzler, dünyanın her yerinde olduğu gibi az çok derbederdiler.

Tahmin edilebileceği gibi, Kızılderililer ciddiyeti severlerdi; yoksa duruşlarındaki ustalığı nasıl elde edebilirlerdi?

---

* Ç.N. "Indian file" deyimi Türkçe'de "tek sıra" anlamına gelse de, içinde Kızılderili (Indian) adı geçtiği için burada aynen alınmıştır. Aynı deyim, kitabın diğer yerlerinde geçtiğinde "tek sıra" olarak çevrilmiştir.

Bütün önemli şeylere, uygun gösterilerle eşlik edilmeliydi. Böylece Yukarıdaki Güçler'e pipo sunmak için bir kişi seçilebilirdi - aynı kiliselerde geleneksel olarak yapılan bağışları toplamak için bir kişinin seçilmesi gibi; ancak Kızılderili, doğrudan piponun bulunduğu yere ilerlemek yerine, toplantıya katılanların çevresinde saat yönünün tersinde döner, dört ana noktanın her birinde bir süre için dururdu. Piponun önüne geldiğinde, ona hemen uzanmaz, bir süre durduktan sonra yaklaşır, sonra yine geri çekilirdi; pipoyu yalnızca dördüncü ilerlemeden sonra alırdı. Onu ellerinde tutar, dua eder ve yakmak için ateşe doğru ilerlerdi ve bu bir dizi işlem gerektirirdi. Son olarak, ayinin gerektirdiği gibi, piponun dört ana yöne, toprağa ve gökyüzüne sunulması gerekirdi. Tüm bu hareketler, mümkün olan tüm zarafet ve ustalıkla tamamlanmalıydı; çünkü izleyiciler hiçbir şey belli etmeseler de, onu eleştirerek değerlendireceklerdi.

Kuzeybatı Algonkinleri arasında bulunmuş eski bir kürk taciri, Kızılderililerin duygularını paylaşmasa da, onların ticaret yapma biçiminin canlı bir öyküsünü anlatır:

Köle kabilesindekilerin [Karaayak] her hareketi bir törendir. Ticaret yapmaya gelirken, genç erkekler, bize onların yaklaşmakta olduğunu haber vermek ve her önemli kişi ya da ailenin başındaki kişi için biraz tütün istemek üzere önden gönderilirler. Genelde, düzgünce kağıda sarılmış tütünümüzden on beş santimetre gönderilir ve buna küçük bir zincifre parçası bağlanır; bunların ikisi de dostluk simgeleri olarak kabul edilir. Genç erkeklere birer bardak içki, on santimetre tütün ve küçük bir kağıtta zincifre ikram edilir, onlar da bunları hemen arkadaşlarına götürürler. Tütün dağıtılır, bir sigara içme partisi başlar, bu arada ulaklar gittikleri yerle ilgili haberleri ve nasıl karşılandıklarını anlatırlar. Bu tören bitince, uzun bir tek sıra halinde yollarına devam ederler. Varış gününde erkekler kalenin görüş alanı içindeki uygun bir yerde toplanır ve burada ateş yakıp tütün içlerler; bu sırada kadınlar ve çocuklar kaleye gelir ve kale çevresindeki kazıkların yanında çadır-

larını kurarlar. Bu işin tanımlanmak üzere olduğunu gören erkekler kalkarak tek sıra halinde kaleye doğru hareket ederler; en önde baş reis bulunur, diğerleri de savaşta yüzdükleri kafa derilerinin sayısına göre aldıkları rütbelerine ya da kıdemlerine göre onun arkasına dizilirler. Gittikleri yerin sahibinin her zaman dışarı çıkıp, kapıdan kısa bir mesafe uzaklıkta onlarla el sıkışması beklenir; onları karşılamak için ne kadar uzağa giderse, gösterdiği saygı da o kadar büyük olur.

Baş reis çoğunlukla, elindeki ipe bağlı bir atla ilerler, el sıkıştıktan sonra bunu tüccara verir. Bu bir armağan olarak kabul edilir ve bazen atın sırtında, armağanın değerini arttırmak amacıyla kürkler ya da derilerden oluşan küçük bir paket olur. Bunların sahibi çoğunlukla, hemen her yeri resimli bir post giyer, bunu kendi sırtından çıkararak tüccarın omuzlarına koyar. Tilki kürkünden yapılmış süslü şapkasını da buna ekleyebilir; bunun tüccarın başına yerleştirmesine izin verilmesi gerekir. Törenleri bitince, armağan vermek isteyen başkaları da varsa, onlar da kalkarlar ve tüccarın üzerini postlarla kaplarlar; vermeye değecek bir tilki derileri varsa, bu ilkinin üzerine yerleştirilir. Böylece, büyük bir grup geldiği zaman tüccar çoğunlukla kendini sekiz ya da on ağır postun altında bulur ve başında da bir bu kadar tilki derisi taşır. Tüm bunlara dayanması ve önemli tütün içme törenleri bitene dek ciddi bir yüz ifadesiyle oturması gerekir; bundan sonra postların ve derilerin depoya götürülmesi emrini vermekte serbesttir. Ancak bu armağanların karşılığının her zaman ödenmesi beklenir - hatta değerlerinin iki katı olacak şekilde....İçki partisi gün boyunca, hemen hemen gece yarısına, hepsi uykuya dalana dek devam eder; ertesi sabah, ayıktırlar....Ticaret yaptıkları ertesi gün, önceki armağanlarının karşılığını öderiz. Ancak at için önerdiğimiz, sahibinin beklentilerini karşılamazsa, atı geri ister ve atın ona verilmesi gerekir. Tartışmanın yararı yoktur; çünkü yüzü asılır ve atıyla birlikte yürüyüp gider. Ancak derilerden ve kürklerden oluşan bir armağanın asla geri verilmesi istenmez; onlar için ne önerilirse kabul edilir. Bir bayrak getirildiyse, ayrılırken sahibine geri verilir; buna otuz santimetre tütünle birlikte birkaç metrelik lastik

bağlanır. Kalelerinizde genellikle bir günden fazla kalmazlar. Kadınların hepsi önceden gönderilir; erkekler ise tüccarla tütün içmek için kalır ve istekleriyle onun sabrını tüketirler. Kadınların hepsi gittikten sonra, her erkek dört ya da beş mermi ve barut, yaklaşık on santimetre tütün ve biraz da içki alır.[1]

Okurlar bir Kızılderili toplantısının ya da bir barış anlaşması yapılmasının neden günlerce sürebileceğini artık anlayabilirler. Öncüler zamanla bunun, Kızılderililerin saygı gösterme biçimi olduğunu anlamaya başladılar. Yine de çoğu beyaz uzun bir tören boyunca oturmayı sıkıcı buluyor, böyle bir törenden zevk almak için bir tiyatro oyununun hayallerde canlandırılması gerektiğini bilmiyordu; bunu anlamak için gerekli olan altyapıdan yoksundu. Algonkinler çok az sahne efekti kullanıyorlardı - Pawneeler ya da Siouxlar da. Maskeleri neredeyse hiç bilmiyorlardı; seyircilerin, bir ayı, canavar ya da herhangi bir şey hayal etmeleri ve ondan zevk almaları gerektiğini bilmeleri beklenirdi. Bu, törenlerini nesnel olmaktan çok öznel yapıyordu. Bir törenin önemli bölümlerinde, ezbere konuşmalar yapmak yerine şarkılar söylenirdi; öyle ki uygun sahne dekorları sağlansa, bu gösteri bir opera olurdu. Aslında bizim çok değer verdiğimiz büyük operaların bazıları, bizim vahşi atalarımızın, kusurları gizlenen ve uygun sahne dekorlarıyla sunulan ilkel, putperest öykülerinden başka bir şey değildir. Bunlar bir Kızılderili için pek bir şey ifade etmezdi; çünkü onların arkasındaki inançlar ve ülküler hakkında hiçbir şey bilmiyordu; yine de operayı, onu başından sonuna kadar izleyen çoğu beyazdan daha iyi anlayabilirdi, çünkü onun ruhunu hissederdi. Iroquois Kızılderilileri bazı maskeler kullanırlardı - müzelerde görülebilen korkunç "sahte yüzler". Pueblo Kızılderilileri de önemli miktarda maskeli törenler yaparlardı; ancak bu konuda zirveye totem direği yapanlarla ulaşıl-

[1] Henry ve Thompson, *Agy.*, Cilt 2, ss.728-31.

mış, bu insanlar ağızları açılan, kanatlarını çırpan, vb. çok büyük maskeler kullanmışlardı. Kızılderili oyunlarının çoğu, geceleri bir ateşin etrafında sahnelenir, ateş bir tür resim etkisi verir, böylece maskelerin aldatan görünüşlerine çok şey katardı. Işıklandırma bazen, ateşe uygun bir anda atılan, çabuk alev alan bir yakacak sayesinde farklılaştırılırdı. Asyalılar sahne efektleri için hala maskeleri kullanırlar; bizim bazı Kızılderililerimiz de bu uygulamaya devam ediyor, ama çoğunlukla izleyenlerin hayal gücüne dayanıyorlar.

Her halkın büyük hatipler doğurduğuna inanıyoruz - hatta Taş Devri'nde bile. Kızılderililerin de hatipleri vardı; davranışlarındaki asalet ve kendine hakimiyet nedeniyle, kolonilerde yaşayanları ve öncüleri, konuşulanların tek bir kelimesini bile anlamasalar bile etkilerlerdi. Anlamaya başladıklarında dikkatlerini çeken ise, güzel, simgesel konuşma biçimleriydi. Bu Kızılderililer doğayı, kuşları, hayvanları, rüzgarları ve fırtınayı hiçbir beyazın anlamadığı gibi anlıyor, mecazlarında ve benzetmelerinde bu kaynağı kullanıyorlardı. Pek de usta olmayan bir çevirmen tarafından yorumlansa bile, büyük bir Kızılderili hatibinin sözleri yine de bir başyapıt olurdu. Kızılderililer ile beyazlar arasındaki ilişki, güzel konuşma için pek çok fırsat sunuyordu. Barış anlaşmaları öncesindeki toplantılar ciddi fırsatlardı ve Kızılderililerin durumu, ortaya son derece etkili konuşmalar çıkaracak kadar acıklıydı. Kızılderili, uygun olduğunu düşündüğünde ince alaycılık ve mizahta da zayıf değildi.

Ancak Kızılderiliyi gizemli yapan, her şeyden çok, merakını gizlemekteki ustalığıydı. Bir Kızılderili ailesini ziyaret edişimi anımsıyorum; onların yöntemleri hakkında daha pek bir şey bilmesem de, utanmayacak kadarını biliyordum. Onları bir tepee'nin içinde buldum, kapının kanadını kaldırdım, içeri girdim ve konuklar için ayrılan bölümde bir yere oturdum. Bir de çocuk vardı; ama o da sessizdi. Ben defterimi çıkardım ve yazmaya başladım. On dakika ya da

daha uzun bir süre geçtikten sonra ev sahibim bir pipo aldı, onu doldurdu ve yaktıktan sonra bana verdi. Pipoyu birkaç kez dolaştırdıktan sonra ev sahibim tek kişilik bir konuşma yapmaya başladı ve onu bir ziyaretle onurlandırdığım için duyduğu hoşnutluğu ifade etti. Bitirdiğinden emin olunca, ben de benzer, ama onunki kadar iyi olmayan bir konuşma yaptım; çünkü benimki hiç de o kadar doğal değildi. Az sonra dörtnala yaklaşmakta olan bir at sesi duyduk. Kadın ve çocukta şaşkınlık ifadeleri vardı. Ev sahibim bile dinlemek için durdu. Kadın kapı aralığından gizlice dışarı baktı ve gelenin büyücü doktor Boynuzlu Baykuş olduğunu söyledi. Ev sahibim güldü ve onun hareketlerinin "taklidini" yapmaya başladı; hepimiz güldük, ama kadından gelen "Şş-şş" uyarısıyla yüz ifademizi değiştirerek susup, yaşlı adamı aynı benim karşılandığım gibi karşıladık. Kızılderililerin hepsi bu yöntemi izlemiyorlar - kabilelerinin gelenekleri bunu gerektirmeyebiliyor - ancak çoğu, dillerini tutmayı biliyor ve en ters koşullarda bile "ifadesiz yüzlerini" koruyabiliyorlar. Yukarıdaki olayın, bizim de hissettiklerimizi göstermeyen yapmacık davranışlarımız olduğu ve Kızılderilinin de aslında bizim kadar insan olduğu düşüncesini ifade edeceğini umuyoruz. O da kızgın olabilir, büyük bir merak duyabilir, kahkaha atmak isteyebilir; ancak terbiyeli olmak için bunları gizleyecektir ve beyaz adamdan gördüğü bütün takdir de, Sfenks gibi bir gizem olarak kabul edilmektir.

Beyaz adamın da Kızılderiliyi şaşırttığı belki hiç aklınıza gelmemiştir. Onun düşünce biçimine göre beyaz adam kaba ve görgüsüzdü. Bencildi ve bolca sahip olsa bile yiyeceğini, giysisini, vb.'ni paylaşmayı kabul etmiyordu. Kızılderilinin en kutsal düşüncelerini alaya alıyor, Yukarıdaki Güçler'e saygısızlık ediyorlardı. Evet, Kızılderili onun metal aletler ve her şeyden çok barut, mermi ve silah yapma gücüne saygı duyuyordu - bunlar Kızılderilinin üretme gücünün ötesindeki büyük sihirdi. Ancak ormanda, iz sürerken Kızılderili üstündü; beyaz adama ağaç oymacılığını, mısır, fasul-

ye, kabak ve tütün yetiştirmeyi, kayın ağacı kabuğundan kano yapmayı ve kullanmayı, hediği, toboggan'ı ve lacrosse oynamayı öğretti. Büyücü doktorlar ona bitki kullanma reçetelerini, şans ve sağlıkla ilgili pek çok diğer inancını öğretmiş, böylece onun koloni folklorunu zenginleştirmişti. Bugün bile ne zaman kocakarı ilaçları satan bir büyücü doktor, Kızılderililer tarafından keşfedilmiş özgün ilaçlara sahip olduğu iddiasıyla caddenin köşesinde bir tezgah kursa, yalnızca takdirlerini gösteren izleyiciler toplamakla kalmaz, bunları almaya hazır müşteriler de bulur.

Kızılderilinin içinde yaşadığı, farklı bir dünyaydı. Biz zamanımızı asfalt dökülmüş yollarda geçiriyor, ırmakları köprülerle aşıyoruz. Ormanları küçülttük, bataklıkları kuruttuk ve ülkenin ilginç yabani yaşamının büyük bölümünü yok ettik. Doğal bitki örtüsünün büyük bölümü ekinlere, otlaklara ve golf sahalarına yer açmak için silip süpürüldü. Kendi çevremizi her türlü mekanik yardımcıyla kuşatarak, Kızılderilinin bildiği biçimiyle doğayı unuttuk. O, ormanda evinde gibiydi; bizse korkuyoruz. Dünyamızın öyle büyük bir bölümü insan yapımı ki, hep teknik olarak düşünüyoruz - ellerimizle işlettiğimiz ve yönettiğimiz bir dünya. Kızılderili için durum farklıydı. O her yerde yaşayan yaratıklar görürdü; yöntemlerini tanıyana kadar onları gözetlerdi; onu atlatmaktaki ustalıklarına, insana benzeyen yöntemlerine ve kendisinin onlarla iletişim kurmaktaki yetersizliğine şaşardı. Ormanı yaşayan bir varlık olarak hissederdi; ağaçlar onun için neredeyse insan gibiydi ve rüzgarlar da görünmeyen, büyük bir doğaüstü varlığın soluğuydu. Fırtına bulutları dolaştığında, gök gürlediğinde ve kasırga ağaçları söktüğünde, yaratıcı ve yok edici gücün en yüksek seviyesindeki güçlerin varlığını hissederdi. Yabancı topraklarda dolaşırken kendini, varlığının bilincinde olan, isterlerse onunla konuşabilen ve kaderini her an iyi ya da kötü yönde değiştirebilecek olan canlı varlıkların huzurunda hissederdi. Rehberlik ve bilgelik için onlara dönerdi.

Ancak Kızılderilinin devamlı korku içinde olduğunu düşünmememiz gerekir. Biz arabalarımızı korkuyla sinerek kullanmıyoruz; ama tehlikenin büyük olduğunu biliyoruz. Kızılderili, aksine, yolunda derin bir saygıyla ilerler. Acizliğini, doğa karşısındaki mutlak çaresizliğini hisseder. Elleri ve ayaklarıyla yaptığı hiçbir şeyin önemi yoktur; kıtlık habersiz çıkagelir, elinde orağıyla korkunç ölüm habercisi yol kenarında pusuda bekler, hastalık bedenini sımsıkı kavrar. Bunların hiçbirini önceden göremez, anlayamaz. Kızılderilinin dua ettiğinde, kendini aciz gösterdiğini, ona acımaları, yardım etmeleri, vb. için, her şeyi yapacak güçteki görünmeyen varlıklara haykırdığına dikkat etmek önem taşır. Elbette uygar insan da Tanrısı karşısında acizdir; ama onun alçakgönüllülüğü çoğunlukla resmi, Kızılderilininki ise içtendir. Kızılderili doğanın ellerinde çaresiz olduğunu bilir ve bu yüzden merhamet ister.

Öte yandan, doğanın büyük güçlerinden söz ettiğimizde, Kızılderili doğaüstü olana güven duyar. Bilgelik ve aydınlık aradığında, tek başına yola çıkar ve doğanın varlığının derinliklerinde, aklını ve kalbini açar. Oruç tutabilir ve hatta derisini kesebilir, "Acı bana! Acı bana!" diye haykırır; görünmeyen güçlerin insan olduğuna, ona güvenlik ve güç bağışlamak için harekete geçirilebileceklerine inanır. Seçilmiş birkaç kişiye güçler verilmiştir; o buna inanmıştır. Antropolojik eserlerde bu tip pek çok iddia yazılıdır. Böyle uzun bir süre oruç tutup kendine işkence yaptıktan sonra, genellikle büyüme çağında bir erkek olan bu kişi, bir ses duyabilir ve karanlıkta bir şekil belirebilir. Bu bir hayvan, kuş ya da ağaç bile olabilir; ancak sonunda insan şekline girer; yalvaran kişiye neden orada ağladığına dair bir soru yöneltir. İsteği kabul edilirse, yalvaran kişiye emirler verilir, şarkılar öğretilir ve bazı yasaklar konur. Bağışlanan güç, hastalıklara ya da savaşta yaralanmaya karşı bağışıklık, ya da hastaları iyileştirme gücüdür. Bunlar çoğunlukla genel değil, belirli güçler olur.

Güç dağıtımının yolu budur. Bir anlaşma yapılır ya da söz verilir, söz konusu olan kişi bununla belli bir görünmeyen güce bağlanır ve gereksinim duyduğu zaman onu çağırabilir. Şarkı ve kalıp sözler, sanki görünmeyenin kulağına ulaşan bir paroladır. İnsan gibi konuşan bir ayının hayali görülmüşse, o zaman gücün simgesi o hayvan olur ve bunu gören şanslı kişi, üzerinde ayıya ait bir işaret, bir tırnak, kemik ya da deri parçası taşıyabilir. Beyazlar bundan, bazen totem olarak adlandırılan bir rehber ruh, ya da koruyucu ruh olarak söz ederler. Popüler kitaplarda, sonu yakın gibi görünen bir Kızılderilinin, ölüm şarkısı söylediği yazar. Bu isim yerinde değildir; çünkü bu, koruyucusu tarafından ona öğretilen şarkıdır ve aslında kurtarılmak için bir yakarıştır. O, son kartını oynamaktadır.

Sık sık sorulan bir soru şudur: Kızılderili gerçekten bu görüntüleri gördüğüne inanır, söylenenleri ve ona öğretilen şarkıları duyar mı? Bu soru, inançla hastalık tedavi edenlerin, aşırı dindar kişilerin, ya da fala inanan komşularımızın herhangi birine de pekala sorulabilir. Kızılderilinin, doğanın canlı ve görünmeyen güçlerle dolu olduğu inancında her zaman içten olduğunu gördük; aklı başında olan birinin bundan kuşku duyması, onu şaşırtır. Bilge kişilerin öğretisine göre, her olayın öncesinde onunla ilgili başka bir olay vardır ve insan tam olarak ne yapması gerektiğini bilirse, olayların düzenini daha hayırlı bir sona doğru yönlendirebilir. Biraz eğitim görmüş olan bir Kızılderili bir keresinde yazara, bildiği kadarıyla bugün yaşayan hiçbir Kızılderilinin gerçek büyü yapmayı bilmediğini söylemişti; ancak geçmiş yıllarda, kabilesinin, doğanın düzenini değiştirmeyi bilen üyeleri bulunduğuna inanıyordu. İnsan her zaman böyledir - çağdaşlarını kötüler, eskilere güvenir.

Tüm bu söylediklerimize karşın, Kızılderili sağduyudan da payını almıştı. Deneyimleri bir olayı her zaman aynı sonuçların izlediğini gösterince, onun hakkında endişelenmeyi bırakırdı. Görünmeyen güçlerin bile, birini ceza-

landırmak istemeleri dışında, buna dikkat ettiğinden kuşku duyardı. İnsanın, ağır cisimlerin suda batmasını, ya da ateşin yakmasını, vb. şeyleri önleyebileceğine inanmak istemezdi. Ancak önceki olay bilinmediğinde, insanüstü bir varlık müdahele etmediği sürece çaresiz olduğuna inanırdı. Yine de bunu kendi başına halletmek için bir yol bulmaya çalışacak kadar da insandı. Büyüleri, sihirleri ve benzer şeyleri denerdi; çünkü halkının gelenekleri bu tip şeylerin geçmişte işe yaradığını iddia ediyordu. Onu kınamadan önce, aklımız karıştığı zaman bizim de aynı ilkel yöntemlere ne kadar sık başvurduğumuzu unutmamalıyız.

Büyücü doktorların her zaman dürüst olduklarını hiç kimse iddia edemez. Mesleki sırları arasında, hastalarını ve halkı kandırmak için yaptığı numaralar vardı. Bunların aldatıcı numaralar olduğunu biliyor, öte yandan, bunların tedaviyle sonuçlandığına inanıyorlardı. Hastalıkları tedavi etmenin yaygın yöntemlerinden biri, hastanın vücudundan emerek bir şey çıkarmaktı. Doktor el çabukluğuyla, hastanın vücudundan bir deniz kabuğu, çakıl taşı, hatta küçük bir canlı hayvan çıkarmış gibi yapabilirdi. Bu, sorunun nedeni olarak gösterilirdi; bunun sonucunda hastanın artık hiçbir şeyi kalmayacağına inanılırdı. Telkin edici gücü açık olan bu yöntemin, çoğu hastada mucize etkisi yapmış olması mümkündür.

Kızılderili hatibin en sevdiği sözlerinden biri, yalnızca babalarının yöntemlerini bildikleri ve bunların iyi yöntemler olduğuydu. Beyaz adam da atalarının yöntemlerini izliyor; ancak bunun çok az farkındadır. Kızılderiliyi bir giz olarak görüyordu; çünkü onun kadar gözlemci değildi. Öte yandan Kızılderili, doğadaki varlıkları izleme alışkanlığı ve kazandığı sabır sayesinde, beyaz adam hakkında çok şey biliyordu. Yine de beyaz adam onu şaşırtmaya son vermedi - tam aksine - ancak Kızılderili, farklı gelenekler ve farklı soylara sahip olmanın ne anlama geldiğini bizden çok daha iyi kavrıyordu. Komşu kabilelerin ayrı inançları ve az çok

farklı gelenekleri olduğunu biliyordu ve bunların hepsine kendisininki kadar saygı duyuyordu. Bu nedenle beyaz adamdan daha hoşgörülüydü. Beyaz adamın istediğine inanmasına razıydı; onun Hıristiyanlık dininin hizmetleriyle alay etmezdi; ancak beyaz adamın hoşgörüsüz tutumuna kızıyordu. Bir Kızılderilinin bir keresinde söylediği gibi, o beyaz adamın kilisesine gidebilir ve onunla birlikte içtenlikle ibadet edebilirdi; daha sonra bir putperest törenine gidip ona da inanabilirdi; ikisinde de iyilik vardı. Ancak Kızılderililerin beyazlarla sorunları bu türden değildi; onlarınki, yaşamak ve kendi yurtlarına sahip olmak için verilen bir savaştı.

İnsan aklı belki de dünyanın her yerinde hemen hemen aynı. Ancak insanlar gördükleri ve hissettikleri hakkında aynı biçimde düşünmüyorlar. Kızılderili ilginç ve beklenmedik düşünceler ifade ettiği için, onun aklının anlaşılmaz olduğunu düşünüyoruz. O tanrısını çevresindeki her şeyde görüyor; beyaz adamın apaçık olana karşı körlüğüne ve bunun sonucundaki utanmaz saygısızlığına şaşıyor. Diğer taraftan beyaz adam, tümüyle kontrolu dışında olan olaylardan bir insanı sorumlu tutan Kızılderili aklının garip mantığı karşısında dehşet içinde kalıyor.

Örnek olarak, 1846-52 yıllarında Missouri'deki Kızılderililer arasında dolaşan bir sanatçı olan Rudolph Kurz'un anı defterini gösterebiliriz. Missouri'deki Berthold Kalesi'ne vardığında, kolera ve diğer hastalıklar Kızılderilileri kırıp geçiriyordu. Kızılderilileri çizen ilk büyük ressam olan Catlin, 1834 yılında ırmağa gelmiş, bundan kısa bir süre sonra birçok Kızılderili ölmüştü. Sonra bir başka ressam, Bodmer gelmiş, hastalık ve ölüm yine Kızılderili köylerini silip süpürmüştü. Şimdi de Kurz ve kolera gelmişti. Ressam, yaşamı tehlike altında olduğu için kalenin dışına bile çıkamamıştı. Kağıtlarının ve boyalarının hepsini saklaması öğütlenmiş, Kurz bir süre için odasında gizlenmişti. Sonra ırmağın daha yukarısındaki Union Kalesi'ne kaçmış, burada da

Kızılderililer onu uğursuz dahi olarak kabul etmişlerdi. Kurz ayrıca gözlük takıyordu, ki bu kötü güçlerinin ek bir kanıtıydı. Union Kalesi'nde bile, hastalık yok olana dek yaşamı tehlikedeydi.

Tüm bunlar beyaz adamı ilk başta şaşırtır, sonra da onda küçümseme duygusunu uyandırır. Ona göre bunlar saçmadır. Onun anlayamadığı, bazen o kadar akıllı olan Kızılderilinin, diğer zamanlarda o kadar aptal olabilmesidir. Ancak Kızılderili aklı ile ilgili giz, bu tip yanlış anlamalarda yatıyor olabilir.

XXII. Bölüm

KIZILDERİLİ BÖLGESİNDE YAŞAM

Bugün Kızılderililerin büyük bölümü Kızılderili bölgelerinde yaşıyor.* İngilizce asıl anlamı, devlete ait toprakların belli bir bölümünün, Kızılderililer için bir kenara konması, ya da onlar için ayrılmasıydı. Bu kelimeyi bir sirkteki, ya da toplantı salonundaki yerler için de aynı şekilde kullanırız; bunların bazıları ayrılmıştır, geriye kalan yerler boştur; böylece kapılar açıldığında halk içeri doluşur ve en iyi yerler erken gelenlerin, hızlı ve güçlü olanların olur. Okurlar artık çeşitli kabilelerle yapılan anlaşmaların ne kadar kısa süreli olduğunu, başlangıçta av alanlarının büyük bir bölümünün nasıl sonsuza dek her kabilenin kullanımı için ayrıldığını biliyorlar; ancak beyazlar bütün boş toprakları alır almaz, Kızılderili topraklarını istediler, onları gerçekten işgal ettiler, başka bir savaş başlattılar ya da duruma göre anlaşmayı iptal etmesi için hükümeti ikna ettiler. Kesin sonuç, bu ayrılmış toprakların yarıya ya da yarıdan da aza indirilmesi oldu. Bu tip iki ya da üç küçültme, bir Kızılderili bölgesini toplama kampına çevirirdi. Beyazların savunduğu ise, Kızılderilinin çiftçilik yapmadığı, bu nedenle toprağa gereksinimi olmadığıydı.

Kızılderili topraklarını adım adım ele geçirmeye dayanan bu politika için söylenebilecek en iyi şey, Kızılderiliyi yavaş yavaş toplama kamplarına götürdüğüdür. Şimdi geriye dönüp baktığımızda, bu işlem, üzerinde iyice düşünüp taşınılmış bir dolandırıcılık gibi görünmesine karşın, bu

* Ç.N. İngilizce'de Kızılderililere ayrılan bölgeler anlamında kullanılan kelime "reservation"dır. Bu kelime Türkçeye "rezervasyon" olarak da çevrilebilir, ancak bu kitapta "Kızılderili bölgesi" olarak çevrilmiştir.

çok sert bir hükümdür; çünkü bu anlaşmaları imzalayan beyazların içtenliğinden kuşku duymak için hiçbir neden yoktur; ülkeye bu kadar hızlı yerleşileceği, kuşkusuz akıllarına gelmemişti. Anlaşmaları geçersiz kılan, olayların yazgıya dayanan ilerlemesiydi. Jefferson, Mississipi'nin batısındaki toprakları aldığında - Lousiana Satışı olarak bilinir - belki de geleceği görmüştü; ancak onu eleştirenlerin çoğu bu vahşi toprakların hiçbir şekilde kullanılamayacağını düşünüyorlardı. Hiçbiri buradan çok geçmeden demiryolları ve telgraf tellerinin geçeceğini hayal edemiyordu; çünkü o zamanlar tüm bunlar yoktu. Ancak zamanın önderleri bunu düşünmüş olsalar bile, Kızılderililere yavaş yavaş onlara ayrılan bölgelerde yaşama koşulu getirilmesi, yaşlı birinin, su yeteri kadar yavaş ısıtılırsa bir kurbağanın kaynar suda yaşayabileceğini söylemesine benzerdi.

Kızılderililer toplanıp Kızılderili bölgelerine kapatıldıklarında, beyazlar, tahmin edeceğimiz gibi, hastalık ve ölümün Kızılderilileri yok olmakla tehdit etmesine her zaman şaşırmış gibi göründüler. Ancak buna hiç şaşırmamak gerekirdi; çünkü beyazlar bile bu tip kamplara kapatıldıklarında ölüm oranları artar. Batıdaki Kızılderili bölgelerinden birinde ilk iki yıldaki ölüm oranının, nüfusun yüzde onunu aştığı kaydediliyordu. Bu oran devam etseydi, kabile yaklaşık on beş yıl içinde yok olacaktı. Bu tip bir yaşam kaybının önlenip önlenemeyeceğini soracak olursanız, yanıt hem evet hem de hayır olabilir. Ölümler uygun besinler ve sağlık hizmetleriyle az çok düşürülebilirdi; ancak böyle bile olsa, ölüm oranı çok yüksek olurdu. Bu Kızılderililere yeterli yiyecek sağlamak için çeşitli kişilerle sözleşmeler yapılmıştı; ama verilen yiyeceklerin çoğu, kullanılamayacak damgası vurulmuş, yok pahasına satın alınan maddelerdi; bu durum zamanla düzeltilmiş olsa da, özellikle çocuklar olmak üzere pek çok kişi ölmüştü. Daha sonra, geriye kalanları da götürmek üzere kızamık, difteri, vb. geldi. Son olarak gelen ise, veremdi. Yetişkinlerin çoğu vatan hasreti ve umutsuzluk

yüzünden öldü. Birkaç genç erkek, arzu duyulabilecek hiçbir gelecek göremedikleri için intihar etti. Bu, belki de tablonun en kötü görünümüdür. Ne yapılırsa ve bunlar ne kadar başarıyla yapılırsa yapılsın, yaşam kaybı korkunç boyutlarda olacaktı. Savaş da ölümlere neden olmuştu; ancak beyazların kaybı genel olarak daha yüksekti. Beyazların, Devrik Ağaçlar ve Tippecanoe gibi kesin zaferlerinde bile, Kızılderililer beyazlardan daha az kayıp vermişlerdi. Onların büyük kayıpları, Kızılderili bölgelerine toplanmalarıyla başladı; gerçek yenilgiyle - ekonomik, siyasi, toplumsal ve biyolojik - işte burada karşılaştılar. Dört At onların efsanelerinin bir parçası olsaydı, yol Kızılderili bölgesini gösterdiği zaman, kahinleri bu atları bulutların üzerinde dörtnala giderken görürlerdi.

Şimdiki Kızılderili bölgelerinin çoğu Mississipi'nin batısındadır. Doğu'da da hala birkaç tane vardır - Kuzey Carolina'da Cherokee, Florida'da Seminole ve Mississipi'de Choctaw bölgeleri gibi. Wisconsin ve Minnesota'da birçok Kızılderili toplanmıştır - bunlar çoğunlukla Ojibway (Chippewa)dır, Wisconsin'de aynı zamanda Menomini, Potawatomi, Oneida ve Minnesota'da Ojibway ile Siouxlar bulunur; burada toplam olarak neredeyse otuz bin Kızılderili vardır. Ancak bunların hepsi Kızılderili bölgelerinde yaşamaz. Mississipi'nin doğusundaki çoğu eyalette, kendi geçimlerini sağlayan pek çok Kızılderili topluluğu vardır. Büyük kentlerimizin çoğunda bazı Kızılderililer yine kendi geçimlerini sağlayan vatandaşlar olarak yaşar, zaman zaman ressam, aktör, sanatçılara model, şarkıcı ya da öğretmen olarak geçmişlerinden yararlanırlar. Yani, bizim alışkanlığımız Kızılderiliyi Büyük Batı'ya ait olarak düşünmek olsa da, aramızdaki Kızılderilileri de unutmamamız gerekir. Mississipi'nin doğusundaki eyaletlerde 1960 yılında yaşayan Kızılderililerin toplam sayısı doksan yedi bindi - federal Kızılderili bölgeleri olmayan eyaletlerde de (kırk üç binden fazla), federal Kızılderili bölgesi olanlardaki kadar fazlaydılar. Bir keresin

de yerel bir Kızılderili gösterisinin yöneticisi, gösteriye katılmaları için Batı'dan Kızılderilileri getirmenin maliyetini öğrenmek amacıyla Wissler'ı aramıştı. Yazar, gösterinin yapılacağı yerden yüz yirmi bir kilometre uzaklıkta, yardım etmekten kuşkusuz hoşnut olacak, kendi geçimlerini sağlayan büyük bir Kızılderili topluluğunun olduğunu bildirerek, mektubu yazan kişiye büyük bir yardımda bulunmuştu. Artık herkes Kızılderililere bu kadar yakın yaşamıyor; ancak onların, insanın düşündüğünden daha yakında olduklarından kuşku yok.

Mississipi'nin batısında, yaklaşık altmış beş bin kilometrekarelik (Connecticut, Rhode Adası, Massachusetts ve New Jersey'nin toplamından daha büyük) Navaho Kızılderili bölgesinden, California ve diğer yerlerdeki iki buçuk ya da beş kilometrekarelik küçük toprak parçalarına kadar değişen büyüklüklerde pek çok Kızılderili bölgesi vardır. 1938'de hepsi yaklaşık doksan temsilcilik vardı ve Kızılderili bölgelerinin asıl sayısı biraz daha fazlaydı. Son yirmi yılda temsilciliklerin sayısı azaltıldı ve Kızılderili İşleri Bürosu, 1961 yılında ek olarak bir düzine komutanlıkla birlikte, bunların sayısını kırk dört olarak listeye geçirdi. Ancak Kızılderili grupları tarafından işgal edilen ve onlar için korunan bütün topraklar Kızılderili bölgesi (böyle adlandırılıyor olsa da, olmasa da) olarak kabul edilirse, bu bölgelerin 1962'deki toplam sayısı yaklaşık üç yüze ulaşıyordu.

Bu bölgeler büyüklük bakımından o kadar çeşitliydi ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin bütünü için tek bir örnek çizmek olanaksızdır. Kabile gruplarının sayısı iki ya da üç yüz kişiden, yirmi bin ya da daha fazla kişiye kadar değişiyordu. Ova kabilelerinin bazıları yaklaşık iki bin kişiyi içine alıyordu. İlk olarak bir araya toplandıklarında, çadırlarda ya da kolay taşınabilen diğer basit yapılarda yaşıyorlardı; çoğunun atları, çok sayıda köpekleri, bir miktar kumaş giysileri, tencereleri, bıçakları, baltaları ve ateşli silahları vardı. Modern yaşam standartlarına göre yoksul ola-

rak kabul edilirlerdi.

Kızılderililer bu tip bir Kızılderili bölgesine ilk yerleştirildiklerinde, sorumlu kişi çoğunlukla ne Kızılderililerle ne de toplama kamplarının yönetimiyle ilgili bir şey bilen, Doğu'dan gelmiş, siyasi yönden sivrilmiş biri olurdu. Evet, temsilcinin - böyle adlandırılıyordu - emir aldığı, Washington'da bulunan bir Kızılderili İşleri Bölümü vardı; ancak bunun pek bir yararı olmuyordu.. Temsilciye bir ya da iki katip, birer seyis, demirci ve çiftçi veriliyordu. Genellikle bir de doktor vardı. Kızılderili bölgesinde hükümete ait bir okul varsa, bunun da bir müdürü ve birkaç öğretmeni oluyordu. Kızılderili bölgesinden temsilci sorumluydu; o, hükümeti temsil ediyordu; bir diktatör gücüne sahipti ve bunu kullanıyordu. Kızılderilileri hapse atabilir, cezalarını belirleyebilir, ailelerini parçalayabilir, çocukları anne ve babalarından alabilir, bir Kızılderilinin evini nerede kurması gerektiğine karar verebilir ve onun günlük işleri ile ilgili emirler verebilirdi. Bunların hepsini yapabilirdi ve bazen yapardı da; ancak genellikle Kızılderilileri Kızılderili bölgesinde tutmaktan ve hem birbirlerini hem de beyaz memurları öldürmelerine engel olmaktan hoşnuttu. İngilizce konuşan birkaç Kızılderiliyi çevirmen ve yardımcı katip olarak ve basit işler için görevlendirirdi. Kızılderililerden oluşan bir polis gücü bulundurma ve iki ya da üç Kızılderiliyi yargıç olarak atama yetkisi vardı - kararlarının hiçbirini kabul etmeme hakkı olsa da.

Artık tahmin edebileceğiniz gibi, temsilcilik oldukça hareketli bir yerdi. Temsilci, hükümet parasıyla büyük miktarlarda yiyecek, giysi, hırdavat, çiftlik makineleri, koşum takımları, saman, yulaf, vb. alır, bunları en uygun gördüğü biçimde Kızılderililere dağıtmak için depolara doldururdu. Kızılderililerini beslemek ve onları sığır işine başlatmaya çalışmak için sığır sürüleri satın alırdı. Kızılderili bölgesinde yollar yaptırır, bölgenin çevresini bazen çitlerle çevirir, mümkün olduğu zamanlarda Kızılderili işçiler de kullanır-

dı. Buna eğilimi varsa, temsilci bu satışlardan komisyon olarak büyük miktarlarda para toplayabilirdi. Kayıtlar, pek çok temsilcinin bunu yaptığını gösteriyor.

Burada durursak, temsilcilik tablomuz tamamlanmamış olacak. İki-üç beyaza, temsilcilikte ticaret yapmak ya da dükkan açmak için izin verilirdi. Burada şekerden çiftlik arabalarına kadar değişen her türlü malı sunarlardı. Temsilcinin iş bulduğu her Kızılderili, ondan aldığı parayı bu dükkanlardan birine götürür, burada aldığı her şey için ondan yüksek bedeller istenirdi. Burada, eğer hala kalmışsa, atlarının bir bölümünü de takas edebilir, ya da sığırları varsa, temsilci izin verdiği takdirde bazılarını geri verebilirdi. Tabloya bir posta müdürünü de eklemeliyiz; ancak bu görevi tüccarlardan biri de üstlenebilirdi. Son olarak, Katolik bir misyoner ve bir ya da iki Protestan kilisesi bulunurdu. Tüm bunlardan anlaşılıyor ki, temsilcinin yönettiği bir temsilciliğin çevresinde, aileleriyle birlikte birkaç beyaz yaşardı. Beyaz çalışanlar genelde çok çabuk değişirdi. Bunların hepsi, yaşamlarının en güzel çağlarındaydılar - ara sıra gelen, maddi olarak yoksul, ancak deneyim bakımından zengin olan bir doktor ya da misyoner dışında.

Şimdi Kızılderililere, yayılan beyaz kültürünün kurbanlarına, deyim yerindeyse savaş tutsaklarına dönüyoruz. Üç ya da dört yaşlı adam, gerçek önderler, zamanın akışı içinde en üst noktaya ulaşmış olan etkili kişiler, genelde bir anlaşmayı iyi niyetle kabul eder, kabilelerini sabırlı ve uysal olmaya zorlarlardı; ancak temsilci anlaşmanın koşulları konusunda haksız davranır ve görevini yapmıyor gibi görünürse, ona uzun ve ateşli konuşmalar yapmakta ve durumlarının Washington'daki Büyük Baba'ya bildirilmesini istemekte gecikmezlerdi. Daha genç ve köktenci olan Kızılderililer, itirazlara katılır ve çoğunlukla şiddet tehditlerinde bulunurlardı. İlk temsilciler bir bakıma onlara ödenenden çok daha fazlasını hak ediyorlardı; çünkü, içlerinde şiddetle çıkış yolu arayan duygular bulunan, kızgın ve aç Kızılderi-

lilerle kuşatılmışlardı. Evet, yakınlarda temsilcinin Kızılderililere bir tehdit olarak gösterebileceği küçük bir garnizon bulunurdu; ancak Kızılderililer beklenmedik bir anda ve hızla harekete geçerdi. Temsilci kendine güvenmek zorunda olduğunu bilirdi. Korkak temsilciler ilk tehlike belirtisinde kaçar ve istifa ederlerdi; ancak çoğu, bir süre için sözünden dönmeyen cesur insanlar olduklarını kanıtlamışlardı. Bir Kızılderili, yazara halkının gördüğü en cesur insanlardan biri olan bir temsilciden söz etmişti; ondan istenenleri yerine getirmeyi, bir kalabalık toplanana dek kabul etmemişti. Onları ikna etmek için dışarı çıkmış, çevresi ellerinde bıçaklar olan, yüzleri boyanmış kızgın adamlarla sarılmıştı. Bu silahları başının etrafında hızla fırlatmışlar, uçlarını göğsüne dayamışlar, ancak o Washington'dan gelen emirleri uyguladığı ve onları kabul ettirmek niyetinde olduğu gerekçesiyle, isteklerini kesin olarak reddetmişti. Bu Kızılderililer belki de yalnızca onu korkutmaya çalışıyorlardı; ancak ne olursa olsun o cesur ve becerikliydi. Yine uzun zamandır görevde olan bir temsilcilik katibi, tek başına odasında otururan bir temsilcinin, ünlü bir Kızılderili tarafından gafil avlanışını anlatmıştı; temsilciye bir tüfek doğrultan Kızılderili, kötü bir İngilizceyle ateş etmeye niyetli olduğunu söylemişti. Temsilci soğukkanlılıkla bir sohbet başlatmış, yan odadaki katip konuşulanları duyarak gizlice içeri girmiş, bir silah almış ve ansızın arkadan yaklaşarak öfkeli Kızılderiliye silahını indirmesini söylemişti. Kızılderili denileni yapmış, silahı elinden alınmış, davranışı yüzünden azarlanmış, ancak serbest bırakılmıştı. Başka olaylar da örnek gösterilebilir, ama bunların hiçbirine gerek yoktur; yalnızca durumun algılanması, karşılaşılabilecek tehlikeleri göstermeye yeterlidir. Yine de, bir isyan olduğu zaman bile oldukça az temsilci ya da katip öldürülmüştü.

Temsilcilere verilen emirler, Kızılderilileri mümkün olduğu kadar çabuk, tahtadan ya da kütüklerden yapılmış evlerde yaşamaya başlatmak, kendilerine özgü barınak biçim-

lerini bırakmaya zorlamaktı. Israrlı olmaları gereken bir başka nokta da, Kızılderilinin "uygar giysi" denen şeyleri giymesiydi. Ayrıca bütün Kızılderili erkekleri bir an önce çiftçiliğe başlamalıydı. Kızılderili İşleri Bölümü'nün her şeyden önemli olduğunu düşündüğü bir konuya değinmeyi unuttuk: her Kızılderili erkeği, saçını kısa kestirmeli ve örgülerden vazgeçmeliydi. Hiçbir Kızılderili, saçını kestirene dek temsilci tarafından işe alınmıyordu - kural buydu. Kızılderili buna o kadar kızdı ki, kural devamlı çalışanlar dışında hiç kimseye uygulanmadı. Bu kadar gereksiz bir şeye en büyük önemin verilmesi, biraz garip gelebilir; ancak bunun amacını anlayabiliyoruz. Bu Kızılderilinin onurunu kıracak ve ona acı verecekti; çünkü o saçıyla gurur duyuyordu. Beyaz adam için ise, uzun saç Kızılderili yöntemlerinin simgesiydi; bu nedenle bu simgeyi ortadan kaldırmak ve sonra da Kızılderiliyi uygarlaştırdığına inanmak istiyordu. O günlerde uygar bir erkeğin sakal bırakması beklenirdi; Kızılderililerin yüzlerindeki tüyleri yok etme alışkanlığının da neden ortadan kaldırılmadığına ve Kızılderilinin neden sakal bırakması gerekmediğine şaşıyoruz - ama bu üzücü ve biraz da düzensiz bir iş olurdu.*

Temsilci ilk başta birkaç Kızılderiliye kütükten evler yaptırdı ve bunlar için ocaklar, yataklar ve sandalyeler sağladı. Temsilcinin raporuna, her yıl yeni inşa edilen evlerin sayısı kaydediliyordu; ancak Kızılderililerin yarısının bile böyle evlere sahip olması çok uzun zaman gerektirdi. Bu evlerin sıhhi ve sağlam olması gerekiyor, bunların kullanımının yükselen ölüm oranlarını düşüreceğine inanılıyordu. Evet, ölüm oranı doğal olarak yavaş yavaş düştü; ancak yıllarca çok yüksekti ve verem de hızla artmıştı. Doktorlar bir süre sonra verem hastalarının çadırlarda ve hatta açık havada kalınca daha iyi olduklarını öğrendiler; bu nedenle

* Ç.N. Kızılderili erkeklerinin bıyıkları ve sakalları ya az olur, ya da hiç olmaz. Yazar bu nedenle Kızılderililerin sakal bırakmasının güç olabileceğini söylüyor.

sonunda Kızılderililere kütükten kulübelerinden taşınmaları, yine tepee'leri ve çadırları kullanmaları emredildi. Bu komedi mi, yoksa trajedi miydi?

Bugünkü Kızılderili bölgelerinin birçoğunda hala kütükten kulübeler vardır; ancak pek çok Kızılderili dayalı döşeli sağlam ahşap evlerde yaşar. Birçok evde elektrik vardır; pek çok yerde bir bulaşık makinesi, ya da göze çarpacak şekilde yerleştirilmiş diğer elektrikli aletler ve çatıda bir televizyon anteni görmek olağandır.

Kızılderili erkeği toprağı sürmeye, buğday ekmeye ve "uygar" ürünler yetiştirmeye zorlanmıştı. Mısır, fasulye ve kabak gibi kendi yiyeceklerini yeğliyordu; ama hükümet politikası eski yöntemlere düşman olmuştu. Kızılderilinin, birçok kabilenin geleneği olduğu gibi yalnızca yiyecek yetiştirmesini değil, bankada para biriktirmesini de istiyordu. O zamanlarda bizim kendi nüfusumuzun da bankada hiçbir şeyi olmadığını düşünürsek, bu isteğin hiçbir temeli yoktu. Hiçbir zaman yiyecek yetiştirmemiş olan avcı kabileler, çiftçilik düşüncesine belki de diğerlerinden çok daha fazla karşı çıktılar; ayrıca Arizona ve New Meksiko dışındaki yerlerde, ürün yetiştirmek kadınların işi olarak kabul ediliyordu. Sorun buradaydı. Kızılderili erkeğine kadının işini yapması söyleniyordu; bu bir hakaretti. Temsilci bile, bir diktatör gelip de ona kadınların işini yaptırmaya çalışsa, delicesine savaşırdı. Yine de bugün toprağın verimli olduğu Kızılderili bölgelerinde çiftçilik yapılıyor ve hayvan besleniyor; Kızılderililerin çoğu bu yolla, ya da daha çok ücret karşılığı çalışarak kendi geçimlerini sağlıyor; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki diğer insanların sahip olduğu kadar çeşitli gelir kaynakları var. Son yıllarda Kızılderili İşleri Bürosu Kızılderili bölgelerinde endüstriyel kalkınma için bir program hazırladı ve şirketler Kızılderili bölgelerinde fabrikalar kurmaya teşvik edilerek, bu şekilde yalnızca inşaat işleri değil, o yöredeki kabile için gelir kaynakları da sağlandı.

Geçmişte Kızılderilinin en büyük şikayeti hükümetti.

Hükümet mutlak denetim uyguluyordu; bu nedenle Kızılderilinin toplumsal ve siyasi tepkilerini dışa vurabilmesinin tek yolu başvurular, protestolar ve uyarılardı. Böylece Kızılderili, bu tip gürültülü eylemlerde uzman, müzmin bir şikayetçi oldu. Kızılderilinin, başından beri boyun eğmek zorunda kaldığı yönetim altında temsilci, sert ve çoğunlukla istemeden acımasız olan bir yöneticiydi. Bazı Kızılderililer bugün bile beyaz "egemenliğine" karşı biraz kızgınlık duyarlar. Bu nedenle Kızılderili bölgesine ait bir Kızılderili ağzını açtığı zaman, hükümeti eleştirmesinin beklenmesi gerekirdi. Bu neredeyse yapabileceği tek şeydi. Temsilci genelde baştaki kişilerin itirazlarını saygıyla dinler, belirsiz yanıtlar ve Washington'a yazma söz verirdi; ancak kendi emirleri de Washington'dan geldiği için bu konuda yapabileceği pek bir şey yoktu. Asıl güçlük, Kızılderili çiftçileri beyaz çiftçilerle aynı bağımsız, rekabete dayanan temele koyan Kızılderili politikamızda yatıyor. Bu tip koşullar içinde büyüyen beyaz adam, çalıştığı takdirde Kızılderilinin başarılı olmaması için hiçbir neden görmüyordu. Temsilci, ona bilgi ve öğüt verme işini halletmeye hazırdı. Ancak güçlük burada değil, aslında Kızılderilinin farklı bir ekonomik ve toplumsal sistem içinde yaşamış olmasında yatıyordu; bu sistemde sermaye ve kalıcı bir toprak mülkiyeti değil, konukseverlik ve serbestçe verme kuralı vardı. Bu idealler ve beyaz toplumun katı bireyciliği arasında hiçbir uzlaşma olamazdı. Bu durumla ilgili en şaşırtıcı şey, Kızılderilinin hayatta kalabilmiş olmasıdır. Hükümetin ilk düşüncesi Kızılderililere çiftlikler ayırmak, çiftçilik ile ilgili bir şeyler öğrenir öğrenmez de onları vatandaş yapıp serbest bırakmaktı; ancak çok geçmeden katı bireyci beyazlar onların topraklarına sahip oldular ve hükümetin önceden olduğu gibi Kızılderililere bakmasını istediler. Toprak ayırma düşüncesinden zamanla vazgeçildi; bunu izleyen politika, Kızılderilileri hükümet tarafından, temsilcinin denetimi altında tutulan topraklarda çiftçilik yapmaya teşvik etmekti.

Bu Kızılderili topraklarının sınır tanımadan alınmasına bir son verdi ve kabile kimliğinin oluşmasını destekledi. Bu da II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişime uğradı; 1950'li yıllar boyunca hükümetin Kızılderili politikası yine Kızılderililerin ellerindeki toprakların küçültülmesi ve federal hükümeti herhangi bir biçimde Kızılderililerle ilgilenmekten alıkoyma çabasını içeriyordu. Pek çok federal program diğer bölümlere aktarılmıştı (Kızılderili sağlık programının Halk Sağlığı Hizmetleri'ne aktarılması gibi).

Bu şekilde bir ileri bir geri gidişler uzun süre devam etti. Koloni zamanında bile Kızılderililerin beyazlar gibi yaşama girişimleri korkular ve başarısızlıklarla kuşatılmıştı. On sekizinci yüzyılın sonlarında Connecticut'taki bir grup Mohegan Kızılderilisi, uygar olmaya zorlanmış ve eyalet hükümetine verilen dilekçede açığa çıkarıldığı gibi, içten bir çaba göstermişlerdi:

Connecticut Eyaleti'nin 14 Mayıs 1789'da Hartford'da toplanan En Saygıdeğer Meclisi'ne.

Eski ve Değişmez Iyi Dostlarınız ve Kardeşleriniz Olan Kızılderililerin Mohegan Kabilesi Selamlarını Yollar:

Endişelerimizi ve sıkıntılarımızı Sayın Elçi'ye takdim etmek istiyoruz. Zaman fazlasıyla değişti; evet, zaman her şeyi ters çevirdi; daha doğrusu esas olarak beyaz adamın yardımıyla, biz iyi zamanları değiştirdik; çünkü geçmiş zamanlarda atalarımız barış, sevgi ve büyük bir uyum içinde yaşarlardı; her şeye fazlasıyla sahiptiler. Et istedikleri zaman yalnızca silahlarıyla yakındaki ormana koşar ve çok geçmeden eve iyi geyik eti, rakun, ayı ve kuş getirirlerdi. Balığı yeğlerlerse yalnızca ırmağa ya da deniz kıyısına gider ve az sonra kanolarını hem pullu hem de kabuklu pek çok çeşit deniz hayvanıyla doldururlardı; fındık fıstık, yaban yemişi, yer fıstığı ve yer fasulyesi bolluğu vardı; yalnızca az bir miktar mısır ve fasulye yetiştirir, sığır ya da at beslemezlerdi; çünkü hiçbirine gereksinimleri yoktu. Toprakları ile ilgili hiçbir kavgaları olmazdı; toprak hepsinin ortak malıydı; yalnızca tek bir

büyük yemek tabakları vardı ve hep birlikte barış ve sevgi içinde yiyebilirlerdi. Ama ne yazık ki artık böyle değil; balıkçılığımız, avcılığımız ve kuş avcılığımızın hepsi tümüyle yok oldu ve artık topraklarımızda çalışmaya, sığır, at ve domuz beslemeye başladık; evler ve çok miktarda çit yapıyoruz. Şimdi açıkça görüyoruz ki, bir yemek tabağı ve bir ateş artık bize yetmeyecek. Orada diğerlerinden daha güçlü olan birkaç kişi, yoksullar, zayıflar, sakatlar ve körlerden uzak duruyor, yemek tabaklarını kendilerine alıyorlar. Evet, bizim yemeğimizden yemeleri için beyazları ve Molattoeları çağırmayı yeğlerler; zavallı dullar ve yetimler bir kenara itilmeli, orada ağlamaya, açlık çekmeye başlamalı ve ölmelidirler.

Ve şimdi işte bu nedenle Meclis'teki iyi kardeşlerimize acı ve üzüntü ile dolu kalplerle acil yardım için geldik. Bunun için en basit ve içten isteğimiz, Suckuttush yemeğimizin aramızda eşit olarak paylaştırılması, herkesin kendi küçük yemeğine sahip olması, sessizce yiyebilmesi ve yemeğiyle istediğini yapabilmesidir; ve herkesin kendi ateşine sahip olmasına da izin verin.

Sayın Elçi'nin şimdiki rızası ve yardımı, bizim zavallı kalplerimizi çok hoşnut ve minnetkar kılacaktır.

Bu, gerçek dostlarınız ve kardeşleriniz Mohegan Kızılderililerinin en basit isteğidir,

Kardeşlerimizin eliyle
Harry x Quaduaquid, işareti
Robert Ashpo.[1]

Bundan daha aydınlatıcı bir şey olabilir mi? O günlerin katı bireyciliği Kızılderiliye daha sonra da olduğu gibi engel oldu.

Kızılderilinin çiftçilikle geçinme çabalarının kabul edilebilmesi için tablonun insani yönü de gösterilmelidir. Çoğu, sabanlarla toprağı parçalayarak doğayı kızdırmaktan korkuyor olsa da, bir bölümü bu yeni ve ilginç alete el attı. Çok

[1] Connecticut Eyalet Kütüphanesinden orijinal

sayıda Kızılderili bölgesinde reisler yeni yaşam biçimlerine büyük bir hevesle başlangıç yaptılar ve temsilcinin rehberliğinde ürünler ektiler; ancak kuraklık etkisini gösterdi ve birçok iyi ürün de çekirgeler tarafından yok edildi. Böyle bir başarısızlık, Kızılderililerin yalnızca cesaretini kırmakla kalmıyor, aynı zamanda beyaz adamın yöntemlerini deneme hakkı konusundaki inancının da zayıflamasına yol açıyordu. Başlangıçta bazı korkuları vardı; ancak şimdi doğa ona karşıymış gibi geliyordu. Görünmeyen güçler artık dostça değildiler. Ne var ki, beyaz çiftçiye göre bu yalnızca bir şans işiydi; onun gelenekleri bazen ürünlerin yetersiz olabileceğini söylüyordu, ama bunun ne önemi vardı? Ona içinde devam etme isteği varsa, başarının kesin olduğuna inanması öğretilmişti - ürün başarısının bir şans işi olduğu. Başarısızlık, bir deneme arkasından bir deneme daha yapması için onun mücadele ruhunu uyandırıyordu. Bu tip hiçbir şey Kızılderiliye güç vermiyordu; bu sorunla başa çıkabilmek için babalarının hiçbir birikmiş deneyimi yoktu; bir dahaki ya da ondan sonraki seferde başarılı olacağına inanmak için çok az neden vardı. Bir bakıma haklıydı; avcılıktan, gerçek çiftçiliğe geçmek güç bir işti ve beyazlar bunun kolay ya da yalnızca bir istek meselesi olduğunu düşünmekle aptallık ediyorlardı. Onların durumunda, bu bir istek meselesiydi; ancak kendi isteklerinin gerçekleşmesini olanaklı kılan gelenekler ve eğitim temelinin varlığından tümüyle habersizdiler. Kendinizi Kızılderilinin yerine koyun - yapabilirseniz. Yabancılardan oluşan baskıcı bir hükümet onu yenilgiye uğratmış, ancak çok defa onun toprak sahipliğini kabul ederek bu toprakları tümüyle ona geri vereceği sözü vermişti; o zaman yabancı, neden onun bu tip şeylere gereksinimi olduğu zamanlarda yiyecek ve giysi vererek ona iyilik yapmasındı? Pazarlığa göre topraklarını, kendine bakılması karşılığında takas etmişti; o zaman neden çiftçilik gibi sonu belirsiz bir girişimi göze alsındı?

Özellikle son kuşakta, hem Kızılderili yaşam biçiminde

hem de Kızılderili kavramında pek çok değişiklik oldu; Kızılderili, umuyoruz ki, çoğu büyüme sancıları olan bu değişimlerin ardından, Kızılderili olmayan Amerikalıların yanında, eşitlik ve uyum içinde yerini alabilecektir. Yanlış kavramların bazıları, bütün Kızılderililerin aynı olduğu inancını içerir; öyle olmadıklarını gördük - hepsinin örneği olabilecek hiçbir Kızılderili yoktur. Dış görünüş bakımından bütün diğer halklar kadar çeşitlidirler; bazıları uzun, bazıları kısa, diğerlerinin derisi açık, ya da koyu renklidir; ancak saçları neredeyse hep aynı şekilde parlak siyah ve uzundur; kellik neredeyse hiç bilinmemektedir. Vücut ve yüzdeki tüyler azdır ve ikincisinin traş edilmesi geleneklerin bir parçasıdır. Bazen yüz boyası kullanılır; hakim olan renk, kırmızıdır. Bugün kentlerde ve kasabalarda yaşayan Kızılderililere gelince, kozmetik maddelerin kadınlar tarafından kullanımı, her Amerikalı için olduğu gibi kişisel seçime bağlıdır.

Bütün Kızılderililer tepee'lerde yaşamıyor; bu ev tipi Kayalık dağların doğusunda Kanada'nın her yerinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde de Mississipi Irmağı ile Kayalık dağlar arasında kullanılıyordu. Tepee'ler genellikle her biri düzenli bir sırayla dizilmiş, üç ya da dört direkten oluşan bir temel üzerine dikilirdi. Bütün Kızılderililer tüy başlıklar takmazdı. Ancak bunlar gösterişli görünüşleri nedeniyle, sık sık onları daha önce hiç görmemiş olan halklara atfedilmişti - sonunda "tipik Kızılderili"yle özdeşleştirilene kadar.

Bütün Kızılderililer kafa derisi yüzmüyorlardı. Hangi kabilelerin kafa derisi yüzdüğü, tartışmalı bir noktadır. Bunun, 1492'den önce bazı kabileler tarafından uygulandığına inanmak için nedenlerimiz var. Çoğunlukla kafanın tümü alınırdı. Atlantik kıyısındaki ilk Kızılderili savaşlarında, hem Kızılderililer hem de beyazlar tarafından uygulanmış, böylece bu işlem sınırla birlikte batıya doğru ilerlemişti. Ancak Ova Kızılderililerinin, beyazlarla ilişki kurmadan çok önce kafa derisi yüzdüklerine dair güçlü ka-

nıtlar var.

Kızılderili, iyi bir kafa derisi yüzme işi yapmak için, düşmanın içine atılır, bir kurbanı yere indirir, başın üst kısmını çevreleyen deriyi daire şeklinde keser, derinin köşesini bir kenarından kaldırır, bunu dişleriyle yakalar, koparır, bu zafer anısını saç kısmından tutarak sallar ve hızla geri koşardı. Bu bir dakika içinde yapılmazsa, kafa derisi yüzücüsünün öldürülmesi olasıydı. Eve ulaşıldığında, kafa derisi bir kadına verilir, kadın bunu kurutmak için bir çembere gerer, sonra da zafer dansında, bir direğin üzerinde taşırdı.

Kaplar, sepetler ve giysiler üzerinde bulunan geometrik desenlerin, çoğu kez simgesel anlamlar taşıdığına inanılır; ama taşımazlar. Kızılderili sanatındaki asıl simgeciliğin büyük bölümü gerçekçidir ve geometrik değildir. Dokuma ve çömlek desenleri (geometrik) kadınların eseriydi; resim yapmayı nadiren denemişlerdi. Sepetlerdeki ve boncuk işlerindeki geometrik desenlerin çoğunun, onlarla ilgili olarak konuşulabilmesi için isimleri vardı - tepee deseni, ağaç, yaprak, dağ, vb. gibi; ancak bu desenler kullanıldığı zaman, dini düşünceler, dualar ya da iyi şans dilekleri anlamına gelmezdi. Yine de zaman zaman bu şekilde de kullanılırlardı. Bunu anlamanın tek yolu, onları yapan kadından bilgi almaktır. Bu nedenle genel olarak sepetler, boncuk işleri, vb. üzerinde görülen desenler, çoğu zaman tam anlamıyla süs olarak, ancak bazen simgesel olarak kullanılmıştır. Desenlerin bu tip simgesel kullanımıyla dikkat çeken kabilelerden biri Arapaholardır.

Kabuklu wampum'lar, Atlantik ve Pasifik kıyıları boyunca Kızılderililer ve beyazlar arasındaki ticarette yaygın olarak para yerine kullanılsa da, diğer yerlerdeki kullanımı seyrekti. Kızılderili ticaretinin büyük bölümü takasla yapılıyordu.

İnsanlar zaman zaman, kabileyi hep reisin mi yönettiğini merak etmişlerdir. Görünüşe göre Ova Kızılderilileri arasında hiçbir Kızılderili, mutlak ve keyfi bir güce sahip değil-

di. Yaşlılardan (genellikle, ama asla her zaman olmamak üzere, erkeklerden) oluşan bir meclis çoğunlukla içlerinden birini önder olarak kabul eder ve meclis kararlarının uygulandığını denetlemek için sık sık onu kontrol ederlerdi. Ancak çoğu kez her küçük grup kendi önderini tanır, bu durum da hükümetle ilişkilerde güçlüklere yol açardı; hükümet tarafından tanınan bir reis, her zaman kabile tarafından öyle kabul edilmiyordu. Bu yüzden anlaşmaların her iki taraf tarafından da bozulmasına pek şaşmamak gerek.

Böyle bir geçmiş, son yüzyıl ve daha da eski çağlar boyunca hakim olan, çoğunlukla gergin ilişkilere katkıda bulunmuştu. Gördüğümüz gibi, hükümet politikası sanki bir sarkaçmış gibi, desteklemek ve desteklememek arasında gidip gelmiştir. II. Dünya Savaşı, pek çok diğer yönden olduğu gibi bu bakımdan da bir değişiklik getirebilirdi. Çok sayıda Kızılderili bu savaşa katılmış ve ülkelerine iyi hizmet etmişlerdi - çoğunlukla iletişim alanında gerekliydiler; iki Kızılderili, düşmanın anlayacağından korkmadan anadillerini konuşabiliyorlardı.

Ancak savaştan sonra geri dönen pek çok eski asker, kendilerini çelişkili bir durumun içinde buldular: kendi köylerinde bir zamanlar sahip oldukları yeri artık koruyamıyorlardı; çevrelerindeki Amerikan topluluğun da bir parçası değildiler. Bir taraftan, kahramandılar - özellikle o zamana kadar bir "Kızılderili sorunu" oluşturmayacak kadar azınlıkta oldukları bölgelerde. Diğer taraftan ise, hem kendi topluluklarında hem de diğer yerlerde, hala önyargılı kişiler tarafından daha aşağı olarak görülen Kızılderililerdi. 1924 yılında kabul edilen vatandaşlık yasasına karşın, eyalet yasası Kızılderililere ancak 1948 yılında tüm haklarını vermişti; bu hakların uygulanmasını güvence altına alacak federal insan hakları yasasının onaylanması ise 1960'lı yılların ortalarını bulacaktı.

Kızılderili, ülkesi için savaşabilmesine karşın, içki satın alması yasaktı. İçki karaborsada bulunabiliyordu. Kızılderili

içkiye dayanamamakla ünlenmiş olsa da, el altından yapılan satış ve kanıtları saklamak için içkiyi hızla tüketmesi, büyük olasılıkla onun sarhoşluk ününe katkıda bulunmuştur. Bu durumun değişmesi ve Kızılderilinin yasal olarak içki satın alabilmesi, 1953 yılından önce gerçekleşmemiştir.

Yine II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı hak iddialarını incelemek üzere Kızılderili İddiaları Kurulu kuruldu. Bu kurul kuruluşundan bu yana, 850'den fazla iddiayı ele almış ve zaman zaman geçmişteki hataları - örneğin batıya doğru yayılmanın en yoğun olduğu zamanlarda, Kızılderili topraklarının yeterli bedel ödenmeden zorla alınması - için hükûmetin "vicdanı" olarak görülmüştür. İddiaları bir karara bağlamak kurul için zaman alıcı ve güçtür; yalnızca 1964'te sekiz kabileye toplam 38.5 milyon Amerikan doları verilmiş olmasına karşın, kurulun önüne yıllar önce getirilen iddiaların birçoğu hala karara bağlanmamıştır. Kızılderili Hakları Kurulu'nun bir yan etkisi yararlı olabilir. "Gerçekleri" saptama süreci içinde tarihçiler, antropologlar ve kabile büyüklerinin aynı şekilde, söz konusu halk ile ilgili bilgilerini vermeleri istenmiştir; kaydedilen bu kanıtlar ise, erken Amerika'nın bilinen en doğru, çok yönlü tarihini (eğer gerçekten öyleyse) ortaya çıkarabilir.

Amerikan Kızılderilisini eğitmek federal hükümetler, eyalet hükümetleri ve diğerleri için uzun zaman bir sorun olarak kabul edilmiş, pek çok farklı program denenmiştir. Birçok kilise, çoğunluğu hala çalışan misyon okulları kurmuştur. Hükümete ait yatılı okullar, sağlanan bir başka eğitim olanağıydı; fakat bu, çocuklar aile ve kabile yaşamından ayırıldıkları için, tam olarak başarı sağlayamayan bir ilk deneyimdir. Kızılderililer için yatılı olmayan okullar da kurulmuştur; daha sonraları Kızılderili çocuklar, mümkün olan yerlerde devlet okullarına devam ettiler. Bu okullarda özellikle dil bir sorun olmuştur; çünkü İngilizce yalnızca birkaç çocuğun anadili idi.

"Kızılderili olmanın" şimdi incelenen bir başka yönü daha var. Birçok grup, Kızılderili kimliğini korumak isterken, diğerleri istemiyor. "Kızılderili olmak ya da olmamak" konusu yalnızca hükümet politikası için ve eski askerler arasında değil, grupların kendi içlerinde de büyük bir tartışma yaratır. Bu pek de yeni bir konu değildir; bu yüzyılın ikinci yarısında pek çok Kızılderili köyü bu tip sorunlar nedeniyle ikiye bölünmüştü; örneğin Oraibi adındaki Hopi köyü iyice bölünmüş ve 1906'da bir grup ayrılarak Hotevilla köyünü kurmuştu. Ayrılık çıkaran çekişmeler diğer Kızılderili pueblo'larını ve gruplarını da böldü. Örneğin iki gruba ayrılan Foxların bir grubu Iowa'da satın aldıkları topraklarda, diğeri de Oklahoma'daki Sauk ve Fox Kızılderili bölgesinde yaşıyorlar. Aynı kabile grubu içindeki farklılıklar her zaman siyasi nedenler yüzünden bir bölünmeyle sonuçlanmamıştır; çoğu grupta, ekonomik farklılıklar büyüktür. Navaho kabilesi, Amerika Birleşik Devletleri kabilelerinin en zengin olanları arasındadır; ancak Navaho halkının büyük bölümü de en yoksullar içindedir; aynı nedenle, uzun süredir Wisconsin'deki bir elektrik şirketi için işçi sağlayan Lac du Flambeau'daki Ojibwayler (Chippewalar), zengin kişiler arasındayken, komşuları hala yabani pirinç toplamaktadırlar. Çok az Kızılderilinin bulunduğu kuzey kentlerinde, Kızılderili kanı taşıyan birine bazen bir kahraman gözüyle bakılır; kalabalık oldukları diğer bölgelerde ise ayak takımı olarak hor görülebilirler. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderili yaşam modeli, bir kuşak ve daha da önceki duruma göre çok daha karmaşık ve çeşitli olmuştur.

XXIII. Bölüm

KIZILDERİLİ BOŞUNA MI YAŞADI?

Kızılderililerin yok edilmesi gösterisine ve Kızılderililerin yaşamına baskı yapan sınırın acımasız ilerlemesine dönüp baktığımızda, bu sona ulaşmak için çok fazla beyaz kanı da feda edilmiş olmasına karşın, şunu sormak istedik: Kızılderili boşuna mı yaşadı? On bin yıl boyunca yaptığı, çabaladığı, savaştığı her şey üç yüzyıl içinde yok edilmek için miydi? Çaresiz kurbanlarını, hastalık, açlık ve yoksulluk yüzünden giderek güçlüzleşecekleri Kızılderili bölgelerine yerleştirmek ve sonra da onları yalnızca bir azınlık olarak yaşasınlar diye, canlı tutmak için ellerinden geleni yapmak, acaba zafer kazananlar tarafından yanlış kimseye verilen bir sadaka mıydı? Bunlar ve pek çok diğer soru, huzurumuzu bozmak için ortaya çıksa da, tatmin edici hiçbir yanıt yok, ancak pek çok yanlış anlama vardır. Kızılderilinin ne elde ettiğini ve Amerikan yaşam biçimine ne katkıda bulunduğunu görmek için kayıtlara bakabiliriz.

Eski Dünya'nın başarılarının tarihini ana hatlarıyla aklımıza getirirsek işimiz daha kolay olacaktır. Eski Dünya uygarlığının ekonomik yapısı, buğday, sığır, at, tekerlek, saban, keten, yazı ve baskı, demir, içki ve diğer şeylere dayanıyordu.

Yeni Dünya'ya dönersek, az çok benzer bir temel liste buluyoruz - mısır, patates, köpek, tumpline (yük kayışı), pamuk, tütün ve manyok gibi.

Burada bir tür benzerlik vardır; ama zıtlıklar da bulunur. Meksika ve Peru'daki Kızılderili uygarlıkları tarıma dayanıyordu; burada en önemli besin mısırken, Eski Dünya'daki en önemli tahıl buğdaydı. Pamuk başta gelen dokuma

ipiydi; Avrupa'da ise keten kullanılıyordu. Eski Dünya'dakilerle karşılaştırılabilecek yazı sistemleri geliştiren tek Kızılderililer, Yucatan'daki Mayalar ve özellikle Aztekler olmak üzere Meksika Vadisi'ndeki bazı kabilelerdi. Perulular, diğer yönlerdeki tüm dehalarına karşın, bir yazı düzeni geliştirmeyi başaramamışlardı. Baskı, Yeni Dünya'da bilinmiyordu.

Belki de en şaşırtıcı şey, Yeni Dünya kültüründe tekerleğin olmamasıydı. Buna en yakın girişim, eğirme iğleri ve oyunlarda kullanılan yuvarlanan çemberlerdi. Çömlekçi çarkları, Yeni Dünya çömlekçilerinin bile hiç aklına gelmemişti. Kızılderili zanaatçılar bir delik açmak istedikleri zaman delgi okunu avuçlarının arasında bir ileri bir geri çevirirlerdi. Eskimolar ve Kanada'daki bazı Kızılderililer bu tip bir ok sapını döndürmek için bir yay kullanırlardı; ancak bu bile el delgisi gibi ileri geri işliyordu. Ulaşımda, dönen bir tekerleğin ya da diskin kullanımı hayal bile edilmiyordu; yine de Meksika Vadisi'nde tekerlekli oyuncaklar biliniyordu. Yeni Dünya'da, atlar getiriline dek yük çekmek için kullanmaya elverişli hayvan bulunmadığına da dikkat edin; bazen köpekler kullanılıyordu ama küçük olmaları nedeniyle kullanımları sınırlıydı; vahşi bir bufalonun koşulması girişimi ise yalnızca hayal edilebilirdi.

Demir filizleri bulunmasına karşın, demir aletler Yeni Dünya'da bilinmiyordu. Bakır Peru ve Meksika'da yaygın olarak kullanılıyor ve Amerika Birleşik Devletleri'nde dövülerek işleniyordu. Altın, gümüş, kalay, platin ve kurşun kullanılıyordu. Amerika Birleşik Devletleri ve Şili arasındaki bütün kabileler altın ve gümüş işlemede uzmandılar. Peru'da tunç, bakırla kalayın aynı fırında eritilmesiyle yapılıyordu. İyi donanımlı bir müzeye yapılacak ziyaret, bu kabilelerdeki maden işçilerinin Avrupalılardan öğrenecek çok az şeyleri olduğunu gösterecektir. Bu Colomb öncesi metalurji uzmanları tel sarmayı biliyorlardı; en iyi bilinen örneğin çapı yaklaşık 0.02 santimetredir. Kaynakçılık konusun-

da, bizim kendi maden işçilerimizin hala takdirini kazanan standartlar elde etmişlerdi. Lehimcilik biliniyordu. Bakır aletlerin köşeleri, soğuk çekiçleme yöntemiyle sertleştiriliyordu; bu nedenle köşeler yumuşak demirden daha sert oluyordu. Bu işlem tunca uygulandığında, tunç demirden çok daha sert oluyordu.

Güney Amerika'da Colomb öncesi Kızılderililerin platini işledikleri keşfedildiğinde, bizim metalurji mühendislerimiz şaşkınlığa düşmüşlerdi. Örneğin Güney Amerika'daki tarihöncesi maden işçileri, kaynakçılığı ve lehimciliği Eski Dünya'dakiler gibi biliyorlardı; ancak platin ile altını yeni bir şekilde birleştiriyorlardı. İnce platinin tozları altınla karıştırılıp ısıtılıyordu. Onların bildiği hiçbir fırın platini eritemiyordu; ancak altın erir ve platine yapışırdı. Tekrarlanan ısıtma ve çekiçlemeyle, kaplama için kullanılabilen bir altın ve platin alaşımı üretirlerdi. Yine, Yeni Dünya'nın bu metalurji uzmanlarının, bakırı altınla kaplama yöntemleri vardı; ısıtılmış bakırın yüzeyine sürülebilecek kadar düşük erime noktası olan bir altın-bakır alaşımı kullanıyorlardı.

Bunların tümü, And Dağları bölgesindeki ve Orta Amerika'daki Colomb öncesi maden işçilerinin, aynı dönemin Avrupalıları tarafından bilinmeyen keşifler yaptıkları ve Eski Dünya'daki çağdaşları tarafından yapılanların da çoğunu başardıkları anlamına geliyor.

Zaman zaman Kızılderilinin bir mucit olmak için gereken dehadan yoksun olduğunun söylendiğini duyarız; bu iddia, onlara ait buluşlar gibi görünen şeylerin bir biçimde, gizli bir yolla, Eski Dünya'dan hazır yapılmış olarak buraya getirildiğini ileri sürer. Bu iddianın tek zayıf yanı, Eski Dünya'da hiçbiri bilinmeyen, bir yararlı buluşlar listesinin derlenebilmesidir. (Aşağıdaki tabloya bakınız.)

1492'DEN ÖNCE ESKİ DÜNYADA BİLİNMEYEN BULUŞLARIN BAZILARI

Baş çektirme *
Çatallı puro ağızlığı
Çikolata
Domates
Düdüklü çömlek
Guatr için yosun külü (iyot)
Hamak
İpeka bitkisi
Kar gözlükleri
Kauçuk (içi boş toplar, vs.)
Kırmız**
Manyok rendesi ve suyu
Maya sayı sistemi
Mısır ve diğer bitkiler
Ok zehiri
Patates
Pelesenk ***
Platin alaşımı
Puro, Sigara
Quipu ****
Toboggan
Tütün piposu
Uyuşturucu koka bitkisi

---

* Bazı Kızılderili kabilelerinde görülen bir uygulama. Bir insanın başı kesilir, daha sonra kafatasını kırmak için başa sopalarla vurulurdu. Tüm kemikler kırıldıktan sonra, başın içinden çıkarılır, üzerinde hiçbir kesik bulunmayan baş kurutulmak üzere güneşe konur, bu şekilde kuruyan kemiksiz bir baş, çekerek küçülürdü. Başka hiçbir önemli değişiklik olmadığı için, böyle küçük bir başa bakıldığında, sahibinin kim olduğu kolayca anlaşılabilirdi.

** Kırmız böceğinden çıkarılan kırmızı boya.

*** Ç.N. Türlü bitkilerden çıkarılan kokulu bir reçine.

**** Eskiden Peru yerlileri tarafından bir yere haber gönderilirken habercinin ayrıntıları unutmaması için eline verilen yer yer düğümlenmiş ipler.

Ağaç kabuğundan giysi
Arı kovanları
Balmumu
Cire-perdue döküm*
Davulla işaretleşme
Kancalı balık oltası
Kantar
Kiriş
Maden dökümü
Sandal kızağı
Sarhoş edici maddelerin mayalanması
Su pompası
Tunç
Üfleyerek içinden ok atılan borular
Yaralar için kaynar su
Yazı

Ancak hem Kızılderililer hem de Eski Dünya tarafından bilinen buluşlardan, başka bir liste de derlenebilir. Koşullar bunların Kızılderili tarafından bağımsız olarak icat edilmesi için uygundu; ancak Kızılderili buluşlarının, buraya getirilen tüm düşüncelerden bağımsız olarak yapılıp yapılmadığı konusunda her zaman çok tartışma olacak. Kızılderilinin hiçbir şey icat etmediğini kanıtlamaya hevesli olan kişiler, bir-iki beyazın Kızılderililerin yaşamını kökünden değiştirdiği düşüncesiyle, kıyıda meydana gelmiş olabilecek deniz kazalarıyla ilgilenirler. Bu tip tartışmalarda insanlar genellikle inanmak istediklerine inanmakta inat ederler; ancak yine Eski Dünya'da bilinmeyen buluşların hatırı sayılır bir listesine dikkat çekiyoruz. Bunlara bakılırsa, Kızılderilinin

* Ç.N, Bir tür heykelcilik tekniği.

hakkı inkar edilemez. Bu listede onun yaratıcılığını göstermek için yeteri kadar madde vardır.

Esas olarak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kızılderililerle ilgilendiğimiz için, bu kitabın II. Bölüm'ünde işlenen kabilelerin başarılarının daha geniş bir listesini eklemek yararlı olacaktır.

Yiyecekler. Mısır, patlamış mısır, fasulye, kabak, enginar, ayçiçeği tohumu, akçaağaç şekeri, meşe palamutu unu, öğütülmüş mısır buğdayı, hurma ekmeği, fıstık yağı, hindi, geyik, bizon ve bir tür pastırma.

El Sanatları. Güderi, sepetçilik, kuştüyünden pelerin, tavşan derisi dokuması, halka çömlekçilik, iğlerle eğirme, çubuklu tezgahlarla dokuma, yontu taşı, cila taşı, kirpi dikeni işi, inci boncuklar ve geometrik desenler.

Yolculuk. Köpek travois'leri, tumpline, kayın ağacı kabuğundan kano ve içi oyulmuş kayık, şeritli hedik, toboggan.

Evler. Wigwam, uzun ev, toprak kulübe, tepee, çalı barınak, tahta ev, bir yere dayanarak yapılmış çatısı meyilli kulübe ve pueblo yapıları.

Giysi. Dikenli başlıklar, saç örgüleri, geyik kılından başlık, tüy başlık, toprak boya, sakalsız yüzler, makosenler.

Uyuşturucular. Tütün, peyote, * tatula bitkisi, kara içki, dikensiz kaktüs.

Gelenekler. Kafa derisi yüzme, iki sıra halinde ellerinde değnekler bulunan insanların arasından geçmek, tütün çubuğu, tek sıra, yiyecek paylaşmak, totemler, koruyucu ruhlar, hayal arayışı, vuruş yapma ve armağan değiş tokuş etme.

Efsanevi karakterleri. Gök gürültüsü kuşu, boynuzlu yılan, su canavarı, biçim değiştirici, kültür kahramanı, dört rüzgar, mısır kızı ve toprak ana.

Amerikan Diline Alınmış Kızılderili Kelimeleri. Hominy, makosen, papoose (Kızılderili çocuğu), powwow, sachem

* Ç.N. İspanyolca, içinde narkotik madde bulunan bir tür kaktüs.

(kabile reisi), sagamore (kabile reisi), squaw (Kızılderili kadın), succotash (fasulye ve mısırın bir arada haşlanarak yapıldığı yemek), Tammany, tepee, toboggan, tomahawk, totem, tuckahoe, tumpline, wampum ve wigwam.

Alınan Kızılderili kelimelerinin listesi bu kadar değildir; çünkü dilimiz pek çok coğrafi isimle de zenginleşmiştir. Ülkemizdeki eyaletlerin neredeyse yarısının adı Kızılderili yer adlarıdır; Kızılderili adı olan kentlerin ve kasabaların sayısı ise daha da fazladır. Ünlü kentler arasında şunlar vardır: Cheyenne, Chicago, Hackensack, Kalamazoo, Kansas City, Keokuk, Minneapolis, Mobile, Muncie, Muskegon, Niagara, Omaha, Osceola, Oshkosh, Pensacola, Pontiac, Schenectady, Seattle, Tacoma, Tallhassee, Topeka ve Wichita. Kızılderili adlarının İngilizce çevirileri olan adlar taşıyan pek çok göl ve ırmak dışında, Kızılderili dilindeki adlarını taşıyanlar da vardır. Bu çevrilmemiş Kızılderili adları çok değerlidir; çünkü ahenkli ve son derece özgündürler. Ayrıca bazıları tümüyle yok olmuş olan halklar için, birer anıt işlevi de görürler.

Bu nedenle Kızılderililerin torunlarının gurur duyacak çok şeyleri var; değeri, dolardan başka hiçbir şeyle ölçmeyenlere ise, tütün, mısır, patates, domates, fıstık ve Kızılderililer tarafından ıslah edilerek tüm dünyada hemen benimsenen diğer kırk ya da daha fazla bitkinin yıllık değerini gösteren ekonomik tablolara bakmalarını öneriyoruz. Bu değerlerin toplamı, parayla düşünenlerin aklına, Kızılderilinin dünya refahına büyük katkıda bulunduğunu kazımalıdır.

KAYNAKÇA

İyi donanımlı her kütüphane, bu konuya derinlemesine dalmaya istekli okurlara uzun bir referans listesi sağlayacaktır. Doğudaki eyaletlerin çoğu, eyalet tarihlerine ayrılmış, içlerinde Kızılderililere geniş yer verilen ayrı ciltlere sahiptir. Diğer önemli kaynaklar tarih derneklerinin, özellikle Kansas, Minnesota, Güney Dakota ve Wisconsin'dekilerin, dizi yayınlarıdır.

Dizi halinde yayımlanan bir diğer önemli yayınlar grubu da müzelerin, araştırma dairelerinin ve üniversitelerindir: örneğin Washington'daki Amerikan Etnoloji Dairesi ve Smithsonian Kurumu; ikisi de New York City'de olan Amerikan Ulusal Tarih Müzesi ve Amerikan Kızılderilisi Müzesi; Chicago'daki Savaş Alanları Ulusal Tarih Müzesi; Harvard Üniversitesi Peabody Müzesi; California, Columbia, Yale, Chicago, New Meksiko Üniversiteleri'nin ve Amerikan Kızılderilileri üzerine özellikle ilginç bir diziye sahip olan Oklahoma Üniversitesi'nin antropolojik yayınları.

Önemli Kızılderililerin özgeçmişleri, farklı kabilelerin tarihleri ve Kızılderililer arasındaki serüvenlerin öykülerini içine alan pek çok kitap vardır. Aşağıdaki kitaplar, konuyla ilgilenmeye devam etmek isteyen okurlar için önerilerdir. Bunların çoğu gözden geçirilmiş olup, bazıları zaman aşımına uğramıştır; ancak bunlar başka bir yerden elde edilemeyen değerli bilgilerdir. Kitaplar, ilgli oldukları bölümlere göre düzenlenmiştir.

GENEL ÇALIŞMALAR

DRIVER, HAROLD E.

1961 *Indians of North America.* Chicago: Chicago Universitesi Yayınları.

FENTON, WILLIAM N.

1957 *American Indian and White Relations to 1830* , L.H. Butterfield, Wilcomb E.Washburn ve William N.Fenton tarafından derlenen kaynakça ile. Chapel Hill: North Carolina Üniversitesi Yayınları.

JOSEPHY, ALVIN M.,JR., ve WILLIAM BRANDON

1961 *The American Heritage Book of Indians.* New York: American Heritage Publishing Company.

LAFARGE, OLIVER

1956 *A Pictorial History of the American Indian.* New York: Crown Publishers, Inc.

MURDOCK, GEORGE PETER

1960 *Ethnographic Bibliography of North America.* 3. baskı. New Haven: Human Relations Area Files.

SWANTON, JOHN R.

1952 *The Indian Tribes of North America.* Amerikan Etnoloji Dairesi, Bülten 145. Washington: Smithsonian Kurumu.

UNDERHILL, RUTH MURRAY

1953 *Red Man's America.* Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.

ARKEOLOJİ

MACGOWAN, KENNETH, ve JOSEPH A.HESTER, JR.

1962 *Early Man in the New World.* Gözden geçirilmiş baskı Garden City, New York: Anchor Ulusal Tarih Kütüphanesi.

MARTIN, PAUL S., GEORGE I. QUIMBY, ve DONALD COLLIER
1947 *Indians Before Columbus.* Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
WORMINGTON, h.m.
1957 *Ancient Man in North America* . 4. baskı. Denver: Denver Ulusal Tarih Müzesi, Popüler Dizi, No. 4.
1961 *Prehistoric Indians of the Southwest.* 5.basım. Denver: Denver Ulusal Tarih Müzesi, Popüler Dizi, No. 7.

TARİHÖNCESİ AMERİKA'DA KIZİLDERİLİLER

I. Bölüm: Yerli Öncüler

ARNOLD,J. R., ve W.F.LIBBY
1950 *Radiocarbon Dates.* Chicago: Chicago Üniversitesi Nükleer Araştırmalar Kurumu.
BIRD, JUNIUS
1938 "Antiquity and Migrations of the Early Inhabitants of Patagonia," *The Geographical Review,* 28:250-75.
BOYD, WILLIAM C.
1951 "The Blood Groups and Types," *The Physical Anthropology of the American Indian,* William S. Kaughlin, ed., ss.127-37. Ann Arbor, Michigan: Viking Fund.
HAAG, WILLIAM G.
1962 "The Bering Strait Land Bridge," *Scientific American,* 206 (1): 112-23.
KURTZ, EDWIN B.,JR., ve ROGER Y.ANDERSON
1955 "Pollen Analysis," *Geochronology; with Special Reference to Southwestern United States,* Terah L. Smiley, ed., ss.113-225. Tucson: Arizona Üniversitesi Yayınları. Tabii İlimler Bülteni No. 2.

LIBBY, WILLARD F.
1955 *Radiocarbon Dating*, 2.baskı Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
SELLARDS, E.H.
1952 *Early Man in America.* Austin: Texas Üniversitesi Yayınları.
SWADESH, MORRIS
1962 "Linguistic Relations Across Bering Strait," *American Anthropologist*, 64 (6):1262-91.

II. Bölüm: Taş Kaynatanların Yükselişi

KROEBER, THEODORA
1961 *Ishi.* Berkeley: California Üniversitesi Yayınları.

III. Bölüm: Çiftçiler ve Çömlekçiler

CUSHING, F. H.
1886 "A Study of Pueblo Pottery as Illustrative of Zuni Culture Growth," Amerikan Etnoloji Dairesi'nin 4. Yıllık Raporu, ss.473-521. Washington.
HARRINGTON, M. R.
1960 *The Ozark Bluff Dwellers.* Indian Notes and Monographs, Cilt 12. New York: Amerikan Kızılderilisi Müzesi, Heye Foundation.
MACNEISH, R.S.
1960 "Agricultural Origins in Middle America and Their Diffusion into North America," *Katunob* 1 (1): 24-28.
THOMPSON, STITH
1929 *Tales of the North American Indians.* Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları.
WEBB, WILLIAM S., ve W.D. FUNKHOUSER
1936 *Rock Shelters in Menifee County, Kentucky.* Kentucky Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji Ra-

porları, Cilt III, No. 4. Lewington: Antropoloji ve Arkeoloji Bölümü, Kentucky Üniversitesi.

IV. Bölüm: Inşaatçılar

GRIFFIN, JAMES B.
1952 Archeology of Eastern United States. Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
SHETRONE, HENRY CLYDE
1936 *The Mound Builders.* New York: D. Appleton-Century.

V. Bölüm: Büyük Piponun Gelişi

BROOKS, JEROME E.
1937 *Tobacco: Its History Illustrated by the Books, Manuscripts, and Engravings in the Library of George Arents, Jr.* New York: The Rosenbach Company.
1952 *The Mighty Leaf.* Boston: Little, Brown & Co.
HENRY, ALEXANDER, ve DAVID THOMPSON
1897 *New Light on the Early History of the Greater Northwest.* 3 Cilt. Elliott Coues, ed.New York: Francis P.Harper.
LAUFER, BERTHOLD
1924 *The Introduction of Tobacco into Europe,* Chicago: Savaş Alanları Ulusal Tarih Müzesi, Broşür No. 19.
ROBERT, JOSEPH CLARRKE
1952 *The Story of Tobacco in America.* New York: Alfred A. Knopf.
WALKER, J. R.
1917 "The Sun Dance and Other Ceremonies of the Oglala Division of the Teton Dakota," Amerikan Ulusal Tarih Müzesi'nin Antropolojik Yazıları, Cilt.16, Bl.2. New York.

VII. Bölüm: Geniş ve Eski Algonkin Ailesi

BRINTON, DANIEL G.
1885 *The Lenape and Their Legends*. Philadelphia: D. G. Brinton.
HOFFMAN, W. J.
1891 "The Midewiwin or 'Grand Medicine Society' of the Ojibwa," Amerikan Etnoloji Dairesi'nin 7.Yıllık Raporu, ss.143-300. Washington: Smithsonian Kurumu.
JOSEPHY, ALVIN M.,JR.
1961 *The Patriot Chiefs*. New York: The Viking Press.
LEACH, DOUGLAS EDWARD
1958 *Flintlock and Tomahawk*. New York: Macmillan.
RADIN, PAUL
1914 "religion of the North American Indians," *Amerikan Folkloru Dergisi*, 27:335-73.
SLYVESTER, HERBERT MILTON
1910 *Indian Wars of New England*. 3 Cilt. Boston: W. B. Clarke Company.
UNDERHILL, RUTH M.
1953 *Red Man's America. Agy*
VOEGELIN, C.F., et al
1954 *Walam Olum, or Red Score; The Migration Legend of the Lenni Lenape or Delaware Indians*. Indianapolis: Indiana Tarih Derneği.
WALLACW, ANTHONY F. C.
1949 *King of the Delawares: Teedyuscung*. Philadelphia: Pennsylvania Üniversitesi yayınları.

VIII. Bölüm: Eski Kuzeybatı

BLAC HAWK

1955 *Black Hawk, an Autobiography*, Donald Jackson, ed. Urbana, Illinois: Illinois Üniversitesi Yayınları.

HAGAN, WILLIAM T.

1958 *The Sac and Fox Indians.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

PARKMAN, FRANCIS

1868 *History of the Conspiracy of Pontiac.* Gözden geçirilmiş 4. baskı. Boston: Little, Brown & Co.

PECKHAM, HOWARD H.

1947 *Pontiac and the Indian Uprising. Princeton*: Princeton Üniversitesi Yayınları.

TUCKER, GLENN

1956 *Tecumseh: Vision of Glory.* Indianapolis: Bobbs-Merrill.

UNDERHILL, RUTH M.

1953 *Red Man's America. Op. cit.*

IX. Bölüm: Batıdaki Bufalo Avcıları

GRINNELL, GEORGE BIRD

1915 *The Fighting Cheyennes.* New York: Scribner.

1923 *The Cheyenne Indians: Their History and Way of Life.* 2 Cilt. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları.

HOEBEL, E.ADAMSON

1960 *The Cheyennes: Indians of the Great Plains.* (Kişiler üzerinde yapılan sosyo-antropoloji çalışmaları.) George and Louise Spindler, eds. New York: Holt, Rinehart & Winston, Inc.

JENNESS, DIAMOND

1932 *The Indians of Canada.* Bülten 65, Kanada Araştırma Bölümü. Ottawa: Kanada Ulusal Müzesi.

LOWIE, ROBERT H.

1963 *Indians of the Plains.* Amerikan Müzesi Bilim Cildi. Garden City, New York: Ulusal Tarih Yayınları.

MAXIMILIAN, PRINCE OF WIED

1843 *Travels in the Interior of North America.* İngilizce Baskısı.

NEWCOMB, WILLIAM W.,JR.

1956 *The Culture and Acculturation of the Delaware Indians.* Antropoloji Yazıları, No.10. Ann Arbor: Michigan Üniversitesi, Antropoloji Müzesi.

STEWARD, JULIAN

1934 *The Blackfoot.* Berkeley, California: U.S. Department of the Interior, National Park Service. Field Division of Education.

X.Bölüm: Kuzey ve Batı Algonkinleri

BARNETT, HOMER g.

1955 *The Coast Salish of British Columbia.* Eugene, Oregon: Oregon Üniversitesi yayınları.

BOAS, FRANZ

1909 "The Kwakiutl of Vancouver Island." New York: Amerikan Ulusal Tarih Müzesi, İnceleme Yazıları, 8:307-515.

COOK, J.

1785 *A Voyage to the Pacific Ocean,* II: 269-340. London.

DRUCKER, PHILIP

1963 *Indians of the Northwest Coast.* Amerikan Müzesi Bilim Cildi. Garden City, New York: Ulusal Tarih Yayınları.

GOLDSCHMIDT, WALTER

1960 "the Ethnical Prescriptions of Yurok Society," *Ex-*

ploring the Ways of Mankind, ss.544-53. New York: Holt, Rinehart & Winston, Inc.

HOFFMAN, W.J.

1891 "The Midewiwin or 'Grand Medicine Society' of the Ojibwa." *Op. cit.*

JENNESS, DIAMOND

1932 *The Indians of Canada. Agy*

JOSEPHY, ALVIN M., JR.

1961 *The Patriot Chiefs. Agy.*

KROEBER, A. L.

1925 *Handbook of the Indians of California.* Amerikan Etnoloji Dairesi, Bülten 78. Washington: Smithsonian Kurumu.

RADIN, PAUL

1914 "Religion of the North American Indians." *Agy*

SMITH, MARIAN W.

1949 *Indians of the Urban Northwest.* New York: Columbia Üniversitesi Yayınları.

TEIT, JAMES A.

1930 *The Salishan Tribes of the Western Plateaus*, Franz Boas, ed. Amerikan Etnoloji Dairesi 45. Yıllık Raporu. Washington: Smithsonian Kurumu.

XI. Bölüm: Iroquois Ailesi

COLDEN, CADWAALADER

1958 *The History of the Five Nations of Canada.* Ithaca, New York: Cornell Üniversitesi Yayınları.

FENTON, WILLIAM N.

1940 "Problems Arising from the Historic Northeastern Position of teh Iroquois," *Essays in Historical Anthropology of North America*, ss. 159-251. Washington: Smithsonian Muhtelif Koleksiyonları. Cilt.100.

GILBERT, WILLIAM HARLEN, JR.

1943 *The Eastern Cherokees*. Amerikan Etnoloji Dairesi, Bülten 133. Washington: Smithsonian Kurumu.

1957 "The Cherokees of North Carolina: Living Memorials of the Past," Smithsonian Kurumu Yıllık Raporu, ss. 529- 55. Washington.

GOREMAN, GRANT

1934 *The Five Civilized Tribes*. Norman: Oklahoma Üniversitesi yayınları.

1938 *Sequoyah*. Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

GULICK, JOHN

1960 *Cherokees at the Crossroads*. Chapel Hill: Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu, North Carolina Üniversitesi Yayınları.

HEWITT, J.N.B.

1918 *A Constitutional League of Peace in the Stone Age of America*. Smithsonian Kurumu Yıllık Raporu, ss. 527-45. Washington.

HUBBARD, J. NILES

1886 *An Account of Sa-Go-Ye-Wat-Ha, or Red Jacket and His People*. Albany.

HUNT, GEORGE T.

1960 *The Wars of the Iroquios*. Madison: Wisconsin Üniversitesi yayınları.

JEFFERSON, THOMAS

1955 *Notes on the State of Virginia*, William Peden, ed. Williamsburg, Virginia: Erken Amerikan Kültürü ve Tarihi Kurumu, North Carolina Üniversitesi Yayınları tarafından.

JOSEPHY, ALVIN M., JR.

1961 *The Patriot Chiefs. Agy*

MOONEY, JAMES

1900 "Myths of the Cherokee," Amerikan Etnoloji Dairesi 19. Yıllık Raporu, ss. 3-548. Washington: Smithsonian Kurumu.

MORGAN, LEWIS HENRY
1954 *League of the Ho-De-No-Sau-Nee, or Iroquois.* 2 Cilt. New haven: İnsan İlişkileri Bölge Dosyaları. (1901, New York: Dodd mead & Co.)
STONE, WILLIAM L.
1841 *The Life and Times of Red-Jacket, or sa-Go-Ye-Wat-Ha.* New York and London: Wiley and Putnam.
1865 Life of Joseph Brant. 2 Cilt. Albany: J.Munselle.
WOODWARD, GRACE STEELE
1963 *The Cherokees.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

XII. Bölüm: Caddo Ailesi

DORSEY, GEORGE A., ve JAMES R.MURIE
1940 "Notes on Skidi Pawnee Society," Antropoloji Dizisi 27 (2): 65-119. Chicago: Savaş Alanları Ulusal Tarih Müzesi.
DUNBAR, JOHN B.
1880 "The Pawnee Indians, A Sketch," *Amerikan Tarihi Magazini*, 4 (4): 241-81, 5 (5): 321-45. Ve 1883, New York.
HODGE, F.W.
1950 "Pitalesharu and His Medal," *The Masterkey*, 24: 111-19.
HYDE, GEORGE E.
1951 *Pawnee Indians.* Denver: Denver Üniversitesi Yayınları.
PARSONS, ELSIE CLEWS
1951 "Notes on the Caddo," Amerikan Antropoloji Kurumu İnceleme Yazıları, 57:1-76.
SWANTON, JOHN R.
1942 *Source Material on the History and Ethnology of the Caddo Indians.* Amerikan Etnoloji Dairesi, Bülten

132. Washington: Smithsonian Kurumu.

WILLIAMS, STEPHEN

1964 "The Aboriginal Location of the Kadohadacho and Related Tribes," *Explorations in Cultural Anthropology,* Ward Goodenough, ed. New York: McGraw-Hill.

XIII. Bölüm: Güneydoğu Kabileleri

BOLTON, HERBERT E.

1916 *Spanish Explorations in the Southwest, 1542-1706. Original Narratives of Early American History.* New York: Scribner.

BOURNE, EDWARD G.

1904 *Narratives of the Career of Hernando de Soto.* 2 Cilt. New York: A.S. Barnes & Co.

CATLIN, GEORGE

1848 *Illustrations of the Manners, Customs, and Conditions of the North American Indians.* Çok sayıda baskı.

MCREYNOLDS, EDWIN C.

1957 *The Seminoles.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

SWANTON, JOHN R.

1911 *Indian Tribes of the Lower Mississipi Valley and Adjacent Coast of the Gulf of Mexico.* Amerikan Etnoloji Dairesi, Bülten 43. Washington: Smithsonian Kurumu.

XIV. Bölüm: Sioux Ailesi

HYDE, GEORGE E.

1937 *Red Cloud's Folk.* Norman: Oklahoma Üniversitesi yayınları.

1961 *Spotted Tail's Folk: A History of the Brulé Sioux.*

Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.
KENNEDY, MICHAEL STEPHEN, ed.
1961 *The Assiniboines: From the Accounts of the Old Ones Told to First Boy (James Larpenteur Long).* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.
LOWIE, ROBERT H.
1909 *The Assiniboine.* Antropoloji Yazıları, Cilt IV, Bl.1. New York: Amerikan Ulusal Tarih Müzesi.
1935 *The Crow Indians.* Gözden geçirilmiş 1956. New York: Rinehart.
1963 *Indians of the Plains. Agy*
MACGREGOR, GORDON
1946 *Warriors Without Weapons.* Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
MCCARY, BEN C.
1957 *Indians in Seventeenth-Century Virginia.* Williamsburg, Virginia. 350th Anniversary Celebration Corp.
ROBINSON, DOANE
1904 "A History of the Dakota or Sioux Indians," *South Dakota Tarih Toplamaları,* Cilt. 2.
SANDOZ, MARI
1942 *Crazy Horse.* New York: Alfred A.Knopf.

XV. Bölüm: Penutian Aileleri

CHITTENDEN, HIRAM MARTIN, ve ALFRED TALBOT RICHARDSON
1905 *Life, Letters and Travels of Father Pierre Jean de Smet,* S.J.New York: Francis P. Harper.
EELS, MYRON
1894 "The Chinook Jargon," *American Anthropologist,* VII: 300- 12.
HAINES, FRANCIS
1955 *The Nez Perces; Tribesmen of the Columbia Plateau.*

Norman: Oklahoma Üniversitesi yayınları.

HALE, HORATIO

1890 *An International idiom. A Manual of the Oregon Trade Language or "Chinook Jargon."* London: Whittaker & Co.

HEIZER, ROBERT F., ve M.A. WHIPPLE

1951 *The California Indians.* Berkeley & Los Angeles: California Üniversitesi Yayınları.

HOWARD, HELEN ADDISON

1941 *War Chief Joseph.* Caldwell, Idaho: The Caxon Printers.

HOWARD, GENERAL OLIVER O.

1881 *Nez Percé Joseph* (ataları, toprakları, müttefikleri, düşmanları, cinayetleri, savaşı, kovalanışı ve yakalanışının öyküsü). Boston: Lee and Shepard.

KROEBER, A. L.

1925 *Handbook of the Indians of California. Agy*

KROEBER, THEODORA

1959 *The Inland Whale.* Bloomington: Indiana Üniversitesi yayınları.

1961 *Ishi. Agy*

MURRAY, K.A.

1959 *The Modocs and Their War.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

RAY, VERNE F.

1963 *Primitive Pragmatists; the Modoc Indians of Northern California.* Seattle: Washington Üniversitesi Yayınları.

SPIER, LESLIE

1930 *Klamath Ethnography.* California Üniversitesi Amerikan Arkeolojisi ve Etnolojisi Yayınları, Cilt.30. Berkeley: California Üniversitesi Yayınları.

SPINDEN, H.J.
1908 *The Nez Percé Indians*, Amerikan Antropoloji Kurumu İnceleme Yazıları, Cilt.II, Bl.3, ss. 165-274.

XVI.Bölüm: Nadene Aileleri

BOATRIGHT, MODY C.
1949 *The Sky is My Tipi.* Austin & Dallas, Texas Folklor Derneği, XXII: 1-243.
DRUCKER, PHILIP
1963 *Indians of the Northwest Coast. Agy*
FORBES, JACK D.
1960 *Apache, Navaho, and Spaniard.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.
HEARNE, SAMUEL
1911 *A Journey from Prince of Wales's Fort in Hudson's Bay to the Northern Ocean*, J.B. Tyrrell, ed. Toronto: Champlain Derneği Yayınları, VI.
JENNES, DIAMOND
1932 *The Indinas of Canada. Agy.*
1938 *The Sarcee Indians of Alberta.* Natioanl Museum of Canada, Bülten 90, Antropoloji Dizisi, No.23.
KLUCKHOHN, CLYDE, ve DOROTHEA LEIGHTON
1946 *The Navaho.* Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları. Gözden geçirlimiş baskı. Garden City, New York: Anchor Ulusal Tarih Kütüphanesi.
OPLER, MORRIS E.
1938 "A Chiricahua Apache's Account of the Geronimo Campaign of 1886," *New Mexico Tarih Dergisi*, 13 (4): 360-86.
SONNICHSEN, C.L.
1958 *The Mescalero Apaches.* Norman: Oklahoma Üniversitesi yayınları.

UNDERHILL, RUTH M.
1956 *The Navajos.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

XVII. Bölüm: Aztec-Tanoan Aileleri

BOURKE, J. G.
1884 *The Snake Dance of the Moquis of Arizona.* New York: Scribner.
CASTETTER, E.E., ve W.H. BELL
1942 *Pima and Papago Indian Agriculture.* Inter-American Studies, I.Albuquerque: New Mexico Üniversitesi Yayınları.
COLTON, HAROLD S.
1949 *Hopi Kachina Dolls.* Albequerque: New Mexico Üniversitesi Yayınları.
COLTON, MARY RUSSEL F. ve HAROLD S.
1951 "An Appreciation of the Art of Nampeyo and her Influence on Hopi Pottery," *Hopi Indian Arts and Crafts,* Kuzey Arizona Müzesi, Müze Notları ve Plateau yayınlarından yeniden basım. Flagstaff: Kuzey Arizona Bilim ve Sanat Derneği Yeniden Baskı Dizisi, No. 3, ss. 91-93.
DORSEY, GEORGE A. ve H.R. VOTH
1902 *The Mishongnovi Ceremonies of the Snake and Antelope Fraternities.* Chicago: Columbia Savaş Alanları Ulusal Tarih Müzesi, Antropoloji Dizisi, III: 159-261.
HEBARD, GRACE RAYMOND
1930 *Washakie. An Account of Indian Resistance of the Covered Wagon and Union Pacific Railroad Invasions of Their Territory.* Cleveland: The Arthur H. Clark Company.
1933 *Sacajawea.* Glendale, California. The Arthur H.

Clark Company.
JOSEPH, ALICE, ROSAMOND B. SPICER, ve JANE CHESKY
1949 *The Desert People.* Chicago: Chicago Üniversitesi yayınları.
LEWIS, MERIWETHER, ve WILLIAM CLARK
1904-6 *Original Journals of the Lewis and Clark Expedition, 1804-1806,* Reuben Gold Thwaites, ed., 7 Cilt. New York: Dodd, ead & Co.
LUTTIG, JOHN C.
1920 *Journal of a Fur-Trading Expedition on the Upper Missouri, 1812-1813,* Stella M.Drumm, ed.St.Louis: Missouri Tarih Derneği.
MARRIOTT, ALICE LEE
1948 *Maria: The Potter of San Ildefonso.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.
MAYHALL, MILDRED P.
1962 *The Kiowas.* Norman: Oklahoma Üniversitesi yayınları.
MORGAN, DALE L., ed.
1953-58 "Washakie and the Shoshoni," *Annals of Wyoming,* Ciltler. 25-30, ss. muhtelif.
MORLEY, SYLVANUS G.
1946 *The Ancient Maya.* Stanford: Stanford Üniversitesi Yayınları.
NEQUATEWA, EDMUND
1951 "Nampeyo, Famous Hopi Potter," *Hopi Indian Arts and Crafts,* Kuzey Arizona Müzesi, Müze Notları ve Plateau yayınlarından yeniden basım. Flagstaff: Kuzey Arizona Bilim ve Sanat Derneği. Yeniden Basım Dizisi, No.3, ss. 88-90.
OPLER, M. E.
1939 "The Ute Indian War of 1879," *El Palacio,* 46: 225-62.
SHIMKIN, DIMITRI B.

1947 *Wind River Shoshoni Ethnography.* Antropoloji Kayıtları, Berkeley ve Los Angeles: California Üniversitesi Yayınları.

STEPHEN, A.M.

1936 *Hopi Journal of Alexander M.Stephen,* Elsie Clews Parsons, ed. New York: Columbia Üniversitesi Yayınları.

STEWARD, JULIAN H.

1955 "The Great Basin Shoshonean Indians," *Theory of Culture Change,* ss. 101-21. Urbana: Illinois Üniversitesi Yayınları.

TITIEV, MISCHA

1943 "Hopi Snake Handling," *Scientific Monthly,* 57: 44-51.

UNDERHILL, RUTH M.

1940 *The Papago Indians of Arizona and their Relatives the Pima.* Kızılderili Yaşamı ve Gelenekleri Broşürleri, No. III. Lawrence, Kansas.

1946 *First Penthouse Dwellers of America.* 2.baskı Santa Fe: Antropoloji Laboratuvarı.

VAILLANT, GEORGE

1941 *Aztecs of Mexico.* Garden City, New York: Doubleday, Doran & Co.

WALLACE, ERNEST, ve E. ADAMSON HOEBEL

1952 *The Comanches.* Norman: Oklahama Üniversitesi Yayınları.

XVIII. Bölüm: Kızılderili Yaşam Biçimi

MASON, OTIS T.
1895 *Woman's Share in Primitive Culture.* New York: Macmillan.

MOONEY, JAMES
1928 *The Aboriginal Population of America North of Mexico,* John R.Swanton, ed.Smithsonian Kurumu, Muhtelif Toplamalar, 80, No.7. Washington.

XIX. Bölüm: Beyaz Adam Kızılderilileşince

DARLINGTON, WILLIAM M.
1893 *Cristopher Gist's Journals.* Cleveland: The Arthur H. Clark Company

HANNA, CHARLES A.
1911 *The Wilderness Trail.* 2 Cilt. New York: G. P. Putnam's Sons. knickerbocker Press.

KEPHART, HORACE
1916 *Captives among the Indians.* New York: Outing Publishing Co.

SMITH, WILLIAM
1868 *Historical Account of Bouquet's Expedition Against the Ohio Indians,* in 1764. Cincinnati: Robert Clarke.

XX. Bölüm: Beyaz Adamdan Üç Ilginç Aramağan

HENRY, ALEXANDER, ve DAVID THOMPSON
1897 *New Light on the Early History of the Greater Northwest. Agy*

HORNADAY, WILLIAM T.
1889 "The extermination of the American bison; with a sketch of its discovery and life history," Birleşik Devletler Ulusal Müzesi, 1887 Raporu, ss. 367-548. Washington.
MACLEOD, WILLIAM CHRISTIE
1928 *The American Indian Frontier.* New York: Alfred A. Knopf.
ROE, FRANK GILBERT
1951 *The North American Buffalo; a Critical Study of the Species in Its Wild State.* Toronto: Toronto Üniversitesi Yayınları.
1955 *The Indian and the Horse.* Norman: Oklahoma Üniversitesi Yayınları.

XXI. Bölüm: Kızılderili Aklının Gizemi

HENRY, ALEXANDER, ve DAVID THOMPSON
1897 *New Light on the Early History of the Greater Northwest. Agy*
KURZ, RUDOLPH FRIEDERICH
1937 *Journal of Rudolph Friederich Kurz; an Account of His Experience among the Fur Traders and American Indians along the Mississipi and Upper Missouri Rivers During the Years 1846-52.* J.N.B. Hewitt, ed. Myrtis Jarrell, çev. Washington.

DİZİN

Abnaki kabilesi, 92, 106
Acoma Pueblo, 65, 289
Açlık, 138, 142, 221. *Ayrıca bkz.* Yiyecek
Adena Kızılderilileri, 58
Afrika, 22
Ağaç halkaları tarihlemesi, 66, 67, 294
Ağaç kabukları, kullanımı, 97, 203, 389 (*ayrıca bkz.* Kayın ağacı kabuğu); at yemi için, 346, 347; çömlekçilik, 54, 55; evler, 58, 180, 181; giysiler, 191, 265, 389; tütün içme, 77; yemek pişirme kapları, 37-41
Ağaç oymacılığı, ağaç işlemeciliği, 38, 66, 155, 262-264, 267, 268, 288, 289, 338. *Ayrıca bkz.* belirli nesneler, kabileler
Ağaçlar, 33, 34, 38, 146, 147, 264-268, 347 (*ayrıca bkz.* Ormanlar; belirli türler); ilgili inançlar, 362; ile tarihleme, 66, 67, 294
Ahtena (ya da Copper Irmağı Kızılderilileri), 260
Aile örgütleri, ilişkiler, 150; Iroquois, 171, 172; anaerkil, 171, 172
Aileleri, dil. *Bkz.* Dil altında
Akçaağaç şekeri, 97, 148, 161, 171, 271, 390
Akınlar ve akın düzenleme, 15, 16, 87, 95, 169, 196, 325, 347 (*ayrıca bkz.* Katliamlar; Savaşlar ve savaş yolu; belirli yerler); Apache, 274-277; Batı ovaları, 134, 141, 142 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Comanche, 297; Dakota (Sioux), 222, 229, 238; Eski Kuzeybatı, 117, 120 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Navaho, 282; New England, 109 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler);
"Akınlar", somon, 253, 254, 326
Alabama (eyalet), 197, 207, 211
Alabama Irmağı, 207
Alaska geyiği, 148, 320, 322
Alaska Üniversitesi, 23, 24
Alaska, 76, 316 (*ayrıca bkz.* belirli kabileler); -'daki taş kaynatanlar, 35, 37, 38, 41; Nadene, 260, 261, 262-272; sepetçilik, 37; tarihöncesi Kızılderililer ve, 21, 24, 29, 316
Albany, N.Y., 163, 164, 339
Alberta, Kanada, 131, 342
Albinolar, 242
Aletler ve araçlar, 26-30, 31, 35-45, 52, 53, 65, 97, 98, 327, 388, 389 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Algonkin, 98; ilk çiftçilik, 52, 53; yemek pişirme, 35-45
Aleutlar, 91, 316
Alfabeleri, Kızılderili, 186, 217
Algonkin ailesi, 92-115, 169, 177, 205, 213, 260, 315, 341 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Dakota (Sioux) ve, 213, 214, 219, 225-228, 230, 232; Doğu, 92-115, 333; Eski Kuzeybatı, 116-129; giysiler ve genel görünüş, 97, 101-103; göl kabileleri, 145-149; ve Iroquois (*bkz.* Iroquois *altında*); katkılar, 271; Kuzey ve Batı, 144-158; nüfus, 104, 154; Ovalar, 130-143; özellikler, yaşam biçimi, 96-103, 154-158, 169, 341, 354; Pasifik Kıyısı, 149-153, 269; reisler, önderler, 95, 96, 111-114, 119, 122-129
Algonkin-Wakashan dil grubu, 91, 92, 149-153. *Ayrıca bkz.* belirli aileler, yerler, kabileler
Alibamu kabilesi, 198

Alkol. *Bkz.* İçki
Alleghany Dağları, 122
Altı Ulus Birliği, 162-164. *Ayrıca bkz.* Altı Ulus
Altı Ulus, 159-164, 169, 171-181, 181, 187 (*ayrıca bkz.* belirli kişiler, kabileler); reisler, önderler, 172-181; yaşam biçimi, 171-181
Altın, 190, 285, 289, 386; keşifler, 141, 233, 236
Amarillo, Texas, 296
Amerika, tarihöncesi. *Bkz.* Tarihöncesi, tarihöncesi Kızılderililer
Amerikan Atı, Reis, 216
Amerikan Coğrafya Derneği, 108
Amerikan Devrimi. *Bkz.* Devrimi, Amerikan
Amerikan dilindeki Kızılderili kelimeleri, 390, 391
Amerikan Kızılderilisi Sınırı (Macleod), 352
Anaerkil aile örgütü, 171, 172
Anasazi kültürü, 63, 64
Andaman Adaları, 77
Andlar, 68, 387
Anlaşmalar, 15, 128, 163, 180, 206, 213, 334, 372 (*ayrıca bkz.* Kızılderili bölgeleri; Toprak); Dakota (Sioux), 227-236, *çeşitli yerlerde*; Delaware, 115; Güneydoğu, 206, 207-212; ihlalleri, 142, 206; Laramie, 233; Mısırdiken ve, 176; Pawnee, 193; Pueblo, 291; Shoshoni, 302-304; törencilik ve, 359
Anne, Kraliçe, 78, 107
Antik Kale Kızılderilileri, 59
Antik Kale, 59
Antil Adaları, 74, 204, 333, 352
Apache kabileleri, 261, 273-277, 290, 330, 346, 353 (*ayrıca bkz.* belirli gruplar); Batı, 261; Kiowa, 260-262, 273; listeye geçirilen gruplar, 260
Apalaş Sıradağları, 93, 95, 110, 119, 161
Apartman evler, 63-66, 254, 287, 294
Arabistan, 76
Araçlar. *Bkz.* Aletler
Arapaho kabileleri, 92, 93, 130, 131, 138-141, 156, 242; ve Karaayak, 105; Shoshoni ve, 298; simgesel desenler, 381
Arınma törenleri, 158
Arikara (Ree) kabilesi, 188, 189, 191, 225, 229
Aristokrasi, 201, 202, 268
Arizona, 244, 284, 285, 316, 346, 353; çömlekçilik, 53-55; ilk mısır yetiştirme, 49, 320, 322; Nadene aileleri, 260, 261, 262, 273-283; Pima ve Papago, 300; Pueblolar, 65, 287-295, 328
Arjantin, 28
Arkansas (eyalet), 191
Arkansas Irmağı, 141
Arkeoloji, 37, 40, 104, 152, 270; ve çömlekçilik 53, 54; ve dil, 90, 91 (*ayrıca bkz.* Dil); ve ilk çiftçilik, 46, 47, 52, 249, 250; ve inşaatçılar, 57, 60, 61, 62, 66, 68; ve Kızılderililerin kökeni, 22-34; ve tütün içme, 72, 79
Armağanlar, 157, 227, 228, 266, 268, 390. *Ayrıca bkz.* Buluşlar; Potlatch
Assiniboin (Dakota-Assiniboin) kabilesi, 138, 215, 218, 219, 222; ve Karaayak, 133; Waneta ve, 228; yaşam biçimi, 240-243
Astronomi, 189, 286
Asya, 23-33 *çeşitli yerlerde*, 46, 53, 262, 359
Aşağı Mississipi Vadisi ve Meksika Körfezi'nin Komşu
Ateşe konan kaplar, 54, 55
Ateşler: tören, 52, 163, 200; ev içinde, 65, 97, 195, 203, 264
Ateşli silahlar. *Bkz.* Silahlar; Tabancalar
Athapascan ailesi, 131, 260, 268-272 (*ayrıca bkz.* belirli kabileler); *babiche*, 268-272; kabileler, gruplar, 260, 270-272; yaşam biçimi, 268-272

Atından Korkan Adam, Reis, 216
Atlantik Kıyısı, 80, 92-115, 168, 205, 213, 244, 381 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler; Doğu Kıyısı; New England); çiftçilik, 49-53
Atlantis, kayıp kıta, 22
Atlar, 21, 131, 134, 238, 255, 296, 325, 326, 338, 343-347 (*ayrıca bkz.* Avcılık; Bufalo); bakımı, 195, 347; çalma, 136, 221, 222, 347; Dakota (Sioux), 221, 222, 233, 238; Karaayak, 131, 134, 136; Navaho, 279, 281, 282; vahşi, 21, 23, 28-30, 343
Atsina (Gros Ventre) kabilesi, 92, 130, 131, 133, 138, 241
Auburn, N.Y., 173
Auk kabilesi, 260
Avcılık, 316-318, 319-326, 337, 344, 345 (*ayrıca bkz.* belirli hayvanlar, kabileler, yerler); Algonkin, 97, 130-143; ve çiftçiliğe dönüşmesi, 46; Iroquois, 171, 180; Kuzey, 268-273; tarihöncesi, 24-34, 68; taş kaynatanlar, 35-45; yan ürünleri, 323-325
Avrupa ve Avrupalılar, 21, 32, 66, 76, 78, 90, 386 (*ayrıca bkz.* Eski Dünya; belirli ülkeler, olaylar, kişiler); ve "Kızılderilileşme", 331-336
Avustralya, 77, 338
Ayaklanması, 1680, 290
Ayçiçeği (*Helianthus annuus*), 47
Ayı Gölü kabilesi. *Bkz.* Bear Lake kabilesi.
Ayı Topluluğu, 171
Ayı yağı, kullanımı, 102
Ayinler ve ayincilik. *Bkz.* Törenler ve törencilik
Az konuşma, Kızılderili özelliği, 354
Aztec Pueblo, 64, 66, 295
Aztec-Tanoan dil aileleri, 91, 284-313 (*ayrıca bkz.* belirli gruplar, kabileler); kabileler ve gruplar, listesi, 284-286
Aztecler (ya da Nahuatlanlar), 284-286, 352. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar

Babiche, 268-272
Bacak bantları, 271
Bahçeler ve bahçıvanlık, 47, 48, 52, 286. *Ayrıca bkz.* Çiftçilik
Bakersfield, Calif., 247
Bakır, kullanımı, 61, 386, 387
Bakırbıçak kabilesi. *Bkz.* Copperknife kabilesi
Bakireler, -in kurban edilmesi, 192-194
Balıklar ve balık tutma, 148, 149, 153, 264, 265, 322, 326; somon, 41, 44, 153, 253, 254, 326; tarihöncesi, 44, 61
Balinalar, 265
Bannock kabilesi, 284
Bantlar, dokunmuş, 271
Barınaklar ve evler. *Bkz.* Mimari; Evler; belirli türler, kabileler
Barınaklar, 31, 46-49 (*ayrıca bkz.* Evler, Tipi'ler); kaya, 47, 48; yamaç, 49, 51
Barış anlaşmaları. *Bkz.* Anlaşmalar
Barış çubuğu, 71-84. *Ayrıca bkz.* Pipolar; Tütün içimi
Başlık, 61, 216, 245, 380, 390; Algonkin, 102
Bataklık mürveri (*Iva ciliata*), 47
Batı Virginia, 172
Battaniyeler, 253, 265,; Navaho, 277, 279, 280
Bear Lake kabilesi, 260
Beaver kabilesi, 260, 270
Bella Coola kabilesi, 92, 152
Benekli Kuyruk, Reis, 215
Bering Boğazı, 22, 24
Berrak Sular Irmağı, 257
Berthold Kalesi, 365
Besin depolanması, 44
Beş Ulus, 163-181. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler; Altı Ulus
Beş Uygar Kabile, 198, 208-212
Beyaz adam (*ayrıca bkz.* belirli böl-

geler, olaylar, kişiler, yerler, kabileler); "Kızılderilileşme," 331-337; ve Kızılderililer, katkılar, armağanlar, -a armağanlar
Beyaz Dağ Apacheleri. *Bkz.* White Mountain Apacheleri
Beyaz Kuş Kanyonu, 256
Bıçak Irmağı, 241
Big Horn bölgesi, 234, 236
Billings, Mont., 257
Biloxi kabilesi, 215
Bindirme süsler, 253
Binicilik, 231, 344-347. *Ayrıca bkz.* Atlar; belirli kabileler
1812 Savaşı, 124-129, 167, 172, 176, 177, 341; Creekler ve, 205; Dakota (Sioux) ve, 226-229
Birikintiler, tarihöncesi, 33, 47-49, 52. *Ayrıca bkz.* belirli yerler
Birleşik Devletler hükümeti. *Bkz.* Anlaşmalar; belirli börolar, kişiler, yerler, kabileler; Kongre, A.B.D.; Ordu, A.B.D.; Temsilciler ve temsilcilikler; Washington D.C.
Birlikleri, Kızılderili, 162-164. *Ayrıca bkz.* Hükümeti, Kızılderili
Bismarck, N.D., 241, 305
Bison americanus, 25
Bison taylori, 25, 26
Bitki lifleri, 64, 98, 147, 204. *Ayrıca bkz.* Kumaş; belirli eşyalar
Bitkiler, 17, 46-56, 385, 386, 388, 390 (*ayrıca bkz.* Çiftçilik; belirli yerler, bitkiler); ve ilk çiftçilik, 47-56; kök, 43, 153, 253, 265, 299; tütün yerine geçenler, 77, 78; yabani, 17, 46, 47, 48
Bitterroot Vadisi, 153
Bizon. *Bkz.* bufalo
Blood kabilesi, 92, 130, 131, 137
Bodmer, Carl, 240, 242, 365
Boncuklar ve boncuk işleri, 65, 140, 222, 280, 390
Boone, Daniel, 25
Boruları, tütün içme, 74, 76
Bouquet'in Ohio Kızılderililerine Karşı Seferinin Tarihi Öyküsü, 1764 (Smith), 335
Bouquet, General Henry, 120, 334
Boya, yüz ve vücut, 101, 102, 380
Boyd, William C., 31,
Brackenridge, Sacajawea üzerine sözleri, 309
Braddock, Edward, 118, 167, 176
Brant, Joseph, 159, 170, 178-180
Bridger, Jim, 301
British Columbia, 150, 151; Kutenai, 39, 150; taş kaynatanlar, 41
Brule Teton - Dakota, 215, 218
Bufalo (bizon), 130-143, 153, 196, 213, 216, 296, 319-325, 341, 343 (*ayrıca bkz.* Avcılık; belirli yerler, kabileler); azalması ve yok olması, 142, 238; Dakota (Sioux) ve, 216, 219, 220, 221; postlar, 216, 220; tarihöncesi, 20, 25, 29, 32, 52; yemek pişirme, 35, 38, 195
Bufalo Bill, 217
Bufalo Topluluğu, 171
Buğday, 41, 42, 385
Buluşlar; başarılar; katkılar, 46, 52-57, 72, 271, 272, 285, 286, 338, 340, 341, 360, 361, 385-391 (*ayrıca bkz.* belirli kişiler, eşyalar, kabileler, yerler); listesi 388-390
Bunalımlar, ekonomik, 238-240
Burgoyne, John, 121
Buzul çağı, 21, 22, 33
Büyü, 100, 361, 388; çıkınları (*bkz.* Çıkınlar); -cü doktorlar, 103, 195, 196, 266, 361, 363, 363 (*ayrıca bkz.* Sihir); pipoları, 83, 140; Topluluğu, 171, 195, 196
"Büyücü çatısı," 148
Büyük Boynuz bölgesi. *Bkz.* Big Horn bölgesi
Büyük Britanya ve İngilizler. *Bkz.* İngiltere ve İngilizler
Büyük Göbek Irmağı, 138
Büyük Göbekler, 241
Büyük Göller bölgesi. *Bkz.* Great Lakes bölgesi.
Büyük Havza. *Bkz.* Great Basin

Büyük Kuzeybatı'nın Erken Tarihi Üzerine Yeni bir Işık (Henry ve Thompson), 83
Büyük Pawneeler. *Bkz.* Chaui (Büyük) Pawnee
Büyük pipolar (tütün çubukları), 71-84
Büyük Tuz Gölü, 299
Büyüler, 72, 195, 196. *Ayrıca bkz.* Çıkınlar

Caddo dil ailesi, 114, 188, 189-212, 213, 244. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar, yerler, kabileler
Caddo kabileleri, 188, 191, 192, 244 (*ayrıca bkz.* belirli gruplar); Dakota ve, 229, 230
Cadılar, büyücülük, 106, 178
Cahokia (Doğu St.Louis, Ill.) tümsekler, 62, 67
California, 33, 244, 316, 319, 321, 330, 346, 370 (*ayrıca bkz.*belirli yerler, kabileler); Aşağı, 244, 295; Algonkinler, 149; altın, 141, 233; Aztec-Tanoan, 284, 287, 299, 300; "Kazıcı Kabileler," 299, 300; Nadene aileleri, 260, 261; Penutian aileleri, 247-250; sepetçilik, 36, 37; taş kaynatanlar, 35, 37, 41, 42
Camacho, Dr. Juan Armenta, 29
Camas, 253
Canonchet (Narraganset reisi), 92, 96
Carolina, Kuzey ve Güney, 116, 184, 215, 244, 316; -'da Iroquoislar, 169, 184
Carrier kabilesi, 260, 270
Carson, Christopher (Kit), 282
Cartier, Jacques, 164
Catawba kabilesi, 215, 244
Catlin, George, 229, 242, 355, 365
Catlinite, 245
Cayuga kabilesi, 159, 160, 163
Cayuse kabilesi, 249, 255
Cephane, 149, 340, 345. *Ayrıca bkz.* Tabancalar; Silahlar
Chaco kanyonu, New Mexico, 64, 294
Champlain Gölü, 94
Champlain, Samuel de, 94
Charbonneau, Toussaint, 305-311
Charlevoix, Natchez Kızılderilileri üzerine, 200, 201
Chastacosta kabilesi, 260
Chaui (Büyük) Pawneeler, 188, 193
Chehalis kabilesi, 92, 152
Chemehuevi kabilesi, 284
Cherokee kabilesi, 159, 181-187, 197, 207, 208
Cherokee Konfederasyonu, 114, 208
Cherry Vadisi katliamı, 179
Chesapeake Körfezi, 168
Chetco kabilesi, 260
Cheyenne kabileleri, 92, 93, 130, 138-143, 156, 242, 301; Dakota (Sioux) ve, 233; Güney, 141-143; Kızılderili bölgelerinde, 142; Shoshoni ve, 298
Chickasaw kabilesi, 197, 198, 207-209
Chilcotin kabilesi, 260
Chilkat kabilesi, 260, 265
Chilula kabilesi, 260
Chinook kabilesi, 249, 251, 252; özel dili, 251, 252
Chipewyan kabilesi, 260, 270
Chippewa. *Bkz.* Ojibway
Chiricahua Apacheleri, 260, 275, 276, 277
Chitimacha kabilesi, 244
Chivington, 141
Choctaw kabilesi, 197, 198, 207-209
Christopher Gist'in Günlükleri (Darlington), 332
Cibecue Apacheleri, 260
Cibola, 289
Cinayet, 14, 110, 161, 282. (*ayrıca bkz.* belirli olaylar, yerler, kabileler; Öldürme; Savaşlar); içki ve, 349, 350, 351
Cincinnati, Ohio, 121
Circleville, Ohio, 174
Clark, Yüzbaşı William, 305-311. *Ayrıca bkz.* Lewis ve Clark Seferi

Cliff Palace pueblo'su, Colo., 64, 294, 295
"Clovis Yivli" uçlar, 27
Clovis, N.M., 23, 27
Coeur d'Alêne kabilesi, 92, 152
Coğrafi yer adları, Kızılderili, 391
Collins Kalesi, 23, 26
Colomb, Christoph, 20, 21, 56, 67; tütün içimi ve, 73, 81
Colorado, 141, 284, 294, 296, 319; -'da tarihöncesi Kızılderililer, 23, 25, 63; Ute, 298
Columbia Irmağı ve Vadisi, 152, 251, 253, 255, 307, 329; balıkçılık bölgesi olarak, 326
Colville Kızılderili Bölgesi, 259
Comanche kabilesi, 142, 143, 193, 284, 295-298
Comox kabilesi, 92, 152
Conestoga, 159, 168. *Ayrıca bkz.* Susquehanna kabilesi
Connecticut, 104, 105, 164, 377
Cook's Geçidi, 263, 269
Cook, Kaptan James, 151, 338
Cooper, James Fenimore, 112, 172
Copper Irmağı, Alaska, 35, 260
Copperknife kabilesi, 260
Coquille kabilesi, 260
Cora kabilesi, 284
Coronado, Francisco Vasquez de, 180, 290-292, 343
Cortez, Hernando, 289, 352
Costanoan kabilesi, 248, 249
Coup sopası. *Bkz.* Vuruş sopası
Cowlitz kabilesi, 92, 152
Crackerjack. *Bkz.* Karamelalı patlamış mısır
Cree kabilesi, 92, 131, 144, 146, 149, 219, 261; ve Karaayak, 132-134; Ovalar, 92, 149, 270; tütün içimi, 82
Creek kabilesi, 62, 197, 198, 202, 205-208, 210; Aşağı, 198, 330; Yukarı, 198
Creek Konfederasyonu, 205-209, 210, 316
Creek Savaşı, 1813-14, 205, 206, 207
Cressap, Albay, 173
Crook, General George, 274, 301
Crow kabilesi, 133, 153, 215, 220, 222, 240, 241, 242, 330; Teton Dakota ve, 233, 240, 241
Cumberland Irmağı Vadisi, 58
Cumhuriyetçi Pawneeler. *Bkz.* Kitkehahkisler
Cushing, F.H., 54,
Custer, General George Armstrong, 142, 216, 236, 237

Çantalar, 98, 252, 253
Çapalar, buluşu ve kullanımı, 52, 53
Çatısı, büyücü, 148
Çakınlar, kutsal, 139, 148, 157; büyü piposu, 82; ok, 139, 157; Pawnee, 192-194, 196; Sabah Yıldızı 192-194
Çılgın At, Reis, 215, 216, 236
Çıngıraklar, 323
Çıngıraklı yılanlar, 287, 288
Çiçek hastalığı, 135, 136, 137, 219, 242
Çiftçilik, 41, 42, 46-56, 238, 283, 319, 320, 328, 385, 390 (*ayrıca bkz.* belirli ürünler, yerler; Yiyecek; Bitkiler; Mısır); Algonkin, 97; Caddo, 191; dualar ve ayinler, 157, 158, 189, 190, 287, 288, 379 (*ayrıca bkz.* Dini inançlar; Törenler); ilk, 25-34; Iroquois, 171, 180; Kızılderili bölgelerinde, 375-379; Natchez, 203; Navaho, 281, 283; Pawnee, 189, 190; Pueblo, 287, 293, 294; Sioux, 194, 243
Çiftlik hayvanları, 46, 203, 207, 333, 347; sığır, 203, 324, 350, 371; Kızılderili bölgelerinde, 375; koyun, 277, 281, 283
Çiftlikler ve çiftlik binaları, -na akınlar, 109
Çikolata, 46, 47, 388
Çilek Şenliği, 171
Çin, 76

Çocuklar, 267, 321, 327, 329, 333-335, 344, 349, 362; -a davranış, 289, 333-336; beslenme, 36, 43, 238; eğitim, 383; evlat edinilen, 333-334; giysiler, 101, 220; -ın kurban edilmesi, 268, 286; Kızılderili bölgelerinde, 371, 383; köleler olarak, 266, 268, 282; nüfus, 316-318; Pueblo, 289, 292; ve savaşlar, 95, 109, 142, 274-276, 282
Çorba, 35, 36, 43
Çöl bölgesi halkları, 295, 299. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler
Çömlekçilik, 53-56, 64, 98, 155, 180, 204, 233, 381, 386, 390 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Aşağı Mississipi, 80, 204; dualar, 158; ilk çiftçiler, 48, 51, 52; ilk inşaatçılar, 58, 60, 65; taş kaynatanlar, 36, 37, 39
Çömlekler, yemek pişirmek için, 36, 37-43, 52. *Ayrıca bkz.* Yemek pişirme
Çukur evler, 63

Dağ (ya da Tsethaottine) kabilesi. *Bkz.* Mountain kabilesi
Dakota (bölge), 130, 218 (*ayrıca bkz.* Kuzey Dakota; Güney Dakota); ilk çiftçilik, 52
Dakota (Sioux) kabileleri, 129, 156, 213-218, 241, 298, 301, 330 (*ayrıca bkz.* Doğu Dakotaları; Santee Dakotaları; Teton Dakotaları); A.B.D. ile savaşlar, 215-233, 298; betimlemeleri, 215-217, 245, 246; gruplar, kabileler, 215-216, 219; reisler, önderler, 228, 234-243;
Dakota ya da Sioux Kızılderililerinin Tarihi (Robinson), 228, 237
Danslar ve dans etme, 266, 354-356 (*ayrıca bkz.* Törenler); Algonkin, 103, 104, 139; Güneş, 139, 156, 224, 246; Hayalet, 239; Hopi, 287, 288; Pawnee, 195, 196; Sioux, 224, 195; tütün çubuğu, 81; Yeşil Mısır, 50; Yılan, 287, 288
Darlington, William M., 332,
De Chelly Kanyonu, 281, 283
De Smet. *Bkz.* Smet, Peder Jean Pierre de
De Soto, Hernando, 181, 197, 343
De Vargas. *Bkz.* Vargas, Diego de
Deerfield, Mass., 109, 333
Delaware (eyalet), 317
Delaware Irmağı ve Vadisi, 110, 111, 168
Delaware Konfederasyonu, 92, 110, 111-115, 116, 120, 330, 351;
Demir aletler, 386
Demir Çağı, 53
Demir tencereler, 39, 40, 222
Demiryolları Birliği Tarafından Işgaline Karşı Kızılderili
Demiryolları, 230, 234, 368
Dendrokronoloji, 66
Deniz kabukları, 152; süslemeler, 61; wampum, 381
Deniz kuvvetleri, A.B.D., 210
Denver, Colo., 142, 296
Deriler (*ayrıca bkz.* Kürk tuzakçıları ve ticareti; belirli hayvanlar); boyanmış (*bkz.* Resim: deriler, postlar); giyim, 97, 102, 171, 203, 204, 220, 253, 255, 271, 323; yemek pişirme kapları, 38, 41
Desenler, 140, 141, 220, 222, 265, 381 (*ayrıca bkz.* Çömlekçilik; Dokumacılık; Sepet yapımı); Arapaho, 381; geometrik, 381, 390; Hopi, 293; Navaho, 277, 279
Detroit, 117, 118, 119, 120, 126; -'te Huronlar, 167; -'te Kırmızı Ceket, 177
Dev kanarya otu (*Ambrosia trifida*), 47
Develer, 20, 21, 23, 29
Devrik Ağaçlar'da, 122, 123; Fransızlar ve, 118, 120; Iroquoislar ve, 167, 172

Devrik Ağaçlar, savaşı, 122-124, 126, 167
Devrimi, Amerikan, 167, 170, 177 (*ayrıca bkz.* belirli kişiler, kabileler); Cherokee ve, 181-183; Dakota (Sioux) ve, 227
Dil tarihlemesi, 91
Dil; dilbilim; konuşma, 25, 87-91, 149, 189, 217, 218, 244, 261, 262, 285, 312, 314, 315, 383 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); aileler, soylar, 11, 25, 87-91, 149-152, 160, 197, 213-246, 247-259 (*ayrıca bkz.* belirli aileler, kabileler, soylar); alınan Kızılderili kelimeleri, 390, 391; -lerin ayrılması yoluyla tarihleme, 24; işaret dili, 252; ticaret özel dili (Chinook), 251, 252
Dilbilim. *Bkz.* Dil
Din adamları, 57, 196, 255, 288, 291. *Ayrıca bkz.* Büyü: -cü doktorlar; Misyonlar ve misyonerler; belirli kişiler
Dindjie kabilesi, 260
Dini inançlar, 60, 69, 73, 139, 140, 156-158, 189-201 *çeşitli yerlerde*, 221-224, 239, 245. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler; Doğaüstücülük; Hıristiyanlık; Mitoloji; Tanrılar; Törenler
Direnişinin Öyküsü (Hebard), 304
Dirsek biçiminde pipolar, 73, 74, 75, 79
Dogrib kabilesi, 260, 270
Doğa, ilgili Kızılderili inançları, 83, 98, 99, 157, 158, 361- 364, 390. *Ayrıca bkz.* Mitoloji; Dini inançlar
Doğaüstücülük, 50, 51, 83, 84, 98-101, 113, 221-224, 359-366. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler; Dini inançlar; Mitoloji; Tanrılar
Doğu Dakota kabilesi, 215, 225-232, 243
Doğu Kıyısı, 74, 77, 92-115, 317, 330 (*ayrıca bkz.* Atlantik Kıyısı; belirli yerler, kabileler); ilk çiftçilik, 49-53; tarihöncesi inşaatçılar, 57, 58, 61
Doğu Ormanlık bölgesi. *Bkz.* Orman Kızılderilileri
Doğum oranı, 318, 319
Doktorlar, Kızılderili, 100 (*ayrıca bkz.* Büyü: -cü doktorlar); kök, 100
Doktorlar, kökler kullanan, 100
Dokumacılık, 37, 63, 98, 155, 294, 327, 328, 390 (*ayrıca bkz.* Dokumalar; Giyim; Kumaş); Nadene, 265, 271; Natchez, 204; Navaho, 277, 279, 280
Dokumalar, 37, 48, 65, 155, 204, 279, 280, 323, 381. *Ayrıca bkz.* Dokumacılık
Domates, 46, 388
Dövme yapma, 102
Drummond Adası, 227
Du Pratz, Natchez tapınaklarında, 198-200
Dualar ve dua armağanları, 103, 157, 158, 189, 190, 195, 196, 221. *Ayrıca bkz.* Törenler; Kurban; belirli kabileler
Dumanlı dağlar, 185
Dunmore, Vali, 173
Duquesne Kalesi, 118
Duvarcılık sanatı, 65. *Ayrıca bkz.* Kerpiç evler; Pueblo'lar
Dünya Savaşı, II., Kızılderililere etkisi, 382, 383

Edebiyat, 285, 322, 332-335, 354, 362. *Ayrıca bkz.* Şiir; belirli yazarlar, kitaplar
Efsaneler, 50, 51, 146, 163, 164. *Ayrıca bkz.* Mitoloji
Eğitim, 383. *Ayrıca bkz.* Alfabeler; Okuryazarlık; Yazı
Eğitim; Yazı
Ekmek: hurma, 97, 203, 390; meşe palamutu, 42, 43, 248; mısır, 203
El sanatları. *Bkz.* Sanat, el sanatları
Elektrik, kullanımı, 375

Elma bahçeleri, 171
Enfiye, 78, 79
Erie Gölü, 126, 166, 167
Erie kabilesi, 159, 160, 166-168
Erkek çocuklar. *Bkz.* Çocuklar
Erkekler (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler): avcılar olarak, 319-326, 326, 327; nüfus sayımları, 316-318, 325; yaşam biçiminde rolleri, 314-330
Esirler, 119, 181, 333-335; işkenceleri, 204, 333 (*ayrıca bkz.* İşkence); kadınlar ve çocuklar, 109, 173, 266, 268, 282, 332-336; kurbanlar olarak, 192, 193;
Eski Dünya, 66, 67, 68, 70 (*ayrıca bkz.* Avrupa; belirli olaylar, yerler); buluşlar, 53, 385, 386, 388, 389; Kızılderililerin kökeni ve, 21-24; -'da tütün, 76
Eski Kuzeybatı (Orta Bölge), 116-129; kabilelerin listesi, 92
Eskimo-Aleut dil grubu, 91
Eskimolar, 30, 91, 145, 260, 265, 339, 386; kan grupları, 31; nüfus, 316; tütün içimi, 76
Estevanico, 290
Eşekler, kullanımı, 346
Et yeme, 319-326. *Ayrıca bkz.* Hayvan yaşamı; Besin; Avcılık
Etekler, 101, 281
Etowah Tümseği (Ga.), 62, 67
Evcil hayvanlar, 32, 171, 231, 346, 347, 386. *Ayrıca bkz.* Köpekler; Koyunlar
Evlenme, kabile dışı, 16, 31, 263, 336; Cherokee ve, 182, 183, 185
Evler, 55, 147, 149, 150, 151, 243, 299, 327, 347, 390 (*ayrıca bkz.* belirli türler, yerler; Mimari; Tipi'ler); Algonkin, 96, 97, 113; Apache, 277; arı kovanı şekilli, damlı, 191; Caddo, 191, 194; çukur, 63, 64; Delaware, 113; Iroquois, 180; Kızılderili bölgeleri, 369, 370, 374, 375; mağara, 23, 28, 31, 32, 47; Navaho (hogan) 278; Pawnee, 191, 194, 195, 347; Pueblo, 63-66, 254, 289, 294; Tlingit, 263, 266-268; yamaç, 49, 51, 63
Evlilik, 172, 195, 305, 327, 336. *Ayrıca bkz.* Evlenme, kabile dışı
Eyak kabilesi, 260

Fairbanks, Alaska, 23
Fall Kızılderilileri, 241. *Ayrıca bkz.* Atsina kabilesi
Fasulye Şenliği, 171
Fasulye ve mısır haşlaması, 97
Fasulye, 49, 60, 64, 171
Federasyonlar, 105, 128, 162-164, 195, 208, 316. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar
Fell's Mağarası, Şili, 23, 28, 37, 55
Fetterman Kalesi, 234
Fıstıklar, 63. *Ayrıca bkz.* Meşe palamutları; Besin; Tohumlar
Filipin Adaları, 76, 127
Filler, 20
Florida, 275, 276, 317; Güneydoğu kabileleri, 205, 209-211; tarihöncesi, 30
Foklar, 265
Folsom uçları, 25-27
Folsom, N.M., 23, 25, 27
Fosiller, 24, 26, 27, 29
Fox kabilesi, 92, 118, 127-129, 144-149, 384; Dakota (Sioux) ve, 225
Frances Slocum Eyalet Ormanı, 332
Fransa ve Fransızlar, 67, 87, 93, 116-118, 144, 161, 305, 317, 331, 351; Algonkinler ve, 93, 144; Caddo ve, 189, 190, 192, 195; Cherokee ve, 181, 182; Crow ve, 240; ve Dakota (Sioux), 225; ve Güneydoğu kabileleri, 197, 198-202, 204; ve İngiltere, Kızılderililer ve aralarındaki savaşlar, 15, 16, 94, 107, 108, 116-121, 166, 170; Iroquois ve, 161, 164-168; tütün içimi, 71, 76, 78, 81;
Fransız ve Kızılderili Savaşı, 107, 108, 114, 117-121
Fuhuş, 105, 136, 350

Galice kabilesi, 260
Genel görünüş, 97, 101-103. *Ayrıca bkz.* belirli eşyalar; Giyim
Geometrik desenler, 381, 390. *Ayrıca bkz.* Desenler
George Gölü, 179
Georgia (eyalet), 183, 184, 197, 205, 207, 209, 211; tümsek yerleri, 62, 67
Germantown, 111
Geronimo, Reis, 260, 274, 275
Geyik derileri, 155, 191, 203, 253, 269, 323
Geyik, 25, 97, 148, 171, 172, 319-325
Gist, Christopher, 332
Giyim, 323, 328, 329, 355, 374, 390 (*ayrıca bkz.* belirli eşyalar); Algonkin, 97, 101-103; Anasazi, 64; Caddo, 191; Crow, 240; Iroquois, 171; Nadene, 265, 271; Natchez, 203, 204; Navaho, 277-279; Nez Perce, 253, 254, 255; Sioux, 216, 217, 220, 222
Giysiler. *Bkz.* Giyim
Glacier Parkı, 132, 134
Gosiute kabilesi, 299
Göçmenler, 95, 104, 106, 216. *Ayrıca bkz.* Koloniler ve kolonilerde yaşayanlar
Göğüslükler, 61
Gök gürültüsü kuşu, 99, 390
Gök gürültüsü, 83, 99, 157
Gökyüzü, ilgili inançlar, 189, 190, 191, 199-200. *Ayrıca bkz.* Tanrılar; Dini inançlar
Gömlekler, 216, 220, 222
Gövdeleri, pipo, 82, 83
Great Basin, 36, 299
Great Lakes bölgesi, 15, 131, 227 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); kabileleri, 145-149
Greenville, Ohio, 123
Gros Ventre (Atsina) kabilesi, 92, 130, 131, 133, 138
Gros Ventre (Hidatsa) kabilesi, 241. *Ayrıca bkz.* Hidatsa kabilesi
Gruplar ve topluluklar, Kızılderili, 314, 315, 316-330
Guatemala, 284
Gümüş: el sanatı 277, 280, 386; madenleri, 290
Güneş Dansı, 139, 156, 224, 246
Güneş tapınması, 198-201, 223
Güney Amerika, 28-32, 343, 352 (*ayrıca bkz.* belirli ülkeler, kabileler); çiftçilik, 52, 352; inciler, 61; tütün içimi, 74
Güney Dakota, 138, 220, 225, 236, 298
Güney Ölüm Tarikatı, 62
Güney Saskatchewan Irmağı, 138
Güney Siouxları, 243, 244
Güneybatı (A.B.D.), tarihöncesi, 31, 52, 53, 66
Güneybatı kabileleri, 260, 261, 262, 273-277, 312, 330. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler
Güneydoğu kabileleri, 197-212, 244, 245, 330 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Caddo, 197-212; Cherokee, 181-147; grupları, 197, 198; Iroquois, 159, 168, 181-187; nüfus, 316, 317
Güneydoğu, tarihöncesi, 70

Haçlı Seferleri, Eski Dünya, 67, 70
Haida kabilesi, 213, 214
Haines, Francis, 258
Hale, Horatio, 252,
Halk Sağlığı Hizmetleri, A.B.D., 377
Halk tabakası, 201, 202, 268
Hamilton, Ohio, 61
Han (Hankutchin) kabilesi, 260
Hanna, Charles A., 333
Hano Pueblo, 284

Hare kabilesi, 260, 270
Harmar, General Josiah, 121, 122
Harney, General W.S., 233
Harris, Mary, 332
Harrison, William Henry, 125, 126, 230

Hasinai Konfederasyonu, 188
Hastalık ve salgın hastalıklar, 105, 135, 136, 137, 191, 219, 242 (*ayrıca bkz.* belirli hastalıklar, kabileler); büyü inançları, 361, 364, 365, 366 (*ayrıca bkz.* Büyü: -cü doktorlar); Kızılderili bölgelerinde, 368, 369, 374
Hava. *Bkz.* İklim; belirli bölgeler
Hayalet Dansı, 239
Hayaller, 158, 362, 363, 390
Hayvan tanrılar, 99. *Ayrıca bkz.* Totemcilik
Hayvan yaşamı, 319-326, 386 (*ayrıca bkz.* Avcılık; belirli türler); ahçılık, taş kaynatanlar ve, 35; ilgili inançlar, 361-363; kürkler, 340 (*ayrıca bkz.* Kürk tuzakçıları ve ticareti); yerli Kızılderililer ve, 20-34, 47
Hayvanat bahçeleri, 286
Hearne, Samuel, 270,
Hebard, Grace Raymond, 304
Hedikler, 269, 272, 390
Helezon küpeler, 61
Henry, Alexander, 83, 350, 358,
Heykelcilik; toprak yapılar, tarihöncesi, 57-63
Hıristiyanlık, 106, 169, 178, 255, 275, 365. *Ayrıca bkz.* belirli mezhepler
Hiawatha, 146, 162, 163
Hidatsa kabilesi, 215, 225, 229, 241, 242
Hindi, 65, 203, 390
Hogan (Navaho evleri), 277-281
Hokan-Sioux dil soyu, 91, 159-181, 188-212, 213-246 (*ayrıca bkz.* belirli aileler, kabileler); Caddo, 188-212; Iroquois, 159-181; Penutian, 247; Sioux, 213-246
Hollanda Protestan Kilisesi, 275
Hollanda ve Hollandalılar, 67, 78, 93, 110, 317, 342
Hollandalılar. *Bkz.* Hollanda ve Hollandalılar
Hominy. *Bkz.* Mısır lapası
Hopewell Kızılderilileri, 58-62, 67
Hopi Puebloları, 66, 67, 250, 284, 286-295, 384
Horn Burnu, 21, 23, 29, 33, 37
Hotevilla (Hopi köyü), 384
Hottentotlar, 77
Howard, General O.O., 257, 258
Huave kabilesi, 249
Hubbard, J.Niles, 174
Hudson Irmağı, 165
Hudson Körfezi, 145, 149, 269, 270
Hudson, Henry, 81, 217, 348
Hunka, 84
Hunkpapa Teton-Dakota, 215, 218
Hupa kabilesi, 260
Hurma ekmeği, 97, 203, 390
Huron (Wyandot) kabilesi, 123, 159, 160, 164-167, 172, 180; Dakota (Sioux) ve, 225
Huron Gölü, 145, 146, 164, 227
Hükümeti, Kızılderili, 105, 106, 162-164, 183, 184, 195, 201, 202, 234, 279, 291. *Ayrıca bkz.* belirli kişiler, kabileler; Konseyler

Ihlamur ağacı lifi ipi, 147
Ilık Pınarlar (ya da Tenino) kabilesi. *Bkz.* Warm Springs kabilesi
Ilık Pınarlar Apacheleri. *Bkz.* Warm Springs Apacheleri

İç Bölge (A.B.D.), 92, 316, 317. *Ayrıca bkz.* Eski Kuzeybatı
İç Savaş, 184, 230, 232
İçki kaçakçıları, 350
İçki, 105, 136, 137, 157, 338, 348-353, 382; Kızılderililerin bildiği mayalama işlemi, 352, 353, 389
İçme, sarhoşluk. *Bkz.* İçki
İdaho, 152, 256, 257, 296, 319, 346; Bannock, 284; Shoshoni, 304, 346
İddialar Kurulu, 383
İki Tencere Teton-Dakota, 215, 218
İklim, 33, 34, 148, 220, 265, 269. *Ayrıca bkz.* belirli bölgeler
İlk Ormanlık Dönemi, 58

İllinois Irmağı, 169
İllinois kabileleri, 92, 118, 169
İnca Kızılderilileri, 53
İnciler, 61, 390
İngalik kabilesi, 260, 270
İngiltere ve İngilizler, 67, 87, 106, 134, 317, 331-336 (*ayrıca bkz.* belirli olaylar, kişiler; Koloniler ve kolonilerde yaşayanlar); Algonkin ve, 93, 110, 122, 123, 124, 127; Cherokee ve, 181, 182; Dakota (Sioux) ve, 226-230; ve Fransızlar, Kızılderililer ve aralarındaki savaşlar, 15, 16, 94, 95, 107, 108, 116-121, 166, 167, 170, 179, 181, 182, ; ve Güneydoğu kabileleri, 204, 205, 207; ve içki, 351; Iroquois ve, 166, 167, 170, 176-179; tütün içimi ve, 76, 78;
İnsan Hakları Yasası, 382
İnsan kurban etme, 192-194, 223, 224, 268, 286
İnşaatçılar, 57-70
İntihar, 224
Iowa (eyalet), 170, 384
Iowa kabilesi, 215, 220, 243
İp, 98, 147, 253; babiche, 268-272
İroquois ailesi, 16, 113, 114, 116, 121, 123, 160-187, 189, 244, 316, 330, 341 (*ayrıca bkz.* belirli kabileler); aile örgütü, 171, 172; Algonkinler ve, 94, 105, 122, 144, 145, 160, 161, 165, 172, 177, 179, 187, 213, 341; Altı Ulus, 160-181; reisler, önderler, 172-180, 185-187; Sioux ve, 213; yaşam biçimi, özellikleri, 160, 171-181
İrving, Washington, 96
İsimler (Kızılderili), coğrafi, 390, 391
İskeletler, ilk insan, 30-33
İsleta Pueblo, 284, 289
İspanya ve İspanyollar, 15, 61, 190, 210, 312, 343, 352 (*ayrıca bkz.* belirli kişiler, yerler); Apache ve, 273; Cherokee ve, 181; Comanche ve, 297; Creek ve, 205; Delaware ve, 114; Hopi ve, 288- 293; Navaho ve, 277, 282; Pawnee ve, 190; Pima ve, 300; ve tütün içimi, 76, 78
İşaret dili, 252
İşi, kirpi dikeni, 222, 271, 390
İşkence, 106, 156, 165, 174, 204, 306, 334, 337; kendi kendine, 158, 223, 224, 245, 246
İtalya, 76

Jackson, Andrew, 205, 207, 230
James, Kral, 79
Jameson, Mary, 332
Jamestown kolonisi, 110
Jefferson, Thomas, 173, 213, 305, 368
Jemez Pueblo, 284
Jenks, A.E., 30
Jicarilla Apacheleri, 260, 277
Johnson, Sir William, 178
Jones, William, 127
Joseph, Reis, 249, 256-259

Kabaklar, 48, 60, 167, 390
Kabuklu deniz hayvanları, yenmesi, 104, 105
Kachina'lar, 288, 289
Kadınlar, 78, 109, 140, 171, 172, 101-103; Algonkin, 97; ve anaerkil aile örgütü, 171, 172; büyü (sihir), 104; Caddo, 191; çiftçiler olarak, 56, 97, 327, 328 (*ayrıca bkz.* Çiftçilik); -ın dokuma ve çömlek desenleri, 381 (*ayrıca bkz.* Çömlekçilik; Dokumalar); dokumacılık, 279, 294, 327-329, 381 (*ayrıca bkz.* Dokumacılık); evlilik, 171, 172, 195, 202 (*ayrıca bkz.* Evlilik, kabile dışı); giyim, genel görünüş (*ayrıca bkz.* Giyim); Iroquois, 171, 172; Maria Martinez, 293; Nampeo, 293; Natchez, 202; Navaho, 279-282; için nüfus sayımları, 317, 318, 325; Pawnee, 192, 195; Pocahontas, 95, 168, 217; Pueblo,

65, 287, 293; Sacajawea, 284, 304-311; Sioux, 220-222; yemek pişirme, tarafından beslenme, 44, 45, 97, 171-181, 320, 325-329 (*ayrıca bkz.* Yemek pişirme; Besin; belirli kabileler)
Kadohadacho Konfederasyonu, 188
Kafa derileri ve kafa derisi yüzme, 15, 16, 96, 117, 222, 229, 230, 273 (*ayrıca bkz.* Akınlar ve akın düzenleme; belirli yerler, kabileler); yöntem, 380, 381; A.B.D. Ordusu tarafından, 142
Kağıt, 147, 285. *Ayrıca bkz.* Yazı
Kaleler, 118-122, 123, 126, 161, 168 (*ayrıca bkz.* belirli kaleler, yerler); Dakota (Sioux) ve, 228, 233, 234, 235; Güneydoğu, 204
Kalispel kabilesi, 92, 152
Kama dişli kaplanlar, 23
Kamış tütün boruları, 74
Kamia, Idaho, 257
Kan grupları, 31
Kanada geyiği, 20, 320-324
Kanada, 40, 116-121, 131, 258, 319, 321, 380, 386; Algonkinler, 93, 124, 144; Assiniboin, 218; Dakota (Sioux), 226, 228, 236, 237, 238; İngiltere ve, 16, 117, 121; Iroquois, 177, 179; Karaayak, 132, 135, 136, 137; Nadene aileleri, 261-263, 269, 270, 272, 273; tarihöncesi, 20, 23, 24, 33; taş kaynatanlar, 35, 56; tütün içimi, 71, 73, 74, 77, 82
Kanolar, 38, 117, 147, 149, 328; Algonkin, 93, 145, 271; Iroquois, 180; Sioux, 219; Tlingit, 265, 267
Kansas (eyalet), 10, 114, 168, 296; Kızılderili bölgeleri, 114
Kansas kabilesi, 215, 243
Kaplanlar, kama dişli, 23
Kaplar, eve ait, 97, 327. *Ayrıca bkz.* Aletler ve araçlar; belirli türler; Yemek pişirme
Kara Atmaca, Reis, 92, 127-129
Kara Tepeler, 138, 233, 236, 296
Karaayak kabileleri, 92, 130, 131-138, 150, 151, 153, 157, 301 (*ayrıca bkz.* belirli kabileler); Algonkin, 272; kan grupları, 31; Kuzey, 130, 131, 137, 342, 356; Ovalar, 92, 330; silahlar, 342; tütün içme, 82, 356
Karaayaklar Teton - Dakota (Sioux), 215, 218
Karamelalı patlamış mısır, 161

Karbon 14, tarihlemesi, 24, 26-28, 34
Kardeşlik ve dostluk, 99, 161; pipo içimi ve, 71-75, 81-84
Kare Kule Evi Pueblo'su, 64
Karibu, 269, 271
Karok kabilesi, 244
Kartal Topluluğu, 171
Kartal tüyü başlıklar, 216, 245
Kaska kabilesi, 260
Katliamlar, 16, 165, 168, 179, 232, 256, 270. *Ayrıca bkz.* Öldürme; Savaşlar; belirli yerler, kabileler
Kato kabilesi, 260
Katoliklik, 255, 290, 372. *Ayrıca bkz.* Hıristiyanlık
Kavak ağaçları, 347
Kawchodinne kabilesi, 260
Kaya barınakları, 47, 48
Kaya Irmağı, 129
Kaya Yerleşimcileri, Ozark, 47
Kayaklar, 272
Kayalık Dağlar, 24, 131, 132, 149, 153, 270, 296
Kayıklar ve kayık yapımı, 264, 265. *Ayrıca bkz.* Kanolar
Kayın ağacı kabuğu: evler, 97, 147; kağıt, 147; kanolar, 93, 145, 147, 219, 271; kaplar, 40, 147
Kaynatma, 35-45, 60, 148, 222, 265. *Ayrıca bkz.* Taş kaynatma
"Kazıcı Kızılderililer," 285, 299
Kazıklar, 161, 204. *Ayrıca bkz.* Kaleler
Kemikten aletler, 52, 65, 98, 323
Kenai kabilesi, 260

Kendi kendine işkence, 158, 223, 224, 245, 246
Kentucky, 116, 117, 130, 317, 324; ilk çiftçilik, 47, 52; mağaralar, 74; tüfekler, 341
Keokuk, Iowa, 129
Keokuk, Reis, 92, 127-129
Keresan Pueblo'ları, 289
Kern Irmağı kabilesi, 284, 299
Kerpiç Duvarlar, Texas, 142
Kerpiç evler, 64-67, 278, 294
Keşif erleri, Kızılderili, 190, 301
Khotana kabilesi, 270
Kırbaçlama, 292
Kırmızı Ceket, Reis, 159, 170, 177, 178, 179
Kırmızı taştan pipolar, 216, 245
Kısa Boğa, Reis, 240
Kıyı Kızılderilileri. *Bkz.* Atlantik Kıyısı; Doğu Kıyısı; Pasifik Kıyısı; belirli yerler, kabileler
Kıyılarındaki Kızılderili Kabileleri (Swanton), 200 Indiana, 114, 116, 123, 130, 169, 214, 317, 324, 332; -'daki Huronlar, 166, 167; Miami toprak iddiaları ve anlaşmalar, 10
Kızak. *Bkz.* Toboggan
Kızıl Bulut, Reis, 215, 235, 236
"Kızıl Kanat" (şarkı), 216
Kızıl Kanat, Reis, 228
Kızılderili bölgeleri, 312, 336, 350, 367-384; Arapaho, 138; Cheyenne, 142; Dakota (Sioux), 232, 236, 239; Iroquois, 170; Karaayak, 132, 138; Klamath ve Modoc, 251; Menomini, 146; Navaho, 281-283; Nez Perce, 256; Ontario, 114; Sauk ve Fox, 128; -nin sayısı, 369, 370; Shoshoni, 302-304; Ute, 297; -nde yaşam, 10, 367-384
Kızılderili İşleri Bürosu, 212, 341, 351, 370, 374, 375. *Ayrıca bkz.* Temsilciler ve temsilcilikler
"Kızılderili sırası," 355, 390
"Kızılderili Şehri," Anadarko, Okla., 191
Kızılderili Toprakları, 184
Kızlar. *Bkz.* Çocuklar
Kickapoo kabilesi, 92, 118
Kil: sepet tepsiler, 54; kaplar, 98; için dualar, 158
Kilim dokuma, Navaho, 279, 280
Kinkyone kabilesi, 260
Kinnikinnick, 77
Kintpuash (Yüzbaşı Jack), 250, 251
Kiowa kabilesi, 143, 284, 287, 295-298; Apache, 260, 261, 262, 273
Kirpi dikeni işi, 222, 271, 390
Kitkehankis (Cumhuriyetçi) Pawnee'ler, 188, 189
Kiva'lar, 65
Klamath kabilesi, 249, 251
Klanlar, olarak örgütlenme, 150, 172, 262, 263
Klikitat kabilesi, 249, 252
Knaiakhotana kabilesi, 260
Knife Irmağı. *Bkz.* Bıçak Irmağı.
Koasati kabilesi, 198
Kol bantları, 271
Kolera, 242, 365
Koloniler ve kolonilerde yaşayanlar, 16, 117, 318, 331-336 (*ayrıca bkz.* belirli koloniler; İngiltere ve İngilizler); içki ve, 348, 351; Iroquois ve, 164, 173, 175, 176, 182; ve Kızılderililerle savaş, 96, 104-121, 341
Kolyeler, 61, 280. *Ayrıca bkz.* Boncuklar ve boncuk işi
Kongre, A.B.D., 142, 184, 276
Konseyler, 103, 104, 125, 315, 358, 381 (*ayrıca bkz.* Hükümeti, Kızılderili); Dakota (Sioux), 218, 227; Pueblo, 292
Konukseverlik, yasası, 166, 210, 337
Konuşma sanatı, konuşmacılar, 354, 359, 364, 365 (*ayrıca bkz.* belirli kişiler); Algonkin, 127-129, 148; Iroquois, 171, 174-176
Konuşma. *Bkz.* Dil
Koruyucu ruhlar, 99, 100. *Ayrıca bkz.* Totemcilik

Kouse kökleri, 253
Koyukon kabilesi, 260
Koyun yetiştirme, 277, 281, 283
Kozalaklı ağaçlar, 33, 34, 146, 147, 261. *Ayrıca bkz.* Ormanlar
Kökler ve kök bitkileri, 43, 153, 253, 265, 300
Köle kabilesi. *Bkz.* Slave kabilesi.
"Köle öldüren"ler, 268
Köleler ve kölelik, 96, 183, 203, 204, 210, 333; Navaho, 282, 283; Tlingit, 266, 268; Zenci, 183, 203, 210
Köpek Kemiği kabilesi. *Bkz.* Dogrib kabilesi.
Köpekler, 32, 64, 68, 131, 171, 203, 328, 385; travois, 156, 222, 390
Kötü alışkanlıklar, 105, 138, 350. *Ayrıca bkz.* Fuhuş; İçki
"Kötü Kokulular," 201, 202
Köyler, toplumsal birimler olarak, 105, 195, 196, 314, 315, 346
Kral George Savaşı, 107
Kral Philip Savaşı, 96
"Kral Tammany'nin Oğulları," 111
Kral William Savaşı, 107
Kraliçe Anne Savaşı, 107
Kulübeler, 60, 219, 375
Kum Deresi, 141
Kum resmi, 280, 281
Kumaş, 65, 294, 323. *Ayrıca bkz.* Dokumalar; Dokumacılık
Kunduz kabilesi. *Bkz.* Beaver kabilesi.
Kurban, 158, 268, 286; insan, 192-194, 223, 224, 268, 286; pipolar, 60
Kurt Pawneeleri. *Bkz.* Skidi (Kurt) Pawneeleri
Kurtarıcı, -ya inanma, 239
Kurz, Rudolph, 365, 366
Kuş tanrılar, 99. *Ayrıca bkz.* Totemcilik
Kutchin kabilesi, 260, 270
Kutenai Kızılderilileri, 39, 92, 150, 330
Kutup bölgesi, 21, 260, 269, 271. *Ayrıca bkz.* Alaska
Kuyruktan dolma tüfekler, 345. *Ayrıca bkz.* Tüfekler; Silahlar
Kuyumculuk, 60, 61, 65, 277, 280, 386
Kuzey Amerika Kızılderililerinin Öyküleri (Thompson), 51
Kuzey Amerika'da Eski Çağ İnsanı (Wormington), 30
Kuzey Amerika, tarihöncesi. *Bkz.* Tarihöncesi, tarihöncesi Kızılderililer
Kuzey Carolina, 184, 215, 316
Kuzey Dakota, 139, 218, 220, 225, 305; Mandan, 241, 305
Kuzey Pasifik kıyısı, 21, 22, 260, 261-272, 330. *Ayrıca bkz.* Kuzeybatı Kıyısı kabileleri; Pasifik kıyısı; belirli yerler, kabileler
Kuzeybatı Kıyısı kabileleri, 150-153, 157, 260, 262-273. *Ayrıca bkz.* Kuzey Pasifik kıyısı; Pasifik Kıyısı; belirli yerler, kabileler
Kuzeybatı, tarihöncesi, 68
Kuzeydoğu kabileleri, 322. *Ayrıca bkz.* Doğu Kıyısı; New England; belirli yerler, kabileler
Küçük Kaplumbağa, Reis, 92, 122
Küçük Karga, Reis, 215, 228
Kül suyunda mısır lapası, 97, 203, 271, 390
Kürk tuzakçıları ve ticareti, 77, 117, 119, 149, 241, 269, 317, 318, 320, 321, 340 (*ayrıca bkz.* Tacirler ve ticaret merkezleri); Athapascanlar ve, 271; Karaayak ve, 131, 135; içki ve, 349, 350; törencilik, 356-358
Kwakiutl kabilesi, 92, 150
Kwalhioqua kabilesi, 260

Labrador, 92, 269
Lacrosse, 271, 361
Ladin Ağacı Evi Pueblo'su, 64
Ladin ağacı kökünden sepetler, 265
Laguna Pueblo'su, 289
Lapwai Kalesi, 256

Laramie Anlaşması, 1851'deki, 233
Laramie Kalesi, 233, 234, 235
Lassik kabilesi, 260
Lav Yatakları, savaşı, 250, 251
Le Petit (Cizvit papazı), Natchez güneş tapınması üzerine, 201
Lehçeler. *Bkz.* Dil
Lehimleme, kullanımı, 387
Lenape, 112
Lenni Lenape, 112
Lewis ve Clark seferi, 44, 45, 242, 296, 301, 305-311; Sacajawea ve, 301, 304-311
Lewis ve Clark Seferinin Özgün Günlükleri, 1804-1806, 305-309
Lifleri, bitki, kullanımı, 64, 98, 147, 204. *Ayrıca bkz.* belirli eşyalar; Kumaş
Lincoln, Abraham, 127
Lindenmeier, 26, 27
Lipan Apacheleri, 260
Logan, John, Reis, 171, 172-174
Londra, İngiltere, 77
Long Island, N.Y., 351
Longfellow, Henry Wadsworth, 146, 164, 216
Lorette, Quebec, Kanada, 168
Loucheux kabilesi, 260, 270
Louisiana Satışı, 368
Louisiana, 117, 197, 205, 244; Caddo, 189, 191, 197, 213
Lubbock, Texas, 26, 27
Luttig, John C., 309, 310

Mackenzie Irmağı ve Vadisi, 24, 270
Mackenzie, Albay Ranald S., 143
Mackinac Adası, 118, 225
Macleod, William Christie, 352
Mağaralar, tarihöncesi, 23, 28, 29, 32, 47, 74
Mahican kabilesi, 92, 96, 105
Maidu kabilesi, 248, 249, 330
Maine, 105
Makosenler, 103, 220, 222, 323, 329, 390; sandaletler, 63
Mamutlar, 20, 23, 27, 29, 31-34
Manabus, 98, 99
Manahoac kabilesi, 215, 244
Mandan kabilesi, 215, 241-243, 347; Dakota ve, 220, 225, 229; Waneta ve, 229
Manhattan Adası, 81, 110, 348
Manibozho, 98, 99
Manihot yetiştirme, 352
Manitou, 155
Mankato, -'da asılan Dakotalar, 232
Manyok, 385, 388
Marcos de Niza, Fray, 290
Maria. *Bkz.* Martinez, Maria
Martinez, Julian, 293
Martinez, Maria, 284, 293
Maryland, 317
Maskeler, 171, 180, 266, 358, 359; Hopi (kachina'lar), 288, 289
Massachusett kabilesi, 92, 96, 105
Massachusetts, 104, 105, 351
Massasoit (Wampanoag reisi), 92, 96
Mastodontlar, 20, 23, 27, 29
Matematik, 224, 286, 388
Matotope, Reis, 242
Mattole kabilesi, 260
Maumee, Ohio, 122
Mavi Ceket, Reis, 92, 123
Maximilian, Avusturya prensi, 242
Maya Kızılderilileri, 53, 284, 285, 386, 388. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler
Meade Kalesi, 298
Meigs Kalesi, 228
Meksika Körfezi, 24, 213, 244, 343
Meksika Savaşı, 297
Meksika Vadisi, 24, 29, 386
Meksika, 186, 230, 285, 296, 297, 300, 353, 385, 386; Apache, 273-275, 353; Hopi, 288-294; Navaho, 282, 283; Penutian kabileleri, 249; tarihöncesi Kızılderili, 24, 49, 52, 53, 61, 68, 74; Pueblolar, 289-294
Melbourne, Fla., 30
Menifee İlçesi, Ky., 47
Menomini kabilesi, 92, 98, 146

Merak, Kızılderililerin gizlediği, 359, 360
Mesa Verde, Colo., 63, 64, 66, 294
Mescalero Apacheleri, 277
Meşe palamutları, kullanımı, 41-43, 248, 390
Metalurji, maden işçiliği, 386, 387. *Ayrıca bkz.* belirli madenler
Meksiko, 289
Meyve bahçeleri, 171, 203, 283
Mezar, 30, 58, 64, 328; tümsek, 61, 62, 69-70
Mezoamerika, 49. *Ayrıca bkz.* Orta Amerika
Mısır (ülke), 41, 53, 55, 190
Mısır Ana, 49, 190
Mısır lapası, 97, 203, 271, 390
Mısır Şenliği, 171
Mısır, 46, 191, 286, 321, 338, 347, 352, 385, 388, 390 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler; Çiftçilik); ekmeği, 203; içki, 352; ilk yetiştirilmesi, 46, 49, 53, 55, 56, 60, 65, 319, 352; inançlar, efsaneler, mitoloji, 49-51, 157, 189, 190, 281, 283; ve pipo içimi, 73, 75
Mısırdiken, Reis, 159, 174-177, 177, 178, 179
Mızraklar, 32
Miami kabileleri, 92, 114, 167; Devrik Ağaçlar'da, 122; Fransızlar ve, 118, 120; toprak iddiaları ve anlaşmaları, 10
Michigan (eyalet), 116, 144, 146, 178; -'da Huronlar, 165
Michigan Gölü, 145, 146, 166
Mide (Midewin) Topluluğu, 100, 148
"Midland İnsanı," 31
Midye kabukları, 61. *Ayrıca bkz.* Deniz kabukları
Mika süslemeler, 60
Miles, General Nelson A., 258, 275
Mimari, 63-66, 254 (*ayrıca bkz.* Evler); Natchez, 198-200, 203; Navaho (hogan), 278-279; Pawnee, 194; Pueblo, 64, 66, 294; tapınak, 198-200; Tlingit, 264, 267
Mingo Kızılderilileri, 112, 172-174
Miniconjou Teton-Dakota, 215, 218
Minnehaha, 216
Minnesota Irmağı ve Vadisi, 232
"Minnesota İnsanı," 30
Minnesota, 125, 130, 217; Dakota (Sioux), 225, 230, 231
"Minnetonka Suları," 216
Minnitari. *Ayrıca bkz.* Hidatsa
Mishongnovi (Hopi köyü, Arizona), 289
Mission kabilesi, 284, 299
Mississipi dönemi, 58, 61
Mississipi Irmağı ve Vadisi, 128, 181, 189, 197, 225, 305, 323 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Aşağı, 61, 80, 181, 198, 241; Caddo, 189; çiftçilik, 51, 52; Güneydoğu kabileleri, 197; inşaatçılar, 61, 70; Sioux ailesi, 213, 214, 231; tütün içimi, 71, 80, 81; Yukarı, 71, 117, 231
Missouri Irmağı Üzerinde bir Yolculuğun Günlüğü... (Brackenridge), 309
Missouri Irmağı ve Vadisi, 134, 139, 214, 233, 305, 365; Aşağı, 215; bitkiler, 47; Caddo, 189, 191; Delaware, 114; Hidatsa, 241; Lewis ve Clark seferi, 305-311; Yukarı, 191, 215, 241, 296, 304-311
Missouri kabilesi, 215, 243
Misyonlar ve misyonerler, 277, 372, 383. *Ayrıca bkz.* Hıristiyanlık; belirli kişiler, yerler
Mitoloji, 49-52, 99-101, 113, 189-193, 196, 262-268, 358, 359, 390. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler; Dini inançlar; Doğaüstücülük; Tanrılar
Mitralyözler, 142
Miwahtoni, 241. *Ayrıca bkz.* Mandan kabilesi
Miwok kabilesi, 248, 249
Mixe kabilesi, 249

Modoc kabilesi, 249, 250, 251
Moğolistan; Moğollar, Kızılderili soyu ve, 22, 23, 24, 30
Mohawk kabilesi, 159, 160, 162, 163, 178-180, 339
Mohawk Vadisi, 93, 161, 162, 170
Mohegan kabilesi, 92, 105, 377, 378
Molale kabilesi, 249
Monacan kabilesi, 215, 244
Mono kabilesi, 284, 299
Monroe Kalesi, 128
Montana, 131, 132, 134, 136, 137, 152, 319, 342, 350; Crow, 240; Dakota (Sioux), 218, 234; Kızılderili bölgeleri, 143; Nadene, 272; Penutian, 253, 258; Shoshoni, 304
Montcalm, Marquis de, 119
Mooney, James, 297
Mountain (ya da Tsethaottine) kabilesi, 260
Mu, kayıp kıta, 22
Mumyalar, 64
Muncie Kızılderilileri, 114
Muskhogean ailesi, 197, 198-212, 213, 244, 344 (*ayrıca bkz.* belirli gruplar, kabileler); katkıları, 271, 272
Muskingum Irmağı, 113
Müzik, 216. *Ayrıca bkz.* Şarkılar, şarkı söyleme

Nabesna kabilesi, 260
Nadene dil ailesi, 91, 260-283 (*ayrıca bkz.* belirli gruplar, kabileler); üyelerin listesi, 260
Nahane kabilesi, 260
Nahuatlan, 284. *Ayrıca bkz.* Aztecler; belirli gruplar
Nambe Pueblo, 284
Nampeo, 284, 293
Nanticoke kabilesi, 92, 110
Narraganset kabilesi, 92, 96, 105
Naskapi kabilesi, 92, 144, 145, 330
Natchez dil kabileleri, 197
Natchez kabilesi, 197-204, 207, 241, 330
Natchitoches Konfederasyonu, 188
Navaho El Sanatları Derneği, 280
Navaho, 260, 261, 262, 277-283, 298, 330, 370; dil, 63; mısır, 49; yaşam biçimi, özellikleri, 277-283, 346, 384
Nebraska, 169, 213; Dakota (Sioux), 233, 234; Pawnee, 189, 191, 194
Nevada, 284, 285, 295, 299, 319
Nevins, Arthur, 132
New England, 106-115, 136 (*ayrıca bkz.* Koloniler; belirli yerler, kabileler); nüfus, 317; powwow'lar, 103, 104; kabileler, 92, 97-115
New Hampshire, 105
New Jersey, 110, 115, 168, 317, 351; balıkçılık, 326
New Mexico, 23, 25, 27, 190, 224, 297, 346, 353; Aztecler, 286, 287; ilk çömlekçilik, 53-55; ilk mısır yetiştirme, 49, 319, 322; Nadene, 260, 261, 262, 273-283; Pueblolar, 64-66, 287-295, 316, 328; Ute, 298, 299; Zuni, 287
New Orleans, 116, 118, 197
New York (eyalet), 110, 116 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Algonkin-Wakashan, 93; Iroquois kabileleri, 160, 161, 165, 166, 169, 173
New York (şehir), 67, 110, 111,
Newt Kash Hollow barınağı, 47, 58, 67
Nez Percé kabilesi, 249, 252-259, 330; yaşam biçimi, 252-255
Nez Perceler; Columbia Yaylası'nın Kabile Üyeleri (Haines), 258
Niagara Kalesi, 118, 177
Nicola kabilesi, 260
Nisqualli kabilesi, 92, 152
Nongatt kabilesi, 260
Nootka kabilesi, 92, 150, 330
Nova Scotia, 144, 151
Nüfus Sayımı Bürosu, A.B.D., 316
Nüfus sayımları, 316. *Ayrıca bkz.* Nüfuslar

Nüfus, 16, 17, 58, 152, 312, 316-318, 325, 326, 368, 369; Algonkin, 104, 154; Arikara (Ree), 191; Comanche, Kiowa, Shoshoni, 296; Dakota, 217, 218, 227; Güneydoğu, 207, 208; Karaayak, 135, 136, 137; Mandan, 242; Navaho, 261; Pasifik Kıyısı, 152; Pawnee, 191; Penutian, 247, 250; Wyandot, 168, 169; yoğunluğu, 316-318

O'Bail, Henry, 176
O'Bail, John, 174-176
Ocaklar, 28
Oglala Teton-Dakota, 215, 218
Oglethorpe, James Edward, 205
Ohio Irmağı ve Vadisi bölgesi, 15, 61, 110, 116-123, 130, 167, 172, 189, 214, 317, 332, 334; -nde Delawareler, 113, 114, 120; - nde Erieler, 166-168; Hopewell kültürü, 58-62; -nde Huronlar, 167; -nde; Iroquoislar, 166-168, 172-180; pipolar, 73; toprak yapılar, tümsekler, 57, 58, 68-70, 80
Ojibway (Chippewa), 92, 118, 120, 131, 144-149, 219, 222, 330, 384; Dakota (Sioux) ve, 225, 226, 229, 233, 237; efsaneler, 163, 164; ve Karaayak, 133; Ovalar, 149; Saulteaux (Saulteurs), 92, 146, 349, 350
Ok uçları, tarihöncesi, 26, 27
Okinagan kabilesi, 92, 152
Oklahoma, 143, 154, 208, 211, 259, 384; Algonkin, 154; Apache, 276; Arapaho, 138; Caddo kabileleri, 191; Cherokee, 184, 208; Cheyenne, 143; Comanche ve Kiowa, 284, 287, 296; Delaware, 114, 115; Huron, 167, 168; Miami, 9, 10; Nadene, 262, 276; Osage, 243; Pawnee, 190, 191, 193
Oklar, kutsal, 139, 157. *Ayrıca bkz.* Oklar ve yaylar
Okullar, 383. *Ayrıca bkz.* Okuryazarlık
Okuryazarlık, 185-187, 208, 217, 218. *Ayrıca bkz.* Alfabeler;
Omaha kabilesi, 84, 215, 220, 243
Oneida kabilesi, 159, 160, 162, 163
Onondaga kabilesi, 159, 160, 162, 163
Ontario, Kanada, 115, 164
Opata kabilesi, 284
Oraibi (Hopi köyü, Ariz.), 66, 289, 295, 384
Ordu, A.B.D., 177, 341, 345-347 (*ayrıca bkz.* Anlaşmalar; Savaşlar ve savaş yolu; belirli olaylar, kişiler, yerler); Algonkin ve (Eski Kuzeybatı), 93, 94; Apache ve, 273-276; Caddo ve, 191, 192; Cherokee ve, 184; Cheyenne ve, 141, 142; Dakota (Sioux) ve, 229- 232; Modoc ve, 250, 251; Navaho ve, 282, 283; Nez Perce ve, 256- 259; Pawnee ve, 190, 192-194; Piegan ve, 137; Seminole ve, 210-212
Oregon, 44, 316, 319, 326, 346; Comanche ve Kiowa, 295; Nadene, 260, 261; Penutian, 247, 250, 253; taş kaynatanlar, 41
Orman Kızılderilileri, 93-115, 156 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Doğu, 330; İlk, 58
Ormanlar ve orman yerleşimcileri, 33, 130, 131, 152, 261, 268- 272. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler
Orta Amerika, 49, 61, 68, 387. *Ayrıca bkz.* belirli bölgeler, kabileler
Orta Ormanlık Dönemi, 58
Osage kabilesi, 84, 215, 243
Osceola, Reis, 211
Oto kabilesi, 215,
Ottawa kabilesi, 92, 118, 119, 144, 167; Devrik Ağaçlar'da, 123
Ottawa, Kanada, 144
Oturan Boğa, Reis, 215, 216, 236, 237; öldürülüşü, 239
Ova kabileleri, 27, 28, 31, 130-143, 156, 157, 218, 330, 346, 349, 369

(*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); Algonkin- Wakashan, listeye geçirilmiş, 92; mezar, 30; Nadene, 260, 272, 273; taş kaynatma, 36, 38
Oymalar, 38, 60, 68, 157, 262-265, 266-268, 288, 289. *Ayrıca bkz.* belirli yerler; kabileler; Totemcilik, totem direkleri
Oyuncak bebekler, tahta, 289
Oyunlar, 271, 286, 329, 361
Ozarklar, 47, 115; Kaya yerleşimcileri, 47

Öküzler, 230. *Ayrıca bkz.* Çiftlik hayvanları
Öldürme, ilgili itibar; yasa, 87, 95, 204, 219, 222, 268, 336, 337. *Ayrıca bkz.* Cinayet; Kurban; Savaşlar ve savaş yolu
Ölenler, 109-111. *Ayrıca bkz.* Ölüm
Ölüm, 95, 106, 107, 109, 111, 223, 328, 363 (*ayrıca bkz.* Hastalıkve salgın hastalıklar; Öldürme; Kurban); mezar (*bkz.* Mezar); oranları, 317, 318, 325, 368, 369, 374; potlatch ve, 266
Önderler, önderlik, 315, 372, 381, 382. *Ayrıca bkz.* Reisler; Konseyler; belirli kişiler, kabileler
Özel dili, Chinook, 251, 252

Paiute kabilesi, 284, 299
Paleolitik devir. *Bkz.* Taş Devri
Palli Aike Mağarası, Güney Amerika, 28, 31
Palouse kabilesi, 249
Pamuk, 65, 294, 385
Papago kabilesi, 284, 287, 300, 353
Paris, Fransa, 78
Parkman, Francis, 120,
Parmak Göller, N.Y., 161
Pasifik Kıyısı, 21, 316, 381 (*ayrıca bkz.* Kuzeybatı Kıyısı; belirli yerler, kabileler); Algonkin, 92, 149-153; -'nda balıkçılık, 326; Lewis ve Clark seferi, 305-308; Nadene, 261-273; Penutian, 249; taş kaynatanlar, 35, 56
Patates yetiştirme, 46, 385, 388
Patlamış mısır, 97, 161
Pawnee kabilesi, 156, 188, 189-196, 287, 316, 330, 347; Dakota ve, 230, 233; fiziksel betimleme, 194; gruplar, 188, 191-196; Iroquois ve, 160, 167, 169-171; reisler, önderler, 192-196; tütün içimi, 80, 82, 84; yaşam biçimi, inançlar, 189-196, 347
Pecos Pueblo, 284
Pelesenk, 388
Penamint kabilesi, 284
Pencere Kayası. *Bkz.* Window Rock
Pend d'Oreilles kabilesi, 92, 153
Penn, William, 111
Pennsylvania, 110, 114, 170; -'da bufalolar, 130; Iroquois, 161, 164, 167, 168, 172, 176; nüfus, 317
Penobscot kabilesi, 92, 96
Penutian dil grubu ve aileleri, 91, 247-259 (*ayrıca bkz.* belirli kabileler); yaşam biçimi, 248-250
Pequot kabilesi, 92, 96, 105, 106
Peru, 353, 386; çiftçilik, 53, 385; çömlekçilik, 53
Petalasharo, I., 188, 192-194
Petalasharo, II., 188, 193, 194
Peygamber (Tenskwatawa), 125
Phil Kearny Kalesi, 234, 235
Philip (Kral Philip), 92, 96
Picuris Pueblo, 284
Piegan kabileleri, 92, 130-138; Güney, 131-138; Kuzey, 131, 137
Pima kabilesi, 284, 287, 300, 330, 353
Pine Ridge Kızılderili Bölgesi, 236, 239, 298
Pipo taşı (catlinite), 245
Pipolar, tütün içimi, 71-84, 139, 140, 158, 337, 338, 356 (*ayrıca bkz.* Tütün içimi; Tütün); büyük (tütün çubuğu), 71-84; taş, 60,
Pirinç. *Bkz.* Yabani pirinç
Piskoposlar Kilisesi, 179
Pitahuerat (Tapage) Pawneeleri, 188

Pitt Kalesi, 120, 334
Pittsburgh, 120, 334
Platte Irmağı, 194, 233
Pleistosen dönemi, 20, 22, 33
Plymouth, 95, 106
Pocahontas, 95, 168, 217
Pojoaque Pueblo, 284
Poktumtuk kabilesi, 92, 105
Polen tahlili, 34
Pomo kabilesi, 37, 244, 330
Ponca kabilesi, 215
Pond, Kızılderili savaşı üzerine sözleri, 237
Pontiac'ın Savaşı, 119, 128
Pontiac, Reis, 92, 119, 122, 127, 128, 167
Portekiz, 76, 78
Postlar, 64, 169, 220, 222, 265, 324
Potawatomi kabilesi, 92, 118, 120, 146-148
Potlatch, 151, 157, 266, 268
Powder Irmağı, 234
Powell, J.W., 90
Powhatan Konfederasyonu, 92, 110
Powhatan, Reis, 95
Powwow, 103, 104. *Ayrıca bkz.* Konseyler
Proctor, General Henry A., 126
Protestanlık, 372. *Ayrıca bkz.* Hıristiyanlık
Providence, R.I., 109
Puebla, Meksika, 29
Pueblo Bonito, N.M., 64-67
Pueblolar, 49, 63-66, 250, 273, 284, 287-295, 298, 327, 353, 358, 390 (*ayrıca bkz.* Hopi; Zuni; belirli gruplar); köyler, 65, 66, 287-295, 316 (*ayrıca bkz.* belirli köyler); Navaho ve, 282
Puget Sound, 38, 151, 152, 322
Pulque, 352, 353
Puro, 72, 74, 75, 78, 79, 388

Quaker'lar, 168, 183
Quapaw kabilesi, 215
Quebec, 116, 117, 118, 119; -'de Huronlar, 168

Radyokarbon tarihlemesi, 24, 26-28, 34, 49, 67
Recovery Kalesi, 123
Ree (Arikara'nın kısaltması). *Bkz.* Arikara
Reisler, 15, 105, 381, 382 (*ayrıca bkz.* Önderler, önderlik; belirli reisler, olaylar); Algonkin, 95, 105, 119, 124-129; Dakota (Sioux), 228, 229, 233-243; Iroquois, 170-180; 185-187; Karaayak, 137; Mandan, 241-243; Natchez, 200, 201; Pawnee, 192- 196; Penutian, 250, 251; Shoshoni, 300-311
Ren geyiği, 271
Resim (*ayrıca bkz.* Sanat, el sanatları; Desenler; Çömlekçilik); kum, 280, 281; deriler, postlar, uzun elbiseler, 64, 139, 140, 145, 169, 220, 222
Resim yazısı, 100, 101, 147
Rhode Adası, 104, 105
Rio Grande Irmağı, 290
Ritwan dil grubu, 92, 149
Robinson, Doane, 228, 237
Roe, Frank G., 343
Rolfe, John, 95
Rowlandson, Mary, 332
Rusya, 22, 76, 79
Rüyalar, 158, 362, 363, 390
Rüzgar Irmağı Shoshonileri, 284, 298, 300-304

Sa-Go-Ye-Wat-Ha, ya da Kırmızı Ceket ve Halkı (Hubbard), 174
Sabah Yıldızı tarikatı, 189, 192-194
Sacajawea, 284, 304-311
Saç, saç biçimleri, 101, 102, 240, 242, 292, 374, 380, 390
Safra, Reis, 236
Sağlık, 374. *Ayrıca bkz.* Hastalık ve salgın hastalıklar; Büyü
Sahte Yüzler Topluluğu, 171, 180, 358
Salem büyücülüğü, 178
Salgın hastalıklar. *Bkz.* Hastalık ve salgın hastalıklar

Salish ailesi, 150, 152, 153, 346; Algonkin, 92; Kıyı, 92, 152, 346; İçteki, 92, 152; Yassıkafa, 92, 153, 255
San Carlos Apacheleri, 260, 277
San Francisco, 316; Körfezi, 247
San Ildefonso Pueblo, 284, 289, 293
San Juan Pueblo, 284, 289
Sanat eserleri, tarihöncesi, 23-34
Sanat, el sanatları, 140, 141, 156, 220, 221, 262, 267, 268, 271, 279-282, 328-330, 390 (*ayrıca bkz.* belirli eşyalar, kabileler; Çömlekçilik; Mimari); inşaatçıların, 59-63; simgesel, 140, 141, 156, 381
Sand Deresi. *Bkz.* Kum Deresi
Sandaletler, 63. *Ayrıca bkz.* Makosenler
Sandia Puebloları, 284
Sans Arc Teton-Dakota, 215, 218
Santa Clara Puebloları, 284
Santa Fe, N.M., 290, 291
Santee Dakota kabilesi, 215, 232
Santo Domingo Puebloları, 289
Sapir, Edward, 90, 91
Saponi kabilesi, 215, 244
Sarıbıçak kabilesi. *Bkz.* Yellowknife kabilesi.
Sarsi (Sarsee) kabilesi, 131, 260, 272
Saskatchewan Irmağı, 131, 138
Satudene kabilesi, 260
Sauk (Sac) kabilesi, 92, 118, 127-129, 146, 384; Dakota (Sioux) ve, 225
Sault Sainte Marie, 146
Saulteaux (Saulteurlar), 92, 146, 349, 350
Savaş başlıkları, 245, 380. *Bkz.* Tüy başlıklar
Savaşlar ve savaş yolu, 15, 16, 93, 94, 106-115, 134, 138-143, 149, 179, 180, 229, 230, 231, 245, 269, 270, 274, 289-293, 301, 325, 326, 333, 338-347 *çeşitli yerlerde* (*ayrıca bkz.* Ordu, A.B.D.; Akınlar ve akın düzenleme; Anlaşmalar; belirli kişiler, yerler, kabileler, savaşlar); Güneydoğu, 204-212; ve nüfus sayımları, 316-318; teknikleri, 122, 229-233, 237, 257, 344-347 (*ayrıca bkz.* Atlar; Tabancalar)
Sayılar, 224, 286, 388
Schoharie Vadisi, 175
Schoolcraft, Henry R., 146
Sebzeler. *Bkz.* Çiftçilik; belirli türler
Sedir ağaçları, 38, 264-268
Sekani kabilesi, 260
Seminole kabilesi, 197, 198, 207, 209-212, 330
Seneca Gölü, 163
Seneca kabilesi, 159, 160, 163, 174-176
Sepet yapanlar dönemleri, 49, 63, 64
Sepet yapımı, sepetçilik, 35-45, 48, 54, 63, 68, 294, 299, 381; Algonkin, 97, 98; Apache, 277; Nez Perce, 252, 253; Tlingit, 265; Zuni, 54
Sequoya, Reis, 185-187
Seramik eşyalar. *Bkz.* Çömlekçilik
Shahaptin, 249, 252, 255, 346. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler
Shasta kabilesi, 244
Shawnee kabilesi, 92, 116, 167, 172, 335; Delaware ve, 114; Devrik Ağaçlar'da, 123; Fransızlar ve, 120, 121, 123
Sheridan, Wyo., 235
Sheyenne Irmağı, 139
Shipaulovi (Hopi köyü, Ariz.), 289
Shoshoni kabileleri, 284, 287, 295-298. *Ayrıca bkz.* belirli kabileler
Shoshoniler, 284, 287, 295-298, 300-311, 346
Shungopovi (Hopi köyü, Ariz.), 289
Sıfır, kullanımı, 286
Sığırlar, 203, 324, 350, 371. *Ayrıca bkz.* Çiftlik hayvanları
Sınır kabileleri, 296
Sınır yaşamı ve gelenekler, Kızıldereliler ve, 13-17. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler
Sibiryâ, 22, 24, 76
Sibley, General Henry H., 232

Sichumovi (Hopi köyü, Ariz.), 289
Sigara, 74, 75, 78, 79, 388
Sihir, 100, 103, 148, 195, 196, 361, 363, 364 (*ayrıca bkz.* Büyü: -cü doktorlar; Doğaüstücülük; Törenler); Dakota (Sioux), 221
Silahlar, 133, 142, 230, 231, 338-343. *Ayrıca bkz.* Tabancalar; Yaylar ve oklar
Sill Kalesi, 275, 276
Simgecilik, 190, 242, 245, 381; Aztec, 286
Simgesel desenler, 140, 141, 156, 381; Arapaho, 381
Sinirleri, hayvan, kullanımı, 323
Sioux ailesi, 80, 82, 91, 133, 146, 167, 213-246, 262. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar, yerler, kabileler
Sioux. *Bkz.* Dakota (Sioux) kabileleri
Sirken (ya da kazayağı: *Chenopodium sp.*), 47
Sitka kabilesi, 260
Sitka, Alaska, 37
Skidi (Kurt) Pawneeleri, 188, 192-194
Slave kabilesi, 260, 270, 356
Slocum, Frances, 332
Smet, Peder Pierre Jean de, 255, 301
Smibert, John, 22
Smith, Kaptan John, 168
Smith, William, 335
Snake kabilesi. *Bkz.* Yılan kabilesi
Snelling Kalesi, 228
Somon Irmağı, 256
Somon, 41, 44, 153, 253, 254, 326
Soyluluk. *Bkz.* Aristokrasi
Spokan kabilesi, 92, 152, 330
Springfield tüfekler, 341. *Ayrıca bkz.* Tüfekler; Silahlar
Springfield, Mass., 109
Squamish kabilesi, 92, 152
Squanto, 95
St.Clair, General Arthur, 121, 123
St.Lawrence Irmağı, 144, 149, 164
St.Louis, Mo., 120, 255
Staten Adası, 110
Stephenson Kalesi, 228
Stuwihamuk kabilesi, 260
Stuyvesant, Peter, 351
Su: -yu tutmak için sepetler, 37, 63; kaynatılması, 35-37
Succotash. *Bkz.* Fasulye ve mısır haşlaması
Sudbury, Mass., 109
Sukabakları, 48, 60
Sullivan, General John, 177
Sully, General Alfred, 232
Sumner Kalesi, 283
Superior Gölü, 145, 146
Susamurları, deniz, 265
Susquehanna (Conestoga) kabilesi, 110, 159, 160, 168, 169
Susquehanna Irmağı ve Vadisi, 168
Süngüler, kullanımı, 346
Süslemeler, 32, 58, 60, 61, 65, 252, 253, 280, 323. *Ayrıca bkz.* Boncuklar ve boncuk işi; Kuyumculuk; belirli türler, kabileler
Swadesh, Morris, 25, 91, 395
Swanton, John, 191

Şahin Tarikatı, 62
Şamanlar, 148, 266. *Ayrıca bkz.* Sihir; Büyü: -cü doktorlar
Şarkılar, şarkı söyleme, 103, 196, 221, 245, 281, 358, 363
Şekeri, akçaağaç, 97, 148, 161, 171, 271, 390
Şiir, 49, 189, 190, 285
Şili, 23, 28, 31, 386
Şimşek, 83, 99

Tabancalar, 94, 149, 165, 168, 225, 231, 338-343, 360 (*ayrıca bkz.* Silahlar); A.B.D. Ordusu'nun üstün olduğu, 142; Dakota (Sioux) ve, 225, 226, 230, 231, 235; Karaayak ve, 131-134
Tacirler ve ticaret merkezleri, 117, 119, 134-137, 225, 226, 339 (*ayrıca bkz.* Kürk tuzakçıları ve ticareti; belirli yerler, kabileler); dili, 251, 252; içki ve, 349, 350 (*ayrıca bkz.* İçki); Kızılderili böl-

geleri ve, 372; törencilik ve, 356-358
Taensa kabilesi, 198, 204
Taft, Lorado, 129
Tahltan kabilesi, 260
Takas, 381
Taku kabilesi, 260
Takulli kabilesi, 260
Takvimler, 286
Tama, Iowa, 127
Tamaha, Reis, 228
Tamenend (Tammany), Reis, 111, 112
Tammany, 111, 112
Tanaina kabilesi, 260
Tanana (ya da Aşağı Tanana) kabilesi, 260
Tanen, meşe palamutu unundan çıkarma yöntemleri, 43, 248
Tanner, John, 332
Tanoan ailesi, 91, 284, 287, 289. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar, kabileler
Tanrılar, 81, 164, 223, 362, 365 (*ayrıca bkz.* Dini inançlar; Doğaüstücülük; Mitoloji; Törenler); Algonkin, 99, 113, 139, 140, 157, 158; Caddo, 189, 190, 193; çiftçilik, 49-52, 157, 158, 189, 190, 281, 283, 287 (*ayrıca bkz.* Çiftçilik); Hopi, 287, 288; kurbanlar, 223, 224 (*ayrıca bkz.* Kurban); Natchez, 198-201; Pawnee, 189, 190; Sioux, 223, 245, 246
Taos Pueblo, 284, 289
Tapage. *Bkz.* Pitahuerat
Tapınaklar, 59, 62; Aztec, 286; Natchez, 198-200; Pawnee, 191
Tapirler, 29
Tapyoka, 47
Tarafsızlar, 159, 160, 166
Tarım. *Bkz.* Belirli ürünler, kabileler; Çiftçilik; Bitkiler
Tarihleme teknikleri, 24-28, 34, 48, 66, 67,294, 295
Tarihöncesi, tarihöncesi Kızılderililer, 20- 34, 35-45, 46-56, 57-70, 71-84, 87 (*ayrıca bkz.* belirli yerler); kan grupları, 31; inşaatçılar, 57-70; çiftçilik, 41, 42, 46-56 (*ayrıca bkz.* Çiftçilik); avcılık, 24-34; buluşlar, katkılar, 14, 17, 46, 71- 84, 155 (*ayrıca bkz.* Buluşlar, belirli eşyalar); yaşam biçimi, 31-34; kökenler, 21-34; nüfus, 316-318 (*ayrıca bkz.* Nüfuslar); taş kaynatanlar, 35-45
Tarikatlar, 62, 191, 194, 287. *Ayrıca bkz.* Topluluklar; belirli tarikatlar
Taş aletler, 26, 27, 29, 31, 52, 65
Taş Devri, 32, 33, 47
Taş kaynatanlar ve kaynatma, 35-45, 48, 56, 68, 222, 252, 265
Taş palalar, 52
Taş pipolar, 60, 216, 245
Taş ve kerpiç (çamur) pueblo'lar, 64-66
Tatlı patatesler, 272
Tatsanottine kabilesi, 260
Tavşan derisi battaniyeler, 253
Tawakoni kabilesi, 188
Tecumseh, Reis, 92, 124, 125, 167, 206, 226; ve Tippecanoe savaşı, 125, 126
Tekerlek, icadı, 53
Tekmeleyen Ayı, Reis, 240
Tembel hayvanlar, 21, 23, 28, 29, 30
Temsilciler ve temsilcilikler, 137, 238, 256, 298, 351, 370-375. *Ayrıca bkz.* Kızılderili bölgeleri
Tenas, 260
Tencereler, yemek pişirme, 39, 40, 222
Tenino kabilesi, 249
Tennessee, 58, 184, 197, 213
Tenskwatawa (Peygamber), 125
Tepee'ler (*ayrıca bkz.* Tipi'ler): kelimenin anlamı, 217
Ter banyoları, 158
Tesuque Pueblo, 284
Teton Dağları, 233
Teton Dakota kabilesi, 215, 218, 219-224, 233-240, 241; ekonomik bu-

nalım, 238-240; tarihi, 233-240; yaşam biçimi, 219-224, 241-244
"Teton Dakotalarının Oglala Kolunun Güneş Dansı ve Diğer
Tewa Puebloları, 284, 287. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar
Texas, 142, 244, 296; Caddo, 191; Comanche ve Kiowa, 295-298; -'da Delawareler, 114; ilk mısır yetiştirme, 49; -'da tarihöncesi Kızılderililer, 26, 30, 49
Thlingchattine kabilesi, 260
Thompson, David, 83, 350, 358,
Thompson, Stith, 50, 51, 395
Three Forks, Mont., 304, 307
Ticaret battaniyeleri, 265
Ticonderoga, 119
Tillamook kabilesi, 92, 152
Tipi'ler (tepee'ler), 132, 153, 238, 254, 329, 330, 380, 390 (*ayrıca bkz.* Evler); Navaho, 278; Sioux, 216, 217, 220, 238, 245; wigwam'lar, 96, 390
Tippecanoe Irmağı, savaşı, 125, 126, 167
Tiwa Puebloları, 284, 287. *Ayrıca bkz.* Gruplar
Tlatskanai kabilesi, 260
Tlelding kabilesi, 260
Tlingit kabilesi, 37, 260, 261, 262-268, 330; grupları, 260, 263- 266; yaşam biçimi, 263-268
Toboggan, 272, 388
Tohumlar, 46, 47, 51, 52, 60, 253, 299, 300
Tolowa kabilesi, 260
Tombigbee Irmağı, 207
Tongas kabilesi, 260
Tonkawa kabilesi, 244
Tonto Apacheleri, 260
Topçuluk, 147, 168, 232. *Ayrıca bkz.* Tabancalar; Silahlar
Topluluk yaşamı, 199, 200, 201-215, 348, 353. *Ayrıca bkz. Törenler; Dini inançlar, belirli yerler, kabileler.*
Topluluklar, 100, 111, 148, 157, 195, 196 (*ayrıca bkz.* Tarikatlar; belirli topluluklar); Iroquois, 171; Mandan, 242; Tlingit, 266
Toprak evler, 243, 347, 390
Toprak heykelciliği; toprak yapılar, 57-63, 68, 69
Toprak kaplar, 41, 51, 54, 55
Toprak setler, yapımı, 59, 61, 62
Toprak: hakları, yerleşmeleri, anlaşmaları, 10, 123, 128, 184, 230, 231, 367, 368, 383. *Ayrıca bkz.* Kızılderili bölgeleri; Anlaşmalar; belirli yerler, kabileler
Totemcilik, totem direkleri, 262-268,
Towa Puebloları, 284, 287. *Ayrıca bkz.* gruplar.
Törenler, törencilik, 151, 192-194, 356-366 (*ayrıca bkz.* belirli yerler; Danslar ve dans etme; Dini inançlar; Mitoloji); Algonkin, 100, 157, 158, 358, 359; ilk çiftçilik, 50-52 (*ayrıca bkz.* Çiftçilik); Iroquois, 171; Mandan, 242; Natchez, 198-201; Navaho, 281, 282; Pawnee, 192-194, 358; Pueblo, 287, 288, 292; Sioux, 221-225, 242, 243, 358, 359; tarihöncesi inşaatçılar, 57, 58, 61, 62, 65; Tlingit, 266-268; tütün içimi (*bkz.* Tütün içimi; Tütün)
Törenleri" (Walker), 84
Travois, 156, 222, 390
Tsattine kabilesi, 260
Tsekahne kabilesi, 260
Tsesaut kabilesi, 260
Tsethaottine kabilesi, 260
Tsilkotin kabilesi, 260
Tumpline (yük kayışı), 385, 390
Tunç, kullanımı, 386, 387
Tundura, 261, 269, 271
Tunican dil kabileleri, 197, 198
Tunican kabilesi, 198, 204, 205
Turkuvaz süslemeler, 65
Tuscarora kabilesi, 159, 160, 163, 168, 169, 180
Tutchone (ya da Tuchonekutchin) kabilesi, 260

Tutelo kabilesi, 215, 244
Tutuklular. *Bkz.* Esirler
Tututni kabilesi, 260
Tuzakçılar. *Bkz.* Kürk tuzakçıları ve ticareti
Tüfekler, 142, 230, 231, 341, 345. *Ayrıca bkz.* Silahlar; Tabancalar
Tümsek Yapanlar (Hopewell Kızılderilileri), 58-62, 66, 67
Tümsek yapımı, 57-62, 66, 67-69
Türkiye, -'de kullanılan tütün, 76, 79
Tütsü yakma, 75,
Tütün çiğneme, 78, 79
Tütün çubukları, 71-86
Tütün, 71-84, 165, 286, 338, 388 (*ayrıca bkz.* Tütün içimi); büyük pipo (tütün çubuğu), 71-84; ilk yetiştirilmesi, 46, 48, 60; kökeni, tarihi, 71-81, 385; kutsal, törensel, 71-84, 158, 245 Tütün içimi, 71-84, 285, 388 (*ayrıca bkz.* Tütün); boruları, 74, 75, 79, 139, 140; büyük pipo (tütün çubuğu), 71-84; kökeni, tarihi, 71-81; kutsal, törensel, 71-84, 158, 245
Tüy başlıklar, 216, 245, 380, 390

Uçlar, 32
Uçlar, ok, tarihöncesi, 26, 27, 58
Uintah Uteleri, 298
Ulaşım, yolculuk, 157, 222, 328, 344, 390. *Ayrıca bkz.* Atlar; Kanolar; Yol eşyası
Umatilla kabilesi, 249, 252
Umpqua kabilesi, 260
Unakhotana kabilesi, 260
Uncompahgre Uteleri, 298
Union Kalesi, 365
Unu, meşe palamutu, 41-43, 248, 390
Utah, 284, 295, 299, 319; mısır yetiştirilmesi, 49; Ute, 298, 299
Ute kabilesi, 284, 298, 299
Utica, N.Y., 163
Uto-Aztec ailesi, 284, 285, 295-300, 300-311. *Ayrıca bkz.* belirli gruplar, kabileler
Uygar Ulusları, 184
Uyuşturucular, 388, 390. *Ayrıca bkz.* Tütün
Uzun ev aileleri, 171, 172, 390
Uzun tüfekler, 341, 345. *Ayrıca bkz.* Tüfekler; Silahlar
Uzun Yürüyüş sürgünü, 283

Üç Çatal, Mont. *Bkz.* Three Forks

Vahşi atlar. *Bkz.* Atlar: vahşi
Vancouver Adası, 151, 263
Vargas, Diego de, 290
Vatandaşlık Yasası, 382
Verem, 374
Vero Sahili, Fla., 30
Victorio, Reis, 260, 274
Vincennes, 118, 125
Virginia, 95, 110, 116, 172, 326; kabileler, 92, 215, 244, 316
Viski kaçakçıları, 351
"Viski tacirleri," 136, 137. *Ayrıca bkz.* İçki
Vuruş sopaları, 222, 390

Wabash Irmağı, 125, 128
Waco kabilesi, 188
Wailaki kabilesi, 260
Wakashan grubu, 91, 92, 150. *Ayrıca bkz.* Algonkin-Wakashan; belirli kabileler
Walker, J.R., 84,
Wallawalla kabilesi, 249, 252, 255
Walpi (Hopi köyü, Ariz.), 289
Walum Olum, 112
Wampanoag kabilesi, 92, 96, 105
Wampum, 163, 180, 381
Waneta, Reis, 215, 228
Wapasha, Reis, 228
Wappinger Konfederasyonu, 92, 110
Warm Springs (ya da Tenino) kabilesi, 249
Warm Springs Apacheleri, 214
Wasco kabilesi, 249
Washakie, Reis, 284, 300-304,
Washakie, Topraklarının Kapalı Yük Arabaları ve Pasifik

Washington (eyalet), 151, 152, 295, 316; besin hazırlanması,44; - 'da Nadene aileleri, 261; nüfus, 316, 326; -'da Penutian aileleri, 247, 253, 259; taş kaynatanlar, 41
Washington, D.C., 129, 216, 234, 236, 351, 372, 376; Apache ve, 275, 276
Washington, George, 121, 170, 176, 205
Washita Irmağı, 142
Watt, James, 41
Wayne, Anthony, 122, 123, 124, 126, 230; Mısır Diken ve, 176
Weed, Calif., 247
Whilkut kabilesi, 260
White Mountain Apacheleri, 260, 277
Whitman, Dr.Marcus, 255
Wichita kabilesi, 188, 191
Wigwam, 96, 97, 111, 390. *Ayrıca bkz.* Tipi'ler
Williams, Stephen, 191
Wind River Shoshonileri. *Bkz.* Rüzgar Irmağı Shoshonileri
Window Rock, Ariz., 280
Winnebago kabilesi, 215, 243, 244
Winnipeg Gölü, 145, 149
Wintun kabilesi, 248, 249, 330
Wisconsin (eyalet), 98, 125, 166
Wisconsin buzul dönemi, 22, 29
Wisconsin Irmağı, 128
Wishram kabilesi, 249
Wissler, Clark, 370
Wiyot kabilesi, 92, 149
Wormington, H.M., 30
Wyandot (Huron) kabilesi, 123, 159, 160, 164-167, 172
Wyoming, 138, 141, 284, 287, 319; Dakota (Sioux), 233, 234; Shoshoni, 295-298, 300-304, 310

Yaban Tavşanı kabilesi. *Bkz.* Hare kabilesi.
Yabani bitkiler. *Bkz.* Bitkiler
Yabani pirinç, 97, 147, 384
Yağlar, kullanımı, 101, 203
Yağmur tanrıları, 280, 281, 288
Yakima kabilesi, 249, 252
Yakutat kabilesi, 260
Yamaç Sarayı pueblo'su. *Bkz.* Cliff Palace pueblo'su.
Yamaç yerleşimleri, 49, 51, 64
Yampa Uteleri, 298
Yana kabilesi, 244
Yankton Dakotaları, 215
Yanktonai, 228
Yaprak dökmeyen ağaçlar, 33. *Ayrıca bkz.* Kozalaklı ağaçlar; Ormanlar
Yaqui kabilesi, 284
Yarasa Mağarası, N.M., 49
Yass:kafa kabileleri, 92, 153, 255
Yaşam alanları (*ayrıca bkz.* belirli yerler): Aztec-Tanoan, 285; Güneydoğu, 197; haritası, 88-89; Karaayak, 131-133; Kuzey ve Batı Algonkinleri, 144, 150; Nadene, 261; Penutian, 247; Sioux, 213, 214; Ute, 298
Yaşam uzunluğu, 318, 319. *Ayrıca bkz.* Ölüm: oranı
Yaşlılar, 36, 318, 329, 344; görünüşleri 354; içki ve, 360
Yayla bölgesi, 33, 330. *Ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler
Yaylar ve oklar, 64, 133, 165, 225, 321; kutsal çıkın, 139, 157
Yazı, 100, 185-187, 208, 217, 285; icadı, 386, 389; resim, 75, 147
Yedi Şehri, Cibola'nın, 289
Yellowknife kabilesi, 260, 270
Yellowstone Irmağı, 233, 234, 307
Yellowstone Parkı, 257
Yemek pişirme, 195, 222, 320 (*ayrıca bkz.* belirli yerler, kabileler); taş kaynatma (*bkz.* Taş kaynatma); kaplar, 35-45, 60, 222 (*ayrıca bkz.* belirli türler)
Yemişler, kurutulmuş, 44, 253
Yer adları, Kızılderili, 390
Yer tembel hayvanları, 20, 21, 23, 28, 29, 30
Yerliler. *Bkz.* Belirli yerler, kabileler;

tarihöncesi, tarihöncesi Kızılderililer
Yeşil Körfez, 146
Yeşil Mısır Dansı, 50
Yetişkinler. *Bkz.* Çocuklar
Yıkanma, yıkama, 101, 158
Yılan Dansı, 287-288
Yılan Irmağı, 296
Yılan kabilesi, 133, 284, 296; Sacajawea, 304-311
Yılan Tümseği, 57, 59
Yılanlar, tutulmaları, 287, 288
Yıldızlar, ilgili inançlar, 189, 192-194
Yiyecek, 46-56, 147, 318, 319-326 (*ayrıca bkz.* belirli türler, kabileler; Bitkiler; Çiftçilik; Yemek pişirme); Algonkin, 97, 104, 153, 271, 272; atlar için, 347; Iroquois, 171; "Kazıcılar," 299, 300; kıtlıkları, 78, 137, 170, 195, 238, 253; -de Kızılderili başarıları, 390; Kızılderili bölgelerinde, 368, 375; Nadene, 265,; Natchez, 203; Pawnee, 191, 195; paylaşımı, 337; Penutian, 248, 253; Sioux, 219; tarihöncesi avcılar, 30; taş kaynatanlar, 35-45
Yiyecekler, 47, 63, 147. *Ayrıca bkz.* Besin; belirli türler, kabileler
Yokuts kabilesi, 248, 249, 330
Yol eşyası, taşınması, 31, 32, 131, 222, 327
Yol yapımı, 286, 371
Yolculuk. *Bkz.* Ulaşım, yolculuk
Young, Brigham, 301
Yucatan, 284, 386
Yuchi kabilesi, 244, 330
Yuka bitki elyafları, 64
Yukarı Missouri Üzerindeki bir Kürk Ticareti Seferinin Günlüğü (Luttig), 309
Yukarı Tanana kabilesi, 260
Yuki kabilesi, 244
Yukon, 24, 270
Yuma kabilesi, 244
Yurok kabilesi, 92, 149, 150
Yük Arabası Savaşı, 235
Yük kayışı. *Bkz.* Tumpline
Yüksek Mahkeme, A.B.D., 183
Yürüyüş, Kızılderili tarzı, 354, 355
Yüzen bahçeler, 286

Zenci köleliği, 183, 203, 210
Ziyafetler, şenlikler, 171, 266. *Ayrıca bkz.* Potlatch; Törenler
Zoque kabilesi, 249
Zuni Puebloları, 54, 65, 250, 287, 289-295, 330

Bu antropoloji klasiğinde Clark Wissler tarihöncesi zamanlardan yirminci yüzyıla dek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kızılderililerin tarihinin ve kültürünün izlerini araştırıyor. Tüm büyük kızılderili dil aileleriyle kültürlerini inceleyen yazar, kızılderililerin beyaz adamın ilerleyişine karşı koyma çabasını, kızılderililerin özgün yaşam biçimlerini ve yeni bir uygarlıkla kurulan ilişki yüzünden bu yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimleri anlatarak kızılderililerin yirminci yüzyıl Amerika'sındaki rolü üzerine ayrıntılı bir değerlendirme sunuyor.

ISBN 975-533-154-9

9 789755 331546